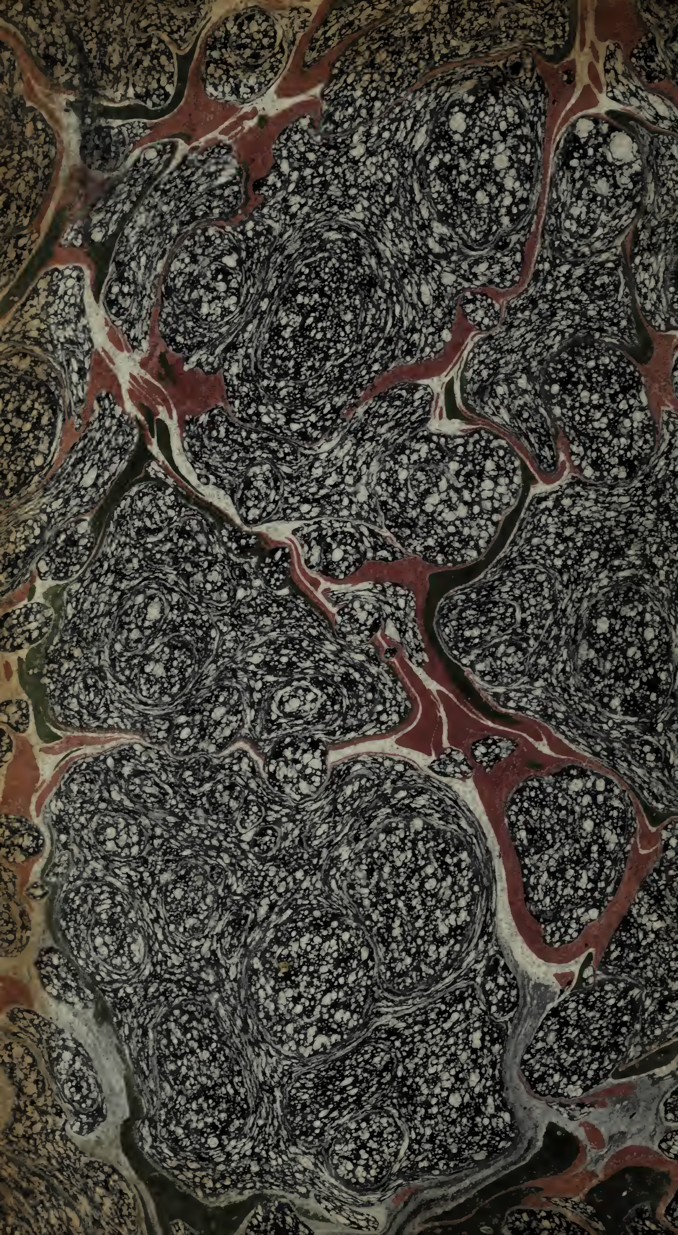
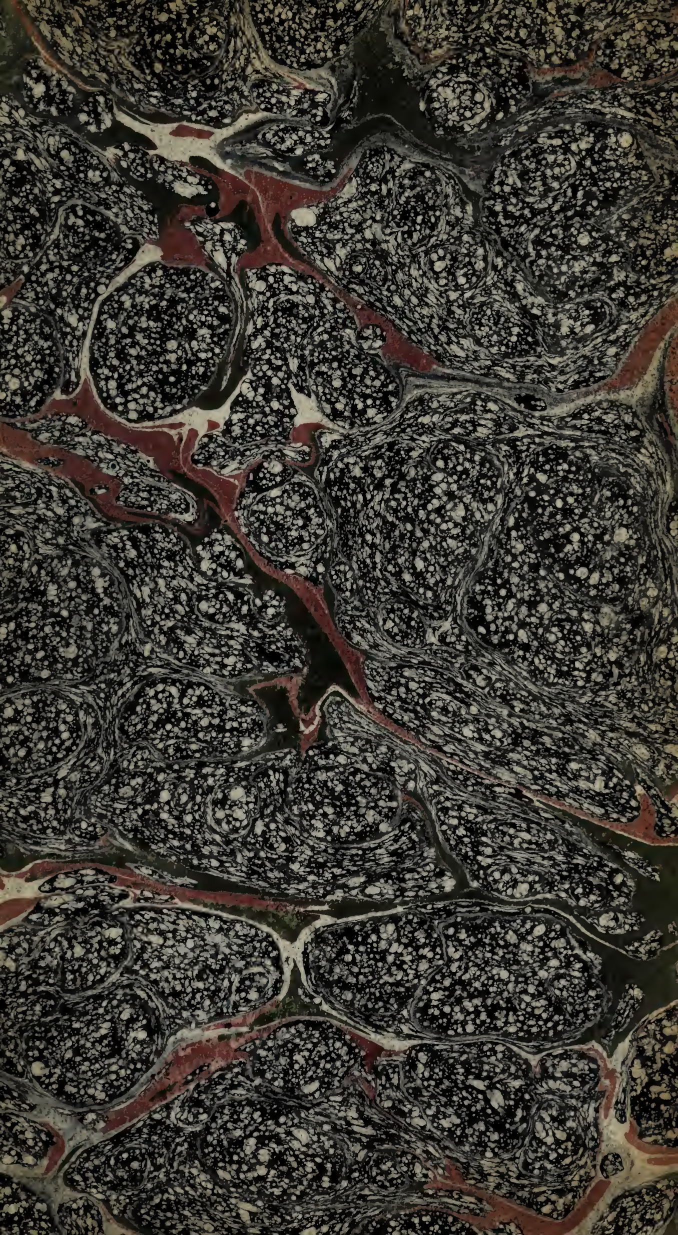

Thos Sawley

INSTITUTIONES
THEOLOGICÆ
AD USUM SEMINARIORUM.

TOMUS V.

Je poursuivrai les contrefacteurs ou débitans d'éditions contrefaites, selon toute la rigueur des lois.

Méquignon Junior.

DE L'IMPRIMERIE DE BEAU,
A Saint-Germain-en-Laye.

INSTITUTIONES
THEOLOGICÆ
AD USUM SEMINARIORUM,

AUCTORE J.-B. BOUVIER,
EPISCOPO CENOMANENSI.

TERTIA EDITIO, ACCURATE EMENDATA.

ACCEDIT RERUM INDEX GENERALIS ALPHABETICUS.

TOMUS QUINTUS.

DE DECALOGO. — DE PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.

PARISIIS,
APUD MÉQUIGNON JUNIOREM,
FACULTATIS THEOLOGIÆ BIBLIOPOLAM,
Via Majorum Augustinianorum, nº 9.

M DCCC XXXIX.

INSTITUTIONES THEOLOGICÆ

AD USUM SEMINARIORUM.

TRACTATUS

DE DECALOGO.

Decalogus, a duobus verbis græcis, δεκα, et λογος, *verbum* seu *sermo*, veniens, definiri potest: *Lex naturalis et divina, in decem præcepta distributa, digito Dei in tabulis inscripta, et per manus Moysis populo Judaico data.*

Dicitur 1° *Lex naturalis,* id est, in natura hominis fundata, in corde ejus a Deo creante aliquo modo insculpta et ei manifestata, præcipiens quod in se bonum et vetans quod in se malum est.

Dicitur 2° *divina ;* quia Deus hanc legem a se in homine inscriptam eique primitus manifestatam, sed oblitam vel deturpatam, iterum positive revelavit et observari jussit. Nam, ut ait S. Aug. Enar. in Ps. LVII, « Ne » sibi homines aliquid defuisse quererentur, scriptum » est in tabulis quod in cordibus non legebant: non enim » scriptum non habebant, sed legere nolebant. »

Dicitur 3° *in decem præcepta distributa*; teste enim Moyse, Exod. XXXIV, 28, *Scripsit* (Deus) *in tabulis verba fœderis decem*, quæ in Exod. XX referuntur: præcipua sunt capita in quibus omnia legis naturalis officia plus minusve proxime continentur.

Dicitur 4° *digito Dei in tabulis inscripta*; Deus enim legem suam alta voce promulgaverat in monte Sinai, inter

fulgura, tonitrua, nubem densissimam, fumum ascendentem et sonitus buccinæ, universo populo audiente et perterrito, *Eratque omnis mons terribilis*, Exod. xix, 18; *Scripsit autem Moyses universos sermones Domini..... assumensque volumen fœderis legit, audiente populo, qui dixerunt : Omnia quæ locutus est Dominus faciemus et erimus obedientes*, Exod. xxiv, 4 et 7. Moyses iterum vocatus in montem, multa accepit a Deo mandata circa arcam, tabernaculum, vestes sacerdotales, etc. et completis hujuscemodi sermonibus in monte Sinai, dedit ei Dominus *duas tabulas testimonii lapideas, scriptas digito Dei*, id. xxxi, 18. Descendens de monte et videns populum in adoratione Vituli aurei occupatum, iratus valde, *projecit de manu tabulas et confregit eas ad radicem mortis*, id. xxxii, 19. Iterum, dicente Domino : *Præcide tibi duas tabulas lapideas instar priorum, et scribam super eas verba quæ habuerunt tabulæ quas fregisti..... Excidit ergo duas tabulas lapideas quales antea fuerant*, ascendit in montem ibique fuit *cum Domino quadraginta dies et quadraginta noctes; panem non comedit et aquam non bibit, et scripsit in tabulis verba fœderis decem*, Exod. xxxiv, 1, 4 et 28. Verbum *scripsit* refertur ad Deum, ut patet ex v. 1, et ex Deut. x, 4, ubi Moyses narrat populo Deum scripsisse *in tabulis juxta id quod prius scripserat verba decem*. Constat ergo Decalogi præcepta digito Dei in duabus tabulis fuisse scripta.

Dicitur 5° *per manus Moysis*, etc. quia, licet Dominus præcepta sua immediate populo annuntiasset, tabulas ea continentes inscripta commisit Moysi, qui eas ad populum detulit et in arcam custodiendas posuit, Deut. x, 5.

Dicitur 6° *populo Judaico data*; huic quippe populo peculiariter selecto nova primitivæ legis manifestatio facta est; sed nihilominus lex ista, quatenus est naturalis, cunctas gentes necessario respicit.

Notandum 1°. Vox *Decalogus* non invenitur in Scriptura : eam primus usurpavit Clemens Alexandrinus, Pædag. l. 3, cap. 12, et Stromat. l. 6, ad exprimenda decem Dei præcepta in monte Sinai solemniter promulgata

in tabulis lapideis inscripta. Eam, utpote congruentissimam, postea adhibuerunt Patres, tum Græci, tum Latini.

Notandum 2°. Certum est duas exstitisse tabulas lapideas, in quibus decem præcepta erant scripta; sed nullibi tradit Scriptura quæ mandata in utraque tabula fuerint expressa. Ut certum habetur unam respexisse Deum et alteram proximum. Judæi, præcipue Josephus et Philo, ac plures Ecclesiæ Patres, volunt quatuor in prima tabula exstitisse præcepta, et sex in secunda : primum in duo scindebant hoc modo : *Non habebis deos alienos coram me ; Non facies tibi sculptile*, etc. et quæ in numeris 9 et 10 habemus, in unum adunabant. Hanc opinionem acriter defendit Calvinus (Institut. l. 2, cap. 8, § 12), ea intentione ut sacras imagines ex secundo mandato reprobandas esse ostendat.

Communissima vero sententia tenet tria fuisse præcepta in prima tabula, et septem in secunda; atque omnia modo apud nos usitato numeranda esse.

Notandum 3°. Christus de duplici amore, nempe Dei et proximi loquens, ait : *In his duobus mandatis universa Lex pendet et Prophetæ,* Matth. XXII, 40. Totam igitur Decalogi substantiam ad duplex hoc principium duabus tabulis congruens reducit; qui enim recte amat Deum, omnia implet sua officia erga eum ; similiter et qui recte diligit proximum. Merito igitur duæ erant tabulæ, quarum una respiciebat Deum et altera proximum.

Notandum 4°. Lutherus et cum illo *Melanchton* affirmare non erubuerunt Decalogi præcepta solos respicere Judæos quos Deus ex Ægypto eduxerat, non vero Christianos qui in libertatem filiorum Dei vocati sunt. Sed Christus, Matth. XIX, 17, respondet cuidam ab eo sciscitanti quid agendo vitam æternam haberet : *Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata,* et deinde præcipua Decalogi præcepta enarrat. Unde concil. Trid. sess. 6, can. 19, anathemate percutit eos qui dixerint, « nihil » præceptum esse in Evangelio præter fidem, cætera esse » indifferentia, neque præcepta, neque prohibita, sed li- » bera ; aut præcepta nihil pertinere ad Christianos. » Idem habetur in canone seq.

Notandum 5°. Constat igitur ea præcepta ex genere suo obligare sub mortali; sunt enim per se in materia gravi et illorum expletio ad vitam æternam prærequiritur. Quisquis ergo rationis est compos, ea saltem quoad substantiam scire graviter obligatur. Hinc a mortali culpa non facile excusantur parentes, domini et præsertim pastores qui suos inferiores hæc ignorare sinunt. Communiter tamen docetur eum mortaliter non peccare, qui, secluso contemptu, verba et ordinem præceptorum Decalogi memoriter non tenet, modo substantiam percipiat, dum, e contra, non sufficere verba recitare, si res ignorentur.

Notandum 6°. Ex ipsa præceptorum Decalogi natura infertur ea esse immutabilia, omnes gentes universorum sæculorum obligare, et nulla dispensatione etiam divina relaxari posse, si excipias prohibitionem imaginum et circumstantiam sabbati, de quibus infra.

Notandum 7°. Præcepta Decalogi sunt alia affirmativa et alia negativa : affirmativa ea sunt quæ aliquid fieri præcipiunt, v. g. *Memento ut diem sabbati sanctifices*, *Honora patrem tuum et matrem tuam*. Negativa vero ea sunt quæ aliquid fieri vetant, v. g. *Non occides*; *non mœchaberis*, etc. Affirmativa obligant semper, sed non pro semper; non tenemur enim singulis momentis actus religionis producere, parentes honorare. Præcepta vero negativa obligant semper, et pro semper, siquidem nullum est instans in quo rem prohibitam, v. g. homicidium, mœchiam, facere liceat.

Notandum 8°. Decem Decalogi præcepta inter se perfectum servant ordinem, ut optime notat S. Th. 1 2, q. 100, præsertim art. 3 et 6. In prima enim tabula præcipiuntur erga Deum fidelitas, reverentia et famulatus : in secunda vero tabula statuitur ut reddamus proximo, incipiendo a parentibus, quidquid ei debemus, et neminem lædamus in persona, in bonis aut in fama, neque opere, neque ore, neque etiam cogitatione.

Sicut ergo summam credendorum habemus in symbolo, summam petendorum in oratione Dominica, sic et summam agendorum in Decalogo.

His notatis, de unoquoque præcepto seorsim sumpto acturi sumus, sexto et nono prætermissis, utpote alibi specialiter explicatis.

CAPUT PRIMUM.

DE PRIMO DECALOGI PRÆCEPTO.

Sic exprimitur in Exod. xx, 3 : *Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cœlo desuper et quæ in terra deorsum, nec eorum quæ in aquis sub terra. Non adorabis ea neque coles : ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt me, et faciens misericordiam in millia his qui diligunt me et custodiunt præcepta mea.*

Quamvis præceptum istud verbis negativis exprimatur, certum est tamen illud esse simul affirmativum; prohibens enim quemlibet cultum erga falsas divinitates, præscribit ut legitimus cultus soli vero Deo rependatur: hæc enim verba, *Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes*, etc. supponunt tanquam principium lucidissimum, et Christus, Matth. iv, 10, ait : *Dominum tuum adorabis et illi soli servies.*

Inferiores autem alicujus personæ in dignitatibus constitutæ eam convenienti modo non colunt seu honorant, nisi fidem ei loquenti adhibendo, ipsi adhærendo, eam diligendo et externa hujusmodi affectuum internorum signa exhibendo : sic pariter Deus colendus est, fide, spe charitate et religione, de quibus seorsim nobis dicendum est. Vide S. Aug. Enchir. cap. 3.

ARTICULUS PRIMUS.

DE FIDE.

Suppositis quæ in tractatu de Fide diximus, hic in

quatuor paragraphis agemus 1° de necessitate fidei ad salutem; 2° de iis quæ credenda sunt; 3° de externa fidei professione, et 4° de vitiis fidei oppositis.

§ I. — De necessitate fidei ad salutem.

Duplex distinguitur necessitas quoad salutem, una medii et altera præcepti. Illud necessarium est necessitate medii sine quo, etiam inculpabiliter omisso, salus obtineri non potest : tale est Baptisma in re vel saltem in voto : illud vero necessarium est necessitate præcepti, quod voluntarie omittere non possumus sine peccato, sed cujus inculpabilis omissio saluti non nocet, ut v. g. realis sacræ Eucharistiæ susceptio.

Fidem habitualem necessariam esse necessitate medii ad placendum Deo et vitam æternam ingrediendum, apud Christianos non ambigitur; ad hoc quippe gratia sanctificans est omnino necessaria; porro fides habitualis, quæ est virtus divinitus infusa, a gratia sanctificante est inseparabilis : ergo. Hæc fides in infantibus aliisque rationis usu perpetuo carentibus procul dubio sufficit, cum indubium sit eos in gratia Baptismatis decedentes vitam æternam obtinere. Quæstio igitur solummodo moveri potest de fide actuali respectu adultorum usum rationis habentium.

PROPOSITIO PRIMA.

Fides actualis omnibus adultis ratione præditis necessaria est necessitate medii ad justificationem.

Prob. Scriptura sacra, conc. Trid. testimoniis Patrum et ratione theologica.

1° *Scriptura sacra.* Marc. XVI, 16 : *Qui crediderit salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur.* Joan. III, 18 : *Qui non credit, jam judicatus est.* Rom. III, 28 : *Arbitramur enim hominem justificari per fidem* ; et Hebr. XI, 6 : *Sine fide impossibile est placere Deo, credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, et inquirentibus se remunerator sit.* Patet igitur peccatores adultos justificationem obti-

nere non posse sine fide actuali, qua scilicet ad Deum accedant. Ergo 1°.

2° *Concilio Trid.* sess. 6, cap. 8 : « Fides est humanæ » salutis initium, fundamentum et radix omnis justifica- » tionis. » Ergo non magis justificatio existere potest sine fide, quam ædificium sine fundamento aut arbor sine radicibus. Ergo 2°.

3° *Testimoniis SS. Patrum*, qui omnes Scripturam de necessitate fidei loquentem eodem sensu ac nos interpretantur, v. g. S. Aug. vel potius antiquus auctor sermonis inter opera ejus relati in Appendice : « Merito » laudatur fides, sine qua nihil unquam boni operis in- » choatur atque perficitur, secundum illud quod Scrip- » tum est : *Sine fide impossibile est*, etc. » Ergo 3°.

4° *Ratione theologica. Fides*, juxta Apostolum, Hebr. XI, 1, *est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium* : sola fide igitur finem nostrum supernaturalem et media ad eum perveniendi cognoscimus : porro adultus ad finem suum ultimum rationabiliter tendere non potest nisi illum et media ad illum conducentia cognoscat. Ergo 4°.

Hinc communissime rejicitur ut falsa opinio Andreæ Vegæ aliorumque paucorum dicentium testimonia supra recensita intelligi posse de fide in re vel in voto, sicut de Baptismo et pœnitentia dici solet, atque ideo adultos ignorantia invincibili mysteriorum fidei laborantes, nihilominus justificari posse ; nam 1° possibile esset placere Deo sine fide, quod adversatur Scripturæ, concilio Trid. et communi Patrum ac doctorum sensui. 2° Ecclesia semper docuit Baptismum et Pœnitentiam per votum una cum contritione perfecta suppleri posse ; idem vero de fide nunquam censuit. 3° Baptismus, pœnitentia aliaque similia sunt media externa ex divina institutione ad justificationem requisita, quæ aliquid prius supponunt, nempe fidem : at fides est dispositio interna omnis justificationis radix et fundamentum, et nihil supponens in quo votum ejus includatur. Ergo. Hanc conclusionem adeo certam judicat Suarez, ut censeat eam absque errore in fide negari non posse.

Inde tamen inferri non potest aliquos homines in proprie dicta existere impossibilitate salutem obtinendi ; omnes enim ratione naturali et aliis subsidiis, quæ Deus per suam providentiam unicuique confert, recte uti vel abuti potest. Qui hujusmodi subsidiis abutitur, conqueri non potest si gratiam fidei non obtineat : qui vero eis bene utitur, a Deo illuminabitur, non ex suo merito, sed ex pura gratia quam Deus paratus est dare omnibus quod in se est facientibus. Ergo.

Notandum, adultos in infantia baptizatos et nullo peccato mortali inquinatos, si inculpabiliter actualem fidem non habuerint, nihilominus salvandos esse ; in gratia enim sanctificante, fidei habituali necessario juncta, sunt constituti : repugnat igitur eos reprobari.

PROPOSITIO SECUNDA.

Datur præceptum fidei internæ pro adultis.

Prob. 1° *Scriptura sacra.* I Joan. III, 23 : *Hoc est mandatum ejus : ut credamus in nomine Filii ejus Jesus Christi.* 2° *Ratione theologica.* Unusquisque tenetur, ex præcepto, tum divino positivo, tum naturali, salutem suam operari, ac proinde media ad eam consequendam necessaria quærere : porro, ex dictis, justificatio obtineri non potest sine fide : ergo saltem pro adultis non justificatis aut in peccatum lapsis datur , etc. Sed hæc obligatio existit etiam pro justis; nam *justus ex fide vivit,* Habac. II, 4; Rom. I, 17; Hebr. X, 38. Insuper justus vivere tenetur modo supernaturali : atqui hoc modo vivere non potest nisi actus fidei saltem aliquoties eliciat : ergo.

In hoc autem præcepto duplex existit obligatio : una negativa, nempe non rejiciendi , ut falsas, veritates a Deo revelatas et nobis sufficienter propositas , nec de illis voluntarie dubitandi; tunc enim , si diceretur eas a Deo non fuisse revelētas, aut id pro certo haberi non posse, gravis injuria Deo irrogaretur; secus, si propositio revelationis sufficienter facta non fuisset : in eo quippe casu, reipsa non constaret Deum locutum fuisse, et dubium licitum ac prudens esset.

Notandum quod in dubiis circa fidem caute advertendum sit an hæsitatio mentis sit in voluntate, an in imaginatione tantum, an aliqua ratione fundetur, an vero sit vaga et sine ullo alicujus ponderis motivo : in ultimo casu spernendum est dubium; in priori, solvenda est difficultas, et mens illuminata hæsitare non potest sine peccato.

Secunda obligatio est positiva, videlicet adhærendi veritatibus revelatis et sufficienter propositis, seu actum fidei positivum eliciendi; et hoc, ex superius dictis, evidenter patet. Unde stricta datur obligatio ediscendi ea quæ credenda sunt.

Verum quo tempore eliciendus est actus fidei ut positivo credendi præcepto satisfiat?

1° Adultus nondum justificatus, statim moraliter ac veritates fidei sufficienter ei proponuntur, eas credere tenetur, tum ut honorem Deo revelanti debitum exhibeat, tum ut gratiam justificationis per Baptismum aut ejus votum obtineat, et vitam supernaturalem ducere incipiat.

2° Homo in pueritia baptizatus etiam statim, moraliter loquendo, ac usum rationis habet, actum fidei elicere tenetur; vitam enim Christianam incipere debet : porro fides supernaturalis initium est ac basis vitæ Christianæ, *ut patet et omnes fatentur* : ergo.

3° Qui post justificationem acceptam in peccatum mortale labitur, actum fidei quamprimum exercere debet; tenetur enim quamprimum se Deo reconciliare : at reconciliationem suam obtinere non potest sine fide actuali : ergo.

4° His casibus exceptis, præceptum fidei frequenter obligat indirecte, nempe propter alia quæ præcepta sunt et absque prævia fide exerceri nequeunt, ut sacramentorum susceptio, oratio, missæ auditio, etc.

5° Quandonam vero per se in decursu vitæ obliget, non sibi consentiunt doctores; alii quippe volunt illud obligare tantum in articulo mortis, alii singulis diebus festivis, alii quando celebrantur mysteria fide credenda;

sed qui Christiane vivunt hoc præceptum sufficienter implent alios actus religionis exercendo; plerosque enim vitæ Christianæ actus exercere non possunt sine actu fidei.

6° Sequitur, ex dictis, gravem incumbere obligationem parentibus, heris aliisque superioribus, et præsertim pastoribus, erudiendi pueros et ignaros circa fidem, ejus objectum, motivum et exercitium; et gravem similiter dari obligationem pueris et ignaris hæc pro sua capacitate et opportunitate addiscendi. Gravitas autem peccati æstimanda est ex adjunctis, absque scrupulis.

§ II. De iis quæ credenda sunt.

Fides actualis concipi non potest sine explicita notione saltem quarumdam veritatum : porro fides actualis necessaria est respectu adultorum, ut probavimus : ergo necessaria est fides explicita saltem quarumdam veritatum.

Aliunde omnes veritates a Deo revelatæ credi debent saltem fide implicita; nulla quippe ex illis rejici potest ut falsa, nec in dubium revocari ut incerta : ignorari quidem possunt, sed parati esse debemus ad credendum quidquid Deus revelavit : ergo.

Nobis igitur agendum est 1° de veritatibus quarum fides explicita necessaria est necessitate medii; 2° de iis quarum fides explicita necessaria est ex præcepto; 3° brevem Symboli Apostolorum expositionem trademus.

Punctum primum. — *De veritatibus quarum fides explicita necessaria est necessitate medii.*

1° Omni tempore necessaria fuit adultis, necessitate medii, fides explicita Dei auctoris supernaturalis et remuneratoris seu vitæ æternæ largitoris : nam B. Paulus, Hebr. xi, 6, non dicit tantum, *Sine fide impossibile est placere Deo*, sed addit : *Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est et inquirentibus se remunerator sit.* Et revera ut quis vitam æternam per bona opera mereatur, modo supernaturali vivere debet : atqui hoc modo vivere non

potest, nisi Deum remuneratorem explicite cognoscat : ergo. *Ita omnes.*

2° Post lapsum generis humani in peccatum fides in Christum saltem implicita adultis fuit necessaria necessitate medii ad salutem ; idque constat 1° ex Scriptura sacra. Joan. XIV, 6 : *Ego sum via, veritas et vita : nemo venit ad Patrem nisi per me.* Act. IV, 12 : *Non est in alio aliquo salus, nec aliud nomen est sub cœlo datum hominibus in quo oporteat nos salvos fieri.* Gal. II, 16 : *Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi.* Hæc verba aliaque similia sunt generalia et fidem in Christum tanquam conditionem ad salutem necessariam exprimunt. Ergo, etc. 2° Ratione. Homo lapsus reparari non potest nisi aliquo modo uniatur Redemptori et per Redemptorem Deo : at uniri non potest Redemptori nisi per fidem saltem implicitam : ergo. Sic expresse S. Th. 2 2, q. 2, art. 7, et cum illo omnes generaliter theologi.

Æstimat autem Angelicus doctor quosdam ante Christum fidem explicitam Incarnationis habuisse, alios vero tantum fidem implicitam in fide majorum ac sub figuris sacrificiorum contentam, et tamen salvatos fuisse ; item aliquos ethnicos salutem assecutos esse per fidem implicitam in Christum, quia lex Mosaica eos non astringebat : qui ergo, ex primitiva traditione, fidem unius Dei remuneratoris habebant, legem naturæ servabant, fideque implicita Christi persuasi erant, salutem æternam assequi poterant. Talis est communis Patrum et theologorum sententia.

3° Communior sententia theologorum est, fidem explicitam mysteriorum sanctissimæ Trinitatis et Incarnationis, post sufficientem Evangelii promulgationem, omnibus adultis necessariam esse necessitate medii ad salutem, suamque sententiam probare nituntur, 1° ex Scriptura, Joan. XVII, 3 : *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum et quem misisti Jesum Christum.* Ibid. III, 14 : *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in*

ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam. Aspectus autem serpentis ænei erat medium omnino necessarium ad sanandos morsus. Ergo. 2° Ex concil. Trid. sess. 6, cap. 6, ubi asseritur, ad obtinendam justificationem, imprimis credendum esse *a Deo justificari impium per redemptionem quæ est in Christo Jesu.* 3° Ex S. Aug. lib. de Correptione et Gratia, cap. 7, n. 11 : « Nemo liberatur a damnatione quæ facta est per Adam, nisi per fidem Jesu Christi; et tamen ab hac damnatione non se liberabunt qui se poterunt dicere, non audisse Evangelium Christi, cum fides ex auditu sit. » 4° Ex ratione. Fides saltem implicita in Christum omni tempore fuit necessaria : at, cum status gratiæ perfectior sit statu legis aut naturæ, amplior necessaria est cognitio Christi. Quoniam vero Christus explicite cognosci non potest, quin explicita habeatur notitia sanctissimæ Trinitatis, fides explicita utriusque mysterii necessaria est necessitate medii ad salutem.

Attamen fatendum est hanc rationem non convincere : ex eo quod enim status gratiæ sit perfectior, non sequitur majorem Christi cognitionem de necessitate medii ad salutem requiri; alioquin salus nunc difficilius obtineretur quam ante Christum : atqui hoc repugnat. Testimonia autem allegata de fide implicita aut de necessitate præcepti intelligi possunt. Ergo præcedens sententia, licet communius admissa, non solide probatur.

Unde multi nunc eam rejiciunt, contenduntque fidem explicitam Trinitatis et Incarnationis, post sufficientem Evangelii promulgationem, necessariam esse ad salutem ex præcepto, non vero ex necessitate medii. Hinc inferunt 1° adultos in infantia baptizatos et mysteria Trinitatis ac Incarnationis invincibiliter ignorantes, nihilominus justificari et salvari posse, modo fide supernaturali credant Dei redemptoris et alterius vitæ existentiam, parati quælibet alia revelata credere si ea cognoscerent; 2° ipsos infideles, juxta legis naturæ dictamen viventes, quibus revelatio Evangelica nondum innotuit, per fidem

implicitam in Christum, et Dei remuneratoris explicitam, salvari posse; ea via enim Cornelius fuit justificatus, inquit de Lugo, quia Evangelium nondum erat perfecte promulgatum respectu ejus: porro Evangelium similiter non satis est promulgatum respectu illius qui prædicta mysteria invincibiliter ignorat et bonitati ac providentiæ divinæ repugnat ut talem hominem recte viventem damnet; 3° nihil inde pretio redemptionis Christi detrahi; nam sola inculpabilis ignorantia excusatur, et aliunde fides supernaturalis Dei remunerantis cum fide implicita in Christum difficile inveniri potest, seclusa speciali Dei assistentia, ubi lumen Evangelii nondum affulsit. Ergo.

4° Certum est eos qui sua culpa prædicta ignorant mysteria, absolutionis beneficio indignos esse: sequitur ex dictis et ex propositione ista ab Innocentio XI, anno 1679, damnata: « Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia mysteriorum fidei, et etiamsi » per negligentiam culpabilem nesciat mysterium sanctissimæ Trinitatis et Incarnationis Domini nostri Jesu » Christi: sufficit illa semel credidisse. » Manifestum est hanc censuram necessitatem medii non arguere, sed grave supponit præceptum: ergo, etc. Unde qui cum ignorantia mortaliter culpabili hujusmodi mysteriorum sacramentalem absolutionem susceperunt, confessiones suas certo iterare debent.

5° Sed eadem mysteria invincibiliter ignorantes valide absolvi potuerunt, juxta secundæ sententiæ patronos, ac proinde confessiones in tali ignorantia factas iterare non tenentur; prioris vero sententiæ defensores contendunt confessiones sic factas prorsus esse nullas ac consequenter iterandas, nisi aliqua sit causa ab integritate confessionis excusans, ut in tractatu de Pœnitentia diximus. Constat hanc sententiam esse tutiorem, et fere omnes fatentur eam in praxi sequendam esse, quia confessiones ab ignorante præfata mysteria factæ, essent ad summum probabiliter validæ: at talis probabilitas in materia justificationis non sufficit: ergo. *Vide* Ligorio, l. 2, n. 2.

6° *Notandum,* aliud esse ea mysteria credere, et aliud ea scire : omnes ratione compotes ea credere tenentur, sed qui mente sunt obtusi illa memoria retinere non semper obligantur, si nempe id moraliter non possint : sufficit ut ea sibi accurate proposita explicite credant immediate ante absolutionem. Ita Ligorio cum pluribus aliis, auctor operis Gallici, *la Conduite des âmes.*

7° Sedulo attendere debent confessarii an sui pœnitentes ea quæ necessitate medii probabiliter necessaria sunt cognoscant, tum ut eos absolvant, tum ut de præteritis eorum confessionibus judicent : quoties igitur de sufficienti eorum scientia circa hoc punctum dubitandi est locus, prudenter interrogandi, et, si opus sit, erudiendi sunt prius quam absolvantur. Non raro inveniuntur homines in humanis litteris sat expoliti, qui circa religionem crassa laborant ignorantia : cavendum igitur ne, propter damnabilem reverentiam, in tali relinquantur ignorantia.

8° Ut mysteria sanctissimæ Trinitatis et Incarnationis explicite credantur, non requiritur perfecta eorum notitia quoad circumstantias, v. g. personas proprietatibus relativis constitui, humanitatem Christi propria carere subsistentia ; sed sufficit, inquit Sylvius, t. 3, « quod rudiores credant Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum » esse unum Deum, etiamsi distincte non sciant quod » sit una essentia in tribus personis ; et similiter quod » credant Filium Dei, verum Deum et hominem, esse » passum et mortuum pro nobis, etiamsi non noverint » distinguere quod sint duæ naturæ et una tantum persona. »

9° Qui adeo sunt rudes ut simplices hujusmodi notiones sibi propositas percipere non possint, infantibus et fatuis comparantur ; absolvi non possunt nisi in periculo vitæ, quo in casu sacramenta ad salutem necessaria nullitati exponuntur.

Punctum secundum. — *De veritatibus quarum fides explicita necessaria est ad salutem ex præcepto.*

Certum est divinum dari præceptum veritates Evangelicas credendi; Christus enim dixit Apostolis, Marc. xvi, 15 : *Prædicate Evangelium omni creaturæ; qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur.* Obligatio autem prædicandi supponit obligationem sciendi et credendi. Idem constat ex supradictis. Ergo.

Quoad veritates credendas in particulari, unusquisque fidelis tenetur sub peccato mortali credere explicite et scire saltem quoad substantiam :

1° *Quæ necessaria sunt necessitate medii*; quia unusquisque, ex mandato divino, salutem suam exquirere tenetur : ergo et eligere media ad eam conducentia.

2° *Symbolum Apostolorum* ; tenemur enim saltem præcipua doctrinæ Evangelicæ capita credere, alioquin vitam Christianam instituere non possemus : porro præcipua doctrinæ Evangelicæ capita in Symbolo Apostolorum continentur, et ideo Apostoli hanc contexuerunt et tradiderunt regulam. Unde perpetua Ecclesiæ praxis fuit ut baptizandi Symbolum ediscerent, Decret. 3 part. dist. 4, can. 58 et 59, et baptizati illud scire tenerentur, ibid. can. 10; et S. Aug. ait, Serm. 59 : « Prius Symbolum dicistis, ubi est regula fidei vestræ brevis et grandis ; » brevis numero verborum, et grandis pondere sententiarum. »

3° *Sacramenta quæ suscipienda sunt, et quæ ad ea rite suscipienda requiruntur* ; quia, sine tali cognitione, valide aut saltem debite suscipi non possent. Item sacrificium missæ cui omnes adulti interesse debent.

4° *Necessitatem orandi et substantiam Orationis Dominicæ* ; datur enim omnibus præceptum orandi, et Christus hanc formam orandi præscripsit. Hinc S. Aug. in Decreto, 3 parte, dist. 4. can. 105, relatus, ait : « Ante omnia » Symbolum et Orationem Dominicam et vos ipsi tenete,

» et illis quos suscepistis de sacro fonte ostendite ; » et Ecclesia dicit in missa : « Præceptis salutaribus moniti » audemus dicere : *Pater noster*, etc. »

5° *Præcepta Decalogi et mandata Ecclesiæ*; hoc enim observare tenentur adulti : ergo et scire. Idem dicendum est de singulis proprii status officiis.

6° Hinc omnes qui usum rationis assecuti sunt, tenentur sub mortali hæc, pro posse suo, saltem quoad substantiam, addiscere et credere ; et idcirco parentes, domini aliique superiores qui non curant ut liberi et subditi hæc discant, mortaliter peccant : *a fortiori* et parochi qui oves suas in iis erudire omittunt vel graviter negligunt.

7° Si confessarii rationabiliter timeant ne pœnitentes ea ignorent quæ ex divino præcepto scire tenentur, debent eos prudenter interrogare, erudire vel curare ut ab aliis vel ope librorum erudiantur : si tamen judicent illorum ignorantiam non fuisse mortalem et circa ea quæ ex necessitate præcepti necessaria sunt non versari, præteritas confessiones habebunt ut validas, et absolutionem impertire poterunt pœnitentibus bonam voluntatem ostendentibus, etsi nondum sciant quæ ex præcepto credenda sunt.

8° Datur præceptum Ecclesiæ sciendi memoriter Symbolum, Orationem Dominicam et Salutationem Angelicam, sed communius docent auctores illius obligationem esse tantum sub veniali : allegant consuetudinem ; consuetudo autem est optima legum interpres. Stricte ergo absolvi possent positis aliis ponendis, qui, quoad Symbolum, præcepta et sacramenta, parati essent respondere interroganti, juxta singulorum substantiam, accurate quidem, licet aliis verbis ; quoad Orationem Dominicam, qui scirent omnia bona a Deo petenda esse, et quæ præcipue quærenda. Sic S. Carolus Borrom. in Inst. ad confess. Bonacina, Layman, Sanchez, Ligorio, etc.

9° Item plures dicunt veniale esse tantum peccatum nescire facere signum crucis : alii, ut Sylvius, dicunt esse mortale. Certum est ignorantiam hujus praxis ab

omni culpa excusari posse, et per se validitati confessionum non essentialiter nocere.

10° Nihilominus curandum est ut omnes, etiam rudiores, Symbolum, Orationem Dominicam, Salutationem Angelicam, sacramenta, Decalogi et Ecclesiæ præcepta memoriter sciant, saltem in vernacula lingua, ac maxime ut ea intelligant; qui enim ea retinerent, sed non perciperent, fidem præscriptam non haberent.

Punctum tertium. — *Brevis Symboli Apostolorum explicatio.*

Diximus in tractatu de Fide quid sit illud Symbolum et qua ratione Apostolis tribuatur. A Catechismo concilii Trid. in duodecim articulos dividitur; quam divisionem a doctoribus catholicis generatim admissam retinemus.

1us. *Credo in Deum, Patrem omnipotentem, creatorem cœli et terræ.* Dicitur 1° *credo,* id est firmiter, ex totis viribus adhæreo, non vero existimo, puto, opinor : verbum *credo* triplicem habet sensum, ut notat S. Th. 2 2, q. 2, art. 2, et dici potest, Credo Deum, id est, Deum esse; Credo Deo, id est, ea quæ locutus est Deus esse vera; et, Credo in Deum, id est, credendo Deum esse et vera loqui, ei adhæreo. « Si creditis in eum, » inquit S. Aug. tract. 29 in Evang. Joan. n. 6, « creditis ei : non autem continuo » qui credit ei, credit in eum. Nam et dæmones crede» bant ei, et non credebant in eum. Rursus de Apostolis » ipsius possumus dicere, Credimus Paulo; sed non, Cre» dimus in Paulum; Credimus Petro; sed non, Credimus » in Petrum. » Dicitur 2° *Patrem,* primam scilicet personam sanctissimæ Trinitatis et omnium rerum principium; 3° *omnipotentem,* principale ejus attributum designando; 4° *creatorem cœli et terræ,* exprimendo Deum cœlum, terram et omnia quæ in eis sunt condidisse : nomine cœli et terræ intelliguntur angeli, sidera et ea omnia quæ non sunt Deus.

2us. *Et in Jesum Christum, Filium ejus unicum, Dominum nostrum.* 1° *Et,* id est, credo; 2° *in,* sensu supra exposito,

quia Christus ut Deus est finis noster ultimus, eodem sensu ac Pater. 3° *Filium ejus unicum;* hæc verba secundam sanctissimæ Trinitatis personam per æternam generationem a Patre procedentem denotant. 4° *Jesus* oritur a verbo hebraico ISSA, salvare, et significat salvator : nomen *Christus,* a verbo græco χρίω, unde χριστος, significat *unctus :* itaque Jesus Christus idem est ac salvator a Deo unctus, scilicet in sacerdotem, prophetam et regem; quia Filius Dei factus homo est summus sacerdos, propheta et rex. A sanctissimo hoc nomine dicimur *Christiani.* 5° *Dominum nostrum*, quia Christus ut Deus homo omnibus dominatur, nos redemit, ipsius sumus : est ergo noster Dominus.

3us. *Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine.* Hic articulus enuntiat Christum ut hominem miraculose fuisse conceptum, et beatam Mariam eum concipiendo et pariendo mansisse virginem, juxta celebre Isaiæ vaticinium, VII, 14 : *Ecce Virgo concipiet, et pariet filium.*

4us. *Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus est.* Hæc verba, quæ mysterium redemptionis nostræ continent, exprimunt Christum ut hominem passum fuisse, morte turpissima occubuisse et corpus ejus fuisse sepultum, sicque prophetias hæc de ipso annuntiantes eventibus congruisse : circumstantia Pontii Pilati in Symbolo consignatur, ut omnes advertant nullam fraudem existere potuisse.

5us. *Descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis.* 1° *Descendit ad inferos*, id est, anima ejus a corpore per mortem separata, descendit ad loca inferiora ubi detinebantur animæ, et quorum triplex erat status, videlicet damnatorum, purgandorum et justorum purgatione non amplius indigentium. Tertius iste status dicebatur limbus. Anima Christi in hunc locum descendit, dum corpus ejus erat in sepulcro, et probabiliter animas in purgatorio detentas visitavit, ut eas recrearet ac consolaretur. Non verisimile est autem eam locum damnatorum perlustrasse. Ita Dens, t. 2. 2° *Tertia die resurrexit a mortuis :* quomodo Christus tribus diebus et tribus noctibus fuerit

in corde terræ explicavimus in tractatu de Religione : surrexit, non vero suscitatus est a mortuis, quia non aliena, sed propria virtute suam quam posuerat animam iterum sumpsit, ut prædixerat Joan. v, 17, et corpori suo naturali vita univit.

6us *Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.* 1° *Ascendit,* non vero sublatus est, ut legitur de Elia, nec præcise assumptus, ut dicitur de B Maria, quia eadem virtute qua resurrexit, ad cœlos ascendit, non secundum divinitatem, quæ cœlos nunquam deseruit, sed secundum humanitatem. Absolute tamen dici potest illum fuisse suscitatum, et in cœlos assumptum, ut in Act. I, 11 et II, 24 legitur, id de humanitate respectu divinitatis intelligendo. 2° Theologi communiter docent, cum S. Th. 1 part. q. 66, art. 3, per *cœlos* intelligendum esse immensum spatium supra sidera elevatum, divino splendore illuminatum ac decoratum, in quo animæ beatæ visione Dei intuitivâ fruuntur et torrente voluptatis inebriantur. Hoc cœlum vocant tertium cœlum, scilicet post atmosphæram et cœlum sidereum, et cœlum empyræum a particula græca ἐν, et verbo πῦρ, *ignis,* quia splendor hoc spatium illuminans repræsentatur ut purissimus et vivificus ignis. 3° *Sedet ad dexteram Patris omnipotentis :* cum Deus sit spiritus purissimus, non habet dexteram, nec sinistram : locutio igitur, *sedet ad dexteram,* non designat situm corporis, sed gloriam, honorem, majestatem et potestatem cum Patre æqualem. Est autem persona Christi ex duplici natúra constans, quæ in hoc summo honore constituitur : ratione divinitatis illo nunquam caruit, sed ratione humanitatis ad eum elevâta est.

7us. *Inde venturus est judicare vivos et mortuos :* 1° *inde,* id est de cœlo ubi sedet in gloria ; 2° *venturus est,* ut describitur apud Matth. XXIV, 30; et XXV, 31 et seq. 3° *judicare,* videlicet unicuique solemniter reddet secundum opera ejus, ex summa æquitate ; 4° *vivos et mortuos,* quibus verbis comprehenduntur qui ab origine mundi usque ad ultimum judicium mortui sunt, et qui in ultima flagratione morientur, nam *elementa calore solventur;*

terra autem et quæ in ipsa sunt opera exurentur, II Petr. III, 10 : *Statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium*, Hebr. XIX, 27 ; *Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Unusquisque statim post mortem judicatur, et est judicium particulare : sed de fide est totum genus humanum ad vitam inamissibilem revocatum, et in cœtu universali coram Christo congregatum, solemniter judicandum esse, ut Christus, olim injuste damnatus, clarificetur, ut homo quoad corpus sicut et quoad animam convenientia supplicia vel præmia suscipiat, ut justitia Dei nunc sæpe occulta manifeste appareat et ut quæque secreta omnibus manifestentur, ad solamen justorum et confusionem peccatorum. *Dominus illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit concilia cordium*, I Cor. IV, 5 : unusquisque igitur, ut docet S. Th. Suppl. q. 88, art. 1 et 2, omnia opera sua in propria conscientia et omnia aliena opera in singulorum conscientia aperte videbit, cum omnibus circumstantiis bonitatis vel malitiæ, unde suprema Dei justitia relucebit. Tenet insuper S. Th. peccata remissa etiam patefacienda fore, quia Scriptura a generali hac manifestatione cordium nihil excipit, et tamen hanc manifestationem ad ignominiam beatis non cessuram, sed potius in gloriam, propter pœnitentiam quam fecerunt : sic hodie in encomiis Davidis, Magdalenæ, S. Aug. etc. peccata eorum absque ignominia publicantur.

Tempus quo ultimum fiet judicium prorsus nos latet : nam *de die illo vel hora nemo scit, neque Angeli in cœlo, neque Filius, nisi Pater*, Marc. XIII, 32 : Filius autem hunc diem nescire dicitur, eo sensu quod illum manifestare non possit, aut nescire vi humanitatis, quamvis illum reipsa sciverit ut homo, sed vi divinitatis.

Quoad signa judicium universale præcedentia nihil certo sciri potest ; quæ enim apud Matth. XXIV leguntur « ad tempus destructionis Jerusalem et ad adventum » quo Christus continuo Ecclesiam suam visitat, » referri possunt, ait S. Th. Suppl. q. 73 vel 75, art. 1.

Quædam tamen ut verisimiliora et partim ut certa assignantur, v. g. 1° prædicatio Evangelii *in universo orbe in testimonium omnibus gentibus*, *et tunc veniet consummatio*, Matth. xxiv, 14; 2° quædam generalis apostasia, *Quoniam nisi venerit discessio primum et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis*, II Thess. xii, 3; *et Filius hominis veniens, putas inveniet fidem in terra?* Luc. xviii, 8; 3° adventus et persecutio Antichristi qui veniet *in omni virtute et signis et prodigiis mendacibus et omni seductione iniquitatis; quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui*, II Thess. ii, 8, 9 et 10. Circa illius ortum, patriam, tempus, ætatem, conditionem nihil certi habemus : S. Joannes Damascenus putat illum ex fornicatione nasciturum, et veteres docuerunt eum ex tribu Dan oriturum, eo quod in Apoc. vii tribus illa cum salvandis non numeretur. Notandum, hæreticos aliosve perversos homines dici quandoque Antichristos propter eorum cum Antichristo similitudinem; v. g. in I Joan. ii, 18 : *Nunc Antichristi multi facti sunt.* 4° Durante persecutione Antichristi Henoch et Elias apparentes, prædicabunt : de Henoch enim legitur in Ecclesiastico, xliv, 16 : *Placuit Deo et translatus est in paradisum ut det gentibus pœnitentiam.* De Elia dicitur in Malachia, iv, 5 : *Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis, et convertet cor Patrum ad filios et cor filiorum ad patres eorum, ne forte veniam et percutiam terram anathemate.* Matth. xvii, 11 : *Elias venturus est et restituet omnia.* Conversio Judæorum prædicitur a B. Paulo, Rom. xi, 25 et 26. 5° Sol, luna et stellæ obscurabuntur : *Virtutes cœlorum commovebuntur, et tunc parebit signum Filii hominis in cœlo*, Matth. xxiv, 29 : 6° *Cœli qui nunc sunt et terra eodem verbo repositi sunt, igni reservati in diem judicii et perditionis impiorum hominum..... Novos cœlos et novam terram, secundum promissa ipsius exspectamus, in quibus justitia habitat*, II Petr. iii, 7 et 13; Deus quippe apud Isaiam, lxv, 17, dixerat : *Ecce enim ego creo cœlos novos et terram novam, et non erunt in memoria priora.* Idem habetur in cap. seq. v. 22 et in Apoc. xxi, 1. Igitur cœli et terra non destruentur,

sed igne purgati nova erunt et ad oblectamentum sanctorum inservire poterunt. 7° S. Hieronymus et alii docuerunt ut verisimile ultimum judicium exercendum esse in valle Josaphat, quæ sita est prope Jerusalem, et hanc sententiam eruunt ex verbis sequentibus Joelis, III, 5 : *Congregabo omnes gentes et deducam eas in vallem Josaphat, et disceptabo cum eis ibi ;* et v. 12 ejusdem capitis : *Consurgant et ascendant gentes in vallem Josaphat*; *quia ibi sedebo, ut judicem omnes gentes in circuitu. D. Calmet* et alii plures dicunt nullam existere in Palæstina vallem nomine Josaphat et nomen hoc, significans hebraice judicium Dei, esse symbolicum, sicut vallem *concisionis* de qua in versiculo 14. Nihil ergo circa locum judicii certo concludi potest, et ex hypothesi quod in angusta valle exercendum sit, omnes judicandi intra limites vallis non necessario contineri deberent : vana igitur objectio ex nimia vallis Josaphat arctitudine desumpta.

8us. *Credo in Spiritum sanctum*, eodem modo ac in Patrem et Filium, quia est Deus sicut Pater et Filius : dicitur Spiritus quasi spiratus, quia per spirationem a Patre Filioque procedit; vel quia Deus purus est spiritus. Hoc nomen tertiæ sanctissimæ Trinitatis personæ attribuitur, ut a duabus aliis distinguatur.

9us. *Sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem :* non dicimus, Credo in Ecclesiam, sed Credo Ecclesiam, scilicet eam esse. De illius notis et proprietatibus in speciali de illa tractatu fuse diximus. Per sanctorum communionem intelligitur quamdam esse societatem et bonorum spiritualium participationem inter eos qui sunt in Ecclesia ; quam sic describit B. Paulus, I Cor. XII, 12 : *Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa*; *omnia autem membra corporis, cum sint multa, unum tamen corpus sunt, ita et Christus. Etenim in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus,* etc.

Hæc communio consistit in participatione eorumdem sacramentorum, in unitate fidei et religionis, in unione charitatis, in fructu indulgentiarum, sacrificiorum, suffragiorum, precum aliorumque bonorum operum ; et ad

omnes extenditur qui sunt in Ecclesia triumphante, militante et patiente, quatenus animæ in purgatorio detentæ a nobis adjuvantur et sancti in cœlo nos adjuvant, etc. Qui plus in eam spiritualem societatem conferunt, ampliorem ex illa fructum percipiunt, et illa communium bonorum spiritualium participatio non impedit quin specialis sacrificii missæ oblatio plus ei prosit pro quo offertur, ut constat ex concilio Trid. sess. 23, de Reform. cap. 1, ex Bened. XIV, const. *Cum semper*, Bull. t. 1, ex Pio VI, bulla *Auctorem fidei*, doctrinam synodi Pistoriensis damnante, prop. 30.

Ab hac communione excludentur quicumque infideles, apostatæ, hæretici et schismatici saltem manifesti et excommunicati, non vero peccatores ad Ecclesiam pertinentes, exceptis fructibus qui in charitate fundantur.

10us. *Remissionem peccatorum :* id est Credo Ecclesiam habere potestatem remittendi omnia peccata ac pœnam peccatis debitam, per Baptismi et Pœnitentiæ sacramenta, necnon per indulgentiam, et sicut extra Ecclesiam nulla est salus, nullam pariter esse peccatorum remissionem.

11us. *Carnis resurrectionem.* Dicimus, credo *carnis*, non vero hominis resurrectionem, ut ostendatur solum corpus humanum corrumpi, dum anima remanet integra, et solum in ultima die, qua instabit judicium, suscitandum et iterum animæ uniendum fore. Dogma resurrectionis et futuras corporum tum beatorum, tum reproborum qualitates probavimus in tractatu de Actibus humanis.

12us. *Vitam æternam*, id est, beatitudinem cœlestem quæ futura est æterna : simul indirecte profitemur pœnam damnatorum finem non esse habituram.

Additur *Amen,* vox hebraica idem significans ac vere, certe, vel, ita sit aut fiat : exprimit igitur quamdam fide professionem circa omnes articulos enumeratos.

§ III. — De externa fidei professione.

In obligatione fidem exterius profitendi duplex existit præceptum : unum affirmativum, fidem exterius prodeundi; et alterum negativum, nihil contra fidem agendi.

Punctum primum. — *De præcepto affirmativo fidem exterius profitendi.*

Existere hujusmodi præceptum divinum *constat,* 1° *ex B. Paulo*, Rom. x, 9 et 10 : *Si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris quod Deus suscitavit illum a mortuis, salvus eris; corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem ;* 2° *ex S. Aug.* Serm. 179, n. 7 : « Quid prodest corde credidisse ad justitiam, si os » dubitet proferre quod corde conceptum est? » 3° *Ratione.* Repugnat hominem non teneri saltem aliquoties fidem omnino necessariam exterius proferre.

Illud autem præceptum obligat, « quando per omis- » sionem hujus confessionis subtraheretur honor Deo » debitus et etiam utilitas proximo impendenda, » inquit S. Th. 2 2, q. 3, art. 2. Si enim tale existit præceptum, saltem in hoc duplici casu obligare debet, et ita cum S. Doctore unanimiter docent theologi. Sæpe præterea obligat per se, quia homo vere Christianus suam religionem convenienter exercere non potest quin fidem exterius profiteatur, v. g. Deum deprecando, sacrificio missæ assistendo, a carne certis diebus abstinendo, sacramenta suscipiendo, etc. Sed Christiane vivendo hoc procul dubio satis implet præceptum.

Quædam insuper hic notanda sunt.

1° Qui auctoritate publica etiam tyrannica interrogaretur, fidem suam simpliciter confiteri teneretur, quia secus Christum erubesceret et honorem Deo debitum subtraheret, sicque opponeretur 1° verbis Evangelii Luc. ix, 26 : *Qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua ;* 2° Innocentio XI,

qui sequentem damnavit propositionem : « Si a potestate » publica aliquis interrogetur, fidem ingenue confiteri, » ut Deo et fidei gloriosum, consulo; tacere autem ut » peccaminosum non damno ; » 3° agendi rationi martyrum et confessorum omnium sæculorum ac communi theologorum opinioni. Ergo.

2° ad externam fidei professionem quilibet tenetur, cum adest periculum ne populus a fide deficiat vel in ea vacillet, aut si ex ipsius silentio judicandus sit fidem deserere, et inde alii sumpturi sint occasionem in apostasiam, hæresim, schisma, blasphemias labendi, etc. Tunc enim utilitas proximo impendenda subtraheretur; ordo autem charitatis postulat ut vitam nostram pro salute proximi dare parati simus : *Debemus pro fratribus animas ponere*, Joann. XIII, 16. Ita S. Th. Suarez et generaliter theologi.

3° Qui a personis privatis interrogatur, fidem suam confiteri non semper tenetur : nam fieri potest ut tacendo vel dissimulando, etiam coram multitudine, non habeatur tanquam Christum erubescens, sed tanquam interrogantem contemnens, atque ideo honor Deo debitus vel utilitas proximo impendenda non subtrahatur; si v. g. interrogatus audenter dicat : Quid ad te ? sentio quod volo; nullam rationem tibi debeo, etc. attamen si, habita ratione circumstantiarum, taciturnitas vel dissimulatio in Dei contemptum vel proximi scandalum vergeret, fides palam profitenda esset : id sequitur ex supra dictis. Obligatio igitur fidem exterius profitendi ex jure interrogantis non oritur; nam publica auctoritas sæpe non magis habet jus quam privati talem exigendi professionem; sed ex duplici principio a S. Th. aliisque theologis allegato, nempe honore Dei et utilitate proximi.

4° Religiosus, sacerdos vel alius clericus, circa suam qualitatem a quolibet interrogatus, tacere vel dissimulare potest, quia ipsius qualitas non est quid religioni essentiale, et si negaret, ut mendax, non vero ut apostata haberetur. *Sic communiter theologi.*

5° Catholicus, videns Eucharistiam, sacras imagines

aut reliquias contemni, crucem everti, frangi, conculcari, etc. si hæc impedire possit, contradicere et fidem suam aperte confiteri debet; alioquin honor Deo debitus subtraheretur : at si locus sit timendi ne ipsius oppositio tales homines potius irritare, in proterviam et blasphemias excitare quam compescere debeat, tacere potest. *Ita communiter theologi,* quidquid in contrarium dicat Concina.

6° Si princeps vel magistratus infidelis aut hæreticus præciperet ut catholici nonnullis induerentur vestimentis quibus ab aliis distinguerentur, hi obedire non tenerentur; nimis enim vagum foret præceptum, ut inobedientes censerentur Christum erubescere, et dici non posset honorem Deo debitum et utilitatem proximo impendendam per hanc inobedientiam subtrahi. *Sic etiam communiter theologi.*

7° Qui orituram prævidet persecutionem, fugere vel se occultare communiter potest; Christus enim dixit, Matth. x, 23 : *Cum persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam.* Ita generaliter docuerunt Patres et doctores contra Tertul. qui integrum composuit librum ad probandum fugientem in persecutione se ostendere in fide inconstantem et vacillantem : Elias olim fugit Jezabel, S. Paulus fuga præposito Damasci se subtraxit, S. Polycarpus, S. Cyprianus, S. Athanasius, et multi alii sancti viri fugerunt. Ergo. Dixi *communiter;* nam si fidei confessio honori Dei vel utilitati proximi necessaria foret, fugere non liceret : hinc qui curam habet animarum, persecutionem contra se tantum directam fugere potest, si aliunde subsidia religionis populo suo non defutura sint; sed persecutionem populo fideli et sibi communem fugere non posset, ob detrimentum inde populo obventurum : nam *bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis,* Joan. x, 11.

8° Præter divinum fidem confitendi præceptum, de quo hucusque diximus, datur præceptum ecclesiasticum quo astringuntur, ex concilio Trid. sess. 24, de Reform. cap. 12, 1° provisi de beneficiis curam animarum haben-

tibus, qui, intra duos menses a die possessionis, coram episcopo, vicario generali aut officiali « orthodoxæ suæ » fidei publicam facere professionem, et in Ecclesiæ Romanæ obedientia se permansuros » spondere debent ac jurare. 2° Provisi de canonicatibus vel dignitatibus idem facere tenentur, non solum coram episcopo seu ejus officiali, sed etiam in capitulo. 3° Quicumque in patriarchas, primates, archiepiscopos et episcopos promovendi, in prima synodo provinciali in qua interfuerint idem facere debent, ex eodem concilio, sess. 25, de Reform. cap. 2. 4° Eadem lege tenentur omnes prælati religionum, ex Pio IV, et omnes promovendi in doctores, magistros, regentes et professores, ex Pio V, ut videre est apud Concina, l. 1, in Decal. de Fide, cap. 13, n. 12; Ligorio, l. 2, n. 11, etc. Verum hæc decreta in multis locis non fuerunt recepta, vel desuetudine fuerunt abolita aut mutata.

Punctum secundum. — *De præcepto negativo fidem exterius profitendi.*

Apud omnes constat existere præceptum non negandi fidem, obligans semper et pro semper : nam 1° Christus ait, apud Matth. x, 33 : *Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo*; et B. Paulus, II Tim. II, 12 : *Si sustinebimus, et conregnabimus*; *si negaverimus, et ille negabit nos.* 2° Ecclesia semper detestata est et gravissimis pœnis mulctavit eos qui in persecutionibus fidem Christi exterius tantum negabant, ut acerbissimam devitarent mortem. 3° Vel fidem exterius negans, eam interius abjiceret, vel non : si prius, vera esset apostasia : si posterius, esset mendacium Deo valde injuriosum. Ergo.

Hæc autem perniciosa negatio pluribus modis fieri potest, videlicet :

1° Negando se esse Christianum : Christus futuram Petri negationem annuntians non dixit, ut advertit S. Aug. Tract. in Joan. 113, n. 2 : « Discipulum meum te negabis; sed, Me negabis. Negavit ergo ipsum, cum se negavit ejus esse discipulum. » Idem dicendum est de eo

qui negaret se esse papistam, aut Romanum, supposito quod interrogatio ad dignoscendam religionem fieret : si autem ad cognoscendam nationem vel patriam dirigeretur, negatio purum esset mendacium.

2° Qui intuitu religionis interrogatus an sit Calvinista vel Mahumetanus, affirmaret, fidem negaret : idem quippe est dicere se hæreticum aut Mahumetanum, quam negare se esse Christianum.

3° Fidem *a fortiori* negaret, qui ante idolum genua flecteret, thus adoleret, aliave religionis signa exhiberet, etiam hæc intus detestando ; nam externæ illæ actiones ex natura sua religionem sapiunt : ergo ad idolum referri non possunt, etiam exterius duntaxat.

Objicitur quidem exemplum Naaman, qui, ad fidem conversus, licentiam obtinuit ab Elisæo, IV Regum, v, 18 et 19, cum rege Syriæ, domino suo, templum Remmon ingrediendi et ibi cum illo adorandi. Sed prius asseruerat se holocaustum et victimam diis alienis non facturum : terram de Israel asportare volebat ut super illam Domino sacrificaret : non ergo licentiam Remmon adorandi statim petebat, bene vero, quod plerique docent interpretes, ut sibi liceret, sicut prius, dominum suum in templum sequendi, brachium ei præbendi, cum illo ambulandi, standi, procumbendi. Hæc omnia exprimuntur per verbum adorare; tale autem obsequium, præsertim in eo qui palam noscitur ut solius Dei veri cultor, ad idolum non refertur. Ideo Elisæus dixit Naaman hoc deprecanti : *Vade in pace,* id est, hæc te non torqueant, ne habeas scrupulum. Vide D. *Calmet,* dissert. in hanc orationem Naaman.

Contra vero Daniel et ipsius socii statuam Nabuchodonosor adorare non potuissent, quia illa adoratio ut cultus religiosus petebatur; itaque extrema maluerunt subire supplicia quam ita veri Dei honorem prævaricari.

4° Si tyrannica potestas juberet ut catholici cœtibus hæreticorum vel schismaticorum, religionis causa, assisterent, prout in Gallia contigit annis 1792 et seq. potius moriendum esset, quia obedientia in iis circumstantiis

esset adhæsio hæresi vel schismati. Eo sensu respondit Paulus V, a catholicis Anglis hac de re consultus an. 1606, et Pius VI in brevi diei 13 martii 1792, ad clerum et populum regni Galliarum directo. Idem tamen pontifex, consultus an liceret fidelibus genua flectere coram hostiis consecratis ab intrusis, respondit, die 1 aprilis 1794, id faciendum esse, « cum in iis (hostiis) contineantur » vere, realiter et substantialiter corpus et sanguis, una » cum anima et divinitate Domini nostri Jesu Christi. » Ne vero in ejusmodi cultu præstando immiscere se vi» deantur catholici cum schismaticis, curabunt iidem ca» tholici occasiones declinare occursus schismaticorum, » cum sacramentum deferunt. »

5° Qui ad vitandam persecutionem fingebant se assistere missæ aliisve officiis, nihilominus gravissime peccabant; talis enim simulatio honorem Deo debitum subtrahit, populum scandalizat et vera est communicatio in divinis cum personis prohibitis. Unde Eleazarus valde laudatur in II Machab. vi, eo quod prætulerit mori quam simulare se manducasse de sacrificii carnibus, sicut rex imperaverat : *Patienter sustinens, destinavit non admittere illicita propter vitæ amorem... Vita decessit, non solum juvenibus, sed et universæ genti memoriam mortis suæ ad exemplum virtutis et fortitudinis derelinquens :* et qui in persecutionibus accipiebant libellum quo significaretur eos quamvis falso, idolis sacrificasse, vel edictis imperatorum satisfecisse, inter apostatas computati sunt. Ergo.

6° Pius VI, in responsis ad diversa quæsita, datis die 1 aprilis 1794, prohibuit ne fideles absolutionem et communionem quovis anni tempore, etiam tempore paschali, a parocho jurato peterent, ne ad illum pro sacramentis Baptismatis aut Matrimonii adirent, « excepto ta» men (ubi res sit de Baptismo) casu extremæ necessitatis, » in quo non adesset alius valens baptizare ; » ne munere patrini fungerentur ; ne mulieres post puerperium benedictionem ab eo peterent : non vetuit tamen ne absolutio in articulo mortis ab hujusmodi sacerdotibus, defi-

ciente quovis alio catholico sacerdote, reciperetur, *ut in tractatu de Pœnitentia diximus.*

7° Templa schismaticorum, hæreticorum vel infidelium ingredi licet, justis de causis, v. g. ad ea visitanda, ad videndas cæremonias, non vero ad implenda officia religiosa, sive sincere, sive ficte; quia ingressio templi, præsentia corporalis ad cæremonias in eo exercitas non est ex natura sua protestatio religionis. Assistentia prædicationi ex sola curiositate, non est pariter communicatio in divinis, et, secluso periculo perversionis aut scandali, non esset prohibita. Hinc excusari possunt milites qui ad templa hæreticorum certis diebus cum hæreticis ducuntur, ibique sermones audiunt : sed nullo signo manifestent se ritus hæreticos approbare, cœnæ non participent, cum hæreticis non cantent nec orent, ac contra periculum perversionis se, quantum poterunt, obmuniant. Cœtus igitur legatorum vel magistratuum diversos cultus profitentium, v. g. Lutheranorum et catholicorum, simul divinis officiis assistere non possunt, modo apud catholicos et altera vice apud Lutheranos : duo sponsi, unus catholicus et alter hæreticus vel schismaticus, matrimonium, ut actum religionis, contrahere nequeunt ante parochum catholicum et deinde ante ministrum hæreticum, aut vice versa, etc.

8° Attamen « in Germania, inquit Busenbaum et post » eum Ligorio, audire conciones hæreticorum, deducere » funus, assistere baptismo pro patrino, non habentur » signa professionis fidei vel communionis cum hæreticorum sacris. Unde, seclusis aliis, v. g. scandalo, periculo, prohibitione, et si ex justa causa fiant, licent. »

9° Uti vestibus aut signis infidelium alium usum non habentibus quam falsum exhibere cultum, quales sunt vestes in sacrificiis usitatæ, ut falsæ religionis professio haberetur; non item adhibere vestes aut signa quæ alium haberent usum quam falsam profiteri religionem, videlicet nationem vel quemdam personarum ordinem designarent : qui v. g. toboleam albam (*turban*) apud

Turcas deferret, Mahumetismum profiteri non ideo censeretur, nec qui flavo pileo apud Judæos in nonnullis locis consueto uteretur, censendus esset Judæus. Sic Busenbaum, Sanchez, Layman, Covarruvias, Ligorio, etc. contra plures alios. Gravem tamen requirit causam Suarez ut hæc dissimulatio sit licita, quia habet saltem speciem mendacii.

10° Qui per loca hæretica transiens grave timet incommodum si deprehendatur ut catholicus, carnibus die prohibito vesci potest ad dissimulandam fidem, ut periculum imminens, v. g. vitæ, verberum, jacturæ bonorum, etc. præcaveat, non vero si sola derisio aut vexatio timenda esset. Ita communiter theologi, et ratio est quia esus carnium diebus prohibitis non est essentialiter professio falsæ religionis, cum id etiam faciant gulosi et mali catholici. Si vero id in odium religionis catholicæ postularetur, graviter illicitum et fidei oppositum foret.

11° Qui falsorum deorum imagines ab infidelibus colendas pingerent, idola fabricarent, aut venderent, templa hujusmodi numinibus destinata ædificarent, instaurarent, mundarent, decorarent, eis aperiendis et claudendis præessent, in cœtibus religiosis infidelium, hæreticorum vel schismaticorum organa aliave instrumenta pulsarent, metros canerent aut canendos componerent, campanas sonarent, etc. contra fidem peccarent, ut ex variis decretis supremæ Inquisitionis et pluribus constitutionibus Bened. XIV contra ritus Madorenses et Sinenses eruitur. Vide P. *Antoine,* edit. in-8°, t. 2, p. 300.

§ IV. — De vitiis fidei oppositis.

Fidei opponitur infidelitas, ut fert ipsius nomen : triplici autem modo existere potest infidelitas, vel quia nondum habita est fides, et est infidelitas simpliciter dicta : vel quia fides accepta ex parte deseritur, et est hæresis; vel quia fides totaliter deseritur, et est apostasia.

Punctum primum. — *De infidelitate.*

Tripliciter aliquis vera fide carere potest, vel quia de fide nihil audivit, et ipsius infidelitas dicitur negativa; vel quia fidem sufficienter sibi propositam amplecti noluit, aut, data occasione, notitiam fidei comparare neglexit, et infidelitas ejus vocatur privativa; vel quia, de fide sufficienter instructus, errorem fidei oppositum voluntarie tuetur, et illius infidelitas est positiva.

De peccato infidelitatis.

Infidelitas negativa per se non est peccatum; nam 1° Christus apud Joan. xv, 22, ait : *Si non venissem et locutus fuissem eis, peccatum non haberent : nunc autem excusationem non habent.* 2° Inter propositiones Baii, a summis pontificibus Pio V, Gregorio XIII et Urbano VIII damnatas, reperitur sequens, n. 68 : « Infidelitas pure » negativa in his quibus Christus non est prædicatus, » peccatum est. » Contradictoria est vera. Ergo.

Unde qui in hujusmodi infidelitate versantur, vel aliquod peccatum actuale habent, vel non : si prius, damnabuntur, non propter infidelitatem quæ non est culpabilis, sed propter illud peccatum cujus remissionem sine fide obtinere non possunt; si posterius, in eodem statu existunt ac infantes non baptizati. Cæterum advertendum constare, ex probatis in tractatu de Gratia, dari cunctis infidelibus gratiam saltem remote sufficientem, qua recte utentes fidem et conversionem ad Deum obtinerent si vellent : non nisi ergo sua culpa peribunt.

Non est dubitandum quin infidelitas, sive privativa, sive positiva, sit peccatum et quidem ex genere suo gravissimum, cum Deo loquenti directe adversetur, et a voluntate pendeat, ut supponitur.

Inter infideles numerandi sunt, 1° pagani, a verbo latino *pago* sic dicti, quia idololatræ jussu imperatorum Christianorum ab urbibus expulsi, in pagos se recipie-

bant, ut idola sua colerent. Sub eo nomine comprehenduntur idololatræ, athei et deistæ qui non fuerunt baptizati. Hi omnes antea dicebantur gentiles. 2° Judæi, qui Messiam promissum semper exspectantes, cultum Mosaicum adhuc sequuntur. 3° Mahumetani, qui libros Veteris et Novi Testamenti admittunt, Moysen et Christum habent ut prophetas, sed Mahumetem his majorem esse arbitrantur ejusque doctrinæ ac cultui adhærent.

De conversione infidelium.

Quamvis infidelitas negativa per se non sit peccatum, sed pœna peccati, scilicet Adami, nihilominus constat datum fuisse præceptum a Christo Apostolis eorumque successoribus prædicandi *Evangelium omni creaturæ*, Marc. XVI, 15 : vehementi igitur zelo flagrari debemus cujusvis generis infideles ad fidem Christianam adducendi, persuasum habentes eos secus extra viam salutis versari. Hinc laudabilis consuetudo in Romana Ecclesia perpetuo existens missionarios ad infideles per omnes universi orbis regiones mittendi.

Verum petitur a theologis an sola persuasionis via convertendi sint infideles, ita ut nunquam eos ad fidem amplectendam cogere liceat, et omnes affirmative respondent, sequentibus innixi rationibus : 1° Decret, l. 3, tit. 42, cap. 3, § *Item*, et ibid. l. 5, tit. 6, cap. 9 ubi Clemens III ait : « Statuimus ut nullus invitos vel nolentes » Judæos ad Baptismum venire compellat. » Eodem sensu Nicolaus I respondit regi Bulgarorum eum hac de re consulenti, anno 866; 2° praxi Ecclesiæ, quæ via coactionis nunquam usa est sive per se, sive per reges et imperatores Christianos, sed, e contra, eam pluries reprobavit. 3° Sufficientem ad hoc non haberet potestatem, quia *de iis qui foris sunt judicare* non potest, I Cor. v, 12. 4° Natura fidei, quæ est actus mentis, non vero corporis, veram prærequirit libertatem, et Christus dicendo, *Qui crediderit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur*, supponit unumquemque habere facultatem eligendi. Ergo.

Attamen 1° principes Christiani prohibere possunt ne subditi infideles cultum idololatricum exerceant, in quantum legi naturali adversatur; quia, vi supremæ auctoritatis, habent facultatem bonis moribus invigilandi et crimina verum Deum offendentia ac societatem scandalizantia impediendi : sic, plaudente Ecclesia, Constantinus Magnus et Theodosius idololatriam proscripserunt; 2° infideles subditos cogere possunt ad doctrinam fidei audiendam illis denegando jus in provinciis suis habitandi, vel majus tributum eis imponendo, justum tamen, vel gratias aliis concessas recusando, etc. sic Gregorius XIII, constitutione 92, statuit ut Judæi Romæ degentes semel singulis hebdomadis concioni de rebus fidei interesse deberent, sub pœna interdicti cum fidelibus commercii; 3° compellere infideles etiam non subditos ut fidei propagationem non impediant; nam Ecclesia habet jus prædicandi Evangelium omni creaturæ per orbem universum : qui autem habet jus aliquid, eo ipso habet potestatem efficiendi, per se vel per alios, ut exsecutio illius juris non impediatur : ergo non repugnat principes Christianos, tanquam Ecclesiæ ministros, violentias infidelium contra fidei prædicatores directas impedire vel repellere. Ita S. Th. 2 2, q. 10, et generaliter theologi.

At prorsus illicitum et a spiritu Evangelico alienum foret missionarios cum armis vel militibus incedere, ut infideles ad audiendam fidei doctrinam compellerent; arma enim virorum apostolicorum debent esse patientia, pax, jejunium, vigiliæ, castitas, charitas, veritas, mansuetudo, ut docet B. Paulus, II Cor. VI, 4 et seq. Unde verba Christi, Luc. XIV, 23, *compelle intrare*, sensu morali accipienda sunt, et intelligenda de compulsione per media suasionis.

De commercio cum infidelibus et rituum tolerantia.

1° Constat, ex supra dictis, cum infidelibus in cultu religioso vel in cæremoniis ad illum attinentibus communicare illicitum esse. Ostendimus in tractatu de Ma-

trimonio quid sentiendum sit de matrimonio cum infideli inito vel iniendo. Restat igitur ut de commercio civili quædam dicamus.

2° Secluso perversionis aut scandali periculo, in cunctis civilibus officiis cum infidelibus communicare licet : quod ipse B. Paulus agnoscit, dicens, I Cor. x, 27 : *Si quis vocat vos infidelium et vultis ire, omne quod vobis apponitur manducate.*

3° At jure canonico, Decreti 2ª parte, causa 28, q. 1, can. 13 et 14, et Decretal. l. 5, tit. 6, cap. 13, statutum est quod non liceret 1° cum Judæis habitare, 2° conviviis eorum interesse vel eos invitare, 3° in communi balneo lavari, 4° eos ut medicos adhibere, 5° medicinas ab eis datas accipere, 6° filios eorum in domibus ipsorum enutrire, seu munia nutricis exercere, 7° iis famulari, 8° eisdem servitute subjici, 9° eos in publicis officiis inter Christianos constituere, 10° eorum azymis vesci ; et hæc quidem tum ad dignitatem religionis Christianæ conservandam, tum ad vitandum perversionis periculum, ex familiaritate cum Judæis Christo specialiter adversantibus eumque blasphemantibus oriturum. Si non sit periculum perversionis, scandali aut nimiæ familiaritatis cum Judæis, hæc sæpe excusantur a mortali et aliquando ab omni peccato. Sic Busenbaum et post eum Ligorio, dicentes hanc sententiam esse communem. Vide Concina pro diversorum casuum explicatione.

4° Ritus infidelium a principibus Christianis nunquam approbari aut foveri possunt, sed eos aliquando tolerare licet, si nempe per eorum prohibitionem majora inducerentur mala, aut majora impedirentur bona ; ex duobus quippe malis quæ devitari nequeunt, majus vitandum est.

5° Judæi specialius tolerantur, quia ex eorum conservatione magnum provenit Ecclesiæ bonum, videlicet testimonium fidei nostræ, ex hostibus Vetus Testamentum custodientibus depromptum. Hinc in Decretal. lib. 5, tit. 6, cap. 3 et 7, statuitur Judæos unam tantum synagogam in una civitate habituros esse.

Punctum secundum. — *De hæresi.*

Hæresis, a verbo græco αιρεω, *seligo*, cui affinis est vox latina *secta*, a verbo *seco*, est voluntarius et pertinax error intellectus contra aliquam fidei catholicæ veritatem in eo qui fidem recepit.

Dicitur 1° *error intellectus;* quia, sicut fides est actus intellectus veritati a Deo revelatæ adhærentis, ita hæresis debet esse actus intellectus veritatem a Deo revelatam rejicientis. Unde qui aliquam fidei veritatem exterius tantum negat, non est hæreticus, nec pœnas contra hæreticos latas coram Deo incurrit.

Dicitur 2° *voluntarius et pertinax :* voluntarius, quia nullum esse potest peccatum sine actu voluntatis; et pertinax, quia, ex omnium consensu, hæresis non simplicem supponit errorem, sed resistentiam auctoritati revelationem proponenti : hæc tamen resistentia in uno temporis momento sufficienter existere potest; nec requiritur ut veritas quæ rejicitur habeatur ut revelata : satis est quod sufficienter proponatur, ut bona fides existere nequeat. Hinc qui superbia, præjudiciis aliisve passionibus abrepti negant propositionem ab Ecclesia definitam, vel adhærent propositioni damnatæ, prætendentes, sine rationabili fundamento, illam sic non fuisse definitam aut damnatam, vel Ecclesiam in tali puncto infallibilem non esse, merito judicantur hæretici.

Dicitur 3° *contra aliquam fidei catholicæ veritatem*, vel etiam contra aliquas; in hoc enim hæresis ab apostasia proprie dicta distinguitur, quod scilicet unum vel plura fidei catholicæ dogmata rejiciat, dum apostasia omnia deserat.

Dicitur 4° *in eo qui fidem recepit;* qui enim fidem nullo modo recepit, est infidelis simpliciter dictus, et non hæreticus. Non tamen necesse est ut Baptismum realiter susceperit; nam Paulianistæ, qui verum Baptismi ritum non servabant, nihilominus habiti sunt ut hæretici : item et diebus nostris ut tales habentur Sociniani, licet om-

nem auferant Baptismi necessitatem pro iis qui in Christianismo nascuntur. Verumtamen qui valide non fuerunt baptizati, licet coram Deo hæretici, pœnas ecclesiasticas in hæreticos latas incurrere non possunt, quia reipsa de foro Ecclesiæ non sunt.

Certum est hæresim gravissimum esse peccatum; destruit enim fidei virtutem, cum, ex dictis in tractatu de Fide, cap. 6, art. 2, fides in hæretico formali remanere non possit : porro fides est præstantissima virtus, fundamentum justitiæ, radix cæterarum virtutum; sine illa impossibile est placere Deo : ergo.

Dubium voluntarium de aliqua veritate quam Ecclesia proponit ut revelatam, judicando eam esse incertam, aut Ecclesiam eam proponendo errare posse, ad hæresim reducitur et grave est peccatum : nam *dubius in fide infidelis est,* ut habetur in Decretal, l. 5, tit. 7, cap. 1; et ita omnes sentiunt.

Qui assensum deliberate suspenderet circa veritatem sufficienter propositam, ob difficultates intellectui suo objectas, fidem jam non haberet; æquivalenter enim judicaret incertam esse propositionem de qua agitur : secus, si assensum suspenderet, non ob difficultates objectas, sed quia intellectum ad res alias considerandas divertit; quia firmitas fidei in intellectu ejus non ideo est vacillans. Ita communiter theologi.

Notandum, præcedentia dicta non esse pro scrupulosis, qui ordinarie dubia circa fidem exsurgentia contemnere debent. Vide quæ diximus in tractatu de Pœnitentia, ubi de agendi ratione confessarii erga scrupulosos.

Nunc seorsum nobis dicendum est, 1° de pœnis hæreticorum; 2° de eorum absolutione; 3° de prohibitione librorum hæreticorum, et 4° de disputatione cum hæreticis.

De pœnis hæreticorum.

1° Certum est Ecclesiam suam non amittere auctoritatem in filios sibi rebelles : hæreticos igitur valide baptizatos pœnis congruentibus plectere potest.

Pœnæ autem adversus hæreticos latæ, sunt : 1° excommunicatio major, ex Decreto, parte 2, causa 24, can. 1 et 3, ex Decretal. l. 5, tit 7, cap. 13, et ex bulla *In Cœna Domini :* ad gravissimam hanc incurrendam pœnam, ex communi doctorum consensu, sufficit hæresis occulta, modo exterius, verbo, signo aut facto prodeat, etiam nemine teste : 2° irregularitas, de qua in tractatu de Irregularitatibus diximus ; 3° privatio beneficiorum et dignitatum ecclesiasticarum , ex Sexto , l. 5, tit. 2, cap. 12, sed per judicis sententiam ; 4° privatio jurisdictionis spiritualis, ex Decreto, part. 2, causa 24, q. 1, can. 4 et 36; et S. Th. aperte docet, 2 2, q. 39, art. 3, hæreticos et schismaticos omni jurisdictione privari. At ex bulla Martini V, in concilio Constantiensi, anno 1418, ii soli jurisdictionem amittunt qui per sententiam fuerunt denuntiati, ut ait Martinus V, vel qui ab Ecclesia manifeste recesserunt ut sectæ separatæ adhærerent, vel novam formarent sectam; tunc enim jurisdictioni ecclesiasticæ renuntiare censentur ; et aliunde Pontifex, in bulla *Ad evitanda scandala*, loquitur tantum de hæreticis inter catholicos versantibus, qui omni jurisdictione ante sententiam judicis privari non possent sine animarum anxietatibus et gravi incommodo : secus vero ubi agitur de iis qui ab Ecclesia manifeste separati sunt : vide tractatum de Ecclesia ; 5° privatio sepulturæ ecclesiasticæ, ex sexto Decretal. l. 5, tit. 2, cap. 2; sed hæc pœna infligitur tantum hæreticis denuntiatis vel alicui sectæ ab Ecclesia separatæ adhærentibus.

3° *Notandum* , credentes , receptatores et fautores hæreticorum ipso facto excommunicari , ex Decretal. l. 5, tit. 7, cap. 13, § *Credentes.*

4° Plures aliæ reperiuntur pœnæ in jure canonico adversus hæreticos decretæ, v. g. infamia, amissio potestatis paternæ in filios , confiscatio bonorum, ita ut filii et filiæ etiam catholici parentum hæreticorum hæredes non sint, neque per testamentum, neque ab intestato, exilium, carceres, extrema supplicia, etc.

5° S. Th. 2 2, q. 11, art. 3, aliique theologi, præsertim Suarez, contendunt has pœnas , ultimo supplicio non

excepto, juste decerni posse; idque probant 1° exemplo Dei, qui in veteri Lege jusserat falsos prophetas occidi, Deut. XIII, 5; 2° ex condemnatione art. 14 Joannis Hus, in concilio Const. qui aiebat doctores affirmantes aliquem censuris ecclesiasticis resistentem et corrigi nolentem, judicio sæculari tradendum esse, comparandos fore pontificibus, Scribis et Pharisæis, qui Christum sibi in omnibus obedire nolentem tradiderunt Pontio Pilato; 3° ex usu et praxi Ecclesiæ, quæ hujusmodi pœnas sæpe decrevit; 4° ratione : constat enim hæreticos rempublicam Christianam sæpe graviter perturbasse.

6° Ecclesia, vi promissionum Christi, semper juste judicat, sicut infallibiliter docet : pœnas autem corporales, quas adversus hæreticos juste decreverat, per Christianos principes aut magistratus pro bono spirituali et temporali societatis Christianæ infligebat, ut plures volunt; vel, ut alii melius explicant, ministri Ecclesiæ sive episcopi jure ordinario in sua diœcesi, sive inquisitores jure delegato, doctrinas tantum judicant, hoc unum inquirentes, nempe ut error a fidelibus arceatur; et si pœnæ afflictivæ, vel etiam capitales, adversus hæreticos fuerint institutæ, id tribuendum est imperatoribus et regibus qui hujusmodi novatores bono reipublicæ noxios arbitrabantur. Sic Devoti, t. 4, p. 112 et seq. multas citans auctoritates.

7° In hac agendi ratione generaliter spectata quid deprehenditur arguendum, maxime si attendantur constitutiones regnorum Christianorum, omnem hæresim tanquam societati perniciosissimam excludentes? Non ideo casus particulares vel sententias cunctorum tribunalium Inquisitionis defendere tenemur.

Prædictæ pœnæ a multo tempore sunt suppressæ, vel usu contrario abrogatæ.

8° Cæterum S. Th. loco citato, et post ipsum theologi, volunt ut hæretici ad Ecclesiam redeuntes, etsi sæpe relapsi, semper recipiantur, quia Ecclesia est benignissima et gremium suum nulli claudit.

De absolutione ab hæresi.

1° Certum est episcopos jure ordinario habere potestatem ab hæresi, non solum occulta, sed et publica absolvendi, et hæreticos resipiscentes cum Ecclesia reconciliandi, ut ex antiquis synodis et Patribus fuse ostendit Coll. Andeg. t. 4, p. 5, et agnoscit Bened. XIV, de Synodo diœces. l. 9, cap. 4.

2° Ab hæresi interna, nullo signo exteriori manifestata, non tantum episcopus, sed etiam quilibet confessarius simpliciter approbatus absolvere potest, ut communiter docent theologi etiam extranei, quia hæresis ob censuram reservatur, et nulla est censura pro culpa mere interna : item non reservatur peccatum illius qui verbo aut facto aliquem fidei articulum negavit, interius assensum retinendo : nam, licet in foro externo habendus sit ut hæreticus, coram Deo labe hæresis non est maculatus.

3° Episcopus absolvere potest hæreticum resipiscentem, aut ad se sponte venientem, aut ad forum suum adductum, vel eum, postquam errores suos ejuravit, ad simplicem remittere confessarium, qui illum pro utroque foro absolvere poterit, tum ab hæresi, tum a censura ob hæresim incursa : id pluribus auctoritatibus astruit Bened. XIV, loco citato, n. 3.

4° Concilium Trid. sess. 24, cap. 6, de Reform. tribuit episcopis, non vero eorum vicariis, facultatem absolvendi in foro conscientiæ ab hæresi occulta, supposito quod hæretici ad forum eorum non fuerint delati : sed valde controvertitur, apud Benedict. XIV, ibid. num illa facultas per bullam *In Cœna Domini* fuerit sublata : illustris Pontifex partem affirmantem tenet etiam pro Gallia. Verum praxis generalis in Gallia est episcopos a crimine hæresis, sive occultæ, sive publicæ, per se vel per vicarios suos, vel per quoslibet sacerdotes a se delegatos absolvere, ratum habentes neque concilium Trid. hac in parte, neque bullam *In Cœna Domini*, apud nos fuisse

recepta, ac consequenter veterem disciplinam permansisse. Delegatio generalis sufficit pro hæresi occulta, et specialis exigitur si de reconcilianda persona alicui sectæ hæreticæ adhærenti agatur. Sic expresse theologi nostri et omnia ritualia Gallicana, v. g. Parisiense, Lingonense, Cenomanense, Andegavense, Burdigalense, etc.

D. *Gousset*, in Coll. Andeg. 2ª edit. in-8°, t. 4, p. 53, ait hanc facultatem episcopis Gallicanis sublatam fuisse per constitutionem qua Pius VII antiquas sedes episcopales cum privilegiis earum exstinxit et novas erexit, sed immerito : hæc quippe constitutio non effecit ut bulla *In Cœna Domini*, in regionibus nostris nunquam publicata, vim legis haberet, et revera omnes Galliarum episcopi nunc sicut olim ab hæresi, sive occulta, sive publica absolvunt.

De prohibitione librorum in genere.

1° Semper ægre tulerunt hæretici Ecclesiam libros eorum prohibere ; Protestantes et recentiores increduli multa congesserunt ut ostenderent illam tali non gaudere facultate, vel potius ut illam illiusque auctoritatem suggillarent. Inconcussis vero momentis demonstratur illam de sensu librorum infallibiliter judicare ac potestatem malos prohibendi a primis sæculis usque ad nos exercuisse, ut videre est in tractatu nostro de Ecclesia, parte 2, cap. 3, art. 3.

2° Cum autem, inventa arte typographica, libri hæreticorum facile divulgarentur, Paulus IV jussit ut Index librorum vetitorum conficeretur. Patres concilii Trid. judicarunt, referente Palav. l. 15, cap. 19, hunc Pauli IV Indicem correctione plurima indigere, novum ediderunt Indicem, eum judicio et approbationi submiserunt Pii IV, qui illum expendit et a viris peritis expendi præcepit, atque bulla diei 24 martii 1564 confirmavit. Quoniam libri perniciosissimi quotidie prodibant, S. Pius V sacram Indicis Congregationem instituit, cujus esse voluit librorum vetitorum Indicem conficere, et curare ut

novæ censuræ, prout opus erit, ei addantur. Hæc Congregatio, ex cardinalibus ac pluribus aliis viris doctis constans, semper existit, et in judicandis operibus sibi delatis optimas ac benignas sequitur regulas, quas fuse tradit Benedict. XIV, constitutione *Sollicita,* diei 9 julii 1753. Vox *index* venit a verbo indicare, quia libros a quibus abstinendum est indicat.

3° In eo Indice prohibentur, 1° omnes libri ante annum 1515 a conciliis œcumenicis vel a summis Pontificibus damnati, etsi in eo Indice non inscripti; 2° omnes libri hæresiarcharum, v. g. Lutheri, Calvini, Zuinglii, etc. cujuscumque sint tituli aut materiæ. Libri aliorum hæreticorum de religione tractantes, etiamsi nihil mali haberent, prohibentur; non vero qui de materiis a religione diversis tractant. 3° Versiones Veteris Testamenti ab hæreticis factæ solis viris doctis et piis, judicio episcopi, permittuntur; versiones vero Novi Testamenti non conceduntur. 4° Sacras Scripturas in linguam vernaculam a catholicis auctoribus versas nec legere, nec emere, nec vendere, nec retinere licet, sine licentia episcopi in scripto data : regulares hanc facultatem a prælatis suis obtinere possunt. 5° Lexica, Concordantiæ, Indices et alia hujusmodi hæreticorum opera, in quibus nihil fere est auctoris, probata permitti possunt. 6° Libri vulgari idiomate de controversiis inter catholicos et hæreticos nostri temporis disserentes non passim permittantur, sed idem servetur ordo ac pro Bibliis lingua vulgari scriptis : alii vero libri, si sanam doctrinam contineant, non prohibentur. 7° Libri qui res lascivas seu obscenas ex professo tractant, narrant aut docent, omnino prohibentur, et qui eos habuerint severe ab episcopis puniri possunt. 8° Libri quorum principale argumentum bonum est, in quibus tamen aliqua inserta sunt ad hæresim, impietatem, divinationem vel superstitionem spectantia, modo a theologis catholicis expurgentur, permitti possunt. 9° Omnes libri et scripta geomantiæ, hydromantiæ, aeromantiæ, pyromantiæ, onomantiæ, chiromantiæ, necromantiæ, sive in quibus continentur sortilegia, vene-

ficia, auguria, auspicia, incantationes artis magicæ, prorsus rejiciuntur. 10° In librorum aliarumve scripturarum impressione quædam servandæ sunt regulæ, in concilio Lateranensi V, sess. 10, traditæ, quæ spectant auctores, typographos et bibliopolas, tum Romæ, tum alibi degentes, et imprimis statuitur ut nullus imprimatur liber sine approbatione superioris ecclesiastici scripto data in forma authentica, et id quidem sub pœna confiscationis librorum et excommunicationis ipso facto incurrendæ.

4° Insuper Bened. XIV, in citata constitutione *Sollicita*, § 22, instructionem Clementis VIII invocans, et § 23 auctoritatem Innocentii XI proferens, maxime commendat ut catholici auctores caute abstineant ab iis quæ famæ proximorum et præsertim ecclesiasticorum ac principum detrahunt, a facetiis aut dicteriis in præjudicium existimationis aliorum jactatis, « a quibuscumque con» viciis contra eas propositiones quæ adhuc inter catho» licos controvertuntur, donec a sancta Sede recognitæ » sint; » ac proinde iis non assimilentur de quibus ait S. Aug. Conf. l. 12, cap. 25, n. 34 : « Amant suam sen» tentiam, non quia vera est, sed quia sua est, » et aliorum opiniones non modo improbant, sed illiberaliter notant atque traducunt.

5° « Si quis libros hæreticorum vel cujusvis auctoris » scripta, ob hæresim vel ob falsi dogmatis suspicionem » damnata atque prohibita, legerit sive habuerit, sta» tim excommunicationis sententiam incurrat. » Sunt verba regulæ 10 Indicis, sub fine, edit. 1825, ex bulla Pii IV, incipientis *Dominici gregis,* excerpta. Hæc vero excommunicatio non erat reservata. Sed bulla *In cœna Domini* quoslibet hæresiarcharum libros, et alios cæterorum hæreticorum libros, de religione ex professo tractantes, sub pœna excommunicationis vetuit, et hanc censuram summo Pontifici reservavit.

Qui libros alio nomine interdictos legit vel retinet, mortaliter peccat, nisi bona fide vel necessitate excusetur; sed nullam incurrit censuram, ut expresse ibidem habetur.

6° Nonnullæ autem necessariæ sunt conditiones ut incurratur censura, scilicet 1° ut auctor libri prohibiti sit hæreticus, aut, si lateat auctor, liber de hæresi ex professo tractet. Unde qui legunt librum pagani, Mahumetani, Judæi alteriusve infidelis, etiam de religione tractantem et hæreses continentem, excommunicationem non incurrunt; nec qui legunt librum auctoris catholici, hæreses ex ignorantia vel inadvertentia docentis, aut hæreticorum errores etiam in extenso referentis, ut eos impugnet; quia bulla *In Cœna Domini* loquitur de libris hæreticorum, et ex regula juris 14, *Odia restringi et favores convenit ampliari*. Attamen fidelibus in regno Madaurensi et in aliis finitimis regionibus interdicitur gentilium libros legere aut retinere sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, sine licentia parochi sive missionarii curam animarum exercentis, ex constit. Bened. XIV *Omnium sollicitudinem*. 2° Ut liber hæresim contineat vel de religione tractet; sic enim habet bulla, particula disjunctiva *vel* utens. Itaque liber auctoris hæretici vel unam continens hæresim, quamvis de materia a religione diversa tractet, vel nullum habens errorem, sed de religione tractans, v. g. de theologia dogmatica aut morali, de Scriptura sacra, de jure canonico, de ritibus Ecclesiæ, aut de aliis rebus spiritualibus, sub pœna excommunicationis prohibetur. 3° Ut liber *scienter* legatur vel retineatur, quia bulla hac utitur voce, et, ex regula juris 49, *In pœnis benignior est interpretatio facienda*. Hinc qui ex ignorantia etiam vincibili nescit librum esse auctoris hæretici, vel hæresim continere, aut de religione tractare, excommunicationem non incurrit eum legendo vel retinendo. 4° Ut liber prohibitus in notabili materia legatur; sic communiter doctores, qui parvitatem materiæ admittunt, licet valde sibi dissentiant in assignando quid materiæ gravitatem constituat: alii enim requirunt paginam, alii dicunt tres aut quatuor versus sufficere, alii decem lineas; alii, cum quibus Ferraris et Ligorio, volunt attendendum esse finem prohibitionis, et si quis, aperiendo librum, in doctrinam

fidei oppositam incidat, etiamsi paucas lineas legat, excommunicationem incurrit, quia periculo perversionis se exponit; si vero liber de re indifferenti tractaret, etsi prohibitus, forte qui usque ad paginam legeret, a peccato mortali et censura excusari posset. » Cæterum bene » incurri potest censura, legendo solum procemium aut » indicem libri, si in notabili quantitate percurratur, » inquit Ligorio, App. III, de Prohib. lib. cap. V, n. 6. 5° Ut liber legatur vel retineatur absque auctoritate sedis Apostolicæ. Unde qui hanc obtinuerunt licentiam, vel a summo Pontifice, vel ab uno ex ejus delegatis, censuram non incurrunt.

7° Quædam nunc supersunt notanda, videlicet : 1° licentiæ legendi aut retinendi libros prohibitos nunc concedi non possunt, nisi a summo Pontifice, vel a sacra Cong. S. Officii, aut specialiter ab ipsis deputatis : sic expresse statuit Urbanus VIII, 2 aprilis 1631, revocans et annulans quascumque licentias a prædecessoribus suis concessas quibusvis personis. Unde ipsimet episcopi et cardinales prædictos legere non possunt libros nisi habeant licentiam scripto sibi datam. Arbitratur tamen Ligorio episcopum in casu magnæ necessitatis hanc licentiam concedere posse; imo, et ex justa epieikia, excusari posse virum doctum qui, urgente necessitate, proprio motu legit librum prohibitum, puta quia tali indiget lectione ut adversarios statim refellat, nec ad Papam nec ad proprium episcopum recurrere potest. Congr. Indicis nunc concedere potest licentiam quosdam libros prohibitos legendi, et magister sacri palatii pro urbe Roma et ejus districtu. 2° Graviter controvertitur inter theologos an excommunicationem incurrant qui hæretici concionem, epistolam, orationem aliamve parvam scripturam manuscriptam vel impressam, hæresim continentem vel de religione tractantem, legunt : multi affirmant, quia in his eadem est prohibitionis ratio, scilicet periculum perversionis : ergo eadem est legis dispositio; alii vero non pauci negant, hac ducti ratione, quod hujusmodi parvæ scripturæ separatim spectatæ, proprie

vocari non possint libri : attamen bulla loquitur de libris et non de foliis separatis. Ergo. Ita de Lugo, Busenbaum, citans Sanchez et Layman, et plures alii apud Ferraris et Ligorio, qui huic sententiæ suffragari videtur. 3° Qui linguam in qua scriptus est liber ignorat, censuram non incurreret eum legendo vel percurrendo, quia talis actio non esset vera lectio, nisi materialis tantum : at parvi refert an qui legit, voce pronuntiet, vel tacitus oculis librum percurrat, modo quod videt intelligat. Sic Ferraris, n. 39 et 40, dicens hanc sententiam esse communem. 4° Ut communius et probabilius tradit Ligorio, eum qui alterum audit librum prohibitum legentem non incurrere censuram, modo illum non induxerit ad legendum, quia reipsa non reputatur legere. Imo alii non pauci eum excusant qui alium induxit ad legendum, propter eamdem rationem : quæ tamen sententia non est tuta.

8° Non solum legentes, sed retinentes, vendentes, imprimentes libros prohibitos, eos ab uno loco in alium asportantes, in bulla continentur et censuram incurrunt. Plures hac de re casus reperiri possunt soluti apud Ferraris n. 44 et seq. Vide in totam hanc materiam P. *Antoine*, nova edit. in-8°, t. 2, p. 314 et seq.

9° Advertendum libros a sancta Sede prohibitos, in quamcumque linguam vertantur, censeri ab eadem Sede ubique gentium sub eisdem pœnis interdictos et damnatos. Sic statuit Clemens VIII, in instructione pro iis qui libris prohibendis aut expurgandis operam daturi sunt, § 6, in capite Indicis anni 1825.

De prohibitione librorum in Gallia.

1° Neque bulla *in Cœna Domini*, neque Index Romanus vim habent legis in Gallia, quia ibi nunquam fuerunt recepta. Unde libri in Indice notati passim leguntur absque ulla licentia, et qui libros hæreticorum hæresim continentes vel de religione tractantes legunt, censuras in bulla expressas non incurrunt. Caute tamen boni catho-

lici a lectione hujusmodi librorum abstinere debent, tum propter periculum perversionis, tum ob reverentiam sedi Apostolicæ debitam.

2° Procul dubio jus habent episcopi libros perniciosos in sua diœcesi prohibendi et censuras contra temerarios lectores decernendi : hoc quippe essentialiter pertinet ad munus quod habent jure divino populum sibi commissum sana doctrina pascendi. Hinc illimitata scribendi ac scripta publicandi libertas admitti non potest eo sensu quod Ecclesiæ pastores jus non habeant censuram exercendi, ut fortiter affirmat SS. papa noster Greg. XVI, in sua Epistola encyclica diei 15 augusti 1832. Sæpe privati homines infauste libros suo examini subjicerent; sed Ecclesia, quæ est columna et firmamentum veritatis, eos merito judicat, approbat, vel prohibet.

3° Episcopi generatim nonnullos saltem prohibent libros fidei magis oppositos : in nostra diœcesi sic habetur (Enchiridion, p. 5) : « Qui sine nostra speciali licentia » legunt libros in quibus hæresis vel impietas ex professo, » id est scopo auctoris, docetur vel defenditur, excommu» nicationem majorem ipso facto incurrunt. »

Conditiones igitur requisitæ sunt : 1° ut hæresis vel impietas doceatur aut defendatur : non sufficerent ergo convicia, calumniæ, detractiones, obscena, etc. 2° ut doceatur vel defendatur ex professo : unde propositiones hæreticæ vel impiæ passim expressæ ad incurrendam censuram non sufficerent, nec errores alterius auctoris etiam in extenso relati ad eos confutandos ; requiritur ut auctor errorem docere vel defendere intendat, saltem in aliqua libri parte. Unicum caput hæreticum vel impium, ex scopo auctoris, vel etiam pars minor sufficit ut totus liber interdicatur : at si pars perversa excerperetur, liber esset purgatus, nec deinde prohibitus. Item si ejusdem operis plura sint volumina, et quædam ab omni errore ex scopo auctoris defenso sint munda, hæc absque periculo incurrendi censuram legi possunt. 3° Ut sit liber : hinc qui legit folia ex libro prohibito separata censuram non incurrit, quia non legit librum, sed fragmenta libri ;

nec pariter qui legit folia quotidiana hæretica vel impia, vulgo *les journaux*, quæ in forma libelli non publicantur, quia hæc folia separatim spectata recte dici non possunt libri. Multi tamen ea legere non possunt sine periculo perversionis, et in eo casu ab eis legendis abstinere jure naturali tenentur: nihilominus cavere debent confessarii ne nimis sint rigidi, quia pœnitentes a periculosa lectione volentes retrahere, ab ipsa confessione sæpe propellerent.

4° Qui ignorans aliquem librum esse malum vel solum dubitans, oculos passim in eum conjicit, ut sciat utrum sit prohibitus necne, paratus eum abjicere ubi adverterit esse malum, censuram non incurrit, ut expresse statuitur in citato Enchiridio. In dubio autem an hæresis vel impietas ex scopo auctoris doceatur vel defendatur, judicandum est librum non esse prohibitum, quia *odia restringi convenit.*

5° Si Pontificia bulla librum aliquem sub pœna excommunicationis prohibens, in Gallia fuerit publicata et recepta, ut olim bulla *Unigenitus*, censura viget apud nos; sed non ideo illius absolutio reservatur summo Pontifici, quia sub hoc respectu non accipitur. Sic qui librum *Quesnel*, *Réflexions morales*, etc. vel alios libros doctrinam ejus defendentes absque licentia legunt vel retinent, excommunicationem bulla *Unigenitus* latam incurrunt, sed ab illa absolvi possunt per episcopum aut ejus delegatum.

6° Ex usu in Gallia recepto, omnes doctores in theologia facultatem habent quoslibet libros prohibitos legendi, quia cum ad tuendam sanam doctrinam eamque ab erroribus defendendam instituantur, convenit ut adversariorum scripta, quæ refellere tenentur, cognoscant. Vide Coll. Andeg. t. 4, p. 55.

Episcopi eos sine licentia legunt et licentiam eos legendi per se vel per vicarios suos generales concedunt: licentia autem prohibitos libros legendi, importat licentiam eosdem retinendi.

De disputatione cum hæreticis.

1° Alexander IV, in Sexto, l. 5, tit. 2, cap. 2, ait : « Inhibemus ne cuiquam laicæ personæ liceat publice vel privatim de fide catholica disputare. Qui vero contra fecerit, excommunicationis laqueo innodetur. » Quilibet ergo laici, sive docti, sive indocti, sub pœna excommunicationis ferendæ sententiæ, a disputatione cum hæreticis vel cum infidelibus prohibentur; nulla enim admittitur distinctio. Excipiunt tamen theologi casum necessitatis, in qua laicus doctus, deficiente clerico capaci, fidem a dicteriis hæretici vel increduli vindicare potest, imo et debet, ut ait P. *Antoine,* ob proximi salutem et fidei honorem. Idem P. *Antoine,* t. 2, et Ferraris, v° *Fides,* n. 40, dicunt hanc prohibitionem per contrariam consuetudinem abrogatam esse in regionibus in quibus catholici cum hæreticis commiscentur. In præsenti opinionum statu, sæpe necessarium aut saltem utile est ut, inter nos, ipsi laici errores et impietates incredulorum dictis aut scriptis refellant, et qui hoc perite præstant, a nemine reprehenduntur tanquam juri canonico adversi.

2° Disputare cum hæreticis non est prohibitum clericis, maxime si sufficienter sint docti, et debitas prudenter observent circumstantias audientium, loci et temporis, ut honor veritatis periculo non temere exponatur, quod sedulo cavendum est ; et ideo ipsi sacerdotes, « nisi sint valde periti, ex consilio debent se abstinere, excusando se bonis verbis et prætextibus : » sunt verba decreti Cong. de Propaganda fide, diei 26 febr. 1630.

3° Eadem sacra Congr. die 8 martii 1625, jam jusserat « publicas disputationes non fieri cum hæreticis, quia plerumque, vel ob loquacitatem vel audaciam aut circumstantias populi acclamantis, veritas, falsitate prævalente, opprimitur ; et si aliquando hujusmodi disputationes recusari non possint, primum de illis certior fiat sacra Congr. quæ, juxta temporis et per-

» sonarum qualitatem, quid agendum sit præscribet. »

4° Stricte prohibitum fuit missionariis ne, absque Romani pontificis licentia, conventum indicent ecclesiasticum, in quo cum hæreticis de religione disputent. Si autem sanctissimus Pontifex hanc concedendam esse licentiam arbitretur, quasdam apponet conditiones, a quibus recedendum non erit, v. g. 1° ut hæretici non tanquam judices et cum jure suffragii conveniant; 2° ut fidei dogmata non definiantur, sed ut revelata et definita ostendantur; 3° ne disputatio locum habeat coram plebe, sed coram doctis; 4° ut laici etiam principes non sedeant velut judices; 5° ut prælati a principe sæculari ad conventum non cogantur, sed tantum invitentur.

Punctum tertium. — *De Apostasia.*

Apostasia, a verbis græcis *απο*, *post,* et *ιστημι*, *sto,* defectionem aut recessum significat.

Triplex distinguitur, videlicet apostasia *a fide,* apostasia *a statu religioso,* et apostasia *ab ordine sacro.*

Apostasia a fide est totalis a fide Christiana per Baptismum suscepta recessus : in eo tantum differt ab hæresi, quod hæreticus non rejiciat Christum, sed unam vel plures veritates a Christo revelatas, dum apostata, Christum penitus deserens, fit judæus, mahumetanus, paganus, vel religionem Christianam ex animo rejicit per aliquod perfidiæ hujus signum externum. Apostasia igitur pejor est hæresi et iisdem omnino subjicitur pœnis, Qui vero religionis Christianæ officia negligit, non intendens eam per signum aliquod externum abjurare, aut ritui infidelium adhærere, malus est Christianus, sed non apostata, nec pœnis in hæreticos latis obstringitur.

Apostasia a statu religioso in eo consistit ut quis in ordine regulari professus, a religione culpabiliter abscedat cum animo ad institutum regulare non redeundi, sive habitum exuerit, sive illum retineat. Qui cum licentia superioris discederet, vel haberet animum redeundi, vel ad aliud institutum regulare etiam laxioris observantiæ

transeundi, proprie non esset apostata, sed ad summum fugitivus, cum vitæ regularis substantiam servare intenderet.

Pœnæ quibus subjacent apostatæ a statu religioso, sunt : 1° excommunicatio major latæ sententiæ, si habitum deseruerint; secus si habitum retinuerint, ut ostendit Ferraris, v° *Apostasia*, n. 49 ; 2° suspensio ob ordinibus durante apostasia susceptis; 3° privatio privilegiorum religioni annexorum, vocis activæ et passivæ, etc.

Apostasia ab ordine sacro locum habet cum quis clericatui omnino renuntiat, ut vitam laicalem ducat, et eo animo id omne quo vir dignoscitur ecclesiasticus abjicit, vel se tradit professioni a statu clericali omnino alienæ, v. g. militiæ, aut matrimonium contrahit. Supponitur quod sacris ordinibus sit initiatus, cum simplex clericus et acolythus statum clericalem et ejus insignia licite deserere possint.

Pœnæ autem contra hujusmodi apostasias sunt : 1° excommunicatio latæ sententiæ, si clericus matrimonium contraxerit, et ferendæ sententiæ, si a conjugio ineundo abstinuerit; 2° infamia ; 3° irregularitas, si matrimonium fuerit contractum; 4° amissio privilegii clericalis. Vide Ferraris, n. 63 et seq.

In nostra diœcesi, quicumque fiunt apostatæ a fide, ab ordine vel a statu religioso, excommunicationem episcopo reservatam ipso facto incurrunt, ex Enchiridio, p. 6.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE SPE.

Spes est virtus qua cum certa fiducia futuram beatitudinem et media illius assequendæ exspectamus per Dei auxilium.

1° Objectum spei primarium est ipse Deus in cœlo possidendus, ut ait S. Th. 3 part. q. 7, art. 4 : « Spes, » in quantum est virtus theologica, habet pro objecto » ipsum Deum, cujus fruitionem homo principaliter ex-

» spectat per virtutem spei. » Objectum vero secundarium sunt bona et auxilia ad possessionem Dei consequendam necessaria; qui enim vult efficaciter finem, vult eo ipso media ad illum obtinendum necessaria.

2° Motivum spei seu objectum illius formale, est Deus quatenus nobis est bonus; illud enim virtutis ejus est motivum quod ad illam sectandam nos movet : at principalis ratio quæ voluntatem nostram ad sperandum in Deum, seu ad possessionem ejus desiderandam movet, est ipsa Dei bonitas respective ad nos : ergo, etc. Unde spes est virtus a fide et charitate distincta; actus enim fidei est credere, actus spei cum fiducia desiderare, et actus charitatis diligere. Objectum formale fidei est Deus ut verax, objectum formale spei est Deus ut nobis bonus et promissus, et objectum formale charitatis est Deus ut in se bonus et perfectus. Igitur spes est amor concupiscentiæ, et charitas est amor amicitiæ.

3° Spes non remanet in damnatis, quia *mortuo homine impio, nulla erit ultra spes,* Prov. XI, 7; nec in beatis in cœlo regnantibus, quia Deo jam plene fruentes, illum sperare nequeunt; verum superest in animabus in purgatorio degentibus, quæ Deo nondum fruuntur, sed illum fiducialiter exspectant, et bene subsistere potest in Christianis peccato mortali commaculatis, qui procul dubio sperare possunt et debent se pœnitentes veniam obtenturos et possessionis Dei in cœlo futuros esse participes.

4° Spes omnino certa est ex parte Dei, quia impossibile est Deum mentiri promittendo, aut adimpletis conditionibus promissa non esse servaturum; sed non ita certa est ex parte nostri, quia *nescit homo utrum amore an odio dignus sit; sed omnia in futurum servantur incerta,* Eccl. IX, 1 et 2, et unusquisque timere debet ne cadat, ne a perseverantia desistat, et satagere ut per opera sua bona certam suam vocationem et electionem faciat, juxta B. Petri præceptum, II Petr. I, 10.

5° Hæc autem virtus necessaria est necessitate medii peccatoribus adultis, ut justificationem obtineant. Suam enim reconciliationem cum Deo obtinere non possunt

nisi eam velint, desiderent, ac proinde sperent *Deum sibi propter Christum propitium fore;* Concil. Trid. sess. 6, cap. 6. Actus spei necessarius est necessitate præcepti omnibus adultis, sive peccatoribus, sive justis; nihil enim frequentius commendatur in Scriptura, nihil fidei et rationi est congruentius. Quo tempore autem illud præceptum urgeat, non conveniunt theologi, sed qui Christiane vivunt illud eo ipso sufficienter implent.

Circa virtutem spei errarunt Quietistæ, sic dicti quia contendebant apicem perfectionis in eo consistere, ut anima in Deo conquiescens seipsam totaliter abjiceret, nihil cogitans de præmio, nec de punitione, nec de paradiso, nec de inferno, nec de morte, nec de æternitate; ad proprias operationes minime attenderet, sed eas, Deo facienti in nobis, sine nobis, quidquid sibi placet, plene committeret. Auctor singularis hujus doctrinæ fuit Michael Molinos, presbyter Hispanus, anno 1627 natus, qui Romam se contulit, et ibi ut insignis conscientiarum director habitus est. Anno 1675 in lucem edidit librum sub titulo in linguam nostram converso, *la Guide spirituelle,* in quo extraordinaria reperiuntur vitæ mysticæ principia ex quibus in praxi damnabiles deducebantur consequentiæ bonis moribus adversæ. Per decretum diei 28 aug. 1687, Romana inquisitio 68 propositiones Molinos damnavit, et 19 nov. ejusdem anni Innocentius XI, decretum Inquisitionis confirmans, easdem 68 propositiones damnavit *in globo* per bullam *Cœlestis pastor.* Eodem tempore celebris mulier Gallica, nomine Joanna *Bouvier de la Motte,* vidua D. *Guyon,* opera ascetica de vita interiori publica faciebat, et vias spirituales inauditas docebat. Illustrissimus *Bossuet* eam graviter increpandam esse judicavit; *Fénelon* se illius defensorem constituit, atque composuit librum sub titulo, *Explication des Maximes des saints sur la vie intérieure,* qui ab Innocentio XII damnatus est per litteras Apostolicas in forma brevis, diei 12 martii 1699, cum tribus et viginti propositionibus ex illo excerptis.

7° Facile probari posset ex Scriptura, ex SS. Patribus

et ex ratione, statum perfectionis amorem spei non excludere. 1° *Ex Scriptura. Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus*, Matth. VI, 33; *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas propter retributionem*, Ps. CXVIII, 112; *Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus*, Hebr. XIII, 14, etc. 2° *Ex SS. Patribus.* S. Ambros. l. 5 in Luc. cap. 6 : « Studia virtutum sine remuneratione » tepescunt. » S. Aug. Serm. 345 : « O tu homo, si titubas in re, esto firmus in spe : si autem te opus turbat, » erigat ipsa merces. » 3° *Ex ratione.* Si enim amor perfectionis exigat ut circa salutem nostram plane simus indifferentes, *a fortiori* et circa salutem aliorum : ergo insipienter egerunt tot viri Apostolici, qui omnia sustulerunt ut fratrum suorum salutem procurarent; quod certe admitti non potest. Ergo.

8° Duplici modo specialiter contra spem theologicam peccari potest, nempe per præsumptionem et per desperationem.

Per præsumptionem, si quis inaniter speret se salvandum fore per solas naturæ vires, sicut Pelagiani, vel per sanctorum intercessionem aut quoddam genus orationis, quamvis cupiditatibus suis indulgeat; vel si, auxilio misericordiæ divinæ innixus, pœnitentiam in fine vitæ sibi promittat, interea volens iniqua agere, aut conversionem suam magis ac magis differre, contra oraculum Spiritus sancti dicentis, Eccli. v, 8 : *Non tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem*; *subito enim veniet ira illius.*

Per desperationem, si quis spem obtinendi beatitudinem cœlestem amittat, propter difficultatem ad illam perveniendi, dicens, v. g. cum Cain, Gen. IV, 13 : *Major est mea iniquitas ut veniam merear*; vel se interficiens ut Judas, vel officia Christianæ religionis omnino negligens. In his casibus mortaliter peccatur contra virtutem spei.

Non tamen ut rei desperationis æstimandi sunt timidioris conscientiæ homines qui turbulentis animi motibus exagitati, diffidentiæ in Deo se accusant; attendendum est enim utrum consueta pietatis officia neglexerint,

necne : si prius, revera plus minusve sunt rei, juxta negligentiæ gradum; si posterius, rationabiliter judicatur eos non consensisse, aut ad summum imperfectum fuisse eorum consensum.

9° Qui ita paratus est ut præferret in præsenti vita semper degere, si posset, et cœlum Deo relinquere, mortaliter peccat, quia revera spem non habet.

ARTICULUS TERTIUS.

DE CHARITATE.

Vox *charitas* multiplici sensu accipi potest, nempe pro dilectione etiam mala, qualis est amor meretricis; pro dilectione bona in ordine naturali, ut amor propriæ uxoris; pro amore Dei erga homines; pro amore nostro erga Deum : qui amor potest esse naturalis vel supernaturalis, habitualis vel actualis; concupiscentiæ, si Deum ut nobis bonum diligamus; vel benevolentiæ, si illum ut in se bonum et perfectum amemus. De charitate hoc ultimo sensu accepta nobis agendum est.

Charitas autem proprie dicta est virtus theologica divinitus infusa, qua Deus propter se, nos vero et proximum propter Deum, super omnia diligimus. Dicitur 1° *virtus theologica*, quia habet Deum pro objecto immediato; 2° *divinitus infusa*, quia vires naturæ superat, et effectus est Spiritus sancti, juxta hæc Apostoli verba Rom. v, 5 : *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum*; 3° *qua Deus propter se*, et in eo differt a virtute spei qua Deus propter nos amatur et desideratur; 4° *nos et proximum*, etc. qui enim sincere amat Deum propter se, amat ea quæ ad ipsum pertinent : porro nos et proximus ad Deum pertinemus : Deum igitur perfecte diligere non possumus quin eo ipso et nos et proximum propter ipsum diligamus; 5° *super omnia*, quod duplici modo fieri potest, scilicet *appretiative*, si Deus super omnia bona æstimetur, et *intensive*, si actus amoris erga Deum vehementior sit quolibet alio affectu. Amor ap-

pretiativus Dei propter se, veram constituit charitatem.

Duplex igitur est objectum charitatis : Deus, qui est objectum primarium; et proximus, qui est objectum secundarium. Itaque dicemus 1° de charitate erga Deum, 2° de charitate erga proximum ; et 3° de vitiis charitati oppositis. Quidquid nos respicit, ex dicendis sufficienter intelligetur.

§ I. De charitate erga Deum.

Dicemus 1° de ipsius natura, et 2° de ejus præcepto.

Punctum primum. — *De natura charitatis erga Deum.*

Patet ex notatis, veram charitatem esse amorem Dei perfectum, in eo situm ut Deum diligamus quia est amabilis, propter ipsius perfectiones. Non tamen necesse est ut beatitudinem nostram excludamus, vel ab illa abstrahamus; Deus enim optime spectari potest ut in se bonus, et simul ut solus nos beatificare volens : tunc adest simul motivum specificum charitatis, videlicet bonitas Dei in se spectata, et motivum spei, seu amoris concupiscentiæ; hoc est beatitudo nostra in Deo possesso.

Compatibilitas utriusque motivi in eodem amore a nemine negatur : at Quietistæ contendebant amorem charitatis non fieri perfectum nisi per totalem amoris spei exclusionem, quod fuit condemnatum, ut supra diximus. *Bossuet*, in sua disceptatione cum *Fénelon*, dixerat amorem ex puro motivo charitatis , sine respectu ad possessionem Dei, impossibilem esse, quia homo propriam felicitatem in cunctis actibus suis necessario quærit; sed in hoc ab omnibus desertus est, et doctrina puri amoris, quam tuebatur *Fénelon*, generaliter fuit admissa, sive in Gallia, sive Romæ, etiam ab iis qui librum ejus damnaverunt. Vide *OEuvres de Fénelon* variis in locis, et præsertim, *Analyse de la controverse du Quiétisme*, 3 part.

Ille amor vera et proprie dicta est amicitia inter Deum et hominem ; nam ad constituendam veram amicitiam tres requiruntur conditiones, nempe 1° benevolentia

amantis, qui amat non propter semetipsum, sed propter qualitates amati : unde ridicule diceretur quod quis veram habeat amicitiam ad vinum vel ad equum quem ob proprium commodum vel oblectamentum habet; 2° ut sit mutuus; proprium est enim veræ amicitiæ ut corda uniantur ac mutuos experiantur affectus, et illa reciprocitas est vinculum unionis; 3° inde sequitur quamdam communicationem inter eos existere debere; aliter enim vera amicitia concipi non potest. Porro tres illæ conditiones in vera charitate reperiuntur : 1° amor benevolentiæ, siquidem, ut diximus, Deus non diligitur ut nobis bonus, sed quia bonus et perfectus est in se; 2° amor mutuus : *Qui diligit me*, inquit Christus, Joan. XIV, 20, *diligetur a Patre meo, et ego diligam eum;* 3° quædam communicatio; homo enim Deum diligendo, se totaliter dat ei, et Deus, per suam gratiam ac beatitudinis æternæ promissionem, sanctam et sublimem cum homine instituit societatem, juxta hæc Apostoli verba, I Cor. I, 9 : *Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filii ejus, Jesu Christi Domini nostri.* Ergo charitas perfecta vera est amicitia inter Deum et hominem. Unde Jacob. II, 23 : *Abraham amicus Dei appellatus est*; Psalmista, Ps. CXXVIII, 17 : *Nimis honorificati sunt amici tui, Deus;* et Christus ad discipulos, Joan. XV, 14 : *Vos amici mei estis... jam non dicam vos servos : vos dixi amicos.*

Hinc facile intelligitur charitatem esse omnium virtutum excellentissimam, 1° quia Deum attingit modo perfectissimo, et merito B. Paulus dicit, I Cor. XIII, 13 : *Nunc manent fides, spes, charitas, tria hæc : major autem horum est charitas*; et Coloss. III, 14 : *Super omnia autem hæc charitatem habete, quod est vinculum perfectionis*; 2° quia fides et spes compatiuntur peccatum, non vero charitas; impossibile est enim veram existere amicitiam inter Deum et hominem sibi offensum, et probavimus in tractatu de Pœnitentia contritionem charitate perfectam semper justificare; 3° quia charitas est forma aliarum virtutum, eo sensu quod absque charitate cæteræ virtutes sint mortuæ et ad salutem nos conducere non possint; 4° quia a

justificatione est inseparabilis, non autem aliæ virtutes.

Optima hæc virtus augeri potest sine termino, ut concil. gen. Viennense, Clement. l. 3, tit. 3, definivit adversus Beguardos et Beguinas, qui contendebant hominem in præsenti vita talem perfectionis gradum acquirere posse, ut impeccabilis esset et in gratia proficere non posset; hocque probari potest 1° ex Scriptura sacra, Philipp. I, 9 : *Et hoc oro, ut charitas vestra magis ac magis abundet in scientia et in omni sensu ;* 2° ex concilio Trid. 3° ex usu Ecclesiæ, quæ dominica 13 post Pent. orando dicit : *Da nobis, Domine, fidei, spei et charitatis augmentum.*

Hoc incrementum non fit extensive, quia minima charitas totum objectum, sine ulla exceptione, amplecti debet, sed intensive seu per majorem voluntatis adhæsionem.

Quodlibet peccatum mortale charitatis essentiam destruit, cum peccatum mortale et charitas in eodem subjecto simul existere non possint : peccatum vero veniale eam non destruit, sed minuit, et ad ejus destructionem conducit, peccatum mortale præparando.

Punctum secundum. — *De præcepto charitatis erga Deum.*

1° Dari hujusmodi præceptum ab omnibus aliis præceptis distinctum ambigi non potest; id enim *probatur* 1° *Scriptura sacra*, Matth. XXII, 37 : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, in tota anima tua et in tota mente tua. Hoc est maximum et primum mandatum*; 2° *Ex S. Aug.* qui, Conf. l. 1, cap. 3, ait : « Quid tibi sum ipse, » ut amari te jubeas a me, et nisi faciam irascaris mihi, » et mineris ingentes miserias? Parvane ipsa est, si non » amem te ? » Eodem sensu loquuntur alii Patres. 3° *Ex sequentibus prop. ab Alexandro VIII damnatis anno* 1665 : « Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur eli» cere actus fidei, spei et charitatis, ex vi præceptorum » divinorum ad eas virtutes pertinentium. An peccet » mortaliter qui actum dilectionis Dei semel tantum in » vita elicere ? Condemnare non audemus. » 4° *Ex ra-*

tione. Cum enim Deus summum sit bonum, a quo omnia procedant, et ultimus finis noster, sola ratio dictat eum vere et propter se amandum esse, nec sufficere ut ipsius mandata sine interna dilectione impleantur. Ergo.

2° Conditiones illius amoris sunt : ut sit internus, summus, efficax et purus. 1° *Internus,* ut patet; est enim actus voluntatis, *ex toto corde.* 2° *Summus appretiative,* videlicet ut Deum præ cæteris rebus æstimemus, et parati simus omnia potius pati quam illum saltem graviter offendere ; alioquin eum non diligeremus *ex toto corde, in tota anima, in tota mente, ex tota fortitudine,* ut habetur in Deut. vi, 3 ; et talis est sensus verborum Christi apud Matth. x, 37 : *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus.* Communius tamen docetur necessarium non esse ut ille amor sit *intensive* summus, id est, ut Deum vehementiori affectu diligamus quam patrem, matrem aliamve quamlibet creaturam, licet hoc valde sit optandum, et periculum sit ne majorem appretiationem transferamus ad creaturam quam ardentiori dilectione prosequeremur. 3° *Efficax;* quia perfectus amor non tantum importat simplicem complacentiam in divinis perfectionibus, sed firmum animi propositum ea faciendi quæ Deus præcipit, et vitandi quæ prohibet, saltem sub gravi. Unde Christus, Joan. xiv, 15 : *Si diligitis me, mandata mea servate;* et ipse B. Joannes, I Epist. v, 3 : *Hoc est charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus.* 4° *Purus*, id est ex motivo charitati proprio, seu ex ipsa Dei bonitate in se spectata : sic generaliter theologi, qui dicunt amorem concupiscentiæ, quo Deus ut nobis bonus amatur, charitatem nunquam constituere posse, atque Deum ita propter beatitudinem diligere, ut si hoc deesset, Deus super omnia non diligeretur, mortale esse peccatum habituale.

3° *Certum est* 1° charitatem habitualem necessariam esse ad salutem necessitate medii, cum nemo salvari possit absque gratia sanctificante, quæ est ipsamet charitas habitualis. Nullum etiam est instans in quo Christianus eam habere non teneatur, quia nemo licite manere potest in statu peccati mortalis.

Certum est 2° præcepto charitatis per solam mandatorum observantiam non satisfieri, sed actus positivos hujus virtutis saltem aliquando eliciendos esse, ut theologi generaliter docent, et ex momentis supra allatis evidenter sequitur.

Certum est 3° hoc præceptum obligare frequentius quam singulis quinquenniis, ut patet ex condemnatione sequentis prop. ab Innocentio XI, anno 1679 : « Probabile est in singulis quidem rigorose quinquenniis per se obligare præceptum charitatis erga Deum. »

4° S. Th. et communiter theologi docent præceptum charitatis obligare ubi primum habetur moraliter usus rationis, quia homo tenetur se suosque actus ad Deum referre et illum tanquam rerum omnium auctorem et suum finem ultimum super omnia diligere ; item in periculo mortis, quia eo instanti ad finem suum ultimum homo magis tendere debet ; et tandem sæpe in decursu vitæ : charitas enim præcipua est virtus qua tendere possumus ad finem propter quem creati sumus. Verum quoties iterandi sunt actus charitatis ut præceptum impleatur, non sibi consentiunt theologi : quidam arbitrati sunt eos singulis diebus iterandos esse, quia Christus voluit ut Oratio Dominica quotidie recitaretur, et convenienter recitari non potest quin actus charitatis eliciatur, dicendo, v. g. *adveniat regnum tuum*. Alii vero communissime hanc sententiam rejiciunt, utpote fundamento destitutam ; probari enim non potest Christum præcepisse ut Oratio Dominica quotidie recitaretur, nec eam sine actu perfectæ charitatis convenienter recitari non posse, v. g. a peccatore qui gratiam suæ conversionis impetrare desiderat.

Communius tenetur hoc præceptum singulis diebus dominicis et festivis cultui divino consecratis obligare.

4° Quoniam tamen in hoc puncto nihil ut certum definiri potest, hortandi sunt fideles ut actus fidei, spei et charitatis sæpissime eliciant, sive orando, sive meditando, sive de Deo cogitando aut loquendo. Ut eos ad utilissimam hanc praxim efficacius induceret Bened XIV, per rescriptum 11 decembris 1754, septem

annos et totidem quadragesimas indulgentiarum animabus in purgatorio detentis applicabilium concessit, toties lucrandarum quoties actus ejusmodi virtutum recitarentur, in qualicumque formula, modo propria earum motiva exprimerentur, et indulgentiam plenariam in una die mensis lucrandam ab eo qui singulis diebus hujus mensis prædictos recitaret actus, sub solitis conditionibus peccata confitendi, sacram Eucharistiam suscipiendi et precandi.

5° Necesse est igitur, ex verbis rescripti Bened. XIV et ex decreto cong. Indulg. diei 28 januarii 1756, ad lucrandas indulgentias, actus prædictarum virtutum vocibus exprimere; ad satisfaciendum vero divino præcepto actus interni, positivi et sinceri sufficiunt. Qui ergo in gratia sanctificante sunt constituti et Deo ferventi animo serviunt, actus fidei, spei et charitatis sæpissime, etiam non advertentes, eliciunt, ac proinde in periculo præceptum transgrediendi non versantur. Qui, e contra, tepidam ducunt vitam, peccati omissionis in eo genere sæpe fiunt rei. *A fortiori* qui peccato mortali remanent inquinati, præfato charitatis præcepto satisfacere nequeunt. Non tamen obligantur hanc omissionem explicite declarare, quia confessarius eam ex declaratione aliorum peccatorum facile intelligit.

6° Constat, ex dictis in tractatu de Gratia, cap. 3, art. 1, § 3, neminem, seclusa speciali revelatione, certo judicare posse se habere gratiam sanctificantem, seu charitatem habitualem; quædam tamen sunt signa quibus aliquis rationabiliter præsumere potest se gratia sanctificante donari, ac consequenter Dei amicum esse.

§ II. — De charitate erga proximum.

Agemus 1° de dilectione proximi in genere; 2° de amore inimicorum; 3° de ordine in charitate servando; 4° de eleemosyna, et 5° de correctione fraterna.

Punctum primum. — *De dilectione proximi in genere.*

Nonnulli laxiores casuistæ obligationem diligendi pro-

ximum per falsas interpretationes labefactare conati sunt, dicentes nos illum actu interno et formali diligere non teneri, et satis esse ut externa ipsi exhibeamus beneficia, sine ulla interiori benevolentia.

PROPOSITIO.

Proximum interiori benevolentiæ actu diligere tenemur.

Prob. Ex Scriptura sacra, auctoritate Innocentii XI ac cleri Gallicani, et ratione.

1° *Ex Scriptura sacra.* Christus enim, Matth. xxii, 39, ait : *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, et Joan. xv, 12 : *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut ego dilexi vos.* B. Joannes, I Ep. iv, 21 : *Et hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat et fratrem suum.* Multa alia citari possent. Porro hæc verba interiorem affectum evidenter significant. Ergo 1°.

2° *Auctoritate Innocentii XI*, qui, anno 1679, sequentes damnavit propositiones : « Non tenemur proximum di- » ligere actu interno et formali. Præcepto proximum di- » ligendi satisfacere possumus per solos actus externos. » Easdem propositiones clerus Gallicanus damnavit in comitiis anni 1700. Ergo.

3° *Ratione.* Qui unam personam perfecte diligit, eo ipso amat, amore proportionato, personas ad eam attinentes, nempe uxorem, filios, famulos, et generatim omnes qui in societate ejus sunt vel fieri possunt : porro omnes creaturæ rationales ad Deum pertinent, in societate ejus sunt aut fieri debent, exceptis dæmonibus et damnatis : ergo.

Hinc patet quid nomine proximi intelligendum sit; videlicet ii omnes intelliguntur qui æternæ beatitudinis sunt capaces vel ea jam fruuntur, ut Angeli, beati in cœlo regnantes, animæ in purgatorio, et maxime homines viatores, sive justi, sive peccatores, sive concives, sive extranei; quod manifeste expressit Christus, docens, Luc. x, 37, agendum esse erga extraneos sicut Samaritanus erga hominem qui in latrones inciderat. Unde S. Aug. Epist,

155, n. 14 : « Proximus sane, non sanguinis propinqui-
» tate, sed rationis societate pensandus est, in qua socii
» sunt omnes homines. »

Ut dilectio proximi sit legitima, tres habere debet conditiones, ex S. Th. 2 2, q. 44, art. 7; nimirum debet esse sancta, justa et vera. 1° *Sancta*, id est, ut nos et proximum propter Deum, in ordine ad beatitudinem cœlestem diligamus : « Ille veraciter amat amicum, » inquit S. Aug. Serm. 336, « qui Deum amat in amico, aut quia » est in illo, aut ut sit in illo. » 2° *Justa*, scilicet ut proximo non condescendamus in aliquo malo, sed tantum in bonis; sicut inclinationibus nostris consentire non debemus, nisi in bonis. 3° *Vera*, hoc est, ut proximum non diligamus propter utilitatem nostram vel delectationem, sed ut bonum ei velimus, sicut bonum nobismetipsis volumus. « Nam, ut ait S. Th. loco citato, cum quis di-
» ligit proximum propter suam utilitatem vel delectatio-
» nem, non vere diligit proximum, sed seipsum. »

Hinc patet quam multi proximum debito modo non diligant, ut præcepto charitatis satisfaciant.

Non tamen necesse est ut singulos homines singulari affectu prosequamur, nisi aliqua speciali ratione nobis sint conjuncti, ut parentes, superiores, benefactores; sed sufficit actus generalis dilectionis quo beatitudinem cœlestem et bona ad eam plus minusve directe conducentia omnibus ad illam vocatis exoptemus, et quantum in nobis est procurare intendamus. *Non diligamus enim verbo, neque lingua, sed opere et veritate,* I Joan. III, 18.

Si ergo in Scriptura et apud Patres quandoque mala peccatoribus exoptentur, vel exoptari videantur, id intelligendum est vel, 1° de modo prophetico, ita ut mala non exoptentur, sed evenienda prædicentur; quod agnovit S. Aug. contra Faustum, l. 16, cap. 22 : « Maledicta,
» ex prophetia dicuntur, non sunt de malo voto impre-
» cantis, sed de præscio spiritu denuntiantis; » vel 2° de exoptatione malorum temporalium, ut improbi eis pressi convertantur; vel 3° de legitima vindicta, non peccatoris, sed criminum in honorem æternæ justitiæ; vel 4° de

imprecationibus contra regnum peccati, et non contra homines peccatores; quo sensu S. Aug. de Serm. Domini in monte, l. 1, cap. 22, n. 77, dixit : « Quis audeat affir-» mare, cum illi sancti candidati se vindicari petierint, » utrum contra ipsos homines, an contra regnum peccati » petierint? »

Quoties autem illud præceptum obliget, eodem modo judicandum est ac de præcepto charitatis erga Deum : semper parati esse debemus ad charitatem exercendam, juxta hæc B. Petri verba, I Epist. IV, 8 : *Ante omnia mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes.*

Punctum secundum. — *De dilectione inimicorum.*

1° Certum est gravem existere obligationem inimicos affectu interno diligendi; nam 1° beatitudinis æternæ sunt capaces; comprehenduntur igitur sub nomine proximi. 2° Christus, Matth. V, 43, dixit : *Audistis quia dictum est : Diliges proximum tuum et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis : Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos;* et in capite XVIII, 35, declarat Patrem cœlestem non dimissurum esse iis qui fratribus non remiserint, atque voluit ut in Oratione Dominica diceremus : *Pater noster... dimitte nobis debita nostra, sicut dimittimus debitoribus nostris.* Quibus verbis grave contineri præceptum unanimis est Patrum et doctorum sententia. Ergo.

2° Inimicis ergo exhibere debemus communia dilectionis signa quæ aliis ejusdem status, conditionis et qualitatis præstari solent, quia sunt proximi nostri, et aliunde hæc negare propter inimicitiam, esset actus vindictæ et manifestatio odii. Unde tenemur inimicum salutantem resalutare, interroganti respondere, emere volenti vendere, in communibus orationibus et eleemosynis eum includere, communia officia vel obsequia ei præstare, etc. idque sub gravi vel sub levi, prout, attenta personarum, locorum aliarumve circumstantiarum conditione, contemptus reputatur gravis vel levis.

3° Excipiendi sunt casus in quibus charitas vel justitia aliud prudenter suadet, vel rationabilis causa excusat : 1° enim charitas aliquando suadet ut communia dilectionis signa denegentur inimico, si nempe sperandi sit locus ut, ex hac denegatione contristatus, emendetur, vel timendi ne ex his signis deterior fiat, vel ne occasionem inde sumat jurgia iterandi, novos contemptus manifestandi, etc. 2° Justitia aliquando suadet ut superiores communia charitatis signa pro tempore denegent inferioribus a quibus graviter fuerunt offensi, ut eos juste puniendo, ad resipiscentiam, emendationem et æquiorem in posterum agendi rationem adducant. Sic quotidie videmus parentes e domibus suis ejicere, ad aspectum, colloquium, convivium aut consortium admittere nolle filium qui, contra eorum voluntatem, matrimonium indignum contraxit, vel aliquam exercuit actionem quæ familiam gravi dedecore afficit : qui autem sic agunt, non ex odio vel animo vindictæ, sed ob delinquentis correctionem, vel ob familiæ honorem, vel ad procurandam majorem aliorum cautelam, non peccant, nec a sacramentis arceri debent, modo absit scandalum, et reconciliationem in perpetuum negare non intendant, sed tantum eam differre quoadusque ad reorum emendationem et aliorum utilitatem expedire videbitur. Ita Layman, Sporer, Ferraris et alii. 3° Rationabilis causa excusare potest; v. g. pater aut mater aspectum occisoris filii vitare possunt, non ex odio, sed ne illius præsentia nimium excitet horrorem : si quis consortium et quamlibet familiaritatem cum propriæ uxoris vel filiæ aut sororis stupratore fugiat, ne alias videatur infamiam talis actionis non satis detestari, excusatur; item si moraliter certus sit inimicum non esse resalutaturum, responsurum, etc. eum salutare, interrogare, etc. non tenetur.

4° Specialia dilectionis signa per se loquendo inimicis præstare non tenemur ex præcepto, sed tantum ex consilio, v. g. eos ægrotos visitare, mœstos consolari, hospitio vel convivio excipere, ad familiare colloquium admittere, obviam factos salutare, eis indigentibus succurrere,

pecunias mutuare, etc. Ita Busenbaum, Ferraris, Ligorio et communiter alii.

Dixi *per se loquendo,* quia, ob varias circumstantias, specialia dilectionis signa inimicis exhibere debemus, v. g. 1° ad vitandum scandalum, si nempe negatio hujusmodi signorum habenda sit ut odii effectus, inimicitiam concitatura sit, etc. 2° si ratio existat sperandi fore ut exhibitio alicujus specialis signi charitatis animum inimici sibi vel Deo reconciliatura sit; 3° si inimicus in extrema vel gravi necessitate constitutus speciali charitatis officio indigeat, tunc adest obligatio gravitati necessitatis proportionata ei succurrendi, juxta hoc Prov. xxv, 21, et B. Pauli verba, Rom. xii, 20 : *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum ; si sitit, da illi potum.*

De reconciliatione cum inimicis.

1° Qui alterum signo, verbo vel facto exterius offendit, tenetur ex charitate remissionem offensæ exterius petere, per se, vel per alium, nisi aliqua ratione legitime excusetur ; quia qua ratione charitas fuit destructa, eadem reparari debet. *Ita omnes.* Tenetur insuper, ex justitia, ad convenientem satisfactionem pro injuria et reparationem pro damno illato, nisi offensus et læsus remittat.

Dixi, *nisi aliqua ratione legitime excusetur,* v. g. quia veniam petere non posset sine infamia, dum offensio fuit occulta; quia offensus est absens, nec facile conveniri posset, et alia non suppetit via ei convenienter satisfaciendi; quia offensio non fuit gravis, vel offensus petitionem veniæ non curat : quia inter offensum et offensorem fuit compensatio injuriarum; quia offensor nimis superior est offenso, ut ab isto veniam convenienter petat : tenetur tamen aliis viis animum læsi sibi reconciliare, puta aliquo beneficio aut benevolentiæ signo. *Sic passim doctores.*

2° Si ex utraque parte exstiterint injuriæ, vel fuerunt moraliter æquales et simultaneæ, vel non : si prius, uterque inimicus tenetur, data occasione, reconciliationem

inchoare per salutationem, colloquium, invitationem, etc. Unde ait Ferraris, v° *Virtus*, n. 2, « generaliter loquendo, » inter æquales, is debet prius salutare et alloqui, qui » coram alio stante vel sedente transit, vel de novo ac- » cedit. » Si posterius, qui prior offendit, vel causam rixæ dedit, vel gravius offendit, priora reconciliationis signa exhibere debet. *Ita communiter doctores*.

3° Omnis offensus vel læsus offensam vel injuriam semper remittere debet offensori veniam convenienter petenti; hoc expresse præcipit Christus, dicens, Luc. XVII, 3: *Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum, et si pœnitentiam egerit, dimitte illi, et si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te, dicens : Pœnitet me ; dimitte illi.* Idem docet in pluribus aliis locis. Imo qui inimicus est alterius, nulla opera Deo grata et meritoria facere potest, nisi prius, quantum in se est, reconciliatus fuerit, veniam petendo, si læserit, vel ex toto corde dimittendo, si læsus fuerit ; nam Christus dicit, Matth. v, 23 : *Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum.* Quod autem dicitur de munere ante altare, intelligendum est de quolibet bono opere Deo offerendo ; ratio enim est eadem.

4° Qui tamen in fama, in bonis vel alio modo aliquam passus est injustitiam, justam ejus compensationem vel restitutionem exigere potest ; quia, licet injuriam condonare teneatur ex charitate, jus habet petendi et exigendi quod ex justitia sibi debetur. *Ita communiter auctores*.

5° Advertendum reconciliationem non esse perfectam nisi offensus et offensor eodem modo se habeant exterius ac antea, videlicet sese salutando, visitando, invitando, etc. excepto casu supra memorato, in quo justa ratio exigit ut offensus familiaritatem cum offensore saltem pro tempore fugiat.

Quot igitur Christiani gravissimum hoc legis Evangelicæ præceptum ignorant, deturpant, postponunt, seipsos turpiter decipientes ! nihil enim difficilius est in

praxi, ut experientia constat, quam perfectam inimicorum obtinere reconciliationem.

Punctum tertium. — *De ordine in charitate servando.*

Apud omnes constat aliquem servandum esse ordinem in charitate, quia omnia objecta non sunt æqualiter amabilia. Unde S. Aug. de Doctrina Christiana, l. 1, c. 27 : « Ille juste et sancte vivit, qui rerum integer æstimator » est : ipse est autem qui ordinatam dilectionem habet, » ne aut diligat quod non est diligendum, aut non diligat » quod est diligendum, aut amplius diligat quod minus » est diligendum, aut æque diligat quod vel minus, vel » amplius est diligendum, aut minus vel amplius quod » æque diligendum est. »

Unusquisque hunc ordinem servare debet : 1° diligere Deum super omnia, 2° seipsum secundum spiritualia, 3° proximum secundum spiritualia, 4° seipsum secundum corporalia, 5° proximum secundum corporalia, 6° seipsum secundum temporalia externa, 7° proximum secundum temporalia externa, 8° inter personas quibus subveniendum est habenda est ratio necessitatis et conjunctionis.

1° Deum super omnia etiam plus quam seipsum diligere debet ; ratio patet ex dictis, quia scilicet Deus est supremum bonum et origo totius bonitatis.

2° Post Deum, seipsum præ cæteris paribus diligere debet : nam, in præcepto charitatis, amor sui traditur ut mensura dilectionis proximi : *Diliges proximum tuum sicut teipsum* : porro, ut ait Scotus et, post ipsum, omnes theologi, mensura perfectior est mensurato. Unde natum est vulgare axioma : *Charitas bene ordinata incipit a semetipso.* Ergo. Hinc si B. Paulus, Rom. IX, 3, optaverit *anathema esse a Christo pro fratribus,* id certe non intelligendum est de æterna reprobatione, sed de temporali morte et exterminatione, ut S. Hieronymus interpretatur, quo sensu Moyses præ dolore dicebat Deo : *Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro*

tuo, Num. XI, 15, id est, de numero viventium ; eodem sensu Christus dicitur *factus pro nobis maledictus,* Gal. III, 13 ; vel de hypothesi impossibili, quasi dixisset : Si liceret, optarem anathema esse a Christo pro æterna fratrum meorum salute, ut S. Chrysost. et plures alii intelligunt.

Inde sequitur illicitum esse peccare vel manifesto peccandi periculo se exponere pro aliorum salute; quia non sunt facienda mala ut eveniant bona, et *quid prodest homini si universum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?* Matth. XVI, 26. Licet vero probabili peccandi periculo se exponere ob salutem proximi, v. g. ad baptizandum puerum, ad absolvendum moribundum in peccato mortali constitutum ; quia gravis causa tale periculum excusat a peccato. *A fortiori* bona spiritualia non necessaria negligere licet ob aliorum necessitatem vel gravem utilitatem spiritualem, vel etiam temporalem, v. g. ab ingressu religionis abstinere ad subveniendum parentibus, filiis, benefactoribus, etc.

3° Bona spiritualia proximi plus diligere debet quam sua corporalia, id est, plus animam fratris sui quam proprium corpus ; proximum enim diligere debemus sicut Christus dilexit nos, Joan. XV, 12 : at Christus seipsum pro nobis tradidit, et, ut ait B. Joan. I Epist. III, 16 : *Ille animam suam pro nobis posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere.* Itaque « temporalem plane vitam » suam pro æterna vita proximi non dubitabit Chri- » stianus amittere, » inquit S. Aug. de Mendacio, cap. 6. Unde homini in extrema vel moraliter insuperabili necessitate spirituali versanti succurrendum est cum evidenti periculo vitæ, dummodo æque certa sit spes eum juvandi : v. g. qui videt infantem non baptizatum flammis comburendum, vel fluctibus immergendum, in flammas vel in fluctus se præcipitare debet, cum certa prævisione se moriturum, si moraliter sit certus se eum baptizaturum : secus si periculum proprium sit certum et spes adjuvandi incerta. Idem facere deberet sacerdos pro peccatore Christiano in somno vel aliter non cogitante

morituro, ut eum præpararet et absolveret : non item pro peccatore qui posset, si vellet, ope contritionis perfectæ, Deo se reconciliare ; in ea quippe necessitate quæ dicitur gravis, et non extrema, cum tanto incommodo proximi subvenire non tenemur. *Ita judicant omnes.* Excipitur tamen pastor, qui in hujusmodi necessitate ovibus sibi commissis subvenire debet, etiam cum gravi vitæ periculo, quia, ratione sui officii, arctius quam alii obligatur. Multo magis ad id teneretur in clade publica, in peste, in prælio, etc. quia inter eos qui periclitantur, plures, ratione ignorantiæ, præjudiciorum, doloris, in extremo damnationis periculo constituuntur.

4° Unusquisque propriam vitam vitæ alterius, cæteris paribus, præferre potest, ut omnes fatentur, juxta axioma. *Charitas bene ordinata incipit a semetipso :* imo multi contendunt non licere in eo casu propriam vitam exponere periculo pro servanda vita alterius; quia tunc charitas non esset bene ordinata, ut ait S. Aug. lib. de Mendacio, cap. 6 : « Si quis pro alterius temporali vita suam » ipsam temporalem perdit, non est jam diligere illum » sicuti seipsum, sed plus quam seipsum; quod sanæ » doctrinæ regulam excedit. » Alii tamen multi probabiliter docent licitum et laudabile esse vitam pro servanda vita amici exponere, quia honestas virtutis vita temporali præstat : sic non solum excusantur, sed laudantur qui peste infectis serviunt, cum prævisione moraliter certa se non evasuros ; qui cum periculo vitæ se in aquas injiciunt, ut alios eripiant, etc. « Cavendum tamen est, » inquit Dens, t. 2, « ne quis sibi ipsi mortem potius in» ferat quam ei se exponat, quod moraliter dijudican» dum est. »

Certum est autem licitum et quandoque necessarium esse propriam vitam periculo exponere pro servanda vita personæ bono publico utilissimæ, quia membrum pro salute corporis perire convenit; pariter licitum et meritorium est propriam exponere vitam pro servanda vita alterius qui in statu peccati mortalis certo moreretur, v. g. mallé occidi quam injustum aggressorem occi-

dere. Nam, ut ait Christus, Joan. XVIII, 13 : *Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.*

5º Non est dubium quin bona temporalia exponere et amittere debeamus pro alterius vita, quia sunt ordinis inferioris : sed bona nostra temporalia bonis aliorum præferre possumus, juxta ea quæ diximus in tractatu de Contractibus ; et ratio patet.

6º Quamvis omnes homines æque diligendi sint quoad objectum et finem principalem charitatis, scilicet quatenus sunt homines et quoad beatitudinem æternam quam omnibus velle debemus, certum est tamen alios magis quam alios diligendos esse intensitate et effectu amoris ; cum enim amor Dei sit principium et amor nostri regula amoris promixi, sequitur nos magis amari tenere qui Deo et nobis sunt conjunctiores : porro non omnes æqualiter Deo et nobis sunt conjuncti : ergo. Unde 1º sanctiores majori complacentia amare debemus quam peccatores aut minus sanctos ; 2º nobis consanguinitate, affinitate aliave ratione propinquiores aliis, cæteris paribus, præferre debemus ; quod sic agnoscit B. Paulus, I Tim. XV, 8 : *Si quis autem suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior;* et S. Aug. de Doctrina Christ. l. 1, cap. 28 : « Cum omnibus prod» esse non possis, his potissimum consulendum est qui » pro locorum et temporum vel quarumlibet rerum op» portunitatibus constrictius tibi quasi quadam sorte » junguntur. »

Ordo autem inter conjunctos a S. Th. et ab aliis theologis assignatus, est sequens : pater, mater, uxor, filii, fratres, etc. Hæc tamen intelligenda sunt 1º de extrema necessitate ; nam in gravi necessitate conjux præferre debet conjugem qui secum est eadem caro, deinde filios qui sunt velut pars sui, propriis parentibus : *Homo enim relinquet patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ*, Gen. II, 23. 2º De æquali necessitate sub omni respectu ; qui enim in majori versatur necessitate, adjuvandus est ante propinquiorem in minori periculo existentem : v. g.

prius succurrendum est extraneo æternaliter pereunti, quam patri pro salute corporis periclitanti. 3° De consueta agendi regula; ex particularibus namque circumstantiis præcedens ordo sæpe variari potest: sic mater optima plus diligenda est quam pater depravatus, pastor magis obstringitur ad instruendos parochianos sibi commissos quam consanguineos sub alio pastore constitutos, sacerdos magis episcopo quam parentibus obedire debet; item miles magis duci quam patri, etc.

Notat Dens, t. 2, inversionem ordinis charitatis, inter nos et proximos, raro esse peccatum mortale, excepto casu extremæ necessitatis.

Punctum quartum. — *De eleemosyna.*

Eleemosyna est vox Græca idem significans ac latine misericordia, seu miserum cor super alterius miseria, et definiri potest : Opus misericordiæ quo aliquid datur indigenti ex compassione propter Deum ; sicque differt a largitate philosophica, quæ fit sine ordinatione ad Deum.

Duplicis generis distinguitur eleemosyna, spiritualis scilicet et corporalis : spiritualis est illa qua subvenitur animæ in ordine ad salutem æternam ; et corporalis, qua miseriæ hujus vitæ sublevantur propter Deum.

Septem numerantur actus eleemosynæ spiritualis, scilicet ignorantem erudire, dubitanti consilium dare, delinquentem corrigere, mœstum consolari, offendenti condonare, defectus alterius patienter ferre, pro eo orare ; qui actus sequenti versu exprimuntur :

Consule, carpe, doce, solare, remitte, fer, ora.

Septem sunt etiam actus eleemosynæ corporalis, videlicet infirmos et in carcere detentos visitare, esurientes cibare, potum sitientibus dare, captivos redimere, nudos vestire, peregrinos hospitio recipere, et mortuos sepelire : hoc versiculo continentur :

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

De eleemosyna spirituali sufficienter dicemus agendo de correctione fraterna. Nunc igitur nobis tractandum est de eleemosyna corporali, quæ sola proprie nomen eleemosynæ retinet; et dicemus 1° de ejus præcepto, 2° de ejus regulis, 3° de ejus conditionibus, et 4° de ejus effectibus.

De præcepto eleemosynæ.

Strictum existere præceptum dandi eleemosynam constat ex innumeris Scripturæ sacræ et Patrum testimoniis, v. g. 1° ex Eccli. IV, 1 : *Eleemosynam pauperis ne defraudes, et oculos tuos ne transvertas a paupere.* Tob. IV, 7 : *Ex substantia tua fac eleemosynam, et noli avertere faciem tuam ab ullo paupere....* et v. 9 : *Si multum tibi fuerit, abundanter tribue : si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude.* Matth. XXV, 41 : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum... esurivi enim et non dedistis mihi manducare; sitivi,* etc. Jacob. II, 13 : *Judicium sine misericordia illi qui non fecit misericordiam.* I Joan. III, 17 : *Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?* Numquid præceptum sub gravi clarius exprimi potuisset? 2° S. Ambros. de Officiis, l. 1, cap. 30 : « Grandis culpa est, si, sciente te, fidelis egeat; » si scias eum... fame laborare; ærumnam perpeti, qui » præsertim egere erubescat. » Infiniti essemus, si cuncta Patrum testimonia propositionem nostram confirmantia referre vellemus. 3° Ratio autem his testimoniis optime congruit; omnes enim ratione naturæ, originis et finis fratres sumus : nonne inde sequitur eos qui aliquid possident indigentibus juxta rectum rationis dictamen succurrere teneri? Ergo existit præceptum naturale et divinum obligans ex genere suo, sub peccato mortali, dandi eleemosynam.

De regulis in danda eleemosyna sequendis.

Notandum 1°, triplicem distingui necessitatem in qua

proximus versari potest, scilicet extremam, gravem et communem. Necessitas extrema est status personæ adeo indigentis ut periculum amittendæ vitæ incurrat, nisi ei subveniatur; necessitas gravis est status personæ ita ægre viventis ut incurrat periculum in gravem morbum, amissionem membri, carcerem, amentiam, infamiam, etc. incidendi, nisi auxilium ei præbeatur; necessitas communis est status personæ quæ non nisi difficulter vivit, ut pauperes ostiatim mendicantes.

Notandum 2°, bona triplicis esse posse generis, videlicet necessaria vitæ, necessaria statui et superflua : ea dicuntur necessaria vitæ, sine quibus propria vel alterius vita conservari non potest; ea vero necessaria sunt statui, sine quibus homo vivere non potest secundum proprii et legitimi status decentiam : decentia autem status a multis adjunctis pendet et ex judicio viri prudentis æstimanda est, habita ratione non solum temporis præsentis, sed et futuri ac probabiliter contingentium, v. g. morbi, senectutis, belli imminentis, impensarum pro educandis filiis, dotandis filiabus faciendarum. Bona superflua illa sunt quæ nec ad vitæ conservationem, nec ad proprii status decentiam necessaria judicantur.

His notatis, sint regulæ sequentes.

1ª *Regula.* Pauperibus in extrema necessitate positis subveniendum est ex bonis vitæ superfluis, etsi aliquo modo ad statum sint necessaria; ordo enim charitatis exigit ut maximum proximi bonum bono nostro longe inferiori anteponamus. Nemo tamen tenetur magnam pecuniæ summam dare pauperi ad illum a periculo mortis redimendum vel ad procuranda ei remedia vitæ conservandæ necessaria, ut docet Ligorio cum pluribus aliis, l. 2, n. 31.

2ª *Regula.* « Probabile est, » inquit Busembaum, cum pluribus aliis quos citat et approbat Ligorio, « quod » proximo in gravi necessitate constituto quisque tenea» tur subvenire cum modico detrimento proprii status; » quia parvo suo incommodo tenetur magnum incom» modum proximi impedire. » Juxta Ferraris, v° *Eleemo-*

syna, n. 16, qui dicit hanc sententiam esse communem, proximo talem necessitatem patienti unusquisque subvenire tenetur sub mortali, non solum ex bonis vitæ et statui superfluis, sed etiam ex iis quæ aliquo modo necessaria sunt ad decentiam et splendorem proprii status, quia neglectus talis decentiæ vel splendoris fere nihil est in comparatione tanti mali quod patitur vel passurus est proximus; quod si usus rei tantum sit necessarius, sufficit eam commodare, v. g. equum ad fugiendum, ad accersendum medicum, etc. vel pecuniam aut frumentum mutuo dare, etc.

3ª *Regula.* Unusquisque tenetur sub mortali facere quandoque eleemosynam ex bonis vitæ et statui superfluis, *a fortiori* ex bonis decentiæ status superfluis, illis pauperibus qui in communi necessitate constituuntur. Nam 1° qui communem patiuntur necessitatem, vere esuriunt, sitiunt, sunt infirmi, nudi, hospites : atqui datur obligatio sub gravi hujusmodi pauperibus subveniendi, ut patet ex sententia a supremo Judice ferenda; 2° grave existit præceptum dandi eleemosynam, et illud præceptum in Scriptura et in Patribus nobis exhibetur ut commune : at non esset commune sed rarum si obligaret tantum in extrema vel in gravi necessitate; 3° nisi pauperibus in communi necessitate constitutis subveniretur, in gravem et in extremam certo inciderent : ergo gravis existit obligatio eis tempore opportuno subveniendi. Ita S. Th. Layman, Navarrus, Tannerus, Bannes, Covarruvias, Valentia, Azor, Sporer, Bellarminus, Ferraris et alii, contra Medinam, Busembaum et alios non paucos, qui volunt hanc obligationem esse tantum sub veniali, idque, si nulla sit causa eleemosynam negandi; alias sub nullo peccato. Prior sententia, quæ est communior, ut certissima tenenda est in praxi, ait Ferraris, n. 20, et quidem merito.

4ª *Regula.* Eleemosyna danda est omnibus vere indigentibus, sive sint fideles, sive infideles, sive indigenæ, sive alienigenæ, secundum ea quæ supra diximus de ordine charitatis; ita ut, cæteris paribus, senex debilis præ-

feratur juveni, nobilis ignobili, invalidus valido, fidelis infideli, catholicus hæretico, bonus malo, indigena extraneo, etc. Id sequitur ex dictis ubi de ordine charitatis.

Nulla est obligatio dandi eleemosynam, et aliquando illicitum esset eam dare pauperibus laborare nolentibus, tum quia hujusmodi pauperes veri sunt latrones qui eleemosynas vere indigentibus destinatas surripiunt, tum quia eleemosynas eis dare, esset illos ad ducendam vitam otiosam, omnium vitiorum fomitem, adjuvare : *Multam enim malitiam docuit otiositas,* Eccli. XXXIII, 29.

Cavendum ne cum voluntarie otiosis numerentur qui ob defectum laboris in miseriam lapsi sunt; his etenim subveniendum est, dando vel eleemosynam, vel, quod melius est, aliquid faciendum ut ex labore suo vivere possint.

Pauperes extranei e civitate vel parochia expelli possunt, inquit Ferraris, n. 24, multos alios citans, quando justa adest causa, v. g. si parochiani vel cives domesticos et extraneos simul alere non possint, si extranei morbum afferant, si in otio torpescant, si perversa dent exempla, si statutum sit ut quælibet parochia et civitas proprios pauperes aleret et eorum curam haberet.

Qui ad imitandum Christum, Apostolos aliosque multos sanctos, paupertatem voluntarie elegerunt, licite mendicare possunt, ut omnes catholici fatentur, siquidem ordines mendicantium ab Ecclesia fuerunt laudati et approbati : igitur superflua habentes, qui hujusmodi mendicantes ubi existunt semper repellerent, a peccato mortali non facile excusari possent.

De conditionibus eleemosynæ.

Eleemosyna debet esse justa, discreta, humilis, liberalis, prompta, hilaris, benigna, pia et perseverans.

1° *Justa,* id est, ex bonis propriis, non vero ex alienis, nisi eorum domini non possint inveniri. Excipitur casus extremæ necessitatis, in quo omnia bona sunt communia saltem quoad usum, ut omnes fatentur. Unde filiifami-

lias, servi et ancillæ eleemosynas ex bonis parentum vel dominorum facere non possunt, nisi tenues et ex illorum voluntate saltem rationabiliter præsumpta; facere possunt ex bonis quorum dominium et usum habent, v. g. filiifamilias ex bonis per industriam separatam acquisitis, vel sibi pro sua convenientia a parentibus vel ab aliis personis datis; uxor, ex bonis paraphernalibus, ex iis quæ per industriam separatam acquisivit, ex summa a marito pro sua sustentatione sibi tradita, si parce vivendo aliquid subtrahat; item, cum non sit serva, sed domina, aliquas facere potest eleemosynas ex bonis communitatis, ut facere solent mulieres suæ conditionis, nisi maritus id expresse prohibeat.

Pupilli eleemosynas facere non possunt, quia bonorum suorum administrationem non habent; possunt vero tutores eas facere quas minores facti adulti rationabiliter facere vellent.

2° *Discreta*, id est, ut iis et in ea quantitate singulis detur quibus danda est. Id evidenter recta ratio dictat. Contra hanc conditionem peccant qui nimis uni tribuunt et alteri nihil dare possunt; qui, præstantiore opere relicto, minus eligunt. Unusquisque tamen propriam habet devotionem, ut ita dicam; unus dat hospitio, alter seminario; hic orphanis, iste viduis vel puellis quarum virtus periclitaretur, alius præfert missionarios in regionibus infidelium laborantes, etc. Nullus ex his reprehendi potest, modo non negligat personas in extrema vel in gravi necessitate constitutas, quibus subvenire teneretur.

3° *Humilis*; vetat enim Christus, Matth. VI, 2, ne, cum eleemosynam facimus, tuba canamus, sicut faciunt hypocritæ. Necesse est tamen ut bonum exemplum aliis præbeamus: itaque nostras sic facere debemus eleemosynas, ut eas præcise non semper occultemus, et tamen gloriam apud homines nunquam intendamus.

4° *Liberalis*, habita ratione uniuscujusque facultatum, ut quædam instituatur proportio inter pauperes et divites, atque dici non possit divites esse insensibiles et pauperes derelictos Quantitas autem tribuenda taxari non

potest : a multis pendet circumstantiis temporum , locorum , personarum indigentium aut divitum , abundantiæ aut penuriæ , etc. Si , omnia non stricte necessaria impendendo, totam humanam paupertatem ejusque miserias tollere possemus, nihil reservandum esset; sed cum hujusmodi finis obtineri nequeat, sufficit at pauperibus convenienter succurramus , eo modo quo rationabiliter vellemus alios nobis in pari conditione constitutis opitulaturos fore.

5° *Prompta : Ne dicas amico tuo,* inquit Sapiens, Prov. III, 28 : *Vade et revertere, cras dabo tibi, cum statim possis dare :* ubi quippe facienda est eleemosyna, cavendum ne per dilationem intempestivam fructus ejus deperdatur, et *a fortiori* non est differenda post mortem : optimum est in gratiam pauperum testari , sed divites etiam dum vivunt eleemosynas facere debent, et non tantum pro tempore quo bona sua retinere nequeunt.

6° *Hilaris : Non ex tristitia aut ex necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus*, II Cor. IX, 7. Unde S. Aug. in Ps. XLII, n. 8 : « Si panem dederis tristis, et panem et » meritum perdidisti. »

7° *Benigna* , id est, sine ullo asperitatis, despectionis aut contemptus signo, cum verbis bonitate, misericordia et compassione plenis.

8° *Pia ,* satagendo videlicet ut pauperes occasione subsidii corporalis quo indigent, veritates religionis erudiantur, a vitiis retrahantur, et ad Christianas virtutes excitentur. Imprudenter tamen negarentur eleemosynæ iis qui sacramenta Ecclesiæ dereliquerunt, donec confessi fuerint, quia hæc agendi ratio ad sacrilegia incitaret : religio persuaderi debet et non imperari.

9° *Perseverans.* Quamdiu enim pauperes indigent, tamdiu sublevandi sunt, juxta uniuscujusque facultates; nec excusarentur divites dicendo se multa jam dedisse, si, miseria adhuc subsistente, eleemosynas suas continuare possent.

De eleemosynæ effectibus.

Eleemosyna ex vera charitate procedens, sequentes præcipue habet effectus : 1° a peccatis liberat : *Eleemosyna ab omni peccato et morte liberat, et non patietur animam ire in tenebras,* Tob. IV, 11. *Ignem ardentem exstinguit aqua, et eleemosyna resistit peccatis,* Eccli. III, 33. Non quidem remittit peccata ex opere operato, sed gratiam pœnitendi obtinet, ad justificationem conducit. 2° Si in gratia sanctificante fuerit facta, vitam æternam promeretur de condigno, juxta hæc Christi verba, Matth. XXV, 34 : *Possidete paratum vobis regnum.... esurivi enim et dedistis mihi manducare,* etc. Beatitudo enim æterna exhibetur tanquam eleemosynæ pretium. 3° Est bonorum temporalium semen secundum, juxta hæc verba Prov. XIX, 17 : *Feneratur Domino qui miseretur pauperis ;* et experientia constat eos qui eleemosynas sapienter distribuunt, in negotiis suis communiter bene prosperare.

Punctum quintum. — *De correctione fraterna.*

Quamvis aliquod existat discrimen inter correctionem et correptionem, quatenus correptio, vi verborum, reprehensionem alicujus in ejus emendationem significat, et correctio ipsius emendationem, promiscue tamen hic sumi solent. Triplex autem distinguitur correctio, scilicet judicialis, paterna et fraterna. Correctio judicialis ea est quæ fit auctoritate publica, ad castigationem delinquentis et aliorum terrorem, ut bonum publicum servetur : est igitur actus justitiæ vindicativæ. Correctio dicitur paterna quando pater, superior vel herus corripit inferiorem vi suæ auctoritatis, sine forma judicii, tum ad illius emendationem, tum ad impediendum vel reparandum scandalum. Denique correctio fraterna est admonitio qua quis conatur ex pura charitate alterum a peccato avertere : nullam igitur supponit auctoritatem. Est actus misericordiæ spiritualis in solius delinquentis utilitatem directus.

Tria hic occurrunt investiganda, scilicet 1° an existat præceptum faciendi correctionem, 2° quæ sint ejus conditiones, et 3° quis ordo in ea facienda servandus sit.

De præcepto correctionis fraternæ.

Existere hujusmodi præceptum constat, 1° ex Scriptura sacra : Eccli. XIX, 13 : *Corripe amicum, ne forte non intellexerit et dicat, Non feci ; aut si fecerit, ne iterum addat facere. Corripe proximum, ne forte non dixerit; et si dixerit, ne forte iteret.* Matth. XVIII, 15 : *Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum.... Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum.* 2° Ex jure canonico. Decreti parte 2, causa 24, q. 3, can. 14 : « Tam sacerdotes quam reliqui » fideles omnes humanam curam habere debent de his » qui pereunt, quatenus eorum redargutione aut corri- » gantur a peccatis, aut si incorrigibiles apparuerint, ab » Ecclesia separentur. » Decretal. l. 5, tit. 7, cap. 12, Innocentius III redarguens laicos qui munus prædicandi usurpant, ait : « Cum aliud sit fratrem in se peccantem » occulte corripere ; quod quisque tenetur efficere, se- » cundum regulam Evangelicam. » 3° Ex S. Th. 2 2, q. 33, art. 2, et ex unanimi theologorum doctrina. 4° Ratione. Lege naturali proximum amare et ei indigenti subvenire tenemur : si autem eum amare eique in necessitatibus corporis subvenire tenemur, *a fortiori* in necessitatibus animæ, utpote multo majoris momenti. Certe si aliquem videremus, ex voluntate perversa se occidere volentem, et multo magis si ex ignorantia vel inadvertentia, eum prohibere conaremur, neque nos a gravi peccato innoxios judicaremus, si eum a tali malo avertere negligeremus : quomodo igitur excusari possemus, si illum in negotio salutis periclitantem videntes, opem ei ferre non curaremus ? Ergo.

Hoc præceptum 1° obligat omnes fideles etiam inferiores respectu superiorum, si spes emendationis affulgeat, quia omnes proximo necessitatem patienti quantum moraliter possunt subvenire tenentur : strictius tamen

obligat superiores respectu inferiorum, ut infra, agendo de quarto Decalogi præcepto, dicemus. 2° Obligat sub peccato mortali, quando proximus in peccato mortali vel in gravi periculo mortaliter peccandi versatur, et datur spes emendationis ; sicut enim denegare eleemosynam, urgente necessitate, peccatum est mortale, ita et correctionem fraternam in materia gravi omittere. 3° Obligat etiam, per se loquendo, ubi agitur de peccato veniali impediendo aut corrigendo, sed tantum sub levi, ob parvitatem materiæ. Excipiuntur prælati et superiores religiosorum qui, ex communi doctorum consensu, culpas veniales inferiorum sub mortali tenentur impedire, propter periculum ne per illas vigor disciplinæ graviter lædatur.

De conditionibus ad faciendam correctionem fraternam adhibendis.

Finis correctionis fraternæ est emendatio delinquentis : prudenter igitur facienda est et modo ad obtinendam persuasionem cordis aptiori. Sequentes requiruntur conditiones, nempe 1° ut peccatum vel periculum graviter peccandi sit certum ; in dubio enim proximus æstimandus est innocens, quia *charitas non cogitat malum,* I Cor. XIII, 5. Ita doctores etiam rigidiores, ut P. *Antoine, Habert,* Coll. Andeg. *Collet,* etc. Et si quilibet Christiani jus sibi arrogarent cæterorum vitam examinandi, scrutandi, judicandi et promiscue increpandi, ordo reipublicæ Christianæ evidenter turbaretur. Sæpe tamen in dubio fundato possunt, imo et debent superiores suos admonere subditos, et in eorum actus publicos ac privatos invigilare, non præcise ratione charitatis, sed ratione officii.

2° Ut correctio sit necessaria ; nam si peccator jam sit emendatus, aut si prævideatur emendandus, aut de perseverantia ejus in peccato vel de futuro illius relapsu dubia tantum sit præsumptio, non existit obligatio correctionem faciendi, nisi ex parte superiorum et ratione officii. Hoc ex prima conditione sequitur.

3° Ut affulgeat spes emendationis; correctio enim fraterna ad bonum spirituale proximi ordinatur : ergo non facienda est quando ei potius obfutura quam profutura prævidetur. Non tamen requiritur spes certa; spes probabilis sufficit, modo non sit probabilius vel æque probabile monitionem futuram esse nocivam; nam in ea anxietate ab ea facienda abstinendum est, nisi honor Dei, scandalum avertendum aliave gravis ratio eam non omittendam suadeat. *Habert.* et, post eum, *Collet* notant nos eos, quorum ingenium nobis est ignotum, corrigere non teneri, ob quodvis peccatum mortale, ne potius fiant pejores quam corrigantur; et id magis temporibus nostris verum est.

4° Ut sit urbana, ab omni asperitate, despectione aut exprobrio aliena, conditioni personarum accommodata, paterna erga inferiores, benigna erga æquales, reverentialis erga superiores, et respectu omnium charitate plena.

5° Ut sit opportuna; nam « Actus virtutum, » inquit S. Th. 22, q. 33, art. 2, concl. « non quolibet modo fieri » debent, sed observatis debitis circumstantiis quæ re- » quiruntur ad hoc quod sit actus virtuosus, ut scilicet » fiat ubi debet, et quando debet, et secundum quod de- » bet. » Non igitur semper facienda est correctio statim ac peccatum cognoscitur.

6° Ut non sit alius ad faciendam correctionem magis idoneus qui eam sit facturus, quia tunc frater delinquens correctione tua non indigebit : secus si magis idoneus eam sit omissurus.

7° Ut grave non timeatur damnum; bonum enim proximi cum gravi detrimento nostro procurare non tenemur, nisi juxta regulas superius, p. 72, expositas. Non tamen omittenda foret correctio propter aliquam delinquentis tristitiam, vel iram cum aliqua culpa, modo futura rationabiliter speretur emendatio.

Hic quærere solent theologi an corripiendus sit qui peccat ex ignorantia invincibili : pro solutione hujus quæstionis remittimus ad tractatum de Pœnitentia, ubi de obligatione interrogandi pœnitentes.

De ordine in facienda correctione servando.

Servandus est ordo ab ipso Christo, Matth. XVIII, 15, præscriptus, his verbis : *Si peccaverit in te frater tuus, vade, corripe eum inter te et ipsum solum... si te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ.* Ille ordo obligat per se sub gravi, sicut ipsa præcepti substantia ; eodem modo enim a Christo præcipitur et ratione fundatur, siquidem famam proximi lædere non licet absque necessitate. Unde si monitio secreta sufficiat, non adhibendi sunt testes ; si unus testis sufficit, non licet adhibere plures ; si testes non sufficiunt, res denuntianda est superiori, qui, pro sua prudentia, judicabit quid agendum expediat.

Fieri tamen potest ut ille ordo ex justa causa merito invertatur, et peccatum proximi statim superiori deferatur ; v. g. in sequentibus casibus :

1° Si sit publicum , quia cessat ratio famam delinquentis servandi , et non solum ipsius emendatio, sed reparatio scandali procuranda est : si culpa nondum devenerit in publicum, sed in via sit deveniendi, etiam denuntianda est, ut scandalo futuro occurratur.

2° Si peccatum, licet occultum, in aliorum spirituale vel temporale detrimentum vergat, ut parata proditio, occisio, bonorum alienorum subreptio, veneficium, hæresis, juvenum vel puellarum corruptio, clericorum indigna promotio, etc. et fundata non existat spes malum per secretam monitionem avertendi, statim facienda est denuntiatio. Ita S. Th. 22, q. 33, art. 7, et cum illo omnes theologi ; ratio est, quia bonum commune præferendum est bono privati, et etiam bonum innocentis bono voluntarie lædentis.

3° Ubi prudenter judicatur secretam monitionem non esse profuturam, ut fieri solet respectu eorum qui ex contemptu vel ex habitu peccant, denuntiatio statim fieri potest.

4° Si quis rogatus satisfactionem debitam concedere nolit, læsus ad superiorem statim recurrere potest, quia jure suo utitur.

5° Patres Societatis Jesu speciali subjiciuntur constitutioni vi cujus omnes eorum defectus et errores ad superiorem immediate deferri possunt : vota sua emittendo, huic constitutioni se subjiciunt, ac proinde jure suo sub hoc respectu cedunt. Falsum est autem professionem religiosam hujusmodi juris cessionem ad famam ex natura sua continere, ut recte advertit *Collet.*

§ III. — De vitiis charitati oppositis.

Omnia peccata charitati generaliter sumptæ adversantur et eam destruunt vel formaliter, si sint mortalia ; vel dispositive, si sint venialia : quædam tamen specialius dicuntur charitati opposita et a S. Th. 2.2, q. 34 et seq. numerantur odium Dei, odium proximi, acedia, invidia, discordia, contentio, schisma, bellum injustum, rixa, seditio et scandalum. De acedia et invidia sufficienter diximus in tractatu de Peccatis, de bello injusto dicemus ad quintum Decalogi præceptum. De cæteris in duplici puncto dicturi sumus.

Punctum primum. — *De odio Dei et proximi, discordia, contentione, schismate, rixa et seditione.*

De odio Dei.

Odium est actus mentis objectum aversantis. Duplex est : unum inimicitiæ, quo malum personæ vel rebus ejus optamus ; et alterum abominationis, quo rem vel personam quatenus nobis noxiam vel odiosam aversamur, nullum malum ei optantes. Prius dicitur odium personæ, et posterius odium qualitatis.

Certum est odium Dei sive inimicitiæ, sive abominationis, gravissimum esse peccatum, quia rationem formalem charitatis evertit et supremum bonum summe diligendum contemnit. Unde enormiter peccant qui

optant Deum non esse, peccata non videre, vel non punire; qui de virtute aut ejus mercede tristantur, de offensa Dei gaudium percipiunt, etc. Odium Dei levitatem materiæ pati non potest.

De odio proximi.

1° Odium inimicitiæ erga proximum est peccatum ex genere suo mortale; fraternæ enim charitati directe adversatur. Unde B. Joannes, I Epist. III, 14 : *Qui non diligit, manet in morte. Omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in semetipso manentem.* Potest tamen esse veniale, nempe si, ex levi displicentia personæ, leve malum optetur.

2° Odium abominationis erga proximum inordinate conceptum, est peccatum mortale vel leve, juxta gravitatem aut levitatem materiæ, quia tunc penitus excusari non potest : si recte ordinetur, id est, si ex amore Dei, ex zelo pro virtute et contra vitium procedat, ita ut non persona, sed ejus peccatum aversioni habeatur, potius laude quam vituperio est dignum; est enim actus veræ charitatis, et ideo dicitur in Prov. XXIX, 27 : *Abominantur justi virum impium*; in Ps. CXXXVIII, 21 : *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam... perfecto odio oderam illos*; super quæ verba S. Aug. ait : « Hoc est perfecto odio odisse, ut nec » propter vitia homines oderis, nec vitia propter homi- » nes diligas. »

3° Declarandæ sunt in confessione 1° qualitas personarum quæ odio habitæ sunt, v. g. parentes, avi, uxor, maritus, filii, fratres, benefactores, superiores ecclesiastici aut civiles, et alii similes, quia variæ illæ circumstantiæ speciem mutant, vel saltem aggravant peccatum; 2° quantitas seu numerus personarum, quia tot sunt malitiæ quot personæ; 3° natura mali quod eis fuit exoptatum, v. g. an læsio in fama vel in bonis, an morbus, an mutilatio, an mors, an damnatio æterna, etc. Patet quippe gravitatem peccati ex genere malorum quæ exoptantur pendere.

4° Semper autem illicitum est malum exoptare vel imprecari proximo, ut malum ejus, aut de eo gaudere, vel de bono ejus tristari, quia hoc charitati directe adversatur et ex genere suo est peccatum mortale. Item de malo proximi gaudere, non quatenus est malum ejus, sed propter minus bonum nobis vel alteri obventurum, v. g. de morte patris ob hæreditatem inde provenientem. Unde Innocentius XI sequentes damnavit propositiones : « Licitum est absoluto desiderio cupere mor- » tem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bo- » num cupientis, quia nimirum obventura est ei pinguis » hæreditas. Licitum est filio gaudere de parricidio in » ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex » hæreditate consecutas.

5° « Potest *tamen* aliquis, salva charitate, optare ma- » lum temporale alicui, et gaudere si contingit, non » in quantum est malum illius, sed in quantum est impe- » dimentum malorum alterius quem plus tenetur dili- » gere, vel communitatis, vel Ecclesiæ ; similiter de malo » temporali ejus, secundum quod per malum pœnæ im- » peditur frequenter malum culpæ ejus. » Sunt verba S. Th. in 3 dist. q. 33, art. 1, ad 4. Hinc licet 1° desiderare ut insignis peccator morbo vel ærumnis ad meliores fruges adducatur ; 2° optare mortem persecutoris, propter bonum Ecclesiæ bono privato anteponendum ; 3° gaudere de justo hostium excidio ob regni utilitatem, etc.

6° Maledicus vel imprecator qui malum sibi vel aliis optat evenire, graviter vel leviter peccat, juxta naturam mali quod intendit, vel ratione scandali aut contumeliæ. Omnes igitur circumstantiæ sedulo pensandæ sunt, ut gravitas peccati recte noscatur.

De discordia.

Discordia opponitur concordiæ, quæ est cordium seu voluntatum unio : est igitur voluntatum dissensio in iis in quibus ex divina vel fraterna charitate consentire tenemur.

Est peccatum ex genere suo mortale, ut patet 1° ex

Prov. vi, 19, ubi dicitur Deum odisse ac detestari *eum qui seminat inter fratres discordias;* 2° ex B. Paulo, Gal. v, 20, qui *dissensiones* computat inter opera quæ a regno Dei excludunt; 3° ex ratione; discordia enim evidenter opponitur charitati, cujus finis est voluntates unire.

Qui tamen bona fide aliquid judicat malum vel minus bonum quod alter credit bonum vel melius, aut leve aut nullum esse potest peccatum, si absit pertinacia, et charitatis signa nihilominus sibi invicem exhibeant dissidentes : sic excusatur dissensio inter Paulum et Barnabam in Act. xv relata.

De contentione.

Contentio in contrarietate verborum consistit, sicut discordia in contrarietate voluntatum, et definitur : Altercatio verborum quibus unus inordinate alteri contradicit. Ex natura sua est peccatum mortale; numeratur enim ab Apostolo, Gal. v, 20, inter opera quæ a regno cœlorum excludunt, et charitati per se graviter adversantur. Supponitur tamen impugnari serio veritatem ad fidem, bonos mores, pietatem, justitiam aut bonum proximi pertinentem, quæ nota est, vel cognosci potest et debet; si enim veritas exercitii causa impugnaretur, sine scandalo et acrimonia, nullum esset peccatum; aut si materia sit levis, aut inordinatio sit tantum in modo, v. g. cum nimio clamore, seclusis scandalo et conviciis, peccatum est duntaxat veniale.

De schismate.

Schisma, a verbo σχίζω, significat scissionem, divisionem, et est voluntaria baptizati ab unitate Ecclesiæ separatio, retenta Christiani nominis professione. Non omnis ergo inobedientia vocatur schisma, sed ea tantum quæ fit cum intentione saltem indirecta se ab unitate Ecclesiæ separandi.

Schisma gravissimum est peccatum, cum summum Ec-

clesiæ bonum, nempe unitatem, tollat; et ita illud semper judicarunt Patres ac doctores.

De rixa et seditione.

Rixa est pugna manuum et verberum privata auctoritate facta. In aggressore est peccatum ex genere suo mortale, quia charitati essentialiter opponitur, et a B. Paulo inter peccata ingressum cœli excludentia numeratur : in eo qui se cum debita moderatione defendit nullum est peccatum; in eo qui modicum excedit, est peccatum veniale; et in eo qui multum excedit, peccatum est mortale. Ita S. Th. 2 2, q. 41, art. 1, et cum illo omnes theologi.

Seditio est tumultuosa aggressio unius partis reipublicæ contra aliam vel contra principem. Non est dubium quin per se gravissimum sit peccatum, cum paci et bono publico evidenter adversetur.

Punctum secundum. — *De scandalo.*

Scandalum est vox græca idem significans ac offendiculum : lapis in via positus, est offendiculum seu scandalum respectu iter agentium, præsertim cæcorum et infirmorum. Sic pariter in via salutis, factum aut dictum unius ita positum ut alii in illud impingant et ruant, est respectu illorum offendiculum seu scandalum.

Unde scandalum definitur a S. Th. 2 2, q. 43, art. 1, *Dictum vel factum minus rectum, præbens alteri occasionem ruinæ.*

Per dictum et factum intelliguntur etiam omissiones eorum quæ dici aut fieri debuissent : sic parentes scandalum præbent filiis, non arguentes eos qui coram illis peccant, aut propriæ religionis officia negligentes.

Dicitur *minus rectum*, non vero malum, quia scandalum præberi potest per aliquid in se bonum, sed quamdam speciem mali habens; ut si vir religiosus carnem ex dispensatione die veneris manducet coram personis dispensationem ignorantibus.

Dicitur *præbens alteri occasionem ruinæ,* non vero ruinam seu peccatum causans; quia peccatum est actus voluntatis personæ peccantis, et ab extrinseca causa effici non potest. Neque ad rationem scandali requiritur ut ruina sequatur, modo illius præbeatur occasio : nec datur scandalum per actiones etiam pessimas et publicas, si nulla præbeatur alteri occasio peccatum faciendi; sed potius horror excitatur, ut quandoque accidit.

Scandalum spectari potest ratione illius a quo præbetur et ratione ex illo agentis. Sub priori respectu consideratum, dicitur datum seu activum; et sub altero respectu spectatum, vocatur acceptum seu passivum.

Scandalum datum potest esse directum vel indirectum. Est directum quando ruina proximi intenditur, vel ut ipsius ruina, quod est diabolicum et rarum inter homines; vel ad propriam scandalizantis satisfactionem, quod frequenter contingit. Dicitur vero indirectum quando ruina spiritualis proximi non intenditur, sed prævidetur aut prævideri potest et debet ex actione quæ ponitur secutura.

Scandalum acceptum seu passivum, est ipsamet ruina spiritualis ex alterius facto vel dicto secuta : si ex facto aut dicto minus recto proveniat, est scandalum simul datum et acceptum; si ex facto aut dicto nullam ex se vel ex intentione agentis aut loquentis occasionem ruinæ præbenti, est duntaxat scandalum acceptum. Et duplex est, unum pharisaicum et alterum pusillorum. Dicitur pharisaicum quando ex pura scandalizati malitia oritur, ut apud doctores Judaicos qui, ut perderent Jesum, fingebant se ex illius verbis aut factis scandalizari; appellatur vero pusillorum, quando ex ignorantia vel infirmitate scandalizati oritur.

Nunc examinandum est quale peccatum sit scandalum, quæ sint omittenda ad illud vitandum, et quid faciendum ad illud reparandum.

Quale peccatum sit scandalum.

1° Scandalum datum seu activum ex genere suo est peccatum mortale, ut constat 1° ex verbis Christi, Matth. XVIII, 6 : *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris. Væ mundo a scandalis ! necesse est enim ut veniant scandala : verumtamen væ homini illi per quem scandalum venit !* 2° ex verbis B. Pauli, Rom. XIV, 15 : *Si enim propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere pro quo Christus mortuus est*; et I Cor. VIII, 13 : *Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem* ; 3° ex ratione; proximo enim aliquam necessitatem corporalem aut spiritualem patienti succurrere ex gravi præcepto tenemur : ergo *a fortiori* et offendiculum illi non præbere : ergo.

2° Potest tamen esse veniale ratione levitatis materiæ, ut si quis excitetur ad peccandum venialiter, defectu advertentiæ aut consensus, aut quia levis est influxus in alterius peccatum. Gravitas autem vel levitas scandali non desumitur ex natura culpæ scandalizantis, sed ex ejus influxu in alterius peccatum et ex natura hujus peccati : sic fieri potest ut peccatum grave sit tantum leve in ratione scandali, et peccatum leve vel actio in se innoxia, sit peccatum grave, quia alium vel alios efficaciter determinat ad peccandum mortaliter.

3° Generaliter docent theologi scandalum directum duplicem habere malitiam in confessione aperiendam, unam scilicet contra charitatem, et alteram contra virtutem ad quam lædendam inducitur proximus : v. g. puellam inducis ad fornicandum, peccas contra charitatem erga illam et contra castitatem, etiamsi tu ipse fornicari non intendas.

4° Multo communius etiam docetur scandalum indirectum duplicem similiter induere malitiam in confessione exprimendam. Videlicet 1° lædit charitatem sicut scandalum directum ; si enim tenemur ex charitate pro-

ximum corrigere, cum possumus malum ejus avertere, quanto magis cavere debemus ne eum impellamus ad malum exemplo aliove incitamento; 2° lædit virtutem cui opponitur peccatum ad quod proximus inducitur; etsi enim malum exemplum non sit causa alterius peccati efficax, est tamen illius causa moralis, sine qua proximus non peccasset: ergo malitia hujus peccati vere imputanda est scandalum præbenti sicut et ei qui ex scandalo determinatur ad peccandum. Ita Ligorio, l. 2, n. 45, et plures apud ipsum, et communiter theologi nostri.

5° Plures contenderunt quod præbere occasionem peccandi ei qui jam paratus est ad peccandum, non esset peccatum contra charitatem; sed Ligorio, multos nimiæ rigiditatis non suspectos pro se citans, hanc sententiam fortiter impugnat et rejiciendam esse demonstrat, præsertim quia peccator actu externo notabilem majorem ruinam sibi infert.

6° Hinc 1° qui alios ad peccandum induxit, declarare debet genus peccati aut peccatorum, et, quantum moraliter potest, numerum scandalizatorum; 2° qui coram aliis peccavit, v. g. blasphemavit, turpia fecit aut dixit, communiter hanc circumstantiam declarare tenetur propter scandalum aut scandali periculum; 3° etiamsi alter ex perverso tuo exemplo non peccaverit, teneris tamen scandali circumstantiam exprimere, si reipsa occasionem peccandi præbueris.

Quæ sint omittenda ut vitetur scandalum.

1° Certum est strictam dari obligationem omittendi ea quæ mala sunt, non solum quia mala sunt, sed etiam ratione scandali inde secuturi; nulla enim existere potest ratio faciendi quod malum est, et aliunde existit obligatio, ex præcepto charitatis, vitandi scandalum. Ergo.

2° Similiter nunquam licet minus consulere malum, aut ad illud alia ratione positiva inducere ad vitandum majus; quia non sunt facienda mala, quantumvis parva,

ut eveniant bona, et quod in se malum est fieri non potest bonum propter finem intentum : liceret tamen deterrere aliquem a graviori malo, prævidendo eum aliud minus certo esse facturum, modo ad istud positive non inducatur.

3° Opus ex se bonum et nullam speciem mali habens omittere non tenemur ob scandalum pharisaicum, si adsit rationabilis causa illud non differendi ; nam, cum hujusmodi scandalum ex malitia scandalizati oriatur, ei soli tribuendum est, et si ad illud vitandum a bonis operibus abstinendum esset, perversi bona opera impedire possent cum vellent. Unde Christus dixit discipulis referentibus quod Pharisæi ex dictis et factis ejus scandalizarentur : *Sinite illos ; cæci sunt et duces cæcorum*, Matth. xv, 14.

Si autem rationabilis non esset causa opus illud statim faciendi, differri deberet ad vitandum hujusmodi scandalum, quia vera charitas abhorret a peccato etiam ex alterius malitia orituro et Deum offensuro.

4° Opus ex omni parte bonum, sed nulla lege præscriptum, occultari aut differri debet, propter scandalum pusillorum, donec ratio sic agendi fuerit exposita ; ex præcepto enim charitatis ruinam pusillorum impedire tenemur, cum, absque notabili detrimento, possumus : at, in eo casu, scandalum absque notabili detrimento vitare possumus, cum bonum de quo agitur non sit necessarium et aliunde illud differendo vel omittendo, actum charitatis exerceamus : ergo, etc. Si autem, ratione sic agendi sufficienter exposita, scandalum adhuc perseveret, erit pharisaicum ac contemnendum.

2° Bona lege naturali aut divina præcepta omitti non possunt ad vitandum scandalum sive pharisaicum sive pusillorum, quia tunc fierent mala ut evenirent bona, seu ut alia impedirentur mala. *Ita omnes*. Sed controvertitur an omittenda sint bona positiva lege præscripta, ad vitandum scandalum pusillorum. Plures negant, quia leges humanæ non cessant obligare propter aliorum peccata, et major est obligatio positivum implendi præceptum, quam aliourm prævaricationes impediendi. Alii vero commu-

nius et probabilius docent ea tunc omittenda esse, quia naturale existit præceptum de non præbendo scandalo; ubi autem duo occurrunt præcepta gravia, unum naturale et alterum positivum, naturale præferendum est. Ergo. Ita Layman, Busembaum, Suarez, *Tournely*, *P. Antoine*, *Collet*, *Billuart*, Ligorio, etc. Hinc mulier prævidet quod si jejunet vel sacro assistat, maritus inde offensus, in blasphemias, imprecationes et in alia hujusmodi ex ignorantia prolapsurus sit, ea præcepta occulte implere debet si possit; si non possit, ea omittere potest donec, rationibus expositis, occasio scandali tollatur.

6° Bona temporalia, quorum non sumus domini, sed tantum administratores, qualia sunt bona ecclesiarum, hospitiorium, pupillorum, dimitti non possunt ad vitandum scandalum etiam pusillorum, quia non habemus potestatem dominium eorum ad alios transferendi. Monent tamen sapientes auctores exactionem eorum differendam esse donec instruantur debitores de obligatione sua, et si, facta monitione, scandalum adhuc perseveret, procurandum esse assensum Ecclesiæ, si de bonis ecclesiasticis agatur, ut debitum ex parte vel ex toto remittatur.

7° Si bona propria obtineri aut servari non possint sine pusillorum scandalo, aut totaliter dimittenda sunt, aut aliter sedandum est scandalum, scilicet per aliquam monitionem, ut ait S. Th. 2 2, q. 43, art. 8; facta autem monitione de veritate justitiæ, scandalum evadit pharisaicum, et de illo non amplius curandum est. Imo Sanchez, Sporer, Suarez et alii plures dicunt nunquam esse obligationem gravem patiendi magnam jacturam in bonis propriis, ne proximus patiatur scandalum etiam ex infirmitate, quia charitas erga proximum non obligat cum tanto incommodo. Vide Ligorio, l. 2, n. 52.

Quæritur an herus vel domina aliquid ponere possit furandum filiis vel famulis, ut probitatem eorum cognoscat, et maritus occasionem adulterandi uxori ut fidelitas ejus probetur?

R. 1°. Communiter docent theologi licitum esse occasionem jam existentem non auferre, et observare quid

adventurum sit, ut peccantes deprehendantur, puniantur et resipiscant; nam tunc unum rationabiliter permittitur peccatum ut plura impediantur, vel ut innocens a damno servetur. Sic P. *Antoine*, *Tournely*, Dens, Ligorio, etc.

R. 2°. Probabiliter non licet occasionem de industria ponere ad probitatem aut fidelitatem eorum tentandam, quia esset positiva inductio ad peccatum. Sic iidem theologi et alii non pauci. Non tamen desunt qui contrarium teneant ut probabile, et confirmare nitantur exemplo Judith, quæ suis ornamentis tentavit cor Holofernis, ut eum libidine captum occideret sicque populum suum liberaret. Ita Layman, Bonacina, Viva, Busembaum, *Collet*, et alii plures apud Ligorio, l. 2, n. 58, dicentes Judith in ea occasione non peccasse, quia ex gravi causa licet facere actionem in se bonam qua alter prævidetur ex malitia sua abusurus.

Vide ea quæ diximus, in tractatu de Actibus humanis, de cooperatione ad aliorum peccata.

Quid faciendum est ad reparandum scandalum.

1° Cessandum est a dicto vel facto occasionem ruinæ præbente : ratio patet.

2° Meliori quo fieri potest modo retractari debent consilia iniqua, malæ suasiones et alia hujusmodi, ac manifestanda est displicentia de perverso exemplo aliis præstito. Insuper curandum est ut hujusmodi retractatio et displicentiæ manifestatio iis omnibus innotescat qui ad malum fuerunt inducti vel deinceps induci possent. Unde qui, v. g. per scripta obscœna, hæretica, impia, diffamatoria alios incitavit ad peccata, hæc per nova scripta quantum poterit retractare tenebitur; qui leges divinas aut ecclesiasticas publice violavit, easdem nunc publice servare debet; et nisi hoc faciat, ad sacramenta admitti non potest.

ARTICULUS QUARTUS.

DE RELIGIONE.

Religio est *virtus moralis, nos inclinans ad reddendum Deo, tanquam rerum omnium principio, cultum debitum.* Dicitur *moralis* et non theologica, quia non habet pro objecto immediato ipsum Deum, sicut fides, spes et charitas, sed cultum ei exhibendum. Attamen inter virtutes morales primum tenet locum, juxta omnes, quia propinquius accedit ad Deum et ipsius objectum est excellentius. Plures præcipit actus tum internos, tum externos, ad Deum honorandum idoneos, et prohibet vitia sibi opposita. Itaque dicemus 1° de Actibus virtutis religionis, et 2° de vitiis ei oppositis.

§ I. — De actibus virtutis religionis.

Omnes actus boni quodam modo ad virtutem religionis pertinent, quia ad Dei cultum et honorem dirigi possunt. Sequentes tamen ab ea virtute imprimis præcipi noscuntur, scilicet devotio, oratio, adoratio, sacrificium, oblationes et decimæ, votum, juramentum et quorumdam dierum sanctificatio. De voto, juramento et quorumdam dierum sanctificatione ad secundum et tertium Decalogi præceptum dicemus : de sacrificio sufficienter diximus in tractatu de Eucharistia. Nunc vero de cæteris religionis actibus.

Punctum primum. — *De devotione.*

Devotio, a verbo *devovere* ortum habens, definitur a S. Th. 2 2, q. 82, art. 1, *Voluntas prompte tradendi se ad ea quæ pertinent ad Dei famulatum.* « Unde, inquit S. doc-
» tor, devoti dicuntur qui seipsos quodammodo Deo de-
» vovent, ut ei se totaliter subdant. Sic apud gentiles
» devoti vocabantur qui seipsos idolis devovebant in
» mortem pro sui salute exercitus. »

Devotio igitur non consistit in quibusdam transitoriis religionis actibus etiam cum alacri fervore elicitis, nec in sensibili gustu pietatis; nec in eis invenitur qui tepide Deo serviunt, etsi omnibus renuntiaverint ut famulatui ejus se manciparent; importat enim promptam et fixam voluntatis dispositionem, quæ sine sensibili gustu subsistere potest.

Qui sanctis in genere vel in specie se devovent, actum religionis exercent, quatenus hunc cultum referunt ad Deum in sanctis suis mirabiliter relucentem; qui vero principibus, dominis temporalibus vel parentibus se devovent, actum fidelitatis aut pietatis filialis exercent, non autem proprie actum religionis, nisi ex motivo supernaturali et propter Deum hoc faciant.

Duplex est causa devotionis, juxta S. Th. una extrinseca et principalis, quæ est Deus dona sua prout vult unicuique distribuens; et altera intrinseca, scilicet contemplatio bonitatis divinæ et ejus beneficiorum, unde nascitur dilectio quæ est proxima devotionis causa, et consideratio propriorum defectuum quæ nos conducit ad dicendum cum Psalmista, Ps. cxx, 1: *Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi.*

Tria hic monet S. Th. 1° vitandum esse genus meditationum quæ intellectum ita occupant ut voluntatem reddant aridam; 2° licet « ea quæ sunt divinitatis sint se- » cundum se maxime excitantia devotionem, » ut ait S. Doctor, potius tamen iis inhærendum esse quæ ad Christi humanitatem pertinent, ut *dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in invisibilium amorem rapiamur,* quæ verba Præfationis de Nativitate Domini citantur a S. Th. Unde Sylvius, t. 3: « Observent, qui patres spirituales » vocantur, ut suos clientes, præsertim autem feminei » sexus, assuefaciant meditari quæ Christus pro nobis fecit » et passus est, potius quam sublimia divinitatis myste- » ria; » 3° scientiam et ingenium sæpe devotionem occasionaliter impedire, quia homo nimis confidens de seipso non totaliter se Deo subdit, et ideo devotio in simplicibus et mulieribus magis abundat quam in doctis. « Si

» tamen scientiam et quamcumque aliam perfectionem » homo perfecte subdat, ex hoc ipso devotio augeretur; » 2 2, q. 82, art. 3, ad 3.

Punctum secundum. — *De adoratione.*

Tripliciter considerari potest : generalissime, pro quolibet bono opere, quo sensu venerabilis Beda explicat verba Christi, *oportet semper orare et non deficere,* Luc. XVIII, 1; generaliter, pro omni laude Dei, gratiarum actione et petitione, ac specialiter pro sola petitione a Deo, et a S. Th. 22, q. 83, art. 1, post S. Joannem Damascenum, definitur *Petitio decentium a Deo.*

Dividitur in mentalem et vocalem. Oratio *mentalis* sola mente formatur ac exercetur, et *vocalis* vocibus exprimitur, sed internum piumque desiderium supponit, alioquin esset actus hypocrisis, et non oratio; unde Christus ad Scribas et Pharisæos : *Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Isaias, dicens : Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me*; Matth. XV, 7.

Oratio vocalis dividitur in publicam, de qua locuti sumus, agendo de Horis canonicis, in tractatu de Ordine; et in privatam, de qua nunc simul ac de oratione mentali seu de oratione privata in genere tractandum, et dicemus paucis verbis 1° de ejus necessitate, 2° de ejus conditionibus, 3° de ejus objecto, 4° de ejus materia, 5° de ejus fine, et 6° de Oratione Dominica.

De orationis necessitate.

1° Plures necessitatem vel etiam convenientiam orationis negaverunt, ut Epicurei, qui influxum divinæ Providentiæ in res humanas negabant; Fatalistæ, omnia ex inexorabili fato pendere volentes ; ad quos referri deberent Wiclefistæ, Lutherani, Calvinistæ et Janseniani, veram electionis libertatem homini negantes, si principiis suis rigorose starent. Messaliani, de quibus S. Aug. Hæresi 57, in contrarium errabant, dicentes ab

oratione nunquam cessandum esse, et monachis non licere aliquid operari, ne quidem vitæ suæ sustentandæ causa. Habiti sunt ut hæretici sub nomine *Euchitarum*. Molinos contendebat non convenire ut homo, divinæ voluntati perfecte resignatus, aliquid petat a Deo, quia petere est imperfectio.

2° Catholici contra, unanimiter tenent orationem non esse tantum convenientem sed necessariam necessitate præcepti divini, et communiter necessitate medii; *idque probatur* 1° *Scriptura sacra* in multis locis, v. g. Matth. xxvi, 41 : *Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem*; Luc. xviii, 1 : *Oportet semper orare et non deficere*; I Thess. v, 17 : *Sine intermissione orate* ; I Tim. ii, 8 et 9 : *Volo ergo viros orare in omni loco.... similiter et mulieres in habitu ornato cum verecundia.* 2° *Ex SS. Patribus,* qui sunt unanimes : sufficiat sequens S. Aug. testimonium allegare l. de Dono persev. cap. 16, n. 39 : « Cum constet alia Deum » danda non orantibus, sicut initium fidei, alia non nisi » orantibus præparasse, sicut usque in finem perseveran- » tiam. » 3° *Ex consensu omnium doctorum,* qui contendunt orationem in genere, sive vocalem, sive mentalem tantum, esse necessariam ad salutem necessitate medii, saltem communiter; quia, licet Deus multa non rogantibus concedat, multa etiam ad salutem necessaria nonnisi rogantibus concedere statuit. Unde Christus, Luc. ii, 9 : *Petite, et dabitur vobis,* et Joan. xvi, 24 : *Petite, et accipietis*; quasi dixisset : Si non petieritis, non dabitur vobis, non accipietis. Idcirco B. Jacob. iv, 2 : *Non habetis, propter quod non postulatis.* Ergo.

3° Hoc autem præceptum est affirmativum, ac proinde obligat quidem semper, sed non pro semper, adeo ut singulis momentis orare teneamur ; sensus igitur verborum, *Oportet semper orare et non deficere,* et, *Sine intermissione orate,* est, quod semper orandum sit tempore opportuno, præcepto urgente, et nunquam cessandum ex tædio vel desperatione.

4° Oratio mentalis, seu meditatio in genere, consistens in studiosa investigatione eorum quæ ad salutem requi-

runtur, necessaria videtur cunctis fidelibus adultis etiam necessitate medii; sine hujusmodi enim meditatione homo non cognoscet animæ suæ plagas, intellectus sui tenebras, cordis infirmitatem, naturæ corruptionem, æternæ damnationis pericula atque media naufragium vitandi; attamen necesse est ut hæc cognoscat. Ergo. Verum meditatio, quoad methodum determinatam facta, prout fieri solet in seminariis et aliis communitatibus religiosis, est utilis et valde commendanda, sed ad salutem non necessaria, quia nulla lege est omnibus præscripta.

Licet oratio mentalis et meditatio in consueto loquendi modo promiscue sumantur, plurimum tamen inter se differunt. Meditatio enim exercet intellectum, et oratio respicit voluntatem cujus est actus : sæpe indiget meditatione, ea adjuvatur, sed cum illa non est confundenda.

5° Orationis triplex est effectus, scilicet meritum quod acquirit orans, satisfactio pro peccatis propriis vel alienis, quia omnis actus pœnalis ex motivo supernaturali exercitus est satisfactorius, et impetratio; Deus enim, qui fidelis est, *negare seipsum non potest*, ut ait Apostolus, I Tim. II, 13 : at promisit quod invocantes se exauditurus esset : *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*, Joan. XVI, 23, et sic in pluribus aliis locis. Certum est ergo et de fide orationem legitime factam suum effectum infallibiliter obtinere; sed quædam essentialiter requiruntur conditiones, *ut ex mox dicendis patebit.*

De conditionibus ad orationem requisitis.

Ad infallibilem orationis effectum quatuor requiruntur conditiones apud *Collet* et Ferraris convenienter expositæ, videlicet ut quis petat, 1° pro se, 2° ad salutem conducentia, 3° pie, et 4° perseveranter.

1° *Requiritur ut petat pro se.* Christus enim non absolute dicit : Quidquid petieritis concedetur, sed, *dabit vobis;* quod optime notat S. Aug. Tractatu 102 in Joan. dicens : « Exaudiuntur omnes sancti pro seipsis, non au-

» tem pro omnibus exaudiuntur vel amicis, vel inimicis » suis, vel quibuslibet aliis; quia non utcumque dictum » est, *dabit*, sed *dabit vobis*. »

Ex charitate tamen et sæpe ex justitia orare debemus pro aliis, juxta S. Jacob. v, 16, verba : *Orate pro invicem ut salvemini, multum enim valet deprecatio justi assidua;* sed eamdem habere non possumus fiduciam ac dum oramus pro nobis, quia fieri potest ut alii pro quibus oramus male sint dispositi, et non pendet a nobis meliores dispositiones in eis creare. Verum, ex hypothesi quod alii recte sint dispositi, et oratio nostra pro iis oblata debitis conditionibus sit vestita, infallibiliter erit impetratoria. Ita Layman, *Collet*, Ferraris et alii plures.

2° *Ut petat conducentia ad salutem,* nimirum necessaria aut saltem utilia; Christus enim promittens orationes nostras exaudiendas fore, dixit : *Si quid petieritis Patrem in nomine meo.* Porro qui peteret quædam ad salutem non conducentia, certe ea petere non posset in nomine Christi, salvatoris nostri, cujus voluntas est sanctificatio nostra. Ergo. Unde S. Aug. dicit, in loco citato, « non » peti in nomine Salvatoris quidquid petitur contra ra- » tionem salutis. » Hinc qui aliquid mali, etiam in materia levi, a Deo petere auderet, mortaliter peccaret, propter gravitatem injuriæ quam ei inferret. Ita Suarez, de Oratione, l. 1, cap. 23, n. 4, qui, n. 5, asserens petere rem indifferentem esse peccatum, non audet definire an illud sit mortale vel veniale.

3° *Ut pie petat,* id est, cum fide, ut ait B. Jacob. I, 6 : *Postulet autem in fide nihil hæsitans : qui enim hæsitat, similis est fluctui maris qui a vento movetur et circumfertur. Non ergo æstimet homo ille quod accipiat aliquid a Domino;* et cum plena fiducia, juxta sequentia B. Pauli verba, Hebr. IV, 16 : *Adeamus ergo cum fiducia ad thronum misericordiæ, ut gratiam consequamur et misericordiam inveniamus in auxilio opportuno.* Et hæc fundantur in ipsius Christi verbis, Matth. XXI, 22 : *Omnia quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis.* Non necesse est tamen hominem fide divina credere se hoc vel illud in particulari

certo obtenturum esse, quia, seclusa speciali revelatione, certo scire non potest an conditiones requisitæ debito modo adimpletæ fuerint, vel non : objectum igitur tantæ fiduciæ quam habere tenetur est certitudo effectum orationis suæ obtinendi, supposito quod fideliter adimpleat conditiones a Deo præscriptas.

4° *Ut petat perseveranter.* Deus quippe asserens se orationes nostras debite factas exauditurum, non promisit se id facturum prima, secunda, tertia vice, etc. Quandoque in exordio precum exaudit; at sæpe contingit ut statim non exaudiat, sed effectum diu protrahat, volens illum perseverantibus concedere, et non perseverantibus negare; quod Christus duplici exemplo confirmat, uno viduæ quæ per importunas preces duritiam judicis iniqui superavit, et altero hominis qui, *propter improbitatem*, obtinuit a vicino panes sibi necessarios. Eo igitur sensu accipi possunt verba Christi : *Oportet semper orare et non deficere,* Luc. XVIII, 1.

Quia ergo effectum orationis etiam sæpe repetitæ non obtinuimus, dicere non licet Deum promissis defuisse, aut vanam esse orationem : potius nobis memoranda sunt verba B. Jacobi, dicentis, IV, 3 : *Petitis et non accipitis eo quod male petatis;* aut ea S. Basilii serm. de Orando Deum : « Ideo quando petis et non accipis, est quia per» peram postulasti, vel infideliter, vel leviter, vel non » conferentia tibi, vel destitisti. »

Ipsi peccatores, si, adhibitis præcedentibus conditionibus, orent, infallibiliter exaudientur, ut communiter docent auctores, cum S. Th. 2 2, q. 83, art. 16; nam, ut ait S. Aug. Trac. in Joan. 44, n. 13 : « Si enim peccato» res Deus non exaudiret, frustra ille publicanus oculos » in terram dimittens et pectus suum percutiens, dice» ret : *Domine, propitius esto mihi peccatori.* » Et ratio est, quia effectus orationis non nititur statu gratiæ, sed liberali promissione Dei, qui pius et misericors est erga bonos et malos invocantes se.

3° *De orationis objecto, seu de iis qui invocari possunt.*

1° Certum est Deum invocare posse tanquam omnium bonorum causam ac fontem, et eum solum eo sensu sic invocandum esse, quia tale orationis genus ad cultum latriæ pertinet; at solus Deus cultu latriæ honorandus est. Nomine Dei intelligitur etiam Christus, qui est simul Deus et homo.

2° Licet orare homines adhuc viventes ut pro nobis apud Deum intercedant; Judæi enim in Babylone captivi fratres suos in Hierosolymis exstantes sic obsecrabant, Baruch, I, 13: *Et pro nobis ipsis orate ad Dominum Deum nostrum, quia peccavimus;* et B. Paulus, I Thess. II, 1: *De cætero, fratres, orate pro nobis, ut sermo Dei currat et clarificetur sicut et apud vos*, etc.

3° Constat, ex dictis ad calcem tractatus de Incarnatione, licitum esse invocare B. Mariam virginem, angelos et sanctos in cœlo regnantes, non tanquam gratiæ aliorumve donorum auctores, sed ut nostros apud Deum intercessores.

4° Infantes baptizati et ante usum rationis defuncti invocari possunt privatim, quia certum est eos regnare cum Christo; sed cultu publico honorari et invocari non possent: talis quippe cultus nulli potest exhiberi sine decreto Ecclesiæ eum approbantis.

5° Plures negant justos in purgatorio detentos utiliter invocari posse, quia, ut ait S. Th. 2 2, q. 83, art. 11, ad 3, *non sunt in statu orandi, sed magis ut oretur pro iis.* Alii tamen, ut Lessius, Layman, Bonacina, Silvius, Bellarminus, etc. affirmant, quia non repugnat eos qui precibus nostris indigent, posse pro nobis utiliter orare, sicut viventes pro se invicem utiliter orant, licet indigeant ut pro ipsis oretur: ruit ergo fundamentum quo alterius sententiæ patroni nituntur. Hæc opinio evasit communis Romæ.

De materia orationis, seu de iis quæ peti possunt.

1° *Quietistæ* docuerunt nihil determinate a Deo petendum esse, sed omnia, sive pro tempore, sive pro æternitate, voluntati ejus remittenda esse. Illorum errores constitutionibus Innocentii XI et Innocentii XII contra Molinos et librum D. *de Fénelon* damnati sunt.

2° Bona spiritualia, scilicet gratia, sanctificatio, in tentationibus victoria, beatitudo æterna, determinate et absolute peti possunt ac debent; eo modo enim orandum est quo sancti viri utriusque Testamenti oraverunt : at sancti utriusque Testamenti multa determinate et absolute petierunt a Deo; v. g. *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini;* Ps. xxvi, 4, et petitiones in Oratione Dominica contentæ, sunt determinatæ et absolutæ. Ergo.

3° Bona quibus abuti possumus, ut divitiæ, honores, fructus agrorum, bona navigatio, sanitas, scientia, etc. licite petuntur, quia ad bonum finem dirigi possunt; sed non nisi conditionate petenda sunt, sæpe enim non expedit ut nobis concedantur : ea igitur postulando subintelligere debemus conditionem Deo notam, videlicet, si hæc saluti nostræ non futura sint noxia. *Ita omnes.*

4° Mala temporalia, quæ scilicet non sunt peccata, sed pœnæ, ut infirmitates, paupertas, humiliationes, licite peti possunt ex recto fine, nempe ad tentationes superandas, virtutes colendas et merita acquirenda. Hoc per se patet et ab omnibus admittitur.

De iis pro quibus orandum est.

1° Orare debemus non solum pro nobismetipsis, sed pro omnibus hominibus, justis, injustis, sceleratis, peccatoribus, infidelibus, hæreticis, schismaticis, excommunicatis; et hoc constat 1° ex verbis B. Pauli, I Tim. ii, 1 : *Obsecro igitur primum fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro re-*

gibus et omnibus qui in sublimitate sunt... Hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo; 2° ex consensu omnium doctorum et praxi Ecclesiæ, quæ signanter in feria sexta Majoris hebdomadæ pro omnibus ordinibus specialiter rogat.

2° In orationibus nostris idem servandus est ordo personarum quem supra statuimus pro operibus charitatis, et orandum est etiam pro inimicis, juxta hæc Christi verba, Matth. v, 44 : *Orate pro persequentibus et calumniantibus vos*; id est, ut S. Th. aliique theologi interpretantur, inimici excludi non debent a communibus orationibus quas pro congregatione, cujus sunt membra, fundimus, et *a fortiori* non a precibus pro omnibus factis.

3° orandum est pro animabus in purgatorio detentis; de fide est enim, ut in tractatu de Pœnitentia ostendimus, eas vehementer torqueri et suffragiis fidelium adjuvari posse : at certe charitas non sinit nos manere indifferentes circa tantas fratrum nostrorum necessitates quibus subvenire valemus : ergo.

4° Illicitum est orare pro beatorum salute, vel pro aliqua eorum satisfactione, cum certum sit eos de salute esse securos et nihil justitiæ Dei exsolvendum habere. Unde S. Aug. Serm. 15 de verbis Apostoli : « Injuria est » pro martyre orare, cujus nos debemus orationibus » commendari. » Sed Suarez, de Oratione, l. 1, cap. 14, n. 3 et 4, et plures cum illo arbitrantur sanctos in cœlo regnantes augmentationem gloriæ accidentalis, videlicet novos gradus amoris vel gloriæ, aut aliquod extrinsecum bonum claritatis apud alios homines acquirere posse, ac consequenter licitum esse hanc beatitudinis augmentationem pro illis orare. Hanc sententiam refert et approbare videtur Innocentius III, in Decretal. l. 3, tit. 41, cap. 6, § 3, dicens : « Quod in plerisque orationibus con- » tinetur, prosit vel proficiat huic sancto, vel illi talis » oblatio ad gloriam et honorem, ita debet intelligi, ut » ad hoc prosit quod magis ac magis a fidelibus glorifi- » cetur in terris; licet plerique reputent non indignum » sanctorum gloriam usque ad judicium augmentari, et

» ideo Ecclesiam interim sane posse augmentum glorificationis eorum optare. »

5° Orare non licet pro dæmonibus et damnatis; illicitum quippe est aliquid decreto Dei absoluto contrarium postulare, *ut patet* : at orare pro dæmonibus et damnatis, est aliquid decreto Dei absoluto contrarium postulare, siquidem de fide est pœnas dæmonum et damnatorum futuras esse æternas, ut ostenditur in tractatu de Peccatis. Ergo.

Citatur quidem historia liberationis Trajani ab inferis, a Joanne diacono in vita S. Gregorii Magni, l. 2, cap 44, narrata, a S. Th. Suppl. q. 73, art. 5, ad 5, admissa, a Græcis in Euchologio inserta, sanctæ Brigittæ et S. Mechtildi revelata. Verum Natalis Alexander, *Collet, Billuart*, et alii demonstrant hanc historiam esse apocrypham, et, ea supposita vera, dicendum foret cum S. Th. vel Trajanum a mortuis suprema Dei potentia suscitatum, pœnitentiam egisse, sicque salutem consecutum esse, vel ipsius pœnam fuisse tantum usque ad diem judicii suspensam.

De Oratione Dominica.

1° Hæc oratio appellatur *Dominica*, quia ab ipso Christo Domino nobis tradita est; omnes alias orationes vocales sextuplici modo præsertim antecellit, videlicet 1° origine, cum ab ipso Filio Dei homine facto procedat; 2° brevitate, siquidem omnia a Deo petenda paucis verbis exprimit, et simul docet quid agere, fugere, credere et amare debeamus : unde Tertull. l. de Oratione, cap. 2, eam vocat *Breviarium totius Evangelii ;* 3° ordine ; in ea enim ponuntur ordine perfectissimo quæ desiderare debemus, gloria Dei, regnum ejus et media ad illud perveniendi; 4° efficacia, cum eam recitando ipsius Christi verbis utamur, quod in nulla alia oratione locum habet; 5° necessitate ; omnes quippe eam scire et frequenter recitare tenentur, ut constat tum ex verbis Christi dicentis, *sic orabitis,* tum ex traditione Apostolica, ut patet ex Constit. Apostolorum, l. 7, can. 25, tum ex praxi fidelium et con-

sensu doctorum. « Qui ex contemptu vel supina negligentia eam ignorant, peccati mortalis reatum non effugiunt, » inquit Sylvius, t. 3. Secluso igitur contemptu et gravi negligentia, peccatum est duntaxat veniale; 6° exercitio virtutum, scilicet fidei, spei, charitatis, humilitatis, obedientiæ, perfectæ conformitatis divinæ voluntati, *ut ex dicendis patebit.*

2° Orationem Dominicam explicaverunt Tertull. l. de Oratione, S. Cyprianus, l. de Oratione Dom. S. Cyrillus Hierosol. Catech. mystag. 5, S. Chrysost. homilia de Oratione Dominica, S. Hieronymus, Theoph. Euthemius, Suarez, Sylvius, Dens, etc. Habet præambulum, *Pater noster qui es in cœlis,* breve, sed sublime, Deo et hominibus dignum. Deus vocatur Pater ratione creationis, gubernationis, redemptionis, regenerationis et adoptionis eorum qui sanctificantur et ad gloriam destinantur, atque merito dicuntur filii ejus et hæredes. Vox autem ista non ad primam personam tantum dirigitur, sed ad Deum simpliciter, et nata est excitare in nobis affectum filialem, fiduciam, obedientiam ac reverentiam. Dicimus *Pater noster,* et non *Pater mi,* quia sumus omnes fratres et in communi pro omnibus oramus. Dicendo, *qui es in cœlis,* profitemur nos credere Deum speciali ratione esse in cœlis, ibi majestatem suam exprimere, gloriam nobis præparare, et mentes nostras a terrenis ad cœlestia erigimus.

3° Post præambulum septem communiter numerantur petitiones quarum sensus breviter assignabimus: 1° *Sanctificetur nomen tuum;* id est, a nobis et ab omnibus, in nobis et in omnibus agnoscatur, honoretur et glorificetur. Discamus igitur primum et ante omnia quærendam esse gloriam Dei. 2° *Adveniat regnum tuum.* Hac petitione testamur Deo nos desiderare ut in mentibus nostris regnet per gratiam, manifestet suam gloriam, et adveniat tempus in quo, omnibus inimicis ejus subactis, solus cum electis suis regnabit, videlicet post ultimum judicium, et nos cum ipso conregnabimus. 3° *Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra.* Omnia in cœlo divinæ voluntati perfecte uniuntur, et ideo nulla est inordi-

natio : petimus ut talis submissio et obedientia divinæ voluntati ac proinde perfecta ordinatio sit pariter in terra. 4° *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Nomine panis intelligitur, per synecdochen, ut bene advertit Sylvius, t. 3, cibus, potus, vestitus, habitatio, defensio, et quidquid ad vitam corporalem pertinet, ipsamet vita, ejus integritas, etc. Panis ille vocatur etiam supersubstantialis, quia substantiæ seu naturæ nostræ superadditur, et petimus illum dari nobis hodie, id est ipsomet die rogationis, quia illo quotidie indigemus, et idcirco appellatur quotidianus. Plurimi volunt per hunc panem intelligendam esse sacram Eucharistiam et alia bona spiritualia, quæ merito dici possunt supersubstantialia. Prior sensus est communior, naturalior videtur, et uterque tamen simul admitti potest. 5° *Et dimitte nobis debita nostra* (et apud Lucam, XI, 4, *dimitte peccata nostra*), *sicut et nos*, etc. Omnes enim, etiam justi, habent peccata, sive actualia, sive præterita, saltem venialia, quorum per totam vitam petere debent condonationem : sed conditio a Deo apposita, est ut et ipsi remittamus sincere et ex corde offensas nobis illatas. Hinc qui se offendenti plene condonare non vult, seipsum condemnat Orationem Dominicam recitando. 6° *Et ne nos inducas in tentationem.* Tentatio ad peccatum, de qua sola hic agitur, potest oriri vel a diabolo, vel a mundo, vel a carne, et fieri per prosperitates, vel per adversitates, vel alio multiplici modo : eam vincere non possumus absque gratia : hac igitur petitione postulamus a Deo vel ut non permittat nos tentari, vel ut auxilio opportuno nos a peccato custodiat. 7° *Sed libera nos a malo*, id est ab omni re mala, v. g. ab ignorantia aliisque animi defectibus, a peste, fame, siti, morbis, pœnis, calamitatibus et ab universis omnino malis. Additur *Amen*, quasi diceretur, *fiat, fiat*; et est expressio iterata affectus mentis ad præcedentes petitiones.

De orationibus matutinis et vespertinis.

1° Constat, ex superius dictis, nos præcepto naturali et divino teneri frequenter orare; sed nulla existit lex positiva, sive divina, sive ecclesiastica, certas determinans preces ab omnibus Christianis singulis diebus recitandas. Quisquis fidelis, curam propriæ salutis habens, ad Deum sæpissime recurrit per orationem, modo mentalem, modo vocalem, modo jaculatoriam, modo longiorem ; et qui diu non oraret, a gravi peccato excusari non posset : qui in aliqua versatur necessitate divinum auxilium obtinendi pro seipso, vel pro fratre periclitanti, statim orare tenetur.

2° Quamvis nulla assignari possit lex scripta orationes matutinas et vespertinas præscribens, datur tamen obligatio sic orandi ; nam consuetudo generalis aliquem faciendi ritum, cum persuasione illum obligare, est, juxta omnes, argumentum existentiæ legis : atqui omnes vere fideles Deum mane et vespere orare solent ; in omnibus catechismis et libellis precum ad usum fidelium factis reperiuntur formulæ orationis matutinæ et vespertinæ, modus sic orandi præscribitur vel saltem ut praxis vitæ Christianæ essentialis traditur, et fideles generaliter persuasum habent se ad hunc ritum teneri, nisi aliqua legitima causa excusentur. « Et mane orandum est, aiebat » S. Cyp.... ac die cessante necessario rursus orandum » est. »

Verum obligatio singulis diebus orandi, mane et vespere, est tantum sub levi, et omnes sic apprehendunt. Unde levis causa ad ea excusat; et cum situs corporis non sit determinatus, qui aliter orare non potest quam in lecto, ut nunc sæpe milites, præcepto orandi satisfacit. Qui autem orationes matutinas et vespertinas frequenter sine causa penitus omittit, absolutione indignus videtur, nisi promittat se deinceps huic vitæ Christianæ muneri non ita defuturum ; tum quia valde probabiliter magno

orandi præcepto non satisfaceret; tum quia talis omissio signum esset magni temporis animi.

Quod de orationibus matutinis et vespertinis dicitur, *a fortiori* dicendum est de orationibus ante et post refectionem solitis, quæ, licet antiquissimæ et apud Christianos usitatissimæ, non tamen per se obligant saltem sub gravi; ac proinde non sunt inquietandi laici qui eas omittunt, secluso speciali scandalo. Dico laici, quia vix concipitur clericos eas omittere posse sine scandalo, nisi ex pura inadvertentia id aliquando contingat.

Punctum tertium. — *De adoratione.*

1° Adoratio, a præpositione *ad* et verbo *oro* veniens, juxta plures, est actus quo quis propriam submissionem alteri exhibet, in testificationem ipsius excellentiæ. Alterius autem excellentia potest esse naturalis humana, ut dignitas principum, superiorum, doctorum; vel supernaturalis creata, qualis est excellentia sanctorum et Angelorum; vel divina. Unde distinguitur 1° adoratio civilis, quæ exhibetur regibus, principibus aliisque in dignitate constitutis, ut David, I Reg. xx, 41, *pronus in terram adoravit tertio* Jonatham, et sic cardinales adorant Papam post ipsius electionem; 2° adoratio duliæ, quæ exhibetur sanctis et Angelis; 3° adoratio hyperduliæ, quæ beatissimæ Mariæ virgini propria est, ratione tituli divinæ maternitatis quo honoratur; et 4° adoratio latriæ, quæ soli Deo exhiberi potest.

2° Adoratio, secundum se, actum corporalem non importat; nam Angeli, qui sunt incorporei, Deum adorant, et nos illum sola mente adorare possumus, quamvis hæc adoratio non sufficiat; quia, cum ex duplici natura simus compositi, exhibere debemus Deo submissionem mentis per actus internos, et corporis per actus externos.

3° Quoniam vero actus externi similes exhiberi possunt Deo et creaturis, quæ tamen eodem cultu adorari nequeunt, natura hujusmodi actuum ex intentione adorantis determinatur. Unde si exhibeantur Deo, ad cultum

latriæ pertinebunt; si exhibeantur B. Mariæ, ad cultum hyperduliæ; si exhibeantur sanctis vel angelis, ad cultum duliæ; si hominibus, ad cultum civilem.

4° Ut omnis tolleretur æquivocatio, usus invaluit ut solus cultus Deo exhibitus proprie vocaretur, communiter, *adoratio*.

5° Judæi, in veteri Lege, adorabant ad occidentem in odium multorum gentilium qui, præ reverentia solis, adorabant ad orientem : nos autem, ex quadam decentia, periculo idololatriæ non amplius existente, adoramus ad orientem, id est ecclesiæ nostræ versæ sunt ad orientem, ut in tractatu de Eucharistia ostendimus.

Punctum quartum. — *De oblationibus, primitiis et decimis.*

De oblationibus.

1° Oblationes stricte sumptæ sunt res quas fideles intuitu religionis immediate offerunt Deo, ut in usum Ecclesiæ vel ministrorum cedant. Tres distinguuntur oblationum species : donatio inter vivos; donatio testamentaria, v. g. pro anniversariis celebrandis; et donatio usualis, id est, actualis et manualis donatio rerum in usum Ecclesiæ vel ministrorum cedentium, idque ex motivo religionis, ad placendum Deo eique serviendum.

2° Usus oblationum est antiquissimus et ad originem mundi ascendit; videmus enim in Genesi, IV, 3 et 4, Cain et Abel munera offerentes, unum de fructibus terræ, alterum de primogenitis gregis sui; deinde Noe, arca egressum, ibid. VIII, 20, qui *de cunctis pecoribus et volucribus mundis obtulit holocausta super altare*; et in Num. VII, multas videmus oblationes in dedicatione tabernaculi, et sæpe sæpius aliis temporibus, ut patet ex toto Veteri Testamento.

3° In nova Lege mos fuit, etiam ab illius oxordio, offerendi in altari vel in ecclesia tempore missæ, panem, vinum, oleum, ceram, etc. ut ostendimus in tractatu de Eucharistia, et nunc plures fieri solent oblationes, v. g.

occasione Baptismi, benedictionis mulieris post partum, etc.

4° Oblationes non debentur ex præcepto, inquit Ferraris, cum multis aliis, nisi in quadruplici casu, videlicet 1° si per modum census vel pensionis datæ fuerint, aut si existat pactum cum Ecclesia vel ejus ministris, quia omne pactum justum stricte servandum est; 2° si debeantur ex contractu inter vivos, vel ex testamento, vel ex voto; ultimæ enim voluntates et vota realia impleri debent etiam ab hæredibus; 3° si ministri Ecclesiæ divino cultui mancipati et spiritualia populo præstantes honestam sustentationem non habeant, fideles tenentur oblationes eis præstare, quia *dignus est operarius mercede sua,* Luc. x, 7; 4° si per longum tempus, v. g. per decennium, introducta fuerit consuetudo quasdam oblationes certis anni temporibus vel festivitatibus faciendi, episcopus cogere posset, per excommunicationem, ad eas continuandas. Non arbitramur hoc apud nos fieri posse; saltem imprudenter fieret.

5° Ut sciatur ad quem pertineant oblationes, attendendum est ad usum locorum et maxime ad intentionem offerentium; parochus enim vel quilibet alius oblationes contra voluntatem offerentium sibi arrogans, contra justitiam peccaret et procul dubio ad restitutionem teneretur. Hinc oblationes depositæ in arcula vulgo *tronc,* ante imaginem vel statuam alicujus sancti, in altari alicujus capellæ, etc. non pertinent ad parochum, sed impendi debent ad finem propter quem erecta est arcula, vel in honorem sancti, ad instaurandam capellam, ad acquirenda ornamenta, etc. Contra vero, oblationes quæ sub missis fiunt ad altare, quæ pro administratione sacramentorum, pro benedicendis nuptiis vel mulieribus post partum, pro exequiis, pro nonnullis precibus aut evangeliis recitatis, vel aliis similibus functionibus specialiter offeruntur, ad parochum pertinent, etiamsi functiones per vicarium aliumve sacerdotem exerceantur; nisi aliter ab episcopo, vel ex speciali conventione statutum fuerit, aut ipsi offerentes aliam clare manifestent intentionem.

6° Oblationes pro fidelibus defunctis in aliqua ecclesia collectæ vel in arcula repertæ, impendi debent ad offerendas missas aut celebranda anniversaria in parochiali ecclesia pro fidelibus defunctis ejus parochiæ, secundum loci consuetudinem et stipendium pro diœcesi taxatum : qui propria auctoritate secus ageret, contra justitiam peccaret. Pariter contra justitiam peccant parochi qui totam collectam die Commemorationis omnium fidelium Defunctorum factam sibi attribuunt pro hujus diei officio et missa, si ea stipendium in diœcesi taxatum excedat.

7° Ex art. 76 decreti 30 nov. 1809, cerei pro exequiis et anniversariis oblati, vel in panibus benedicendis positi, ad fabricam ecclesiæ pertinent. Per aliud decretum diei 26 decembris 1813, Napoleo statuit quod cerei in exequiis et anniversariis a clericis delati, ad eos pertinerent, cæteri vero inter fabricam et clerum dividerentur. Pars clero hic assignata pertinet ad parochum.

In plerisque ruralibus parochiis perseveravit usus, non obstante præcedenti decreto, ut non dividatur cera, sed tota tribuatur parocho : parochus, in eo casu, eam tuta conscientia possidere potest, tum propter usum, tum propter tacitum fabricæ consensum. *A fortiori* sibi retinere potest cereos pro matrimoniis oblatos, nisi contrarius existat usus, cum in præfatis non exprimantur decretis.

Cerei a pueris primarum communionum post solemnitatem oblati, ad eum pertinere debent qui onus catechismum docendi sustinuit; vel si plures catechismum docuerint, inter eos dividendi sunt : talis quippe videtur esse puerorum ac parentum eorum intentio.

Cerei vero in honorem sanctissimi Sacramenti, B. Mariæ, vel alicujus sancti oblati, accendi et cremari debent; eorum reliquiæ, si quæ supersint, non in beneficium parochi, sed fabricæ cedunt. Idcirco parochus qui eos statim exstinguit et sibi arrogat, contra pietatem et justitiam simul peccat.

8° De oblationibus in oratorio rurali B. Mariæ vel alicujus sancti factis nulla portio debetur parocho, ut

S. Cong. concil. definiit per decretum diei 22 aprilis 1719. Si, ex usu vel aliquo signo, pateat hujusmodi oblationes ad celebrandas ibi missas esse destinatas, parochi est invigilare ut missæ, secundum regulam stipendia in diœcesi taxantem, celebrentur per se vel per alios, in dicto oratorio vel ad altare designatum, et non alibi sine licentia episcopi.

9° Quælibet oblationes ad parochum non pertinentes, vel ad alios clericos, ex clara offerentium intentione, in utilitatem fabricæ cedunt et administrationi æddituorum (*marguilliers*) committuntur. (*Décret du* 30 *décem.* 1809, *art.* 36.)

De primitiis.

1° Judæi tenebantur, ex Exod. xxii, 29, et xxiii, 19, atque ex multis aliis locis, primitias frugum terræ et primogenitos filiorum suorum in domum Domini deferre eique consecrare, ad agnoscendum supremum ejus dominium, et in testimonium gratitudinis pro beneficio quo Deus omne primogenitum Ægyptiorum ab homine usque ad pecus percutiens, primogenitis Hebræorum pepercit.

2° Primitiæ igitur sub Veteri Testamento debebantur jure divino positivo; earum quantitas non erat determinata : per traditionem autem Hebræorum accepimus, inquit S. Hieron. in Decretal. l. 3, tit. 30, cap. 1, relatus, « quod qui plurimum, quadragesimam partem dabant » sacerdotibus ; qui minimum, sexagesimam. Inter quadragesimam et sexagesimam licebat quodcumque voluissent offerre. »

3° Lex illa, sicut aliæ leges positivæ, accedente lege Evangelica, fuit abrogata : primitiæ igitur nunc deberi non possunt, nisi ex lege naturali, ex lege divina Novi Testamenti, vel ex lege humana : non debentur autem 1° ex lege naturali ; quamvis enim ratio dictet optimum esse aliquid Deo consecrare, et fidelibus obligationem incumbere honestam sustentationem suis pastoribus subministrandi, non dictat primitias esse offerendas ; 2° nec ex lege divina Novi Testamenti ; nulla quippe citatur lex

hujusmodi ; 3° nec ex lege humana. Plura quidem citantur juris canonici capita hanc obligationem existere supponentia ; sed omnes fatentur ea a multo tempore, usu contrario, fuisse abrogata. Si in nonnullis locis quædam adhuc offerantur primitiæ, sunt omnino voluntariæ, tum in specie, tum in quantitate, tum in destinatione : quidam eas tribuunt parocho, alii eas in ecclesia collocant, v. g. fasciculos lini, cannabis, juniores gallinas, anseres, etc. et tunc hæc objecta in beneficium fabricæ venduntur.

De decimis.

1° Decimæ sunt decima pars fructuum et proventuum juste acquisitorum, Deo in testimonium supremi ejus dominii debita et ministris Ecclesiæ solvenda. Earum origo est antiquissima et forte ab ipsa rerum origine repetenda est : videmus Abraham a cæde Chodorlahomor redeuntem, decimas ex omnibus Melchisedech offerentem, Gen. XIV, 20, et Jacob Deo promittentem (ibid. XXVIII, 22) se oblaturum ei decimas cunctorum quæ sibi dederit. Deus postea statuit ut decimæ omnium solverentur tribui Levi pro ministerio quo serviebat illi in tabernaculo fœderis, Exod. XXVII, 29 ; Lev. XXVII, 30 ; Num. XVIII, 21 ; XXVIII, 1, etc.

2° Illæ autem decimæ, sic determinatæ, non erant debitæ ex jure naturali, sed ex jure divino positivo, ac proinde obligatio eas solvendi per novam Legem fuit sublata.

3° In primis Ecclesiæ sæculis decimæ non solvebantur, sed omnes clerici ex oblationibus fidelium vivebant et sustentabantur. At pietate fidelium refrigescente, largitates spontanee oblatæ imminutæ sunt, et ministri altaris congruam sustentationem ex illis habere non poterant. Tunc Ecclesiæ legibus statutum est ut Christiani, ad honestam sustentationem pastoribus suis aliisque altarium ministris subministrandam obligati, decimas eis solverent. Van-Espen, t. 1, ostendit SS. Patres in quarto sæculo concionibus et adhortationibus excitasse populum ad solvendas decimas, secundum populi Judaici exemplum :

refert testimonia SS. Hieron. Chrysost. Aug. Patet autem, ex ipsismet hujusmodi exhortationibus, nullum eo tempore exstitisse præceptum de decimis solvendis : attamen populi, crebris adhortationibus istis commoti, sensim illarum solutioni se submiserunt, et quod primitus fuerat voluntarium, præscriptione transivit in legem stricte obligantem.

4° S. Th. 22, q. 87, art. 1, et cum illo omnes catholici doctores, sine ulla hæsitatione, affirmant Ecclesiam habere jus præcipiendi, sub comminatione pœnarum spiritualium, ut fideles decimas solvant, sicut statuere potuit ut sacerdotes stipendia pro celebrandis missis perciperent, vel exigere possent; fideles enim tenentur, ex jure naturali et divino positivo honestam sustentationem clericis spiritualia sibi ministrantibus præstare : porro Ecclesia determinare potest quid agendum sit ut hæc obligatio impleatur, et ista determinatio cum intentione obligandi facta; fit lex ecclesiastica : ergo.

5° Consuetudo solvendi decimas facta est lex ecclesiastica obligans apud Latinos in decursu quinti sæculi, aut saltem sexti, ut demonstrat Van-Espen, loco citato. Concil. Matisconense II, anni 585, pœnam excommunicationis in non solventes decimas primum inflixit, juxta *Fleury*, l. 34, n. 50. Hoc Ecclesiæ statutum confirmarunt reges Galliæ in octavo et nono sæculo, ut patet ex Capitularibus Caroli Magni, cap. 6 et 7, ex Capitul. regum Francorum, l. 2, cap. 39, et ex variis conciliis. Deinde edicta principum catholicorum legibus ecclesiasticis circa hoc punctum fuerunt concordantia, sicque decimæ auctoritate utriusque potestatis fuerunt in tota Ecclesia Occidentali de præcepto atque de stricta justitia; sicque merito damnatus est articulus Wiclefi, n. 18, in concilio Constant. sess. 8, in quo dicebat decimas esse puras eleemosynas, et parochianos eas ob peccata prælatorum ad libitum auferre posse.

6° Justinianus vero prohibuerat, per legem 39, § 1 Codicis, ne episcopi aut clerici cogerent quosdam ad offerendos fructus *aut angarias dandas,* aut alio modo vexa-

rent, excommunicarent, anathematizarent, communionem denegarent... *quamvis usus ita obtinuerit :* hinc factum est ut lex de solvendis decimis nunquam proprie apud Græcos exstiterit, et per quoddam aliud tributum sustentationi clericorum provisum fuerit.

7° Multi theologi et canonistæ contendunt decimas præscriptas esse jure divino; alii vero jure tantum humano. Sed opus est distinctione, qua admissa, omnis evanescit difficultas : vel enim decimæ spectantur quoad substantiam, quatenus scilicet congruam sustentationem ministris Ecclesiæ subministrant, et jure naturali ac divino positivo debentur, *quoniam,* ut ait Apostolus, I Cor. IX, 13, *qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt; et qui altari deserviunt, cum altari participant : ita et Dominus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere* ; si vero considerentur juxta quotam partem tribuendam, v. g. decimam, duodecimam, etc. et modum illam tribuendi, certe non debentur, in nova Lege, nisi jure humano. Ita Ferraris, Devoti et communiter theologi cum plurimis canonistis.

Apud nos alia via provisum est sustentationi clericorum sacrum ministerium exercentium, licet parce, et decimæ penitus fuerunt abolitæ anno 1790, quæ abolitio per Concordatum anni 1801 fuit confirmata.

8° Aliæ erant reales et aliæ personales : decimæ reales erant illæ quæ de omnibus fructibus prædiorum, agrorum, vinearum, pratorum, hortorum, arborum, domus locatæ, sylvarum et animalium solvebantur; personales, quæ solvebantur ex acquisitis proprio labore, solertia, industria, artificio, negotiatione, militia, scientia, etc. Non erant in cunctis locis eædem regulæ pro solvendis decimis receptæ.

Innumeræ quotidie nascebantur difficultates quæ nunc occurrere nequeunt : multa igitur olim maximi momenti, nunc forent sine objecto et omittimus.

§ I. — De vitiis religioni oppositis.

Cum religio sit virtus moralis, in justo stat medio, juxta Aristotelem, S. Th. et omnes doctores : contra illam ergo peccari potest per excessum et per defectum. Peccata per excessum dicuntur superstitio, et peccata per defectum irreligiositas. De utraque in duplici sectione dicemus.

Sectio prima. — De superstitione.

Superstitio, vox a Cicerone sæpe usurpata, apud Virgilium reperta, cujus etymologia certo non assignatur, significat falsam religionem; definitur, Vitium religioni oppositum quo divinus cultus exhibetur cui non debet, vel modo quo non debet. Unde duplex est superstitio, nempe cultus falsi numinis, et cultus veri numinis incongruus, qui potest esse perniciosus vel superfluus. Est perniciosus quando aliquid continet falsi, v. g. si quis Deum colere vellet cæremoniis Judaicis, quæ significant Christum nondum advenisse; vel doctrinam fidei confirmare vellet falsis miraculis, falsis testimoniis, vel falsas reliquias venerationi fidelium exponeret; vel, dum est laicus, se ut publicum Ecclesiæ ministrum exhiberet, offerendo, benedicendo, absolvendo, etc. Hæc semper sunt peccata mortalia, ut docent Suarez, Busembaum, Ligorio, etc. quia gravem injuriam Deo inferunt.

Cultus dicitur superfluus quando nihil falsi continet, sed ad Dei gloriam et hominis subjectionem non convenienter ordinatur, vel quia est inanis, indecens, incongruus, vel quia Dei aut Ecclesiæ institutioni, aut consuetudini communi adversatur : v. g. velle audire missam ante ortum solis, cum certo numero cereorum, personarum, cæremoniarum, sacerdotis nomine Joannis, communicare ex manu confessarii, ex hostia ab illo consecrata, jejunare die Dominico et non alio, missam contra rubricas celebrare aut celebrari velle, dicere *Gloria in excelsis* et *Credo* quando non sunt dicenda, etc. Hæc tamen

et alia similia bona intentione facta, sunt tantum venialia ordinarie, quia materia est levis, et actio ex se non est mala. Ita generaliter theologi. Dico *ordinarie,* quia si res ex se mala esset, ut, v. g. si ex furto offeras, si turpia in templo canas, si ore vel organo vocem lascivam aut turpia provocantem edas, etc. peccatum sæpe erit mortale , nempe si magna sit indecentia, grave scandalum, prava intentio agentis, aut periculum animarum.

Cultus falsi numinis in quinque dividitur species, quæ sunt idololatria, divinatio , vana observantia , magia et maleficium, possessio et obsessio.

Punctum primum. — *De idololatria.*

1° Idololatria, secundum vim nominis, est latria, id est cultus idoli ; et idolum est simulacrum alicujus rei non existentis , seu effigies falsi numinis. Unde imagines Christi et sanctorum non sunt idola, quia repræsentant objecta realiter existentia, et non sunt falsorum deorum simulacra. Figuræ solem et lunam repræsentantes ut deos, merito dicuntur idola vel simulacra, quia sol et luna, existentes ut sidera, non existunt ut dii.

2° Idololatria igitur est cultus divinus alteri quam vero Deo exhibitus ; et ideo est vitium religioni oppositum per excessum, seu vera superstitio. Unde B. Paulus, Athenienses præ cæteris idololatriæ deditos alloquens, dicit, Act. XVII, 22 : *Viri Athenienses, per omnia quasi superstitiosiores vos video.*

3° Triplex distinguitur idololatria : 1° externa simul et interna quoad existimationem , et est illa qua quis credens aliquid divinitatis in idolo esse, illud ritu externo honorat cum intentione cultum ei deferendi : est idololatria perfecta. 2° Externa simul et interna, cum affectu perverso, absque errore intellectus : talis est cultus quem homo , persuasum habens unicum esse Deum, exhibet idolo ut aliquid obtineat a diabolo , vel exhibet ipsimet diabolo. 3° Externa et simulata , quando nempe honor externus exhibetur idolo sine voluntate illud honorandi,

et cum persuasione nihil divinitatis in eo esse. Triplex illa species gravissimum est peccatum contra virtutem religionis et externam fidei professionem. Prima tamen sola est conjuncta cum infidelitate, et pœnis in hæreticos latis subjacet, siquidem sola errorem fidei oppositum complectitur.

4° Disputant theologi et Scripturæ sacræ interpretes circa idololatriæ originem : pro temporibus quæ diluvium præcesserunt nihil habemus certum ; sed in libro Josue, xxiv, 2, legitur : *Hoc dicit Dominus Deus Israel : Trans fluvium habitaverunt patres vestri ab initio, Thare, pater Abraham et Nachor, servieruntque diis alienis :* ergo tempore Thare et Nachor, progenitorum Abraham, jam erant dii alieni : Rachel furata est idola patris sui Laban, et deinde videmus hanc perniciosam et absurdam superstitionem ubique diffusam.

5° Probabile videtur, ex lib. Sapientiæ, xiv, 15 et seq. occasionem idololatriæ præbuisse homines qui, præ singulari affectione sua erga quosdam morte raptos, illorum faciebant imagines ad memoriam eorum conservandam, et accuratam veri Dei notitiam paulatim obliviscentes sibi fingebant aliquid divinitatis in his imaginibus vel in præcipuis universi partibus residere, et tunc hæc, dæmonibus impellentibus ac mirabilia in idolis facientibus, cœperunt adorare. Ita post S. Th. Suarez, de Superst. l. 2, cap. 5 et 6.

6° Philosophi et multi alii exterius tantum idolis serviebant, sine voluntate ea colendi, aut saltem sine persuasione in eis aliquid esse divinitatis, ut ostendit S. Aug. de Civitate Dei, l. 6, cap. 10, et « in hoc errasse videntur, inquit Suarez, quod non putarunt hunc modum idololatriæ pravum esse, quando fit ob civilem causam, vel saltem, ut alii voluerunt, quando fit necessitate urgente, ad vitandum gravissimum malum mortis vel aliud æquivalens. »

7° At vulgus paganorum reipsa credebat diversos esse deos diversis orbis partibus præfectos, et aliquid divinitatis vel supremæ excellentiæ inesse idolis, ut ex variis

Scripturæ textibus, v. g. Sap. XIII et XIV, Daniel. XIV, ex S. Aug. de Civitate Dei, l. 4, cap. 10; et Suarez hoc probat, l. 2, cap. 4, ubi ait : « Certe multi gentilium, præsertim commune vulgus, cæca quadam ignorantia et falsa » traditione ac fide ducebantur, putantes singulis rebus » vim quamdam invisibilem ac supremam præsidere, » ideoque supremo cultu esse colendam, sine ulla rela» tione ad unum supremum creatorem ac gubernatorem » omnium, nec discurrebant quomodo id fieri posset, aut » quomodo sine uno supremo numine ac progenitore mun» dus posset subsistere. » Idem error adhuc reperitur apud gentiles nunc existentes; doctores supremum quidem agnoscunt numen, sed vulgus credit plures reipsa esse deos divino cultu honorandos.

8° Docet iterum Suarez, ibid. cap. 6, vix dari posse ignorantiam omnino invincibilem circa pluralitatem deorum, nisi « in aliquo gentili qui et nullam rectam in» structionem habet, neque per se philosophari valet, » ut multi nunc inveniuntur in Æthiopia, Brasilia et » aliis similibus regionibus. »

Punctum secundum. — *De divinatione.*

1° Divinatio, juxta vim nominis, idem est ac divina actio, juxta quosdam, vel divina notio, juxta alios, quia est quædam participatio cognitionis rerum occultarum quæ divinitatis est propria, ideoque non est per se mala. Sed quoniam hæc notio apud gentiles a dæmone repetebatur, usu Scripturæ et Ecclesiæ divinatio fere semper in malam partem accipitur, et definiri solet : Indebita notionis rerum occultarum inquisitio vel enuntiatio, dæmonis adjutorio petita aut facta.

2° Triplici modo occulta cognosci et prænuntiari possunt, videlicet per revelationem, per media naturalia et per diaboli operationem; diaboli enim existentia, sagacitas et potentia facultates hominum longe superans in dubium revocari non possunt : constat igitur illum multa scire et manifestare posse quæ nos latent. Unde qui cognitionem secretorum vel futurorum aliter quærit quam

per revelationem divinam aut media naturalia et humana, eam necessario repetit a dæmone, cum non sit alia cognoscendi via.

3° Duplici modo hæc exquisitio fieri potest, scilicet : 1° per pactum cum dæmone expressum, illum invocando, aliquid ei offerendo, vel adhibendo aut quærendo media evidenter diabolica, v. g. consulendo pythones, evocando mortuos, petendo præstigias, personarum apparentias, aliave signa in aere, aqua, igne, speculis ; et 2° per pactum implicitum, adhibendo quippe media naturalia, sed ad cognitionem inquisitam omnino improportionata et in quibus dæmon se immiscere solet, v. g. si quis intendat cognoscere futura ex inspectione lineamentorum corporis, ex garritu aut volatu avium, etc.

4° Apud omnes constat divinationem quæ fit per expressum cum dæmone pactum, a mortali excusari non posse, ne quidem per ignorantiam, quia gravissima Deo infertur injuria, et nullus est qui usum rationis habens, et verum Deum cognoscens, advertere non possit pactum cum ipsius hoste initum illum graviter offensurum.

5° Certum est alteram divinationem, per pactum implicitum, in se malam esse et stricte prohibitam : nam 1° Deus, Deut. XVIII, 10 omne genus divinationis prohibet, dicens : *Nec inveniatur in te... qui ariolos sciscitetur, et observet somnia atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec qui pythones consulat nec divinos, aut quærat a mortuis veritatem.* 2° Celebris existit bulla Sixti V, diei 5 januarii 1586, per verba *Cœli et terræ creator* incipiens, in qua variæ superstitionum ac præsertim divinationis species enumerantur et expresse damnantur. 3° Ita sentiunt omnes theologi, conveniuntque hujusmodi divinationem esse de genere suo peccatum mortale, et tamen fieri posse veniale propter ignorantiam, simplicitatem, aut, juxta plures, inter quos Layman, Sanchez, Lessius, Suarez, etc. si fides tali superstitioni non adhibeatur, sed timor tantum vel suspicio de eventu prænuntiato concipiatur, aut si ex joco ars illa exerceatur et grave non adsit scandalum.

6° Deus sibi reservavit secreta cordium et futura ex libera hominum voluntate pendentia, ut ostendit Sixtus V, in sua citata bulla : unde infert 1° dæmones ea certo cognoscere non posse, sed tantum conjecturaliter, modo tamen intelligentiam humanam longe superante ; 2° artem divinatoriam, in quantum secreta cordium et futuros eventus a causis necessariis non pendentes respicit, vanam esse, fallacem, improborum hominum astutia et dæmonum fraudibus introductam, « ex quorum operatione, consilio vel auxilio omnis divinatio manat, » sive quod expresse ad futura manifestanda invocentur, » sive quod ipsi pravitate sua et odio in genus humanum » occulte, etiam præter hominis intentionem, se ingerant » et intendant vanis inquisitionibus futurorum, et mentes hominum perniciosis vanitatibus et fallaci contingentium prænuntiatione implicentur, et omni impietatis genere depraventur. » Urbanus VIII altera const. diei 31 martii 1631 dispositiones const. Sixti V confirmavit et auxit. Nihilominus pronuntiat Pontifex, homines fallacia diaboli sic delusos et curiosa sectantes, Deum graviter offendere, a via salutis averti et in laqueo damnationis involvi. Ratio est, quia peccatum non consistit in successu artis, sed in usu ipsius artis diabolicæ.

7° Præcipuæ divinationis species sunt : 1° *præstigium*, quando nempe dæmon sub quibusdam imaginibus vel corporibus aliunde asportatis aut ex aere compactis se oculis vel sensibus hominum ingerit ad occulta pronuntianda ; 2° *necromantia*, quæ est divinatio per mortuorum evocationes veras aut fictas, adhibitis verbis aut signis quibus mortui videntur resurgere, loqui et docere occulta ; 3° *geomantia*, quæ est divinatio facta per quædam signa vel puncta in corporibus terrenis, v. g. lapide, ligno, charta, etc. exarata ; 4° *hydromantia*, per signa in aqua ; 5° *aeromantia*, per signa in aere ; 6° *pyromantia*, per signa in igne ; 7° *aruspicium*, per signa in animalium visceribus ; 8° *onyromantia*, si fiat per somnia ; 9° *oraculum*, si fiat per idolum ; 10° *pythonia*, si fiat per homines arreptitios, sic dicta a sacerdotissa Apollinis quæ in tripode

posita et pelle serpentis Pythonis cooperta, vaticinabatur. Omnes illæ divinationis species fieri dicuntur ex pacto cum dæmone expresso.

Sequentes fieri reputantur ex pacto implicito : 11° *chiromantia* est divinatio ex lineis manus facta ; 12° *spatulomantia,* si ex spatulis animalium fiat ; 13° *metoposcopia,* si fiat per signa frontis ; 14° *augurium,* si ex hominis, animalium et avium vocibus, cantu, garritu, sternutatione et aliis hujusmodi occulta divinentur ; 15° *auspicium*, si divinatio fiat ex volatu avium ; 16° *omen,* si ex vocibus hominum præter intentionem prolatis ; 17° *astrologia judiciaria,* si ex situ vel motu siderum futura a libera hominum voluntate pendentia prædicentur ; et 18° *sortilegium,* si per sortes divinatorias occulta vel futura exquirantur.

8° Qui vanis præcedentibus rebus ad finem intentum naturaliter improportionatis utendo, protestatur se omni pacto cum dæmone abrenuntiare, non ideo excusatur a peccato, quia contra protestationem suam agit, et cum nec Deus nec angeli boni talibus rebus se immisceant, dæmon implicite invocatur, inquiunt Layman, Suarez, Bonacina, Busembaum, Ligorio, etc. Nec excusatur is qui talia media credit utilia propter experientias, quia has dæmon procurat ut homines paulatim illaqueat et ad similia usurpanda inducat : sic cum pluribus aliis, Busembaum apud Ligorio qui eum approbat.

9° *Notandum,* ex Codice pœnali, art. 479, n. 7, et art. 180, n. 1, eos qui ex professo divinantur, futura prænuntiant, somnia explicant, ad mulctam pecuniariam a 11 ad 15 f. et ad incarcerationem pro quinque diebus damnari posse.

Quædam specialiter nobis dicenda sunt de astrologia, somniis, sortilegio, virga bifurcata, magnetismo et mortuorum reditibus, gallice *revenans*.

De astrologia.

1° Astrologia, seu astrorum scientia, duplex est, una naturalis et altera quæ dicitur judiciaria.

2° Astrologia naturalis, quæ alio nomine vocatur astro-

nomia, ea est quæ ex astrorum, maxime planetarum, ortu et occasu, conjunctione, oppositione varioque aspectu, tum inter se, tum relative ad stellas fixas, de futuris eventibus naturaliter contingentibus pronuntiat : sic certo prædicit eclypses, et conjecturaliter pluvias, siccitates, frigora, calores, grandines, ventos, morbos animalium, pestes, salubritates. A veteribus recensita est inter septem artes liberales, quæ sunt *grammatica, dialectica, rhetorica, musica, geometria, arithmetica* et *astrologia.*

Nulla lege prohibetur; imo nobilis est scientia, vera discere volenti dignissima : excepta tamen ea parte quæ ex ortu, occasu, aspectu et calore solis ac lunæ sumitur, valde est incerta in iis quæ conjecturat circa mutationem temporum, pluvias, siccitates, grandines, ventos, etc. Unde patet quam vanæ sunt prædictiones quæ quotannis vulgantur per ephemerides, gallice *almanachs*, a verbis arabibus *al*, articulus, et *manach*, supputare. Hujusmodi tamen prædictiones a nemine reputantur superstitiones, sed ad summum temeritates, mendacia, vel, ut plurimum, quædam mentis joca.

Multo magis incerta et obscura est si ex influxu constellationum in nativitate hominis naturales illius inclinationes, temperamentum, complexionem, sanitatem, indolem, actiones ordinarias cognoscere et annuntiare præsumat. Attamen si hoc judicium ulterius non procedat, nondum est superstitiosum, sed vanum, frivolum et nulla fide dignum, utpote non fundatum; quotidie enim duo infantes sub eadem constellatione nati, vel duo gemini valde diversos habent mores, ut visum est in Esau et Jacob. Si enuntietur ut certum, est peccatum veniale; si conjecturaliter, nullum est peccatum. Ita Ferraris, Ligorio et alii plures.

3° Astrologia judiciaria ea est quæ ex situ, aspectu, motu ac positione siderum judicat de eventibus a libera hominum voluntate dependentibus, aut saltem qui in causis necessariis non continentur, v. g. de conditione vitæ, de matrimoniis, liberis, honoribus, divitiis, infortuniis, præliis, exilio, carcere, genere mortis, etc. vel etiam de præteritis aut præsentibus occultis, v. g. quis sit hujus

pater, quis furtum aut homicidium fecit, etc. Qui hujusmodi astrologiam exercent, sæpe in jure et in historia ecclesiastica vocantur mathematici.

4° Certum est usum talis astrologiæ esse illicitum; ita omnes, et probant 1° ex Scriptura sacra, Jerem. x, 2 : *Juxta vias gentium nolite discere, et a signis cœli nolite metuere quæ timent gentes, quia leges populorum vanæ sunt*; 2° ex multis juris canonici canonibus; ex constitutionibus Sixti V et Urbani VIII supra citatis, in quibus prædictio judiciaria etiam conjecturalis stricte prohibetur; 4° ex pluribus antiqui juris civilis capitibus. Ergo. Concina, Ferraris et alii non dubitant affirmare hoc peccatum esse mortale.

5° Non magis autem astrologos aut divinos consulere licet, v. g. ad inveniendam rem amissam, ad cognoscendum furem aut maleficum, ad detegendum secretum, quam officium divinandi exercere. Ea tamen est differentia quod simplices ad divinos recurrentes ratione bonæ fidei a peccato saltem mortali quandoque excusari possint, non vero qui artem divinandi exercent.

6° A pluribus sæculis existunt in Europa et præsertim in Gallia viri et mulieres circumvagi vulgo dicti *Bohémiens* vel *Egyptiens*, qui se jactant divinare bonam vel malam uniuscujusque fortunam, et quotidie a plebeiis consuluntur. Circa originem eorum non consentiunt auctores : Stephanus *Pasquier, Recherches sur la France*, l. 4, cap. 19, dicit quod die 17 aprilis 1427 venerint Parisios 12 viri, dicentes se numero 1200 ex Ægypto a Sarracenis fuisse expulsos, papam adiisse sua confitentes peccata, accepisse pro pœnitentia ut per septem annos semper vagarentur, et 120 tantum remanere, tam mulieres et infantes quam viros, et mulieres eorum fuisse deformes et sagas.

Certum est eos qui talem exercent artem mortaliter peccare; qui vero eos vel eas adeunt, *pour se faire dire la bonne aventure*, si habeant fidem aut grave præbeant scandalum, graviter etiam peccant : si vero ob solam curiosi-

tatem vel ridendi causa id faciant, ut fieri solet, peccant tantum venialiter, secluso gravi scandalo. Sic Sanchez, Busembaum, Ferraris, Ligorio et alii.

7° Libri de astrologia judiciaria et aliis divinationis speciebus tractantes stricte proscripti sunt per bullam Sixti V.

De somniis.

1° Somnium est apparitio phantastica inter somniandum in imaginatione facta.

2° Triplicis generis distinguuntur somnia, scilicet divina, diabolica et naturalia. Divina ea sunt quæ a Deo excitantur, sive id faciat per se immediate, sive ministerio angelorum utatur; somnia diabolica ea sunt quæ diabolus in phantasiam vel in causas naturales agendo excitat; et somnia naturalia ea sunt quæ nascuntur ex naturalibus causis, nempe vel ex vivida præcedenti mentis affectione, vel ex certa corporis dispositione, qua fit, v. g. ut qui frigidis humoribus abundat, cogitet somniando se esse in aqua vel in nive; qui atra bile est repletus, sibi repræsentet tristia; vel ex ambiente aere aut corporis cœlestis impressione, v. g. si quis dormiat in loco nimis frigido vel calido, vel bene aut male olente, si luna caput ejus attingat, etc.

3° Certum est multa exstitisse somnia a Deo per se vel per bonos Angelos excitata, ut patet exemplis Abimelech, Gen. xx, 3; Jacob, ibid. xxxi, 11; Laban, ib. v. 24; Joseph, ibid. iii; Gedeonis, Judic. vii, 13; Samuelis, I Reg. iii; Nabuchodonosor, Mardochæi, Judæ Machabæi, II Mac. xv, 11; Joseph, viri Mariæ et Magorum, Matth. i, et ii, etc. Ubi constat somnia esse a Deo, eorum observatio non solum licita, sed necessaria est, quia Deus per illa nos instruit, monet, dirigit, voluntatem suam manifestat.

4° Dari posse somnia diabolica variis in locis supponit Scriptura, quæ eorum observationem prohibet, v. g. Levit. xix, 26: *Non augurabimini, nec observabitis somnia*;

Deut. XVIII, 10 : *Non inveniatur in te... qui observet somnia*; Eccli. XXXIV, 7 : *Multos errare fecerunt somnia, et exciderunt sperantes in eis*.

5° Somnia naturalia observare licet in iis quæ habent connexionem cum eorum causis, v. g. medici iis uti possunt ad applicanda convenientia remedia, confessarii ad prohibendas certas lectiones, collocutiones, frequentationes ex quibus turpia nascuntur in imaginatione etiam inter somnum. In hoc nulla est difficultas.

6° At somnia naturalia observare non licet in iis quæ cum eorum causis nullam habere possunt connexionem, v. g. ad revelanda occulta, ad prænuntianda futura libera, vel etiam necessaria, sed a causis somniorum prorsus independentia, puta siccitatem, frigus, pluviam post triennium : talis quippe revelatio vel prædictio est vana et illusoria, vel a demone per pactum implicitum procederet. Graviter igitur est peccaminosa, sicut divinatio per astra, nisi simplicitate et bona fide saltem a tanto excusetur.

7° Quando Deus immittit somnium, dat signa quibus illud a somniis diabolicis vel naturalibus certo secerni possit : in dubio vir doctus consulendus est, et, dubio perseverante, somnium servari non debet ut divinum.

8° *A fortiori* graviter peccant qui objecta sacra vel speculum nocte capiti suo supponunt ut inde nascantur somnia futuros eventus prænuntiatura, *ut patet*.

Sed Ferraris, cum pluribus aliis, putat eum peccati mortalis culpandum non esse, 1° qui ex mera curiositate pergit ad locum ubi thesaurus sibi exhibitus fuit in somnio absconditus, et terram effodit; 2° qui dubitans an thesaurus absconditus sibi indicatus sit per mortuum apparentem an per somnium, terram effodit ut veritatem rei detegat, fidem somniis non adhibens; 3° qui observat somnium, non præcise ex fide rem prænuntiatam esse veram, sed ex quadam timiditate, cujus rationem reddere non potest; quia in his casibus vel nulla, vel saltem imperfecta est superstitio.

Sollicite tamen arcendi sunt fideles a qualibet somniorum non certo divinorum observatione

De sortilegio.

1° Nomine sortilegii vulgo intelliguntur omnes diabolicæ operationes, sed specialius hic intelligimus eam divinationis speciem quæ fit per sortes. Triplicis autem generis distinguuntur sortes, nempe divisoriæ, consultoriæ et divinatoriæ.

2° Sortes divisoriæ sunt illæ per quas, ex consensu partium, decernitur cui res aliqua tribuenda sit. Dummodo nihil superstitionis aut injustitiæ contineant, procul dubio licitæ sunt extra casum electionis ecclesiasticæ; has enim sortes Deus pluribus in locis approbavit, et ipse adhibendas indicavit, v. g. Num. XXVI, 55 et XXXIII, 54, et in multis aliis. Quotidie videmus eas adhiberi a politicis, juristis, magistratibus, canonistis et theologis, ad terminandas lites, dividendas hæreditates, decernenda munera, etc. et nullus suspicatur aliquid mali in eis esse.

Dixi autem, *extra casum electionis ecclesiasticæ*, quia hoc expresse prohibitum est in Decretal. l. 5, tit. 21, cap. 3, ubi Honorius III dicit se cujusdam electionem admittere, *sortis usum in electionibus perpetua prohibitione damnantes :* idem aliis auctoritatibus et rationibus astruitur.

Nec valet contra, exemplum S. Matthiæ per sortem electi, quia hoc per singulare Dei privilegium factum est, et aliunde prohibitio juris positivi ad præcavendas fraudes et astutias legitime facta nondum existebat.

3° Sortes dicuntur consultoriæ, quando ope illarum quæritur a Deo quid sit agendum vel cavendum. Possunt esse licitæ vel illicitæ, secundum circumstantias : si fiunt ex causa urgente et cum debita reverentia erga Deum, pro cognoscenda re necessaria quæ humano modo cognosci non potest, sunt licitæ, extra casum supra exceptum ; nam, ut legitur in Prov. XVI, 33 : *Sortes mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur.* Cum existit ratio sic agendi, Deus imprudenter non tentatur, et de facto sic plures sancti egerunt : sic etiam in nonnullis conventibus et

etiam inter personas sæculares sorte eliguntur vel distribuuntur sancti titulares singulis mensibus.

Si vero consilium Dei sic absque gravi causa exquireretur per sortes, dum viis humanis cognosci potest, aut si reverentia Deo debita non servaretur, tunc illæ sortes essent graviter vel leviter illicitæ, secundum circumstantias, propter tentationem Dei et irreverentiam erga ipsum. *Ita omnes.*

Hinc illicita et merito damnata fuit in concilio Venetico, anno 462, et in aliis pluribus, sors sanctorum, de qua tam frequenter fit mentio in Historia ecclesiastica, in eo consistens ut ad apertionem alicujus libri sancti vel ad auditionem lectionis sacræ, ex prima sententia occurrente cognoscatur occultum vel sciatur quid agendum sit; talis enim sors est saltem vana cum nullo innitatur fundamento, et in Const. Apost. l. 1, cap. 7, dicitur prohibita tanquam ad idololatriam deducens.

Non minus fortiter reprobandæ sunt sortes ex apertione librorum Homeri vel Virgilii exercitatæ, et ideo Homericæ vel Virgilianæ vocatæ.

4° Sortes divinatoriæ in eo sitæ sunt ut quis, illarum ope, occulta vel futura humanam cognoscendi facultatem superantia cognoscere intendat, v. g. ex jactu taxillorum, ex numeris per rotam educendis, ex apertione libri; per se graviter sunt illicitæ, utpote tacitam vel expressam dæmonis invocationem continentes, siquidem nec ex natura rei, nec ex institutione Dei vel Ecclesiæ, ad hæc manifestanda sunt idonea. Ideo damnantur in Scriptura sacra et in pluribus juris canonici capitibus. Ad hoc genus reducitur cribri versio qua nonnulli tentant divinare fures, homicidas, sagas et alia similia; item et *cabala*, apud Judæos usitata, de qua aliquid diximus in tractatu de Fide, t. II.

De virga divinatoria.

Hæc virga, cujus multa fit mentio, inquiunt auctores Dictionarii *de Trévoux*, ante decimum quintum sæculum, debet esse ex corylo et bifurcata. Experientia compertum

est eam certo modo delatam, inclinari super aquas sub terra delitescentes, super metalla, et, juxta quosdam, super agrorum limites, super vestigia furis vel homicidæ. Multi ea utuntur ad detegendos fontes aquarum, vel thesauros absconditos.

Jacobus *Aymar,* dives quidam rusticus in pago Sancti-Verani, in Delphinatu, anno 1662 natus, usum virgæ divinatoriæ reddidit celebrem anno 1692, ope illius quærendo occisores cujusdam œnopolæ atrociter interfecti cum uxore sua Lugduni, die 5 julii illius anni, eos per vestigia persequendo usque Bellicardum (*Beaucaire*) ubi unum ex ipsis inter duodecim incarceratos discrevit: is convictus et crimen confessus, supplicio plexus est.

Circa usum virgæ tres prodierunt opiniones : quidam, inter quos *Chauvin* et *Garnier*, doctores medici, illius motum in cunctis casibus naturalem esse et licitum demonstrare conati sunt. Alii crediderunt eum esse superstitiosum, pactum cum dæmone implicitum continere et ex omni parte reprobandum esse. Ita P. *Malebranche* et P. *Le Brun*, ea de re longe tractans in opere cui titulus, *Histoire critique des pratiques superstitieuses qui ont séduit les peuples,* 4 vol. in-12. Alii non negant fontes aquarum et metalla ope virgæ naturaliter detegi posse; illius tamen usum, ut fieri solet, reprobandum esse putant, ob varias circumstantias evidenter superstitiosas : v. g. 1° requiritur intentio agentis, ut virga in manibus ejus moveatur; 2° finis intentus : unde si quæratur pecunia, virga immobilis erit super aquam, aut vicissim inclinabitur super aquam, et immobilis erit super thesaurum. Porro causæ naturales ab hujusmodi circumstantiis pendere nequeunt. 3° Nulla est distinctio physica inter duos lapides in terra delitescentes et prorsus similes : quomodo ergo virga unum ab alio naturaliter secernere potest? 4° Multo difficilius est ut reos ab innocentibus naturaliter discernat.

In his igitur circumstantiis, aut effectus attributi virg sunt imposturæ vel illusiones, aut a dæmone procedunt; itaque damnare nollem usum istiusmodi virgæ ad dete-

gendum aquas vel metalla, sed modos superstitiosos et alias applicationes ejus omnino reprobanda esse censeo.

De magnetismo animali.

Antonius Mesmer, medicus Germanus, anno 1734 natus, novos curandi modos quærens, arbitratus est et probare voluit se unum mirabilem invenisse in influxu planetarum, deinde in fluxu magnetis, postea tandem in quodam fluxu subtilissimo e cunctis corporibus animalium procedente, fluxui magnetis simili, quem ideo vocavit *magnetismum animalem*. Multas fecit experientias Viennæ, in Austria, et Parisiis quo venit anno 1778 : plerique docti, quorum suffragium variis tentamentis exquisivit, eum suggillaverunt et artem ejus contempserunt; quosdam tamen pro se habuit : in doctrina sua perseveravit Parisiis et Londini; tandem in sua patria reversus, obiit fere ignotus anno 1815.

Plures artem ejus exercere perrexerunt, et non pauci etiam nunc, sive medici, sive alii, Parisiis et alibi eam exercent, contendentes se, ope fluxus magnetismi animalis, personas consentientes, præsertim mulieres, ad statum somnambulismi, quædam sensibilia faciendo signa, reducere, easque usu sensuum orbatas, multa videre, audire, intelligere et loqui, etiam a magnis distantiis, maxime circa proprias aliorumve infirmitates et remedia eis applicanda, quæ aliunde prorsus ignorant et in statu naturali restitutæ non recordantur. Multa hujus generis narrantur facta a pluribus habita ut vera et authentica, ab aliis rejecta ut fictilia : acriter inter se ea de re disputant medici periti ac critici, et, quamvis plerique facta allegata inter fabulas rejiciant, sunt tamen non contemnendi qui ea admittant ut vera. Legi possunt *Biographie univ. art.* Mesmer, *Nouveau Dict. de méd.* 22 vol. *art.* Magné., *par Rostan*; *Gazette de médecine* et *Revue médicale de* 1832 *et* 1833, etc.

Quidquid sit, damnare non audeo eos qui, arbitrantes effectus magnetismi esse naturales, ea utuntur arte, ser-

vatis modestiæ ac castitatis legibus et recta intentione, secluso scandalo : contingeret autem scandalum si clericus, v. g. talem exerceret professionem, aut si intenderentur effectus omnino disproportionati, qui cum naturalibus causis nullam evidenter habere possent connexionem ; nam tunc aut forent inanes , aut a diabolo per implicitum pactum procederent.

De mortuorum apparitionibus, gallice revenans.

Certum est Deum, angelos, sive bonos, sive malos, et animas defunctorum, beatorum aut miserorum, sub diversis formis apparere posse. Sic 1° Deus apparuit Adamo post ejus peccatum ; Abraham , illi jubens ut filium suum immolaret ; Moysi in rubo ardenti , Eliæ in monte Horeb, etc. 2° boni Angeli apparuerunt in multis locis, v. g. Abraham et Lot ante Sodomæ subversionem , Tobiæ , B. Mariæ virgini, etc. 3° dæmones sub diversis formis, ut in Paradiso terrestri sub forma serpentis ; 4° animæ defunctorum , ut Jeremias et Onias Judæ Machabæo et exercitui ejus, Moyses in monte Thabor. 5° Ipsi viventes in locis remotis et simul in pluribus locis apparere possunt : v. g. pincerna Pharaonis hunc principem vidit in somnio, S. Paulus vidit Ananiam, Elias apparuit in monte Thabor, S. Franciscus Xaverius in pluribus locis simul visus est ; S. Philippus Nereius , Romæ sistens , apparuit sanctæ Catharinæ de Ricci in Toscana, etc.

Non magis repugnat animas defunctorum, sive beatas, sive miseras, sub variis apparere formis, strepitum facere, gemere, loqui, aliquid postulare vel indicare. Possibiles sunt igitur reditus mortuorum, gallice *revenans* , plures exstiterunt, et ideo non sunt absolute irridendi aut contemnendi : sed innumeræ hac de re propalatæ sunt historiæ omnino fabulosæ, imaginationis perterritæ fœtus, vel decipiendi causa excogitatæ. Itaque apparitionibus hujusmodi caute admodum adhibenda est fides. Qui tamen facilius eis crederet et nihil mali faceret , contra prudentiam tantum ageret.

Hic esset locus dicendi de mortuis qui e sepulcris corporaliter nocte exeunt, et sanguinem vivorum sugunt et ebibunt, atque vulgo dicuntur *vampires*, de quibus fuse D. *Calmet* in opere inscripto, *Traité sur les apparitions des esprits et sur les vampires ou revenans*. 2. vol. in 12. Sed quamvis ille auctor multa congerat facta et argumenta, communiter habetur ut in hoc nimis credulus.

Nota. Docent communiter theologi, juxta Concina, t. 14, p. 27, abstinendum esse a pacto quo duo conveniunt ut qui prior obierit appareat viventi et statum salutis suæ ei manifestet, quia periculum est ne dæmon hoc cognoscens pactum, eo ad decipiendum viventem abutatur.

Punctum tertium. — *De vana observantia.*

1° *Vana observantia* ea est superstitionis species qua ad effectum obtinendum vel impediendum adhibentur media improportionata, nec a natura, nec a Deo, nec ab Ecclesia ad id ordinata. In eo differt a divinatione, quod divinatio per se ad cognitionem occulti vel futuri ordinetur, et vana observantia ad aliquid obtinendum vel omittendum.

Præcipuæ ejus species sunt ars notoria, observantia sanitatum et observantia eventuum, ad quas cæteræ facile reducuntur.

2° *Ars notoria* ea est qua quis per verborum ignotorum prolationem, aliqua signa, jejunia aliave similia omnino improportionata, infusionem alicujus scientiæ sine ullo studio vult obtinere, sicque vel Deum tentat, miraculum modo inconvenienti postulans, vel dæmonem saltem implicite invocat; at in utroque casu graviter peccat. Hac arte uti dicuntur Anabaptistæ, qui, quodam in cœna sua sumpto poculo, statim incipiunt legere, recitare, interpretari scripturas antea sibi ignotas, dæmone verba ipsis suggerente, vel per os eorum loquente. Unde quandoque evenit ut catholici per exorcismos scientiam eorum adimant. Ferraris, v° *Superst.* n. 48.

3° *Observantia sanitatum* in eo consistit ut vana et inutilia adhibeantur media ad sanitatem hominum vel animalium conservandam aut recuperandam : unde effectus sperari non potest a natura, nec a Deo, qui miraculum non promisit : ergo explicite vel implicite speratur a diabolo, et idcirco hæc superstitio est peccatum ex genere suo mortale, quod tamen fieri potest veniale ex ignorantia et simplicitate, aut si fides non adhibeatur his rebus, quamvis aliquis existat timor.

Hinc superstitionis rei sunt qui gestant amuleta, ligaturas, involucra falsis characteribus consignata, certa invocant nomina ignota, certum numerum crucium, orationum, aliave hujusmodi inutilia adhibent ad sanandas infirmitates, ad curanda vulnera, ad mitigandos dolores, ad sistendum sanguinem, ad obtinendum felicem partum, ad se vel alios reddendos invulnerabiles ; qui eo fine super se habent sacras reliquias, cruces benedictas, agnos Dei, certas preces, Evangelium S. Joannis aliave pia objecta, effectum ex illis infallibiliter exspectantes ; qui certo festo certas adhibent preces, certas postulant missas, cum numero determinato orationum, cereorum; qui volunt septem aut novem pueros orare pro puero ægrotante, novem puellas pro puella ; qui ad sananda quædam vulnera requirunt herbas tali die collectas ; a tali persona præparatas, etc. æstimantes has speciales circumstantias esse necessarias et efficaces.

Non vero est superstitiosum verba Scripturæ sacræ vel reliquias in honorem Dei vel sanctorum gestare, jumentum circa templum alicujus sancti circumducere, in festo ejus venam equi secare ex devotionis causa et ad suffragia sancti obtinenda. Ita, cum multis aliis, Busembaum, qui addit homines rudes bona fide ritum ab Ecclesia non receptum observantes, aliquando relinquendos in sua simplicitate, dum difficulter ab eo averterentur ; nec damnandos qui certas sequuntur devotiones, quas vocant novendiales, gallice *des neuvaines*, in honorem novem mensium quibus Christus fuit in utero matris suæ ; qui triginta postulant missas, ad exemplum

S. Gregorii, qui quinquies dicunt *Pater* et *Ave* in honorem quinque plagarum Christi, etc.

4° *Sequitur ex dictis*, superstitiosum esse modum liberandi a febribus, quoddam faciendo instrumentum illudque projiciendo in ignem, nonnullas proferendo preces, etiam protestando se nullum habere velle pactum cum dæmone, quia actio protestationi adversatur.

At multi excusant familias quæ gaudent privilegio sanandi morsos a rabido cane per solum tactum, putantes hoc esse donum a Deo gratis datum. Sanchez, Suarez, Lessius et alii plures dicunt hujusmodi donum probabiliter admittendum esse in aliquibus pollentibus virtute nonnullos sanandi morbos, præsertim infantium, quædam proferendo verba, faciendo signa crucis, tangendo partes corporis affectas, etc. Qui talem habent virtutem, dicuntur in Hispania salvatores, ab episcopis et inquisitoribus examinantur ac tolerantur. Ita Suarez, de Superst. t. 2, cap. 15, n. 25.

Sic reges Galliæ consuetudinem habebant, a Roberto I, ut fertur, strumosos tangendi, ad sanandos eos, die suæ unctionis, et aliis quibusdam diebus quibus sacram Eucharistiam sumebant. Bonifacius VIII, in bulla canonizationis S. Ludovici, anni 1297, agnoscit eum *strumosis beneficium liberationis impendisse*. Hæc consuetudo perseveravit usque ad Carolum X, qui etiam die suæ unctionis strumosos tetigit, sed non constat aliquos ex iis fuisse sanatos. Communissime docent theologi virtutem sic sanandi non fuisse naturalem, sed donum a Deo gratis datum. Unde plures referunt auctores Philippum I hoc privilegium per peccata sua amisisse. Vide in primis *Histoire de l'Eglise gallicane*, l. 6, in initio.

5° Juxta Salmanticenses, Suarez, Sanchez, Ligorio et alios, arcendi sunt ut superstitiosi qui carbones contrectant, halitu fornacem tepefaciunt vel hominem occidunt; qui madidi vino sanant; qui in præsentia alterius salvatoris virtutem sanandi amittunt; qui eam virtutem ab aliis discunt; qui dicunt eam esse privilegium septimi filii, sine filiabus intermediariis, aut hominis tali die nati, etc.

6° Advertunt iidem auctores quod in dubio præsumendum sit effectum esse naturalem, quia, ut ait S. Th. 2 2, q. 60, art. 4, « ubi non apparent manifesta indicia de ma» litia alicujus, debemus id ut bonum habere, in melio» rem partem interpretando quod dubium est. » Requirunt tamen ut præmittatur protestatio nolendi malum effectum, si existat superstitio. Si vero certe vel probabiliter constaret rem naturaliter producere non posse talem effectum, potius judicandum esset aut illum frustra exspectandum, aut a diabolo venturum esse.

7° Usus pulveris sympathici in distans operantis, v. g. sanguinem fluentem sistentis, vulnera sanantis, communiter damnatur ut superstitiosus; quidam tamen illius efficaciam conantur explicare per effluxum materiæ subtilissimæ. Unde *Elbel*, a Ligorio citatus et approbatus, l. 3, n. 20, censet hunc pulverem in casu urgenti permitti posse, modo vulneratus non nimium distet, v. g. non ultra trecentos passus, et præmittatur protestatio contra omnem diaboli operationem.

8° *Observantia eventuum* in eo consistit ut quis, ex cujusdam rei impertinentis fortuito occursu, bona vel mala sibi aut aliis eventura ominetur, et inde actiones suas dirigat, v. g. iter infaustum timeat si egrediendo pedem offenderit, aut lupus sibi occurrerit, et domum regrediatur; adire nolit convivium in quo tredecim debent esse personæ, timens ne una et forsitan ipsa in eo moriatur anno, aliquod formidet infortunium ex inversione salinæ, ex sternutatione, ex cantu strigis vel crocitu corvi, etc.

Non vero superstitiosum est observare lunam aut tempora aptiora colligendis herbis, purgandis corporibus, cædendis arboribus, seminandis granis, etc. quia hæc sunt naturalia, sicut prædicere pluviam ex inspectione cœli, ex doloribus podagræ, vel præsagire alicujus internas dispositiones aut futuras qualitates ex ipsius metoposcopia (*physionomie*), quamvis prudenter admodum sit judicandum et agendum.

Punctum quartum. — *De magia et maleficio.*

1° Nomine magorum apud Græcos et Orientales intelligebantur sapientes, præsertim ii qui cursus astrorum observabant, id est astronomiam colebant : unde Matth. II, 1 : *Ecce Magi ab Oriente venerunt Jerosolymam.* Magia igitur in bono sensu accipiebatur. Postea vox illa translata est ad significandam artem quæ docet facere opera insolita et mira per causas occultas.

2° Magia dividitur in naturalem et superstitiosam. Magia naturalis est ars operandi mira per causas naturales, sed occultas, v. g. per operationes astronomicas, arithmeticas, chimicas, opticas, etc. Proculdubio in se est licita, modo absit deceptio, scandalum et omnis spiritus superstitiosus, etiamsi quædam proferantur verba barbara, sine fide, ad illusionem astantibus faciendam et risum facilius excitandum. Vulgo appellatur *magie blanche.* Magia superstitiosa est ars mirabilia producendi opera vires humanas superantia, ex pacto explicito vel implicito cum dæmone, et vocatur *magie noire.* In eo differt a divinatione, quod divinatio versetur circa occultum aut futurum cognoscendum, et magia circa mirabile faciendum.

3° Si mirabile opus, sic magice productum, sit tantum ad ostensionem vel ad bonum sibi aut aliis procurandum, operatio nomen retinet magiæ : si vero nocumentum aliis inferat, vocatur maleficium, a verbis malum facere; et duplex distinguitur, amatorium scilicet et veneficum.

Maleficium amatorium in eo consistit ut amor venereus excitetur erga personam determinatam, non quod persona sic excitata malum necessario faciat, sed ad illud inclinetur et difficilius tentationi resistat. Dico erga personam determinatam, quia sunt herbæ, lapides, pocula quibus tribuitur virtus sensus libidinis commovendi et concupiscentiam inflammandi, sed in genere : solius est dæmonis has flammas inspirandi erga unam

specialiter personam, phantasiam immutando, pulchriores exhibendo species, humores libidinosos excitando, etc.

Maleficium veneficum est illud quo, ope dæmonis, inferuntur mala hominibus, animalibus, frugibus, etc. v. g. quo homines redduntur infirmi, feminæ steriles, proles languidæ, pecora morbida, arbores siccæ, etc.

Unde magia simpliciter dicta soli adversatur religioni; sed maleficium, sive amatorium, sive veneficum, simul lædit religionem et justitiam commutativam, ac proinde obligationem damnum reparandi inducit.

4° Negari non potest, *sine errore in fide*, inquit Suarez, cap. 14, n. 7, magos exstitisse, ac consequenter existere posse : nam satis expresse habetur in Scriptura et in tota traditione, ut patet exemplo magorum Pharaonis, Exod. XII et VIII ; Pythonissæ Samuelem evocantis, I Reg. XXVIII, 8 ; pseudoprophetarum, *qui faciunt signa et prodigia*, Matth. XXIV, 24 ; Simonis magi, Act. VIII, 9, etc. etc.

Nec Scriptura, nec traditio, nec Ecclesia definierunt an effectus magiæ sint reales, v. g. veri serpentes, veri mortui ad vitam revocati, an vero tantum apparentes, sive quia eædem excitantur sensationes ac si realia objecta sensibus objicerentur, sive quia dæmon ex aere vel ex alia materia phantastica efformat corpora, quæ ad voluntatem evanescunt. Probabilius videtur hos effectus esse duntaxat apparentes, quamvis ignoremus in quo constiterit hæc apparentia.

Certum tamen videtur ipsam Samuelis animam a Pythonissa fuisse evocatam cum apparentia sui corporis, siquidem Saül eum agnovit, et *dixit Samuel ad Saül : Quare inquietasti me ut suscitarer?... Et ait Samuel : Quid interrogas me, cum Dominus recesserit a te?* I Reg. XXVIII, 15 et 16. In Eccli. XLVI, 23, legitur de Samuel : *Et post hoc dormivit, et notum fecit regi, et ostendit illi finem vitæ suæ, et exaltavit vocem suam de terra in prophetia delere impietatem gentis.* Certe hæc intelligi non possunt de fictitia apparitione : dicendum ergo Deum voluisse hac vice ut vera Samuelis anima ad Pythonissæ incantationem

adveniret, et veritatem Saüli prænuntiaret. Seclusa autem speciali Dei concessione, dæmon non habet virtutem animas præsertim beatas sic adducendi : hoc manifeste earum beatitudini repugnat.

5° Operationes quibus magi et sagæ mira operantur, si adhibeantur verba, dicuntur incantationes; ipsi vocantur incantatores, et sæpe, in jure canonico ac in historia ecclesiastica, sortiarii et sortiariæ appellantur, a sortilegio, voce communiter usurpata pro cunctis operationibus diabolicis.

6° Quemadmodum Christus gratiam sanctificantem quibusdam signis sensibilibus annexuit, ita et dæmones, perfida quadam imitatione, sensibilia excogitaverunt signa quorum applicatione vel sola præsentia effectus diabolici producuntur, ut referunt P. *Le Brun*, in opere supra citato ; *Thiers, Traité des superstitions, selon l'Ecriture sainte,* 4 vol. et generatim theologi ac canonistæ. Hæc signa sæpe sunt permanentia, ut philtra amatoria, ligaturæ, stramina certo modo plicata, in terra abscondita, schedæ, quædam ex variis materiis profanis et sacris composita, etc.

7° Hoc superstitionis genus grave esse peccatum constat 1° ex Scriptura sacra, Exod. XXII, 18 :*Maleficos non patieris vivere* ; Deut. XVIII, 10 : *Nec inveniatur in te qui ariolos sciscitetur... nec sit maleficus, nec incantator, nec qui pythones consulat* ; 2° ex plurimis conciliis quæ Pontas v° *Sorcier* citat ; 3° ex praxi Ecclesiæ quæ has artes semper reprobavit ; 4° jure canonico in quo plura sunt capita et integræ quæstiones contra sortilegos, magos, maleficos, etc. præsertim in Decreto, 2 part. causa 26, q. 1 et seq. 5° ratione, quæ omnem prohibet societatem cum dæmone.

Huic peccato sæpe alia junguntur peccata quibus confessarius magos et sagas interrogare debet, v. g. hæresis, idololatria, apostasia, blasphemia, sacrilegium, luxuria, damna proximi, quia inter eos alii credunt dæmonem non esse damnatum, alii illum honorant velut Deum, alii Christum et fidem divinam abnegant, baptismo renuntiant, alii ad sua sortilegia utuntur rebus

sacris, sancto oleo, ipsamet sacra Eucharistia, etc.

8° Remedia contra maleficia sunt : 1° ea quæ ex medicina petuntur, v. g. usus plurium herbarum, ut rutæ et salviæ, quæ habent virtutem naturalem corrigendi humores ope dæmonis commotos; 2° exorcismi Ecclesiæ, illius preces, missæ sacrificium, aqua benedicta, reliquiæ sanctorum, signum crucis, invocatio sanctissimorum nominum Jesu et Mariæ, frequentatio sacramentorum Pœnitentiæ et Eucharistiæ, etc. 3° alia sunt moralia in eo sita ut pactum cum dæmone initum dissolvatur, et signa magica destruantur.

9° Verum circa ultimum remedium quædam sunt observanda, scilicet : 1° non licet maleficium tollere per aliud maleficium aut per operationem magicam, quia non sunt facienda mala ut eveniant bona. Unde non licet inducere maleficum etiam paratum ad tollendum maleficium si illud tollere nequeat nisi per diabolicam operationem, quia esset illum inducere ad peccandum : in dubio an possit illud sine novo maleficio tollere, ab hac inductione abstinendum est, ob periculum peccati. Ita Layman, Sanchez, Suarez, Busembaum, etc. 2° Facilius præsumi potest eum qui signa posuit ea sine novo maleficio destruere posse, quam eum qui non posuit : unde si hic suam operam offerat, prius examinandus erit de modo solvendi, inquit Busembaum, post Layman et Bonacinam. 3° Si autem maleficus modo licito maleficium tollere possit, ad id accersiri, rogari, pecunia induci et etiam cogi potest, etiamsi prævideretur eum, neglecto modo licito, magica operatione usurum esse; quia tunc peccatum ipsi soli imputandum esset. Sic communiter theologi contra Cajetanum. 4° Unusquisque signa magica sibi cognita destruere potest sine periculo peccandi, dum quamlibet dæmonis operationem detestatur. 5° Cavendum ab iis qui sese ostendunt ut peritos in arte tollendi maleficia : vel enim ope dæmonis agunt, vel communius sunt impostores qui, ut pecuniam obtineant, effectus naturales, v. g. morbos aliasve calamitates exhibent ut maleficia, et sæpe ea his vel illis per enormem calumniam

tribuunt : qui ministerio eorum temere utuntur, ad gravem injustitiam concurrunt et obligationem damnum reparandi incurrunt.

10° In veteri Lege qui consulebant ariolos, pythones, divinos, aut veritatem a mortuis quærebant, aut somnia atque auguria observabant, malefici, incantatores, etc. morte plectebantur, ex Exod. xxii, 18, Levitic. xx, 27, et Deut. xviii, 12. In nova Lege qui tales pessimas exercent artes, excommunicationi latæ sententiæ, secundum quosdam, aut saltem ferendæ sententiæ, juxta Suarez, Sanchez, Lessium et alios, subjiciuntur, ex Decreto, 2 part. causa 26, q. 5, can. 1 et seq. Clericus qui hoc fecisse deprehensus fuerit, ab honore dignitatis suæ suspensus, perpetuam agat pœnitentiam in monasterio. Ibid. can. 5.

In foro autem civili omnes magici et quilibet malefici, de crimine convicti, olim ultimo plectebantur supplicio; id est, pœna in Deuteronomio lata eis applicabatur, et ordinarie pœna ignis. Si agebatur de clerico, primum tribunalia ecclesiastica de superstitionis existentia pronuntiabant; deinde judices sæculares, de pœna corporali applicanda : ubi vero accusati erant laici, judices sæculares, in Gallia, de crimine et de pœna judicabant. Si ergo pœnæ corporales quandoque fuerint nimis graves, hoc tribui non potest Ecclesiæ, sed principibus sæcularibus, et multo magis moribus tunc existentibus.

De lamiis, sagis et strigibus vide Concina, l. 3 in Decalogum, dissert. 2, cap. 12, ubi plures agitat quæstiones magis curiosas quam utiles.

11° Parochi, concionatores, catechistæ et ii omnes qui munus populum Christianum erudiendi habent, enumerent tantum eas superstitiones quæ notæ sunt in suis regionibus, ne alias potius edoceant quam ab eis avertant.

Punctum quintum. — *De possessione et obsessione.*

1° Constat, ex dictis in tractatu de vera Religione, ubi de miraculorum auctoribus, dæmones multa posse, etiam potestate sibi naturali, quæ vires humanas superant.

2° Possessio in eo consistit ut dæmon corpori humano quodam modo uniatur, in illo et per illud extraordinaria operetur, v. g. singulares vires ei tribuat, illud assurgat, deinde projiciat vel cadere sinat sine ulla læsione accepta, occulta revelet, linguis ignotis loquatur. Si dæmon in corpore hominis residere non videatur, sed externe operetur, illud variis modis vexando, tunc adest obsessio.

3° Veras exstitisse possessiones et obsessiones negari non potest absque errore in fide; id enim constat 1° ex Scriptura sacra, I Reg. XVI, 14 : *Spiritus Domini recessit a Saül, et exagitabat eum spiritus nequam a Domino.* Plerique Patres et interpretes putant Dominum revera misisse spiritum nequam, seu dæmonem, id est permisisse ut Saülem obsideret atque vexaret. In Evangeliis multa sunt exempla possessionum vel obsessionum dæmoniorum, v. g Marc. XVI, 9 : *Apparuit primo Mariæ Magdalenæ, de qua ejecerat septem dæmonia;* Matth. XVII, 17 : *Et exiit dæmonium, et curatus est puer ex illa hora.* 2° Consensus Patrum et doctorum, constans traditio et praxis Ecclesiæ nullum in hoc puncto permittunt dubium; specialis existit ordo ad conferendam potestatem imponendi manus super energumenos et abigendi dæmones ope exorcismorum. Ergo.

4° Funditus ergo ruunt oculis nostris argumenta incredulorum qui possessiones in Evangelio relatas negant, vel in sensu metaphorico intelligendas esse volunt, sub prætextu quod sint impossibiles; aliter enim ratiocinamur et dicimus : Certum est illas exstitisse : ergo sunt possibiles.

Aliunde increduli, pro more suo, congerunt difficultates, quæ prima fronte rationem offendere videntur, et serius perpensæ, nullius sunt roboris : dicunt imprimis, 1° putatos dæmoniacos fuisse omnes ægrotos vel infirmos; 2° sæpe, ex narratione Evangelistarum, fuisse in eis plures spiritus immundos vel etiam legionem, quod de vitiis metaphorice intelligendum est; 3° effectus dictarum possessionum fuisse valde limitatos, et ex contractione nervorum venire potuisse; 4° possessiones a multo tempore desiisse, et nunc esse inauditas, etc.

5° *Ad hoc respondemus.* 1° Ignoramus an dæmon ex potestate sibi naturali corpora humana possidere possit, an vero ex speciali Dei concessione, sicut legitur de calamitatibus in Job excitatis : in utroque casu fieri potest ut possessio morbos vel infirmitates producat, aut dæmon non nisi in corporibus tali vel tali modo dispositis operari possit ; ipsius enim potestas necessario est limitata, vel ex natura ejus, sicut nostra respectu materiæ, vel ex Dei ordinatione. 2° Nihil obstat quominus plures, vel etiam multi dæmones eumdem hominem simul vexent, in illo simul quodam modo resideant et operentur, ac proinde illum simul possideant. Item homo a dæmone possessus sæpe nihilominus suis utitur facultatibus, et humanos facit actus. Qua autem ratione hæc fiant explicare non valemus, nec ideo eorum existentiam negare debemus. 3° Concedimus potestatem dæmonis in possessionibus multum esse limitatam, idque, ut diximus, vel ex ipsius natura, vel ex voluntate Dei expressa ; sed negamus omnes possessionis effectus contractioni nervorum tribui posse. Numquid ex contractione nervorum contingit ut quis occulta cognoscat et revelet, ut loquatur in lingua quam nunquam didicit, eam intelligat, etc. 4° Deus permisit ut in primis Ecclesiæ sæculis multo frequentiora exstiterint possessionis exempla, tum ut ipsius gloria manifestaretur, tum ut ex miraculosa dæmonis expulsione veritas religionis Christianæ magis inclaresceret, tum quia dæmones videntes suum imperium labefactari, potestatem suam ardentius exercere volebant. Quis autem ex his et similibus objectis concludere auderet facta possessionum in Evangelio narratarum sensu metaphorico intelligenda esse? Tota traditio ea in sensu litterali, obvio et reali semper intellexit. Præterea falsum est possessiones a multo tempore penitus desiisse, fuerunt quidem minus frequentes post prima sæcula, sed quædam nihilominus identidem visæ sunt, et in plerisque ritualibus reperiuntur exorcismi quibus utendum est ad expellendos spiritus immundos a possessis et obsessis ; qui ritus est antiquissimus, seu potius semper exstitit in Ecclesia

Latina, ut videre est apud P. *Martène*, t. 2, p. 970 et seq. et fuit olim usitatus apud Græcos, qui primitus habebant exorcistas sicut et nos, ut ostendit P. Goar.

6° Sæpe valde difficile est veram dæmonis possessionem aut vexationem secernere a morbis ex nervorum contractione vel ex imaginationis vitiatæ deliramento provenientibus. Quædam tamen sunt signa omnino certa, ut, v. g. si vexatus pareat mandato interius dæmoni facto, vel exterius, sed in lingua ipsi prorsus ignota; aut si faciat actus naturæ evidenter repugnantes, puta si, pedibus sursum erectis, ad laquear domus elevetur et ibi ad nutum imperantis maneat suspensus, si secreta quæ naturaliter cognosci nequeunt clare et distincte aperiat, si lingua sibi ignota recte loquatur, etiamsi aliis diebus vel momentis hanc linguam intelligere non videatur, male loquatur, secreta revelare tentando mentiatur; possessio enim non semper est continua, et insuper dæmonis interest ut mentiatur atque nos decipiat. Alia signa etiam extraordinaria communiter sunt saltem æquivoca: forte dæmonis possessio vel obsessio existit, sed non constat.

7° *Notandum*, dæmones variis modis vexare et possidere posse, Deo ita permittente, homines justos et virtutibus insignes, ut patet exemplo patientissimi Job, duorum sanctissimorum virorum quos memorat P. *Martène*, loco citato, post Severum Sulpitium et Cassianum. Nihil ergo ex consueta agendi ratione vexati concludere licet pro veritate aut falsitate possessionis, et energumeni qui tranquilla habent intervalla ad Pœnitentiæ et Eucharistiæ sacramenta admitti possunt.

8° Sicut maleficiati quandoque remediis naturalibus sanantur, ita et a dæmone vexati sic liberari possunt, quando scilicet expelluntur vel sanantur humores vitiati quibus utebatur diabolus. Cura igitur medicorum non est negligenda.

9° Sed consuetum et efficacius remedium contra veram possessionem vel obsessionem est exorcismus qui fit nomine Ecclesiæ et a ministro ad id specialiter deputato. Olim exorcistæ virtute suæ ordinationis ad exorcizandos

energumenos procedere valebant : nunc illud officium reservatur sacerdotibus qui ab episcopo pro singulis casibus committi debent ; et ita fuit statutum ne morbi naturales, pro diabolicis operationibus sumpti, exorcismis frustra subjicerentur, in confusionem Ecclesiæ.

Prius ergo episcopus judicare debet, ex signis per se vel per alios sedulo observatis, an vera existat possessio vel non, et, possessione vel obsessione agnita, ad exorcismum ipse procedere, vel alium ad id deputare, et ordinem exorcismi vel orationes pronuntiandas determinare poterit.

In dubio de realitate possessionis vel obsessionis, illicitum non esset uti exorcismis, annuente episcopo ; sed cavendum ne scandalum aut Ecclesiæ contemptus inde nascatur.

10° Exorcismi non producunt effectus suos ex opere operato, ut sacramenta, sed tantum ex opere operantis : sanctiores igitur committendi sunt sacerdotes ad hoc officium explendum, et ipsi, præmissis confessione sacramentali, jejuniis et orationibus, cum firma fide, summa humilitate, patientia et constantia procedere debent : postulantibus enim discipulis, cum viderent hominem male habentem subito a dæmone liberatum, *Quare nos non potuimus ejicere illum ? dixit illis Jesus : Propter incredulitatem vestram... hoc autem genus non ejicitur nisi per orationem et jejunium.* Sæpe dæmones, primis exorcismis insensibiles, perseverantiæ exorcizantis resistere nequeunt et tandem exeunt. Unde P. *Surin*, pietate et doctrina conspicuus, diu exorcizavit Joannem de Angelis, priorissam monialium ordinis Sanctæ Ursulæ Juliodunensium (*de Loudun*), anno 1634 [1] ; et D. *de La*

[1] « Les possessions des religieuses de Loudun, attribuées à Urbain » Grandier, originaire de Bouère, diocèse du Mans, curé de cette ville, » et condamné le 18 août 1634 à être brûlé vif comme sorcier, ont fait » un très-grand bruit et ont été jugées diversement. Les Protestans, les » philosophes et les incrédules en masse ont prétendu que ces posses- » sions n'avaient rien de réel; qu'elles n'étaient que des impostures » dirigées par Laubardemont, officier de la cour de Louis XIII, à l'ins-

Cour [1], missionarius Apostolicus, juvenem Cochinchinensem de quo ipse fuse loquitur in epistola ad doctorem medicum nomine Winslow, diei 25 nov. 1738.

» tigation de Richelieu, pour perdre Grandier. Beaucoup d'autres soutiennent qu'une telle supposition est absurde, 1° parce qu'il n'est pas » possible que Richelieu ait eu recours à de semblables moyens pour » perdre un prêtre obscur qui ne pouvait lui faire ni bien ni mal; » 2° qu'en supposant qu'il eût intérêt à le perdre, il n'aurait pas manqué de moyens plus simples et plus faciles que celui-là; 3° qu'il est » impossible que tant de personnes estimables et craignant Dieu soient » entrées dans un complot aussi infernal, sans qu'aucune se soit démentie; 4° qu'au moins cet abominable manége n'aurait pas continué » après le cruel supplice de Grandier, et cependant les exorcismes sur » les religieuses continuèrent long-temps après; 5° que le P. Surin, » homme pieux et instruit, envoyé à Loudun après la mort de Grandier seulement, ayant tout vu par lui-même, et exorcisé pendant » long-temps la mère prieure, est plus digne de foi que des étrangers » qui jugent seulement d'après leurs idées : or il a laissé un *Abrégé de* » *la véritable histoire de la possession de Loudun*, qui a été imprimé » depuis peu, où il détaille et soutient la vérité des faits; 6° que des » hommes distingués, entre autres M. de Queriolet, conseiller au parlement de Rennes, milord Montaigu et un jeune avocat, étant allés » voir eux-mêmes les faits, par curiosité, en furent tellement frappés » qu'ils se convertirent de la manière la plus éclatante. »

[1] « M. de La Cour dit, dans la lettre que Collet rapporte textuellement à la fin de son Traité de la Religion, t. 2 de la Petite » Théologie, p. 452, édit. de 1782, que le jeune Cochinchinois, âgé de » 18 à 19 ans, avait été possédé à la suite d'une communion indigne, » comme il l'avoua plus tard. Averti par les Chrétiens de l'état où était » ce jeune homme, il alla le trouver, lui parla en latin, ayant l'entière » certitude qu'il ne pouvait avoir aucune notion de cette langue; le » jeune homme répondit de suite : *Ego nescio loqui latine.* Ne doutant » point qu'il ne fût possédé, il commanda au démon de le jeter par terre, » ce qu'il fit sur-le-champ; il lui ordonna de l'élever au plancher, et » aussitôt le jeune homme fut traîné, à la vue de tout le monde, à travers l'église et le long d'un pilier, les pieds en haut, et collé au plancher, la tête en bas; au bout d'une demi-heure il lui commanda de » le rendre à ses pieds, sans lui faire de mal. A l'instant, le démon le » jeta *comme un paquet de linge sale, sans l'incommoder.*

» Il fit les exorcismes d'abord pendant huit ou dix jours sans obtenir » de succès : il profita de certains momens de calme pour le confesser, » l'exciter à la contrition, l'absoudre, et le faire communier, puis recommença les exorcismes; et les continua pendant plus d'un mois.

Circa possessiones dæmonum legi potest dissertatio P. *Rondet*, quæ est in Biblia dicta *de Vence*, t. 13 in-4°, p. 293.

SECTIO SECUNDA. — De irreligiositate.

Peccata irreligiositatis vel tendunt directe ad irreverentiam Dei, et sunt tentatio Dei, perjurium et blasphemia ; vel tendunt directe ad irreverentiam rerum sacrarum, et sunt sacrilegium et simonia. De perjurio et blasphemia dicemus sub secundo præcepto. Hic ergo nobis dicendum est de tentatione Dei, sacrilegio et simonia.

Punctum primum. — *De tentatione Dei.*

1° Tentare in genere idem est ac rem vel personam aliquam explorare seu experimentum de ea sumere. Sic quandoque Deus tentat homines, volens de illis experimentum sumere, ut innotescat quid in hac vel in illa virtute possint aut non possint : eo sensu tentavit Abraham ut firmitas ejus fidei omnibus appareret, Job et Tobiam, ut omnes patientiam eorum noscerent.

2° Tentatio autem Dei est dictum vel factum quo quis explorat num Deus sit potens, sapiens, misericors aliamvé perfectionem habeat ; et duplex est, una formalis et altera implicita. Est formalis quando quis, de aliqua veritate divina dubitans, petit miraculum quo Deus eam manifestet ; v. g. si de veritate præsentiæ realis in Eucharistia dubitet, et petat ut Christus appareat visibilis ; si ex turri se præcipitet, ut experiatur an Deus velit eum servare. Implicita ea est qua quis non expresse sibi proponit Deum tentare, sed id tamen facit quod ex natura sua est tentatio ejus ; v. g. si temere se objiciat periculo ex quo non nisi miraculose eripi possit ; si in

» Enfin il se trouva soulagé, les vexations diminuaient peu à peu ; il finit » par être entièrement guéri et devint un excellent Chrétien.

» Ce missionnaire, que Collet dit avoir particulièrement connu et » mériter toute confiance, rapporte ces faits comme étant arrivés sous » ses yeux. On ne se trompe pas sur des faits de cette nature. »

morbo periculoso remedia naturalia omittat, sperans a Deo sanitatem; si clericus, extra casum necessitatis, concionari velit absque convenienti præparatione, etc.

3° Certum est tentationem Dei formalem peccatum esse mortale, quia, cum dubitationem de perfectionibus Dei includat, in gravem ipsius contemptum redundat. Ita Lessius, Sanchez, Suarez, Busembaum, etc.

4° Quoniam vero tentatio implicita nullam includit dubitationem de perfectionibus Dei, non est illi adeo injuriosa, et sæpe est solum peccatum veniale, ob ignorantiam, inadvertentiam, defectum consensus aut parvitatem periculi; imo si justa adsit causa, v. g. Dei inspiratio, aliqua necessitas aut Ecclesiæ utilitas, nullum erit peccatum. Sic, cum pluribus aliis, Busembaum, Ligorio, etc.

5° Communiter docetur, contra quosdam, tentationem Dei explicitam, sine tamen dubitatione, non admittere parvitatem materiæ, ac proinde eum qui sola curiositatis causa petit miraculum, ut quid extraordinarium videat, graviter peccare, nisi ratione ignorantiæ aut indeliberationis excusetur; gravis est enim irreverentia erga Deum. Ita Sanchez, Suarez, Ligorio et alii contra Cajetanum, Lessium, Busembaum, etc.

6° Quidam volunt eum qui in levi infirmitate, remediis naturalibus neglectis, sanitatem a Deo exspectat, graviter peccare; sed Ligorio, cum aliis pluribus, huic sententiæ omnino repugnat, et culpam venialem tantum hic admittit, dicens in hoc gravem non existere deordinationem, quia miraculum non petit curiositatis causa: addit se putare aliquando nullum esse peccatum, si nempe is homo speret fore ut sine remediis naturalibus, Deo adjuvante, liberandus sit.

7° Si vero materia sit gravis, v. g. si quis graviter ægrotans ad medicum non confugiat, aut remedia ejus contemnat vel negligat, si gravi periculo cadendi, immergendi, etc. absque necessitate se immittat, licet Dei potentiam vel misericordiam explorare non intendat, graviter peccat, quia vel nocumentum sibi vult inferre,

et contra quintum præceptum peccat, vel sperat se Deo adjuvante salvum fore, et illum injuriose tentat.

8° Petere a Deo auxilium gratiæ extraordinarium ad magnam difficultatem spiritualem aut corporalem superandam, ad convertendum peccatorem, ad felicem alicujus negotii exitum, etc. non reputatur tentatio Dei, sed potius est actus eum honorans. Item, communiter fatentur auctores licitum esse petere a Deo miraculum, ex ipsius inspiratione, ut plures fecerunt sancti, et ad magnam Ecclesiæ vel etiam propriæ aut aliorum salutis utilitatem, modo petitio non sit absoluta, sed divinæ voluntati subordinata.

9° At miraculum absolute petere aut offerre non licet ad convertendum hæreticum vel alium insignem peccatorem, quia fidei nostræ testimonia auxilio gratiæ juncta sufficiunt. Si tamen aliquando firmissima sit spes conversionis, miraculum humiliter peti potest a Deo sub conditione, si ei placuerit. Ita, cum aliis, Ligorio, l. 3, n. 31.

10° Qui absque justa causa periculo mortis vel mutilationis ad perferendum martyrium se exponunt, graviter peccant, nisi bona fides aut divina inspiratio eos excuset, ut de pluribus sanctis confitendum est. Si vero legitima esset causa, v. g. ne fides aut salus multorum alias periclitetur, ad vitandas blasphemias, ad exaltandam fidem, ad procurandam Dei gloriam, martyrio se offerre licet. Ita S. Th. 2 2, q. 12, art. 1, ad 3; Ligorio, l. 3, n. 32, etc.

De probationibus olim usitatis, quæ vocabantur judicia Dei.

1° Ut in accusationibus veritas a falso secerneretur, quando sufficientes deficiebant testes, varia instituta fuerant experimenta quibus subjiciebatur accusatus : si evadebat illæsus, judicabatur innocens; secus, reputabatur reus, quia communis opinio erat Deum teneri causam innocentis in se sperantis per miraculum defendere.

2° Præcipuæ illæ probationes erant : 1° juramentum super illustrium sanctorum tumulis, v. g. S. Martini, S. Germani, SS. Dionysi et sociorum præstitum. S. Aug. remisit Bonifacium presbyterum crimine pessimo accusatum, sed non convictum, ad tumulum S. Felicis Nolensis, ut per juramentum se purgaret, credens illum divinitus esse puniendum si perjurus esset, Epist. 78. 2° Sumptio corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi. Sic in concilio Wormatiensi, anno 868 celebrato, statuitur ut monachi de furto suspecti pro purgatione sua corpus et sanguinem Domini reciperent. 3° Crucis et Evangelii impositio in caput accusati, qui testari debebat per viventem in sæcula, cujus patibulum est crux, sese immunem esse a peccato hujusmodi. 4° Judicium ignis, in eo consistens ut accusatus ferrum candens aut carbones teneret et ferret, in aquam calidam manum immitteret, vel inter rogos incensos transiret; qui usus, ut refert P. *Martène*, t. 2, p. 927, Hincmaro est longe antiquior. Sic S. Brixius, Turonensis episcopus, anno 444 defunctus, de peccato luxuriæ accusatus, prunas ardentes in birro usque ad sepulcrum S. Martini, una cum populorum turbis, portavit, et dixit, referente Greg. Turon. l. 2, cap. 1 : « Sicut istud vestimentum ab ignibus videtis illæsum, ita et corpus meum a » mulieris coitu est impollutum. » Sic imperatrix Cunegunda vomeres candentes, ingemens ex necessitate in qua erat constituta, et Deum suæ innocentiæ testem invocans, nudo vestigio calcavit, et sine adustionis molestia secura pertransiit. Sic monachus Vallis Umbrosæ inter duos rogos accensos transiit illæsus, anno 1067, ad probandum quod Petrus, episcopus Florentinus, esset simoniacus; *Fleury*, l. 61, n. 27. 5° Immersio in aquam frigidam; qui super aqua manebant, reputabantur rei, *Fleury*, l. 47, n. 30. 6° Ubi agebatur de terminandis litibus, contendentes in singulari prælio decertare tenebantur, et victor jus obtinebat; vel ambo stabant brachiis extensis in forma crucis, dum divinum celebrabatur officium, et qui primus ex aliqua parte moveba-

tur, cadebat : hæc probatio dicebatur judicium crucis.

3° Ante singula probationum genera solemnes fiebant preces, benedictiones et missarum celebrationes, ut videre est apud *Martène*, qui viginti ordines diversos refert, t. 2, p. 930 et seq.

4° Nihilominus constat apud omnes hujusmodi probationes in se graviter esse illicitas ; nam 1° pertinent ad divinationem, quatenus ad cognoscendum occultum ordinantur ; 2° ad tentationem Dei, siquidem miraculum ab eo sine necessitate petebatur ; ubi crimen viis naturalibus cognosci non potest, relinquendum est judicio Dei secreta cordium scrutantis ; 3° ab Ecclesia fuerunt reprobatæ, et Stephanus V sic habet in Decreti 2 parte, causa 2, q. 5, can. 20 : « Ferri candentis vel aquæ fer» ventis examinatione confessionem extorqueri a quoli» libet sacri non censent canones. »

5° Si ergo quidam sancti, ut S. Brixius, sancta Cunegunda, monachus Vallis Umbrosæ, suam innocentiam aut veritatem allegatam tali judicio miraculose probaverint, dicendum est eos ex speciali Dei instinctu sic egisse, aut Deum, bona eorum fide vel necessitate in qua erant inculpabiliter constituti commotum, eos a tali periculo eripere voluisse, sicut olim Danielem suscitavit ad liberandam Suzannam.

6° Probatio autem per aquas amaras, cui mulier de adulterio suspecta subjiciebatur in veteri Lege, ex Num. v, 12 et seq. in nova Lege non existit, nec allegari potest ad ostendendum alias probationes quas Deus non instituit, esse licitas.

Punctum secundum. — *De sacrilegio.*

1° De sacrilegio, quatenus est peccatum luxuriæ, in dissertatione circa sextum præceptum egimus ; nunc igitur nobis agendum de sacrilegio aliter spectato, et definitur Violatio rei sacræ aliter quam per actum carnalem.

2° Nomine autem rei sacræ intelliguntur persona Deo consecrata per votum aut sacri ordinis susceptionem, lo-

cus divino cultui vel sepulturæ ecclesiasticæ destinatus, et quælibet objecta a personis et locis sacris distincta, quæ divino cultui consecrantur, vel ab Ecclesia sanctificantur, ut vasa, linteamina, reliquiæ, sacræ imagines, etc.

3° Non est dubium quin violatio rei sacræ sit peccatum; nam sancta sancte tractanda sunt. Illud peccatum ex genere suo mortale est, quia Deo infert injuriam. Potest tamen fieri veniale defectu advertentiæ, consensus, aut propter materiæ levitatem, v. g. si unus assis in ecclesia subripiatur.

4° Circa modos hoc peccatum committendi repetere nolumus ea quæ in citata dissertatione diximus : quædam tantum subjungemus de sacrilegio personali, locali et reali.

Sacrilegium personale locum habet quando persona Deo consecrata violatur vel peccat, quatenus est consecrata, v. g. si post votum castitatis emissum aliquid turpe dicat aut faciat, aut personam sacram ad id inducat; si clericus in sacris constitutus, monachus aut monialis percutiatur, propter legem Ecclesiæ id prohibentis : secus si perjuret, si detrahat, furetur, occidat, etc. Olim trahere clericum ad tribunal sæculare, tributa ei imponere, erat sacrilegium personale, propter privilegium ecclesiasticum tunc existens.

Sacrilegium locale est omnis actus quo ecclesia, capella vel cæmeterium polluitur. Causas pollutionis vide in tractatu de Eucharistia, 2ª parte.

Ad eam speciem referuntur 1° omnia quæ contra sanctitatem rei sacræ fiunt, quamvis locum juxta sacrorum canonum dispositiones non polluant, ut effractio, spoliatio, incendium loci sacri, eversio altaris; 2° furtum in loco sacro, etiam rei non sacræ, idque vi legis ecclesiasticæ sic se habentis, in Decreti 2 parte, causa 17, q. 4, can. 21 : « Similiter sacrilegium committitur auferendo » sacrum de sacro, vel non sacrum de sacro, sive sa» crum de non sacro; » 3° conclamationes, deambulationes, mercatus, judiciorum sæcularium strepitus; non vero actus ipsam ecclesiam spectantes, v. g. scamnorum aliarumque sedium locatio; nec conventus sæculares, ubi

rationabilis subest causa et accedit episcopi licentia : sed tunc sacræ species in alium locum decentem transferendæ sunt. Ligorio dicit, n. 37, aliquam moderatam deambulationem in ecclesia aut privatam comestionem, etiam sine necessitate, non esse culpam gravem si absit scandalum. 4° Sacra Rituum Cong. per decretum 30 aug. 1701, a Clemente XI die 3 octob. ejusdem anni approbatum, declaravit « non licere cuicumque, personis regalibus » tantum exceptis, ad ecclesias strata sibi deferri facere; » secus, cessandum immediate a divinis. Quod nisi ser- » vetur, rectores cæterosque ministros ipso facto excom- » municationem incurrere, eamque ecclesiam esse pro » interdicta. » Ferraris, v° *Ecclesia*, art. 3, n. 25 et 29.

Sacrilegium reale est indigna objecti sacri, a personis et locis distincti, tractatio, v. g. 1° sacramentorum administratio aut susceptio cum peccato mortali; 2° vasorum et instrumentorum sacrorum profanatio, ut calice uti in convivio, ornamenta benedicta ad usus profanos applicare; non vero ornamenta non benedicta, ut ecclesiæ tapetes, candelabra, pelvim et alia quæ mediate tantum divino cultui serviunt, nisi ex contemptu saltem implicito id fiat, ut si semper vel indifferenter ea sic applicarentur : ita Busembaum, citans Tamburinum : idem affirmat dicendum de candelis, ramis, aqua, incenso et similibus benedictis, quia in modicis benedictionibus istis non agitur cum tanto rigore ab Ecclesia, ut patet in pane, ligno, carbonibus benedictis, etc. 3° indigna sacrarum imaginum et reliquiarum tractatio; 4° Scripturæ sacræ abusus, ad stabiliendos errores, ad exprimendas res turpes, verba ejus *ad scurrilia, fabulosa, vana, adulationes, detractiones, superstitiones... divinationes, sortes, libellos famosos*, etc. detorquere, ut ait concil. Trid. sess. 4, in fine : fragmenta autem librorum in quibus verba sacra inscribuntur, ad profanos usus adhibere sine contemptu, non est sacræ Scripturæ profanatio nec proinde sacrilegium; 5° bonorum Ecclesiæ invasio vel ablatio, piorum legatorum suppressio, et jurium Ecclesiæ defraudatio. 6° Fragmenta vestium sacrarum in usus profanos non sunt convertenda,

sed comburenda, ut in tractatu de Eucharistia, 2ª parte, diximus. 7° Furtum reliquiæ etiam parvæ grave est sacrilegium, nisi præsumatur dominum non fore valde contristatum. Ita plures apud Ligorio, l. 3, n. 45. 8° Qui tenetur ex officio curare ut vasa sacra, corporalia aliaque similia sint munda et bene ordinata, sacrilegii fit reus si ea relinquat immunda. 9° Quidam dicunt omne peccatum die Dominica vel festiva commissum, malitiam sacrilegii ex circumstantia diei contrahere; sed alii communius negant, nisi notabilis irreverentia cultui divino irrogetur; ut si quis die sexta Majoris hebdomadæ exhiberet comœdias, indicaret saltationem, etc. Sic, cum aliis multis, Ligorio, l. 3, n. 46.

5° Exprimenda est in confessione species sacrilegii, an sit personale, locale vel reale, et ejus materia; quia ex circumstantiis personæ, loci et objecti sæpe nova additur malitia, vel augetur, et sic qualitas aut gravitas peccati dignoscitur.

Punctum tertium. — *De simonia.*

Simoniæ nomen ortum habet a Simone Mago, qui videns Apostolos manus imponentes et Spiritum sanctum conferentes, mirabilem hanc virtutem vili pecuniæ pretio emere voluit. Hoc vitium diu antea tamen exstitit, siquidem videmus in Scriptura sacra Balaam a rege Balac conductum ad maledicendum populo Israel, Num. XXII, 7; Giezi famulum Elisæi talentum argenti et vestes mutatorias petentem a Naaman pro sanitate divinitus recuperata, IV Reg. v, 22; Jasonem multa talenta offerentem regi Antiocho pro summo sacerdotio, II Mach. IV, 8; Judam Christum vendentem, etc.

Breviter dicturi sumus 1° de definitione, divisione et malitia simoniæ; 2° de variis modis quibus committi potest simonia; 3° de causis ab ea excusantibus; 4° de pœnis contra simoniacos decretis; 5° de obligatione restituendi ex simonia nascente; 6° parvam de beneficiis appendicem subjungemus.

1° *De definitione et divisione simoniæ.*

Simonia communiter definitur, cum S. Th. 22, q. 100, art. 1 : *Studiosa voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid spirituale vel spirituali annexum.*

Dicitur 1° *voluntas,* quia nullum potest esse peccatum sine actu directo vel indirecto voluntatis liberæ seu studiosæ.

Dicitur 2° *emendi vel vendendi,* quibus verbis intelligitur omnis contractus non gratuitus, sive sit nominatus, sive non nominatus, v. g. do ut des, facio ut facias.

Dicitur 3° *pretio temporali,* id est, pecunia aliave qualibet re pretio æstimabili. Triplex hujusmodi pretium distinguitur, scilicet munus a manu, munus ab obsequio et munus a lingua. Munus a manu est quælibet res mobilis vel immobilis pretio æstimabilis ; munus ab obsequio est quodvis ministerium in rebus temporalibus præstitum vel præstandum, ut si episcopus conferat canonicatum clerico quia gessit vel gesturus est ejus negotia ; munus a lingua, per quod intelliguntur laudes, favores, intercessiones, preces et alia similia, ut si des alicui pecuniam ut te coram episcopo laudet, pro te intercedat, etc.

Dicitur 4° *aliquid spirituale,* id est, res vel actio sacra, ad cultum Dei vel animæ salutem ordinata, ut gratia, virtutes, oratio, sacramenta ; aut alio modo supernaturalis, ut omnes actus jurisdictionis ecclesiasticæ, sanatio miraculosa, etc.

Dicitur 5° *vel ei annexum,* id est, quod ad spirituale ordinatur, vel ab illo pendet, vel ei conjungitur, ut jus ad officium ecclesiasticum præsentandi, labor administrationi sacramentorum necessarius, proventus beneficii.

2° Simonia dividitur 1° in simoniam juris divini naturalis et positivi, et in simoniam juris humani, seu ecclesiastici ; et 2° in simoniam mentalem, conventionalem, realem et confidentialem. Simonia juris naturalis et divini ea est quæ prohibetur quia mala est in se, ut emptio vel

venditio etiam virtualis seu implicita rei sacræ ut talis, v. g. hostiæ consecratæ, sancti chrismatis, sacramenti, reliquiæ, etc.

Simonia juris humani est pactio, commutatio aut acceptio quæ malitiam habet simoniæ, non ex natura sua, sed tantum ob Ecclesiæ prohibitionem, intuitu reverentiæ erga res sacras factam; lex enim habet vim efficiendi ut ipsius objectum sit materia illius virtutis ex cujus motivo fertur, inquit P. *Antoine:* sic communio a non jejuno facta est sacrilegium, quia Ecclesia, ex motivo reverentiæ, vetuit sumptionem cujuslibet rei ante communionem. Unde, v. g. Ecclesia prohibens permutationem beneficiorum ob periculum simoniæ, et sub pœnis in veros simoniacos latis, effecit ut hæc permutatio privata auctoritate facta, ad simoniam pertineat.

Simonia mentalis non est solum propositum aliquid spirituale aut spirituali annexum pro temporali emendi aut vendendi, sed actio externa facta ex intentione simoniaca exterius non apparente, v. g. si quis obsequiose serviat episcopo ex intentione canonicatum vel alium titulum ecclesiasticum obtinendi.

Simonia conventionalis ea est quæ fit cum externa conventione expressa vel tacita dandi vel accipiendi quidquam spirituale pro temporali. Potest esse pure conventionalis, si nempe, pactione facta, nihil traditum fuerit; et semirealis, si videlicet ex una parte tantum objectum promissum, sive spirituale pro temporali, sive temporale pro spirituali traditum fuerit.

Simonia dicitur realis quando ex utraque parte est completa per reciprocam spiritualis et temporalis traditionem.

Simonia confidentialis in eo consistit, ut quis postulatione, commendatione vel alia ratione, alteri procuret beneficium, v. g. episcopatum, canonicatum, parochi officium, cum pacto ut titularis pensionem vel aliquos fructus ex eo procuranti vel aliæ personæ præstet, aut ipsum beneficium ad talem personam transmittendum curet, demissione in tempore opportuno, rogatione aut alia via.

Dicitur confidentialis, quia procurator bonæ fidei secum pactizantis confidit.

3° Simonia est peccatum religioni oppositum et gravissimum, idque patet 1° ex Scriptuaa sacra, nempe ex verbis Christi ad Apostolos, Math. x, 8 : *Gratis accepistis, gratis date,* et ex verbis B. Petri ad Simonem Magum respondentis, Act. VIII, 20 : *Pecunia tua tecum sit in perditionem.... in felle enim amaritudinis et obligatione iniquitatis video te esse.* Hæc verba grandem evidenter significant iniquitatem ; 2° ex jure canonico ; multa enim citari possent concilia, multa summorum Pontificum decreta, et imprimis Decret. 2 part. causa 1, q. 1, can. 5, 7, 21 et 27, ubi dicitur simoniam esse « piaculare flagitium, exsecrabile flagitium ; simoniacos comparandos esse Judæ proditori, qui Judæis Dei occisoribus Christum vendidit, et omnia crimina ad comparationem simoniacæ hæresis quasi pro nihilo reputari ; » 3° ratione ; sola quippe natura dictat summum esse malum res spirituales, de liberali manu Dei dependentes, omnia temporalia incomparabiliter superantes, arbitrio hominum ac æstimationi subjicere. Ergo.

4° *Notandum*, simoniam juris humani seu ecclesiastici per legitimam summi Pontificis dispensationem tolli posse ; nam summus Pontifex a lege ecclesiastica dispensare potest : at, lege sublata, tollitur objectum simoniæ juris ecclesiastici. Verum malitia simoniæ juris naturalis et divini nulla dispensatione aut concessione tolli potest, quia in natura rerum fundatur. Nec in ea datur parvitas materiæ ; quantumvis enim parva sit res spiritualis quæ venditur aut emitur, gravis injuria Deo infertur.

Vix etiam concipi potest quod in simonia juris ecclesiastici dari possit materiæ parvitas. Attamen quidam affirmant ut probabile, et rationem afferunt quod in ea simonia non accipiatur temporale tanquam rei spiritualis pretium, sed contra Ecclesiæ prohibitionem : peccatum igitur est directe contra Ecclesiæ præceptum ; in quo dari potest materiæ parvitas.

2° *De variis modis quibus simonia juris naturalis seu divini committi potest.*

Est simonia juris divini naturalis et positivi in sequentibus casibus :

1° Dare vel accipere pecuniam aut quid pretio æstimabile tanquam pretium sacramentorum, sacramentalium, sacrarum reliquiarum, pro quavis potestate spirituali, ordinis vel jurisdictionis, pro aliquo ejus actu, pro usu gratiarum gratis datarum, v. g. pro applicanda indulgentia crucifixis, coronis deprecatoriis, pro precibus, divinis officiis, missa celebranda, pro concione, catechismo aliave functione spirituali ; nam hæc omnia ad finem supernaturalem ordinantur : pretio igitur æstimari non possunt quin vilescant et gravis injuria Deo inferatur. Contra vero pretium statuere, dare aut accipere pro docenda theologia, explicanda Scriptura sacra, non est simonia, quia hæc ad finem supernaturalem non primario ordinantur.

2° Aliquid pretio æstimabile dare aut accipere pro beneficio ecclesiastico, ut canonicatu vel parochi titulo ; vel pro officio spirituali cui annexum est temporale, v. g. pro officio vicarii generalis, capellani in collegio vel in monasterio, etc. nam beneficia et illa temporalia ad obeunda munia ecclesiastica sunt constituta, ut ait Bonifacius VIII, in 6 Decretal. tit. 3, cap. ultimo, et concil. Trid. sess. 21, de Reform. cap. 3 : ergo is solus habet jus ad illa percipienda, cui committitur potestas officium spirituale exercendi. Unde episcopus tale beneficium vel officium alteri determinato conferre non tenetur ; verum si conferat, gratis conferre obligatur. Si objiciatur calicem consecratum vendi posse ratione materiæ, respondetur admitti non posse paritatem, quia calix suum habet valorem independenter a consecratione et ante consecrationem, beneficium vero aliudve temporale emolumentum pro officio spirituali constitutum, ab ipso spirituali officio separari non potest. Unde facile concipitur quod in venditione calicis solum temporale sit objectum

contractus; non autem videtur quomodo, vendito beneficio vel jure ad temporale, emolumentum non ipsum venderetur spirituale. Ergo.

3° Quælibet transactio in spiritualibus rebus vel in beneficiis pro aliquo temporali pretio facta, v. g. pensio alimentaria, quædam munera, obsequia, oblectamenta stipulata et vi conventionis debita, aut etiam quæ collationis vel acceptationis beneficii aut spiritualis officii vel objecti fuissent motiva. Patet ex dictis; tunc enim datur temporale pro spirituale.

4° Aliquid dare vel exigere tanquam pretium admissionis unius personæ ad ingressum monasterii, ad induendum novitiatus habitum, ad emittenda vota; quia hæc sunt spiritualia, quæ pro temporali commutarentur. Nec aliquid exigere, dare aut accipere liceret titulo sustentationis, si monasterium sufficientia possideret bona; nam, ex mente fundatorum et Ecclesiæ constitutione, jus ex bonis monasterii vivendi annexum est professioni religiosæ, sicut jus percipiendi fructus beneficii annexum est officio spirituali.

5° Post collatum spirituale aut spirituali annexum, aliquid, sine antecedente pacto, exigere, dare aut accipere, ut pretium, mercedem vel compensationem; nam ipso facto spirituale pretio temporali æstimatur. Unde SS. Patres, et jus canonicum, Decretal. l. 4, tit. 3, cap. 39, actionem Giezi pecuniam pro curatione lepræ miraculose facta petentis arguunt simoniæ.

6° Aliquid dare vel accipere pro locatione rei sacræ; nam res sacra sic locata, vel ad usum sacrum adhiberetur, et tunc daretur spirituale pro temporali; vel ad usum profanum, et ejus sanctitas violaretur.

7° Aliquid exigere, dare aut accipere pro labore ad exercendam functionem sacram necessario et intrinseco, v. g. pro tempore requisito, pro fatigatione subeunda in cantando, concionando, ad ægrotum eundo ut sacramenta ei conferantur, etc. nam hujusmodi labor vendi non potest, quin res spiritualis, cui necessario annectitur, vendi censeatur. Idem dicendum est de actionibus ad

functionem sacram necessario præreqnisitis, puta de præparatione, et studio ad concionem.

8° Dare vel accipere pretium pro absolutione a peccatis vel a censuris, pro dispensatione in voto, juramento, impedimento matrimonii, proclamatione bannorum, irregularitate, etc. reipsa enim daretur temporale pro spirituali.

9° Beneficium vel officium ecclesiasticum dare vel procurare consanguineo, affini vel amico, propter carnalem vel naturalem affectionem, peccatum quidem esset, propter recti ordinis inversionem; sed non foret simonia, quia nihil temporale pro spirituali traditur nec promittitur : at si conferens vel procurans speraret fore ut inde fieret honoratior, potentior, opulentior, vel ut familia ejus evaderet beatior, etc. simonia esset, siquidem aliquid pretio æstimabile pro spirituali acquireretur.

10° Temporale pro spirituali promittere, sine animo præstandi, est gravis deceptio, et ad simoniam mentalem alterius cooperatio : sed insuper vera est simonia saltem mentalis, cum agens officium spirituale pro temporali promisso intendat obtinere. Item suscipere ordines principaliter ob emolumenta temporalia quæ sperantur, vel aliquid dare aut accipere pro cessatione officii a potestate spirituali dependente, ut non absolvatur, non dispensetur, non concionetur, ad electionem non concurratur; secus si actio penderet a libertate, ut omissio orandi, eleemosynam dandi. Ita Ligorio, l. 3, n. 97.

3° *De modis quibus simonia juris ecclesiastici committitur.*

Sæpe in eodem actu invenitur simonia juris divini et simonia juris humani, quia Ecclesia ex motivo reverentiæ prohibet actus jure divino naturali et positivo jam prohibitos. In sequentibus autem casibus est simonia tantum juris humani :

1° Beneficia commutare sine auctoritate prælati, nullo interveniente pretio : si interveniret pretium, esset simonia juris divini, ut supra diximus; non interveniente

pretio, non datur spirituale pro temporali, ac proinde non est simonia, nisi propter Ecclesiæ prohibitionem in Decretal. l. 3, tit. 10, cap 5, contentam. Unde, ex eodem capite, accedente episcopi consensu, permutatio fieri potest.

2° Beneficia resignare cum pacto ut resignatarius suum beneficium tertio cedat, vel cum confidentia accessus aut regressus, quæ in Gallia locum nunc habere non possunt. Concil. Trid. sess. 25, de Reform. cap. 7.

Aliquid dare vel accipere, non pro examine, quod esset simonia juris divini, sed occasione examinis ad curam pastoralem, v. g. quando parochi nominantur in concursu, ex concil. Trid. sess. 24, de Reform. cap. 18.

4° Aliquid accipere, etiam sponte oblatum, occasione collationis ordinum vel litterarum ordinationis, juxta dispositionem concil. Trid. sess. 21, de Reform. cap. 1. In quibusdam locis tamen aliquid exiguum accipi solet, ab episcopi secretario, occasione litterarum ordinationis. Dico *occasione collationis ordinum vel litterarum ordinationis*; si quod enim pro ipsis ordinibus vel litteris daretur aut acciperetur, simonia esset juris divini, cum spirituale pro temporali concederetur.

5° Vendere vel emere officium procuratoris vel œconomi alicujus ecclesiæ, sub quo nomine Fagnanus intelligit etiam sacristam, ex Decreto, 2 part. causa 1, q. 3, can. 8.

6° Venditio sancti chrismatis, etiam secundum suam speciem physicam spectati, ut in Decreto, 2 part. causa 1, q. 1, can. 102, statuitur. Usus tamen receptus videtur ut ecclesia cathedralis aliquid ab ecclesiis particularibus accipiat pro compensandis sumptibus quos in emenda materia consecranda fecit.

7° Venditio coronarum vulgo sanctæ Brigittæ benedictarum, ex bulla Clementis XI, diei 22 septembris 1714 decreto Cong. Indulg. a Bened. XIV die 9 februarii 1743 confirmato. Æstimamus tamen eum qui coronas pro determinatis personis emisset, eas sacerdoti approbato benedicendas præsentasset, restitutionem pretii a se soluti recipere posse, quia non esset præcise eas vendere.

4° *De causis seu titulis a simonia excusantibus.*

Quamvis nunquam liceat, ne quidem per summi Pontificis vel concilii generalis dispensationem, aliquid temporale pro spirituali dare aut accipere, fieri tamen potest ut quidquam temporale occasione spiritualis licite accipiatur, videlicet ex aliis titulis simoniæ extrinsecis.

1° *Ex pura liberalitate;* si quis enim post spirituale concessum aliquid ex grato animo præstet, sine pacto antecedente explicito vel implicito, nihil exspectans in posterum, dici non potest spirituale datum fuisse pro temporali : ergo nulla est simonia. Hinc munera a parentibus præstita parocho aut vicario qui filios eorum audivit et ad primam communionem præparavit, a sponsis post matrimonium contractum, a patrinis et matrinis post baptismum collatum, labe simoniæ non sunt infecta. Caveant tamen clerici ne spe vel intuitu hujusmodi remunerationis ad spirituale facilius concedendum inclinentur, quia tunc esset simonia saltem mentalis.

2° *Ex titulo sustentationis*; cum enim ministri Ecclesiæ non teneantur propriis stipendiis militare, quia *dignus est operarius cibo suo*, Matth. x, 10, quicumque spiritualia ministrant jus habent obtinendi a fidelibus unde congruenter vivant, etiamsi divites essent. Eo titulo beneficiarius reditus beneficii sui percipit, parochus jura matrimonii et exequiarum, sacerdos stipendia pro missis celebrandis vel celebratis, etc. Hæc stipendia proprie vocari non possunt merces, quia nullo modo donantur tanquam pretium rei spiritualis, sed solo titulo sustentationis. S. Th. docet, 2 2, q. 100, art. 3, spiritualia *quæ sunt exhibenda*, non esse neganda iis qui stipendia consueta solvere nequeunt, et tamen iis ad illorum petitionem præstitis, stipendia ut stricte debita exigi posse a valentibus solvere : ratio est, quia sustentatio debetur ex justitia ministris Ecclesiæ.

Plus a divitibus exigitur pro exequiis quam ab aliis, quia justum est divites plus ad sustentationem ministro-

rum Ecclesiæ quam alios contribuere, et quia majores volunt solemnitates; quantitas autem pro diversorum generum personis exigenda a superioribus fuit taxata, vel usu determinata : si quid ultra taxam statuto vel usu determinatam exigeretur, a peccato simoniæ excusari non posset. Item qui in obeundis functionibus sacris stipendia principaliter intenderet, simoniæ mentalis reus esset : sic S. Th. Quodilb. 8 q. art. 16. Excusaretur vero qui, Deum tanquam finem principalem sibi proponens, stipendium inde proventurum tamen respiceret.

Eo sensu excusari possent pauperes qui petunt et accipiunt pecuniam pro quibusdam recitandis orationibus.

Recte observat Dens, t. 4, non inquietandos esse simplices qui, probos homines imitantes, aliquid temporale pro spirituali accipiunt, quamvis ob ignorantiam legitimos discernere non valeant titulos. Sic cantores, sacristæ et parvuli missæ servientes, aliquid tuta conscientia percipiunt, licet explicare nequeant qua ratione id legitime faciant.

Qui promissionibus vel præmiis pueros allicit ad catechismum et confessionem, non reputandus est simoniacus, quia temporale non dat, *ut patet,* tanquam spiritualis pretium, siquidem ipse nihil recipit.

A simonia excusatur parochus qui pinguiorem parochiam desiderat vel eligit, consentiente episcopo, ut ampliorem habeat sustentationem pro se et pauperibus, et melius evangelizet ; quia reipsa non fit commutatio temporalis prò spirituali. Non tamen in hoc laudandus est, et certe vituperandus, si lautiorem vitam vel fortunæ suæ aut familiæ augmentum quærat ; imo a simonia mentali sæpe excusari non potest. Hoc sedulo attendat.

3° *Ex labore extraordinario ;* nihil quidem exigi, dari aut accipi potest pro labore functioni sacræ intrinseco, ut diximus ; sed labor extraordinarius, v. g. longum iter faciendum ad concionandum, ad celebrandam missam non debetur : communiter docent auctores aliquid pro illo exigi posse, quia nullo modo spirituale emi aut vendi censetur. Similiter aliquid exigere licet pro obligatione

missam determinato tempore vel loco dicendi, longa officia cantandi, per tempus extraordinarium concionandi, etc. non vero pro missa parochiali hora fixa celebrandi, pro onere sacramenta ad infirmum in extrema parochiæ parte manentem deferendi; quia hæc officio pastorali sunt intrinseca.

Quando stipendium pro labore extraordinario taxatur, ut in diœcesi nostra pro missa in ecclesia vel in capella distante quarta vel media parte leucæ, vel leuca integra (*Tarif, art.* 17), nihil supra exigi potest : secus, justam compensationem stipulari licet.

Item qui ad obtinendum alicui pastoratum, vel aliud beneficium, ut episcopatum, canonicatum, damnum passus est in itinere faciendo, in propriis negotiis neglectis, in fatigatione subeunda, etc. legitimam horum compensationem exigere et percipere potest, etiamsi non obtinuerit successum; hæc quippe a spirituali titulo sunt independentia.

4° *Ex legitima consuetudine,* quæ scilicet ex pietate et liberalitate populorum orta est : quæ enim sic dantur, pretium rei spiritualis non æstimantur, sed oblationes titulo gratitudinis vel sustentationis. Vide quæ supra diximus de oblationibus.

Sic ex consuetudine receptum est ut monialium cœnobia numerarias exigant dotes a puellis vitam cœnobiticam amplecti volentibus, non præcise pro ingressu monasterii aut admissione ad professionem, sed pro victu personæ in monasterio permansuræ, ut ait S. Th. 2 2, q. 100, art. 3, ad 4. Sacra congreg. concilii pronuntiavit, die 18 sept. 1683 et 14 aprilis 1725, hujusmodi pensitationem, quamvis plerique doctores eam improbaverint, a simonia immunem esse. Sic expresse Bened. XIV, de Synodo diœces. 11, cap. 6, contra Van-Espen et alios rigidiores. Docet insuper illustris Pontifex, cum Suarez et P. *Thomassin,* aliquid stipulari, dare vel accipere pro ipso ingressu in religionem aut pro religiosa professione, esse peccatum simoniæ juris divini, quod igitur nulla dispensatione tolli potest; verum aliquid

exigere pro onere quod monasterium assumit personam per totam vitam ejus sustentandi, non prohiberi nisi jure ecclesiastico, cujus initium fuit in synodo Nicæna II, anno 787, idque propter simoniæ periculum : porro quod est solius juris ecclesiastici, emolliri et mutari potest, sive per novam legem, sive per consuetudinem legitime præscriptam, sive per dispensationem.

5° *Ex redemptione injustæ vexationis;* quando enim injuste vexatus in spiritualibus, aliquid temporale promittit aut tradit ad tollendam hanc vexationem, spirituale pro temporali non emit, sed libertatem spiritualibus vacandi. Unde, v. g. magistratus civilis alicujus pagi (*maire*) parochum ab episcopo nominatum non vult accipere, nec tolerare; episcopus, parochus aut fideles aliquid pretio æstimabile ei tribuere possunt, ut a vexatione cesset : is quidem gravissime peccabit et ad restitutionem tenebitur, quia nullum habet titulum ad percipiendum; sed tradentes a simoniæ peccato erunt immunes.

Si vero injusta vexatio consisteret in negando spirituale, v. g. si sacerdos Baptismum, Viaticum aut Extremam-Unctionem administrare nollet, nisi pecunia sibi soluta, eam redimere non liceret, quia esset participatio in ipsa re criminosa; potius sine Baptismo moriendum esset, juxta plures. At multi alii et communiter, ait Ligorio, l. 3, n. 103, contendunt hoc licitum fore, quia non esset emere Sacramenta, sed alterius sacrilegium ex justa causa permittere, idque quoties gravis adesset causa sacramentum suscipiendi.

6° *Ex summi Pontificis dispositione :* sic resignatio beneficii, v. g. pastoratus vel canonicatus, cum reservatione pensionis, ex natura sua est simonia : si autem summus Pontifex, ut supremus totius Ecclesiæ administrator, hanc dispositionem approbaverit, cessat simonia, quia deest ejus materia; pensio enim non percipitur vi contractus, qui fuisset simoniacus, sed vi concessionis a legitima potestate fluentis. Non ideo tamen summus Pontifex in jure divino dispensat, sed materiam sibi subjectam

aliter disponit, et tunc simonia non existit ubi alias exstitisset.

Hæc pensionis reservatio etiam in præsenti rerum ordine non pendet ab episcopo, sed Pontifici Romano reservatur : talis est antiqua Ecclesiæ disciplina, apud nos sicut alibi recepta, ut testatur *d'Héricourt*, 2 part. cap. 16, n. 1 et seq. Sic, ex ejusdem summi Pontificis dispositione, aliquid percipi potest titulo eleemosynæ, vel sustentationis summi Pontificatus sub aliquo respectu, ob dispensationes super impedimentis matrimonii, vel ob commutationem votorum. « Conceditur etiam episcopos » in talibus dispensationibus percipere aliquid eleemo- » synis distribuendum (modo ipsis vel suis nihil prove- » niat) per modum pœnæ, non autem per modum sus- » tentationis. » Sunt verba Ligorio, l. 3, n. 96.

Nota. Mutare spirituale pro spirituali, v. g. missas pro missis, preces pro precibus, reliquias pro reliquiis, non est simonia, nec etiam objecta benedicta pro aliis objectis benedictis, v. g. calicem pro calice, casulam pro casula ; quia in his contractibus spirituale pretio temporali non æstimatur, et nulla intercedit Ecclesiæ prohibitio.

4° *De pœnis in simoniacos decretis.*

1° Certum est nullam pœnam juris per simoniam pure mentalem incurri ; nam apud omnes receptum est culpas mere internas legibus Ecclesiæ non subjicere, aut saltem ab Ecclesia non puniri, et in Decretal. l. 3, tit. 3, cap. ultimo, ubi agitur de resignationibus *spiritualium et temporalium quæ nullo pacto, sed affectu animi præcedente utrinque taliter acquiruntur*, legitur : « In quo casu delin- » quentibus sufficit per solam pœnitentiam suo satisfa- » cere Creatori. »

2° Nulla pariter incurritur pœna ecclesiastica per simoniam conventionalem, quia capita juris et præsertim caput 2 tituli de Simonia, in Extrav. comm. l. 5, loquuntur de simonia commissa : non est autem simpliciter commissa, dum sola existit pactio, nec, juxta commu-

niorem et probabiliorem sententiam, dum traditio fuit tantum ex una parte, quia externum peccatum est incompletum, et, ex regula 15, *Odia restringi convenit*, judicandum est illud a pœnis contra simoniam decretis esse immune. Ita Lessius, Suarez, Layman, Sylvius, Cabassut, P. *Antoine*, *Collet*, Ligorio, n. 106, etc.

Attamen si, tradita re spirituali, aliqua saltem pars temporalis promissi solveretur, simonia, juxta omnes, ex utraque parte realis esset, ac proinde pœnis obnoxia.

3° Sola simonia externa et completa in ordine vel in beneficio nunc pœnis ecclesiasticis subjacet : nam Paulus II, in citato capite 2 Extravag. omnes pœnas a prædecessoribus suis contra simoniacos latas renovans et confirmans, loquitur tantum de simonia in ordine et beneficio ecclesiastico commissa. In venditione igitur aliarum rerum, nempe sacramentorum, sacramentalium, jurisdictionis spiritualis, pensionis, etc. peccatur quidem, sed nulla incurritur pœna. *Est communis sententia.*

4° Attamen in cap. 1 ejusdem Extrav. Paulus II graves decernit pœnas in membra monasteriorum et capitulorum, quæ a personis eorum religionem ingredi volentibus, « quoscumque pastus, prandia, cœnas, pecunias, » jocalia aut res alias, etiam ad usum ecclesiasticum, » directe vel indirecte petere vel exigere quoquo modo » præsumant. » Verum hæc simoniæ species raro nunc contingere potest, præsertim in iis quæ moniales attinent, ut patet ex supra dictis, p. 168.

5° Pœnæ autem latæ adversus simoniacos in beneficiis, quo nomine intelliguntur etiam officia ecclesiastica inamovibilia, sunt : 1° excommunicatio summo Pontifici reservata; 2° nullitas electionis, præsentationis et institutionis : unde sic promotus et institutus non facit fructus suos; idque etiamsi pecunia a tertia persona data fuerit, illo prorsus ignorante, Decretal. l. 5, tit. 3, cap. 27 ; 3° inhabilitas ad idem beneficium legitime possidendum etiam cum dispensatione episcopi, ibid. cap. 26; non vero ad retinenda beneficia jam obtenta, vel ad alia acquirenda.

6° Simonia confidentiæ completa inducit 1° excommu-

nicationem papæ reservatam ; 2° nullitatem collationis vel resignationis in qua fuit commissa, et inhabilitatem ad idem beneficium vel officium postea obtinendum ; 3° privationem omnium beneficiorum et pensionum ante obtentorum, post tamen sententiam judicis. Sic Pius IV, bulla 85 et S. Pius V, bulla etiam 85 ; *d'Héricourt,* F. cap. 20, n. 26, 27 et 28; Lessius, Suarez, Layman, Busembaum et Ligorio qui notat, n. 112, per beneficia et officia intelligi non debere vicarias amovibiles ad nutum, nec pensiones, nec capellanias non collativas, nec officia cujuscumque jurisdictionem spiritualem ad tempus habentis, quia hæc non sunt proprie officia ecclesiastica, et ideo licet ea vendere grave sit peccatum simoniæ, non tamen incurruntur pœnæ, ut communissime dicunt auctores.

7° Pœnæ simoniæ in ordinatione, sunt : 1° excommunicatio papæ reservata, quam ipso facto incurrunt tum ordinans tum ordinatus, ex cap. 2 Extrav. comm. de Simon. quod multi ad ipsam tonsuram extendunt; 2° s ordinatus ab omnibus ordinibus susceptis manet suspensus, ex eodem cap. et communi interpretatione : episcopus sic ordinans, a collatione ordinum suspenditur ad triennium, ex Decretal. l. 5, tit. 3, cap. 45.

5° *De obligatione restituendi ex simonia nascente.*

1° Cum, ex multis textibus juris, præsertim ex Extrav. pluries citata et ex concil. Constant. sess. 43, constet beneficii collationem per actum simoniæ factam esse nullam, sequitur clericos qui illud sic obtinuerunt totum restituere teneri, et titulum et fructus jam perceptos : titulum statim debent pure resignare, et fructus perceptos, quos in bona fide non consumpserunt, ecclesiæ in qua situm est beneficium, vel pauperibus loci, idque ante sententiam judicis. Ita P. *Antoine*, *Collet*, *Billuart,* Ligorio, etc.

2° Simonia pure mentalis onus restituendi non inducit, ut patet ex capite ultimo, tit. 3, l. 5 Decretal. superius citato.

3° Si pretium pro collatione beneficii, ordinum, sacramentorum aut sacramentalium, vel pro aliis functionibus sacris fuerit simoniace acceptum, vel res spiritualis nondum est tradita, et tunc pretium restituendum est ei a quo fuit acceptum, alioquin retineretur sine titulo, cum id propter quod datum est non fuerit præstitum.

Si vero res spiritualis fuerit tradita, dominium pretii soluti jam non pertinet ad solventem, qui eo se voluit exuere sub conditione turpi quæ fuit impleta : ergo dominium istud jure naturali ad accipientem transiiset, si lex ecclesiastica non obstaret; sed lege ecclesiastica talem acquisitionem prohibente, fit ut hujusmodi pretium neque ad dantem, qui illo privari meruit, pertineat, neque ad accipientem, qui illud valide acquirere non potuit : ergo in pia opera impendendum est, sive detur ecclesiæ in qua est beneficium, sive distribuatur pauperibus. Ita cum pluribus aliis Ligorio, l. 3, n. 115.

6° *Appendix de beneficiis.*

1° Hæc materia olim maximi erat momenti et non parum intricata; at Pius VII, per bullam *Qui Christi Domini,* diei 29 nov. 1801, totum statum præsentem ecclesiarum archiepiscopalium et episcopalium Galliæ una cum respectivis earum capitulis, juribus, privilegiis et prærogativis cujusque generis suppressit, annulavit et exstinxit, novas erexit sedes archiepiscopales et episcopales, et amplissimas dedit facultates cardinali Caprara, legato suo *a latere*, etiam subdelegandas, ad constituenda nova capitula, ad concedendum canonicis choralia insignia, quæ eis convenire arbitraretur, ad veteres parochias sive supprimendas, sive aliter circumscribendas, etc.

2° Cardinalis Caprara, per indultum diei 9 aprilis 1802, limites novarum sedium determinavit, reditus annuos a gubernio promissos pro archiepiscoporum et episcoporum dotibus assignavit, omnes parochias cum suis titulis et quacumque jurisdictione suppressas perpetuo fore declaravit, facultatem subdelegavit archiepiscopis et epi-

scopis primo futuris capitula in metropolitanis et cathedralibus ecclesiis constituendi, « juxta formam a sacris ca-
» nonibus conciliisque præscriptam, et ab Ecclesia huc
» usque servatam, cum eo dignitatum et canonicorum
» numero quem ad earumdem metropolitarum et cathe-
» dralium ecclesiarum utilitatem et honorem, attentis
» rerum circumstantiis, expedire judicabunt, » et similiter novas erigendi parochias, quibus assignandos pro congrua rectorum sustentatione reditus a gubernio solvendos loco dotationis declararent.

3° Hinc antiqua beneficia penitus fuerunt exstincta, et reditus annui singulis officiis ecclesiasticis assignati eis fuerunt substituti, ut patet tum ex bullis *Ecclesia Christi* et *Qui Christi Domini*, tum ex verbis card. Caprara, tum ex decisione S. Pœnitentiariæ diei 19 januarii 1819, a nobis relata in tractatu de Restitutione, ubi de dominio clericorum.

4° Certum est igitur reditus episcopis, canonicis et parochis assignatos vera esse beneficia et legibus canonicis, quibus olim regebantur beneficia, esse subjecta, in iis quæ adhuc applicari possunt. Unde, ex mutuo gubernii et episcopi consensu, novi creari possunt tituli canonicatuum et parochiarum, sed titulares resignare non possent cum reservatione annuæ pensionis quantumvis modicæ, absque summi Pontificis dispensatione.

5° Quoad autem alios parochos, qui vulgo dicuntur *deservientes*, major est difficultas; cum enim ad nutum episcopi amoveri possint, probabile videtur eos in stricto juris canonici rigore habendos esse velut vicarios, et idcirco non est arguendus episcopus qui, ob religionis bonum, temporale aliquod onus imponit novo deservienti, v. g. veterem suum prædecessorem gratis aut pro modica pensione habendi ac curandi, etc.

Cæterum hujusmodi reditus, sicut alii, reputantur bona ecclesiastica, ac proinde quæ honestæ sustentationi supersunt, in bona opera sunt impendenda, et ad hæredes transmitti nequeunt. Vide quæ hac de re diximus in tractatu de Restitutione.

CAPUT SECUNDUM.

DE SECUNDO DECALOGI PRÆCEPTO.

Hoc præceptum sic habetur in Exodo, xx, 7 : *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum : nec enim habebit insontem Dominus eum qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra.* Directe ergo prohibentur ea quæ honorem sanctissimi Dei nominis lædunt, et indirecte ea præcipiuntur quæ ex ejusdem sancti nominis honore fluunt. Hic itaque nobis tractandum est 1° de Blasphemia, 2° de Juramento, et 3° de Voto.

ARTICULUS PRIMUS.

DE BLASPHEMIA.

1° Blasphemia ortum ducit a verbis græcis, βλαπτω, *noceo*, et φημη, *fama*, et significat nocumentum in fama alicujus. Mos invaluit ut ad exprimenda dicteria Deo injuriosa adhiberetur, et a theologis communiter definitur, Locutio Deo injuriosa.

Per locutionem non intelliguntur tantum verba, sed quælibet signa externa, imo et quædam animi verba exterius non prolata, ut, v. g. Ps. xiii, 1 : *Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus*, in Deum, sive in se spectatum, sive in sanctis suis.

2° Dividitur enim blasphemia 1° in internam, quæ in corde consummatur, et in externam, quæ verbo, scripto, vel alio signo exterius manifestatur; 2° in immediatam, quæ Deum afficit directe, et mediatam, quæ directe afficit sanctos vel res sacras et indirecte Deum, quatenus sancti et res sacræ habent ordinem ad Deum; 3° in hæreticalem, imprecativam et dehonestativam. Hæreticalis ea est quæ falsum pronuntiat de Deo, sive ei tribuendo quod ei non convenit, vel negando quod ei convenit,

vel attribuendo creaturæ quod solius est Dei; v. g. Deus est tyrannus, crudelis, injustus, non est omnipotens, non omnia cognoscit, non omnibus providet; Tu es mihi deus vel dea, loquendo ad personam quæ est objectum amoris inordinati. Blasphemia imprecativa illa est qua malum exoptatur Deo, v. g. non existat, pereat, sit malecdictus, etc. Blasphemia dehonestativa ea est qua aliquid verum dicitur de Deo, sed indecenter et per modum contumeliæ; talis est ea quæ tribuitur Juliano Apostatæ, *Vicisti, Galilææ;* aut illa qua ex ira nominantur caput Christi, viscera Christi; vel ea nunc tam frequenter usitata, *s.... nom-de-Dieu.*

3° Quælibet blasphemia est per se peccatum mortale; idque probatur 1° ex Levitico, XXIV, 16 : *Qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur*; 2° ex S. Hieron. in Isa. l. 7, cap. 18, ait : « Nihil horribilius blasphemia, » quæ ponit in excelsum os suum; » 3° ex pœnis a jure canonico et in edictis regum nostrorum in blasphematores decretis, ut videre est in Coll. Andeg. t. 4, et in Ferraris, v° *Blasph.* n. 22 et seq. 4° ex ratione; manifestum est enim quamlibet contumeliam erga Deum esse materiam gravis peccati. Peccatum igitur fieri non potest veniale, nisi defectu advertentiæ aut consensus.

4° Nec requiritur ut intentio Deum inhonorandi sit explicita; virtualis et implicita sufficit, nempe cum quis libere ea profert quæ, ex propria significatione, ex usu recepto, ex modo proferendi, vel ex aliis circumstantiis, Dei inhonorationem continent, quamvis id fiat sine pravo affectu in Deum, sed ex joco, ad manifestandam iram, etc. quia hæc per se gravis sunt irreverentia erga Deum, et tamen graviora si fiant ex intentione Deum inhonorandi, ex animo in Deum irato, etc.

5° Plures dicunt non dari obligationem explicandi in confessione qualis fuerit blasphemia, an hæreticalis, an imprecativa, an simpliciter dehonestativa, an contra Deum, an vero contra ipsius sanctos; quia eadem virtus religionis læditur : verum alii communius volunt singulas explicandas esse species, et præsertim dicendum an blasphemia

fuerit immediate in Deum, an in sanctos, vel in res sacras, vel in B. Mariam virginem, quia diversæ illæ circumstantiæ vel speciem mutant, novam addentes malitiam contra duliam aut hyperduliam, vel malitiam eidem virtuti religionis oppositam augent vel minuunt. Ita P. *Antoine*, *Collet*, Coll. Andeg. *Billuart*, Dens, etc.

6° Qui ira aliave passione abreptus, verba blasphemiæ profert, eorum significationem non advertens, peccat tantum venialiter sub hoc respectu, ut expresse agnoscit S. Th. 2 2, q. 13, art. 2. Item qui ex inveterata consuetudine blasphemandi, quam serio retractavit, eadem tamen inadvertenter pronuntiat verba, a mortali et quandoque ab omni peccato excusatur. Potest igitur absolvi et ad sacram Eucharistiam admitti saltem in Paschate. Sic ipse Coll. Andeg. t. 4.

7° Similiter ex defectu advertentiæ sæpe fit ut formulæ vere blasphematoriæ in se et horribiles, a gravi peccato excusentur, v. g. MORDIÉ (*mort de Dieu*), VENTREDIÉ (*ventre de Dieu*), TÊTEDIÉ (*tête de Dieu*), JARNIDIÉ (*je renie Dieu*), MAUGRÉDIÉ (*malgré Dieu*), etc. Communiter enim qui hujusmodi formulis nunc utuntur, pravum earum sensum non intelligunt.

8° Nunc etiam aliqui credunt se non blasphemare dicendo simpliciter, *nom de Dieu*, *mille noms*, si non præcedat nomen adjectivum *sacré;* vel etiam *sacré-nom*, si non sequatur, *de Dieu*, vel simpliciter *sacré*. Hæ formulæ, multum in regionibus nostris usitatæ, quas reperio apud D. *Vernier*, t. 1, mihi videntur excusari posse a mortali, ubi proferuntur sine ira, quia non exhibent sensum in Deum contumeliosum, et fideles graviter non offendunt, nisi ratione status et conditionis personæ eas proferentis scandalum præbeant. Si vero proferrentur in ira, difficilius excusari possent, quia ex sensu fidelium in Deum sunt contumeliosæ : *a fortiori* illæ alteræ, *s.... nom de Dieu*, *s.... mille noms de Dieu*, a mortali excusari nequeunt nisi ex consuetudine retractata et defectu advertentiæ, ut modo notavimus.

Cæterum hæc omnia ex circumstantiis judicanda sunt,

et Ligorio, l. 3, n. 130, cum aliis pluribus, contendit quod in dubio an aliqua formula sit vel non blasphemia, ut blasphemia non sit habenda. Saltem qui ea utuntur, absque formali intentione Deum inhonorandi, non reputandi sunt rei peccati mortalis.

9° Appellatio nominis Dei, vel Jesu, vel Mariæ, vel aliorum sanctorum, per modum loquendi, sine contumelia, v. g. *Mon Dieu oui, mon Dieu non, ô bon Dieu! ô bon Jésus!* etc. non est blasphemia, et tamen aliqua culpa veniali non caret quia est vana sanctorum hujusmodi nominum usurpatio. *Nominatio Dei non sit assidua in ore tuo, et nominibus sanctorum non admiscearis, quoniam non eris immunis ab eis*, Eccli. XXIII, 10.

De formulis inter rusticos usitatis s.... b.... m.... etc.

Voces illæ a plebecula interdum usurpatæ, certe conviciarum in se plenæ sunt. Cum autem, ut plurimum accidit, iis nulla nunc annexa sit idea, qui eas, seclusis scandalo et contumelia gravi, proferunt, non videntur peccare mortaliter. Admittere enim non possum, cum quibusdam quos audivi, nomen adjectivum *sacré* nominibus inurbanis vel etiam turpibus junctum sine mala intentione, mortale peccatum constituere.

De maledictionibus in se vel in alios, v. g. Que je meure, que le diable me confonde, qu'il me brûle, qu'il t'emporte, etc.

Qui ex desperatione vel ira hæc sibi vel aliis sincere exoptaret mala, mortaliter peccaret, *ut patet* : item qui tales proferendo maledictiones, grave præberet scandalum, ratione sui status vel qualitatis, vel notabili contumelia personam afficeret, ut si filius ex ira patri vel matri, fidelis parocho, servus Domino, etc. sic malediceret.

Qui vero, gravibus scandalo et contumelia seclusis, hujusmodi proferunt imprecationes, de malis invocatis

minime cogitando, nedum ea sincere exoptent, graviter non peccant; qua enim ratione mortale esset peccatum? Non ratione mali appellati, cum non desideretur; non ratione profanationis nominis invocati, siquidem nomen diaboli profanari non potest : ergo, etc. Excipitur nisi proferentes persuasum haberent se mortaliter peccare, quo in casu vult Ligorio eos a confessariis et prædicatoribus sedulo instruendos esse, ne ex falsa conscientia pergant mortaliter peccare.

Quoniam tamen hujus generis locutiones Christianos valde dedecent, a peccato veniali rarissime vacant, sæpe scandalum generant, personas offendunt, charitati officiunt, fideles ab eis caute avertendi sunt et monendi ut hæc Christi verba non obliviscantur, Matth. v, 37 : *Sit autem sermo vester, Est, est, non, non : quod autem abundantius est, a malo est.*

Quamvis usurpatio dæmonis in conversatione non sit per se peccatum, Christianum tamen non decet, et nominatio ejus cum ira posset esse grave peccatum, ratione scandali, ait Layman a Busembaum et Ligorio citatus et non reformatus.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE JURAMENTO.

Hunc articulum in octo dividemus paragraphos : primus erit de nomine et definitione juramenti; secundus, de ejus divisione; tertius, de illius usu; quartus, de conditionibus ad illud requisitis; quintus, de ejus obligatione; sextus, de illius interpretatione; septimus, de obligationis ejus cessatione; et octavus addetur, de adjuratione Dei.

§ I. — De nomine et definitione juramenti.

1° Nomen juramenti venit a *jure*, quia ex motivo religionis pro jure apud omnes gentes habetur, et qui eo

utitur jus veritatis Deo tribuit. Dicitur etiam eadem de causa *jusjurandum ;* et sacramentum, quia fit per rem sacram, vel rei sacræ, nempe infallibilis veritatis, est signum.

2° Definiri solet : Invocatio tacita vel expressa supremi Numinis, tanquam infallibilis veritatis, in testimonium alicujus rei. Hæc invocatio in eo consistit ut jurans velit Deum id quod jurat attestari, non hic et nunc, quod esset tentatio Dei, sed quando ipsi placuerit, in hac vita, vel in ultimo judicio, quando *illuminabit abscondita tenebrarum et manifestabit consilia cordium.*

Verum igitur est juramentum quoties Deus ut alicujus rei testis assumitur, v. g. *Deum attestor, Deum contestor, testis sit mihi Deus, Deum assumo, invoco ut testem,* etc. Contra vero formulæ in quibus Deus non adducitur directe vel indirecte ut testis, vera per se non exprimunt juramenta, v. g. sequentes : *Deus novit, Deo suo tempore testabitur, coram Deo loquar, Deus videt nos, Deus videt conscientiam meam, Vivit Deus, Deus est veritas,* etc. si narrative tantum proferantur : ubi vero invocative proferuntur, vera sunt juramenta, quod ex circumstantiis et intentione pronuntiantis dignoscitur : sic Hebræi jurare solebant, *Vivit Dominus.*

3° Item realiter non jurant qui dicunt : *Si cela n'est pas vrai, je veux être pendu, je veux qu'on me coupe les oreilles ;* vel : *En vérité, ma foi, par ma foi, foi d'honnête homme, foi de Chrétien, foi de prêtre ; en conscience, sur ma conscience,* etc. quia sic loquendo, non intendunt Deum invocare ut testem, sed dicta sua affirmare. Si quis tamen, ut notat Coll. Andeg. t. 4, dicendo, *sur ma foi, foi de Chrétien*, Deum intenderet attestari per fidem Christianam, vere juraret.

4° Similiter non jurant qui dicunt : *Cela est aussi vrai qu'il est vrai que le soleil nous éclaire, aussi vrai qu'il y a un Dieu, comme Dieu est mon juge ; je suis aussi innocent de ce fait que la sainte Vierge*, etc. nisi ex adjunctis intentio eorum ad attestationem Dei invocandam determinetur : et si comparatio sit falsa, erit tantum mendacium. Qui

intenderet significare tantam esse certitudinem in dicto suo quanta est in veritate allegata, blasphemaret; et qui veracitatem Dei sic invocaret in attestationem falsi, parjurus esset.

5° Denique non est juramentum cum quis jurat per creaturas in quibus nihil divinæ bonitatis elucet, v. g. per paleam, per barbam, per vestem, etc. quia Deus non censetur adduci in testem. Secus vero quando juratur per nobiliores creaturas, in quibus divina attributa singulariter exprimuntur, v. g. per cœlum, per terram, per templum, per aliquod sacramentum, per sancta Evangelia, etc. Super hæc vide Busembaum et Ligorio, l. 3, n. 133 et seq.

6° Ad essentiam veri juramenti pertinet intentio jurantis, qui intelligere debet sensum formulæ qua utitur, et velle Deum invocare ut testem; juramentum enim debet esse actus humanus, non ratione locutionis materialis tantum, sed quatenus est juramentum : importat igitur necessario advertentiam et intentionem. Unde una locutio poterit esse juramentum in una persona, et non in altera.

§ II. — De divisione juramenti.

Juramentum variis modis dividitur, scilicet 1° in assertorium et promissorium. Est assertorium, quando sub attestatione Dei affirmamus aliquid esse vel fuisse, non esse aut non fuisse, v. g. Testor coram Deo me fuisse ordinatum, me hic et nunc verum dicere, me talis furti vel homicidii non esse reum. Est vero promissorium quando sub attestatione Dei confirmamus quod pollicemur, v. g. Juro regi fidelitatem, juro me verum in conscientia mea esse dicturum.

2° In juramentum explicitum, quo Deus expresse invocatur; et implicitum, quando juratur per creaturas in quibus divina relucent attributa.

3° In simplex et solemne. Est simplex quando Deus verbis vel signis æquivalentibus pure invocatur; et solemne, quando nonnullæ adhibentur cæremoniæ, ut

missa, vel communio præcedens, tactus Evangelii vel crucis, etc.

4° In judiciale, quod coram judice legitime interrogante emittitur; et extrajudiciale, quod fit extra judicium.

Juramentum judiciale est adhuc duplex : unum quod a judice uni e partibus contendentibus defertur, juxta conditiones in Codice civili, art. 1367 expressas ; et alterum quod ab una parte alteri defertur, ad terminandam litem, et vocatur *decisorium*. Suas habet regulas in Codice, art. 1358 et seq. expressas.

5° Dividitur in contestatorium et exsecratorium. Contestatorium est illud in quo Deus simpliciter invocatur in testem ; et exsecratorium illud est quo Deus simul vocatur in testem et in vindicem perjurii, v. g. *Moriar in hoc loco, si mentiar* ; *nunquam ingrediar paradisum* ; *absorbeat me terra* ; *pereat familia mea*, etc.

6° Dividitur in verbale, quod solis verbis exprimitur ; in reale, quod fit gestu aliisve signis, ut, v. g. si petente magistratu levetur manus in signum juramenti, vel moveatur pes, aut inclinetur caput ; et in mixtum, in quo actus corporalis jungitur verbis, v. g. manus ponatur super librum Evangeliorum dum forma verbis profertur.

Distinguuntur insuper juramenta absoluta et conditionata, sincera et dolosa, aperta et ambigua, quæ sola enuntiatione sufficienter intelliguntur.

Variæ autem illæ divisiones non constituunt species juramenti diversas, quia in omnibus reperitur invocatio Dei ut testis, ac proinde eadem virtus religionis, quæ colitur vel læditur, prout juramentum est licitum vel illicitum.

§ III. — De usu juramenti.

Licitum esse juramentum negarunt 1° quidam Albigenses, qui se dicebant Catharos, et damnati fuerunt anno 1240 in concilio Tarragonensi, quia dicerent *in nullo casu esse jurandum* ; 2° Wiclefus, cujus error hoc in puncto proscriptus est n. 43 in concilio Constant. 3° *Quakers* Angli-

cani et Americani, qui contendunt nullum juramentum esse licitum. Contra quos sit

PROPOSITIO.

Juramentum, debitis conditionibus vestitum, est licitum.

Prob. Hæc propositio est de fide, probatur Scriptura sacra SS. Patrum testimoniis et ratione.

1º *Est de fide*; in concilio enim Constantiensi, sess. 8, inter Wiclefi erro res sequens articulus, n. 43, fuit proscriptus : « Juramenta illicita sunt, quæ fiunt ad roborandum humanos contractus et commercia civilia. » Huic decisioni concinit constans praxis Ecclesiæ, quæ frequenter exigit juramenta, vel in judiciis, ut patet ex Decretal. l. 2, tit. 24, *de Jurejurando;* vel ad abjurandam hæresim, ut constat ex l. 5, tit. 7, cap. 13, § *Adjicimus,* earumdem Decretal. ex formulario Alexandri VII, etc. Ergo 1º.

2º *Probatur ex Scriptura sacra.* Deut. VI, 13 : *Dominum Deum tuum timebis, et illi soli servies, ac per nomen illius jurabis,* Ps. XIV, 4 : *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? qui jurat proximo suo et non decipit?* Insignes Veteris Testamenti homines sæpe hanc juramenti formulam adhibuerunt, *Vivit Dominus.* B. Paulus pluries juravit, dicens, Rom. I, 9 : *Testis est mihi Deus... quod sine intermissione memoriam vestri facio :* II Cor. I, 23 : *Testem Deum invoco in animam meam*; Gal. I, 20 : *Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior.* Ergo 2º.

3º *SS. Patrum testimoniis.* Sufficiat S. Aug. Serm. 18, n. 2 : « Invenimus jurasse sanctos, jurasse primitus ipsum » Dominum, in quo non est omnino peccatum... non » ergo est peccatum jurare. » Ergo 3º.

4º *Ratione.* Juramentum in eo consistit ut Deus tanquam summa veritas invocetur : at talis actus optimus est in se et Deum honorat : bonus est pariter in suo fine, cum, juxta Apostolum, Hebr. VI, 16 : *Omnis controversiæ eorum* (hominum)*finis, ad confirmationem est juramentum.*

Non solum igitur licet jurare, sed quandoque adest obligatio jurandi, si nempe 1° superior præcipiat, 2° si necessarium sit ad subveniendum proximo, 3° si conditio status illud exigat.

Dices. Christus dixit, Matth. v, 36 : *Ego autem dico vobis non jurare omnino, neque per cœlum, quia thronus Dei est, neque per terram,* etc. ergo omne juramentum est prohibitum.

R. Nego conseq. Sciendum est enim Scribas et Pharisæos persuasum habuisse et populo dixisse sola perjuria esse cavenda, juramenta inania non prohiberi in Lege, et ea quæ fiunt per creaturas esse contemnenda, ut patet ex capite Matth. xxiii, 16 et seq. Christus utrumque errorem reformare volens, dicit non esse omnino jurandum, neque per cœlum neque per terram, etc. subintelligendo sine necessitate aut causa sufficienti; sicque redarguit pravam consuetudinem sæpissime propter leves causas jurandi, et juramenta per creaturas contemnendi. Unde S. Aug. l. de Mendacio, cap. 15, n. 28 : « Intelligendum » est illud quod positum est, *omnino,* ad hoc positum, ut » quantum in te est, non affectes, non ames, non quasi » pro bono cum aliqua delectatione appetas jusjurandum. »

Inst. Christus addit : *Sit autem sermo vester : Est, est; non, non : quod autem his abundantius est, a malo est.* Ergo.

R. Nego conseq. Christus enim non dicit juramentum malum esse, sed a malo, id est, ab infirmitate ejus cui cogimur jurare ut credat, vel a vitiis hominum qui, mendaces experti, credere nolunt sine juramento, vel juramento se fide digniores reddere volunt. Sic explicant interpretes et doctores, imprimis S. Aug. de Sermone Domini in monte, l. 1, cap. 17, n. 51, ubi dicit : « Si » jurare cogeris, scias de necessitate venire infirmitatis » eorum quibus aliquid suades... Itaque non dixit, Quod » autem amplius est malum est.. sed *a malo est.* » Ergo.

Notandum, juramentum, licet in se bonum et religionis actum, non tamen esse appetendum extra necessitatem;

non adhibetur enim nisi ad subveniendum infirmitati mentis, sicut medicina ad subveniendum infirmitati corporis : porro medicina, licet in se bona, non tamen est appetenda : ergo nec juramentum. Unde Eccli. XXIII, 9 : *Jurationi non assuescat os tuum; multi enim sunt casus in illa;* et v. 14 : *Et si in vacuum juraverit, non justificabitur.*

§ IV. — De conditionibus ad licite jurandum requisitis.

Dicit Dominus per Jeremiam prophetam, IV, 2 : *Jurabis, Vivit Dominus, in veritate, et in judicio, et in justitia.* Tres illas conditiones necessarias esse in quolibet juramento ut sit licitum, conveniunt omnes doctores, et S. Hieron. in cap. IV Jerem. ait : « Animadvertendum » est quod jusjurandum hos habeat comites, veritatem, » judicium atque justitiam. Si ista defuerint, nequaquam » erit juramentum, sed perjurium. » Nomine perjurii hic intelligitur omne juramentum illicitum. Ut juramentum enim sit licitum, requiritur, ex parte jurantis, ratio sufficiens illud adhibendi, alioquin esset indiscretum, quod præcavet judicium; requiritur ex parte objecti ut neque sit illicitum neque falsum : hinc veritas et justitia. Tres conditiones istas in hoc ordine explicaturi sumus.

1° *Requiritur judicium.*

Judicium hic non sumitur pro exsecutione justitiæ, inquit Th. 2 2, q. 89, art. 3, ad. 1; *sed pro judicio discretionis;* cum enim juramentum sit res sanctissima, adhiberi non potest, nisi cum fide, pietate et reverentia, et hæc omnia reperiuntur in discretionis judicio. Jdraturi igitur perpendere debemus : 1° an juramentum sit necessarium ratione officii nostri vel ut fides verbis nostris adhibeatur; 2° an notabilis sit ratio ut nobis credatur; 3° an rem juramento promissam tempore definito exsequendi facultas nobis adfutura sit, ne in discrimen promissa violandi incidamus.

Sedulo igitur cavere debent fideles ne nomen Dei,

sanctum et terribile, promiscue sumant, et consuetudinem indiscrete jurandi contrahant, quod S. Aug. sic pro seipso deplorat, Serm. 180, n. 10 : « Juravimus et nos passim, habuimus istam teterrimam consuetudinem et » mortiferam. Dico charitati vestræ, ex quo Deo servire » cœpimus, et quantum malum sit in perjurio vidimus, » timuimus vehementer, et veternosissimam consuetu» dinem timore frenavimus. Frenata restringitur, re» stricta languescit, languescens emoritur, et malæ con» suetudini bona succedit. Denique non vobis dicimus » non nos jurare... Quantum ad me pertinet, juro; sed, » quantum mihi videtur, magna necessitate compulsus. » Cum videro non mihi credi nisi faciam, et ei qui mihi » non credit non expedire quod non credat : hac per» pensa ratione et consideratione librata, cum magno » timore dico : Coram Deo; Testis est Deus; aut, Scit » Christus sic esse in animo meo, etc »

In consuetudine frequenter jurandi adest periculum scandali aut perjurii, sicut advertit S. Aug. et sub his respectibus juramentum indiscretum potest esse mortale : seclusis vero contemptu, gravi scandalo et perjurii periculo, peccatum veniale non excedit, ut omnes theologi etiam rigidiores fatentur, quia tunc gravem irreverentiam erga Deum non continet.

2° *Requiritur justitia.*

Per justitiam hic ea intelliguntur quæ efficiunt ut res sit licita : ubi ergo deest justitia, res est illicita. Unde quæstio est an uti juramento ad affirmandam vel promittendam rem illicitam sit peccatum, et quale peccatum.

Plurima sunt certa et alia dubia. Certum est 1° promittere sub juramento aliquid mortaliter malum facere, v. g. homicidium, fornicationem, esse peccatum mortale, sive adsit intentio implendi, quia Deus invocatur ut iniquitatis patronus; sive non sit intentio rem sic promissam non faciendi, quia est perjurium; 2° rem sic promissam propter juramentum facere, ut Herodes decollavit Joan-

nem Baptistam, esse blasphemiam : unde qui rem malam sub juramento promisit, graviter peccavit, et eam faciendo dupliciter adhuc peccaret, scilicet contra virtutem cui per se opponitur, et contra religionem; 3° uti juramento ad consummandum peccatum etiam veniale, v. g. ad persuadendam detractionem, ad seducendam puellam, peccatum esse mortale; quia sic jurans Deum facit, quantum in se est, peccati sui complicem. Idem probabilius dicendum esse æstimat *Billuart* de eo qui, propria narrans peccata, jactantiæ causa, illa juramento confirmat ut majorem inde percipiat gloriam.

An vero mortaliter peccet qui promittit sub juramento rem venialiter malam se facturum, non sibi consentiunt auctores : affirmat Ligorio, l. 3, n. 146, cum quibusdam aliis, quia gravis ipsi videtur irreverentia Deum invocare in testem ac fidejussorem peccati quantumvis levis. Negant alii communius, ut Cajetanus, Soto, Navarrus, S. Antoninus, Sylvius, Lessius, Layman, Suarez, P. *Antoine*, *Collet*, *Billuart*, etc. dicentes injuriam erga Deum tunc sibi non videri gravem. Prior sententia probabilior mihi videtur; si enim qui juramento utitur ad perficiendum peccatum leve, v. g. ad persuadendum alteri ut mentiatur, mortaliter peccet, ut communiter docetur, cur non is qui per juramentum intendit se obligare ad faciendam rem venialiter malam? Si intentionem rem faciendi non haberet, perjurus esset et mortaliter peccaret.

At qui jurat aliquid contra consilia Evangelica, v. g. se non daturum eleemosynam, venialiter tantum peccat, secluso contemptu et scandalo, quia non videtur eadem erga Deum irreverentia. *Ita communiter theologi.*

3° *Requiritur veritas.*

Veritas ad juramentum requisita est conformitas dictionis cum intentione jurantis : excludit igitur omne mendacium, non vero omnem errorem. Unde contingere potest ut quis in veritate juret, quamvis falsum dicat, si nempe bona fide credat esse verum; et, e contra,

verum dicat et pejeret, si videlicet arbitretur se mentiri.

Quoties autem juratur falsum cognitum, id est, quoties mendacium juramento confirmatur, peccatum est mortale, sive materia sit gravis, sive sit levis, sive seria, sive jocosa, quia gravis committitur irreverentia erga Deum qui adducitur in testem falsitatis, quasi vel ipse veritatem nesciat, vel velit aut possit decipere, falsum testando. Tale juramentum est perjurium, quod nunquam est veniale, nisi defectu advertentiæ aut consensus, ut omnes fatentur.

Qui autem temere jurat, absque sufficiente examine ut veritatem rei cognoscat, mortaliter vel venialiter peccat, ratione suæ negligentiæ et periculi cui se exponit falsum jurandi.

Non tamen absoluta requiritur certitudo ad licite jurandum, alioquin fere nunquam liceret jurare; sed sufficit certitudo moralis de veritate assertionis aut de futura adimpletione promissionis, quia communiter sola hæc certitudo in actibus humanis obtinetur.

Apud omnes constat perjurium semper esse, ratione sui, peccatum mortale, quia per se gravem injuriam Deo infert, sed omnes pariter fatentur illud excusari posse a toto vel saltem a tanto, et fieri veniale defectu animadvertentiæ aut consensus. Hinc docet Ligorio, l. 3, n. 150, rusticos malitiam perjurii non intelligentes, et consuetudinem pejerandi habentes, non statim de gravitate peccati monendos esse, ne a peccatis materialibus ad formalia transeant, sed prudenter hortandos ut deinceps falsum jurare desinant.

Ex principiis a nobis positis in tractatu de Actibus humanis, ubi de cooperatione ad aliorum peccata, sequitur 1° juramentum exigi non posse, sine causa sufficienti, ab eo qui prævidetur falsum juraturus, et 2° licite exigi posse ubi justa existit causa illud petendi, nempe necessitas vel gravis utilitas, quia tunc soli pejeranti est imputabile. Hoc sæpe nunc contingere potest, etiam extra judicium, propter innumera juramenta politica a lege præscripta.

§ V. — De obligatione juramenti.

1° Juramentum assertorium nullam imponit obligationem adimplendam : vel conditionibus requisitis est vestitum, vel non. In priori casa est licitum ; in posteriori est peccatum , *ut patet ex dictis.*

2° Juramentum promissorium spectari potest vel quoad actum præsentem, vel quoad futurum. Quoad actum præsentem spectatum , est assertorium, et sub eo respectu importat firmam intentionem rem promissam faciendi et persuasionem eam futuram esse possibilem ac licitam : secus verum esset perjurium atque grave peccatum.

3° Consideratum vero quoad futurum , vel est de re illicita, vel de re licita : si sit de re illicita, nullam imponit obligationem, ut supra diximus ; si sit de re licita, attendendum est an jurans habuerit 1° intentionem jurandi, 2° intentionem se obligandi, 3° intentionem adimplendi obligationem sibi impositam, et 4° an res promissa sit possibilis et utilis. Pro diversis his suppositionibus diversæ sunt solutiones.

4° Qui coram judice vel in contractibus jurat sine intentione jurandi, mortaliter peccat, ob gravem injuriam quam infert Deo et proximo. Ad rem sic promissam non tenetur vi juramenti, quod est nullum, sed vi justitiæ naturalis. At si extra judicium et contractus, cum firmo rem faciendi proposito, tale emittat juramentum, venialiter tantum peccat, juxta Ligorio, l. 3, n. 172, et plures apud ipsum, quia ex nullo capite gravis videtur offensa erga Deum. Semper autem peccatum erit saltem veniale, ut patet, tum ex allegatis, tum ex sequenti propositione ab Innocentio XI die 2 martii 1679 damnata : « Cum » causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit » levis, sive sit gravis. »

5° Qui jurat sine animo se obligandi, sed cum intentione implendi, secundum plures mortaliter peccat, quia gravis videtur irreverentia erga Deum, eum adducere in

testem exterius, et interius nolle testimonio ejus obstringi. Sic Cajetanus, S. Antoninus, Navarrus, *Lacroix*, Tamburinus, etc. Alii vero, inter quos Sanchez et Ligorio, contendunt peccatum esse duntaxat veniale; nam, inquiunt, sic jurans falsum non asserit, cum habeat intentionem implendi, sed tantum emittit juramentum quo non vult ligari : idem facit ac ille qui jurat sine intentione jurandi. Ergo.

Qui autem jurat cum animo jurandi et non se obligandi, teneturne juramentum servare? Non sibi concordant auctores. Plures negant, quia Deus juramenta promissoria non acceptat, nisi secundum intentionem jurantium, et ad confirmationem hujus rationis plura exhibent testimonia juris canonici, S. Th. et aliorum theologorum. Multi vero alii tenent juramentum esse servandum; nam qui jurat cum animo jurandi, verum emittit juramentum, et propter divini nominis honorem tenetur, quantum in se est, efficere ut quod juravit sit verum : dicere obligationem separari posse a vero juramento, est subtilitas absurda. Utraque opinio probabilis videtur Ligorio, qui tamen priorem æstimat probabiliorem, quia posterior supponit ut certum quod in quæstione est, scilicet juramentum sine intentione se obligandi verum esse juramentum. Aliunde juramentum naturam promissionis quam confirmat sequitur : at promissio sine animo se obligandi non est vera promissio : ergo nec juramentum, etc.

6° Qui cum animo jurandi et se obligandi jurat, sine vero intentione adimplendi, mortaliter peccat; siquidem deest veritas, et insuper rem promissam adimplere tenetur; habuit enim, ut supponitur, intentionem jurandi et se obligandi : obligationem igitur sibi vere imposuit : ergo, etc. Qui simpliciter jurat, jurare volens, licet de obligatione juramenti non cogitet, obligationem reipsa contrahit eamque tenetur adimplere, quidquid de illius adimpletione sibi proposuerit.

7° Si objectum juramenti sit futile et vanum, *a fortiori* si aliquid jactantiæ contineat : v. g. si quis juraverit se ta-

em distantiam intra quinque minutas esse transiturum, se tale onus portaturum, tot potus esse bibiturum, etc. ad hæc facienda non tenetur; repugnat enim hæc propter honorem Dei fieri. Hinc, ut sapienter notat Ligorio, cum Layman et aliis, n. 186, parentes et domini jurantes se filios vel famulos esse punituros, raro peccant si juramentum non impleant, vel quia delinquentes jam emendati sunt, vel quia emendationem promiserunt, vel quia juramentum fuit de futili, vel quia jurantes intentionem jurandi et se obligandi non habuerunt, sed tantum terrendi.

8° Ubi autem res sub juramento promissa est licita, et saltem utilis, stricta existit obligatio, vi juramenti, eam prestandi; qui enim suam promissionem juramento confirmavit, Deum in testem suæ fidelitatis adduxit : si ergo rem promissam non præstet, Deum falsi testem inducit quantum in se est, ac proinde graviter illum offendit, saltem si materia sit gravis : omnes consentiunt. Si autem materia sit levis, non ita sibi concordant : Cajetanus, Lessius, Bonacina, *Collet*, et alii dicunt peccatum esse mortale, quia Deum facere testem falsi, leve peccatum esse non potest ; res promissa, quæ levis quidem esse potest, non est objectum actus juramenti, bene vero honor Dei : at honor Dei nunquam leviter sumi potest : ergo.

Alii communius, ut S. Antonius, Sylvester, Soto, Navarrus, Saurez, Sanchez, Sylvius, P. *Antoine*, *Billuart*, Ligorio docent obligationem juramenti in eo casu esse tantum sub veniali; nam, inquiunt, 1° qui rem aliquam promittit cum juramento, Deum invocat ut testem sui propositi : unde si ficte promitteret, perjurii ac consequenter gravis peccati etiam in materia levi reus esset. Sed ubi sincere promisit ac juravit, et, voluntate mutata, rem promissam non præstat, est tantum infidelis, et non perjurus. Hæc autem infidelitas est gravis vel levis, secundum materiam ; non vero essentialiter mortalis, etsi aliquam contineat irreverentiam erga Deum, propter juramentum. 2° Qui in humanis contractibus adducitur ut testis, non censetur falsus testis si obligatio contractus

non impleatur, licet aliqua ei fiat injuria; sed tantum si res in momento contractus non fuisset, ut ipse testimonio suo confirmabat : ergo a pari, etc.

9° Si res sincere promissa et jurata sit gravis, et modica pars ejus omittatur, ut certum habetur peccatum non esse mortale, quia non extitit perjurium in jurando, nec gravis fit injuria Deo in modicam partem omittendo. Hinc, ut ait Ligorio, n. 173, cum Busembaum et aliis, qui juravit se non bibiturum vinum, mortaliter non peccat parum bibendo; qui jurant servare statuta alicujus capituli vel alterius communitatis, a mortali excusantur si parum aliquod statutum postea violent. Item qui juravit se aliquam pecuniæ summam daturum pauperibus, et aliquid parvum detrahit; qui juramentum fidelitatis et obedientiæ præstitit prælato, principi, etc. et in rebus parvi momenti suæ promissioni deest, mortaliter non peccant.

10° Promissio serio facta et acceptata dat jus reale, et transit ad hæredes; obligatio vero juramenti est vinculum personale, ac proinde nunquam transire potest ad jurantis hæredes : hi tamen onera realia ejus cui succedunt implere tenentur, sed non vi juramenti.

11° Qui obedientiam aut fidelitatem alteri ratione dignitatis et officii juravit, v. g. papæ, episcopo, principi, cunctis successoribus ejus in eadem dignitate vel officio vi juramenti sui obligatur; quia non tali homini jurasse censetur, sed talem dignitatem habenti, et sic habetur in Decretal. l. 2, tit. 24, de Jurejurando, cap. 14.

Advertendum quod in juramento fidelitatis et obedientiæ ea tantum comprehendantur quæ ad officium jurantis pertinent; juramentum enim non obligat ultra intentionem illud emittentis; sed qui suam obedientiam vel fidelitatem alicui sub juramento obstringit, eam promittere non intendit nisi in ordine sibi proprio, v. g. episcopus obligationem sibi non imponit officia magistratus implendi, nec magistratus officia militaris, etc.

12° Magna quæstio est an juramentum metu extortum

obliget coram Deo : plures negant, quia promissio sic jurata irrita est vel rescindibilis ; sed alii multo plures longe communius et probabilius affirmant. Rationes eorum sunt 1° auctoritas juris canonici : in Decretal. l. 2, tit. 24, de Jurejurando, cap. 15, dicitur Ecclesiam solere a juramento per metum extorto absolvere, et tamen non dicitur non esse eis qui sic jurant *ut juramenta non servent.* 2° Tenemur efficere propter honorem Dei, ut quod juravimus fideliter præstetur : ergo, etc. Ita S. Th. 2 2, q. 89, art. 7, ad 3 ; Bonacina, Lessius, Suarez, Viva, Ligorio, etc. Notant autem eum qui passus est metum et sic juravit, dispensationem ab episcopo sollicitare, vel rem jam solutam in judicio repetere posse, quia juramento satisfecit, et dominium reipsa non transtulit.

13° Si juramentum errore vel dolo fuerit extortum, attendendum est an error vel dolus circa rei substantiam, aut circa circumstantias magni momenti versetur, an tantum circa circumstantias levis momenti : in priori casu, non obligat juramentum, quia nulla est promissio cui apponitur ; in posteriori casu valet, propter rationem oppositam.

14° Juramentum in favorem tertii emissum semper obligat, quoties impleri potest sine peccato, etiamsi promissio cui annectitur esset jure positivo irrita. Ita Sanchez, qui asserit hoc apud omnes esse certum : unde qui promisit et juravit se soluturum esse usuras, eas solvere tenetur, etsi promissio jure sit nulla, sed eas absque injustitia repetere posset. Excipitur si irritatio ob bonum commune instituta esset, quia juramenti impletio illicita foret.

15° Quærunt theologi an juramentum alteri juramento oppositum sit validum, et distinguunt, dicentes : Si juramentum alteri opponitur in actu jurandi, v. g. si quis juraverit se nunquam juraturum, et tamen juret se jejunaturum, se eleemosynam daturum, valet posterius juramentum licet fuerit illicitum, quia ipsius materia est licita et bona ; si vero sit oppositum in ipsa jurationis materia, v. g. Petrus juravit Paulæ se eam ducturum, et

deinde idem jurat Annæ, posterius juramentum est nullum, quia est de re illicita.

§ VI. — De interpretatione juramenti.

Ubi de intentione jurantis constat, nulla interpretatione opus est, sed promissio jurata in simplicitate exsequenda est.

At sæpe contingit ut exsurgat dubium circa juramenti extensionem, an scilicet hi vel illi casus sub eo comprehendantur : tunc genuinus illius sensus exquirendus est, et sequentes statuuntur regulæ.

Prima regula. Juramentum explicandum est juxta naturam actus cui adjungitur; obligationem enim illius firmat, vinculum religionis ei addens, sed objectum ejus non mutat : easdem igitur conditiones, interpretationes et exceptiones admittit. Unde qui sponsalia juravit, non magis ea servare tenetur, sponsa fornicante, quam si non jurasset; qui juravit se soluturum quod debet, juramentum implet justa utendo compensatione, modo ei non renuntiaverit. Fieri tamen potest ut contractus sit nullus, et valeat juramentum, si nempe jurans juri suo renuntiare potuerit et voluerit.

Secunda regula. Juramentum in dubio stricte interpretandum est, tum propter gravem religionis obligationem quam continet, tum propter perjurii periculum : quod verbis aperte non expressum est, censetur omissum. Sic eruitur ex Decretal. l. 5, tit. 40, cap. 19; ex Sexto, l. 2, tit. 11, cap. I, et ex regula juris 15, *Odia restringi*, etc. et ita sentiunt communiter doctores, ut videre est apud Suarez, l. 2, cap. 32, n. 7, Ferraris, v° *Juram.* art. 3, n. I, *Collet* et *Billuart*. Hinc inferunt theologi :

1° Juramentum servandi statuta alicujus communitatis intelligendum esse de iis quæ vigent aut necessario vigere debent, non vero de iis quæ abrogata sunt, nec de iis quæ nondum prodierunt, nisi contrarium aliunde constet. Decretal. l. 2, tit. 24, cap. 35. Inde et ex n. seq.

concipitur sensus juramenti Chartæ constitutionali et legibus regni præstiti.

2° Eum qui alteri juravit obedientiam, non teneri ad illicita, nec ad impossibilia, nec ad nimis gravia quæ in ipsius intentionem verisimiliter cadere non potuerunt. Sic ipse *Collet*.

3° Episcopum qui juravit se bona Ecclesiæ non esse alienaturum, non peccare si ea justa de causa, et servatis a jure præscriptis, in pias causas impendat. Decretal. l. 3, tit. 48, cap. 6.

4° Ei qui juravit residentiam, licitum esse non residere in casibus a jure permissis, ut habetur in Decretal. l. 3, tit. 4, cap. 13, quia tunc censetur præsens.

5° Juramentum servandi leges intelligendum esse secundum morem eas interpretandi, ita ut obliget sub gravi, vel sub levi, vel sub pœna tantum, sicut ipsæ leges et non ultra, obligationi naturali addens vinculum religionis. Ita Sylvius, Layman, *Billuart*, etc.

6° Juramentum de servandis sub secreto eis quæ in capitulo, in concilio, in aliave congregatione noscuntur, intelligi debere secundum naturam rei, ità ut circa materiam gravis momenti obliget sub mortali; circa materiam levem, sub veniali; circa materiam nullius momenti, sub nulla culpa. Ita Sylvester, Layman, *Billuart*, etc.

Tertia regula. In omni juramento, præter limitationes ab ipso jurante appositas, quædam subintelliguntur conditiones sive ex natura rei, sive ex dispositione juris, sive ex communi hominum sensu fluentes, ut ex Decretal. l. 2, tit. 4, cap. 25, eruitur et generaliter docent auctores. Illæ conditiones subintellectæ, sunt :

1° *Si potero*, seu *quantum in me erit,* id est, si jurata non fiant illicita, impossibilia, difficilia aut nimis gravia, seu cum ea difficultate quæ prævisa juramentum emittere verisimiliter impediisset.

2° *Salvo jure et auctoritate superioris :* sic expresse habetur in Decretal. l. 2, tit. 24, cap. 19, ubi legitur : *In quo* (juramento) *debet intelligi jus superioris exceptum;* et ratio hoc sufficienter dictat.

3° *Nisi is in cujus gratiam juratur, sponte remiserit,* quia liberum est unicuique juri suo renuntiare, et tunc obligatio juramenti subsistere non potest; repugnat enim dari obligationem beneficium alteri invito conferendi.

4° *Si res in eodem statu permanserint,* id est, non fuerint notabiliter mutatæ : nam verisimile non est jurantem habuisse intentionem se in eo casu obligandi, et id colligitur ex pluribus capitibus juris, præsertim ex Decretal. l. 2, tit. 24, cap. 16, 17, 25 et 31.

5° *Si altera pars fidem servaverit,* quia, ut fert adagium regula juris 75 fundatum, *frangenti fidem non debetur fides.* Unde princeps, pace inita cum inimico, juravit se conditiones illius servaturum, juramento non tenetur, si adversarius novam dederit causam belli.

6° *Si non adsit ratio sufficiens propositum mutandi*, quia juramentum promissioni, contractui vel proposito adjunctum, naturam ejus non mutat, ut jam diximus et omnes fatentur. Hinc qui juravit se ante alterum domum non ingressurum, non cessurum, non bibiturum, etc. contra juramentum non peccat, si coactus cedat, quia sufficiens adest ratio propositum mutandi. Sic Bonacina, Sanchez, Lessius, Busembaum, etc.

§ VII. — De cessatione obligationis juramenti.

Juramenti obligatio vere contracta tolli potest per sequentes causas, nempe circumstantiarum mutationem, causæ finalis cessationem, irritationem, remissionem, dispensationem et commutationem.

1° *Per circumstantiarum mutationem*, videlicet, 1° si quod bonum erat tempore juramenti, factum fuerit illicitum, vanum, majoris boni impeditivum, et melius sit illud omittere quam facere; 2° si status rei notabiliter fuerit mutatus, v. g. jurasti te aliquem puniturum, ei supplici et veniam petenti condonare potes absque perjurio; 3° si res jurata facta fuerit ad finem intentum inutilis, v. g. si ex correctione filii prævideatur illius obstinatio, obduratio, uxoris imprecatio, ira, etc. vel si pœna

jurata felicem exitum habere non debeat : hæc ex jam dictis sufficienter intelliguntur.

2° *Per causæ finalis cessationem;* tunc enim intelligitur obligationem promissionis subsistere non posse : ergo nec vinculum juramenti. Unde promisisti cum juramento te daturum eleemosynam tali pauperi qui factus est dives, te domum talis mulieris tibi periculosæ non ingressurum, et illa moritur, etc. jam non teneris juramento. Secus si sola causa impulsiva cessaret. Hæc patent et apud omnes habentur ut certa.

3° *Per irritationem.* Nemo per juramentum alterius jura transferre aut lædere potest, alioquin juramentum esset vinculum injustitiæ. Unde promissio materiæ vel actuum alterius dominationi subjectorum Deo vel homini cum juramento facta, non valet, nisi in quantum alter consentit : si ergo alter consensum deneget, promissionem et juramentum irritat. Hinc filiifamilias juraverunt se eleemosynam de bonis paternis daturos, uxor de bonis communibus, vel se ad talem ecclesiam vel capellam esse peregrinaturos, pater et maritus juramenta hæc irritare possunt. Item prælati, domini, superiores communitatum, tutores irritare possunt juramenta inferiorum, suæ potestati nocentia.

Pater et tutor quæcumque pacta jurata impuberis, juxta sententiam communem, directe irritare possunt, quia impubes non censetur capax obligationem sibi, sine patris aut tutoris consensu, imponendi. Ita Covarruvias, Suarez, Layman, Lessius, Ferraris, etc. Defectu patris et tutoris, mater juramenta et vota impuberis irritare potest. Ita Suarez, Henno, Sporer et Ferraris, art. 3, n. 20.

4° *Per remissionem :* id est, si is in cujus gratiam emissum est juramentum, debitum remittat, obligatio juramenti cessat, quia beneficium non confertur invito : jura vero tertii sic remittere non posset, *ut patet.* Unde si duo mercatores jurassent se partem mutui beneficii pauperibus erogaturos esse, tale juramentum sibi remittere non possent.

5° *Per dispensationem.* Existere in Ecclesia potestatem relaxandi juramenta, per dispensationem seu vinculi absolutionem, constat 1° ex verbis Christi, apud Matth. XVIII, 15 : *Quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo,* quæ cum generalia sint, ad omne vinculum spirituale extenduntur; 2° ex constanti usu et praxi Ecclesiæ, quæ privilegio infallibilitatis gaudens, in re tanti momenti errare non potuit, sibi arrogando potestatem quam non habuisset.

Hanc potestatem habet summus Pontifex per totam Ecclesiam, et episcopus in sua diœcesi, exceptis materiis summo Pontifici reservatis, de quibus infra dicemus agendo de votis reservatis. Eamdem ac episcopus habent potestatem vicarii capitulares, sede vacante.

Dispensatio non efficit ut juramentum existens non obliget, quod esset contra jus divinum naturale et positivum, sed vinculum spirituale nomine Dei solvit, et tunc juramentum amplius non existit.

Juramentum in favorem tertii emissum ordinarie relaxari non potest per dispensationem, quia ille cui juramentum est verum acquisiit jus quo invitus privari non potest. Ita S. Th. 2 2, q. 89, art. 9, ad 3, et communiter theologi.

Dixi *ordinarie,* quia nonnulli occurrunt casus in quibus tale juramentum relaxari potest, nempe 1° si bonum commune id postulet, bonum enim particulare seu privatum bono communi cedere potest, et hoc judicium ad summum Pontificem maxime pertinet, ut communiter aiunt doctores, cum S. Th. 2 2, q. 89, art. 9, ad 3. Aliquando tamen potest episcopus, juxta causarum qualitatem, relaxare juramentum alteri præstitum, propter bonum commune, v. g. juramentum malefactorem non denuntiandi, non accusandi, etc. Ita Suarez, Sylvester, Layman, Ferraris, etc. 2° In pœnam criminis, ab eo cui præstitum est juramentum commissi. Sic in Decreto, 2 part. causa 15, q. 6, can. 4 et 5, expresse declarant Gregorius VII et Urbanus II, juramentum fidelitatis non

esse servandum excommunicatis quoadusque ad satisfactionem veniant; nulla enim ratione repugnat Ecclesiam a sancto Spiritu directam habere potestatem hujusmodi pœnas subjectis per modum salutaris pœnitentiæ infligendi, ut eos ad resipiscentiam adducat. 3° Ratione gravis injuriæ juranti illatæ, sive ab eo cui præstitum est juramentum, sive ab aliis ei adhærentibus, quia, v. g. juramentum ab eo per dolum, vim aut metum fuit extortum; is enim in cujus gratiam tale juramentum fuit extortum, injuriam quam passus est jurans reparare tenetur ex justitia : non habet ergo jus strictum rem sub juramento promissam exigendi. Unde vinculum juramenti est tantum religiosum : ergo potestate ecclesiastica solvi potest. Ita Suarez, Layman, Ferraris et communiter alii, dicentes hujusmodi juramentum relaxari posse ab episcopo vel alio prælato jurisdictionem quasi-episcopalem habente.

Dicunt insuper judices sæculares tale juramentum indirecte relaxare posse, remittendo, nomine illius cui juratum est, obligationem solvendi, quam ipse remittere deberet. Ferraris, v° *Juram*. art. 3, n. 35.

6° *Per commutationem*. Commutatio juramenti in eo consistit ut sub eodem religionis vinculo una materia alteri subrogetur; et sic differt 1° ab irritatione qua tota obligatio juramenti sine causa et pro semper tollitur; 2° a dispensatione qua eadem obligatio relaxatur etiam pro semper, sed non sine legitima causa; superior enim valide dispensare non potest, sine justa causa, a juramento. Commutatio autem vinculum juramenti non tollit, sed tantum materiam ejus mutat. Si tamen materia papæ reservata in materiam non reservatam mutaretur, tunc reservatio amplius non existeret.

Juramenta in honorem Dei facta proprio jurantis arbitrio in rem evidenter meliorem mutari possunt, quia Deus quod evidenter melius est gratum habet : v. g. jurasti te quinque *Pater* et *Ave* in honorem Dei recitaturum; hoc juramentum in recitationem coronæ quin-

que *decanarum* mutare potes. At mutari non possunt in rem minorem, nisi ab eo qui habet potestatem dispensandi, siquidem hujusmodi mutatio est sub aliquo respectu vinculi relaxatio.

Juramenta in favorem tertii mutari nequeunt neque in rem meliorem, neque in deteriorem, sine consensu illius qui per illa jus acquisiit, exceptis casibus boni publici, justæ punitionis aut gravis injuriæ supra memoratis : *idque patet ex dictis.*

Quæritur 1° quid sentiendum sit de sociis dictis *francs-maçons* et de juramento apud eos usitato ?

R. 1°. Prima hujus generis societas secreta, gallice *loge*, instituta fuisse videtur in Gallia, anno 1725, a Dervent-Water et aliis quibusdam Anglis. Aliæ postea variis in locis prodierunt, sub directione unius præfecti generalis vocati *grand maître* vel *grand orient.* Hæc dignitas collata fuit anno 1738 viro nobili, *le duc d'Antin,* et anno 1741 *au comte de Clermont,* e sanguine regio et stipite Condatensi (*de Condé*); deinde fere semper aliis viris ortu, statu sociali vel divitiis insignibus.

Istiusmodi socii, dicti *francs-maçons,* valde multiplicati sunt per omnes Europæ regiones, in America et in aliis mundi partibus. Prætendunt se ortum habuisse a quodam Adonhiram, tempore Salomonis existente : sed probabile est eos ultra bella sacra, *les croisades,* non ascendere, et sic incœpisse : Christiani inter Saracenos dispersi, nonnulla instituerunt signa quæ sub altissimo secreto servabant et quibus sese in omnibus circumstantiis agnoscere possent. Quoniam imprimis sibi proponebant ecclesias ab infidelibus destructas reædificare tempore opportuno, vocari voluerunt *muratorii,* et nomina sua symbolica ab architectura ut communius desumpserunt. Dicti sunt *franci* seu *liberi muratorii,* vel quia plerique erant e Francia, vel quia liberi esse volebant, et in sua societate a qualibet auctoritate independentes.

Novos non admittunt socios nisi eos bene noverint, diu probaverint, et sub terribilibus juramentis ab eis exigunt

promissionem nunquam revelandi ea quæ didicerint; eosque per diversos gradus ascendere faciunt, et perpauci plenam secretorum notitiam obtinent. Omnes tamen initiati communia habent signa quorum ope per mundum universum sese agnoscere possunt, et quæ nulli profano manifestare possunt.

Ex multis documentis infertur has societates nunc merum profiteri deismum, omnis religionis revelatæ esse infensas et maximam velle independentiam ab omni auctoritate spirituali ac temporali, sub prætextu quod omnes homines natura sint æquales et velut fratres vivere debeant.

Aliæ sunt societates secretæ his similes vel affines vel conjunctæ, et tantum diversis nominibus designatæ, ut *illuminati* in Germania, *carbonari* in Italia, *radicaux* in Anglia, *communeros* in Hispania, etc.

R. 2°. Summi pontifices Clemens XII, per bullam *In eminenti*, diei 28 aprilis 1738; Benedict. XIV, per alteram bullam *Providas Romanorum pontificum*, prohibuerunt « ne quis sub quovis prætextu aut quæsito colore adeat » vel præsumat prædictas societates inire, vel propagare, » confovere aut in suis ædibus seu domibus vel alibi » receptare atque occultare, iis adscribi, aggregari, aut » interesse, vel potestatem seu commoditatem facere » ut alicubi convocentur, iisdem aliquid ministrare, sive » alias consilium, auxilium vel favorem, palam aut in » occulto, directe vel indirecte, per se vel per alios quo- » quomodo præstare, necnon alios hortari, inducere, » provocare aut suadere ut hujusmodi societatibus ad- » scribantur, annumerentur, seu intersint, vel ipsos quo- » modolibet juvent ac foveant; sed omnino ab iisdem » societatibus, cœtibus, conventibus, collectionibus, ag- » gregationibus seu conventiculis prorsus abstinere se » debeant, sub pœna excommunicationis per omnes, ut » supra contrafacientes ipso facto absque ulla declara- » tione incurrendæ, a qua nemo per quemquam, nisi » per nos, seu Romanum pontificem pro tempore exis- » tentem, præterquam in articulo mortis constitutus,

» absolutionis beneficium valeat obtinere. » Sunt verba Bened. XIV. Pius VII, die 10 septemb. 1821, et Leo XII, die 3 martii 1826, eamdem prohibitionem sub iisdem pœnis renovarunt.

Rationes hujus prohibitionis sunt : 1° temeritas juramenti super ignota emittendi ; 2° legitima suspicio perversi finis ab his societatibus nunc intenti ; 3° inviolabile secretum quo singuli socii se astringunt non revelandi quæ viderint vel audierint etiam auctoritati legitime interroganti.

Notandum, constitutiones Pontificias supra recensitas in Gallia non fuisse publicatas, ac proinde excommunicationem non incurri, et quemlibet sacerdotem approbatum ab eo peccato absolvere posse. Attamen exigendum est a pœnitente ut tales societates non ingrediatur et ingressus, eas deserat.

Quæritur 2° quid sentiendum sit de juramento quo se obstringunt socii artifices, dicti *compagnons du devoir?*-

R. P. *Le Brun*, in sua Historia superstitionum, t. 4, refert quod ad recipiendos novos hujusmodi socios multæ adhibeantur cæremoniæ impiæ, superstitiosæ, sacrilegæ, sanctissimorum religionis Christianæ mysteriorum derisoriæ, v. g. passionis Domini nostri Jesu Christi, Baptismi, sacrificii missæ simulationes; recipiendi jurant super sancta Evangelia et per suam partem paradisi se nunquam esse revelaturos, nequidem in confessione, ea quæ visuri vel audituri sunt.

Subjungit idem auctor plures Sorboniæ doctores, hac de re consultos, post maturum examen, declarasse, die 14 martii 1645, neminem posse, sine peccato mortali, in has societates intrare, in iis manere, vel se tanquam earum membrum ostendere; imo teneri sub peccato mortali ea nefanda secreta judicibus ecclesiasticis et etiam civilibus revelare, si prævideat quod talis revelatio ad ea abolenda inservire possit.

Si ergo socii, vulgo *compagnons du devoir*, tribunal sacrum adeant, interrogandi sunt circa juramentum quod præstiterunt et cæremonias quarum fuerunt testes vel

participes : non obstante suo juramento, respondere tenentur. Ex hypothesi quod præfatas superstitiones et sacrilegas simulationes confiteantur, decisio doctorum Sorbonicorum et P. *Le Brun* eis applicanda est : si vero, ut pluries evenit, contendant se nihil omnino vidisse nec audiisse religioni aut bonis moribus adversum, sed tantum signa et officia mutuæ charitatis vel assistentiæ, revelatio secreti exigi non potest, nec absolutio eis deneganda est; nam fides adhibenda est pœnitenti, quoties evidenter non constat illum decipere velle.

Quæritur 3° an qui juravit se non revelaturum remedium quod novit sub secreto, juramentum servare teneatur?

R. Si revelatio in detrimentum alicujus personæ vel familiæ vergeret, sine utilitate publica, juramentum illud servandum esset, ut non obscure patet : secus, certe non obligaret, quia repugnat juramentum contra bonum publicum obligare; tunc enim esset vinculum iniquitatis.

§ VIII. — De adjuratione.

1° Adjuratio est interpositio Dei vel rei sacræ, cujus reverentia aliquem ad aliquid præstandum movere intendimus. Deum igitur non adducit in testem, ac consequenter a juramento essentialiter differt.

2° Duplex distinguitur adjuratio, una deprecativa, quæ fit per preces, v. g. *Obsecro vos per misericordiam Dei*, Rom. XII, 1; et altera præceptiva, quæ fit cogendo, v. g. *Obmutesce et exi de homine*, Marc. I, 25.

3° Primus modus exercetur respectu Dei, superiorum et æqualium; aliquid enim per eos rogare possumus. Si per Deum, est actus latriæ; si per sanctos quatenus attributa Dei in eis relucent, est etiam indirecte actus latriæ; si vero per sanctos ut tales, est actus duliæ vel hyperduliæ; si per alios homines, est duntaxat actus civilis. Secundus modus exercetur respectu inferiorum et dæmonum : iis solis imperare licet.

4° Creaturæ irrationales secundum se adjurari non possunt, quia deprecationis vel imperii suscipiendi non sunt capaces : quatenus vero ab alio moventur, utroque modo adjurari possunt, vel eo sensu ut Deus aut sancti exorentur, vel eo sensu ut dæmoni imperetur : v. g. sol, aqua, nubes adjurantur, ut Deus his rebus utentibus assistat; vel, altera intentione, ut diabolus ab eis abscedat, aut per eas nocere non præsumat.

5° Duplicis generis sunt adjurationes, aliæ quippe solemnes, et aliæ privatæ. Solemnes eæ sunt quæ fiunt nomine Ecclesiæ, contra dæmonum infestationes, et vocantur exorcismi, de quibus supra, p. 148 sq., diximus, ac solis episcopis reservantur. Privatæ vero non reservantur, et unusquisque eas adhibere potest, modo tres adsint conditiones, sicut in juramento, nempe veritas, justitia et judicium : 1° veritas, id est ut adjurans obtinere intendat quod petit, et vera sit causa ob quam petit; communiter tamen docent theologi carentiam hujus conditionis raro peccatum veniale excedere; 2° justitia, id est, ut res petita sit licita : si enim graviter illicita esset, eam per adjurationem petens graviter peccaret; si leviter esset mala, eam petens venialiter peccaret, juxta Salmanticenses, Sporer, Suarez, Bonacina, Sanchez, etc. et mortaliter juxta *Elbel*, quem Ligorio citat et sequitur, quia gravis videtur irreverentia alterum per adjurationem Dei ad rem malam inducere; 3° judicium, id est conveniens discretio, qua deficiente, adjuratio est peccatum veniale, et non ultra, ait Ligorio, Appendice de adjur. l. 3, post n. 193.

6° Dæmones nunquam adjurari possunt modo deprecativo, quia fieret cum ipsis associatio omnino prohibita, I Cor. x, 20 : *Nolo vos socios fieri dæmoniorum;* sed duntaxat modo imperativo, ad amovenda damna ab eis illata vel inferenda. Hinc communiter dicunt auctores a culpa gravi excusari non posse qui cum dæmone obsidente inutiles habet sermones, et aliud ab eo quærit quam quod ad ejus expulsionem conducit.

ARTICULUS TERTIUS.

DE VOTO.

Votum, secundum vim nominis, plures habet significationes : scilicet 1° sumitur pro desiderio vel proposito, ut in Prov. XXXI, 2 : *Quid dilecte votorum meorum*, et in canone missæ, *Tibique reddunt vota sua*, quo sensu dicitur Baptismus in voto, id est in desiderio; 2° accipitur pro suffragio in electionibus, in conciliis et in aliis cœtibus deliberantibus; 3° significat promissionem Deo factam. De voto sub hoc respectu accepto nobis disserendum est, et illud cum omnibus theologis definimus : *Promissio deliberata Deo facta de meliori bono.*

Dicitur 1° *promissio*, id est, sincera voluntas se obligandi; et sic votum essentialiter differt a proposito, quia propositum quantumvis firmum, vinculum obligationis non producit, et illius omissio non est peccatum, nisi propter animi inconstantiam, tædium aut negligentiam, et tantum est veniale peccatum.

Dicitur 2° *deliberata*, quia promissio subita et inconsiderata ad rationem voti non sufficeret : tanta requiritur advertentia, libertas et voluntatis consensio, quanta est necessaria ad peccandum mortaliter. *Ita generaliter doctores.*

Dicitur 3° *Deo facta*; sola enim promissio Deo facta rationem voti habet et nomen retinet, secundum omnes Patres et doctores, theologos et canonistas. Unde promissiones B. Mariæ et sanctis factæ non sunt vota, nisi quatenus primario factæ sunt Deo in honorem sanctorum, vel coram sanctis ut testibus, advocatis et intercessoribus. Unde qui vovet capellam vel statuam B. Mariæ, censetur eam vovere Deo in honorem B. Mariæ, et sic de cæteris.

Dicitur 4° *de meliori bono*, quia promissio Deo facta non est valida nisi a Deo acceptetur : Deus autem acceptare non potest, ut sibi gratum, actum malum vel indifferen-

tem. Unde votum nubendi, saltandi, ludendi, ambulandi, etc. esset nullum, nisi forte aliqua speciali circumstantia efficeret ut talis actus respectu alicujus individui melior esset opposito, v. g. susceptio prolis ad bonum publicum, deambulatio propter sanitatem.

Votum multipliciter dividitur, nempe :

1° In *reale, personale* et *mixtum*. Reale est illud quo aliquid in se subsistens a persona distinctum promittitur, v. g. calix, statua. Personale est illud quo actio duntaxat promittitur, v. g. jejunium, castitas. Mixtum rem et actionem simul complectitur, v. g. votum visitandi ecclesiam Loretanam et ibi calicem offerendi.

2° In *temporale*, v. g. servandi castitatem per quinque annos; et *perpetuum*, puta, nunquam bibendi vinum per totam vitam.

3° In *explicitum*, quod positivis verbis exprimitur; et *implicitum*, quod actioni libere factæ annectitur, ut votum castitatis susceptioni subdiaconatus ordinis annexum.

4° In *absolutum, conditionatum* et *pœnale :* absolutum a nulla conditione pendet, ut votum jejunandi, coronam recitandi, castitatem servandi; conditionatum illud est quod sub aliqua emittitur conditione, v. g. puella vovet religionis ingressum si a tali periculo liberetur, vel tot jejunia aut tales preces si mater sanitatem recuperet; et pœnale illud est quo aliqua vovetur pœna pro tali peccato subeunda : v. g. Tot asses distribuero pauperibus quot verba blasphemiæ proferam.

5° In *simplex* et *solemne :* votum simplex illud est quod sine solemnitate ab Ecclesia determinata emittitur, sive privatim, sive publice, sive corde, sive ore; et solemne est illud quod per professionem in religione approbata emittitur.

Ultimam hanc divisionem præcipue attendentes, præsentem articulum in duos dividemus paragraphos; quorum primus erit de voto in genere, et secundus de voto solemni seu de statu religioso.

§ I. — De voto in genere.

Dicemus 1° de materia voti, 2° de ejus obligatione, 3° de ejus merito, 4° de illius interpretatione, et 5° de obligationis ejus cessatione.

Sectio prima. — De materia voti.

1° Materia voti debet esse possibilis, non tantum physice et absolute, sed moraliter et respectu voventis; votum enim est promissio Deo facta cum intentione se obligandi : nemo autem se obligare potest ad aliquid sibi moraliter impossibile. Hinc invalidum est votum nunquam peccandi, quia, attenta fragilitate nostra, moraliter impossibile est nos vitare omnia peccata etiam venialia nisi speciali auxilio Dei muniamur. Sed valeret votum omnia peccata mortalia vitandi, vel quædam venialia determinata, v. g. non mentiendi, ex vana gloria non loquendi, etc. Item validum esset votum nullum patrandi peccatum veniale cum plena deliberatione, quia cum auxilio Dei ordinario peccata venialia ex deliberatione perfecta vitari possunt. Ita Suarez, Layman, Sporer, Ferraris et Ligorio, contra Salmanticenses, Sanchez et alios.

Ligorio, l. 3, n. 203, non videtur approbare votum semper agendi quidquid intelligitur perfectius, referendo S. Theresiam tale emisisse votum ex speciali Spiritus sancti instinctu.

2° Si materia voti sit partim possibilis et partim impossibilis, et aliunde divisibilis, nec alia fuerit intentio voventis, pars possibilis facienda vel præstanda est; quia, juxta regulam 37 juris canonici, *utile non debet per inutile vitiari* : sic qui vovit dare mille fr. pauperibus, et non potest dare nisi centum, hos dare tenetur; qui vovit jejunare per hebdomadam, et jejunare non potest nisi tribus diebus, vel jejunium integrum servare non potest, ad partem possibilem tenetur. Contra vero si materia vel

actio dividi non possit, qui non potest totum, ad nihil tenetur : v. g. qui vovit peregrinationem nudis pedibus et in cilicio, si peregrinatione valide impediatur, eo die nudis pedibus et cum cilicio ambulare non tenetur; quia, ex regula 42 juris, *accessorium naturam sequi congruit principalis.*

3° Materia voti debet esse moraliter bona, ut jam notavimus : unde opus legi naturali, divina vel humana prohibitum voveri non potest, et si voveretur, nullum esset votum. Item invalidum est votum ad impetrandam rem illicitam emissum, v. g. ad sumendam injustam vindictam, ad capessendam vanam gloriam, ad obtinendum impudicum puellæ amplexum, etc. Valeret autem votum ex affectu ad rem bonam factum, licet ex causa vel occasione pessima : v. g. Voveo peregrinationem, vel jejunium aut eleemosynam, si ex duello evasero salvus, quia licet mala interveniat causa, ea posita, petere incolumitatem est quid bonum.

4° Votum debet esse de re sua vel de opere proprio et non alieno; nullus enim rem vel actionem alienam valide promittere potest. Hinc nulla sunt vota parentum filios aut filias tali devoventium religioni, vel talem obligationem, v. g. certis diebus jejunandi, a carnibus abstinendi, missæ assistendi, talem capellam visitandi, familiæ suæ imponentium : hi autem descendentes votis prædecessorum suorum non obligantur, nisi ea approbaverint. Ita pariter si communitas aliqua, ut monasterium, civitas, parochia, voveat in perpetuum jejunia, processiones aliasve solemnitates, soli personaliter voventes tali voto ligantur; successores vero stricte non obligantur, nisi ratificaverint votum. Unde in locis ubi quædam observantur festa ex votis antecessorum, *nullus est pœna cogendus,* inquit Ferraris, v° *Votum,* art. 1, n. 33, *ut illa die abstineat ab operibus servilibus.*

5° Opera præcepta materia voti esse possunt, quia nihil obstat quominus res eadem ex diversis titulis debeatur : hinc unusquisque vovere potest se non fornicaturum, se turpia non dicturum, se in Quadragesima jejunatu-

rum, etc. et si rem sic promissam omittat, peccabit contra præceptum violatum et contra religionem.

Sectio secunda. — De obligatione voti.

1° *Hæreticum est asserere votum non obligare*, inquit S. Th. Quodlib. 3, art. 12. Hæc enim obligatio constat 1° ex Scriptura sacra : Deut. xxiii, 21 : *Cum votum voveris, non tardabis reddere, quia requiret illud Dominus Deus tuus, et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum*, Eccle. v, 3 : *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere : displicet enim et infidelis et stulta promissio*; *sed quodcumque voveris, redde*. 2° Ex S. Aug. Epist. 127, n. 5 : « Quia vovisti, jam te » obstrinxisti, aliud tibi facere non licet. » 3° Ex ratione : promissio homini serio facta, stricte obligat : ergo a *fortiori* et promissio facta Deo cum intentione se obligandi. Ergo.

2° Obligatio voti est sub peccato mortali in materia gravi, ut omnes fatentur : materia autem judicatur gravis si ex circumstantiis ad honorem Dei, vel ad proximi aut voventis utilitatem notabiliter conducat, quæ si ab Ecclesia præciperetur, obligaret sub mortali. Hinc votum semel jejunandi, missam audiendi, peccata confitendi, etc. obligat sub peccato mortali in eis circumstantiis in quibus ex ecclesiastica hæc præcipiens sub mortali obligaret.

In materia vero levi, votum obligat tantum sub peccato veniali, sicut lex in materia levi. *Ita omnes*.

3° Sicut autem legislator rem gravem præcipere potest sub levi, ut communiter docent theologi, ita et vovens ad rem gravem sub peccato veniali tantum se obligare potest, si expresse velit. Nec obstat quod religionem profitendo, matrimonium ineundo, rem gravem sub juramento promittendo, sub veniali tantum se obligare non possit; nam in professione religiosa et in matrimonio adest contractus grave onus alteri imponens, et repugnat ipsum non similiter graviter obligari : in juramento Deus invocatur ut testis; porro gravis irreverentia Deo inferretur, si promissio sic jurata non servaretur, idque

independenter ab intentione jurantis : non valet igitur paritas.

Si vero rem gravem vovendo, limites intentioni suæ non assignat expresse, secundum naturam rei, ac proinde sub mortali se obligasse censetur.

4° Vovens se obligasse non potest ad rem levem sub peccato mortali, quia materia levis tantæ obligationis non est capax, ut diximus loquendo de obligatione legis : ad constituendam obligationem gravem duo requiruntur, materia gravis et intentio, quarum si una defuerit, obligatio erit levis. *Ita generaliter doctores.*

At inter eos quæritur an materiæ leves coalescere et materiam gravem efficere possint. Distinguitur : vel materiæ leves voventur separatim, v. g. quinque asses singulis diebus dominicis in eleemosynam, ad sanctificandam diem ; vel per modum unius voventur, v. g. centum fr. voveo pauperibus singulis diebus dominicis distribuendos per annum : in priori casu, omissiones, quantumvis multiplicatæ, materiam gravem non efficiunt ; efficiunt vero in posteriori, *ut patet.*

5° Votum personale ab ipso vovente impleri debet, et ad ipsius hæredes non transit ; sed votum reale per alias personas impleri potest ; rem ipsam afficit, eam sequitur et ad hæredes transit, sicut transiret onus tradendi rem alicui promissam modo vere obligatorio. *Est sententia communis.*

6° Vota mixta, ex parte qua sunt realia, transeunt pariter ad hæredes ; hi tamen in utroque casu non obligantur ultra vires hæreditatis, et tantum post soluta necessaria aut privilegiata ; nempe 1° solvendi sunt sumptus judiciales, funeris et ultimi morbi, stipendia domesticorum pro anno nuper elapso et anno currente, debita pro cibis a sex mensibus minutatim emptis, alia stricte debita, portio bonorum ascendentibus vel descendentibus a lege reservata. Deinde solvenda sunt vota ante quælibet alia legata, ut communiter tradunt doctores, ait Ferraris, art. 1, n. 50, quia, in liberalibus, quæ Deo promissa sunt præferri debent. Et si plura sint vota, et

bona derelicta, alieno ære deducto, ad omnibus satisfaciendum non sufficiant, non unum præ aliis impleri debet, sed singula ex parte, servata proportione, solvenda sunt, sicut, in eodem casu, solverentur legata; cum enim ex eadem virtute religionis debeantur, nulla est ratio cur unum aliis præferretur.

7° Votum conditionale manet suspensum donec impleatur conditio, quæ si non adveniat, erit nullum, et, ea adveniente, transit in absolutum. *Sic omnes*, et apertum est. At si vovens per fraudem, vim aut dolum malitiose impediat ne conditio adimpleatur, ne voto obligetur, graviter peccat et probabilius ad votum tenetur æque ac si conditio revera fuisset impleta; nam votum emittendo, implicite se obligavit ad non impediendum conditionis eventum, et eventus sic malitiose impeditus censetur existens. Ergo. Ita Ferraris, n. 53, et plures apud ipsum.

8° Votum pœnale stricte obligat, ex hypothesi quod culpa existat; secus, nullum parit vinculum. Unde qui vovit jejunium quoties se inebriaret, si se inebriavit, jejunare tenetur; si se non inebriavit, ad nihil tenetur. Qui vovit se toties daturum asses pauperibus quoties sanctum Dei nomen blasphemando proferret, si notabiliter negligit, mortaliter peccare potest ratione gravis objecti quod retinet et habere non deberet.

9° Si votum sit temporale, vel tempus est determinatum ad finiendam obligationem, ut jejunandi in Quadragesima aut in vigilia patroni, et, tempore elapso, non obligat votum etiam culpabiliter omissum : si vero tempus fuerit determinatum ad urgendam et non finiendam obligationem, v. g. votum dandi pecuniæ summam intra tres menses, tribus mensibus elapsis, nihilominus solvenda est summa et quamprimum. Si nullum præfixum fuerit tempus, votum obligat quamprimum moraliter, sicut lex aut præceptum, alioquin magis ac magis sine peccato differri posset, et sic de facto non obligaret. Unde Deut. xxiii, 21 : *Et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.*

10° Omittere sine causa votum in materia gravi, tempori determinato fixum, propter circumstantiam temporis, v. g. votum jejunandi in vigilia patroni, sacram synaxim suscipiendi in die Assumptionis, est peccatum mortale, quia hæc temporis circumstantia ad substantiam voti pertinet, siquidem, tempore elapso, votum non obligat. At si tempus determinatum fuerit ad urgendam obligationem, aut si nullum tempus fuerit determinatum, dilatio per longum tempus, vel cum periculo votum obliviscendi, aut cum notabili illius imminutione, puta si ageretur de ingressu religionis, de ordinibus suscipiendis, de missa quotidie audienda, esset peccatum mortale, nisi rationabilis causa eam excusaret. Talis enim dilatio, sine rationabili causa, in exsecutione promissionis homini factæ, reputaretur gravis. Ergo *a fortiori*, etc.

Si vero absit periculum oblivionis et impossibilitatis exsecutionis, v. g. ob senectutem, et votum per temporis spatium non minuatur, quale est votum ad domum Lauretanam peregrinandi, mille francos in eleemosynam semel erogandi, longa dilatio, sine causa, non est peccatum mortale. Sic expresse Ferraris, art. 1, n. 66, et responsione ad notam theologi Romani, et alii plures apud Ligorio, l. 3, n. 221. Verum talis dilatio sine causa est saltem valde periculosa, et Ligorio cum aliis pluribus arbitratur dilationem ultra duos vel tres annos, sine justa causa, peccatum esse mortale.

Sectio tertia. — De voti merito.

1° Lutherus et Calvinus dixerunt vota esse bona secundum se; facta ad vitandum peccatum, ad pietatis vel charitatis officia expeditius obeunda, esse licita : facta vero de rebus non præceptis, ex motivo colendi Deum, ut sunt monachorum et monialium vota, esse illicita et impia, utpote libertati Christianæ opposita; sanctosque Bernardum, Dominicum, Franciscum et alios esse damnatos, nisi vota emiserint causa alicujus commoditatis, v.g. ut ab uxoribus et rerum temporalium molestiis essent liberi, non vero ut Deo gratiores essent.

2° Verum 1° B. Paulus, I Tim. v, 12, dixit de viduis quæ continentiam voverant Christo, et nubere volunt : *Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt*, id est, eas damnatione esse dignas quia fidem datam Christo non servant. 2° Concilium Eliberitanum, circa tempus concilii Nicæni I celebratum, statuit, can. 13, virginibus « quæ se Deo dedicaverunt, si pactum virginitatis perdiderint, atque libidini servierint, non intelligentes quid amiserint, nec in fine dandam esse communionem. » 3° Patres et doctores hoc in puncto sunt unanimes, et constans fuit Ecclesiæ praxis ac doctrina : ergo, etc. Unde libertas Evangelii est libertas a peccato, non autem libertas a lege, a præcepto aut a vinculo quod fideles majoris perfectionis causa voluntarie sibi imponere possunt.

3° Votum igitur non est tantum in se bonum et honestum, sed est actus religionis; actus enim in se bonus, Deo gratus, ad cultum ejus directus, est actus religionis : atqui tale est votum de re bona Deo factum, v. g. votum castitatis, votum obedientiæ. Hinc sequitur 1° opus ex voto factum melius esse opere quod fit sine voto, siquidem propriæ bonitati jungit bonitatem voti; 2° votum non vovendi esse nullum, quia non est per se de meliori bono; 3° fideles non esse promiscue avertendos a votis, sed recte dirigendos, ne imprudenter voveant, v. g. jejunia sanitati nocitura, eleemosynas facultatibus improportionatas, itinera periculosa, ingressum religionis non sufficienter cognitæ, perpetuam castitatem in teneriori ætate et ante probationem sufficientem. Facilius permitti possunt vota ad tempus, v. g. obedientiæ vel castitatis ad annum, et actus earum virtutum eo ipso fiunt religiosi. Tota materia voti et præsertim voti meritum optime explicantur a S. Th. 2 2, q. 88.

Petitur an peccet et quale admittat peccatum qui vellet non vovisse, quem pœnitet de voto?

R. Si ex pœnitudine non haberet intentionem implendi votum, aut si pœniteret implevisse, in materia gravi, mortaliter peccaret, *ut patet :* si ita pœniteat ut in

ipso remaneat voluntas adimplendi, vel nulla adest causa pœnitendi, et peccat venialiter propter quamdam ingratitudinem ; vel adest causa pœnitendi, et nullum videtur esse peccatum, quia sicut poterat non vovere, sic non tenetur velle vovisse. Sic S. Th. Sylvius, *Billuart*, Dens, etc.

SECTIO QUARTA. — De interpretatione voti.

Sicut in juramento sæpe aliqua interpretatione opus est ut genuinus illius sensus assignetur, sic et in voto, quamvis eædem præcise admitti non debeant regulæ.

Hinc determinandum est an et quomodo obliget 1° votum dubium, 2° votum ex metu, 3° votum cum ignorantia emissum, 4° votum fictum, et 5° votum cujus objectum non est specialiter assignatum.

1° *Votum dubium*. Aliquis dubitare potest an votum emiserit vel propositum formaverit, an cum sufficienti deliberatione emiserit, an intentionem se obligandi habuerit, an votum certo emissum impleverit. 1° Qui, post adhibitam diligentiam, dubitat an votum emiserit vel propositum formaverit, judicare potest se non teneri, tum quia votum non ita oblitus esset, tum quia in dubio odia restringi convenit, et melior est conditio possidentis. Ita Suarez, Ferraris, art. 1, n. 91, citans Sporer, qui hanc opinionem tradit ut communem : ei tamen multi adversantur, præsertim in Gallia, ut *Habert*, P. *Antoine, Collet*, *Billuart, Dens*, etc. Coll. Andeg. vult ut in illo casu dispensatio petatur ad cautelam. 2° Qui certus de emissione voti, dubitat an usum rationis habuerit, si ante septennium, præsumendum est illum non habuisse plenum rationis usum, et voto non obligari, quia ordinarie sic contingit; si post septennium voverit, præsumendum est, e contrario, sufficientem exstitisse deliberationem, quia ordinarie homo illius est capax ea ætate. Si vero dubitet an ante vel post septennium, aut post sufficientem rationis usum voverit, probabilius est eum voto teneri, quia de existentia voti constat et excusatio est dubia,

et aliunde rarissime emittuntur vota ante septennium : ex communiter ergo contingentibus præsumendum est hoc votum post septennium et rationis usum fuisse emissum. Ita Ferraris et plures alii. Si vero dubitet an cum sufficienti deliberatione voverit, ob iram, terrorem, ebrietatem, semidormitionem, etc. probabilius voto tenetur, quia constat de voto, et de excusatione dubitatur. Sic adhuc Ferraris, n. 95. 3° Qui dubitat an habuerit intentionem se obligandi, vel se obligandi sub gravi, votum servare tenetur; nam qui serio profert verba gravem obligationem exprimentia, eam contrahere censetur, nisi contrarium ex speciali circumstantia manifestetur. Ita Sanchez cum pluribus aliis, Sporer, *La Croix*, Ferraris, etc. 4° Qui votum certo emisit et dubitat an impleverit, adimplere tenetur, quia obligationi certæ non satisfit per solutionem dubiam. Sic Ferraris, art. 1, n. 101, dicens hanc sententiam esse communem.

2° *Votum ex metu.* Votum emitti potest ob metum provenientem ab intrinseco vel a causa necessaria, v. g. ex periculo mortis, naufragii, pestis, tonitrui, etc. vel ob metum provenientem a causa extrinseca et libera, quæ justa vel injusta esse potest. Si emittatur ob metum ex causa intrinseca, vel ex causa necessaria, aut ex causa libera sed justa provenientem, et rationem non turbantem, validum est, quia voluntarium est et deliberatum : si vero emittatur ob metum injuste ad illud extorquendum incussum, censetur invalidum, tum jure canonico, quia in Decretal. l. 1, tit. 40, cap. 1, et seq. actus ex tali metu eliciti decarantur nulli; tum jure naturali, quia homo probus promissionem ita sibi extortam non acceptaret : ergo nec Deus eam acceptat, alioquin daret vim injustæ coactioni. *Est sententia communis.*

4° *Votum ex errore.* Error vel ignorantia versari potest circa substantiam voti, v. g. si puella vovit ingressum in tale monasterium, putans esse Visitationis B. Mariæ, dum est Ursularum; vel circa circumstantiam ad substantiam pertinentem, v. g. si voverim dare tali ecclesiæ meum calicem, credens esse deauratum, dum est ex puro auro;

aut si voverim peregrinationem ad domum Lauretanam, æstimans illam esse quadraginta leucis distantem, dum est trecentis; vel circa causam finalem, v. g. voveo eleemosynam tali pauperi, falso putans eum esse meum consanguineum : in his casibus votum est nullum, quia voluntas, quæ est principium obligationis, non fertur in incognitum. Si vero ignorantia versaretur tantum circa circumstantiam accidentalem, aut circa motivum impulsivum, obligationem voti non impediret.

4° *Votum fictum.* Qui exterius pronuntiat verba votum exprimentia, sine intentione se obligandi, reipsa non vovet, cum vinculum voti ab intentione pendeat; qui vovet cum intentione se obligandi, et sine proposito implendi, mortaliter peccat, in materia gravi, et ad votum tenetur, siquidem obligationem contraxit; et qui vovet cum animo promittendi et implendi, sine intentione se obligandi, ad votum non tenetur, quia revera obligationem sibi non imponit. Peccat tamen propter simulationem, sed ordinarie venialiter tantum, juxta communem sententiam, quia gravis non est irreverentia erga Deum, et homines graviter non lædit. Excipitur si hæc simulatio fieret in professione religiosa, propter gravem injuriam quæ irrogaretur monasterio et ipsi Ecclesiæ : unde persona quæ sic ficte vovisset, votum suum interius approbare teneretur, quia alia ipsi non suppeteret via scandalum impediendi.

5° *Votum cujus objectum non est specialiter assignatum.* Fieri potest ut materia voti sit vaga ac insufficienter determinata; tunc vera exquirenda est voventis intentio sive ex communi verborum sensu, sive ex speciali fine quem neutraliter intendere debuit, sive ex aliis circumstantiis : intentio semel cognita facit legem et ab ea recedere non licet. Si vero post adhibitam diligentiam, remaneat dubium, vovens satisfaciet partem minus strictam sumendo, juxta axioma in jure canonico receptum, *Odia restringi convenit.* Est sententia communis.

Hinc 1° qui vovit religionem indeterminate, minus strictam eligere potest, et si in nulla moderata admitta-

tur, strictissimam, v. g. Trappistarum, ingredi non tenetur. Item si admitti non posset nisi in ordine conversorum, vel in monasterio multum distanti, ad votum non teneretur. 2° Qui determinatam vovit religionem, principaliter attendens vitam monasticam, et secundario ordinem, a voto non liberaretur quia in eo ordine non fuisset receptus ; serio petere deberet ut ad alium admitteretur : at si talem ordinem vel tale monasterium principaliter intendisset, serio petens et ab eo repulsus, a voto liberatur. Ita S. Th. 22, q. 88, art. 3, ad 2; S. Antoninus, Layman, Sanchez, Suarez et multi alii. 3° Qui dubitat utrum ingressum in tale monasterium vovens intentionem habuerit in illo profitendi, an tantum se probandi et videndi an status religiosus sibi conveniret, præsumere potest se professionem absolute non intendisse, sed tantum ex hypothesi quod per tempus probationis agnosceret se ad hoc genus vitæ vocatum esse : unde si bona fide se probaverit, et agnoscat talem vitam sibi non convenire, voto satisfecit. Sic Sanchez, Suarez, Layman, Sporer a Ferraris citatus, art. 1, n. 77, et asserens hanc opinionem esse communem ac securam. Hoc igitur in eo casu datur discrimen inter eum qui ingressus est monasterium sine voto, et eum qui illud ingressus est cum voto, quod prior licite egredi possit sine causa, et non posterior. 4° Qui vovit rem indeterminatam, sive in quantitate, v. g. modium frumenti, non determinando mensuram ; sive in qualitate, ut dare dolium vini, non decernendo cujus bonitatis ; sive in individuo, v. g. dare ovem vel bovem aut equum, illum non speciatim designando, satisfacit voto donando in minori mensura, quantitate et qualitate, modo statui suo non sit indecens. 5° Qui vovit calicem, casulam, etc. votum non impleret dando calicem stanneum, vel casulam lanæ; sed ex altera parte non tenetur dare calicem aureum, nec casulam pretiosam. 6° Qui vovit audire missam quotidie per mensem, duas missas diebus dominicis et festivis audire non tenetur : at si vovisset audire missam die Assumptionis, ad duas missas teneretur, nisi aliud intendisset.

SECTIO QUINTA. — De obligationis voti cessatione.

Obligatio voti, sicut et juramenti, tolli potest per circumstantiarum mutationem, causæ finalis cessationem, remissionem, irritationem, dispensationem et commutationem; adde et per solemnem religionis professionem. 1° *Per circumstantiarum mutationem :* nempe 1° si quod bonum erat, factum fuerit malum, indifferens aut majoris boni impeditivum; siquidem votum essentialiter debet esse de meliori bono; 2° si res promissa facta fuerit physice vel moraliter impossibilis, etiam ex culpa voventis, qui tum de peccato admisso dolere deberet, et tamen non teneretur ad votum, quia nemo ad impossibile obligatur : si ex parte tantum sit impossibilis, pars possibilis adimplenda est; et si duo occurrant vota incompatibilia, præstantius et Deo gratius adimplendum est; 3° si tanta supervenerit mutatio in re promissa vel in promittente, ut ipsius status sit moraliter diversus, obligatio voti non subsistit, saltem ea mutatione existente, quia vovens merito præsumitur non habuisse intentionem se in tali casu speciali obligandi. Unde qui vovit jejunare singulis diebus veneris, ad jejunium non tenetur in eo statu infirmitatis, laboris, itineris, senectutis, superveniente, in quo a lege ecclesiastica excusaretur. Ita Sanchez, Ferraris, Ligorio, etc. Restitutus vero in eo moraliter statu in quo erat vovendo, ad votum tenetur : v. g. a voto ædificandi ecclesiam ob supervenientem imminutionem fortunæ excusatus es, fere eadem reddita fortuna, ad votum obligaris. Ligorio, l. 3, n. 226, referens verba S. Th. dicentis, « id liberare a voti vel » juramenti obligatione, quod si a principio notum fuis- » set, ea fieri impediisset, » addit hanc sententiam sibi videri non minus probabilem, et forte probabiliorem altera tenente votum obligare, quia non est attendendum ad quod vovens promisisset, sed ad quod revera promisit. Prior sententia mihi etiam videtur probabilior.

2° *Per causæ finalis cessationem* : ubi enim totalis ces-

savit finis ad quem obtinendum factum fuerat votum, nulla est ratio cur votum subsistat. Hinc Anna vovit se a nuptiis abstenturam ut officia pietatis erga matrem facilius expleret; mortua matre, ad votum non tenetur.

3° *Per remissionem :* si videlicet votum emissum fuerit in gratiam tertii, v. g. eum docendi, ei serviendi, hic tertius obligationem voti, sicut obligationem juramenti, remittere potest, propter eamdem rationem.

4° *Per irritationem :* non magis enim vovens quam jurans jura alterius potest alienare : qui ergo dominativam habet potestatem in materiam voti, vel in personam voventem, votum irritare potest pro suo arbitrio, etiam sine causa. *Ita omnes.* Vide quæ diximus ubi de irritatione juramenti. Ea autem irritare non posset vota puberis juribus suis minime opposita : v. g. filiafamilias vovit peregrinationem, pater eam impedire potest; vovit castitatem, hoc votum irritare nequit, quia non habet jus exigendi ut nubat : uxor vovit castitatem, maritus hoc votum irritare potest quoad redditionem debiti, non quoad petitionem : et sic de cæteris. Superior irritare non potest votum ante subjectionem emissum, nec votum cui semel consensit. *Ita omnes.*

5° *Per dispensationem.* Dari in Ecclesia potestatem dispensandi a votis, iisdem probatur momentis quibus ostendimus existere potestatem relaxandi juramenta; et ipsius effectus est remittere, nomine Dei, promissionem ipsi factam; unde fit ut obligatio voti non amplius existat. Sola igitur persona ecclesiastica in dignitate constituta hanc exercere potest facultatem, scilicet summus Pontifex in tota Ecclesia, episcopus in sua diœcesi, vicarii capitulares sede vacante, et qui habent jurisdictionem quasi-episcopalem, ut prælati regularium respectu subditorum.

Ad validitatem dispensationis requiritur causa legitima, ut omnes fatentur; superiores enim ecclesiastici non habent facultatem dispensandi nisi ex concessione Dei : atqui repugnat Deum concessisse facultatem dispensandi sine causa, quia potius esset dissipatio quam

dispensatio, et talis potestas data fuisset in destructionem et non in ædificationem, contra id quod dicit Apostolus, II Cor. x, 8. Unde inter irritationem et dispensationem hoc datur discrimen, quod irritatio fiat propria agentis auctoritate et valida sit sine causa, dum dispensatio fiat nomine alterius, et valere non possit nisi rationabilis sit causa.

Præcipuæ autem et rationabiles dispensandi causæ sunt : 1° imperfecta deliberatio, si nempe votum factum fuerit in tenera ætate, præsertim ante pubertatem, in ira, in mœrore, in tristitia, cum metu vel alia mentis turbatione; 2° damnum spirituale vel temporale ex voto proveniens, ut si quis, attenta sua fragilitate, timeat ne post votum castitatis in incontinentiam incidat, aut si ratio temporalis gravis momenti matrimonium ei suadeat, vel si scrupulis et anxietatibus animi torquendus sit; 3° magna difficultas in exsecutione voti non prævisa, vel etiam prævisa, quæ notabile inducit periculum transgressionis; 4° bonum commune Ecclesiæ, reipublicæ vel etiam familiæ; nam, ut ait Innocentius III, in Decretal. l. 3, tit. 34, cap. 7, præcipue attendendum est in hoc negotio, « quid liceat secundum æquitatem, quid deceat » secundum honestatem, et quid expediat secundum » utilitatem. »

Justa interveniente causa, superior vel quivis facultate dispensandi præditus, graviter peccaret, si rogatus dispensare nollet; mortaliter, e contra, peccaret, si dispensationem sine rationabili causa scienter concederet : item et qui eam scienter peteret vel acceptaret. Dispensatio autem bona fide sine causa sufficienti concessa valida est, secundum Lessium, Sanchez, Sporer, Ferraris et alios plures; quia ad benignitatem Dei pertinet, inquiunt, approbare quod bona fide concessum et acceptum est, quamvis in se nullum. Negat Ligorio, cum aliis pluribus, valere; et hæc sententia probabilior nobis etiam videtur, quia certum est dispensationem in votis sine causa ex se nullam esse, et ratio a patronis alterius sententiæ allata nullo fundamento nititur. Cæterum qui

in bona fide dispensat vel dispensatione utitur, materialiter tantum peccat; et in dubio pro validitate dispensationis standum est, quia *odia restringi et favores ampliari convenit.* Ita Ligorio, qui ait dispensationem mala fide concessam valde probabiliter esse validam, si revera legitima adsit causa.

De votis summo Pontifici reservatis.

Ex Extrav. comm. l. 5, tit. 9, cap. 5, quinque vota summo Pontifici reservantur, nempe votum religionis approbatæ, votum perpetuæ castitatis, votum peregrinationis Hierosolymitanæ, votum peregrinationis ad limina Apostolorum, et votum peregrinationis Compostellanæ ad S. Jacobum; et sub pœna excommunicationis prohibetur ne quis sine speciali papæ licentia in aliquo eorum dispenset. Hæc reservatio in Gallia est recepta.

Cum autem sit odiosa, utpote ordinariam episcoporum potestatem restringens, sensu stricto interpretanda est. *Ita omnes.* Unde intelligenda est tantum de votis proprie dictis, perfectis, determinatis, absolutis; et id præcise quoad substantiam, non vero quoad eorum circumstantias. Et si in aliquo deficiant, quamvis sint valida, non sunt reservata. *Sic communiter doctores.*

Hinc 1° promissiones factæ B. Mariæ aut alicui sancto, sine intentione se obligandi erga Deum vel de Deo minime cogitando, summo Pontifici non reservantur. Ita Ferraris, art. 3, n. 80, cum aliis. In dubio an ita voventes intentionem habuerint se obligandi Deo, an solum B. Mariæ aut tali sancto, censentur verum emisisse votum papæ reservatum, juxta eosdem auctores.

2° Vota imperfecta, v. g. votum castitatis ad tempus, votum non nubendi, debitum non petendi, castitatem conjugalem non violandi, ab episcopo dispensabilia sunt; item votum perpetuæ castitatis, si, illo non obstante, matrimonium fuerit contractum, ut in Supplemento ad tractatum de Matrimonio diximus; item vota castitatis vel religionis, ex metu etiam levi injuste incusso emissa,

quia non sunt omnino perfecta. Si ex gravi metu ad ea extorquenda incusso emitterentur, irrita forent, ut supra diximus, p. 215.

3° Vota dubia, id est, si dubitetur an vera fuerit promissio, an sufficiens deliberatio, an intentio se obligandi, an exstiterint omnia ad reservationem requisita, non reservantur, quia, ex principio quod odiosa sint restringenda, debent esse omnino certa.

4° Vota alternativa, quorum una pars non est reservata, v. g. votum ingrediendi religionem vel perpetuo jejunandi, votum limina Apostolorum visitandi, aut mille fr. in pauperes erogandi, non sunt reservata, quia non sunt perfecte determinata in sensu reservationis. Idque verum est, inquit recte Ferraris, etsi progressu temporis pars non reservata facta fuerit impossibilis, et vovens ad alteram partem obligetur; quia talis primitus non fuit intentio determinata.

5° Vota conditionata vel pœnalia, v. g. votum perpetuæ castitatis vel ingrediendi religionem si mater sanitatem obtineat, si vovens in fornicationem inciderit; quia, cum hæc vota non sint absoluta, non censentur omnino perfecta etiam conditione adimpleta, ut communius tenent auctores contra plures, ut videre est apud Ferraris, art. 3. n. 86, et apud Ligorio, l. 3, n. 261.

6° Prædicta quinque vota non reservantur, quoad circumstantias accidentales a vovente adjectas; v. g. si quis voverit mendicando ire Romam, pedester Compostellam, strictissimam ingrediendi religionem, ab episcopo obtinere potest dispensationem ut eat Romam aliter quam mendicando, Compostellam aliter quam pedibus, ut religionem minus strictam ingrediatur, etc. quia hæc ad substantiam voti reservati non pertinent.

Notandum 1°, insuper episcopum a voto summo Pontifici reservato dispensare posse ratione gravis et urgentis causæ, ubi recursus ad papam non est moraliter possibilis; quia reservatio in illo casu non esset in ædificationem, sed in destructionem. Sic generatim auctores, qui tantum disputant an episcopus sic dispenset jure ordinario,

ut multi volunt, an vero ex delegatione summi Pontificis præsumpta, ut alii non pauci contendunt. Prior sententia probabilior nobis videtur, sed hæc quæstio nullius est momenti in praxi, et ideo ab ea discutienda abstinemus. Hinc ubi difficilis est accessus ad papam et in mora periculum est infamiæ, scandali, rixarum, sponsalium dissolutionis, etc. episcopus a voto perpetuæ castitatis dispensare potest.

Notandum 2°, neque episcopum, neque Papam ipsum, habere potestatem dispensandi a voto in gratiam alicujus tertii emisso et acceptato, exceptis casibus supra expositis ubi de dispensatione juramenti; et eædem hic redeunt rationes.

Notandum 3°, juramenta in materiis votorum summo Pontifici reservatorum, sive facta fuerint ad confirmanda vota, sive absque votis, pariter reservari, quia in jure votis æquiparantur quoad reservationem. Ita Coll. Andeg. t. 4, qui dicit hanc esse communem auctorum sententiam; *Collet*, Dens, asserens etiam sententiam esse communem. Plures negant apud Ligorio, et ipse Ligorio, n. 259.

Attamen communius æstimant auctores eum qui habet potestatem delegatam dispensandi a votis vel illa commutandi, non ideo a juramentis dispensare aut illa commutare posse, quia vincula sunt diversa : hanc solam opinionem tuto sequendam esse affirmat Ligorio, l. 3, n. 190.

6° *Per commutationem*. Commutatio voti est translatio obligationis ab una materia ad aliam, et sub eo nomine comprehenditur redemptio voti, id est mutatio obligationis personalis in aliquid reale.

Triplici modo hæc mutatio fieri potest, nempe in melius, in æquale et in minus bonum.

1° Unusquisque propria auctoritate votum in aliquid evidenter melius commutare potest, ut nunc communiter docetur contra graves antiquos auctores et contra nonnullos recentiores inter quos Dens, t. 4, actum ecclesiasticæ auctoritatis requirentes; quod enim evidenter melius est, Deo est magis gratum, ut diximus ubi de

commutatione juramenti. Illud autem non reputandum est melius, quod in se præstantius est, sed quod, attentis personæ, temporis et loci circumstantiis, ad salutem magis congruit, et aliunde non est præceptum; votum quippe de re non præcepta in rem præceptam commutari non potest sine actu jurisdictionis.

2° Commutatio in bonum æquale propria auctoritate fieri non potest, quia, licet bonum æquale æqualiter ex se placeat Deo, illud quod ex voto promissum est quamdam eo ipso habet bonitatem objectivam quæ in alio æquali non reperitur. Est communior et probabilior sententia, inquiunt Ferraris, art. 3, n. 118, et Ligorio, l. 3, n. 244. Unde aliqua requiritur causa; major propensio vel minus periculum transgrediendi sufficit, si bonum sit evidenter æquale, et, in dubio, notabilis molestia in implendo. Ita Lessius, Busembaum, Ligorio, etc.

3° *A fortiori* commutatio in minus bonum fieri non potest nisi ab habentibus potestatem, et ob justam causam, minorem quidem quam ad dispensationem, et tamen sufficientem, sub pœna nullitatis, propter rationem ubi de dispensatione allatam; hæc enim commutatio quamdam includit dispensationem. Est sententia communior et probabilior, contra plures tamen graves auctores qui volunt commutationem sine causa esse graviter illicitam, sed validam : ad legitimam igitur commutationem, sicut ad dispensationem, tria præcipue attendenda sunt, videlicet, *quid liceat secundum æquitatem, quid deceat secundum honestatem, et quid expediat secundum utilitatem.*

4° Quantum fieri potest, votum personale commutari debet in personale, reale in reale, mixtum in mixtum, temporale in temporale, perpetuum in perpetuum, ut magis servetur proportio. Sæpe tamen legitimæ occurrunt rationes aliter agendi, et vitandæ sunt anxietates, tum in commutante, tum in votum habente.

5° Omnes qui habent facultatem dispensandi, sive ordinariam, sive delegatam, eo ipso in iisdem votis obligationem commutare possunt, siquidem commutatio minor est dispensatione; sed qui a votis reservatis dispensare

non possunt, ea pariter commutare nequeunt, quia jurisdictionem in illa non habent. Item qui ex delegatione vota commutare possunt, non ideo ab illis dispensare queunt.

6° Tempore Jubilæi confessarii commutare possunt, ex speciali Pontificum concessione in bullis expressa, omnia vota simplicia et etiam reservata, exceptis votis perpetuæ castitatis et religionis approbatæ, ac votis in favorem tertii emissis et acceptatis. Verum ut probabilius docetur potestatem commutandi delegatam, qualem habent dicti confessarii, intelligendam esse de commutatione in bonum moraliter æquale, « ita ut parva credatur » esse differentia, et nullus excessus manifeste appareat, » ait Ligorio, n. 247. Circa hanc facultatem confessariis pro Jubilæo approbatis concessam, vide opus nostrum Gallicum, *Traité des Indulgences*.

7° Ille cujus votum fuit in minus vel in æquale bonum commutatum, ad primum semper redire potest, si velit, quia commutatio in ipsius gratiam facta est et non includit præceptum : si vero commutatio facta sit in melius cognitum et acceptum, Suarez et plures cum illo negant voventem ad primum redire posse; sed Sanchez, Layman, Ligorio et alii affirmant, quia etiam in hoc casu commutatio fit in favorem voventis. Excipiendum est nisi vovens expresse voluisset erga Deum ad melius se obligare. In dubio præsumendus est noluisse ita se obligare, juxta Ligorio, aliis contradicentibus.

8° Si materia voti legitime commutati fiat impossibilis vel indifferens, vovens ad prius redire non tenetur, licet ipsius culpa hæc impossibilitas contigerit, quia obligatio prioris per auctoritatem commutantis exstincta est : secus dicendum foret si mutatio propria voventis auctoritate facta fuisset in melius, quia ejus obligatio exstincta non fuisset.

9° Qui habet potestatem vota aliorum commutandi propria in pari circumstantia commutare potest, sicut et secum dispensare valeret in iis circumstantiis in quibus cum aliis dispensat. Ita Sanchez, Bonacina, Suarez, Ligo-

rio et alii communiter. Excipitur nisi haberet facultatem delegatam et limitatam, v. g. ad talem personam, ad suos pœnitentes, etc.

§ II. — De statu religioso.

Dicemus 1° de statu religioso in genere, 2° de votis religiosis in specie, 3° de origine et distinctione religionum, 4° de conditionibus ad admissionem candidatorum requisitis, 5° de novitiatu, 6° de professione religiosa, 7° de effectibus professionis religiosæ, 8° de privilegiis religiosorum, 9° de ejectione professi et ejecti obligationibus; et in 10ª sectione specialiter dicemus de monialibus.

Sectio prima. — De statu religioso in genere.

1° Vox *status* generaliter sumitur pro quavis vitæ conditione, sive ad tempus, sive in perpetuum; quo sensu dicitur status ecclesiasticus, status sæcularis, status virginum, status viduarum, status conjugatorum; et specialiter pro immobili vitæ conditione : hanc firmitatem importare videtur nomen status, et certe eo sensu accipitur status religiosus, qui communiter definitur : Immobilis fidelium ad divinæ charitatis perfectionem tendentium, editis votis perpetuæ paupertatis, obedientiæ et castitatis, in communi vivendi modus ab Ecclesia approbatus.

Dicitur *immobilis,* alioquin non esset status proprie dictus : unde qui paupertatem, obedientiam et castitatem sine voto servaret, non esset religiosus.

Dicitur *ab Ecclesia approbatus*, quia status religiosus est supernaturalis, a communi statu Christianorum distinctus, a Christo institutus et Ecclesiæ directioni subjectus, id est, jurisdictioni eorum quibus cura Ecclesiæ fuit commissa, videlicet summi Pontificis et episcoporum; perfecta enim hujus status immobilitas duo importat, nimirum absolutam personæ traditionem et acceptationem ex parte Dei, seu nomine Dei : porro sola Ecclesia per

suos pontifices talem dirigere potest contractum et illum nomine Dei acceptare : ergo.

2° Plures olim religiones, ut S. Basilii, S. Aug. S. Benedicti, a solis episcopis, quibus hi suberant, fuerunt approbatæ; sed Innocentius III, in concil. Lateran. IV, anno 1215 celebrato, in Decretal. l. 3, tit. 36, cap. 9, relatus, sic habet : « Ne nimia religionum diversitas gravem » in Ecclesia Dei confusionem inducat, firmiter prohi- » bemus ne quis de cætero novam religionem inveniat; » sed quicumque ad religionem converti voluerit, unam » de approbatis assumat. » Idem propriis verbis statuit Greg. X, in concil. Lugd. II, anno 1274, ut in Sexto habetur, l. 4, tit. 17, cap. unico. Cum episcopi a constitutione papæ et concilii generalis dispensare nequeant, jus novas approbandi religiones ab eo tempore reservatum fuit pontifici Romano, qui de facto, non obstante prohibitione, plures approbavit.

3° Ipse Christus statum religiosum substantialiter instituit hortando ad perfectionem, et conditionem ejus determinando, dicens adolescenti eum interroganti, Matth. xix, 21 : *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo*; *et veni, sequere me.* Non exprimitur hic præceptum; agitur de voluntaria perfectione : reperitur absoluta paupertas, adhæsio Christo, seu obedientia; et abnegatio uxoris, seu continentia, in his verbis : *Veni, sequere me,* postquam omnia vendideris et distribueris. Unde B. Petrus nomine omnium Apostolorum statim respondens, dixit ei : *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te* ; id est, hæc quæ ad perfectionem requiris facimus, vivendo in paupertate, obedientia et castitate. Apostoli igitur primi fuerunt religiosi.

4° Tria paupertatis, obedientiæ et castitatis vota ad essentiam religionis jure divino pertinent, ut infertur ex verbis Christi citatis, ex traditione, ex communi doctorum consensu, post S. Th. 2 2, q. 186, art. 6. Unde nec ipse summus Pontifex efficere potest ut aliquis vere sit religiosus, et tria prædicta vota non emittat, ut agnoscit

Innocentius III, in Decretal. l. 3, tit. 35, cap. 6 in fine, dicens : « Nec æstimet abbas quod super habenda pro» prietate possit cum aliquo monacho dispensare ; quia » abdicatio proprietatis, sicut et custodia castitatis, adeo » est annexa regulæ monachali, ut contra eam nec sum» mus Pontifex possit licentiam indulgere. » Si autem tria vota ad essentiam status religiosi non pertinerent jure divino, seu ex institutione Christi, procul dubio summus Pontifex ab illis dispensare posset, efficiens ut quis ea vel aliquod ex eis non custodiens, nihilominus religiosus esset. Ergo.

5° Fatendum est tria vota paupertatis, obedientiæ et castitatis congruentissime a Christo assignata fuisse pro constituenda status religiosi essentia ; persona enim hominis tria principaliter habet, ad quæ omnia ad ipsam pertinentia referuntur, animam, corpus et bona externa : atqui hæc tria Deo perfecte consecrat per vota obedientiæ, castitatis et paupertatis, et sic adimplet consilia Christi ad perfectionem vocando dicentis : *Vade, vende quæ habes ; sunt eunuchi qui se castraverunt propter regnum cœlorum*, Matth. XIX, 12 et 21 ; *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et sequatur me,* ibid. XVI, 24.

6° *Sequitur ex dictis,* et communiter docent auctores nullos proprie dictos exstitisse religiosos ante Christum, quanquam Nazaræi, cunei prophetarum Deo psallentium, de quibus in I Reg. X, Elias et Elisæus cum suis discipulis, alioquo modo duxerint vitam cœnobiticam, quia non existebant vota essentiam religionis constituentia. Etiamsi quidam homines illa emisissent, non ideo veri religiosi fuissent ; deerat enim institutio Dei et acceptatio nomine ejus, ac proinde firmitas in statu.

7° Diximus autem Christum statum religiosum instituisse quoad substantiam, quia communiter tenent doctores illum accidentalia ejusdem status Ecclesiæ determinanda reliquisse ; sic plurima sacramentorum accidentalia non determinavit, sed jurisdictioni Ecclesiæ concessit : unde Ecclesia in dispensatione sacramentorum multa statuere et mutare potest, *salva eorum substantia*,

ut ait concil. Trid. sess. 21, cap. 2; ita et in votis religiosis multa statuere aut mutare potest, salva eorum substantia. Hinc solemnitatem eorum subtrahere potest, et revera Greg. XIII eam de facto subtraxit, definiens in bulla *Ascendente Domino*, vota scholasticorum in societate Jesu, post duos annos probationis emissa, esse simplicia, et tamen qui ea emiserint vere esse religiosos. Vota igitur simplicia sufficere possunt, ex approbatione Ecclesiæ, ad constituendum statum religiosum; ubi enim sunt valida et nomine Dei acceptata, constituunt hominem in statu permanenti a quo seipsum liberare non potest.

8° Hinc sequitur papam in votis solemnibus dispensare posse, quidquid in contrarium dicat *Billuart*, cum plerisque Thomistis, dissert. de voto, art. 9; etenim 1° solemnitas votorum ex solo jure ecclesiastico fuit instituta, ut constat ex Extrav. Joan. XXII, tit. 6, cap. unico, et ex bulla *Ascendente Domino*, in quâ Greg. XIII dicit: « Nos » considerantes voti solemnitatem sola constitutione Ec- » clesiæ inventam esse, etc. » Ergo summus Pontifex ea omnia potest in votis solemnibus quæ in votis simplicibus: at, juxta omnes, dispensare potest in votis simplicibus: ergo et in solemnibus. 2° Benedictus IX, hac utendo potestate, permisit Casimiro, diacono et Cluniacensi monacho, ad regnum Poloniæ vocato, ut, non obstante voto solemni castitatis, uxorem duceret; et Pius VII, temporibus nostris, plures hujus generis dispensationes monialibus ac monachis solemniter professis concessit ad revalidanda matrimonia sacrilege inita. Ita communissime nunc sentiunt theologi, et opinio *Billuart* videtur singularis ac momentis nullius roboris innixa.

Sectio secunda. — De tribus votis religiosis in specie.

Nobis examinandum est ad quid teneantur religiosi ac moniales ratione votorum paupertatis, obedientiæ et castitatis.

De voto paupertatis.

1° Paupertas religiosa est voluntaria abdicatio, voto firmata, omnium rerum temporalium, mobilium et immobilium, quoad proprietatem, usum et usumfructum, irrevocabiliter et sine ulla reservatione. Hoc constat ex pluribus juris canonici capitibus, præsertim cap. 6, tit. 35, l. 3 Decretal. supra citato; ex concilio Trid. sess. 25, cap. 2, de Regul. et monial. et communi doctorum interpretatione. Unde, cum nunc, in Gallia, proprietas bonorum immobilium et jus ad obvenientes hæreditates per vota religiosa abdicari non possint, votum paupertatis non fit tale quale a jure ecclesiastico pro solemni professione præscribitur, ut monuimus in tractatu de Matrimonio, agendo de impedimento voti; et sacra Pœnitentiaria hac de re consulta respectu monialium apud nos profitentium, respondit, die 23 januarii 1821, eas « in ordine » ac religione sua vere professas dici ac censeri non » posse. « Strictissime tamen hoc votum obligat coram Deo, nam ipsius obligatio ex natura voti, non vero ex dispositionibus legis civilis sequitur, et religiosus vel monialis professa de bono sibi adveniente vel cujus proprietatem retinet, disponere non potest sine licentia superioris.

2° De essentia voti paupertatis non est ut dominium adjiciatur; nam, ex bulla *Ascendente Domino*, religiosi societatis Jesu, post emissa vota, retinent et acquirere possunt dominium radicale bonorum temporalium : non habent jus actuale de illis pro arbitrio suo disponendi et utendi, atque in hac abdicatione consistit essentia paupertatis religiosæ. Ita Sanchez, Layman, Busembaum, Ligorio.

Posset igitur summus Pontifex, a conditionibus in jure præscriptis dispensando, efficere ut, non obstante lege civili in Gallia nunc existente, votum paupertatis ad solemnem religionis professionem sufficeret.

3° Plures sunt religiosæ congregationes in quibus sim-

plicia tantum emittuntur vota, ut congregatio presbyterorum Missionis, vulgo *Lazaristes*, congregatio Sororum charitatis B. Vincentii a Paulo, congregatio Fratrum doctrinæ Christianæ, etc. Qui in hujusmodi congregationibus profitentur, dominium bonorum acquisitorum et jus nova acquirendi retinent, sed eis absque licentia superioris uti non possunt. Tales sunt etiam personæ quæ, perfectionis causa, in mundo remanentes, paupertatem vovent, id est, facultatem sibi interdicunt bonis suis utendi sine confessarii alteriusve superioris licentia.

4° « Nemini regularium tam virorum quam mulierum » liceat bona immobilia vel mobilia, cujuscumque qua- » litatis fuerint, etiam quovis modo ab eis acquisita, » tanquam propria, aut etiam nomine conventus, possi- » dere vel retinere; sed statim ea superiori tradantur » conventuique incorporentur. » Sunt verba concil. Trid. sess. 25, cap. 2, de Regularibus. Nihil ergo excipitur; et quicumque actus proprietatis voto paupertatis adversatur, ac proinde est peccatum grave vel leve, secundum materiæ gravitatem aut levitatem. *Ita omnes*. Sed in assignanda quantitate ad constituendum peccatum mortale requisita valde scinduntur auctores, et idcirco tale periculum caute vitandum est. Generaliter tamen conveniunt eam saltem requiri quantitatem quæ in furto necessaria est : plures volunt tantam requiri quanta requiritur in furto filiorumfamilias, id est, probabiliter duplo majorem quam in furtis extraneorum. Alii contradicunt, et *Billuart* distinguit inter ea quæ usu consumuntur, ut esculenta et poculenta, et res permanentes, ut sunt pecuniæ, supellectilia et similia : æstimat in priori casu eamdem requiri quantitatem ad constituendum peccatum mortale ac in furtis filiorumfamilias, quia superiores in his succedunt parentibus, et non censentur inviti quoad substantiam, sed tantum quoad modum. In posteriori vero casu dubitat, quia ex una parte religiosi et moniales sunt membra communitatis ad quam ista pertinent bona, et, ex altera parte, proprietatem eorum nunquam habere poterunt.

Hoc unicum mihi videtur certum, scilicet, quantitatem ad constituendum peccatum mortale requisitam, debere esse majorem vel minorem secundum majorem vel minorem injuriam quæ monasterio infertur, et ex variis circumstantiis judicio viri prudentis æstimandam esse.

5° Ex dictis plura inferuntur, nempe 1° religiosos ac moniales peculium habere non posse, neque magnum, neque parvum; 2° nihil proprio nomine acceptare posse, quovis titulo, neque a parentibus aut consanguineis, neque ab aliis personis, et quod sic acceptatum fuisset, communitati incorporandum foret, secundum verba concilii Trid. superius citata; 3° nihil ex bonis communibus, neque ex iis quæ sibi ad usum tribuuntur dare aut commodare posse, sine licentia superioris; 4° neque pauperibus erogare posse ea quæ parcius vivendo sibi subtraherent, quia hæc non consumpta ad communitatem pertinent, nisi forte certa portio ita alicui religioso assignaretur, ut nihil aliud petere posset, nec ullam rationem reddere deberet; tunc quidquid sibi subtraheret vel residuum foret, in usum honestum, juxta beneplacitum suum, impendere posset, inquit Ligorio, l. 4, n. 23; 5° neque ea quæ sibi tradita sunt ad usum, v. g. vestes, libros, instrumenta, occultare posse, ne superior illa velit auferre et aliis tradere; 6° neque proprie et cum affectu dicere posse : Mea cellula, mei libri, mea vestimenta, nisi tempore quo eis utuntur; 7° legatis sibi personaliter factis aut hæreditatibus sibi advenientibus renuntiare non posse, quia hæc in utilitatem communitatis cedere debent, et aliunde sunt jura vera quibus renuntiare nequeunt sine actu proprietatis; non tenentur tamen munera sibi oblata pro monasterio acceptare, quia votum paupertatis non obligat ad aliquid acquirendum; 8° eos licite quidem indicare posse superiori usum in quem desiderarent bona sibi obvenientia vel in censum vitalitium supra dotem soluta impendi, sed ipsis cavendum esse ne conditionem imponere videantur, aut propriam habeant voluntatem determinatam, quia voto paupertatis contrairent.

6° *Notandum*, hæc omnia applicanda esse iis qui simplex votum paupertatis emiserunt, ut sunt scholastici et coadjutores temporales in societate Jesu, membra nonnullarum congregationum sæcularium utriusque sexus, et quædam personæ in sæculo viventes, cum duplici tamen differentia : prima, quod, ad constituendum peccatum mortale in persona, de bono cujus dominium radicale retinetur contra votum paupertatis disponente, major requiratur quantitas quam in ea quæ disponeret de bonis cujus dominium non haberet; secunda, quod in priori casu dispositio esset illicita, sed valida, et in posteriori illicita et nulla. Unde suscipiens peccaret, in priori casu, utpote peccato disponentis cooperans, sed ad restitutionem non teneretur; secus vero in posteriori casu, *ut patet*.

7° Ut ergo regulares utriusque sexus de rebus temporalibus licite disponere possint, intra limites religiosæ paupertatis, quatuor requiruntur conditiones, videlicet 1° ut iis non utantur tanquam suis, nec ea quorum dominium haberent ullo modo per seipsos tanquam proprietarii administrent; 2° ut veram et rationabilem habeant superioris licentiam. Unde si metu, fraude, dolo, vexationibus, molestiis, allegatione falsi aut reticentia veri, vel absquer ationabili causa, talem obtinerent licentiam, ea minime excusari possent; et bona communia sic data accipientes, ea retinere non possent, quod certum est in hypothesi licentiæ extortæ, et probabilius in hypothesi licentiæ absque rationabili causa concessæ, quia probabilius videtur superiorem valide hujusmodi concedere non posse licentiam sine causa honesta et rationabili. Vide Ligorio, l. 4, n. 31. Non semper necesse est ut licentia sit expressa; tacita et rationabiliter præsumpta sufficere potest, quia expressi et taciti eadem est virtus et idem judicium, modo concessio reipsa existat. « Unde, inquit Ferraris, v° *Votum*, art. 2, n. 127, in » illis religionibus et monasteriis ubi viget legitima con» suetudo aliqua recipiendi, retinendi, expendendi, do» nandi et hujusmodi, sine expressa superioris licentia,

» excusantur religiosi ac religiosæ a peccato proprietatis, » ratione licentiæ tacitæ. » Item non requiritur ut licentia singulis vicibus concedatur, sed concessa, sine limitatione temporis, valet saltem pro toto tempore superioris concedentis, et probabilius sub alio superiore succedente, donec revocata fuerit. 3° Ut eis utantur juxta modos in suis constitutionibus expressos, quia unusquisque tenetur ad paupertatem eo modo quo eam Deo promisit; illam autem Deo promisit juxta modum in suo ordine usitatum, præscriptum et approbatum. Hinc alio modo tenentur religiosi mendicantes, et alio religiosi non mendicantes. 4° Ut eis utantur servata modestia et honestate; id est, in rebus sibi ad usum concessis vitare debent superfluitatem, curiositatem et pretiositatem, ita ut si in illis notabiliter excederent, graviter peccarent, ut communiter docent auctores.

8° Licentia a superiore petita et indebite negata, a transgressione non eximeret, nisi vera urgeret necessitas quæ a lege gravi excusaret, et similiter a voto excusare debet. Superior autem nulli religioso vel moniali licentiam concedere potest rem possidere vel ea uti tanquam proprietarius esset, quia tunc essentiam voti paupertatis destrueret. Solum igitur usum permittere potest juxta suum beneplacitum : non agnoscit limites, modo adsit causa rationalis.

9° Monasteria tam virorum quam mulierum, exceptis, in ordine Franciscano, domibus fratrum Minorum de Observantia et fratrum Minorum Capucinorum, bona, non solum mobilia, sed et immobilia possidere possunt in communi, ut expresse habetur in concilio Trid. sess. 25, cap. 3, de Regul. superiores ea prudenter aç discrete administrare possunt, juxta constitutiones sui ordinis, et non aliter : contra votum, sicut simplices religiosi, peccarent, si aliquo modo uterentur illis tanquam proprietarii.

Bona immobilia et mobilia pretiosa alienare non possunt sine consensu capituli et approbatione superioris majoris. Quis autem est superior? Ex Extrav. commun.

l. 3, cap. *Ambitiosæ*, est papa; ex decreto Cong. concilii Trid. anni 1624, est ipsamet congregatio. Verum nec Extrav. *Ambitiosæ*, nec decretum Cong. concilii in Gallia fuerunt recepta. Major igitur superior est generalis ordinis, vel episcopus aut superior ab ipso præpositus monasterio, si agatur, ut plurimum, de monialibus ipsi subjectis.

De voto castitatis.

Qui votum emittunt castitatis, strictam sibi imponunt obligationem religionis ab omni voluntaria delectatione venerea, sive interna sive externa, abstinendi, ita ut si postea castitatem lædant, duo admittant peccata, unum luxuriæ, et alterum sacrilegii. De hoc duplici peccato sufficienter diximus in dissertatione nostra in sextum Decalogi præceptum.

De voto obedientiæ.

1° Obedientia religiosa est votum quo quis se obligat in religione approbata ad obediendum legitimo superiori in iis quæ ad observantiam regulæ et constitutionum ordinis pertinent. Hæc definitio ab omnibus moraliter admittitur. Hinc votum obedientiæ non imponit obligationem 1° obediendi superiori illegitimo, qui jus præcipiendi non habet: 2° nec obediendi in iis quæ a vita regulari aliena essent; 3° nec in iis quæ contra vel supra regulam aut constitutiones proprii ordinis essent; principium enim obligationis votorum est intentio voventis: porro qui in uno instituto religionem professus est, obedientiam promisisse non censetur secundum aliam regulam aliasve constitutiones, nec probabiliter secundum regulam primitivam sui ordinis tempore suæ professionis multum relaxatam; quia professionem emittendo, præsentem regulæ statum et non primitivum naturaliter intendere debuit, et non tenetur ultra id quod prævidit et voluit. Vide Ligorio, l. 4, n. 44.

2° Regularis ergo superiori legitime præcipienti inobediens, duplex admittit peccatum, unum contra præ-

ceptum naturale, et alterum contra votum. Hoc peccatum est mortale aut veniale, juxta gravitatem materiæ, ut patet ex dictis in tractatu de Legibus, et juxta voluntatem superioris; certum est enim superiorem habere jus præcipiendi sub gravi in materia gravi, sed potest etiam præcipere sub levi, vel tantummodo consulere. Exquirenda est igitur vera ipsius intentio.

Non censetur autem præcipere sub gravi, etiam dicendo, *Jubeo, præcipio,* etc. nisi addat, *in nomine Jesu Christi, in virtute obedientiæ, sub pœna excommunicationis*, aut aliter clare ostendat se stricte obligare velle. Ita Sanchez, Vasquez, Suarez, Busembaum, *Billuart,* Ferraris, Ligorio aliique auctores religiosi, qui extensionem voti obedientiæ perfecte norunt. Si alia utatur forma, censetur tantum obligare velle sub culpa veniali, et aliquando sub nulla; hoc colligi potest ex modo præcipiendi, ex qualitate et quantitate rei præceptæ. *Est sententia communis.*

3° Subditus obedire non tenetur, vi sui voti, superiori rem impossibilem aut evidenter illicitam aut graviter damnosam præcipienti; non potuit enim se obligare ad rem impossibilem aut evidenter illicitam, et non censetur se obligare voluisse ad rem sibi graviter damnosam, nisi agatur de officiis intra vitæ religiosæ limites implendis, v. g. de curandis religiosis pestiferis. At in dubio an res præscripta sit licita vel illicita, obedire debet, quia certa est obligatio obediendi et excusatio incerta, sicque conscientiam practice certam sibi efformare tenetur. Talis est communior sententia, ut videre est apud auctores a Ligorio citatos, l. 4, n. 47. Item ubi dubium est an res præscripta sit secundum regulam et constitutiones sui ordinis, propter eamdem rationem.

4° Superior habet jus præcipiendi non solum ea quæ sunt explicite in regula vel constitutionibus, v. g. abstinentiam a carnibus, jejunium, silentium, sed etiam ea quæ implicite in illis continentur, ut pœnas in transgressores, statuta ad earum observationem legitime condita; qui enim ad observationem regulæ et constitutionem se obligavit, eo ipso obligationem contraxit servandi ea quæ

ad hunc consequendum finem sapienter statuta sunt vel præcipiuntur. Item præcipere potest actus internos, non præcise ut tales, sed quatenus connexionem habent cum actibus externis quos legitime præcipit.

5° Regulares ex voto obedientiæ tenentur obedire, in iis quæ concernunt regulam et constitutiones, non solum superiori suo immediato, sed 1° summo Pontifici, qui est primus omnium religiosorum superior; 2° congregationi episcoporum et regularium quæ a Sixto V fuit instituta, tanquam supremum tribunal pro bono regimine et felici gubernio omnium regularium; Innocentius XII alteram instituit congregationem pro regularium disciplina; 3° episcopo in iis in quibus jurisdictioni ejus subjiciuntur.

6° Moniales obedire tenentur, vi voti obedientiæ, abbatissæ, priorissæ vel superiorissæ monasterii; quamvis enim feminæ jurisdictionis ecclesiasticæ ab ordine dependentis sint incapaces, nihilominus habere possunt facultatem nomine Dei gubernandi, dirigendi et præcipiendi, quia, juxta omnes, potestatis dominativæ et præceptivæ sunt capaces: unde superiorissæ recte constitutæ monialibus sibi subditis præcipere possunt sub peccato mortali in re gravi.

7° Licentia a superiori inferiore negata, a majori valide et aliquando licite concedi potest, quamvis raro id expediat: si vero a majori fuisset negata, ab inferiori valide concedi non posset, nisi inferior negationem superioris majoris ignoraret et licentia in bona fide peteretur, aut legitime præsumeret superiorem non habuisse intentionem ipsius facultatem restringendi.

Quæritur an regulæ et constitutiones regularium obligent sub peccato, et sub quali peccato?

R. 1°. In pluribus obligant sub peccato mortali, nempe in essentialibus votorum et in gravibus præceptis, *ut patet;* 2° in multis obligant tantum sub veniali, nempe in communibus statutis et articulis, quia non est grave objectum, aut non rigorosa intentio obligandi; 3° sæpe nequidem obligant per se sub veniali, quia habentur non ut

præcepta, sed ut mera consilia, quod ex verbis expressis, ex circumstantiis et ex communi interpretatione in ordine recepta cognoscitur. Hinc transgressio regulæ sub peccato obligantis est peccatum grave aut leve, juxta materiam, contra votum obedientiæ et virtutem religionis : v. g. Carthusianus edens carnes et Franciscanus feria sexta non jejunans, peccant contra obedientiam et contra temperatiam. Transgressio vero regulæ non obligantis sub peccato non est peccatum contra votum obedientiæ, siquidem præceptum non violatur. Merito tamen notant auctores, ut S. Th. 2 2, q. 186, art. 9. ad 1; Sanchez, Layman, Vasquez, Suarez, Busembaum, Ligorio, transgressionem hujusmodi regulæ raro omni peccato vacare, propter negligentiam, libidinem, contemptum, etc.

SECTIO TERTIA. — De religionum origine et distinctione.

1° Status religiosus ab ipso Christo substantialiter fuit institutus, ut supra diximus : primitus tamen non fuerunt religiosi a mundo separati sicut nunc existunt, sed plures Christiani utriusque sexus, in variis societatis Christianæ ordinibus degentes, durius quoddam et asperius vitæ genus sequebantur, rerum divinarum meditationi instantes; dicti sunt ascetæ a voce græca ασκησις, idem significante ac *exercitatio*, quia abstinentia, jejunio aliisque virtutis operibus sese exercebant. Si tria vota religioni essentialia emittebant, reipsa Deo erant dicati et subtantialiter religiosi.

2° Sæviente violenta Decii persecutione, in medio tertii sæculi, multi in montes ac in vicinas solitudines confugerunt, ut ibi ab ethnicorum vexationibus securi, liberius pietati et rerum divinarum contemplationi vacarent. Hoc vitæ genus quibusdam adeo fuit jucundum ut, pace Ecclesiæ reddita, in mundum redire noluerint. Ex eorum numero fuerunt S. Paulus eremita (habitans eremum) et S. Antonius solitarius, quorum prior fuit vitæ anachoretarum auctor, et posterior illius fuit illustrator, ut ait S. Hieron. Epist. 18 ad Eustochium. Anachoreta venit a

particula græca ανα et verbo χορεω, et significat hominem qui in solitudinem recessit. Homo sic vivens dictus est etiam monachus, à græco μοναχος, solitarius.

3° S. Pachomius, anno 348 defunctus, socios in solitudine sibi adjunxit, regulam scripsit ut omnes vitam communem agerent : varias ædificavit domos in Thebaide, prope Nilum in Ægypto, quæ vocatæ sunt monasteria, a μονος, solus, et στεριζω, *in loco sisto;* vel cœnobia, a κοινος, *communis*, et βιος, *vita*, et in quibus vidit ante mortem suam usque ad septem millia monachorum ad summam perfectionem tendentium.

4° S. Basilius Magnus, versus annum 359, quæ a SS. Antonio, Hilarione, Pachomio et utroque Macario de instruendis monachis verbo tenus audierat, aut sibi tradita erant, scriptis mandavit, quædam reformavit, et confecit regulam quæ ab episcopis hujus sæculi approbata fuit, modo quo regulæ religiosorum utriusque sexus approbari debuerunt usque ad concil. Lateran. IV et generatim per Orientis regiones fuit adoptata. Unde S. Basilius habitus est ut monachorum Orientalium patriarcha : regulam ejus professi sunt, inter multos alios sanctos, S. Ephræmi, S. Chrysost. S. Greg. Nazianzenus, S. Joannes Damascenus, S. Hieronymus, S. Hesychius, Cassianus, etc. Nunc fere omnes monachi Græci et Orientalis ecclesiæ hanc adhuc profitentur regulam.

5° S. Aug. post suam conversionem, circa annum 388, se recepit rus, prope Carthaginem, cum quibusdam amicis, et ibi, proprietate omnium bonorum, etiam domus in qua habitabant, abjecta vel in communi posita, vitam ducebant monasticam. Hæc institutio fuit origo, juxta multos, totius ordinis Eremitarum S. Aug. ad quem multæ pertinuerunt congregationes quas Alexander IV in generali unione conjunxit per bullam *Licet Ecclesiæ*, anno 1256. Quando idem S. Doctor fuit episcopus, voluit ut omnes Ecclesiæ suæ clerici vitam regularem secum ducerent, et veri fuerunt religiosi sub regula quam eis imposuit, et inde ordo clericorum seu canonicorum regularium qui per varias Occidentis regiones in mul-

tas congregationes exstiterunt et etiam nunc existunt.

6° Circa annum quingentesimum, S. Benedictus eremita, postea duodecim monasteriorum institutor in monte Sublaco, deinde, anno 529, celebris monasterii in monte Cassino fundamenta jecit. Adeo perfecta est regula quam scripsit et monachis suis imposuit, ut in diversis sæculis multi doctores varios tractatus circa illam confecerunt et ediderunt. Tantus fuit numerus congregationum sub ea regula viventium, ut Benedictus vocatus fuerit pater monachorum Occidentalium, sicut S. Basilius monachorum Orientalium.

7° S. Franciscus Assisius, in initio decimi tertii sæculi, pater fuit numerosæ religiosorum familiæ sub nomine generali Franciscanorum aut Fratrum Minorum, ad quos pertinent Observantes, Recollecti, Capucini, Conventuales, Reformati, Tertiarius ordo, etc. Anno 1210 suam scripsit regulam rigorosam, strictam et perfectam, quam Franciscani et alii a Deo fuisse revelatam asserunt.

8° S. Dominicus, circa idem tempus, Fratrum Prædicatorum institutor, regulam S. Aug. adoptavit.

9° Sub specialibus regulis adhuc prodierunt 1° Carthusiani a S. Brunone in valle Carthusiana fundati, et anno 1084 ab Alexandro II approbati; 2° Carmelitæ, quos plures volunt esse antiquissimos, vel etiam a propheta Elia in monte Carmeli fundatos; ortum habuerunt in duodecimo sæculo, juxta multos alios : regulam eorum approbavit Honorius III anno 1226; 3° Minimi, a S. Francisco de Paula instituti circa annum 1486, et a Sixto IV approbati; 4° Clerici regulares societatis Jesu valde celebris, a S. Ignatio de Loyola instituti circa annum 1534, et approbati successive a Paulo III, Julio III, Gregorio XIV, a Clemente XIV suppressi, anno 1773, et a Pio VII, anno 1814, restituti.

Hinc regulares, generatim spectati, dividuntur 1° in monachos, in claustro viventes, officium canonicum celebrantes, et laboribus sive manuum sive intellectus vacantes, ad quos referuntur Benedictini, Carthusiani, Camaldulenses, Cistercienses, etc. 2° in mendicantes, qui

officium celebrant, prædicant, confessiones audiunt, vivunt aut vivere debent, juxta suum institutum, ex eleemosynis : tales sunt Dominicani, Franciscani, Carmelitæ et Augustini a S. Pio V, anno 1567, inter mendicantes numerati et in quarto ordine collocati; 3° in clericos regulares, qui publicum non celebrant officium, sed juventutis educationi, prædicationi, aliisque sacri ministerii functionibus toti incumbunt; quales sunt Theatini, a Cajetano de Thyenna versus annum 1524 fundati, Jesuitæ, Somaschæ, Barnabitæ, Clerici Minores, Clerici infirmorum Ministri, Clerici piarum scholarum Redemptoristæ, a B. Alphonso de Ligorio instituti, etc.

Ad eos referuntur 1° Canonici regulares, a S. Chrodegango, Metensi episcopo, anno 766, primum instituti, deinde sub diversis regulis, valde numerosi, et postea in congregationem Sanctæ Genovefæ apud nos coadunati; 2° Præmonstrenses, a S. Norberto anno 1120 fundati, in valle quæ dicebatur Pratum Monstratum, unde nomen eorum venit.

Finis uniuscujusque ordinis religiosi non ita est absolutus ut monachus, v. g. prædicare non valeat, mendicans studere et scribere non debeat, etc. Multæ enim admissæ sunt exceptiones.

10° Plures sunt insuper congregationes clericorum sæcularium, v. g. congregatio de Oratorio, a S. Philippo Nerio, anno 1550, Romæ instituta, et a Gregorio XIII per bullam *Copiosus* confirmata; congregatio de Oratorio Jesu, a Petro *de Bérulle*, presbytero, deinde cardinali, in Gallia fundata et a Paulo V anno 1613 confirmata; congregatio Oblatorum, a S. Carolo Borromæo circa annum 1580 instituta; congregatio presbyterorum Missionariorum, a S. Vincentio a Paulo versus annum 1626 fundata et anno 1632 ab Urbano VIII approbata, etc.

11° Quamvis omnes religionum ordines in substantia votorum et in fine principali, scilicet in perfectione acquirenda, sibi conveniant, multum tamen discrepant in fine immediato et in mediis quibus singuli utuntur. Hinc alia religio est contemplativa, quæ in rerum divina-

rum contemplatione principaliter se exercet; alia activa, quæ ad opera misericordiæ et charitatis, ex primæva sua institutione, destinatur; alia est mixta, in qua contemplationis et vitæ activæ exercitia uniuntur, ut in Societate Jesu et in pluribus ordinibus.

12° Negari non potest, sin omnino necessarios, saltem valde utiles esse ordines religiosos, cum teste experientia et fatentibus Romanis pontificibus, religiosi precibus, exemplis, doctrinis et laboribus innumera Ecclesiæ attulerint bona et multa averterint mala. Unde refert sancta Theresia Christum sibi dixisse : *Væ mundo, si religiosi non essent!* Si cunctas utilitates ex ordinibus religiosis in Ecclesiam et societatem redundantes enarrare vellemus, infiniti essemus.

13° Summe fuit expediens quod variæ instituerentur religiones, ut homines propensionibus et aptitudine tam diversi statum sibi magis congruentem eligere possent : hæc igitur varietas ex sapienti providentia Dei contigit.

Qui diversarum religionum originem, progressum, lapsus, reformationes, etc. cognoscere voluerit, legat opus P. *Hélyot*, *Histoire des ordres monastiques*, etc. vel saltem breve compendium D. *Henrion*, *Histoire des ordres religieux*, etc.

Sectio quarta. — De conditionibus ad candidatorum admissionem requisitis.

In professione religiosa fit contractus inter recipiendum et communitatem eum recipientem : fieri potest ut ille contractus sit nullus, si nempe desit conditio essentialis; vel tantum illicitus, si omittatur conditio requisita, sed non essentialis. Itaque duplicis generis distinguuntur impedimenta ad professionem religiosam, sicut ad matrimonium, dirimentia scilicet et impedientia.

Impedimenta dirimentia.

Impedimenta dirimentia sunt defectus Baptismi, de-

pendentia ab altero, differentia sexus, amentia, et defectus ætatis.

1° *Defectus Baptismi*; quia, cum religio sit pars Ecclesiæ, nullus ei valide incorporari potest, nisi jam sit membrum Ecclesiæ.

2° *Dependentia ab altero*; qui enim non est sui juris non potest se totaliter alteri tradere, et hujusmodi traditio essentialiter nulla est : professio religiosa tamen totalem supponit sui traditionem : ergo. Hinc 1° mancipium religionem sine consensu domini valide profiteri non potest; 2° nec conjux, matrimonio consummato, sine consensu compartis suæ, quæ, si sit juvenis, debet pariter religionem ingredi et profiteri, et si sit senex, in sæculo remanere potest, sed cum voto perpetuæ continentiæ. Decretal. l. 3, tit. 33, cap. 4, 8 et 13. Excipitur casus notorii adulterii : tunc pars innocens religionem profiteri posset, altera contradicente et continentiam non vovente. Decretal. l. 4, tit. 19, cap. 4. 3°. Nec episcopus sine consensu summi Pontificis, ut expresse declarat Innocentius III, in Decretal. l. 3, tit. 31, cap. 18, § *Si vero;* « quia, inquit Pontifex, sicut majus bonum minori bono » præponitur, ita communis utilitas speciali utilitati præ» fertur. » At Urbanus II, in Decreti parte 2, causa 19, q. 2, can. *Relatus*, dicit de clerico in genere, ac proinde de quolibet sacerdote etiam parocho et archidiacono : « Si afflatus Spiritu sancto in aliquo monasterio vel in » regulari canonia salvare se voluerit..... etiam episcopo » suo contradicente, est liber auctoritate nostra. » Suum tamen officium deserere non potest inconsulto episcopo, ut recte notat *Billuart* et bonus ordo exigit.

3° *Differentia sexus;* nam 1° cohabitatio virorum cum monialibus stricte prohibetur in Decreto, p. 2, causa 18, q. 2, can. 21 et 22. 2° Professio valida esse non potest, nisi fiat in religione approbata : atqui professio monialis apud monachos, aut vice versa, certe non fieret in religione approbata, nec ab Ecclesia nomine Dei acceptaretur : ergo. Vide Ligorio, l. 4, n. 74.

4° *Amentia*; professio enim est essentialiter actus li-

bertatis, cujus amens est incapax. Qui amens esset circa quædam tantum, et non circa alia, vel lucida haberet intervalla, valide profiteri posset, sed illicite admitteretur, quia ad religionem non est aptus.

5° *Defectus ætatis*; sic enim habet concil. Trid. sess. 25, cap. 15, de Reg. « In quacumque religione tam virorum » quam mulierum professio non fiat ante decimum sex» tum annum expletum; nec qui minori tempore, quam » per annum, post susceptum habitum in probatione ste» terit, ad professionem admittatur. Professio autem an» tea facta, sit nulla, nullamque inducat obligationem » ad alicujus regulæ, vel religionis, vel ordinis obser» vationem, aut ad alios quoscumque effectus.

Filii et filiæ familias nunc profiteri non possunt, absque consensu parentum vel ascendentium, ante ætatem qua matrimonium sine eorum consensu inire nequeunt: hoc nulla lege exprimitur, sed ex dispositionibus Codicis matrimonium respicientibus eruitur. Professio tamen valida esset coram Deo et Ecclesia, sed illicita, prout diximus de matrimonio; et talis admissio valde imprudens esset ex parte monasteriorum.

Impedimenta impedientia.

Valide quidem sed illicite admitterentur:

1° Ii quorum parentes sunt in gravi necessitate, si manentes in sæculo eis sine gravi periculo salutis succurrere possint; naturale enim præceptum de honorandis parentibus proposito imo et voto ingrediendi religionem prævalet, quia votum legi naturali oppositum est nullum. Si autem filii manentes in sæculo parentibus succurrere non possent, aut si grave periculum salutis incurrerent, aut si parentes ab aliis conveniens auxilium recepturi essent, impedimentum religionis jam non existeret.

2° Criminosi notorii, v. g. homicidæ, fures, adulteri aliique graviorum criminum rei, jam accusati aut a judice sæculari inquisiti: Sixtus V professionem eorum irritavit per bullam *ad Romanum*: Clemens VIII irrita-

tionem sustulit per constitutionem *In suprema*, sed pœnas a Sixto V latas, scilicet privationem vocis activæ et passivæ, officiorum et dignitatum reliquit.

3° Excommunicatus etiam toleratus, quia licite cum aliis communicare non potest in divinis : peccat igitur, et qui scienter eum recipiunt peccant etiam, peccato ejus cooperando.

4° Illegitimus, si pater ejus in ea religione professus adhuc vivat; et suscipiens excommunicatur, ex bulla Greg. XIV *Circumspecta* : non tamen irrita declaratur professio.

5° Ære alieno gravatus vel rationem habens reddendam; si spes affulgeat quod remanens in sæculo debitoribus satisfacere possit, ut in tractatu de Restitutione ostendimus, nisi debitores consentiant. Professionem eorum irritaverat Sixtus V per bullam *Cum omnibus* : Clemens VIII irritationem sustulit, manentibus tamen contra recipientes pœnis, scilicet privatione vocis activæ et passivæ, officiorum et dignitatum, ac perpetua inhabilitate ad illa possidenda.

In ea tamen prohibitione non comprehenduntur moniales, ut ipse Sixtus V declaravit bulla *ad Romanum*; nec debitores, qui ignorant cui debeant, quia tunc cum restitutio impendenda sit in pias causas, satisfaciunt donando religioni quod donare possunt; nec ii quorum debita sunt levia respectu ad creditores; nec debitores ex liberali promissione, quia adest ratio sufficiens contractum resiliendi, et insuper non censentur ære alieno gravati.

6° Infames sive ex delicto enormi notorio, sive ex pœna ignominiosa a judicibus imposita, sive ex genere artis, ut sunt carnifices, scurræ, histriones, lenones, etc. nisi diuturna pœnitentia, vitæ sanctitate, singularibus meritis nota infamiæ in hominum mentibus fuerit deleta : ratio est, quia religio est status honorificus quem personæ commendabiles amplectuntur, et iis nimis grave esset habere pro sociis et confratribus vel consororibus personas infamia notatas.

SECTIO QUINTA. — De novitiatu.

1° Novitiatus est mutuum experimentum quo religio ex sua parte experitur an expediat novitium vel novitiam admittere; et novitius vel novitia, ex altera parte, an vota religionis in eo ordine vel monasterio prudenter emitteret. Cum hujusmodi experimentum in bonum totius religionis et Ecclesiæ fuerit per legem generalem institutum, novitius vel novitia et monasterium ex mutuo consensu ei nunc, sicut olim fiebat, renuntiare non possunt.

2° Probatio regulariter in habitu religioso facienda est, ut statuitur vel supponitur in Decretal. l. 3, tit. 31, cap. 9, 16 et 23; in Sexto, l. 3, tit 14, cap. 1; et in Clem. l. 3, tit 9, cap. 2 et communi omnium religionum praxi habetur. Ratio est, quia habitus religiosi gestatio est quædam austeritas quam experiri convenit, et aliunde aptitudo ad vitam regularem sub habitu religioso facilius dignoscitur.

Concilium Trid. sess. 25, cap. 15, de Reg. supponit habitum esse de novitiatus essentia, et ita communiter docent auctores, inquit Ferraris, v° *Annus prob.* n. 3 : attamen in Anglia, in Hibernia et in aliis hæreticorum locis novitii in habitu sæculari probantur, teste *Billuart.* Id legitime fieri potest ex dispensatione summi Pontificis, vel ex consuetudine legitime præscripta.

3° Habitus novitiatus ordinarie est diversus, saltem sub aliquo respectu, ab habitu professionis, et, juxta cæremonias pro unaquaque religione statutas a prælato vel ab alio ex licentia ejus et consensu conventus imponitur; ita ut nec conventus sine prælato, nec prælatus seu superior sine conventu, ad religionem aliquem recipere possit, ut expresse habetur in Decretal. l. 3, tit. 10, cap. 4, 5 et 6. Attendi tamen debent constitutiones, regulæ et privilegia cujusque religionis pro receptione novitiorum : si quis a non habente auctoritatem in religione fuerit admissus, ejus admissio nulla est, et legitimus

superior eum habitu spoliare ac e religione dimittere potest. Ferraris, v° *Novit.* n. 7.

4° In jure canonico nulla determinatur ætas pro suscipiendo habitu religioso; *Billuart* prætendit quod, completo anno pubertatis, nihil obstet quominus novitiatus statim incipiatur, sed ex variis cong. episc. et regul. decretis a Ferraris, v° *Annus prob.* n. 6 relatis, novitii, vestiri, id est habitum suscipere non possunt quin annum ætatis suæ decimum quintum attingant, seu decimum quartum compleverint.

5° Olim, cum novitiatus ad substantiam religionis non pertineret, vel abbreviari, ex consensu partium, poterat; vel fieri extra monasterium, ut patet ex Decretal. l. 4, tit. 6, cap. 7, ubi mulier quædam declaratur religiosa, licet monasterium ingressa non fuisset. Nunc vero, ex tenore capitis conc. Trid. supra citati, novitiatus valide perfici non potest extra monasterium vel domum ordinis in quo facienda est professio, alioquin non esset vera probatio, tum pro religione, tum pro novitio vel novitia. In Italia et insulis adjacentibus fieri debet, ex const. Clementis VIII et Innocentii X ibi receptis, in monasterio a sancta Sede designato.

6° Annus novitiatus incipit a momento susceptionis habitus, et, sub pœna nullitatis, debet esse integer, ita ut, anno bissextili, exspectandus sit lapsus diei qui additur : hoc expresse Cong. concilii Trid. declaravit die 4 junii 1627 et 31 aug. 1633.

7° Debet esse continuus et sine ulla interruptione. Unde, testibus Fagnani et Ferraris, Cong. concilii decrevit novitium qui a monasterio ut aliam religionem ingrederetur abierat, et duas tantum horas in alio conventu traxerat, et statim facti pœnitens redierat, novum probationis annum incipere teneri. Annus vero probationis interrumpi non censetur, 1° si novitius animo fugiendi aliquantisper intra claustra latitasset ; 2° si, retento habitu, e monasterio secrete exiisset, cum animo revertendi ; 3° si, ex licentia superioris, cum habitu exeat causa peregrinandi, pia loca adeundi, parentes aut cognatos ægro-

tantes invisendi; mendicandi, propter sanitatem deambulandi, meliore aere fruendi, etc. 4° si, anno probationis completo, e monasterio cum licentia superioris exiisset propter infirmitatem, etiam post triennium ad professionem sine nova probatione admitti potest, ut patet ex decreto S. Cong. diei 27 feb. 1596; 5° imo, si novitius vel novitia absque licentia superioris exiisset, anno probationis completo, ad professionem sine nova probatione admitti posset, ut eadem Cong. censuit die 12 feb. 1589; 6° si novitius vel novitia, anno probationis finito, habitu exspolietur, iterum admitti et profiteri potest sine altero novitiatu, non autem si habitum sponte deposuisset; 7° item, si intra probationis annum a capitulo dimittatur, habitu spolietur, et, mutata sententia, iterum admittatur, annus probationis non interrumpitur, et ideo non incipiendus est de novo : secus, si novitius e domo jam exiisset. Super his omnibus vide Ferraris, v° *Annus prob.* n. 14 et seq.

8° Ex variis Cong. concilii decisionibus, novitia quæ intra annum probationis remittitur domum curanda, reversa novitiatum a capite reincipere debet, absque tamen cæremoniis ad vitandas expensas : at si, expleto anno novitiatus, ex consensu monialium propter infirmitatem exeat, et postea redeat, sine novo novitiatu admitti potest; Ferraris, ibid. n. 15. Infirmitas autem, quantumvis longa et gravis, novitiatum per se non interrumpit, sicque novitius vel novitia per totum annum probationis ægrotans, si ad religionem habilis judicetur, expleto anno, statim admitti potest.

9° Ex privilegio a S. Pio V per constit. *Summi sacerdotis,* anni 1570, concesso monialibus S. Dominici, et per communicationem, aliis tam viris quam mulieribus, novitii in casu morbi judicio medici mortalis, professionem ante annum novitiatus completum emittere possunt, modo ætatem a concilio Trid. requisitam habeant; et id quidem, ut probabilius, ad consequendas indulgentias et percipiendas alias gratias regularibus concessas : si autem convalescant, novitiatum complere et novam professio-

nem solemnem emittere debent. Ita *Billuart*, Ferraris, loco citato, n. 49, et alii.

10° Legitima interveniente causa, tempus probationis prorogari potest usque ad sex menses, maxime si novitius vel novitia de præsenti esset inhabilis ad profitendum et adesset spes superventuræ habilitatis, ut S. Pius V declaravit pro patribus Dominicanis; et si, propter pertinacem infirmitatem vel aliam causam, ultra sex menses protrahenda esset professio, æstimat Ferraris, n. 34, pro hac obtinenda facultate adeundam esse sedem Apostolicam, et ita a S. cong. concilii decisum esse. Testatur vero Passerinus, referente *Billuart*, se vidisse contrarium ex justa causa fieri, contenditque restrictionem S. Pii V ad sex menses non esse præceptivam, sed directivam. Unde concludit idem *Billuart* professionem ad arbitrium viri prudentis, attentis circumstantiis, differri posse. Idem supponit Pellizarius, in tractatu de Monialibus, cap. 3, quæst. 7.

11° Qui religionem ficte ingrederetur et habitum susciperet sine animo profitendi, vel in initio habuisset intentionem profitendi, et postea, mutato proposito, nihilominus habitum detulisset atque in omnibus se præbuisset externe tanquam novitium, anno elapso valide profiteri posset, quia jus positivum novitiatum præcipiens, intentionem non præscripsit. Item qui vi aut metu habitum suscepisset et in novitiatu perseverasset, nihilominus valide profiteretur, si hoc tempore liber esset, quia nullibi jus irritat novitiatum sic peractum. Ita *Billuart*.

12° Si quis ab uno conventu in alium, vel ab una provincia in aliam transeat, sed ejusdem ordinis et sub eodem generali, ad novum probationis annum non astringitur : si vero in alium ordinem, sive strictiorem, sive laxiorem transeat, annum novitiatus perficere debet, perinde ac si religiosus non fuisset. Ita communis auctorum sententia et diversarum religionum praxis absolute tenenda : eadem quippe est ratio experimenti, sive ex parte suscipiendi, sive ex parte religionis suscepturæ.

Sectio sexta. — De professione religiosa.

1° Professio religiosa est promissio libere facta et legitime acceptata, qua quis in debita ætate constitutus, post annum probationis expletum, se astringit certæ religioni ab Ecclesia approbatæ. Hæc solemnis promissio non complectitur solos alicujus speciei actus, ut, v. g. in voto simplici castitatis, sed totalem sui ipsius traditionem importat, non per modum contractus reciproci utrinque obligantis, quo profitens se religioni daret sub conditione quod a religione sustentaretur; hic modus enim simoniacus esset. In professione vero religiosa fit sui ipsius liberalis donatio ad propriam utilitatem, et monasterium donationem accipiens, susceptum vel susceptam inter membra sua admittit ac sustentare tenetur; non in pretium votorum, sed propter familiæ vincula.

2° *Patet ex superius dictis,* plura ad validam religionis professionem esse requisita, quæ hic non sunt repetenda. Quædam insuper requiruntur, scilicet : 1° ut professio, sicut et novitiatus, fiat in monasterio regulari, et non alibi : in Italia fieri debet, sicut novitiatus in conventibus designatis, ut expresse statuit Urbanus VIII, die 31 januarii 1635. 2° Ut professio sit libera, id est, absque metu gravi ab extrinseco et injuste incusso, ut patet ex variis juris canonici textibus, et ex conc. Trid. sess. 25, cap. 15, ubi inter causas reclamandi prima reponitur : *Si quis per vim vel metum inductus fuerit :* hæc plena libertas similiter existere debet in iis quorum requiritur consensus ad personæ admissionem. Unde defectus sufficientis libertatis in superiore, vel in religioso aut moniali vocem activam habente, professionem redderet nullam. 3° Nulla requiritur forma generalis ad validam religionis professionem ; sed ubi aliqua in ordine vel in monasterio præscribitur, convenit ut servetur ; Ferraris, v° *Profess. regul.* n. 48. 4° Vota suscipienda sunt a prælato vel superiore legitimo, juxta constitutiones et privilegia uniuscujusque ordinis, ut ex Decretal. l. 3, tit. 31, cap.

13 et 16, clare eruitur, aut ab alio a superiore legitime delegato; quia, ex regula juris 68, *potest quis per alium, quod potest facere per seipsum.*

3° Professio fieri potest per procuratorem, sicut matrimonium, ut communiter docent auctores. Vide Ferraris, v° *Prof. regul.* n. 51.

4° Quicumque nulliter professus est, ex quacumque causa nullitas proveniat, contra professionem suam reclamare potest, modo servet dispositionem concilii Trident. sess. 25, cap. 19, de Regul. Tres potissimum requiruntur conditiones, videlicet : 1° ut habitum non deponat, nec e monasterio cum habitu sine licentia superioris discedat; nisi forte, superiore licentiam negante, ex justa causa vel sine habitu, a monasterio aufugeret, et majorem superiorem vel ordinarium loci causam nullitatis defensurus adiret; Ferraris, v° *Prof. reg.* 70. 2° Ut causam nullitatis ante agressum coram superiore et ordinario loci conjunctim deducat et probat. 3° Ut id faciat intra quinquennium a die professionis incipiendum. Elapso autem quinquennio, solus Pontifex maximus de nullitate professionis judicare posset, et ipsi exponenda foret causa cur intra quinquennium non fuisset reclamatum.

5° Nulliter professus, et impedimento amplius non retentus, professionem ratificare potest expresse vel tacite : expresse coram superiore vel legitime delegato, si causa nullitatis fuerit nota; absque superiore, si causa fuerit occulta : et tacite, si, v. g. anno probationis expleto et debita ætate acquisita, actus ad solos professos attinentes exerceat, uti est habitum eis proprium patenter deferre, in capitulo suffragium dare, etc. modo sciat professionem suam fuisse nullam, et eam per hujusmcdi actus fieri posse validam.

6° Quidquid nonnulli contra dixerint, certum videtur professionem nullam nullum inducere effectum, ne quidem voti simplicis. Talis quippe est sensus verborum concilii Trid. sess. 25, cap. 15, de Regul. in fine; et revera qui religionem profiteri volebat, aliam obligationem sibi imponere non intendebat.

Sectio septima. — De effectibus professionis religiosæ.

1° S. Th. 2 2, q. 189, art. 3, ad 3, et generaliter theologi cum illo, docent professionem religionis importare remissionem omnium peccatorum quoad culpam et quoad pœnam, supposito tamen quod profitens sit in statu gratiæ; nam actus se totum divinis obsequiis mancipandi « excedit, inquit S. Th. omne genus satisfactio- » nis, etiam publicæ pœnitentiæ. » Insuper Paulus V indulgentiam plenariam concessit, per bullam *Romanus Pontifex,* diei 23 maii 1606, omnibus regularem professionem emittentibus. Plures contendunt hanc indulgentiam obtineri quoties professio renovatur etiam privatim, ut videre est apud Ferraris, v° *Prof.* n. 98. Negant Sanchez et alii plures.

2° Professio religiosa exstinguit omnia vota prius emissa, etiam votum strictiorem ingrediendi religionem, quamvis pro transgressione hujusmodi voti imponenda sit pœnitentia. Sic expresse habetur in Decretal. l. 3, tit. 34, cap. 4, et in Sexto, l. 3, tit. 14, cap. 5.

3° Aufert irregularitatem ex defectu natalitium provenientem, ita ut spurii professi ad sacros ordines promoveri possint sine dispensatione, non autem ad prælaturas aut dignitates ecclesiasticas.

4° Dirimit sponsalia et matrimonium ratum, sed non consummatum, ut in Decretal. l. 3, tit. 32, cap. 2, 7 et 14, statuitur, ac in conc. Trid. sess. 24, can. 6, definitur.

5° Professio religiosa inducit obligationem sub peccato mortali, pro religiosis et monialibus choro destinatis, divinum cantandi officium vel privatim recitandi, juxta proprias uniuscujusque ordinis constitutiones. Ita contra nonnullos probabilistas, omnes moraliter theologi, ut videre est præsertim apud Ligorio, l. 5, n. 141 et seq. qui et ipse hanc amplectitur et fortiter tuetur sententiam. Docet tamen ut sententiam communem, 1° prælatos etiam inferiores dispensare posse, ex justa causa, puta studiorum et simili, cum suis subditis in recitatione di-

vini officii, sicut in aliis observantiis; 2° ubi constat in aliqua religione non esse consuetudinem divinum officium recitandi, talem in ea non dari obligationem; 3° religiosum aut monialem singulariter spectatam horis in choro assistere non teneri sub mortali, modo chorus non tollatur; 4° communitatem a choro excusari, si non sint ad minus quatuor expediti, id est non infirmi aut aliter legitime occupati; 5° probabiliter sufficere ad satisfaciendum choro, ut soli novitii intersint, quia in favorabilibus reputantur religiosi; 6° licere religiosis, ex justa causa, horas in sacristia recitare; 7° omissa in choro supplere non teneri eos qui, dum alii cantant, parant aut transferunt libros, perquirunt psalmos, pulsant organa aut campanas, vel alia choro necessaria peragunt; quia totum efficiunt morale cum sociis, et suo modo ad officium concurrunt : probabilius tamen supplendum est quod a solis pulsatur organis, ut in tractatu de Ordine, agendo de officio divino, diximus; 8° in communitatibus in quibus, præter officium diei, cantandum est officium B. Mariæ aut defunctorum, aut septem Psalmi pœnitentiales, hanc obligationem non afficere extra chorum privatim recitantes; 9° ad divini officii recitationem non teneri novitios, nec conversos; 10° sed graviter peccare superiores qui ex negligentia permittunt ut pars notabilis in choro omittatur, vel male celebretur.

6° Religiosus non tenetur esse actu perfectus, sed vi professionis ad perfectionem tendere tenetur per media suæ religionis, id est, sequendo suas regulas et non alias : si regulas contemneret, si ea tantum servare vellet quæ sub mortali obligant, et perfectionem acquirere non intenderet, mortaliter peccaret, secundum Sanchez, Pellizarium, Busembaum, Ligorio, etc. quia sic vivendo, se intolerabilem reddit et meretur expelli; aut si toleretur, plurimum nocet. Si ex remissione animi velit aliquam regulam non servare, erit saltem levis contemptus et peccatum veniale, juxta Suarez et alios.

7° Tempore S. Aug. quidam contendebant non licere monachis manibus operari etiam pro sustentanda vita,

sed omnes orationi, meditationi, lectioni aliisque spiritualibus exercitiis vacare teneri, juxta hæc Christi verba, Matth. VI, 22 : *Ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis*, etc. Eos S. Aug. confutavit in libro de Opere monachorum, et concilium Carth. IV eosdem damnavit. Quidam magistri Parisienses, e contra, quorum præcipuus fuit Guillelmus de Sancto Amore, in medio tredecimi sæculi, docuerunt religiosos manibus laborare teneri, ut mendicantes a studio sacræ doctrinæ, prædicatione et sacramentorum administratione removerent. S. Th. eos refellit in 2 2, q. 187, et in Opusculo 19; et Alexander IV librum Guillelmi anno 1256 damnavit.

Ut certum apud omnes habetur, 1° religiosos manibus licite operari, et ad id quandoque ex præcepto regulæ teneri, v. g. ex regulis S. Basilii, S. Macarii, S. Benedicti; 2° eos, secluso præcepto regulæ, non magis laborare teneri quam sæculares, quia aliunde habere possunt unde vivant, et otium aliter fugere; 3° eos docere, prædicare, sacramenta administrare aliasque functiones sacras exercere vi status non prohiberi, modo ab habentibus sufficientem obtineant jurisdictionem quam per se non habent; 4° ipsis non secus ac sæcularibus licitum esse causa humilitatis, necessitatis vel utilitatis, mendicare, non vero causa divitias acquirendi vel otiose vivendi.

8° Ex Decretal. l. 3, tit. 31, cap. 18, regularis qui strictiorem religionem amplecti cupit, licentiam a superiore postulare debet, et ea injuste denegata, libere potest sanctioris vitæ propositum adimplere : imo communiter docebatur eum qui, inconsulto superiore, ad strictius institutum transiisset, peccasse quidem, et tamen valide professum esse, quia votum semper mutari potest in melius. Ratione opposita, dispensationem summi Pontificis requirebant ad transitum in laxiorem vel æqualem religionem. Verum, ex praxi et stylo curiæ Romanæ, et ex expressa constitutione Bened. XIII, diei 13 februarii 1726, regulares professi ad aliam religionem etiam strictiorem transire non possunt sine licentia sedis Apostolicæ. Vide Ferraris, v° *Regul.* n. 61, et Devoti, t. I.

Sectio octava. — De religiosorum privilegiis.

1° Episcopi, vi suæ institutionis, habent jurisdictionem completam, pontifici Romano subordinatam, in omnes personas suæ diœcesis. Primitus nullo exemptionis privilegio gaudebant regulares: omnes subjecti erant episcopis suis respectivis, qui eos corrigebant et reformabant. Deinde quædam eis concessa fuerunt privilegia, v. g. quod episcopi negotiis eorum temporalibus se non immiscerent, liberam prælati aut superioris electionem eis relinquerent, culpas in claustra admissas non nisi defectu abbatis punire possent, pecuniam pro ordinationibus vel altarium consecratione non exigerent, etc. Serius summi Pontifices, versus undecimum sæculum, virtute supremæ suæ potestatis, quædam monasteria et integros ordines a jurisdictione episcopali declararunt exemptos.

2° Cum exemptiones sint juri communi derogationes, reputantur odiosæ respectu episcoporum, et sensu rigoroso accipiuntur. Ita generatim canonistæ, non solum Galli, sed et Ultramontani, ut Fagnanus. Unde 1° exemptio non admittitur ut vera nisi authenticus et clarus exhibeatur titulus; 2° non extenditur ad personas aut causas non expressas, per conclusiones a similitudine, vel a fortiori; 3° in dubiis pronuntiatur pro episcopo.

Jurisdictio regularium exemptorum in suos subditos, tam pro foro interno quam pro foro externo, venit ergo sive mediate, sive immediate, a summo Pontifice.

3° Quantumvis lata sit exemptio regularium, extra eorum claustra non extenditur, et idcirco episcopi pœnis ecclesiasticis afficere possunt illos qui extra monasterium delinquunt, ut statuit Innocentius IV in concilio Lugd. II, et concil. Trid. sess. 7, de Ref. cap. 14, confirmavit, et divagantes ad redeundum in monasterium per censuras ecclesiasticas cogere, ut ait Innocentius III, in Decretal. l. 1, tit. 31, cap. 7.

4° Exemptio non liberat regulares ab obligatione præscripta episcopi, v. g. circa festa in diœcesi celebranda,

publicandi in suis ecclesiis, et observandi, ut expresse statuit Synodus Trid. sess. 25, cap. 12, de Regul.

5° Religiosi exempti in propriis ecclesiis prædicare non possunt quin benedictionem ab episcopo diœcesano petierint; et, eo contradicente, prædicare nequeunt : in aliis ecclesiis, quæ suorum ordinum non sunt, nullo modo prædicare possunt sine episcopi licentia.

6° Confessiones sæcularium etiam sacerdotum audire non possunt, nisi ab episcopis per examen, si illis videtur necessarium, aut alias judicentur idonei et approbationem obtinuerint. Hæc statuta fuerunt a Gregorio XV, anno 1622, bulla *Inscrutabili*, et a Clemente X, anno 1670 bulla *Superna magni*.

Ut regularium exemptio cum juribus episcoporum melius conciliaretur, S. Synodus Tridentina plures statuit casus in quibus episcopi tanquam Sedis apostolicæ delegati pro suo libitu agere possent, v. g. monasteria visitare, etc.

7° Communis est opinio apud regulares, plurimorum pontificum Romanorum constitutionibus fundata, plenissimam inter eos dari privilegiorum communicationem, vi cujus gratia uni ordini concessa, non solum ad singula monasteria utriusque sexus ejusdem familiæ, sed ad alios quoscumque regulares extendatur. Plures hac de re reperiuntur constitutiones Pontificiæ apud Ferraris, v° *Privil.* n. 25 et seq.

Hinc 1° moniales gaudent privilegiis quorum sunt capaces, religiosis sui ordinis concessis, etiamsi episcopo sint subjectæ, et privilegiis aliorum ordinum suo ordini communicatis : v. g. abbattissa et superiorissa dispensare possunt in jejuniis, in officio, etc. juxta privilegia sui ordinis prælatis concessa.

Hinc 2°, quoniam Clemens VII concessit monialibus Clarissis privilegium dicendi officium laicorum, si ex judicio prælati, confessarii aut abbatissæ ad officium chori non essent satis instructæ; item concessit omnibus regularibus infirmis, vel eis qui infirmis incumbunt, privilegium satisfaciendi, dicendo septem vel sex psalmos a superiore assignandos, cum septem *Pater* et duobus *Credo*,

cunctæ moniales, per communicationem, iisdem privilegiis uti possunt. Unde, si culpabiliter omittant officium laicale, sibi pro officio chori legitime assignato, graviter non peccant, quia tunc se habent ut laicæ, et laicæ ad talem recitationem non tenentur sub mortali.

Hinc 3° omnes regulares professi gaudent indulgentiis cuicumque ordini religioso concessis, ut in bulla Pauli V *Romanus Pontifex*, § 8, statuitur et communiter docetur. Vide Ligorio, l. 4, n. 60 et seq.

8° Religiosi et moniales gaudent etiam privilegio canonis, ut in tractatu de Censuris ostendimus.

Sectio nona. — De ejectione professi et ejecti obligationibus.

1° In nulla societate bene ordinata admittendum est principium ordinis subversivum : at contingere potest ut in ordinibus religiosis et in monasteriis reperiantur membra putrida, bono regimini valde noxia : necesse est ergo ut resecari et expelli possint, quando aliter bonum commune servari non potest. Unde hæc facultas in variis juris canonici capitibus expresse continetur, et S. Cong. concilii eam describit ac diversis regulis subjicit, in decreto jussu Urbani VIII die 21 septembris 1624 edito, et in altero jussu Innocentii X die 24 julii 1694 dato. Duo hæc decreta reperiuntur in extenso apud Ferraris, v° *Ejicere*, in initio.

2° Ex quibus decretis colligitur quinque requiri conditiones ut regularis professus expelli possit, scilicet : 1° relapsus in grave crimen ejusdem vel alterius speciei, ut fornicationis, ebrietatis, percussionis, furti, violationis paupertatis, apostasiæ, etc. Ante declarationem jussu Urbani VIII factam, grave delictum semel admissum ad ejectionem sufficiebat ; nunc exigitur relapsus, excepta societate Jesu, in qua ejectio post primam culpam adhuc, ex speciali privilegio, fieri potest ; 2° ut delinquens fuerit admonitus, et pœnæ iteratæ ad ipsum corrigendum addictus; 3° ut processus juxta proprias ordinis consti-

tutiones fuerit instructus; 4° expellendi incarceratio cum pœnitentia et jejunio, per annum ex decreto Urbani VIII, et per sex menses ex decreto jussu Innocentii X dati : sed hæc clausula nunc stricte impleri non potest in Gallia; nam, ex lege 13 decembris 1799, art. 81, quicumque, legalem potestatem hoc faciendi non habens, alterum detinuerit aut ad detentionem ejus concurrerit, detentionis arbitrariæ reus erit, et ex Cod. pœn. art. 341 et seq. ad triremes damnabitur, ad tempus vel in perpetuum, secundum circumstantias. Hæc igitur probatio nunc admitti non potest; 5° incorrigibilitas; volunt enim canonistæ ut, expleto carceris tempore, non statim ejiciatur delinquens, nisi signis aut factis se ostendat pervicacem et incorrigibilem.

3° Sanchez, Busembaum, *Collet*, Ligorio, etc. putant moniales nunquam ejiciendas esse, sed potius carceri perpetuo mancipandas. Verum non magis nunc eas quam viros in carcere retinere liceret : alia igitur non restat via bono monasterii providendi, nisi moniales omnino perniciosas et incorrigibiles ejiciendo, quando cuncta incassum adhibita sunt media quæ zelus religionis et longanimis charitas suggerere potest. Auctoritas civilis in Gallia nullas nunc agnoscit moniales quæ non subjiciantur ordinario, cujus est, ex decreto 18 februarii 1809, art. 17 et 18, de omnibus pœnis disciplinæ cognoscere. Unde si episcopus, auditis capituli vocalibus, monialem incorrigibilem ejiciendam esse pronuntiaverit, nihil ex parte civilis potestatis erit timendum. Plura jam vidi hujusmodi exempla.

4° Ex decreto Cong. jussu Innocentii X edito, § 3, expulsus habet recursum ad sanctam Sedem et ad S. Cong. concilii; tempus ad appellandum concessum est decem dierum, a die intimatæ sententiæ numerandorum, ut docet Ferraris, n. 33 et 34, pluribus juris capitibus innixus. Interea reus in carcere deberet persistere. Nunc si religioni sit noxius, expelli posse mihi videtur.

5° Sententia expulsionis statim significanda est a superiore ordinario loci in quo situm est monasterium, et

expulsus se illi præsentare tenetur : si clericus sit, inhabilis est ad quodlibet sacrorum ordinum exercitium, ut expresse habetur in decreto sub Urbano VIII edito, § 6; nec ab ordinario habilis reddi potest, quia vi expulsionis factus est infamis.

6° Juste ejectus alimenta prætendere non potest a religione cujus erat membrum, quia si paterna providentia privetur, hoc sibi imputare debet. Sic Ferraris, n. 45, plures alios citans; et ita statuit Bened. XIII, die 14 junii 1728, pro religiosis societatis Jesu qui ante solemnem professionem ejicerentur, etiamsi titulo religiosæ paupertatis ad sacros ordines fuissent promoti.

7° Injuste vero ejectus et qui contra sententiam expulsionis appellavit, pendente lite, jus habet obtinendi a monasterio alimenta, imo et expensas pro lite necessarias, ut pluribus auctoritatibus probat Ferraris, n. 48.

8° Si quis dotem monasterio tradidisset, eam juste vel injuste ejectus repetere posset, deductis expensis pro ipso factis; et persuasum habeo quod tribunalia civilia damnarent monasterium ad hujusmodi restitutionem.

De obligationibus ejectorum.

1° Ejecti stantes in sæculo ad vota religionis essentialia tenentur, ùt communiter docent auctores; regulares enim in episcopatum assumpti ad vota et ad regulam instituti tenentur, in iis quæ cum sua dignitate non sunt incompatibilia, ut communiter docetur : ergo *a fortiori* ejecti et fugitivi, qui, sua culpa, a tali obligatione immunes fieri non potuerunt. Omnimodam igitur castitatem servare debent : sed obligatio paupertatis et obedientiæ suspenditur, quoad exercitium, circa ea quæ suo statui sunt necessaria; v. g. rerum temporalium administrationem habent, civiliter se obligare, de acquisitis ad finem sibi procurandi alimenta disponere, domicilium mutare aliaque in claustris prohibita, sed in sæculo necessaria agere possunt, quia de facto non habent superiorem a quo dirigantur. Non possent vero de acquisitis aliter quam pro

necessariis disponere, sine legitimi superioris licentia; quia eorum dominium non pro se, sed pro monasterio acquisierunt; qui revera manent religiosi, se emendare et ad propria monasteria redire tenentur. Si ergo in sæculo decederent, eorum hæreditas ad respectiva monasteria, secundum jus canonicum, pertineret, non vero juxta hodiernum jus civile nostrum.

2° Tenentur similiter ad alia vota quæ in aliquibus religionibus votis essentialibus adduntur, et ad cæteras regularium observationes quæ cum statu suo facile conciliari possunt; non autem ad eas quæ difficiliores essent. Ita Ferraris et multi apud ipsum, contra Ligorio et plures ab eo citatos, qui volunt ejectos ab hujusmodi observantiis, ut jejuniis, vigiliis, ciborum delectu et similibus liberos esse, quia earum observatio statum regularem comitatur.

3° Ejectus se corrigere tenetur et petere ut iterum admittatur, quia, sicut habens votum ingrediendi religionem curare debet, quantum potest, ut admittatur, ita *a fortiori* et qui religionem jam professus est; alioquin ex malitia sua reportaret commodum, nempe libertatem manendi in sæculo. Monasterium respuere non potest regularem etiam juste ejectum qui se ostendit emendatum et petit regressum, ut expresse habetur in Decretal. l. 3, tit. 31, cap. ultimo, et in decreto Cong. concil. sub Urbano VIII edito. Si autem ejectus regressum sincere petens obtinere non possit, tuto manere potest in sæculo, nisi religionem laxiorem inire malit: ad id non tenetur, quia eam non vovit, et jam per se non stat quominus suam observet, si semel, bis aut ter petierit ut reciperetur et fuerit repulsus.

Si autem manens in sæculo in ordinibus etiam minoribus sit constitutus, in habitu clericali incedere tenetur, ut declaravit S. Cong. die 1 aprilis 1628 : Pius VI, per indultum diei 19 martii 1792, omnibus Galliarum archiepiscopis, episcopis et diœcesium administratoribus concessit facultatem, v. g. dandi regularibus cujuscumque ordinis vel instituti, qui extra conventum vivere

et regularem habitum dimittere coacti sunt, induendi vestes sæculares, ecclesiastico tamen viro convenientes, ac permanendi in eo habitu sub obedientia ordinarii, dum jurisdictione superioris regularis in se uti non poterant.

Religiosi conversi, aut in ordinibus saltem minoribus non constituti et ejecti, vestes laicales deferre possunt, ut tenent Suarez, Ferraris et alii plures.

4° Prælati ordinum fugitivos et apostatas requirere tenentur, si absque gravi ordinis detrimento possint, quia jure divino et naturali saluti eorum invigilare debent : non tamen eos recipere tenentur, nisi videantur correcti ; quia, sicut incorrigibilis expelli potest, ita et fugitivus non correctus potest non recipi. Ita Layman, Sanchez, Busembaum, Ligorio, etc.

5° Ejectus autem vel fugitivus aut apostata ad religionem rediens, non tenetur de novo novitiatum obire et professionem emittere, ut ostendit Ferraris, v° *Ejicere*, n. 56, addens non esse statim ad gradus et præcedentias restituendum, sed prius probandum.

6° Ubi plura monasteria faciunt unum corpus sub eodem capite, qui vovit uno ad aliud transferri potest etiam invitus; secus vero si singula suos habeant superiores sub episcopo vel papa, quia obedientiam non vovit nisi in tali conventu determinato.

Sectio decima. — Specialia de monialibus.

Priusquam essent moniales proprie dictæ, multæ erant virgines ac viduæ Deo consecratæ etiam in primis Ecclesiæ sæculis, quas sæpe commemorant S. Cyprianus, Tertullianus, Sozomenus, Socrates, etc. Deinde quo tempore cœperunt monachi, fuerunt pariter monialium cœnobia : soror S. Antonii, soror S. Pachomii fuerunt virgines et aliarum puellarum magistræ. S. Greg. Naz. refert, Orat. 20, n. 89, S. Basilium cœnobia virginum instituisse. Theodoretus refert, Historia relig. cap. 30, innumeras suo tempore exstitisse virgines, quarum aliæ vitam solitariam ducebant, et aliæ vitam communem in cœnobiis, ita ut

ducentæ et quinquaginta in uno monasterio, et plures degerint. In Occidente multa similiter et valde numerosa erant virginum cœnobia.

Quæ de regularibus in genere diximus, monialibus etiam applicari debent, in quantum mulieres illorum sunt capaces : sed quædam de monialibus specialiter dicenda sunt, nempe 1° de earum monasteriis, dote, numero et suppressione; 2° de earum clausura; 3° de accessu ad earum monasteria et locutione cum illis; 4° de earum confessariis; 5° de earum superioribus; 6° de illarum obligationibus; 7° de puellis apud eas educandis.

Punctum primum. — *De monasteriis virginum eorumque dote, numero et suppressione.*

1° Ad legitime fundandum monasterium regulare, sive virorum, sive mulierum, requiruntur 1° beneplacitum Apostolicum, ex Sexto, l. 3, tit. 17, cap. unico et l. 5, tit. 6, c. unico; 2° licentia episcopi in cujus diœcesi novum erigendum est monasterium, ex concilio. Trid. sess. 25, c. 3, de Regul. Quidam inde voluerunt concludere beneplacitum Apostolicum, post citatum concilii Trid. decretum, amplius necessarium non esse; sed Bened. XIV, de Synodo diœces. l. 9, cap. 1, n. 9, ostendit sanctam synodum Trid. nihil auctoritati S. Sedis detraxisse, ac consequenter communem esse opinionem, « non licere regularibus, » tam intra quam extra Italiam, nova monasteria, aut » conventus, sive collegia fundare, sola episcopi localis » auctoritate; sed Apostolicæ sedis licentiam præterea » necessariam esse; » 3° consensus parochi, ut expresse docet Ferraris, v° *Conventus*, art. 1, n. 36 et 41; 4° consensus regularium qui sunt intra quatuor milliara, si agatur de Mendicantibus; 5° reditus annuus aut eleemosynæ consuetæ sufficientes sustentationi saltem duodecim religiosorum, ut Greg. XV definivit per const. *Cum alias*, 17 aug. 1622, et S. Cong. concil. per decretum jussu Urbani VIII die 21 junii 1625 editum. Episcopi est judicare an novus conventus habiturus sit unde duode-

cim religiosi congruenter vivere possint, illudque summo Pontifici testari; et similiter, an religiosis jam in eodem loco existentibus futurus sit noxius; Ferraris, v° *Conventus*, art. 1, n. 21 et 27. Monasteria exemptorum vel exemptarum in quibus non existunt saltem duodecim fratres aut monachi, ordinarii loci visitationi correctioni et omnimodæ jurisdictioni subjiciuntur, ex tenore bull. Greg. XV et Urbani VIII, apud Ferraris relatarum.

2° Eadem servanda sunt pro instituendis novis puellarum monasteriis, ut expresse docet Ferraris, v° *Conventus,* art. 1, n. 31, ac pro erigendis novis religiosorum conventibus cum ea differentia quod monialium domus construendæ sint intra urbes vel oppida frequentia, aut saltem in loco ubi sint in tuta custodia : hoc infertur ex concilio Trid. sess. 25, cap. 5, de Regul. præcipienti episcopis aliisque superioribus curare ut sanctimonialium monasteria extra mœnia urbis vel oppidi constituta, in urbes vel oppida transferantur, si ita videatur expedire. Nihil vero obstat quominus monasteria virorum in desertis locis, in montibus et sylvis collocentur.

3° Constat ex supra dictis, ubi de simonia, p. 168, nunc licitum esse convenientes exigere dotes a puellis vitam monasticam amplecti volentibus : quantitas dotis, sive nummariæ, sive pensionis annuæ, ab episcopo vel a superiore determinanda est, sicut et modus varias dotes pro feliciori prosperitate monasterii administrandi, necnon gratuita quarumdam puellarum admissio, si status monasterii hoc prudenter fieri posse suadeat.

4° In monasteriis sub hoc regimine statutis, ut nunc communiter statuuntur, numerus monialium non determinatur : in incipienda fundatione paucæ sufficiunt; postea numerus sine termino excrescere potest, et quoniam non est periculum ne novus conventus conventibus jam existentibus graviter noceat, nulla est ratio consensum aliorum regularium expetendi, et de facto non expetitur, sed tantum consensus episcopi, qui parochum de commodo et incommodo interrogat, si expedire judicet. Nunc au-

tem in Gallia beneplacitum apostolicum non requiritur ad novorum monasteriorum erectionem aut translationem, ut moniales lucrari possint omnes indulgentias suis institutionibus respectivis concessas. Sola episcoporum auctoritas ad nova hæc monasteria regulariter constituenda sufficit. Sic tradit responsio S. Pœnitentiariæ diei 2 augusti 1838 ad nos directa.

5° Multa a diversis summis Pontificibus statuta fuerunt circa monasteriorum regularium unionem, suppressionem, exemptionem, episcopis subjectionem, quæ in præsentibus circumstantiis nullius fere sunt applicationis apud nos. Ea igitur brevitatis causa omittimus.

Punctum secundum. — *De monialium clausura.*

1° Certum est clausuram respectu monialium ad essentiam religionis non pertinere, et usque ad Bonifacium VIII fuisse tantum consilii, valde quidem commendatam, non vero absolute præscriptam, ut aperte tradunt Suarez, t. 4, et Pellizarius, in-fol. t. 2.

2° At Bonifacius VIII, relatus in Sexto, l. 3, tit. 16, cap. unico; concil. Trid. sess. 25, cap. 5, de Regul. S. Pius V, const. *Circa pastoralis officii*, et altera const. *Decori et honestati*, et Greg. XIII, const. *Deo sacris*, strictam præscripserunt clausuram pro omnibus monialibus professis, cujuscumque regulæ, ordinis et nominis, etiam Tertiariis in congregatione viventibus, sub pœna excommunicationis ipso facto incurrendæ. Unde, quamvis clausura expresse non contineatur in regula cujuscumque monialis, continetur virtualiter in emissione trium votorum, ita ut omnis professa in religione approbata excommunicationem majorem incurrat, si temere limites monasterii transgrediatur : eamdem pœnam incurrunt omnes personæ, sive laicæ, sive ecclesiasticæ, quæ monialem quomodocumque adjuvant ad violandam clausuram, ei aperiendo, eam comitando, receptando, etc. et superiores licentiam ei concedentes, dignitatibus, officiis

et administrationibus privantur, ut statuit S. Pius V, in const. *Decori et honestati*.

Non est dubium quin summus Pontifex a clausura dispensare possit moniales solemniter professas, et de facto Leo XII, die 22 decembris 1826, religiosas Sanctissimi Cordis Jesu approbavit, quamvis ex suo instituto strictis clausuræ legibus non subjiciantur.

3° Eam pœnam tamen non incurrunt qui monialem injuste egressam comitantur vel recipiunt, ad providendum ejus honori, castitati, vel gratia urbanitatis, consanguinitatis, amicitiæ, etc. quia hæc non sunt cooperatio ad clausuræ violationem.

4° Clausuram violant moniales et excommunicationem incurrunt in casibus sequentibus : 1° quæ ambobus pedibus terit ostium clausuræ uno vel altero palmo, ut communius docent auctores, contra nonnullos ; 2° quæ ascendit super tectum domus, ex decisione Cong. episc. diei 16 sept. 1609 : si tectum correspondeat spatio extra clausuram sito, nullum est dubium ; si vero correspondeat spatio intra clausuram jacenti, plures contendunt censuram non incurri. Observat Ferraris, v° *Moniales,* art. 3, n. 11, resolutionem S. Cong. esse sine ulla distinctione ; 3° quæ se dimitti facit per fenestram correspondentem viæ sæcularibus patenti, etsi totaliter non descendat, sed maneat suspensa : ita Pelliz. t. 2, et Ferraris, ibid. n. 12 ; 4° quæ ascendit arborem in monasterio positam et procedit ad ramum supra spatium extra clausuram situm prominentem : ita iidem et ibid. ex const. Greg. XIII *Deo sacris ;* 5° quæ egreditur e janua clausuræ ad aliam ulteriorem claudendam, qua pateat aditus sæcularibus venientibus ad rotam, ad crates, seu ad loca colloquiis destinata, vulgo *parloirs,* ad domos contiguas a feminis servitricibus monasterii, *tourières,* habitatas, ad partem exteriorem suæ ecclesiæ, etc. Sic Greg. in const. *Deo sacris.*

Quæ per fenestras extra monasterium prospiciunt vel se prospiciendas objiciunt, contra finem clausuræ peccant; censuram tamen non incurrunt, quia limites clausuræ reipsa non transgrediuntur ; item nec quæ manum

vel caput per fenestrellam cratis protendunt, propter eamdem rationem.

5° Decretum concilii Trid. et constitutiones summorum Pontificum circa monialium clausuram procul dubio recepta sunt in Gallia, ut fidem faciunt *les Mémoires du clergé*, t. 4, p. 1697, Coll. Andeg. t. 12. Incurritur ergo excommunicatio in casibus memoratis, sed reservatio ejus non recepta est, aut consuetudine fuit abrogata; nam episcopi ab ea absolvere solent, non solum quando est occulta, quod dictis constitutionibus probabilius non est contrarium, sed etiam ubi est publica, quod eisdem constitutionibus evidenter adversatur.

6° Ingressus intra septa monialium, absque justa causa et legitima facultate, prohibitus est a Bonifacio VIII omnibus personis utriusque sexus sine censura a concilio Trid. decreto citato, sub pœna excommunicationis, sed non reservata, a S. Pio V et a Greg. XIII, const. *Ubi gratiæ,* sub pœna excommunicationis summo Pontifici reservatæ, intra Italiam et extra urbem. Hæc igitur reservatio non existit in Gallia, etiamsi ingressus fuisset ad malum finem aut prætextu licentiarum. Vide Ferraris, v° *Monialis*, art. 3, n. 47 et 52.

7° Sub dicta prohibitione comprehenduntur 1° pueri et infantes utriusque sexus, ut sæpe sæpius declaravit Cong. episc. et regul. signanter die 22 martii 1580; 2° omnes active influentes in talem ingressum, ut sunt invitantes, consulentes, hortantes, approbantes, monstrantes iter, auferentes impedimentum, januam aperientes, etc. 3° prælati, episcopi, ipsimet cardinales respectu monasteriorum jurisdictioni suæ non subjectorum, ut infertur ex decreto concilii Trid. et constitutionibus supra citatis.

8° Sanchez, Suarez et alii plures docebant imperatores et imperatrices, reges et reginas, eorum filios ac filias clausuram monialium cum decenti comitatu ingredi posse, quia hujusmodi personæ, propter excellentiam et dignitatem, in prohibitione non continentur, nisi expresse nominentur : negabant alii plures, et Bened. XIV, const. *Sa-*

latare, diei 3 januarii 1742, indulta et privilegia respectu quarumcumque personarum etiam mentione speciali dignarum revocavit. Nulla nunc igitur persona claustra om nialium ingredi potest sine legitima licentia : soli excipiuntur locorum ordinarii et superiores quibus monasteria subjiciuntur, « in tamen necessariis et servatis » aliis de jure servandis, et non aliter omnino. » Sunt verba const. Bened. XIV, § 3.

9° Licentiam ingrediendi clausuram monialium justa de causa concedere potest episcopus, propria auctoritate, pro monasteriis sibi subjectis, et tanquam sedis Apostolicæ delegatus, pro monasteriis exemptis, ex concilio Trid. sess. 25, cap. 5, de Regul. et communi doctorum sententia. Idem potest vicarius generalis, si ad hoc habeat mandatum; non sufficit vero facultas generalis, ut S. Cong. concil. a Suarez, t. 4, relata declaravit. Sed alii probabilius dicunt apud Ligorio, l. 7, n. 224, hoc speciale mandatum non esse requisitum, quia sub nomine ordinarii vicarius generalis, qui facit unum cum episcopo, intelligitur. *A fortiori* idem potest vicarius capitularis, sede vacante.

10° Pro ingressu in monasteria regularibus subjecta, stando in jure concilii Trid. sufficere videtur licentia superioris regularis, et sic olim respondit S. Cong. Concil. sed posterius magis clausuræ observationi consulere volens, facultate a summo pontifice sibi tradita utens, decrevit die 13 nov. 1610, 21 maii 1630 et tandem 17 maii 1704, quod deinceps licentia superioris regularis non sufficeret, nisi accederet et licentia episcopi. Sic longe et expresse habet Bened. XIV, de Synodo diœces. l. 13, cap. 12, n. 23, qui affirmat Urbanum VIII approbasse quod definitum fuerat, et addidisse hujusmodi facultates ab episcopo solo concedendas esse.

11° Sanchez, Suarez et alii plures contendunt hanc licentiam dandam esse in scriptis sub pœna nullitatis etiam pro foro interno, quia concilium Trid. totis verbis dixit: « Ingredi autem intra septa monasterii nemini liceat... » sine episcopi vel superioris licentia in scriptis obtenta, » sub pœna excommunicationis ipso facto incurrendæ. »

Alii, ut Lessius et Viva, negant, dicentes scripturam requiri tantum pro foro externo, non autem ad valorem concessionis. Prior sententia videtur probabilior, utpote textui decreti concilii Trid. conformis. Imo S. Cong. concil. exhibetur apud Ligorio, l. 4, n. 123, V. Hic, ut declarasse *talem licentiam oportere esse expressam.*

12° Episcopus aut ab eo deputatus generalem concedere potest et debet licentiam ad tempus duraturam, v. g. ad sex menses, ad annum, introducendi in monasterium medicos et chirurgicos ordinarios, factores, syndicos, fabros, hortulanos, molitores, bajulos aliosque operarios ad servitium monialium necessarios, et superiorissa curare debet ut hæc licentia tempore opportuno renovetur. Nulla determinatur forma scripti : sufficit ut personæ introducendæ per suas qualitates in charta designentur cum motivis ingressus, et episcopus vel superior inscribit : *Valeat ad...* deinde, *Renovatur pro...* etc. et chirographum apponit. Quidam arbitrantur non requiri ut personæ aliter designentur superiori quam per earum professionem ; sed Ligorio declarat, l. 7, n. 223, se huic opinioni acquiescere non posse, et censere necessarium esse ut superior cognoscat personarum qualitates, videlicet, an ingressuri sint viri probi, maturæ ætatis, etc. Advertit prælatum committere posse abbatissæ, vel confessario, vel alteri viro prudenti generalem facultatem concedendi licentiam introducendi in monasterium personas convenientes et ad talia et talia operum genera necessarias. Hujusmodi generales licentiæ concedi solent superiorissis in nostra diœcesi, ad minus singulis annis renovandæ.

Attamen Pellizarius, t. 2, dicit licentiam pro medico renovandam esse singulis trimestribus, ex decisione Cong. regularium, die 27 martii 1588 ; postea tolerat eam pro medico et operariis in quolibet semestri renovari, et alteram ejusdem Cong. allegat responsionem. Nostra autem praxis in eo præcipue fundatur quod singulis annis tantum monasteria visitare soleamus.

13° Quælibet causa ad validitatem hujus licentiæ non

sufficit, sed requiritur necessitas ex parte ipsius monasterii petita; dicit enim concil. Trid. « Dare autem tan» tum episcopus vel superior licentiam debet in casibus » necessariis : » in solam igitur monasterii utilitatem permittitur ingressus, non vero in gratiam exterorum, nisi jus naturale aut divinum aliud suadeat. Non tamen stricta hic intelligitur necessitas, sed moralis, cum videlicet quævis rationabilis causa intervenit, ut aiunt Sanchez, Barbosa, Ligorio et alii, qui dicunt minorem requiri causam pro ingressu feminæ quam viri, consanguineæ quam extraneæ, pro ingressu diurno quam nocturno, etc. Sed talis licentia concedi non potest ad assistendum cæremoniis religiosis, ad visitandas moniales infirmas, et multo minus ad videnda loca interiora.

In necessitatibus quæ nullam patiuntur moram, ut in casu incendii, violentiæ et similium, nulla requiritur licentia ad ingrediendum neque ad egrediendum, quia lex humana non obligat cum tanto incommodo.

14° Qui habent licentiam ingrediendi pro uno servitio præstando, eo peracto, ingredi iterum non possunt ad aliud faciendum, et ad eum locum tantum ubi agere debent ire possunt; non vero excusarentur si curiositatis causa per monasterium divagarent, atque mortaliter peccarent, juxta Ligorio, si, finito negotio, diu commorarentur intra clausuram : secus si brevis sit mora, et in utroque casu non incurritur excommunicatio, saltem probabilius, quia legitima exstitit licentia ingrediendi, et violatio, utpote odiosa, in sensu stricto intelligenda est. Imo qui parum immoratur, etiam a veniali excusari potest, quia hoc præceptum, ut morale, morali modo es accipiendum, et sic usu receptum est. Ita plures apud Ligorio, l. 7, n. 228, qui cum Diana æstimat quadrantem esse moram brevem.

15° Medicus ex justa causa cum debita licentia monasterium intrans, duabus monialibus associari debet, inquit Ligorio, n. 226, et intrare solus, nisi infirmitas sit valde gravis; quo in casu alios, ex consensu abbatissæ

vel superiorissæ, si prælatus consuli nequeat, secum ducere potest. Medicus vero extraordinarius ad nutum monialium introduci non potest.

16° Moniales clausuram violantes et qui eas in tali violatione adjuvant, excommunicationem in decreto concilii Trid. et in const. summorum Pontificum latam, signanter in const. S. Pii V *Decori*, diei 24 jan. 1570, incurrunt, ut generaliter docent auctores; quædam tamen justæ exprimuntur causæ egrediendi in const. S. Pii V, nempe *causa magni incendii, vel infirmitatis lepræ, aut epidemiæ;* sed requiritur ut episcopo loci manifestatæ fuerint, si per tempus liceat, etiamsi monasterium esset exemptum, et ab eo expresse in scriptis approbatæ. Hæc igitur licentia a superiore regulari concedi non potest, nec ob infirmitatem quantumvis gravem, quæ periculum contagionis non inducit; talis quippe casus in bulla non continetur, et insuper, eo admisso, lex clausuræ magnum subiret detrimentum, quia tales morbi frequenter occurrunt.

Si autem periculum graviter urgeret et nullam pateretur moram, ut in magno incendio, in inundatione, in ruina domus, non exspectanda foret ordinarii licentia ad exeundum, *ut patet*, quia lex ecclesiastica in tali circumstantia non obligat.

Periculo autem transacto, aut curatione morbi contagiosi finita, monialis egressa statim redire tenetur, quia, cessante causa dispensationis, cessat ipsa dispensatio. Ita Sanchez, Bonacina, Ligorio, etc. Dicunt tamen vocem *statim* moraliter intelligendam esse, et a mortali excusant monialem quæ moram per unum aut duos protraheret dies.

17° Suarez, Pellizarius, Ferraris et alii dicunt monialem e monasterio in aliud fundandum aut jam existens transferri non posse cum solo ordinarii consensu, sed requiri insuper licentiam sedis Apostolicæ, etsi translatio fiat ad monasterium ejusdem ordinis. Bened. XIV, const. *Pastor bonus*, diei 13 april. 1744, § 36, tribuit majori

Pœnitentiario facultatem concedendi monialibus tantum ultra montes existentibus transitum ab uno monasterio in aliud, legitima concurrente causa, « committendo tamen facultatem hujusmodi transitus admittendi et » exsequendi arbitrio ordinarii, cum clausis opportunis » pro casuum varietate. » Hæc quidem intelligenda mihi videntur de monialibus exemptis; nam translationes aliarum monialium quotidie fiunt cum litteris obedientiæ episcopi cui subjiciuntur, et in opere Gallico, *les Mémoires du clergé,* t. 6, p. 635, 638 et 639, hoc supponitur ut consuetum.

18° In monasteriis monialium Hospitaliarium, præter claustrum regulare, quoddam determinatur spatium sæcularibus non interdictum, per quod moniales pro servitio hospitii circumire possunt : si limites ejus transgrederentur, excommunicationem incurrerent; item et sæculares, si ex hoc spatio in loca regularia penetrarent.

19° Nullibi inveni statutum quid præcise requiratur ut loca sint stricte regularia : certum est clausuram debere esse talem ut nec sæculares nec moniales eam sine scalis aliisve instrumentis transgredi possint. Unde non sufficeret fossa, rivulus, sepes, etc. Communiter exigitur murus quindecim pedibus supra solum elevatus, cum portis conventualibus bene clausis sera quæ apud abbatissam vel superiorissam deponitur : nullæ debent esse fenestræ juxta sæcularia loca, aut ita sint dispositæ ut per illas transire non liceat.

20° In fundatione monasterii assignantur loca quæ reputantur regularia, eo sensu quod moniales inde exire nequeant, licet sæcularibus non prohibeantur donec stricta existat clausura. Melius tamen esset ea palis, sepe vel saltem fossa circumcludere, donec murus exstruatur, quam relinquere patentia. Episcopi est vel superioris ab eo delegati hæc omnia determinare.

Nota. Cum actualis monialium status in Gallia non sit perfectus, ob facultatem hæreditates percipiendi, qua legaliter exui non possunt, sequitur earum monasteria

canonicis legibus circa clausuram et pœnis decretis stricte non subjici; sed ordinarii locorum easdem leges et pœnas sua episcopali auctoritate renovare possunt, et expedit ut faciant. Eo sensu respondit sacra Pœnitentiaria die 23 januarii 1821, ad canonicum Nannetensem.

De clausura religiosorum.

1° Religiosi in claustro seu in conventu viventes ad quamdam tenentur clausuram, ut ex variis juris capitibus constat, et præsertim ex constitutionibus S. Pii V, *Regularium personarum*, diei 24 octobris 1556, et Gregorii XIII, *Ubi gratiæ*, diei 13 junii 1575; sed eadem non est pro iis clausura ac pro monialibus, ut omnes fatentur. Hinc 1° ingressus virorum in claustra religiosorum nulla lege prohibetur; 2° idem locus potest esse simul intra clausuram pro religiosis, et extra pro mulieribus, ut ecclesia, chorus, sacristia, locutorium, in quibus mulieres reperiri queunt cum religiosis, quod apud moniales nunquam fieri potest; 3° egressus e monasterio prohibetur quidem religiosis, potius usu et consuetudine aut virtute obedientiæ, quam jure expresso, sed, ex licentia superioris monasterii pro arbitrio ejus concedenda, egrediuntur, munia ecclesiastica exercent, itinera faciunt, etc.

2° Attamen egressus sine licentia est de natura sua peccatum mortale, propter grave obedientiæ vinculum: fit autem veniale ex levitate materiæ, si nempe sit in die et ad breve tempus. Religiosus qui ad longum tempus exit e monasterio, nesciente aut non consentiente superiore, cum animo revertendi, dicitur fugitivus; sine animo revertendi, est apostata.

3° Ex constitutionibus S. Pii V, Greg. XIII citatis, ingressus mulierum intra religiosorum claustra exceptis imperatricibus, reginis et aliis quibusdam, prohibebatur sub pœna excommunicationis ipso facto incurrendæ; et religiosi eas introducentes, vel intrare permittentes, officiis privati, ad alia obtinenda inhabiles, et a divinis

ipso facto suspensi declarabantur. Benedict. XIV, per const. *Regularis disciplinæ,* diei 3 januarii 1742, omnes prædecessorum suorum constitutiones sub eisdem censuris et pœnis confirmavit, quæcumque privilegia revocavit, superioribus, prælatis et quibuscumque personis ecclesiasticis, etiam S. R. E. cardinalibus, interdixit facultatem concedendi quibusvis feminis licentiam septa religiosorum ingrediendi, sub quolibet prætextu. Solas excipit nobiles feminas quarum majores, aut pro tempore existentes de familia, monasterii fuissent fundatores aut insignes benefactores, ac consanguineas et affines domini temporalis in cujus territorio situm est monasterium, modo litteras habeant Apostolicas, easque in forma authentica antistiti ordinario exhibeant; idque non vagandi, otiandi, comedendi, cœnandi, per ambulacra, cubicula, cœnacula aliaque loca et officinas discurrendi causa, sed ad ecclesias accedendi et pietatis officia exercendi gratia fiat.

4° Multi, inter quos Suarez, Pellizarius et *Billuart*, contendunt puellas usum rationis nondum habentes, id est septennio minores, sub prohibitione non comprehendi, quia præcepti sunt incapaces et ad peccatum excitare non valent. Sed alii non minus docti contrariam sententiam tuentur, dicentes constitutiones supra dictas nullas excipere mulieres, et pœnas decretas non cadere quidem in puellas usu rationis carentes, sed in religiosos eas introducentes.

5° Nomine conventus non intelligitur domus privata, in qua unus vel alter habitat religiosus; neque domus in qua resident religiosi dum monasterium ædificatur, nisi muro vel sepe esset circumclusa, et conventus judicaretur constitutus; neque hospitia, prioratus aliaque loca in quibus divinum officium communiter non celebratur.

6° Sola claustri violatio sub censuris aliisque pœnis prohibetur: per claustrum autem intelligenda sunt dormitorium religiosorum, domus, officinæ interiores, deambulacra et hortus muro circumclusus, conventui attinens et ab eo per alium murum bene clausum non

separatus ; non vero domus et officinæ exteriores, hortus, pomaria, deambulacra a conventu per murum separata, et ad quæ patet aditus aliter quam per claustrum, licet hæc loca religiosis non sint interdicta. Ita *Billuart*, t. 12, plures citans summos Pontifices.

Punctum tertium. — *De accessione ad monasterium monialium et locutione cum illis.*

1° Accessus ad monasteria monialium, sine rationabili causa, stricte omnibus prohibetur, clericis sub pœna suspensionis, et laicis sub pœna excommunicationis, Decretal. l. 3, tit. 1, cap. 8; Sexto, l. 3, tit. 16, cap. unico, *Periculoso*. Caput *Periculoso* est ipsamet Bonifacii VIII constitutio quam concil. Trid. sess. 25, cap. 3, de Regul. renovat, et in qua expresse habetur, ut nulli inhonestæ vel honestæ personæ ingressus vel accessus ad easdem (moniales) pateat, nisi rationabilis et manifesta existat causa, et obtenta fuerit specialis licentia ab eo ad quem pertinuerit eam concedere. Unde Suarez, Pellizarius, Ferraris, Ligorio, aliique auctores inferunt accedentes ad moniales, sine rationabili causa et debita licentia, ad colloquendum cum illis, vel cum una ex illis, mortaliter peccare. Quia tamen in capite Decretalium citato dicitur, *si quis monasteria sanctimonialium frequentare præsumpserit...* concludunt eos qui, seclusis gravi contemptu et notabili scandalo, semel aut iterum ad moniales accederent sine rationabili causa et debita licentia, venialiter tantum peccaturos, quia non est frequentatio.

2° Patres et matres, fratres et sorores monialium non comprehenduntur in prohibitione, ut constat ex pluribus congregationum concil. et episc. decretis : cum suis ergo filiis et sororibus semel tantum in hebdomada, sine licentia, colloqui possunt, diebus non prohibitis, id est, extra Adventum, Quadragesimam et dies dominicas. Sic expresse habet Cong. episc. et reg. diei 20 sept. 1593. Excipitur tamen casus in quo ex constitutionibus monasterii vel ex speciali decreto episcopi, prohiberentur ipsi pa-

rentes et consanguinei seu affines in secundo gradu, et tunc, nisi aliud obstaret, deberent obtinere licentiam, ad annum, loquendi semel in mense cum monialibus sibi in primo et secundo gradu conjunctis, ex decisione Cong. episc. et reg. diei 10 feb. 1599.

3° Nunquam regulares moniales aut alias feminas intra clausuram degentes alloqui possunt sine licentia episcopi, et episcopus eis concedere non potest licentiam, nisi mulieres ipsis in primo vel in secundo gradu sint conjunctæ, et ea conditione ut quater tantum in anno, die et hora determinatis, cum illis loquantur, extra Adventum, Quadragesimam, feriam sextam, sabbatum et dies festos: quæ licentia scripto danda est et subscribenda a superiore regulari pro monialibus sub regularium regimine existentibus, necnon registrari et consignari a confessario, qui cum auscultatricibus assistere debet. Ita expresse Cong. episc. et reg. in decreto diei 19 nov. 1623, jussu Urbani VIII edito, et reformativo alterius decreti auctoritate Sixti V editi et licentiam ejusdem congregationis exigentis.

Hinc auctores supra citati multos resolvunt casus in quibus regulares cum monialibus colloquentes excommunicationem aliasque pœnas incurrunt.

4° Bened. XIV, const. *Gravissimo*, diei 31 octobris 1749, constitutiones prædecessorum suorum et decreta Congregationum renovans ac confirmans, stricte prohibuit omnibus etiam episcopis, in aliena diœcesi existentibus, monasteria adire et moniales alloqui sine licentia ordinarii, cui monialium custodia jure ordinario committitur, si monasteria potestati ejus subjecta fuerint, et jure delegato, si monasteria sint exempta. Hæc constitutio ad archiepiscopos et episcopos status ecclesiastici tantum dirigitur.

5° Tota disciplina circa aditum ad moniales et collocutionem cum illis non videtur recepta in Gallia, vel contrario usu fuit abolita aut reformata; nullibi enim, quantum judicare possum, servantur regulæ quarum breve tantum exposuimus compendium, et in plerisque monialium nostrarum constitutionibus a sede Apostolica approbatis

v. g. in constitutionibus monialium Sanctæ Ursulæ, a Paulo V; monialium Visitationis B. Mariæ, ab Urbano VIII; Hospitaliarium Misericordiæ Jesu, ab Alexandro VII; Benedictinarum Adorationis perpetuæ, a Clemente XI approbatis, ea statuuntur quæ locutionem cum extraneis respiciunt, et nulla fit mentio licentiæ ab ordinario nec a quocumque obtinendæ, nisi a superiorissa monasterii. Nisi ergo diœcesanus episcopus aliquid specialiter statuat circa hoc punctum, consuetudini apud nos universaliter receptæ tuta conscientia stare possumus.

6° Curandum est ut locutoria recte sint disposita, crates ex ferreis aut saltem ex ligneis regulis fortibus super se in forma crucis applicatis, tam parvas exhibentes aperturas ut nec manus transmitti vel porrigi possit. Velum semper interponi debet, ut moniales audiri et audire possint, non vero videri; nisi aliter in propriis constitutionibus ordinis permissum fuerit. Ordinarie permittitur in Gallia ut velum deducatur quando colloquentes sunt consanguinei proximi, aut personæ quibus reverentia debetur.

Punctum quartum. — *De confessariis monialium ordinariis et extraordinariis.*

1° Nullus, quantumvis doctus et sanctus, moniales in claustro viventes et solemniter professas audire et valide absolvere potest, nisi ad id idoneus ab episcopo judicatus fuerit et specialem obtinuerit approbationem, ut probavimus in tractatu de Pœnitentia, t. III, p. 442. Nequidem excipiuntur regulares, respectu monialium sibi subditarum : eligi et deputari possunt a suis respectivis superioribus, sed Greg. XV, const. *Inscrutabili,* expresse statuit eos, sicut sæculares, ab episcopo diœcesano judicandos esse idoneos, et approbationem obtinere teneri. Unde, ex constitutionibus Gregorii XV et Clementis X, et ex variis Cong. concilii decisionibus apud Ferraris, v° *Moniales*, art. 3, n. 7, relatis constat 1° confessiones monialium regularibus subditarum auditas ab eis sine approbatione

episcopi esse nullas; 2° superiores regularium etiam generales eadem indigere approbatione sub pœna nullitatis; 3° regulares ab episcopo generaliter approbatos ad audiendas sæcularium confessiones, non ideo moniales valide absolvere posse, etiam tempore Jubilæi; 4° approbatos pro monialibus unius monasterii, non censeri approbatos pro monialibus alterius monasterii; 5° semel approbatos non censeri approbatos pro semper, et ideo si munus ipsis commissum sit ad tempus vel revocatum fuerit, nova indigere approbatione ut iterum moniales audiant.

2° Episcopus potest, ex justa causa, admonere superiorem regularium, v. g. abbatem Portus-Salutis in nostra diœcesi, ut confessarios ad audiendas confessiones monialium sibi subditarum deputatos amoveat, aliosque eligat, et si non faciat, potest ipse eos amovere quoties et quando opus esse judicaverit, ut dicit Greg. XV, in bulla *Inscrutabili*, nec causam sic agendi superiori regularium significare tenetur, ut decrevit Cong. concil. in responsione ad duodecimum ex dubiis circa const. *Inscrutabili* resolutis, approbante ipso Greg. XV et Urbano VIII, qui has responsiones typis mandari jussit, anno 1623.

3° Ex pluribus Cong. episc. et regul. decretis, confessarius monialium eligi non potest ab ipsis monialibus, sed ab episcopo pro monasteriis sibi subjectis, et pro monasteriis exemptis, a superiore regularium quibus subjiciuntur. In specialibus quorumdam ordinum constitutionibus, moniales habent facultatem eligendi confessarium ordinarium monasterii, sed electus indiget approbatione episcopi, qui eam pro arbitrio denegare potest, id est, rationem denegationis manifestare non tenetur.

4° Notat Ferraris, plurima Cong. episc. et reg. decreta referens, v° *Moniales*, art. 5, n. 19 et seq. confessarios monialium vicarios generales esse non posse, neque parochos, et electos approbari non posse nisi pro triennio, quo elapso, si confessiones monialium in eodem monasterio audirent, absque licentia S. Cong. episc. ab audiendis confessionibus essent suspensi : dispensatio

S. Cong. ad novum triennium tantum valere potest; iterum petenda esset ad tertium, et sic deinceps. Sed hujusmodi restrictiones apud nos non existunt: episcopi solent approbare, pro audiendis monialium confessionibus, regulares aut sæculares sacerdotes, liberos aut curam animarum jam habentes, prout expedire sibi videtur, et approbatio valet usque dum verbis aut facto revocetur.

5° Cong. episc. et reg. statuit, die 2 maii 1617 et 7 junii 1620, confessarios monialium in ætate supra quadraginta annos esse debere; et in epistola encyclica diei 16 martii 1703, de mandato Clementis XI, ad omnes ordinarios Italiæ et insularum adjacentium directa, dicitur confessarios monialium debere esse ætate provectos, prudentes, zelantes et vita exemplari conspicuos. In Gallia autem episcopi determinatam non requirunt ætatem, bene vero doctrinam, pietatem, vitæ sanctitatem, prudentiam, gravitatem, etc.

6° Confessarius monialium nulla indiget licentia ut septa claustri ingrediatur pro necessitatibus sui officii, nempe ad audiendas confessiones ægrotantium et ad ministranda Eucharistiæ et Extremæ-Unctionis sacramenta; non vero ingredi posset ad audiendam confessionem infirmæ quando ad confessionarium accedere potest, neque sub prætextu comitandi medicos, chirurgos, operarios, etc. nec ad conspergendum cellas monialium aqua benedicta quolibet anni tempore, nec ad missam in capella interiori celebrandam, nec ad colligendam formulam consecratam si adesset monialis communicanda quæ genuflexa eam reverenter sumere posset, etc.

7° S. Cong. episc. et reg. decrevit, die 26 martii 1590, 22 decemb. 1602 et 29 januarii 1627, confessarium ex quacumque necessitate septa monialium intrantem, semper cotta, seu superpelliceo et stola indutum esse debere, et non aliter ipsi licitum esse intrare.

8° Eadem sacra Cong. pluries definiit eum propter necessitatem intratum, per alia monasterii loca divagari non posse, ne quidem occasione visitandi infirmas qui-

bus administratio sacramentorum non est necessaria. Probabilius tamen excommunicationem non incurreret, quia licite ingressus esset, sed illicite facultate ingrediendi uteretur.

9° Stricte eadem Cong. prohibuit ne confessarius clausuram monialium ingrederetur ad sepeliendas moniales defunctas vel pro celebrandis earum exequiis, atque declaravit, die 20 augusti 1596, eum secus agentem excommunicationem violatæ clausuræ incursurum : vult ergo ut exequiarum ritus ad cratem chori impleantur, et moniales postea cadavera in tumulos deponant. Verum mos apud nos viget et in plerisque monialium nostrarum constitutionibus aut ritualibus conscribitur, ut parochus, vel confessarius, cum aliis quibusdam viris ecclesiasticis ingrediatur, et consuetas exequiarum cæremonias super tumulum faciat. Mos iste licite servatur, sed cavendum ne plures quam permissum est ingrediantur personæ et per alia loca divagentur.

10° Statuit insuper dicta S. Cong. 1° ut dum confessarius audit confessionem monialis infirmæ, janua cellæ maneat aperta et ambæ comitatrices juxta eam morentur, ita ut confessarius et infirma commode ab eis videri possint ; 2° ut, aliqua moniali in extremis laborante, confessarius de nocte intrare possit ; 3° ut, deficiente confessario proprio, alius quilibet sacerdos prope monasterium existens vel casu pertransiens, etsi pro monialibus non approbatus, statim, sine expressa licentia, clausuram ingredi possit et beneficium absolutionis ac Extremæ-Unctionis tali moribundæ conferat (hæc decisio, quæ certa est, per argumentum eruitur, sed in decretis Cong. non est expressa) ; 4° ut confessarius non ingrediatur sine socio qui ei assistat, et sit ætatis ultra quinquaginta annos et vitæ exemplaris. Apud nos ingreditur sine socio ad audiendam confessionem ; ad conferenda Eucharistiæ et Extremæ-Unctionis sacramenta, intrat cum socio seu respondente ætatis infra quinquaginta annos, modo exemplaris sit vitæ.

11° Insuper, juxta varias ejusdem Cong. decisiones, ha-

bitatio confessarii debet esse vicina monasterii, ab eo tamen disjuncta, non solum per parietes, sed per tecta : sic etiam præscribit Alexander VII, in const. *Felici*, diei 10 octobris 1664, loquens de regularibus qui eliguntur pro confessariis monialium sui ordinis nimis distantium ut in conventu cum suis fratribus manere possint. Item Cong. concil. definiit, die 10 sept. 1722, quod monialium confessarii habitare non debeant in atriis monasteriorum muro circumvallatis, contiguam habentibus portam quæ clauditur. Sæpe tamen episcopi permittunt ut confessarii habeant mansionem monasterio contiguam, modo nulla existat via ad moniales perveniendi aut cum illis loquendi.

12° Ex declaratione S. Cong. concil. diei 29 nov. 1605, sedes confessionalis ad excipiendas monialium confessiones collocari non debet in sacristia, nec in alio loco occulto, sed in ipsa exteriori ecclesia ; quod apud nos servari non solet. Insuper stricte prohibetur ne confessionale convertatur in locutorium ; et generatim caveat confessarius a colloquiis cum monialibus, absque necessitate eas non adeat in locutoriis, et in superflua verba aut scripta nunquam effluat.

13° Annua retributio sustentationi ejus sufficiens constituatur, et episcopus sub aliquibus pœnis, non tamen censurarum, prohibeat ne aliquid, præter hanc retributionem, communiter vel privatim ei tribuatur, aut ipse aliquid à monialibus sponte oblatum accipiat. Ita Ferraris, v° *Moniales*, art. 5, n. 70, plura Cong. episc. et regul. decreta referens. Verum supponit confessarium esse regularem.

14° Eadem Cong. pluries declaravit quod monialium confessarii, supponens etiam eos esse regulares, nullo modo possint comedere, refici aut cibum sumere in earum monasteriis vel in locis ubi sunt crates vel rotæ in monasterium respondentes, vel in locis adeo vicinis ut a monialibus possint videri vel audiri, neque ante portam clausuræ; sed tantum in ædibus vicinis refectionem diurnam sumant diebus generalium confessionum. Hæc

pariter apud nos stricte non servantur, saltem ubi confessarii sunt sæculares.

De confessario extraordinario.

« 1° Præter ordinarium confessorem, alius extraordi-
» narius ab episcopo et ab aliis superioribus bis aut ter
» in anno offeratur, qui omnium confessiones audire de-
» beat. » Sunt verba concilii Trid. sess. 25, cap. 10, de Regul. Vide quæ diximus in tractatu de Pœnitentia.

2° Non tantum monialibus proprie dictis et in claustro viventibus, sed aliis quibuscumque mulieribus vel puellis, sive regularibus, sive sæcularibus, in communitate degentibus, offerendi sunt confessarii extraordinarii, ut fuse ostendit Bened. XIV, in const. *Pastoralis curæ*, die 5 aug. 1748.

3° Concilium Trid. non vetat plures offerre confessarios extraordinarios, aut pluribus quam duabus vel tribus vicibus; nec tempus anni determinat. Consuetudo sat universaliter recepta est ut plures sint confessarii extraordinarii in singulis monasteriis, et in unoquoque trimestri, circa quatuor tempora, offerantur.

4° Nullum est præceptum quo moniales peccata sua confessario extraordinario sacramentaliter confiteri teneantur : sed, ex concilii Trid. decreto, ex const. Bened. XIV modo citata et ex communi doctorum sensu, omnes coram illo se sistere tenentur, ut quæ ministerio ejus indigent eum adire non vereantur. Bened. XIV, in const. citata, exigit ut non solum moniales, sed novitiæ et sæculares quæ educationis causa aliove titulo in eodem monasterio commorantur, ad confessarium extraordinarium accedant, sive ad sacramentalem confessionem apud ipsum agendam, si placuerit, sive ad salutaria monita ab eo accipienda : item in piis aliarum mulierum et puellarum, sive claustralium, sive non claustralium, cœtibus; et testatur se olim, in sua civitate et diœcesi Bononiensi, hanc instituisse regulam et *uberem spiritualium utilitatum messem inde evidenter collegisse.*

5° Moniales, justa allegata causa, recusare possunt confessarium ordinarium, et alium petere; qui assimilantur populo qui, ex justa causa, parochum recusare potest, ut ex Sexto, l. 2, tit. 6, cap. 4, evidenter eruitur, et docent auctores : sed confessarium extraordinarium sine causa recusare possent, inquit Ferraris, v° *Moniales,* art. 5, n. 35, quia talis confessarius in earum gratiam fuit inductus, et unusquisque, sine causa, juri suo renuntiare potest. At difficile est ut omnes spontanee juri suo sic renuntient, ac consequenter episcopus eis proponere debet confessarios fiducia illarum dignos, et exigere ut omnes singulis vicibus uni vel alteri se præsentent.

6° Romæ præcipitur confessariis ordinariis, sub pœna privationis vocis activæ et passivæ, si regulares sint, et privationis officii si sint sæculares, ut, tempore deputationis confessariorum extraordinariorum, ad monasterium non accedant; quod ubique fieri expedit, ut omnes unum e confessariis extraordinariis adire determinentur.

7° S. Cong. episc. et regul. decrevit, die 27 maii 1603, et 27 aprilis 1627, confessarium extraordinarium nunquam dandum esse pro moniali particulari, neque perpetuum, neque ad tempus; experientia enim constat bono regimini communitatis expedire ut idem pro omnibus sit confessarius ordinarius. Potest tamen episcopus, ex aliqua rationabili causa, concedere extraordinarium moniali particulari, puta in articulo mortis; nam, in tali periculo, saluti animarum omnibus mediis succurrendum est : imo, si aliqua monialis, extra hunc casum, confessarium ab ordinario diversum sibi pro aliquo tempore postulet, non ipsi denegandus est, inquit Ferraris, art. 5, n. 82; et si regularis superior annuere noluerit, episcopus petitioni ejus satisfacere poterit, sive per regularem alterius ordinis, sive per sæcularem. Item si superior regularis, saltem semel in anno, confessarium extraordinarium, vel alterius ordinis vel sæcularem, monialibus sibi subjectis non offerat, electio in eo casu ad episcopum devolvitur : episcopus potest similiter dare monialibus exemptis, in sua diœcesi existentibus, con-

fessarium sæcularem aut regularem alterius ordinis, si nulla ratione adduci possint ad confitenda peccata sua regularibus sui ordinis, vel si proprius prælatus confessarium eis injuste deneget, aut extraordinarium eis offerre negligat. Ita Ferraris, art. 5, n. 3, plures S. Cong. episc. et regul. decisiones referens.

8° Maxime expedit ut confessarii, tam ordinarii quam extraordinarii, sive regulares, sive sæculares, expleto suo ministerio, ad moniales non accedant ob motivum directionis conscientiæ aut spiritualis conferentiæ, neque ullam habeant correspondentiam etiam per litteras cum aliqua moniali ibi inclusa, cum novitia educanda, aut alia quacumque muliere ibi degente. Hoc expresse prohibitum fuit Romæ pro omnibus monasteriis urbis, per edictum diei 12 decembris 1708.

9° Confessarius extraordinarius ejusdem ætatis, gravitatis et qualitatis esse debet ac confessarius ordinarius; nullum habet privilegium ad moniales accedendi, eas alloquendi, septa earum ingrediendi; earumdem constitutiones et regulas cognoscere debet, sicut confessarius ordinarius, et prudenter invigilare ne agendi rationem confessarii ordinarii condemnare, reprehendere, aut reformare videatur, nisi forte gravissima ratio id suaderet.

Punctum primum. — *De monialium superioribus.*

1° Ubi sunt regulares et moniales ejusdem ordinis, superior regularium est etiam superior monialium, easque spiritualiter regit; confessarios ordinarios et extraordinarios inter fratres suos eligit, sed approbationem ab episcopo petit; monasteria per seipsum visitat, non per alium, etiamsi legitime sit impeditus, quo in casu visitatio in aliud tempus remittitur. Votorum, clausuræ, constitutionum et regularum observationi tenetur invigilare.

2° Prælati regulares, extra necessitatem, monasteria monialium sibi subditarum ingredientes, majori subjacent excommunicationi et omnibus officiis ac dignitati-

bus privantur, ex const. Gregorii XIII, diei 23 decembris 1581, *Dubiis*.

3° Claustra igitur monialium ordinarie ingredi non possunt, nisi ex causa visitationis, quæ semel tantum in anno fieri potest, cum debita quidem diligentia, sed tamen celeriter et unica die, inter ortum et occasum solis, absolvatur. Si quis prælatus regularis pluries in anno septa monialium etiam exemptarum sibi subditarum ingredi debeat, ob clausuram aliamve gravem causam, id non faciat nisi in præsentia episcopi diœcesani vel alterius personæ ecclesiasticæ sæcularis, boni exempli, ab episcopo deputatæ. Ita Alexander VII, const. *Felici*, diei 10 octobris 1664, ubi statuit, § 1, quod in anno in quo unus ex superioribus ordinis monasterium visitavit, alter illud visitare non possit.

4° Si visitator fuerit generalis ordinis, duos secum introducere poterit socios sui ordinis; si fuerit alius a generali, unum tantum sui ordinis introducere poterit. Nec ipse visitator nec socii ejus ullam refectionem sumere possunt intra clausuram; et superior qui supra dictis contra fecerit, ipso facto erit excommunicatus, omnibus officiis privatus, ad nova obtinenda inhabilis, etc. Hæc habentur expresse in bulla *Felici* citata.

5° Prælatus regularis moniales suo regimini subjectas audire in confessione non potest sine approbatione episcopi, et pro ingressu in monasterium, vel egressu monialium, ob legitimam causam, licentia ipsius, sine consensu episcopi, non sufficit, ut supra diximus, ubi de clausura, n. 9 et 16. Visitatio personalis monialium ad cratem fieri debet, sine ulla clausuræ violatione, et per ipsum prælatum duntaxat, nunquam vero per alium, ut in const. *Felici* totis verbis exprimitur.

6° Episcopus clausuram et monasteria monialium exemptarum visitare potest, tanquam sedis Apostolicæ delegatus, etiam inconsultis et irrequisitis superioribus earum regularibus, virtute concil. Trid. sess. 25, cap. 5 de Reg., et sic expresse definiit Cong. concil. die 26 maii 1640. Eadem Cong. plura resolvens dubia statuit, die 10

januarii 1686, 1° episcopum clausuram monialium regularibus subjectarum visitaturum, eis præfinire non teneri diem et horam visitationis; 2° non habere jus visitandi sanctissimum Sacramentum, oleum infirmorum, confessionalia, loca Sepulturæ, etc. nisi in his quæ observantiam clausuræ concernunt; 3° eum in casibus necessariis tantum monasterium ingredi posse, et a paucis iisque senioribus ac religiosis personis comitatum; 4° moniales in choro interiori convocare et ad eas sermonem habere posse.

7° Bened. XIV, de Synodo diœces. l. 5, cap. 12, n. 4, citans constitutionem Greg. XV, docet et affirmat, episcopum una cum prælatis regularibus interesse et præsidere posse electioni abbatissæ quæ monasterio regularibus subjecto præficienda est, ac consequenter regulares teneri denuntiare episcopo futuram abbatissæ electionem, et si episcopus dixerit se per se vel per alium electioni præsidere velle, eos teneri adventum ejus usque ad tempus præfinitum exspectare.

8° Episcopi et ipsi cardinales clausuram monialium etiam sibi subditarum ingredi non possunt, nisi in casibus necessariis, et comitati a paucis iisque senioribus ac religiosis personis : qui contra fecerint, incurrunt prima vice interdictum ab ingressu ecclesiæ; pro secunda, suspensionem a pontificali munere; pro tertia et deinceps, excommunicationem majorem ipso facto. Ita Greg. XIII in citata const. *Dubiis*.

9° Ex prædictis verbis, *ac religiosis personis*, et decisione Cong. episc. et reg. diei 22 maii 1615, concludunt auctores episcopum tempore visitationis secum ducere non posse laicos ut comites et socios, quia sui aut alicujus monialis sunt amici et monasterium videre cupiunt. Eos tamen introducere posset quorum consilio vel auxilio indigeret ad monasterii utilitatem, v. g. architectum, cæmentarium, etc. Vide Ferraris, v° *Episcopus*, art. 6, n. 100 et seq.

10° Fagnanus, Ferraris et alii contendunt ac variis textibus probant episcopum, moniales visitando, plus quam octo personas qualitates requisitas habentes secum intra

clausuram ducere non posse, et secus prædictas censuras incurrere. Absolutio tamen ab istis censuris non reservatur papæ.

11° Episcopi est puellas ad habitum receptas, et novitias, ante professionem, explorare per se vel per deputatum, et voluntatem earum diligenter exquirere, « an » unaquæque coacta, an seducta sit, an sciat quid agat; » et si voluntas ejus pia ac libera cognita fuerit, habue» ritque conditiones requisitas, juxta monasterii illius et » ordinis regulam, necnon monasterium fuerit idoneum, » libere ei profiteri liceat. » Sunt verba concil. Trid. sess. 25, cap. 17, de Regul. Vide Ferraris, v° *Moniales*, art. 1, n. 66, 92 et seq. Hanc explorationem facere debet episcopus etiam in monasteriis regularibus subjectis, ut Cong. concil. sæpius declaravit; sed monitus, eam ultra quindecim dies differre non potest, alioquin regulares ad admissionem professionis procedere possent, ut habetur in const. S. Pii V, incipienti *Etsi Mendicantium*, § 6, in qua etiam stricte inhibetur ne hac occasione episcopus aut ejus vicarius septa monialium ingrediatur, sed ante cratem ferream stet, et alias interrogationes quam eas a concilio Trid. jussas ne faciat; et expresse statuitur a S. Pontifice puellas vel novitias ad alias interrogationes respondere non teneri.

Defectus explorationis admissionem ad habitum et professionem non annullat, ut docent Barbosa, Fagnanus, Ferraris aliique plures, et S. Cong. concil. declaravit, die 21 sept. et 22 nov. 1593.

12° In monasteriis non exemptis abbatissa vel superiorissa, seu monasterio præfecta, ut ait concil. Trid. tenetur, ante mensem, certiorem facere episcopum professionis a novitia emittendæ, alioquin arbitrio episcopi posset suspendi. Idem concil. ibid.

13° Cum episcopi sæpe non possint per seipsos moniales suæ diœcesis spiritualiter regere, singulis monasteriis aliquem præficiunt sub titulo superioris vel patris spiritualis, qui eadem potest ac episcopus cujus est deputatus, et alterum subdelegare potest pro actibus particu-

laribus, v. g. examine postulantium et novitiarum, pro impositione habitus et susceptione votorum, etc. Annuam tamen visitationem per alium facere non potest, nec computa monasterii examinare, sed tantum per seipsum. Item, si non sit vicarius generalis, confessarios ordinarios aut extraordinarios approbare non potest, nisi episcopus hanc specialem expresse ei concesserit facultatem; sed potest ipse, pro libitu, monialium confessiones audire.

Idem sacerdos potest esse superior plurium monasteriorum.

14° Præcipua illius obligatio est invigilandi ut disciplina monastica accurate servetur, pax, pietas et fervor semper accrescant; ut non admittantur puellæ aut novitiæ quæ requisitas non haberent qualitates; ordinarius confessarius et extraordinarii ad hoc ministerii genus idonei præficiantur, et munere suo recte fungantur; ut res temporales monasterii debita sollicitudine et prudenti modo curentur, et futura ejus existentia, quantum fieri potest, assecuretur, etc. Necesse est ergo ut constitutiones et regulas apprime noscat, cunctas moniales ante visitationem separatim audiat ad cratem, et, si opus fuerit, mandata scripto tradat tum ad nascentes reformandos abusus, tum ad eos præcavendos, etc.

Punctum sextum. — *De monialium obligationibus.*

1° Pro iis quæ ad vota religionis essentialia et clausuram attinent, relegantur quæ supra diximus.

2° Moniales choro addictæ tenentur, sub peccato mortali, divinum officium in choro persolvere, et si a choro absint, illud privatim recitare perinde ac religiosi professi et clerici in sacris constituti. Hæc obligatio non fundatur in votis, neque in regula uniuscujusque ordinis vel monasterii, sed in consuetudine vim legis habente, ab Ecclesia et ab omnibus moraliter doctoribus catholicis sic intellecta. Vide Ferraris, v° *Moniales*, art. 6, n. 1 et seq.

3° Ab ea obligatione excusantur postulantes ipsæque

novitiæ, quæ ante professionem ad onera religionis non tenentur sub peccato; item sorores laicæ seu conversæ, quæ, licet professæ, non ad chorum, sed præcipue ad ministerii corporalis exercitia recipiuntur : unde si, ex propria regula, quædam preces eis non præcipiantur, v. g. certus numerus *Pater* et *Ave*, recitatio coronæ B. Mariæ, etc. ad nihil sub hoc respectu tenentur. *Est sententia communis.*

Ubi vero propria regula tales, ut communiter, determinat preces, conversæ ad eas sicut ad alia regulæ præcepta obligantur, et non aliter, id est ordinarie sub veniali.

4° Obligatio recitandi divinum officium in choro totæ incumbit communitati, sed primario superiorissæ, quæ graviter peccabit si, ex ejus culpa, officium omittatur, notabiliter negligatur, vel indebite solvatur; secundario autem eis quæ specialiter, deficiente superiorissa, officio chori tenentur invigilare.

5° Quamvis novitiæ ad officium non teneantur, illud more consueto recitantes in choro, pro communitate satisfaciunt, modo sint in numero stricte requisito, id est saltem tres, quia in favorabilibus reputantur religiosæ.

6° Moniales quæ ex rationabili causa absunt a choro non peccant, et privatim officium suum recitantes obligationi suæ satisfaciunt. Si vero absque rationabili causa absint, plus minusve peccant, secundum circumstantias, etsi privatim accurate recitent; raro tamen mortaliter, nisi ratione scandali aut defectus in officio chori.

7° Si reperiantur moniales choristæ quæ, propter imperitiam in legendo, chorum sequi non possint, suæ obligationi satisfaciunt dicendo officium laicarum seu sororum conversarum, donec, judicio prælati, confessarii vel abbatissæ, sat expedite legere didicerint. Sic Clemens VII concessit Clarissis, et Innocentius IV monialibus sub cura Fratrum Minorum degentibus, et, per communicationem, cunctis monialibus, ut videre est apud Pellizarium, t. 2, et Ferraris, art. 6, n. 4. Eo gaudent privilegio quoties, ex rationabili causa, horas canonicas recitare non pos-

sunt, v. g. ob agitationem ex scrupulis, ob capitis defatigationem, ob extraordinarium laborem vel nimiam occupationem. Sic, ex bulla Innocentii IV, inferunt doctores.

8° Moniales, recitando *Confiteor*, nihil mutare possunt, neque dicere debent, *tibi mater, vobis sorores*, sed ut in Breviario, *tibi pater* et *vobis fratres*, ut decrevit Congr. rituum, die 18 aug. 1629.

9° Moniales, ex Clement. l. 3, tit. 14, cap. 1, § *Sane*, et ex concil. Trid. sess. 25, cap. 10, de Reg. debent, saltem semel singulis mensibus, confessionem peccatorum facere et sacrosanctam Eucharistiam suscipere.

10° An teneantur ad hanc menstruam confessionem et communionem sub peccato mortali, an vero sub veniali, non sibi consentiunt doctores : plures affirmant; alii vero negant, ut videre est apud Ferraris, v° *Moniales*, art. 6, n. 10. Pars tutior ideo est eligenda. Imo satagendum est ut propriæ uniuscujusque ordinis serventur constitutiones, in quibus præcipitur confessio saltem pro singulis hebdomadis, et communio omnibus diebus dominicis ac festis de præcepto, aliisque diebus non paucis.

11° Moniales speciali puritate mentis existentes, et ferventiori spiritu pollentes, a superioribus vel confessariis etiam ad communionem quotidianam admitti possunt, ut fert decretum S. Cong. concil. diei 22 feb. 1679, ab Innocentio XI approbatum. Semper tamen excipienda est feria sexta in Parasceve.

12° In societatibus S. Rosarii, Chordæ, Cincturæ et in aliis hujusmodi se adscribi facere nequeunt, ut S. Cong. episc. et reg. definiit, die 27 octob. 1593.

13° Eadem cong. statuit, die 21 maii 1615, moniales nunquam debere associatas esse in lecto, sed, ex aliis decretis, separatas habendas esse cellas, ratione ætatis a professione incipiendæ distribuendas, nisi in aliquo monasterio adsit consuetudo immemorabilis quod cellæ vacantes assignentur ad arbitrium abbatissæ, seu superiorissæ et discretarum. Nulli conceditur facultas de cellis suis post obitum disponendi, etc. Ferraris, v° *Moniales*, art. 6, n. 47 et seq.

Quædam tamen sunt monasteria in quibus moniales commune habent dormitorium.

Punctum septimum. — *De puellis apud moniales educandis et aliis mulieribus apud eas recipiendis.*

1° S. episc. et reg. Cong. pluries, et imprimis die 31 aug. 1575, declaravit nullo concilii decreto prohiberi quominus puellæ in monasteriis monialium educentur, et quotidiana praxis hoc licitum esse demonstrat : sed eadem S. Cong. plures apponit conditiones, videlicet, 1° quod monasterium hujusmodi puellas ad educationem recipere consueverit, licet forte hic et nunc nullam habeat; 2° ut puellæ sic receptæ habitent in loco a dormitorio monialium ac novitiarum, necnon a loco in quo ipsæ moniales manualibus exercitiis vacare solent separato; 3° ut puellæ non recipiantur, nisi de expressa sacræ Cong. episc. et reg. licentia, quæ conditio in Gallia non admittitur ; 4° de consensu monialium per suffragia secreta ; hæc etiam conditio non ita apud nos admittitur; 5° ut quælibet puella suum habeat lectum separatum ; 6° ut sit sola et non habeat ancillam ; 7° ut puellæ educandæ induantur vestitu virginali, modestiæ et pudicitiæ convenienti ; 8° ut septimum annum expleverint et majores viginti quinque annis non sint, quod apud nos non servatur ; 9° ut ad clausuram, sicut moniales, teneantur, et egressæ, ad monasterium redire nequeant, nisi religiosam vitam amplecti velint. Hæc omnia judicio episcopi vel superioris ab episcopo deputati in Gallia submittuntur.

2° Puellæ intra monasterium degentes, si matrimonium contrahere velint, non prohibeantur, sed extra clausuram sponsalia ineant, in eam amplius non redituræ sine licentia speciali. Cong. episc. et reg. die 15 feb. 1595.

3° Mulieres nuptæ in monasterium recipi non debent, etiam cum licentia episcopi, juxta multos doctores, sed requiritur S. Cong. dispensatio. Hæc pariter dispositio non recipitur in Gallia.

4° Ancillæ sæculares de licentia superiorum introduci possunt in monasteria, causa inserviendi monialibus, si desint conversæ aut sint infirmæ, modo sint honestæ vitæ, in servitium omnium monialium, et pro libitu suo non egrediantur e monasterio, ut communiter docetur.

CAPUT TERTIUM.

DE TERTIO DECALOGI PRÆCEPTO.

Hoc præceptum in Exod. xx, 8 et seq. exprimitur his verbis : *Memento ut diem sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis et facies omnia opera tua. Septimo autem die sabbatum Domini est,* etc.

Dicemus 1° de natura et obligatione hujus præcepti; 2° de iis quæ prohibentur; 3° de iis quæ præcipiuntur.

ARTICULUS PRIMUS.

DE NATURA ET OBLIGATIONE TERTII PRÆCEPTI.

1° Sabbatum, juxta vim nominis, significat requiem vel cessationem, et sic ultima dies hebdomadæ vocata est, quia Deus compleverat die septimo opus suum quod fecerat, et quievit die septimo ab universo opere quod patrarat, Gen. II, 2. Sumitur etiam, in stylo Hebræo, pro ipsa hebdomada, et eo sensu dicitur prima sabbati, una sabbati, pro prima die hebdomadis, seu post sabbatum.

2° Hoc præceptum est simul naturale et positivum : est naturale, quatenus natura præcipit ut aliquod tempus cultui divino impendatur, et sub hoc respectu inter præcepta Decalogi ponitur : quatenus vero aliquod tempus speciale ad vacandum divinis, et in honorem requiei Dei ab opere creationis determinat, est cæremoniale, et hæc circumstantia, accedente lege Evangelica, fuit abrogata. *Ita communissime theologi.*

3° Observatio igitur diei dominicæ, quæ in nova Lege sabbato fuit substituta, quoad determinationem temporis et operum, sive prohibitorum, sive præceptorum, est tantum de jure ecclesiastico. Nam, vel est de jure ecclesiastico tantum, vel de jure naturali, vel de jure divino positivo: atqui duo posteriora dici nequeunt. 1° *Non est de jure naturali*; quamvis enim ratio dictet Deum esse adorandum et aliquod tempus cultui ejus esse devovendum, non præcipit tanquam essentiale quod sit integra dies, hæc potius quam illa, una e septem potius quam e decem, etc. 2° *Non de jure divino positivo.* Videmus quidem dominicam tempore Apostolorum jam loco sabbati extitisse, Apoc. I, 10 : *Fui in spiritu in die dominica* ; Act. Apost. xx, 7 : *Una autem sabbati, cum convenissemus ad frangendum panem.* Una sabbati est prima dies post sabbatum, seu dies dominica, ut expresse tradit S. Aug. Epist. 37, n. 28 : « Una enim » sabbati tunc appellabatur, qui nunc dominicus appel- » latur. » At nullibi dicitur nec indicatur hanc substitutionem factam fuisse a Christo seu jure divino positivo; imo S. Th. 2 2, q. 122, art. 4, ad 4, ait : « Observantia » diei dominicæ succedit observantiæ sabbati, non ex vi » legis, sed ex institutione Ecclesiæ ; » Catechismus concil. Trid. 3 parte, cap. 4, § 4, dicit : « Placuit autem Ecclesiæ » Dei, ut diei sabbati cultus et celebritas in dominicam » transferretur diem. » Insuper Ecclesia ab observatione diei dominicæ sæpe dispensat, tum ex parte, tum ex toto : ergo persuasum habet illius observationem, quoad circumstantias temporis et operum, esse tantum juris ecclesiastici. Ita longe communius et probabilius theologi, contra plures, inter quos Coll. Andeg. qui in hoc, sicut in aliis punctis, non satis est præcisus et accuratus.

4° Illud præceptum obligat per se sub peccato mortali, ut constat ex communi sensu doctorum et fidelium, et ex condemnatione sequentis propositionis ab Innocentio XI, n. 51, anno 1679 : « Præceptum servandi festa » non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit » contemptus. »

5° Obligat omnes et solos fideles rationis compotes :

obligare quippe non potest infideles, cum non sint de Ecclesia, nec ratione carentes, etsi ætate jam essent provecti, quia obedientiæ sunt incapaces; sed cunctos fideles rationis compotes per se obligat, quia est universalis et ad omnes extenditur. Ad illam igitur tenentur pueri etiam septennio minores, si usum rationis habeant, dum non tenentur majores, sed idiotæ.

6° *Sedulo advertendum est,* præceptum a fine præcepti distinguendum esse; solum præceptum imponit obligationem, et finis extrinsecus præcepti non cadit sub præcepto, v. g. finis abstinentiæ et jejunii est maceratio carnis: attamen qui, ex sua constitutione physica, magis delectatur alimentis jejunii quam carnibus, nihilominus præcepto satisfacit. Item finis cessationis ab operibus servilibus est ut, rebus divinis vacantes, diem dominicum sanctificemus: verum hic finis non cadit sub præcepto, quod plures non considerantes, in sententias nimis rigidas abierunt, *ut ex infra dicendis patebit.*

ARTICULUS SECUNDUS.

DE IIS QUÆ DIEBUS DOMINICIS PROHIBENTUR CHRISTIANIS.

Deus omne prohibuerat opus Judæis die sabbati, ut videre est in Exod. xx, 10, et adeo rigorosum erat hujusmodi præceptum, ut ipse jusserit hominem qui inventus fuerat in solitudine ligna colligens die sabbati, obrui lapidibus ab omni populo extra castra, Num. xv, 32 et seq. In eo die cibum parare non licebat, Exod. xvi, 23; nec ignem accendere, ibid. xxxv, 3. Talis rigor apud Christianos sub lege gratiæ non existit, et tamen quædam stricte prohibentur. Dicemus 1° de operibus servilibus prohibitis; 2° de aliis operibus, præter servilia, prohibitis; 3° de causis ob quas opera servilia facere liceat.

§ I. — De operibus servilibus diebus dominicis prohibitis.

1° *Notandum,* triplex genus operum distingui ab auctoribus, scilicet servilia, liberalia et communia: servilia

sic dicuntur, quia a servis fieri solent, et ea sunt quæ per corpus exercentur et ad utilitatem corporis immediate ordinantur, ut fodere, suere, artes cæmentarias, lignarias, sartorias, pistorias, etc. exercere. Opera liberalia, sic dicta quia a personis liberis exerceri solent, ea sunt quæ ab anima præcipue procedunt et ad animam excolendam spectant, ut legere, studere, docere. Opera communia ea sunt quæ a servis et liberis promiscue fiunt, ut iter facere, venari : si a corpore et in utilitatem corporis præcipue exerceantur, ut piscatio cum magno apparatu, reputantur servilia ; secus, sunt liberalia.

2° Opera liberalia, prout ea definivimus, nulla lege prohibentur diebus dominicis, et ubique etiam a timoratis exercentur. Unde 1° licet loqui, disputare, docere, cuivis scientiæ studere, erudire, concionari, advocatos aut medicos consulere, cantare, organa aliave instrumenta musicalia pulsare, quia hæc sunt liberalia et non servilia, etiamsi fiant ob lucrum inde percipiendum, ut S. Th. 2 2, q. 122, art. 4, ad 3, et communiter tenent auctores contra paucos ; ratio est, quia intentio operantis non mutat naturam operis. 2° Licet scribere, quia in ea actione præcipue agit animus : major est difficultas pro transcriptione ; Sanchez, Sylvius, *Billuart* et alii plures volunt illam esse opus servile, nisi fiat memoriæ adjuvandæ causa, ad discendum, retinendum, docendum, etc. quia in illa facienda corpus magis quam animus exercetur, cum multi ea etiam transcribant quæ non intelligunt. Alii tamen communissime negant, quia transcriptio, sicut scriptio, ad instruendam mentem ordinatur. 3° Licet delineationes artificum, v. g. architectorum, pictorum, sculptorum, acupictorum, fabrorum, lignariorum, etc. in charta exarare, quia in hoc agendo plus mens quam corpus exercetur. Valde autem scinduntur theologi circa picturam : plures, ut Sylvius, Layman, Busembaum, fatentur terere colores et tingere potiusquam pingere, v g. colorare asseres, dealbare parietes, esse opus servile ; sed volunt picturam proprie dictam esse artem liberalem, ac proinde diebus dominicis non prohibitam.

Hæc opinio mihi videtur probabilior, quamvis opposita sit communior; saltem libenter concludo cum Ligorio, l. 3, n. 281, non esse dimittendos sine absolutione qui illam sequuntur ut probabilem. Sculptura vero communiter inter artes mechanicas numeratur, et ut opus servile habetur. 4° Quidam, ut Layman et Busembaum, putant collocare characteres, in typographiis, non esse opus servile : hoc videtur saltem dubium; sed imprimere est, juxta omnes, opus servile. 5° Facere distillationem ad experientiam et peritiam, et non ex officio, ut pharmacopola, non est opus servile. 6° Venari, aucupari, militare, gladiari, piscari recreationis causa, non reputantur opera servilia, quia non tantum a servis, sed potius a dominis fieri solent : alii tamen ea servilia esse judicant, et nihilominus diebus dominicis fieri permittunt, propter consuetudinem, ad otium aliaque pejora vitanda : quidam excusant etiam puellas acupingentes ad vitandum otium. Non vero excusarentur venatio et piscatio cum magno apparatu et labore; tunc enim sunt potius opera servorum quam dominorum. Unde Alexander III, in Decretal. l. 2, tit. 9, cap. 3, relatus, permisit ut « diebus dominicis et aliis festis, præter quam in majoribus anni » solemnitatibus, si halecia terræ se inclinaverint, eorum » captioni, ingruente necessitate, intendere liceret. »

3° Opera servilia proprie dicta prohibentur diebus dominicis sub peccato ex genere suo mortali, ut constat 1° ex consuetudine in omnibus ecclesiis recepta et antiquissima; 2° ex testimoniis sanctorum Patrum : S. Aug. Epist. 55 ad Januarium, cap. 9 et seq. de sabbato Judæorum æternæ requiei figura longe disserens, dicit, cap. 13, diem dominicum non Judæi, sed Christianis resurrectione Domini declaratum esse, et ex illo habere cœpisse festivitatem suam; evidenter supponit præceptum ab operibus servilibus abstinendi apud Christianos sicut apud Judæos extitisse, sed die dominica loco sabbati. S. Leo, l. 11, epist. 3 : « Dominicorum die a labore ter» reno cessandum est, atque omnino orationibus insis» tendum; » 3° ex conciliis : concil. Matisconensi II,

anno 585 celebrato, can. 1; concil. Parisiensi VI, anno 829 habito, cap. 50, etc.

Hinc 1° opera ruralia, ut arare, serere, metere, vineas colere, fodere, putare, arbores cædere, etc. diebus dominicis prohibentur; 2° item opera artium mechanicarum, v. g. cæmentariæ, ferrariæ, lignariæ, sartoriæ, sutoriæ, textoriæ, etc. 3° similiter opera minutoria quæ facere solent moniales, ut scapularia, rosaria, chordulas, flores, imagines cereas vel sericas aut chartaceas, etc. quia hæc non reputantur, in usu communi, ad artes liberales pertinere. Nec refert quod gratis exerceantur; sicut enim artes liberales non prohibentur quia fiunt lucratoriæ, nec opera servilia fiunt licita quia gratis exercentur aut ex motivo pietatis aguntur; alioquin ecclesias ædificare, calices, altaria, ornamenta sacerdotalia diebus dominicis conficere liceret, quod tamen ab omnibus rejicitur.

§ II. — De aliis operibus præter servilia prohibitis.

Præter opera servilia prohibentur diebus dominicis, ex Decretal. l. 2, tit. 9, cap. 1 et 5, mercatus, placitum, judicium ad mortem vel ad aliam pœnam, et juramentum judiciale.

1° *Mercatus,* quo nomine intelliguntur nundinæ, gallice *foires,* et mercatus, *marchés.* Nundinæ sunt de majoribus rebus, raro fiunt in eodem loco, et homines de longinquo huc convenire solent; mercatus vero fiunt de rebus minoribus ad quotidianos usus destinatis, singulis hebdomadis aut circiter, diebus determinatis, in eodem loco fiunt, et homines de vicino ibi conveniunt.

Non est dubium quin nundinæ et mercatus omnesque negotiationes ex professo per se prohibeantur diebus dominicis et festivis : patet ex capitibus juris supra citatis, ex auctoritatibus a Bened. XIV, const. *Ab eo tempore,* diei 5 nov. 1745, § 18 citatis, et ex consensu omnium doctorum. At, ex consuetudine vel ex necessitate, excusantur. Sic 1° nundinæ ob consuetudinem generaliter receptam tolerantur, nec inquieta i debent in eis ven-

dentes aut ementes. Ita Bened. XIV, loco citato, Ferraris, Ligorio, etc. Sic 2° tolerantur pariter mercatus singulis diebus dominicis in quibusdam locis usitati, v. g. *les marchés de fruits, de légumes, de beurre, de lait et autres denrées*. Sic 3° licite, ex usu recepto, venduntur et emuntur, in publicis officinis, esculenta, poculenta, calceamenta, candelæ, panna ad vestes conficiendas, et alia hujusmodi : rustici enim non tenentur in civitatem vel in vicum aliis diebus ex consulto ad hæc emenda venire : ergo mercatores ea vendere possunt, nec tenentur interrogare emptores an sufficientes habeant rationes talia diebus dominicis emendi, quia hujusmodi interrogatio esset nimis gravis, odiosa et multos emere volentes repelleret. Suas tamen officinas tenere debent occlusas, saltem ex magna parte, ut ostendant se diem dominicam vel festivam ab aliis diebus distinguere. Sic 4° toleratur ut parvi mercatores, vulgo *petits merciers*, ex uno loco in alium merces suas deferant, publice ostendant (*étalent*) et vendant, tum ob propriam utilitatem, tum ob populi convenientiam, modo missæ assistant et tempore divinorum officiorum non vendant. Sic 5° licite venduntur et emuntur domus, equi, boves aliæque merces, sive absentes, sive præsentes, sive in parva, sive in magna quantitate, etiamsi in hoc multum impendatur tempus, dummodo hæc fiant inter privatos; quia talis est usus etiam timoratorum, et quia Ecclesia solam prohibere voluit venditionem in publicis officinis vel in nundinis, ratione scandali. Ita Ligorio, l. 3, n. 286, et plures apud ipsum. Sic 6° etiam nunc tolerantur publicæ venditiones sub hasta diebus dominicis inter divina officia, v. g. *un lot de bois, une maison, une entreprise de bâtimens*, etc. Sæpe aliis diebus pauciores essent concurrentes, et tunc adest ratio sufficiens diem dominicam eligendi ; aut saltem qui ad hujusmodi venditiones ex officio concurrere debent, ut notarii, caupones, et qui graves habent rationes emendi, ab iis cum notabili suo detrimento abstinere non tenentur. Parochi ergo et confessarii hujusmodi actus nondum usitatos impediant si possint, et usitatos pru-

denter tolerent. Idem dicendum est de nundinis et mercatibus.

2° *Placitum*, quo nomine intelliguntur judiciales processus, ut partes interrogare, testes et advocatos audire et sententiam ferre. Olim hujusmodi actus die dominica vel festiva exercitati declarabantur nulli jure civili sicut jure canonico. Lex diei 18 *germinal an* x (8 *avril* 1802) statuit, art. 57 : *Le repos des fonctionnaires publics sera fixé au dimanche.* Unde tribunalia vacant diebus dominicis et festivis de præcepto, et actus in his diebus facti rescindibiles essent. Verum judex pacis omnibus diebus judicare potest, etiam diebus dominicis et festivis, mane vel post meridiem, *Code de procédure civile, art.* 8 ; item et Curia dicta *d'assises*, quando causæ examen et contentiones ad dominicam vel ad festum conducunt, quia hæc semel incœpta interrumpi non possunt. *Code d'instruction criminelle, art.* 353.

Sub his quæ in præsenti numero diximus sufficienter intelligitur quidquid dici potest de aliis sententiis judicialibus et de juramento judiciali.

3° In lege diei 18 nov. 1814 sic statutum erat, art. 3 : « Dans les villes dont la population est au-dessous de » cinq mille âmes, ainsi que dans les bourgs et les vil- » lages, il est défendu aux cabaretiers, marchands de » vin, débitans de boissons, traiteurs, limonadiers, maî- » tres de paume et de billard, de tenir leurs maisons ou- » vertes et d'y donner à boire et à jouer lesdits jours » pendant les offices. » Hæc legis dispositio fere nullibi fuit stricte observata, brevi contrario usu fuit abrogata, et nunc penitus est abolita. Prudens confessarius satagere debet ut hujusmodi abusus tollat, aut quantum poterit minuat; sed absolutionem denegare non potest ob prædictæ legis violationem, neque ob prohibitionem Ecclesiæ, quia nulla citatur lex ecclesiastica universalis hæc prohibens. Si specialia hac de re existant statuta in diœcesibus, et nondum abrogata, servanda sunt. Secus, ex variis circumstantiis agendum est, habita rationescandali, damni incurrendi, difficultatis a tali venditione absti-

nendi, etc. Sæpe uxores, filii aut filiæ familias admitti possunt, non vero dominus domus.

Idem, proportione servata, dicendum est de spectaculis, saltationibus, choreis diebus dominicis habitis, quæ nulla lege generali prohibentur, et tamen sanctificationi dierum sanctorum multum adversantur : tempore divinorum officiorum tolerari non possunt, maxime in locis publicis, ob scandalum inde proveniens.

De itinere.

Itinerari pedibus, equo, curru aut navi diebus dominicis et festivis illicitum esse quidam docuerunt, ut Cajetanus, Sylvius et alii; sed communiter nunc tenetur hoc esse licitum, tum quia non est opus servile, tum quia sic prævaluit usus etiam apud timoratos. Unde licet currum et equos parare, quamvis in eo aliquod sit opus servile.

Item servile non est opus ducere jumenta, quia est iter agere : ea vero ducere onusta, aut currus vel navigium cum mercibus, opus est servile et prohibitum, juxta Suarez, Busembaum et alios plures. Excipitur tamen si ante dominicam vel festum itinera sint incœpta et absque notabili detrimento interrumpi non possint. In o æstimat Ligorio, l. 3, n. 276, saltem hodie probabilius videri non solum iter incœptum continuare, sed et incohare licitum esse, ob grave evitandum damnum, vel ob publicam utilitatem, vel ob generalem consuetudinem, quæ consulenda est.

Eadem ratione, quamvis iter ex officio agere, ut faciunt cursores, opus servile videatur, ex consuetudine tamen et ob publicam utilitatem excusatur. Sic *Billuart.*

De peccato die dominica commisso.

Non pauci volunt peccatum die dominica vel festiva admissum specialem induere malitiam, quia divino cultui in hac die præcepto opponitur : alii vero communius

negant, quia peccatum opponitur quidem fini præcepti, non autem ipsi præcepto : at cum finis non cadat sub præcepto, sequitur peccatum specialem non contrahere malitiam ex circumstantia hujus diei. Unde si S. Th. dicat, 22, q. 122, art 4, ad 3, « Magis contra hoc præceptum » agit qui peccat in die festo, quam qui aliud corporale » opus facit, » id intelligendum est de fine præcepti, non autem de ipsa obligatione præcepti opus servile prohibentis.

§ III. — De causis ob quas opera servilia facere liceat.

Causæ ab operibus servilibus communiter excusantes sunt dispensatio, consuetudo, pietas, charitas, necessitas, utilitas, et rei parvitas.

1° *Dispensatio;* cessatio enim a servilibus operibus ex jure positivo humano tantum in nova Lege præcipitur, ut supra diximus : porro de essentia est legis positivæ humanæ ut per legitimam dispensationem vinculum ejus solvi possit.

Ab illo autem præcepto dispensare possunt : 1° summus Pontifex in omnibus festivitatibus et diebus dominicis pro tota Ecclesia, ut supremus legislator et pastor; 2° episcopus et vicarii capitulares, sede vacante, pro diœcesi, et ob rationes sufficientes ; secus, graviter peccarent, et nulla esset dispensatio, si de festis communibus ageretur : valida vero esset dispensatio sine causa, licet illicita, in festis particularibus loci, si quæ adhuc existerent; 3° prælati regulares respectu subditorum et suorum domesticorum ; 4° parochus, respectu parochianorum, sed ad tempus, pro aliquo casu particulari et ob graves rationes. Si diuturna obtinenda sit dispensatio, recurrendum est ad episcopum. Sanchez et alii plures apud Ligorio, l. 3, n. 288, dicunt vicarium generalem in eo præcepto dispensare non posse, nisi ex speciali mandato : verum in Gallia dispensare solent, ex generali sua commissione, eodem modo ac episcopi, nomine ejus et sub illius dependentia ; 5° si casus urgeat et superior ecclesiasticus adiri non possit, dispensatio præsumi potest. Ita Suarez, Ligorio et alii plures.

2° *Consuetudo ;* consuetudo enim habet vim leges positivas introducendi, interpretandi, mutandi et abolendi, ut constat ex dictis in tractatu de Legibus. Unde celebris *Gerson,* a P. Alexandro relatus, ait : « De operibus servilibus non exercendis diebus dominicis et festivis plus » et frequenter determinat consuetudo loci et personarum » a prælatis tolerata, quam alia lex scripta. » Hinc ex consuetudine excusantur 1° quædam nundinæ in diebus dominicis et festivis haberi solitæ, et mercaturæ, ut supra diximus; 2° præparationes deliciarum etiam non necessariarum, ut cupediarum, placentarum, et similium ciborum artificiorum : 3° minorum animalium, ut pullorum, columbarum occisiones, non vero majorum, v. g. boum, ovium, vitulorum, nisi aliqua urgeat necessitas; 4° quæ ad nitorem domus pertinent, ut cameras verrere, cubilia sternere, utensilia lavare, etc. 5° quæ ad decentem personæ compositionem spectant, ut barbam sibi tondere, vestes purgare, aliquid leve suere, eas corpori aptare, etc. 6° quæ ad iter faciendum necessaria sunt, ut currum et æquos præparare, etc.

3° *Pietas.* Hic agitur de pietate erga Deum, cujus ratione excusantur opera ad servitium Dei proxime pertinentia, ut cruces, imagines, reliquias in supplicationibus publicis gestare, campanas pulsare, organis insufflare, thuribulum agitare, altaria sertis, candelabris, vestimentis et similibus ornare, etc. hæc enim ad finem præcepti de sanctificatione diei dominicæ pertinent : ergo prohiberi non possunt, etiamsi aliquod inde percipiatur lucrum ob molestiam sustinendam, sicut in veteri Lege sacerdotes arcam circumferentes aut victimas die sabbati immolantes non peccabant. Ea vero quæ ad servitium Dei remote tantum pertinent et servilia sunt, ut lapides ad construendam ecclesiam cædere aut vehere, ornamenta facere aut reficere, linteamina lavare, serta pro altaribus componere, ecclesiam lavare, etc. prohibentur et peccata mortalia esse possunt.

Quidam apud Ligorio, l. 3, n. 293, docent quod ob solam pietatem liceat diebus dominicis et festivis, saltem

non solemnioribus, laborare, v. g. vestes pro pauperibus facere, agros ecclesiæ colere, lapides et ligna ad ejus constructionem vehere, etc. et nituntur cap. 5, tit. 9, l. 2 Decretal. in quo dicitur judicialia prohiberi feriis solemnibus, nisi necessitas urgeat, *vel pietas suadeat;* verum alii communius et probabilius hanc opinionem rejiciunt, quia præceptum colendi Deum et a servilibus abstinendi altioris est ordinis quam opera pietatis.

4° *Charitas,* scilicet erga proximum, si nempe pauperibus et infirmis pro tunc egentibus subveniendum sit etiam per quædam opera servilia : eo motivo rusticis vendere et ab eis emere licet diebus dominicis et festivis, ut jam notavimus.

5° *Necessitas,* sive propria, sive aliena, sive corporis, sive animæ; quia apud omnes receptum est legem humanam cum tanto detrimento non obligare. Unde sufficienter excusantur 1° qui, propter præteritam vel imminentem pluviam, fœnum vel segetes vertunt, ligant, asportant, congregant; qui urgente mandato vel necessitate, pontes, vias publicas aut alia similia conficiunt aut reficiunt; *a fortiori* qui in incendio succurrunt, inundantibus aquis aggeres opponunt, qui militant, propugnacula construunt, mœnia reparant, etc. 2° famuli a dominis ad laborandum coacti, modo id non fiat in contemptum præcepti, et timeant eorum indignationem aut aliud grave incommodum, v. g. ne dimittantur et alium dominum non facile inveniant : si tamen ad hanc præcepti violationem frequenter cogendi essent, talem dominum quam primum moraliter possent, id est sine gravi detrimento, deserere tenerentur : quod autem dicitur de famulis, *a fortiori* dicendum est de filiisfamilias et uxoribus a patribus et maritis ad laborandum coactis, et facultatem abstinendi aut domum deserendi non habentibus; 3° iidem famuli aut famulæ vestes suas diebus dominicis reficientes, si id aliis diebus facere non possint : suadendum est illis ut se locando tempus ad hæc facienda obtineant, ut in nonnullis regionibus fieri solet; at si hanc facultatem obtinere nequeant, ut sæpe contingit, inquietari

non debent, quia diebus dominicis talia ex sola necessitate agunt; 4° pauperes qui aliter se suosque sustentare non possunt, modo privatim et sine scandalo laborent, præsertim quando multi occurrunt dies festi, nisi dicatur eos potius mendicare teneri, *quod stultum est,* inquit Cajetanus. Sic generaliter theologi. Eadem ratione permittitur pauperibus diebus dominicis spicas derelictos colligere (*de glaner*) post vel ante assistentiam missæ; 5° ii quorum opera semel incœpta interrumpi non possunt absque gravi damno, ut coquentes lateres, calcem, vitrum, fundentes ferrum, et alii similes; 6° medici, chirurgi, pharmacopolæ necessaria ægrotis parantes; 7° pistores, qui ex usu nunc recepto panem recentem seu hujus diei habere tenentur, alioquin officina eorum desereretur : caveant tamen ne conficiant die dominica aut festiva panem quem die præcedenti conficere possunt absque notabili detrimento; 8° molitores, qui aqua aut vento existenti uti possunt, partim ob necessitatem, partim ob consuetudinem receptam, partim quia labor humanus est parvus : grana autem accersere aut farinam reportare non debent sine aliqua necessitate labori proportionata; 9° sartores qui conficiunt vestes funebres aut nuptiales tali die necessarias, et eas terminare nequeunt, neque per se neque per alios, nisi die festo laborent : non vero excusantur qui sæpius post mediam noctem in die dominica aut festiva diu laborant ut vestes promissas reddant, nisi rationabiliter timeant graves rixas, blasphemias aut alia similia, vel ne ab iis pro quibus laborant cum notabili sui damno deserantur; at in tali necessitate se non constituant nimiam quantitatem laboris accipiendo, vel minorem operariorum numerum habendo; 10° qui ferrant equos in via vel etiam a rusticanis sibi adductos, ipsi rusticani qui eos alia die adducere non possent sine notabili detrimento, qui currus casu fractos reficiunt, qui vomeres recudunt aut recudere faciunt, quia secus die sequenti arare non possent, qui falces percutiunt, etc. 11° barbitonsores, qui rusticanos, opifices aliosque continuis laboribus occupatos per hebdomadam, radunt,

capillos eorum cædunt et componunt, vel etiam ex usu nunc communi, alios, ob solam decentiam, radunt et comunt. Bened. XIV, dum erat Bononiensis archiep. instit. 43, statuit quid diebus festis facere possent vel non possent, horas eis assignavit pro arte sua exercenda. 12° Probabiliter excusantur qui, bonis fortunæ non copiose instructi, laborant, vendunt vel emunt propter occursum lucri gravis momenti et extraordinarii, quia pro iis tale lucrum non facere idem est ac grave damnum pati; et eo sensu Alexander III permisit ut halecia diebus dominicis et festis solemnioribus exceptis, caperentur: sic agere solent piscatores respectu aliorum piscium qui certo tempore ad littora maris accedunt, aut fluvios excurrunt. Ita *Billuart*, Ligorio, n. 301, et alii multi.

6° *Utilitas*, præsertim publica, si nempe de communi lætitia aut splendore agatur, v. g. de celebranda victoria, de præparando festo pro receptione principis, pro nativitate filii ejus, vel de alia exsultatione publica atque legitima.

7° *Parvitas materiæ :* omnes quippe fatentur hoc præceptum levitatem materiæ admittere, ac consequenter transgressionem ejus, ex genere suo mortalem, defectu materiæ fieri posse venialem. Communis sententia tenet laborare, sine causa excusante, per duas horas, sive continuas, sive separatas, peccatum esse mortale, maxime si labor sit valde servilis, ut cædere lapides, fodere terram. Ita Layman, Suarez, Busembaum et Ligorio, contra paucos sustinentes unam horam ad constituendum peccatum mortale sufficere, et alios nimis laxos qui ponunt pro materia gravi tertiam diei partem. Plurimi tres admittunt horas, si aliqualis concurrat causa excusans, licet per se non sufficiens, aut si labor leviter sit servilis et a servitio Dei parum distrahens, ut acupingere, minutiora opuscula facere, aptare, texere, etc. Si autem labor adeo sit levis ut pro nihilo reputari debeat, v. g. unum vel alterum punctum suere, unum fructum colligere, nullum est peccatum.

Quærunt theologi an dominus mandans sex vel decem famulis ut per horam die dominica laborent, mortaliter

peccet : quidam affirmant, quia opus fit grave respectu ipsius; alii communius negant, quia singuli operantes venialiter tantum peccant : dominus autem ideo peccat quia eos inducit ad peccandum : ergo venialiter tantum peccat, nisi grave præbeat scandalum. Fatendum est tamen eum sic agendo præceptum Ecclesiæ ob meras cavillationes elusurum ; multos enim inducendo operarios ad laborandum per horam singulis diebus dominicis et festivis, leviter tantum peccaret ut ingentia perficeret opera, quod sensui communi repugnare videtur. Unde libenter dicerem cum *Billuart : Doctioris judicium exspecto.*

Communiter docetur eum qui inter famulos habet infideles et amentes, contra Ecclesiæ præceptum non agere eos operibus servilibus adhibendo diebus dominicis et festivis, quia hi præceptis Ecclesiæ non tenentur. Caveat tamen ne scandalum præbeat, ut puta si tales eligeret famulos ut eos ad laborandum diebus dominicis adhiberet.

ARTICULUS TERTIUS.

DE IIS QUÆ DIEBUS DOMINICIS ET FESTIVIS PRÆCIPIUNTUR.

Quæ diebus dominicis et festivis præcipiuntur fidelibus, vel ab eis præstanda sunt, ad duo genera reducuntur, videlicet ad auditionem missæ et ad cætera pietatis opera : de quibus in duplici agemus paragrapho.

§ I. — De auditione missæ diebus dominicis et festivis.

Dicemus 1° de præcepto in genere audiendi missam his diebus, 2° de modo eam audiendi, 3° de missa parochiali, et 4° de causis ab audienda missa excusantibus.

Sectio prima. — De præcepto in genere audiendi missam diebus dominicis et festivis.

4° Dari hujusmodi præceptum, id est, omnes fideles usum rationis habentes, non legitime impeditos, cujus-

cumque sint status et conditionis, missam integram singulis diebus dominicis et festivis sub peccato mortali audire teneri, constat 1° ex concilio Agathensi, anno 506 celebrato, can. 47, ubi legitur : « Missas die dominico a » sæcularibus totas audiri speciali ordinatione præcipi- » mus ; ita ut ante benedictionem sacerdotis egredi popu- » lus non præsumat : qui si fecerint, ab episcopo publice » confundantur ; » 2° ex concilio Aurelian. anno 511 habito, in quo idem omnino statuitur, can. 26 ; 3° ex Decreto, 3 p. dist. 1 can. 64, ubi propria concilii Agath. verba referuntur, et aliis seq. can. 4° ex usu generaliter recepto, et ex fidelium persuasione ac pastorum doctrina, tum privata, tum publica ; 5° ex damnatione seq. propositionis ab Innocentio XI, anno 1679, et a clero Gallicano, anno 1700 : « Satisfacit præcepto de audiendo sacro, » qui duas ejus partes, imo quatuor simul a diversis ce- » lebrantibus audit. » Multi olim docebant, saltem ut probabile, satisfieri præcepto de audienda missa si audirentur duæ medietates, etiam inverso ordine, v. g. a consecratione usque ad finem, deinde a principio usque ad consecrationem, etiam cum aliquo temporis intervallo, nimirum unius horæ, ut videre est apud Ligorio, l. 3, n. 311 : hæc vero sententia, post condemnationem dictæ propositionis, admitti non potest.

2° Quæ omissio peccatum mortale constituat, non sibi consentiunt doctores : plures dicunt grave esse peccatum omittere ab initio usque ad epistolam exclusive ; alii dicunt usque ad epistolam inclusive ; alii usque ad evangelium inclusive, modo deinde audiatur usque ad ultimum evangelium, et adhuc concedunt *Credo*, qui non est pars regularis, voluntque eum graviter non peccare qui venit ante offertorium, ex quo missa olim incipiebat. Ligorio, l. 3, n. 310, declarat secundam sententiam sibi probabiliorem videri, eam scilicet quæ tenet omissionem usque ad epistolam inclusive esse gravem : major et sanior pars theologorum huic sententiæ adhærere mihi videtur.

3° Qui a principio usque ad communionem audivit et cætera omittit, graviter non peccat, ut fert sententia

communis, neque si omnia ante epistolam et simul omnia post sumptionem omittat, ut aiunt Suarez et alii plures, volentes tamen peccatum esse mortale si omissio ipsam complecteret epistolam. Solum omittere offertorium non reputatur grave : item abesse tempore quo cantatur *Credo* aut *Præfatio*, aut dum concionatur, vel cantus musicalis perficitur, etsi longe protrahatur ; quia hæc ad essentiam missæ non pertinent. Omittere vero consecrationem et communionem vel alterutram, ex communiori sententia, aut partem canonis a consecratione usque ad *Pater* exclusive, aut diversas partes non essentiales, quæ grave constituunt objectum, peccatum est mortale.

4° Qui ante consecrationem advenit et aliam missam audire non potest, reliquum hujus missæ audire tenetur, juxta omnes, quia essentia sacrificii adhuc restat. At si post consecrationem tantum adveniret, *Collet, Billuart*, et alii volunt eum teneri adhuc partem remanentem audire, obligationem audiendi missam obligationi divinum recitandi officium comparantes : alii vero, inter quos Ligorio, negant, quia ubi essentia missæ deficit, cessat obligatio eam audiendi, dum, e contra, cum officium sit oratio, semper dividi potest. Pius fidelis partem tutiorem semper eliget in eo casu.

5° Qui partem etiam minus essentialem, sed notabilem, omisit, aliam audire debet missam, si possit, quia missam integram audire tenetur. Hanc sententiam ut probabiliorem tradit Ligorio, post Salmanticenses.

6° Qui tres audire teneretur missas, unam ex lege ecclesiastica, alteram ex voto et tertiam ex præcepto confessarii, certe non satisfaceret tres simul a tribus sacerdo tibus celebratas audiendo, quia intentio voventis aut confessarii præsumi non potest fuisse ut missæ sic audirentur. At si auditio missæ fuisset injuncta aut voto promissa pro tali die festi, sine addito, unicam missam audire sufficeret, quia nihil vetat quominus opus ab Ecclesia jam præceptum voveatur aut in pœnitentiam injungatur.

7° Nulla existit obligatio proprie dicta audiendi missam

aliis diebus præter dominicas et festa de præcepto. *Ita omnes.* In die Nativitatis Domini, quamvis tres celebrentur missæ, unica tamen audienda est de præcepto, ut fert unanimis sententia.

Sectio secunda. — De modo audiendi missam ut satisfiat præcepto.

Præter integritatem de qua diximus tres requiruntur conditiones, videlicet præsentia moralis, præsentia religiosa et attentio conveniens.

1° *Præsentia moralis ;* præcipitur enim assistentia missæ, auditio missæ : requiritur ergo ut hæc verba sensu naturali accepta, sint vera : porro non reputarentur vera, nisi adesset præsentia moralis, ita ut, omnibus circumstantiis perpensis, merito dici possit : Hi audiunt missam vel assistunt missæ. Unde 1° qui tempore missæ dormit in ecclesia, pingit, scribit, docet, confabulatur, labori corporali incumbit, vel ebrius est, missæ non assistit, quia ibi præsens est tantum physice et non moraliter ; 2° nec qui a longe stans, etsi templum, altare, turbam videat, quia in usu communi dici non potest audire et moraliter adesse. Quanta autem ad hoc requiratur distantia non constat : card. de Lugo et Escobar a Ligorio citati, l. 3, n. 312, dicunt distantiam triginta passuum non obstare : alii id non admittunt, et Ligorio nihil pronuntiat. Sat inclinor ad judicandum hominem in tali distantia positum, actionem missæ per motus assistentium vel per alia signa distinguentem, valide assistere ; qui enim eum tunc viderent, interrogati quid faciat, responderent : Audit missam, assistit missæ. Extra casum legitimi impedimenti, hic modus tamen eligi non posset, utpote graviter impugnatus. 3° Qui stat prope ecclesiam, sed extra, in loco ubi nihil videt, nec audit, nec distinguit, valide non potest assistere : imo id verum est etiamsi stet in ecclesia, si magna sit et missa celebretur in capella distantissima, vel ita clausa ut ipse nihil distinguere possit. 4° Contra vero missæ valide assistit qui,

etsi sacerdotem non videat nec audiat, partes missæ distinguit per sonitum campanulæ, per cantum chori, per motus assistentium quibus moraliter jungitur, licet sistat extra ecclesiam, in qua turba contineri non potest : item qui est post altare, post columnam, post parietem, modo missæ assistere intendat et partes ejus distinguat; reputatur enim moraliter præsens : item qui est positus in camera, vel in domo vicina, unde per portam vel fenestram altare aut assistentes videat, vel saltem partes missæ distinguat, etsi parva existat distantia inter locum in quo est et ecclesiam. Communius tamen docetur eum moraliter adesse non censeri, si platea aut via publica intercedat. Vide Ferraris, v° *Missæ sacrif.* art. 117, n. 18. 5° Qui per breve tempus absunt ad pulsandam campanam, ad quærendum vinum aut aquam, ad excitandum thuribulum, etc. moraliter adesse censentur, tum quia hæc ad actionem sacrificii pertinent, tum quia modicæ hujusmodi absentiæ pro nihilo reputantur, nisi per consecrationem aut communionem locum haberent. 6° Surdi et cæci missam audire tenentur, quia eo ipso quod pie sint in loco ubi, sensibus sibi restitutis, videre et audire possent, moraliter judicantur esse præsentes.

2° *Præsentia religiosa ;* præcipitur enim actus religionis : necessaria est ergo intentio Deum honorandi. *Ita omnes.* Non tamen requiritur intentio satisfaciendi præcepto, quia, ex dictis in tractatu de Legibus, intentio satisfaciendi ordinarie non cadit sub præcepto. Unde qui iret ad ecclesiam, missæ assisteret, ex solo timore, ex mera hypocrisi, vel ei adesset velut comœdiæ, non satisfaceret.

3° *Attentio conveniens.* Certum est aliquam necessariam esse attentionem, quia secus auditio missæ non esset actus humanus. Attentio actualis optima esset, sed non exigitur, ut omnes concedunt : attentio habitualis aut interpretativa sufficere non potest, quia non redderet actum humanum, utpote illum minime dirigens. Requiritur ergo et sufficit attentio virtualis, quæ videlicet fuit actualis et in serie actionum moraliter perseverare censetur,

puta si fidelis adeat ecclesiam cum proposito audiendi missam, et ibi involuntarie distractus, quid agatur non advertat. Plurimi olim negarunt ad satisfaciendum præcepto audiendi missam requiri attentionem internam, hoc principio innixi, quod Ecclesia actus mere internos præcipere nequeat. Verum alii communius et longe probabilius eam necessariam esse contendunt, et rationem adversariorum esse nullam ; etenim apud omnes constat Ecclesiam præcipere posse actus internos quatenus ad actus externos essentialiter pertinent, v. g. contritionem cordis in confessione sacramentali : id est, præcipiendo confessionem, eo ipso præcipit contritionem ; ita et præcipiendo auditionem missæ, attentionem internam necessario exigit.

Attentio autem ista potest esse triplex, nempe : 1ª ad verba et actiones sacerdotis, cum generali proposito actum religionis exercendi, etiamsi sensus eorum non intelligatur ; 2ª ad sensum et mysteria per verba et actiones sacerdoti significata, et 3ª ad Deum laudandum et orandum per preces, meditationes aliosve actus. Hæc ultima est bona : convenit tamen, inquit *Billuart,* ut sic orantes sint attenti ad principaliores missæ partes, nimirum consecrationem et communionem. Secunda est melior, *ut patet :* prima stricte sufficit, quia nullibi præcipitur ut audiens missam aliquas preces fundere aut meditationes facere teneatur ; sufficit quod ex pia intentione assistat sacerdoti nomine omnium præsentium ac totius ecclesiæ celebranti et oranti. Unde 1° satisfaciunt rusticani qui coronam precatoriam vertunt tempore missæ, et qui nec librum nec coronam habent, nec aliquas preces determinatas recitant, sed tantum sacrificio assistunt, modo per integram missam moraliter præsentes adsint, saltem ex generali intentione Deum per hanc actionem honorandi. Caute quidem erudiendi et ad religiosiorem assistentiam hortandi sunt, sed expedit ut nimis præcipitanter tanquam rei peccati mortalis non habeantur. Item qui in missa solemni de cæremoniis ejus passim occupantur, ut sacristæ, cantores, musici, organici, tym-

panistæ, quia eorum actus ad Dei cultum referuntur, et necessario non impediunt piam attentionem ad ea quæ in altari geruntur. Item eulogiarum distributores et eleemosynarum collectores satisfacere possunt, modo ad missam simul attendant; quod si prævideant se hanc attentionem præstare non posse, missam privatam prius aut posterius audire debent, si commode possint. 2° Non satisfaciunt, e contra, qui per notabilem missæ partem confabulantur, imagines considerant, apparatus templi lustrant, inscriptiones aliave profane legunt, scientias meditantur, libros etiam pios præ manibus habent ad discendum et non ad orandum, vel aliter exterius aut interius voluntarie distrahuntur. Distractiones autem censentur involuntariæ quando quis non advertit se de iis objectis cogitare, vel esse tempus missæ. Nec pariter satisfaceret qui tempore missæ prolixæ sacramentaliter confiteretur, aut confessiones audiret, quia etsi actum religionis exerceret, ad missam non attenderet, nec eam audire censeretur; secus, si breviter et quasi per transennam confessionem absolveret, aut si horas canonicas recitaret, quia attentio ad missam requisita non necessario impediretur, quamvis pii clerici id tempore missæ facere non soleant, nisi adsit causa excusans.

Sectio tertia. — De missa parochiali.

1° Constat ex variis testimoniis primorum sanctorum Patrum, ut S. Ignatii martyris, S. Justini, Tertulliani, etc. fideles consuevisse diebus dominicis in eumdem locum convenire, ubi episcopus præerat, sacrum faciebat, divinam Eucharistiam administrabat, conciones habebat, etc. Concilium Eliberitanum, anno 305 habitum, can. 21, statuit : « Si quis in civitate positus, tres dominicas ad ecclesiam non accesserit, pauco tempore abstineat, ut correptus esse videatur. » Concil. Sardicense, anno 347 celebratum, idem renovavit ac præscripsit, can. 14 et 15, et hæc dispositio fuit admissa tum apud Latinos, tum apud Græcos. Nam in concilio Trullano,

anni 692, habetur, can. 80 : « Si quis... in civitate agens » tribus diebus dominicis in tribus septimanis una non » conveniat, si sit quidem clericus, deponatur ; si vero sit » laicus, segregetur. »

2° Ex his canonibus universaliter receptis pleraque ritualia nostra, statuta synodalia, concilia provincialia tradunt ut præceptum assistentiam missæ parochiali. Hinc in rituali nostro, sicut in aliis multis, denuntiatur pœna excommunicationis ferendæ sententiæ in eos qui, absque legitima causa, per tres consequentes dies dominicas a missa parochiali abessent.

3° Religiosi Mendicantes prædicare cœperunt in decimo quinto sæculo, primo in Germania, deinde in aliis regionibus, fideles præcepto audiendi missam satisfacere missis regularium assistendo, et ad missam parochialem non teneri : magna inde exorta est dissensio inter regulares, præsertim Mendicantes ex una parte, et parochos ac episcopos ex altera parte. Sixtus IV, ex ordine Fratrum Minorum assumptus, per constitutionem anni 1478, prohibuit ne Fratres Mendicantes prædicarent « parochianos non teneri audire missam in eorum parochiis diebus festivis et dominicis, cum jure cautum sit, *inquit*, » illis diebus parochianos teneri audire missam, in eorum » parochiali ecclesia. »

4° Concil. Trid. sess. 24, cap. 4, de Reform. sic habet: » Moneat episcopus populum diligenter teneri unumquemque parochiæ suæ interesse, ubi commode id » fieri potest, ad audiendum verbum Dei. » Quamvis concilium de auditione missæ non loquatur, S. Carolus Borromæus in concil. Mediol. VI, multa concilia provincialia et statuta synodalia ac ritualia illius decretum de missa sicut de concione intellexerunt; ideoque in brevibus quæ Romæ conceduntur pro missis in privato oratorio celebrandis, exigitur 1° ut unica celebretur missa; 2° ut excipiantur dies Paschatis, Pentecostes, Nativitatis Domini, et alii solemniores; 3° ut in præsentia tantum oratorium privatum habentis, natorum, familiæ et hospitum suorum nobilium celebrari possit; 4° ut id fiat

sine quorumcumque jurium parochialium præjudicio.

5° At Bened. XIV, de Synodo diœces. l. 11, cap 14, n. 7 et seq. notat 1° jure communi et antiquissimo, concilio Sardicensi anteriori, cautum esse ut singuli fideles diebus festis missæ parochiali adsint, idque pluribus conciliorum et summorum Pontificum decretis sancitum fuisse; 2° his sanctionibus derogatum esse contraria consuetudine et posterioribus summorum Pontificum constitutionibus, nempe Leonis X, anno 1517, S. Pii V, anno 1567 et Clementis VIII, anno 1592; 3° nunc licere missam diebus dominicis et festivis audire, non solum in ecclesiis regularium, pro quibus data sunt summorum Pontificum privilegia, sed in qualibet alia ecclesia, modo non sit capella seu oratorium privatum, « quia » contraria consuetudine in toto orbe Christiano recepta » derogatum est præcepto audiendi missam parochia- » lem : » deinde multos citat theologos pro ea sententia stantes; 4° episcopum pœnis adigere non posse subditos ad missam parochialem neque ad concionem in parochia auscultandam, sed tantum exhortari debere; et ideo constitutiones episcopi Midensis hac de re latas et præceptivas, ex sacræ Congreg. concil. Trid. sententia reformatas fuisse.

Hinc sequitur, 1° generalem nunc non existere legem ecclesiasticam fideles ad audiendam missam parochialem stricte obligantem; 2° eos tamen hortandos esse ad frequentandam propriam ecclesiam, tum ad assistendum missæ parochiali, quæ pro cunctis parochianis celebrari debet, ac proinde valde convenit ut omnes, quantum fieri potest, ei adsint; tum ad concionem ibi auscultandam, et alia rudimenta suscipienda; 3° eos qui, ob aliquam causam, licet non gravem, in alia ecclesia, sive viciniori, sive commodiori, absque proprii parochi contemptu, communiter intersunt, non ideo habendos esse ut reos peccati mortalis; et si aliqua sit ratio, nullum esse peccatum, præsertim si assistant in altera parochia, ubi eadem videant et audiant quæ videre et audire possent

in propria parochia. Ita ferme episcopus Bellicensis, in suo Rituali annni 1830.

Cæterum quilibet episcopus omnem anxietatem tollere potest, declarando se nolle suos diœcesanos ad missam parochialem sub gravi obligari, ut a multo tempore jam declararunt Cenomanenses episcopi, volentes eos ad id exhortandos quidem, sed non cogendos esse.

Sectio quarta. — De causis ab audienda missa excusantibus.

Ab obligatione audiendi missam diebus dominicis et festivis excusat :

1° Dispensatio legitime concessa, quia de natura est legis positivæ ut vinculum ejus per legitimam dispensationem tolli possit.

2° Impotentia physica, quia repugnat aliquem teneri ad impossibile. Hinc excusantur incarcerati, lecto decumbentes, navigantes in mari, inter infideles vel hæreticos ubi missa non celebratur, degentes, etc. Qui autem prævidens se non habiturum missam, ad hæreticos vel infideles iret absque sufficienti causa, transgressor præcepti de audienda missa reputaretur : secus si legitimam haberet huc eundi ibique manendi causam, v. g. ad procurandum bonum publicum, ad exercendam mercaturam sustentationi suæ familiæ necessariam, etc.

3° Impotentia moralis, id est notabilis difficultas, quia apud omnes receptum est legem Ecclesiæ non obligare cum tanto incommodo. Hinc excusantur 1° infirmi, etsi non decumbentes, qui timent non leve incommodum, vel notabilem moram ad convalescendum, aut capitis gravamen, aut virium lassitudinem : in dubio an infirmitas sit sufficiens, standum est judicio medici, aut superioris, aut parochi, aut alterius gravis personæ; et etiam, ait Ligorio, n. 325, suo judicio acquiescere potest infirmus, si ita prudenter judicet. Si autem, petito consilio, dubium adhuc perseveret, multi volunt præceptum obligare, quia in dubio pars tutior est eligenda : alii vero

multi dicunt illud non obligare, quia tunc adest periculum gravis damni, et judicandum est matrem Ecclesiam in tali casu non obligare; quod Ligorio æstimat valde probabile; 2° excommunicati et interdicti, quia missæ assistere non possunt licite, quin prius fuerint absoluti : at si absolutionem facile obtinere possint, et omittant eam petere, ab auditione missæ coram Deo non excusantur juxta Bonacina, *Collet*, Continuat. *Tournely*, t. 4; nam, inquit Ligorio, n. 325, « quisquis tenetur cum levi in» commodo tollere impedimenta ut gravi præcepto satis» faciat. » 3° Multi et communius dicunt eum qui habet privilegium oratorii privati, sacerdotem propriis expensis conducere non teneri ut missam audiat, quia privilegium est favor et non onus, et talis conductio est notabile incommodum. Verum si missa facile haberi possit gratis aut fere gratis, probabilius est dari obligationem eam audiendi, quia, licet nemo teneatur uti privilegio, tenetur tamen satisfacere præcepto, dum potest sine notabili incommodo.

4° Quodcumque rationabile motivum quo quis bona fide judicat se ad missam tali die audiendam non teneri. Ita Suarez, Layman, Bonacina, Busembaum, Ligorio, etc. Ubi enim viri prudentes sic communiter judicant se recte excusari, durius esset eos de peccato mortali accusare. Hinc sufficienter excusantur 1° custodientes domos vel greges : si tamen plures sint custodes, et unica celebretur missa, alternatim eam debent audire; et si duæ dicantur, ambo assistere debent successive. Vir exigere non potest ut uxor domi semper remaneat, quia est domina et non ancilla : debet ergo et ipse eam vice sua custodire; quod præstare potest ut ancilla missam audiat. 2° Matres et nutrices quæ neminem habent cui relinquant parvulos, nec eos ducere possunt ad ecclesiam sine notabili assistentium perturbatione. 3° Famuli et *a fortiori* uxores et filii familias, si ministerium suum omittere non possint sine notabili detrimento domini, aut si contra jussum ejus, licet injustum, ire non possint absque gravi incommodo, puta si indignationem ejus incurrerent, si famu-

latum amitterent, nec alium de facili invenirent. 4° Milites qui, in miserrimis temporibus nostris, divinis officiis assistere non possunt, quin commilitonum irrisiones, exprobrationes aliaque ludibria adversum se provocent, ab audienda missa excusantur. 5° Si notabilis sit difficultas eundi ad ecclesiam ob distantiam, maxime si via sit difficilis, cœlum pluvium : et habenda est ratio personarum, loci, temporis et consuetudinis; spatium enim unius millarii (*un tiers de lieue*) potest esse nimis molestum respectu nobilis puellæ, et pro nihilo reputatur a forti rusticana; iter unius leucæ non est grave pro plerisque, dum tempus est serenum et via sicca; est vero incommodum, si gradiendum sit nocte, in nive, in aqua, in cœno, sub pluvia aut frigore, etc. Hæc igitur pensanda et ex æquo et bono judicanda sunt; sæpe rationes non absolute sufficiunt, et tamen personas ex bona fide agentes, si non a toto, saltem a tanto, id est a mortali peccato excusant. 6° Viator, si aliunde commodam amitteret occasionem itineris, v. g. socios, cum viam ignoret, aut pericula timeat, si graviores subire deberet expensas. 7° Occasio lucri extraordinarii et transitorii, ut multi affirmant apud Ligorio, n. 332, et quidem merito; alioquin dicendum foret legem Ecclesiæ cum magno obligare posse incommodo, et plures ex præcedentibus decisionibus rejiciendæ essent. Eo principio innixi, plurimos excusamus operarios qui certo anni tempore eunt Parisios, Belgium, vel in alias regiones, et acceptant laborem apud dominos qui permittere nolunt eos missam audire, si aliunde lucrum inde proveniens ipsis vel familiæ sit necessarium aut saltem maximi momenti, et faciant quod in se est moraliter ut missam audiant et diebus festivis non laborent. Non vero permittimus, ob lucrum faciendum, eligere conditionem in qua missa fere nunquam audiri posset, etsi hoc lucrum ad sustentationem familiæ gravis esset momenti; quia aliud est missam quandoque vel per aliquod temporis spatium omittere, et aliud eam fere nunquam audire et cuncta Christiani exercitia omittere.

5° Charitas; quia in concursu duarum legum quarum

una est naturalis et altera ecclesiastica, lex naturalis præferenda est : porro auditio missæ est de præcepto ecclesiastico, et officium charitatis de lege naturali : ergo, etc. Unde 1° qui curam habent infirmi, ab audienda missa excusantur, si eum deserere non possint sine periculo majoris infirmitatis, nimiæ anxietatis, aut alterius notabilis incommodi : in dubio an ratio sit sufficiens ut omittatur missa, non deserendus est infirmus, ut fatetur ipse *Collet*; 2° qui auxilium proximo grave damnum patienti ferre potest, v. g. in incendio, in hostium vastatione, in messis deperditione, etc. 3° Qui rixas, jurgia, duella, lites, turpia, etc. impedire potest, sufficientem habet rationem ut a missa hac die abstineat. Item puella quæ certo novit quod egrediendo tali die, futura sit alicui in particulari causa ruinæ spiritualis, seu occasio gravis peccati, ab audienda missa sufficienter excusatur, cum ex charitate agat; sed communius docetur illam ad hujusmodi abstinentiam non teneri saltem sub gravi, aut plus quam semel aut iterum, quia utitur jure suo, et si alter passurus sit damnum spirituale, hoc sibi soli imputare debebit.

6° Consuetudo, quæ vim habet, ut omnes fatentur, legem introducendi, abrogandi, mutandi et interpretandi : ubi ergo mos invaluit ut in tali vel tali circumstantia omitteretur missa etiam a personis timoratis, indicium est Ecclesiam tunc obligare nolle, quia grave subeundum esset incommodum. Sic 1° damnari non possunt puerperæ quæ, in nonnullis regionibus, etsi convaluerint, ecclesiam adire non solent, nisi uno mense vel sex septimanis post partum; 2° mulieres conjugatæ primis diebus post mortem sponsi; 3° honestæ puellæ quæ, ex seductione, factæ sunt gravidæ, ut famam suam conservent. Cæterum hæ omnes non excusarentur, si ob alia negotia domo exirent. 4° Excusari potest puella quæ cum magno rubore proclamationes proprii matrimonii audire teneretur, si aliam missam audire non possit; 5° item mulieres quæ non habent vestes juxta statum suum decentes, vel famulum aut sociam, sine quibus magno

rubore suffunderentur; at si missam valde mane audire possint, ab ea audienda non excusantur, quia tunc grave non timetur incommodum.

Quæritur 1° an qui ab audienda missa legitime excusantur, alium religionis actum in compensationem elicere teneantur?

R. Certum est eos ad nullum teneri vi præcepti ecclesiastici quo missæ assistentia præcipitur, et nihil ultra. At, ut notat *Billuart*, cum, ex præcepto naturali, aliquando divinis vacare debeamus, aliquam hujusmodi compensationem Deo præstare debent; non tamen die dominica potius quam altera die, quia præceptum naturale non determinat tempus. Qui ergo preces matutinas et serotinas recitat, missam infra hebdomadam audit loco dominicæ, huic naturali præcepto plene satisfacit.

Quæritur 2° an homo in statu peccati mortalis missæ assistens, præcepto satisfaciat?

R. 1°. Qui cum actuali ad peccatum mortale affectu audit missam, peccat, quia saltem aliquam facit injuriam Deo, sacrosanctum missæ sacrificium cum celebrante ei offerens, dum in peccatis perseverare intendit; non tamen arcendi sunt sic affecti ab audienda missa, sed hortandi ut affectum deponant et eam recte audiant. Hoc autem peccatum, juxta *Billuart,* Henricum a S. Ignatio citantem, culpam venialem non excedit.

R. 2°. Qui missam sic audit, modo eam audire intendat, et actum religionis exerceat, licet peccet in modo eam audiendi, satisfacere videtur præcepto, quia lex præcipit substantiam actus, non autem modum, nisi modus sit de intrinseca ratione actus, qualis est, v. g. attentio mentis in auditione missæ aut recitatione Horarum, sine qua actus non esset religiosus. Ita, cum multis aliis, Sanchez, Sylvius, t. 2, *Billuart,* etc. qui dicunt hanc sententiam esse communiorem. Unde qui missæ vel officio pro defunctis cum affectu ad peccatum assistunt, stipendia restituere non tenentur, modo aliunde debitam habuerint attentionem. Vide quæ diximus de recitatione divini officii cum actuali proposito peccandi, § 3, ad calcem.

§ II. — De aliis pietatis operibus diebus dominicis et festivis agendis.

Plures theologi et auctores ascetici, præsertim in Gallia, docuerunt absolute totam diem dominicam et festivam sanctificandam esse, ex præcepto divino et ecclesiastico, et eos qui ab operibus servilibus abstinent, missamque audiunt et reliquum tempus in otio, in vanis colloquiis, in ludis et comessationibus terunt, a gravi peccato excusari non posse.

Cæteri vero theologi, post S. Th. finem præcepti ab ipso præcepto sedulo distinguentes, dicunt :

1° Convenientem dierum dominicarum et festivarum sanctificationem postulare quidem ut fideles, præter cessationem ab operibus servilibus et auditionem missæ, alia pietatis opera exerceant, v. g. actus fidei, spei, charitatis, contritionis eliciant, sacram concionem audiant, officiis vespertinis assistant, Scripturam sacram aut alios pietatis libros legant, ignaros erudiant, necessitatem patientibus auxilium præbeant, etc. multo magis expedire ut a negotiis sæcularibus, lusibus, spectaculis, choreis, venationibus, comessationibus, compotationibus abstineant, et ad hoc referendas esse multas auctoritates a P. Alexandro aliisque auctoribus citatas.

2° Vi præcepti divini aut ecclesiastici fideles non teneri prædictis diebus interiores actus fidei, spei, charitatis aut contritionis elicere, quia nullibi legimus tales actus his diebus esse præceptos ; nec sacram concionem audire, propter eamdem rationem : tenentur quidem episcopi et parochi verbum Dei per se vel per alios singulis diebus dominicis et solemnioribus festis populo annuntiare, ut alibi ostendemus ; sed communiter docetur fideles, aliunde sufficienter eruditos, aut alia via erudiendos, concionibus et catechismis assistere non teneri : quod autem dicit concilium Trid. « Moneatque episcopus populum diligenter unumquemque teneri parochiæ suæ interesse, ubi commode id fieri potest, ad audiendum verbum Dei, » strictum non de-

notat præceptum, alioquin non diceret, *ubi commode id fieri potest;* et insuper eo sensu prædicta accipiuntur verba.

3° Obligari fideles, sub peccato veniali, Vesperis adesse diebus dominicis et festis, nisi legitime impediantur, maxime in Gallia, in Belgio et in aliis regionibus, ubi sic fert populi Christiani consuetudo. Leves tamen rationes ab ea obligatione excusant. *Ita communissime theologi.*

4° *Sequitur ex dictis,* eos qui diebus dominicis et festis ab operibus servilibus abstinent et missam debito modo audiunt, cunctis aliis religionis operibus neglectis, licet reprehensibiles, præcepto de sanctificandis præfatis diebus satisfacere quoad substantiam, ita ut mortaliter non peccent. Absolvi ergo et ad communionem paschalem admitti possunt, si nihil aliud obstet, quamvis fortiter hortandi sint ad ea præstanda vel fugienda quæ optimi Christiani præstare aut fugere solent, et ad quæ sancta mater Ecclesia tam sollicite et constanter incitat.

Hinc patet quanti momenti sit distinctio a S. Thoma inducta inter rem præceptam et finem præcepti, sub præcepto non contentam : quam distinctionem plurimi non satis attendentes, in vagam abeunt doctrinam, vel rigidiores emittunt sententias.

CAPUT QUARTUM.

DE QUARTO DECALOGI PRÆCEPTO.

Hoc præceptum continetur in Exod. xx, 12, his verbis : *Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longævus super terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi.*

Etsi patris et matris nomine ii præcipue intelligantur ex quibus generati sumus, « in hoc tamen præcepto, in- » quit S. Th. 2 2, q. 122, art. 5, ad 2, intelligitur mandari

» quidquid pertinet ad reddendum debitum cuicumque » personæ, sicut secundarium includitur in principali. » In præsenti ergo capite dicemus de mutuis officiis 1° parentum et liberorum, 2° pastorum et fidelium, 3° principum et populorum, 4° virorum et uxorum, 5° dominorum et famulorum, 6° magistrorum et discipulorum.

ARTICULUS PRIMUS.

DE MUTUIS PARENTUM ET LIBERORUM OFFICIIS.

Investigandum occurrit 1° quid parentes debeant liberis, et 2° quid liberi debeant parentibus.

§ I. — De obligationibus parentum erga liberos.

Nomine parentum intelliguntur omnes ascendentes in utraque linea, tum in consanguinitate, tum in affinitate, sicut per liberos intelligendi sunt omnes descendentes.

Certum est parentes id omne præstare teneri liberis, quæ unusquisque proximo suo debet, quia neminem habere possunt propinquiorem quam proprios filios, et vox naturæ clamat hominem qui prolis suæ curam non haberet, feris ipsis deteriorem fore. Duplicis autem generis distinguitur cura parentum erga filios, una corporalis, et altera spiritualis.

De officiis parentum erga filios curam corporalem respicientibus.

1° Debent parentes, quantum moraliter possunt, omne corporale detrimentum a liberis suis sedulo avertere, alioquin feris deteriores se ostenderent. Caveant ergo ne fiant lusci, claudi, gibbosi vel aliter deformes, ne cadant in ignem vel aquam, ne devorentur a bestiis etiam domesticis, ne sibi nimio ploratu, vel aliquo instrumento noceant, ne in eodem lecto dormientes suffocentur. Unde

manifeste contra hoc præceptum peccant mulieres gravidæ quæ gravia gerentes onera, immoderato labori vacantes, currentes, saltantes, intemperanter bibentes aut comedentes, periculo abortus esse exponunt; item patres qui uxores percutientes aliisve modis vexantes, abortare faciunt, etc.

2° Tenentur filiis etiam illegitimis conferre alimenta, vestitum, habitationem et quidquid ad honestam sustentationem, juxta proprium statum, necessarium est; imo et, post mortem, convenientes exequias ac preces consuetas pro ipsis faciendas curare. *Ita omnes.* Hinc graviter peccant 1° qui prolem suam, sive legitimam, sive illegitimam, in xenodochio exponunt, nisi vel magna necessitas, vel conservatio honoris id exigat; et, in ultimo casu, datur obligatio impensas a xenodochio faciendas compensandi, juxta ea quæ in tractatu de Restitutione diximus; qui diligentiam saltem mediocrem non adhibent ut acquirant bona ex quibus liberos convenienter sustentent, et futuro statui eorum provideant: *Non enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis*, II Cor. XII, 14; 3° qui artem statui congruentem aliudve genus decenter vivendi liberos non docent, nec docendos curant; 4° *a fortiori* qui pigritia, negligentia, potationibus, comessationibus, lusibus, imprudentibus negotiis rem familiarem dissipant, et familiam ad statum fortunæ conditione sua inferiorem deducunt; 5° qui, absque legitima causa, convenientem negant dotem filiæ pro ineundo matrimonio, vel pro ingressu in religionem, vel exhæredant aut exhæredare sibi proponunt filium, quia statum clericalem aut religiosum vult amplecti. Dico *absque legitima causa*; quia, ex art. Cod. 204, liberi nunquam habent actionem in patrem et matrem ut obtineant dotem, et fieri potest ut, ex jure naturali, parentes sufficientem habeant rationem denegandi dotem, v. g. puellæ quæ sine eorum consensu indigno vult nubere. Ut probabilius tamen docent Sanchez, Salmanticenses, Ligorio et alii, patrem (et, defectu patris, matrem) teneri jure naturali filiæ ipso invito nuptæ etiam indi-

gno alimenta præstare si egeat; item et filio qui, spreto ejus consensu, nuptias contraxit, et uxori ejus et filiis.

Nunc parentes filios penitus exhæredare non possunt ob quamcumque rationem, quia lex aliquam portionem descendentibus et ascendentibus absolute reservat : de illa igitur in filii detrimentum disponere non possunt, nisi per fraudem in foro interno, sicut et in externo, reprobandam. *Cod. civ. art.* 913 et seq.

3° Mater prolem suam, sive legitimam, sive illegitimam, proprio lacte tenetur alere, nisi justam habeat excusationem, v. g. infirmitatem, debilitatem, nobilitatis splendorem ; aut consuetudinem legitime introductam ; ad hoc enim natura evidenter impellit, ut in Philosophia morali, p. 252 ed. 3[a] ostendimus. Hæc tamen obligatio non est sub gravi, juxta Busembaum et Ligorio, modo proles bonæ committatur nutrici.

4° Si filius debita ad recte vivendum contraxerit, pater ea solvere debet, cum illum enutrire teneatur. Cætera vero debita, alio titulo contracta, non debet, nisi ex benevolentia et quodam honore, quia ipsi imputari non possunt. Nec alimenta, vestitum aliaque ad honestam sustentationem necessaria debet filio qui per bona sua vel per industriam sibi providere potest, vel qui tantæ est ingratitudinis aut animi tam flagitiosi, ut a patre abjici mereatur. Ita *Collet*, Continuat. *Tournely*, t. 6. Alii vero hunc casum excipere non videntur, ubi de alimentis et aliis ad sustentationem omnino necessariis agitur.

De officiis parentum erga liberos curam spiritualem spectantibus.

1° Curare debent ut liberi pie Christianeque instituantur, juxta hæc B. Pauli verba, I Tim. v, 8 . *Si quis suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit et est infideli deterior;* et, Eph. VI, 4 : *Et vos patres nolite ad iracundiam provocare filios vestros, sed educate illos in disciplina et correptione Domini.* Ideo enim matrimonium

ad dignitatem sacramenti evectum est, ut nata proles in Christo renascatur et ad vitam æternam præparetur: porro nisi tenella puerorum voluntas in bonum flectatur, ad malum proruet, et vitio semel assueta, ad virtutem inclinari vix deinceps poterit, ut ait sapiens, Prov. XXII, 6 : *Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea.* Debent ergo 1° curare ut quam primum gratia baptismatis regenerentur; 2° eos vix loquentes præcipua Christianæ doctrinæ capita docere, et corda eorum ad Deum omnium creatorem ac gubernatorem inclinare; 3° eos adhuc teneros matutinis ac serotinis orationibus, Ecclesiæ officiis, catechismis et concionibus assuefacere; 4° eosdem a fallacibus mundi illecebris, pompis et voluptatibus avertere; 5° eis præficere magistros doctrina et multo magis gravitate morum conspicuos : semper habeant in mente hæc proverbiorum verba, XIII, 24 : *Qui parcit virgæ, odit filium suum*; *qui autem diligit illum, instanter erudit*; 6° die noctuque invigilare ne quicumque verbis obscenis vel impiis, lectionibus minus castis aut religiosis, aut exemplis perversis filiis suis noceant.

2° Educationem conditioni suæ convenientem cunctis liberis suis dare debent, statum vitæ eis procurare, plenam eis relinquendo libertatem circa electionem. Unde procul dubio mortaliter peccant eos ad matrimonium vel ad religionem cogendo, aut, absque legitima causa, avertendo, consensum obstinate denegando, etc.

3° Perfecta inter omnes liberos servanda est æqualitas, et cavenda unius præ cæteris dilectio, utpote fons et occasio jurgiorum, rixarum et multorum malorum : *Israel diligebat Joseph super omnes filios suos, eo quod in senectute genuisset eum, fecitque ei tunicam polymitam. Videntes autem fratres ejus quod a patre plus cunctis filiis amaretur, oderant eum, nec poterant ei quidquam pacifice loqui*, Gen. XXXVII, 3 : hoc exemplum præ oculis semper habeant parentes. Unde, quamvis leges permittant ut in distributione bonorum sortem unius sorte alterius meliorem faciant, id raro expedit, et sæpe moraliter peccarent facultate a lege sibi concessa utendo. Convenienter remu-

nerent filium aut filiam quæ præ cæteris laboravit, rem familiarem auxit aut servavit, ipsis constanter adhæsit eosque pia sedulitate curavit : in hoc sane nihil vituperandum. Sed, hoc aliove casu simili excepto, accuratam respectu omnium servent proportionem, eamdem dilectionem ac benevolentiam.

Pluries a me quæsitum est an filius ad militiam sorte designatus et a patre redemptus teneatur, in divisione paternæ hæreditatis, onus suæ redemptionis solus ferre. Respondi eum non teneri, 1° quia pater hoc pretium ex bonis communibus valide potuit solvere, et semel solutum repeti non potest; 2° quia si filius sorte designatus periculoso morbo fuisset correptus, et non nisi magnis expensis sanitatem recuperasset, fratres et sorores ejus non excogitassent illum tale onus sustinere teneri : cur onus suæ redemptionis magis teneretur sufferre?

4° Quamvis fratres eadem non teneantur obligatione erga fratres et sorores, qua tenentur parentes erga liberos, quia eadem non est dependentia, debent tamen, lege charitatis et pietatis, eis in necessitate extrema aut gravi succurrere, alimenta, vestitum, habitationem aliaque ad sustentationem necessaria præstare, etiam fratribus ex eodem patre sed ex diversa matre vel ex eadem matre, licet ex diverso patre ortis. Ita Busembaum, Ligorio et alii plures.

§ II. — De obligationibus liberorum erga parentes.

Verba, *Honora patrem tuum et matrem tuam,* tria important, juxta omnes, scilicet amorem, reverentiam et obedientiam, ut expresse docet Catechismus concilii Trid. et ipsa recta ratio dictat; triplicem enim respectum habent parentes ad filios, ratione causæ, præeminentiæ et regiminis : filii ergo debent eos amare ut suæ existentiæ causam, revereri ut superiores, eisque tanquam rectoribus obedire et insuper necessitatem patientibus subvenire.

1° Eos amare; si enim cunctos homines tanquam proximos amare ex præcepto divino naturali et positivo tenea-

mur, *a fortiori* amare debemus eos qui nos tanto amore prosequuntur, cum tantis doloribus ediderunt, tantis curis aluerunt. Etsi defectus habeant, quovis modo erga nos egerint, eis tamen debemus vitam et conservationem : ergo etiam in hoc casu eos sincero amore prosequi tenemur.

Hinc graviter peccant liberi 1° si parentibus signa odii exhibeant; 2° si nullos amoris sensus eis manifestent, aut raro et imperfecte id faciant, si dure eos tractent; 3° si eos graviter contristent, ad iram provocent, sive ex causa gravi, sive ex causa levi, modo gravem molestiam inde proventuram prævideant, etc. Hæc enim omnia Scripturæ sacræ sunt adversa : Prov. XIX, 26 : *Qui affligit patrem et fugat matrem ignominiosus est et infelix*; Eccli. III, 18 : *Est maledictus a Deo qui exasperat matrem.*

2° Eos venerari et honorare, ut clare exprimitur citatis verbis : *Honora patrem tuum*, etc. et his aliis, Eccli. III, 8 : *Qui timet Dominum honorat parentes, et quasi dominis serviet his qui se genuerunt.* Hinc contra reverentiam parentibus debitam mortaliter peccat filius, 1° si eos etiam leviter, sed injuriose percutiat; et, in nostra diœcesi, qui patrem aut matrem aliumve ex ascendentibus, aut socerum aut socrum injuriose percutit, incurrit ipso facto excommunicationem episcopo reservatam; 2° si manum ad percutiendum deliberate attollat; 3° si verbis contumeliosis vel talibus quibus sciat eos esse offendendos afficiat; 4° si maledicta aut convicia in eos conjiciat, in illorum præsentia; nam si in eorum absentia hæc faceret, peccaret quidem, quia talia dicta reverentiæ parentibus debitæ repugnant. Ideo specialem habent malitiam, sed hæc malitia ad peccatum mortale non pertingit, nisi conjuncta sit cum magno contemptu, aut cum perversa intentione, v. g. ut parentes resciant et contristentur. *A fortiori* si talia de parentibus mortuis dicant, non semper mortaliter peccant. Ita Ligorio, l. 3, n. 334, contra Sporer et alios, dicentes filium maledicentem parentibus, sive præsentibus, sive absentibus, sive vivis, sive mortuis, semper mortaliter peccare; 5° si eos subsannet, irrideat

torvis oculis aspiciat; 6° si eos pauperes, despectos, male vestitos despiciat, erubescat, agnoscere nolit, ut incognitos et extraneos habeat : si tamen, ex justa causa, dissimulet tantum se eos cognoscere, nolit eos apud se habere, modo interius non contemnat, et de necessariis eis provideat, Bonacina, cum pluribus aliis, eum a peccato mortali excusat; 7° si eos in foro externo etiam de vero crimine accuset : omnes tamen excipiunt crimen hæreseos, proditionis aut conjurationis in principem, et dicunt filium in eo casu nequidem proprio patri parcere posse, si malum aliter caveri nequeat, quia bonum publicum bono privato prævalere debet.

3° Eis obedire tenentur : constat tum ex Scriptura, Eph. vi, 1 : *Filii, obedite parentibus vestris in Domino : hoc enim justum est*; Col. iii, 20 : *Filii, obedite parentibus per omnia : hoc enim placitum est Deo*; tum ex SS. Patribus; tum ex doctoribus, qui in hoc sunt unanimes; tum ex ratione, quæ dictat eis obediendum esse qui habent jus imperandi : porro parentes habent jus imperandi in his quæ regimen et informationem familiæ spectant : in iisdem ergo filii obedire tenentur.

Hinc mortaliter peccant 1° qui in re gravi ad curam domesticam vel mores aut animæ salutem pertinente obedire nolunt; 2° qui, contra patris prohibitionem, improborum societatem, propinas, aleæ lusus, choreas et similia frequentant vel exercent; 3° qui, neglecto eorum mandato, operam dare nolunt litteris aut artibus statui suo congruentibus, sicque tempus frustra absumunt, et expensas pro ipsis factas inutiles reddunt; 4° qui, eis inconsultis, nubunt, aut indignas seu inconvenientes nuptias facere volunt, et convenientes a parentibus oblatas sine justa causa recusant; 5° item filia quæ contra parentum voluntatem domo egreditur, noctu cum viris loquitur, saltationes frequentat, familiaritates cum juvene servat, aliisve periculis se exponit, etc.

Non tamen parentibus obedire tenentur filii 1° in iis quæ sunt contra Dei vel Ecclesiæ præcepta aut contra Evangelii consilia, quia *obedire oportet Deo magis quam*

hominibus; 2° in electione status, si eorum voluntas divinæ vocationi sit opposita; 3° in iis quæ ad bonum regimen familiæ non pertinent, v. g. si parentes exigerent ut filius talem duceret uxorem a qua abhorret, ut filia tali nuberet quem diligere non potest, etc. Hinc 1° qui, omnibus perpensis, merito judicant se divinitus vocatos esse ad vitam religiosam vel ad statum clericalem, consensum parentum humiliter petere et patienter exspectare debent : si vero illum obtinere non possint, adepta sua majoritate, eligere poterunt statum ad quem destinantur; 2° qui reverenter petierunt consensum parentum ad ineundum congruens matrimonium, et injuste fuerunt repulsi, ad reverentiales summationes lege permissas licite poterunt recurrere : raro tamen sapiens confessarius hujusmodi viam approbat, et multo minus consulit, propter mala inde frequentius secutura; 3° filii et filiæ etiam minores, qui ab irreligiosis parentibus ad malum inducuntur, a fide et virtutibus Christianis avertuntur, domum paternam licite fugere possunt, si quædam inveniant media fidem et innocentiam suam in tuto collocandi.

Cæterum mala agendi ratio parentum eorumque vitia aut crimina non liberant filios ab obligatione eos amandi, venerandi et obedientiam in iis quæ imperare possunt eis præstandi.

4° Parentibus necessitatem tum spiritualem tum corporalem patientibus liberi succurrere tenentur, juxta hæc Eccli. VII, 29, verba : *Honora patrem tuum, et gemitus matris tuæ ne obliviscaris. Memento quoniam nisi per illos natus non fuisses, et retribue illis quomodo et illi tibi.* Unde in Codice civili, art. 205, legitur : « Les enfans doivent » des alimens à leurs père et mère et autres ascendans » qui sont dans le besoin, etc. »

Hinc in ordine spirituali graviter peccant liberi qui, advertentes suos parentes in multis Deum offendere, sacramenta negligere, nullam salutis æternæ curam habere, eos modeste, amice hac reverenter non admonent, non curant ut in periculo mortis constituti sacramenta Ecclesiæ tempore opportuno recipiant, de veritatibus æter-

nis eis non loquuntur, nec permittunt ut alii hoc munus Christianum impleant, eos a condendo pio et rationabili testamento avertunt, vel ultimas eorum voluntates postponunt, aut negligunt, aut ex parte tantum implent, etc.

Similiter in ordine corporali mortaliter etiam peccant, 1° si parentibus graviter egenis alimenta et vestitum denegent, cogentes eos ad mendicandum aut ad exercendam artem statui suo indecoram; 2° si eos ægrotantes, infirmos, afflictos, aut senio confectos, non visitent, eis non compatiantur, opem non ferant; si eosdem captivos, in carcere detentos, injuste vexatos, liberare, tueri, defendere pro posse suo non quærunt; 4° si pro eis defunctis non curent fieri exequias, secundum illorum conditionem et facultates. Et hæc filios illegitimos sicut legitimos spectant, quia vere sunt filii, et quod dicitur de patre et matre, de aliis ascendentibus intelligi debet.

Colliges, ex dictis, 1° quemcumque actum charitati, justitiæ aut aliæ virtuti omnibus communi oppositum, duplicem habere malitiam si erga parentes exerceatur, quia præter virtutem cui directe adversatur, lædit pietatem; 2° fratribus, sororibus, nepotibus aliisve consanguineis et affinibus constitutis, non tantum in extrema aut gravi necessitate, in qua cunctis hominibus auxilium præbendum esset ex charitate, sed etiam in necessitate ordinaria, succurrendum esse, idque habita ratione indigentiæ et facultatum et ex judicio viri prudentis; 3° iisdem obligationibus teneri, proportione servata, tutores erga pupillos et pupillos erga tutores, quibus tenentur parentes erga liberos et liberi erga parentes.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE MUTUIS PASTORUM ET FIDELIUM OBLIGATIONIBUS.

§ I. — De juribus et obligationibus pastorum.

Nomine pastorum ii intelliguntur qui habent curam animarum; et præsertim episcopi et parochi, de quibus

dicturi sumus in duplici sectione, et tertiam addemus de canonicis.

Sectio prima. — De juribus et obligationibus episcopi.

Dicemus 1° de ejus dignitate et privilegiis, 2° de ejus potestate, 3° de ejus residentia, 4° de aliis muneris ejus officiis, et 5° de ejus translatione et renuntiatione.

Punctum primum. — *De episcopi dignitate et privilegiis.*

1° Ostendimus in tractatu de Ordine, episcopos simplicibus presbyteris sua ordinatione esse superiores : constat eos Apostolorum esse successores, et semel canonice institutos, plenam habere jurisdictionem, in tota diœcesi, summo Pontifici subordinatam. Nomen episcopi est Græcum, idem significans ac Latine speculator; et quamvis olim commune fuerit episcopis et sacerdotibus, ut quidam volunt, sicut voces *seniores* et *presbyteri* ad episcopos et sacerdotes sæpe adhibitæ fuerint, nihilominus certum est inter eos semper fuisse distinctionem etiam tempore Apostolorum. Unde conc. Trid. sess. 23, can. 7 : « Si quis dixerit episcopos non esse presbyteris » superiores, vel non habere potestatem confirmandi et » ordinandi, vel eam quam habent illis esse cum pres- » byteris communem... anathema sit. »

2° Episcopus dicitur ordinarius, quia ordinarium in sua diœcesi habet jurisdictionem; et diœcesanus, respectu civitatis et territorii sibi subjecti; ac suffraganeus, respectu metropolitani cui subjicitur : ipsius ecclesia appellatur cathedralis, quia in ea est ipsius sedes episcopalis, seu cathedra.

3° Valde controvertitur inter theologos an Christus omnes Apostolos ordinaverit episcopos, ut videre est apud Bellarminum, de Romano pontifice, l. 4, cap. 13. Bellarminus, Turrecremata, Barbosa et alii docent solum B. Petrum a Christo immediate consecratum fuisse episcopum, et ipsum alios ordinavisse Apostolos; ni-

tuntur cap. 2, dist. 68, primæ partis Decreti Gratiani, ubi legitur : « Beatus Jacobus, qui Justus dicebatur, et, » secundum carnem, frater Domini nuncupatus est, a » Petro, Jacobo et Joanne apostolis est ordinatus. » Alii vero, et generatim Galli, contendunt omnes a Christo immediate et simul ordinatos fuisse, probabiliter in ultima cœna, quando Christus dixit : *Hæc quotiescumque feceritis, in mei memoriam facietis* ; vel post resurrectionem, quando insufflavit super eos et dixit : *Accipite Spiritum sanctum : quorum remiseritis*, etc. Unde auctor Quæst. ex Veteri et Novo Test. inter opera S. Aug. App. ad t. 3 : » Nemo ignorat episcopos ecclesiis Salvatorem » instituisse ; ipse enim priusquam in cœlos ascenderet, » imponens manus Apostolis, ordinavit eos episcopos. » Quidquid sit, constat episcopos esse Apostolorum successores, et, ratione ordinis, cardinalibus, presbyteris et diaconis præstare, quia multa possunt quæ cardinales facere nequeunt.

4° Episcopus semel valide consecratus, etiam schismaticus, vocatur a papa, *venerabilis frater*, ut ostendit Bened. XIV, in const. *In postremo*, diei 20 octob. 1756, § 20. Ab aliis, sive laicis, sive clericis, dicitur etiam ante consecrationem, *illustrissimus, reverendissimus*, et tituli, *magnitudinis, celsitudinis, amplitudinis*, ei tribuuntur, gallice, *Monseigneur* et *votre Grandeur* vel *sa Grandeur*.

Lex diei 18 *germinal an* x, 8 aprilis 1802, art. 12, sic habet : » Il sera libre aux archevêques et évêques d'a» jouter à leur nom le titre de citoyens ou de monsieur. » Toutes autres qualifications sont interdites. » Mos tamen antiquus prævaluit, et tituli olim usitati ubique apud nos tribuuntur episcopis, non solum a fidelibus, sed a magistratibus et ab ipsis regis Francorum ministris, dicentibus eos *legaliter* non esse debitos, sed ex benevolentia concedi.

5° Episcopi semel consecrati ubique gentium habent locum a sacerdotibus et ab ipsis protonotariis Apostolicis distinctum, quod Pius II, const. *Cum servare*, ad episcopos cathedralium auctoritate Apostolica electos et confirmatos extendit.

6° Episcopus titularis, qui canonicatum vel dignitatem in aliqua ecclesia retinet, cunctis aliis canonicis et dignitatibus etiam ipso antiquioribus præcedere debet, ex variis Cong. rituum decisionibus. Ferraris, v° *Episc.* art. 4, n. 2.

7° Episcopus prior ad episcopatum promotus alteri post ipsum promoto, etsi digniori vel illustriori, præcedere debet, ex decisione ejusdem Cong. diei 21 martii 1609. Inter suffraganeos sive Latinos, sive Græcos, alia non habenda est ratio, cæteris paribus, quam promotionis ad episcopatum. Sic definiit Cong. de propaganda fide, die 16 feb. 1630.

8° Episcopus, in sua ecclesia vel diœcesi, omnibus aliis episcopis et archiepiscopis, solo metropolitano suo excepto, præferendus est, ex decreto Cong. rit. diei 10 januarii 1609; sed ex urbanitate, juxta eamdem Cong. extraneos in sua diœcesi honorare debet.

9° In concilio provinciali præcedentia episcoporum statuenda est secundum tempus ordinationis, non secundum ecclesiarum dignitatem. Ita decrevit Cong. concilii, die 19 aprilis 1596.

10° Ex concilio Trid. sess. 25, cap. 17, de Ref. et ex variis sacrarum congregationum decretis, constat episcopum, in sua ecclesia et diœcesi, omnes sæculares, etiam principes, præcedere debere, ut longe et solide probat Pignatelli, referente Ferraris, v° *Episc.* art 4, n. 8,

11° Episcopus, in sua ecclesia, in sublimiori loco sedere debet, ut habetur in Decreto, 1 part. dist. 95, can. 10. In omnibus diœcesis suæ ecclesiis, quantumvis exemptis aut privilegiatis, est honorandus, in choro, in capitulo, in processionibus et aliis actibus publicis primus locus et prima sedes ipsi danda est, ut decrevit sacra rituum Cong. die 7 decemb. 1613. Pulchriorem et majorem habere debet sedem quam gubernator civitatis, non tamen rubri coloris, ex decisione ejusdem Cong. diei 3 octobris 1615 : quæ limitatio in Gallia non servatur.

12° Sedes episcopi debet esse fixa et immobilis, apud parietem contra altare constituenda, ad cornu evangelii collocanda, cum decenti ornamento paranda, habens hinc

et inde sedes seu stallas pro dignitatibus et canonicis episcopo adstituris. Hæc a S. Cong. rituum in variis decretis fuerunt statuta et cæremoniali episcoporum, lib. 1, cap. 13, concordant.

13° Eadem Cong. definiit, die 9 maii 1609, episcopum posse tamen exigere ut sedes sibi erigatur extra chorum in ecclesia, ubicumque voluerit, modo et pro canonicis etiam præparentur loca.

14° Solus episcopus private celebraturus paramenta in altari accipere potest et duos habere ministros superpelliceis indutos præter tertium, clericum vel laicum, communi veste indutum. Cong. rit. 7 julii 1608.

15° Episcopus in omnibus diœcesis suæ ecclesiis, quantumvis exemptis, divina celebrare potest officia in pontificalibus, cum sua dignitatum et canonicorum assistentia, et per alios celebrare facere. S. Cong. rit. 26 julii 1600. In omnibus ecclesiis intra fines suæ diœcesis existentibus, dum ibi celebrat, aut, quacumque ex causa, missæ aut vesperis solemnibus interest, potest sibi assumere suos canonicos assistentes : ad ipsum pertinet confessionem in principio missæ facere, incensum imponere et benedicere, ac benedictionem post missam aut vesperas dare. Cong. rit. 5 feb. 1664.

16° Eadem Cong. definiit, die 23 nov. 1612, non decere ut episcopus celebrans prælatos, canonicos et alios quoscumque thurificet, et aqua benedicta aspergat.

17° Episcopo celebranti assistere debet prima dignitas in ordine presbyterali constituta, quocumque nomine appelletur, ex decreto Cong. rit. 7 aug. 1610. Si episcopus extra cathedralem in pontificalibus celebrare velit, secum ducere potest, in quamcumque ecclesiam suæ diœcesis, aliquos de capitulo qui sibi assistant et ministrent, etiamsi in ea ecclesia sufficiens sit numerus presbyterorum, quia semper habere debet, pro assistentibus, digniores et honoratiores. Sic variæ Cong. rit. decisiones a Ferraris citatæ, v° *Episc.* art. 4, n. 32 et 33.

18° Eadem Cong. definiit, 20 nov. 1620, quod in publicis processionibus episcopus incedere non debeat inter

dignitates, sed solus, cum cappa et birreto, post reliquiam aut imaginem, si deferatur, nisi existat consuetudo in contrarium.

19° Si episcopus junior ad archiepiscopatum promoveatur, alios antiquiores se præcedit; et si antiquior post juniorem ad archiepiscopatum evehatur, junior prius archiepiscopus factus præcedentiam retinet, ut plurimi docent apud Ferraris, ibid. n. 43 et seq.

Punctum secundum. — *De potestate episcopi.*

Multa jam diximus de potestate episcopi, sive ratione ordinis, sive ratione jurisdictionis, tum in tractatu de Ecclesia, tum in aliis tractatibus, agendo de legibus, de sacramentis, de dispensationibus, de monialibus, etc. Quædam tamen alibi omissa vel insufficienter exposita hic breviter annotabimus.

1° Probavimus, in tractatu de Ecclesia, simplices sacerdotes ipsosque parochos non esse necessarios episcopi consultores: attamen ut regimen ecclesiasticum suavius esset, statutum fuit in concil. Carth. IV, anno 398, can. 23, « ut episcopus nullius causam audiat absque præsentia » clericorum suorum, alioquin irrita erit sententia. » Hæc disciplina diu exstitit. Presbyteris ecclesiæ successit capitulum cathedralis, unum corpus administrationis constituens cum episcopo, qui caput illius erat, et in negotiis ecclesiæ suæ nihil peragere aut pertractare poterat sine illius aut sanioris ejus partis consilio, ut expresse declarant Alexander III anno 1181 defunctus, et Cœlestinus III, in Decretal. l. 3, tit. 10, cap. 4 et 5. Deinde canonicorum negligentia, incuria, ignorantia, aliave de causa, a multo jam tempore prævaluit consuetudo ut episcopi in exercitio suæ jurisdictionis a capitulo essent prorsus independentes: suos habere debent consiliarios quos pro arbitrio eligunt, sive ex capitulo, sive ex aliis presbyteris diœcesanis aut extraneis.

2° Bened. XIV, de Synodo diœces. l. 13, cap. 1, n. 5 et seq. docet 1° canonicos cathedrales consiliarios esse

natos episcopi, jure Decretalium; 2° episcopum teneri, jure communi, consilium capituli sui exquirere in rebus gravioris momenti, sed non sequi, nisi in casibus jure expressis, quia latum intercedit discrimen inter consilium et consensum. Dicit enim capitulum esse respectu episcopi, sicut collegium cardinalium respectu papæ: papa autem ardua Ecclesiæ negotia decernere non solet sine fratrum suorum cardinalium consilio, quamvis sciat supremæ potestatis suæ exercitium ab eorum consensu non pendere: ita et episcopus consilium capituli petere tenetur, sed assensu ejus non indiget, exceptis casibus in jure expressis. 3° Casus autem excepti sunt præcipue si agatur de rerum ad cathedralem pertinentium alienatione, de earum administratione, de canonicatuum suppressione, de auctoritatis vel dignitatis ecclesiæ cathedralis diminutione, de quolibet ejus præjudicio, de numeri canonicorum augmentatione, de curæ animarum toto capitulo incumbentis in certam personam vel dignitatem translatione, etc. In cæteris vero capituli consilium exquirere sufficit, etiam in officiis præscribendis, in processionibus indicendis, decernendis aut dirigendis. Ferraris, v° *Capit.* art. 2, n. 19. 4° Docet insuper idem Pontifex episcopum novas constitutiones in synodo promulgaturum, sententiam totius cleri suæ diœcesis efflagitare non teneri, sed satis esse si capituli sui consilium exposcat, etsi illud sequi non teneatur, nisi in ipsis constitutionibus agatur de re ad quam jura majoris partis capitularium exigunt consensum. Imo, ab obligatione petendi consilium capituli solutum esse episcopum « qui per legitime præscriptam consuetudinem » jus sibi aquisiit novas leges condendi et publicandi » inconsulto capitulo. *Ubi vero* contrariorum eadem est » disciplina, obstringeretur episcopus non solum consi- » lium, sed etiam sui capituli consensum expetere, ubi » idem capitulum id juris ex antiqua consuetudine sibi » vindicasset. Constant hæc omnia ex pluribus sacræ Cong. » concilii responsis. » Itaque episcopus consuetudines in sua ecclesia receptas apprime noscere debet, et sicut iis

quæ sibi favent licite utitur, eas quæ capituli jus antiquum servant observare tenetur. Unde, juxta doctissimum Pontificem, « posito quod episcopus, priusquam » synodales constitutiones promulget, sui capituli con» silium exposcere debeat, decet ut illas ante synodum » singulis canonicis tradat expendendas, omnibusque » deinde in unum congregatis, quid de iisdem sentiant » requirat et audiat. » Non tenebitur tamen consilio eorum acquiescere; verum, si constitutiones inconsulto capitulo edidisset et promulgasset, firmitate carerent, utpote a norma jure præscripta deficientes : attamen, si justæ et rationabiles essent, sanari possent a Cong. concilii, quod aliquando factum est.

3° Ex decision. Cong. episcop. 4 junii 1604 et Cong. concil. 16 febr. 1700, episcopus semper intervenire potest in actibus capitularibus, dummodo de interesse suo non agatur, et convocationem capituli ex rationabili causa pro nutu suo habere et suspendere potest. Nunc in Gallia unus e vicariis generalibus communiter nomine episcopi vel ex dispositione ab episcopo facta capituli est præses.

4° Episcopus penes se retinere potest unum vel duos canonicos, qui fructus præbendæ nihilominus percipiunt, id est reditus a gubernio solutos, perinde ac si choro præsentes essent, ex decisione Cong. concil. apud Ferraris citata, v° *Episc.* art. 6, n. 21. At jus non haberent ad distributiones manuales, si essent.

5° Ecclesia cathedralis plus est episcopi quam canonicorum : episcopus ergo in ea celebrare potest, non solum diebus solemnibus qui dicuntur festa episcopalia, sed et aliis diebus si illi placeat, et insuper ordines conferre, chrisma conficere, fontes solemniter benedicere, etc. Imo in quibuslibet diœcesis suæ ecclesiis celebrare, prædicare, sacramenta per se vel per alium, etiam invitis canonicis et parochis, administrare potest, quia totius diœcesis primarius est pastor.

6° Quamvis episcopus plenam habeat jurisdictionem in sua diœcesi, consuetudines legitime existentes mutare non debet, nisi saltem ex gravi causa sedulo ponderata :

« Justitia *enim* ac ratio suadet, ut qui sua a successori- » bus desiderat mandata servari, decessoris procul dubio » voluntatem et statuta custodiat; » Decreti 2 p. causa 25, q. 1, can. 15; et ibid. can. 3 : « Quæ ad perpetuam » utilitatem generaliter instituta sunt, nulla mutatione » varientur. »

7° Episcopi est, jure communi, ad omnes diœcesis suæ titulos ecclesiasticos nominare eos qui sibi coram Deo magis idonei videntur, institutionem et jurisdictionem eis conferre. Olim, ex variis privilegiis, multi erant in Gallia patroni et præsentatores, quorum votis cedere tenebantur episcopi, nisi canonicas haberent rationes recusationis : nunc, hujusmodi privilegiis sublatis, episcopi plenitudinem suæ jurisdictionis sub hoc respectu recuperaverunt, excepto quod gubernium sibi reservavit facultatem probandi vel reprobandi nominationem vicariorum generalium, canonicorum et parochorum, ad effectum percipiendi emolumenta a gubernio soluta. Hæc reservatio parochis exprimitur in art. 19 legis 18 *germinal an* 10 (8 apr. 1802) : nulla fit mentio de vicariis generalibus et canonicis, ad quos tamen hæc dispositio fuit extensa.

8° Quilibet ergo sacerdos sacri ministerii functiones exercens, regularis aut sæcularis, parochus, vicarius, aliusve, in iis quæ ad regimen animarum et sacramentorum administrationem pertinent, diœcesano episcopo subjicitur, ab eo moneri, corrigi aut suspendi potest, etiam pro culpis occultis, pro ignorantia, negligentia vel alia causa : delicta clericorum, præsertim publica, punire et mores reformare debet episcopus ; Decret. p. 1, dist. 83, can. 1 et seq. sed soli Deo rationem hujusmodi ministerii spiritualis reddere tenetur.

9° Canonicum autem et parochum titularem deponere et a titulo removere non potest, nisi in casibus in jure expressis et ex consensu gubernii : plurimi sunt casus in quibus beneficium ipso facto amittitur, ut mors naturalis, mors civilis, renuntiatio, assecutio alterius beneficii incompatibilis, v. g. alterius parochiæ, contractus matrimonii per verba de præsenti, militia sæcularis, desertio

status clericalis, promotio ad episcopatum, translatio episcopi ad aliam sedem, etc. Alii sunt casus in quibus titulus ipso facto non amittitur, sed episcopus, ob gravia crimina, depositionem titularis pronuntiare potest per modum pœnæ : at effectus in foro civili non obtinetur nisi consensus gubernii accesserit.

10° Si titularis arbitretur se ab episcopo injuste fuisse damnatum, ad archiepiscopum, deinde ad primatum et tandem ad papam appellare potest. Judicem medium præterire non debet ut ad superiorem immediate appellet : attamen jure communi permittitur appellare immediate ad papam in causis spiritualibus et ecclesiasticis, omissis cunctis judicibus intermediis, quia papa est judex ordinarius omnium Christianorum, concurrentem habens potestatem cum cunctis ordinariis; Decret. p. 2, causa 2, q. 6, can. 4, 6 et 16; Decretal. l. 2, tit. 28, cap. 7, etc. Permittitur etiam appellatio ad legatum in tota provincia ei subjecta; Decretal. l. 1, tit. 30, cap. 1. At in Gallia tribunalia legatorum et nuntiorum non agnoscuntur, et appellatio necessario fieri debet ad immediatum superiorem, nec ad quemquam etiam papam, omisso medio, ut habetur in Pragmatica sanctione, tit. *de Causis*, § 5, et in Concordato inter Leonem X et Franciscum I, tit. *De frivolis appell.*

11° Cæterum ubi de correctione morum et honesta vita clericorum agitur, pœnæ arbitrio episcopi impositæ observari debent, et appellatio earum exsecutionem suspendere non potest; concil. Trid. sess. 22, cap. 1, de Reform. Unde titularis ab episcopo censura ligatus, eam servare tenetur, etiamsi ad superiorem pro reformanda sententia recurrat.

12° Parochi non titulares, qui in præsenti Ecclesiæ Gallicanæ statu vocantur deservientes, et *a fortiori* vicarii, ad nutum episcopi revocari possunt, et ad nullum habent recursum.

13° Per decretum diei 17 nov. 1811, et edictum regium diei 1 aprilis 1823, statutum est ut in temporaria parochi absentia, episcopus alium committeret sacerdotem

qui interea parochiam administraret, et, præter fortuitos proventus (*casuel*), haberet, pro indemnitate, si titularis ob malam agendi rationem amoveretur, in parochia vulgo dicta *succursale*, dimidiam partem reditus fixi; in parochia secundæ classis, duas e quinque partibus (*deux cinquièmes*); et in parochia primæ classis, tres e quinque partibus (*trois cinquièmes*). Hinc episcopi parochum titularem munere suo indignum facile amovere possunt, eum suspensione percutiendo, et administratorem ei, ex consensu gubernii, substituendo cum sufficientibus emolumentis ut honeste vivere possit.

Si titularis sit absens ob infirmitates, aliæ præscribuntur dispositiones, in citatis decreto et edicto regio, ad sustentationem vicarii qui pro tempore ei substituitur. Vide præfatos actus in collectione dicta *Bulletin des lois*, vel apud D. *Affre*, *Administration temporelle des paroisses.*

14° Ferraris, v° *Insignia*, varias refert S. Cong. rit. decisiones ex quibus constat episcopum non posse, inconsulta sancta Sede, insignia canonicis ecclesiæ cathedralis vel collegiatæ concedere vel concessa mutare, nec de novo amultiam concedere. Et hoc videtur conforme decreto cardinalis Caprara, 9 april. 1802, in quo facultatem concessit archiepiscopis et episcopis qui primi canonice instituerentur, capitula erigendi et quæcumque ad ea spectant statuendi, « relicta tamen eorum successoribus » statutorum illorum immutandorum facultate, requisito » prius capitulorum respectivorum consilio, si, attentis » temporum circumstantiis, id utile et opportunum ju- » dicaverint. In ipsis autem statutis vel condendis vel » immutandis religiosa sacrorum canonum observantia » retineatur, usuumque ac consuetudinum laudabilium » antea vigentium præsentibusque circumstantiis accom- » modatarum ratio habeatur. » Sed Pius VII, in bulla *Paternæ charitatis,* diei 6 octobris 1822, pro nova circumscriptione diœceseon Galliarum, vult et decernit ut archiepiscopi et episcopi, pro singulis canonicorum collegiis statuta decernant, et ab ipsis observari curent. Solam

eis imponit obligationem omnium hanc in rem gestorum documentum ad sedem Apostolicam mittendi.

15° Episcopi insignia suæ dignitatis deferre et benedictiones publicas aut privatas impertiri possunt per omnia loca suæ diœcesis, archiepiscopi et legati, per totam provinciam sibi subjectam, sed non ultra. Item nulli episcopo licet, cujusvis privilegii prætextu, pontificalia in alterius diœcesi exercere, nisi de ordinarii loci expressa licentia; et hæc prohibitio est sub pœna excommunicationis, conc. Trid. sess. 6, cap. 5 de Reform. Archiepiscopus pontificalia in diœcesibus suorum suffraganeorum semper exercere potest, juxta *d'Héricourt*, concilium Viennense citantem, et in sola visitatione, juxta Van-Espen, sine ordinarii licentia. Ordinarius autem, cujus licentia requiritur, est ipse episcopus loci, ipsius vicarius generalis, et vicarius capitularis.

Actus autem voluntariæ jurisdictionis, usum pontificalium non requirentes, ut approbatio confessarii, nominatio ad beneficium, etc. exercere possunt episcopi et archiepiscopi extra limites territorii sibi subjecti, sed erga suos subditos duntaxat.

Punctum tertium. — *De residentia episcopi.*

1° Episcopi, etiam cardinales, tenentur jure divino in suis episcopatibus residere, ut colligitur ex concil. Trid. sess. 6, cap. 1 de Reform. ac sess. 23, cap. 1 de Reform. et expresse docent innumeri doctores etiam nimiæ severitatis non suspecti, idque ex ipsa animarum cura divinitus commissa evidenter sequitur.

2° Quando summus Pontifex permittit ut episcopus per aliquod tempus in diœcesi non resideat, illum ab obligatione jure divino præscripta proprie non dispensat, sed, ut advertit Ferraris, v° *Episc.* art. 3, n. 2, declarat jus divinum in tali casu vel circumstantia non obligare; præcepta enim divina positiva non obligant semper et pro semper, et Pontifex Romanus, ut vices Christi gerens, habet auctoritatem circa earum applicationem pronuntiandi.

3° Plures sunt causæ quæ excusant episcopum a continuitate residentiæ in sua diœcesi, scilicet 1° Christiana charitas, ut si aliqua ecclesia versatur in periculo hæresis, et episcopus sua prædicatione ei succurrere possit; vel si ipsius mediatio necessaria sit ad pacem componendam, modo ex tali absentia notabile non sequatur damnum in propria ecclesia; 2° urgens necessitas, ut si episcopus grave malum vitæ incurreret propter morbum temporaneum, aeris intemperiem, personalem persecutionem, principis aut populi furorem, modo ex ipsius absentia oves ejus detrimentum non patiantur, alioquin remanere deberet cum periculo, quia *Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis*, Joan. x, 11; 3° obedientia debita, quando scilicet papa aliquem ad se vocat episcopum ob negotium ei committendum; sic cardinales Romano pontifici assistentes sufficientem habent causam ut ab ecclesiis quarum sunt episcopi absint; 4° evidens Ecclesiæ utilitas, v. g. si ad defendenda ecclesiæ suæ jura per aliquod tempus abesse debeat, aut si ad concilium generale aut provinciale sit convocatus; 5° magna reipublicæ utilitas, ut si episcopus pro negotiis magni momenti suæ civitatis aut totius regni ad summum Pontificem aut ad reges mittatur. 6° Communiter etiam docent canonistæ episcopum licite ab ecclesia sua abesse ex summi Pontificis licentia, ut in curia regum fungatur munere regii præsidis, consiliarii, confessarii, etc. si tanta sit hominum penuria ut alii satis idonei minime reperiantur qui talia officia præstare possint : sunt propria verba Ferraris, v° *Episc.* art. 3, n. 10.

4° Cong. concil. declaravit, 23 sept. 1576, parochum teneri etiam tempore pestis sacramenta Baptismi et Pœnitentiæ cum periculo vitæ ministrare, et Gregorius XIII eodem anno respondit hanc decisionem ipsum respicere episcopum, ob majorem ejus obligationem, qui tamen in loco tutiori manere potest unde necessitatem patientibus providere possit.

5° Cong. episc. pronuntiavit, die 24 martii 1597, episcopum qui habet coadjutorem, ad residentiam nihilo-

minus teneri etiam tempore contagii; et, 17 decemb. 1649, eum in quacumque diœcesis parte residere posse, modo vadat ad cathedralem temporibus a concil. Trid. sess. 23, cap. 1 de Reform. præscriptis, id est temporibus Adventus, Quadragesimæ, Nativitatis et Resurrectionis Domini, Pentecostes et corporis Domini, nisi episcopalia munia in sua diœcesi eum alio vocent.

6° Sacrosanctum concil. in eodem capite permittit ut episcopus singulis annis per duos aut ad summum tres menses, continue aut diversis vicibus, ex æqua causa et absque ullo gregis detrimento, abesse possit, modo id non contingat, quantum fieri potest, temporibus et diebus supra exceptis. At ultimum trimestre unius anni cum primo trimestri anni sequentis jungere non potest, alioquin per sex menses continuos et per dies Adventus ac Nativitatis Domini abesset, sicque menti concil. adversaretur.

Alia non pauca circa residentiam episcoporum reperiuntur apud Barbosa, Van-Espen, Ferraris, etc.

Punctum quartum. — *De aliis præcipuis episcopi officiis.*

Alia præcipua episcopi officia sunt prædicatio, oratio, diœcesis visitatio et synodi celebratio.

De prædicatione.

1° Episcopos strictam habere obligationem verbum divinum prædicandi per se, vel saltem per alios, si legitime fuerint impediti, constat 1° ex Act. VI, 2 et 4 : *Non est æquum*, inquit B. Petrus, *nos derelinquere verbum Dei et ministrare mensis... Nos vero orationi et ministerio verbi instantes erimus*; 2° I Cor. IX, 16 : *Necessitas mihi incumbit; væ enim est si non evangelizavero* : episcopi autem sunt Apostolorum successores : ergo. 3° ex concil. Trid. sess. 5, cap. 2 de Reform. « Quia vero Christianæ reipu-
» blicæ non minus necessaria est prædicatio Evangelii
» quam lectio, et hoc est præcipuum episcoporum mu-

» nus, statuit et decrevit eadem sancta synodus omnes » episcopos, archiepiscopos, primates et omnes alios ec» clesiarum prælatos teneri per se ipsos, si legitime im» pediti non fuerint, ad prædicandum sanctum Jesu » Christi Evangelium. Si vero contigerit episcopos et » alios prædictos legitimo detineri impedimento, juxta » formam generalis concilii, viros idoneos assumere te» neantur ad hujusmodi prædicationis officium salubri» ter exsequendum. » Unde cuilibet episcopo in ipsius consecratione dicitur : *Accipe Evangelium ; vade, prædica populo tibi commisso.*

2° Nulla consuetudo aut contraria multorum episcoporum praxis episcopum ab eo munere eximere potest, quia, ut ait concil. Lateran. III, in Decretal. l. 1, tit. 31, cap. 15, citatum, « inter cætera quæ ad salutem spectant » populi Christiani, pabulum verbi Dei permaxime sibi » noscitur esse necessarium, quia sicut corpus materiali, » sic anima spirituali cibo nutritur. » Ab ea igitur obligatione, quæ est juris naturalis et divini positivi, nulla concedi potest dispensatio, nulla contra eam admittitur præscriptio.

3° Gravissimo autem huic muneri non satisfaceret episcopus aliquoties per annum ex cathedra concionando, sed totis viribus incumbere debet ut, non tantum in sua cathedrali, sed per omnem diœcesim populus sibi commissus præcipuis fidei nostræ dogmatibus et vitæ Christianæ principiis imbuatur, ipse, data occasione, sæpe concionando, exhortando, instruendo, mandata et epistolas pastorales mittendo, curando ut parochi, vicarii aliique presbyteri curam animarum habentes vel in sacro ministerio laborantes, sanam doctrinam frequenter et debito modo annuntient, etc. ut dicere possit cum Apostolo, Act. xx, 20 : *Vos scitis... quomodo nihil subtraxerim utilium, quominus annuntiarem vobis et docerem vos publice et per domos, testificans Judæis et gentilibus in Deum pœnitentiam et fidem in Dominum nostrum Jesum Christum.* Quando in cathedrali præficitur parochus, ut nunc in Gallia, episcopus in ea, sicut in aliis ecclesiis diœcesis,

per parochum et vicarios ejus verbum Dei *ordinarie* annuntiat, et hoc ad munus ejus implendum sufficere videtur, modo identidem, pro posse suo, sermonem ad populum habeat.

4° Sicut omnis cura animarum et plenitudo sacerdotii est penes episcopos a quibus in clerum inferiorem, in presbyteros diffunditur ; ita et prædicandi auctoritas quæ præcipua est pastoralis officii portio. Nullus igitur hoc munus, nisi auctoritate ab episcopo accepta, obire potest.

5° Attamen ex quo ministeria Ecclesiæ in beneficia et dignitates fuerunt distributa, quicumque obtinet titulum cui annexa est cura animarum, eo ipso habet jus concionandi quo arbitrario privari non potest, nisi officium amittat. Unde concil. Trid. sess. 24, cap. 4, de Reform. decretum 5 sess. renovans, mandat ut episcopi munus prædicationis frequentius per se, vel, si legitime impediti fuerint, per alios idoneos in sua ecclesia impleant : « In » aliis autem ecclesiis per parochos, sive, iis impeditis, » per alios ab episcopo, impensis eorum qui eas præstare » tenentur vel solent, deputandos in civitate aut in qua- » cumque parte diœcesis. » Ad quæ verba notat Van-Espen, parte 1, tit. 16, cap. 8, n. 9, mentem concilii esse ut episcopi curam prædicandi in ecclesiis a cathedrali distinctis committere non debeant nisi dum ipsi parochi legitime fuerint impediti vel insufficentes. Hujus autem necessitatis vel convenientiæ solus episcopus, utpote primarius pastor, est judex.

6° Si, ex consuetudine immemoriali, nominatio vel designatio prædicatoris ad capitulum, ad parochum, ad æedituos ecclesiæ vel ad populum pertineat, hanc consuetudinem servandam esse censent Fagnanus, Van-Espen, Ferraris v° *Præd.* n. 43, et alii, quia talis designatio vel nominatio prædicatoris haberi potest velut jus patronatus ad beneficia curata, quod laicis competere potest ; at, sicut præsentatus ad beneficium functionibus pastoralibus se immiscere non potest quin prius curam animarum ab episcopo obtinuerit, ita et ad prædicandum designatus prædicare non debet, prius quam licentiam

prædicandi ab episcopo acceperit. Sic etiam agnoscit Napoleo in decreto 30 decemb. 1809, art. 32.

7° Laici cujuscumque ordinis vel professionis deputari non possunt ad prædicandum, et prædicantes subjacent excommunicationi, ex Decretal. l. 5, tit. 7, cap. 13, § *Quia vero : a fortiori* prædicare nequeunt mulieres, nec ad id committi. Docere tamen possunt doctrinam catholicam in domibus privatis, in monasteriis et puellarum scholis, sub vigilantia et regimine episcopi, parochi aut alterius huic officio præpositi.

8° Munus autem prædicationis committi potest ab episcopo clerico sacris ordinibus nondum initiato, ex decisione sacræ Cong. concil. diei 23 junii 1580; verum hæc facultas regulariter non conceditur nisi sacerdotibus, vel saltem in ordine diaconatus constitutis, et sic expresse fuit ordinatum in edicto de mandato Clementis XI publicato die 20 jan. 1705.

9° Regulares nunc prædicare non possunt, etiam in propriis ecclesiis, nisi ex licentia saltem tacita episcopi diœcesani, siquidem in concil. Trid. sess. 24, cap. 4, de Reform. post non exiguam inter patres contestationem, statutum fuit ut « nullus, sive sæcularis, sive regularis, » etiam in ecclesiis suorum ordinum, contradicente epi- » scopo, prædicare præsumat. »

10° Cum facultas concionandi sæcularibus aut regularibus beneficia curata non habentibus concessa, sit duntaxat delegata, ad libitum restringi, modificari aut revocari potest, etiam sine causa. Procul dubio episcopi prohibere possunt ne parochi ullum admittant ad prædicandum in suis ecclesiis, nisi exhibeat licentiam ordinarii loci in scriptis datam. Usus in diœcesi nostra receptus est, ut sacerdos etiam alterius diœcesis, sed bene notus, et nulla censura aut prohibitione ligatus, a parocho invitari possit ad concionandum per transennam, non vero diaconus sine licentia episcopi aut vicarii ejus generalis.

De oratione.

1° Apostoli semper jungebant orationem prædicationi : *Nos vero orationi et ministerio verbi instantes erimus*, aiebat B. Petrus ad multitudinem ; sciebant enim quod *neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus*, I Cor. III, 7. Aliunde, *Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis*, Hebr. v, 1. Ergo episcopi jugiter orare, in divinarum rerum contemplatione se exercere, et divini luminis illustrationem pro seipsis, pro clero suo et pro fidelibus sibi commissis ardentissimis animæ votis deposcere debent.

2° Frequenter et saltem diebus dominicis et festivis missam pro tota diœcesi celebrare debent, ut in tractatu de Eucharistia diximus. S. Carolus eos insuper hortatur, in concilio Mediol. IV, ut præterea missæ sacrificium facere studeant illis diebus quibus ecclesiastica beneficia conferent, examina generalia clericorum vel confessariorum habebunt, cæterasque graves consultationes vel deliberationes inibunt, etc.

3° Episcopi est insuper populum ad orandum incitare, modum orandi docere, preces publicas et privatas præscribere et dirigere, libros orationum legere, examinare, approbare ; preces extraordinarias, ex causa publica et communi, indicere et dirigere; quomodo processiones sint habendæ, quæ in eis vitanda vel servanda sint statuere, ordinem inter parochias, inter sæculares et regulares tenendum assignare, etc.

4° Ordinaria sua auctoritate episcopus immutare vel penitus abrogare potest processiones a multo jam tempore observatas, si advertat abusus in eas irrepsisse, et ad excessus committendos magis conducere quam ad excitandam populi devotionem : hoc patet ex dictis, ex praxi universali et communi doctorum consensu.

5° Ad publicam orationem evidenter pertinet officium canonicum, id est, solemnis ac perpetua Horarum cano-

nicarum persolutio : cura igitur episcopalis invigilare debet ut officium istud non omittatur, devote ac recto ordine peragatur, canonici fideliter ei assistant, illud integre recitent vel canant, etc.

6° Tenentur insuper episcopi breviaria, missalia, antiphonialia aliosque libros ad officium ecclesiasticum spectantes diligenter examinare, et si quid superfluum, indecens, falsum aut cultu divino minus dignum repererint, illud resecare aut emendare debent. Si tamen in eorum diœcesi ritus Romanus vigeat, attendant bullam S. Pii V circa librorum divinorum correctionem, quæ Breviario Romano præfici solet.

De visitatione diœcesis.

1° Cum episcopus sit pastor totius diœcesis, et curam habere debeat omnium animarum sibi commissarum, sequitur eum vigilanti sollicitudine diversas suæ jurisdictionis ecclesias visitare teneri, ut oves, quantum potest, cognoscat, necessitates earum detegat, media illis subveniendi inquirat, ut nulla sua culpa pereat, et merito dicere possit, cum B. Paulo, Act. xx, 26 : *Contestor vos hodierna die, quia mundus sum a sanguine omnium. Non enim subterfugi quominus annuntiarem omne consilium Dei vobis.* Hæc igitur obligatio est juris naturalis ac divini, et nulla consuetudine abrogari aut imminui potest. Unde concil. Trid. sess. 24, cap. 3, de Reform. « Patriarchæ, » primates, metropolitani et episcopi propriam diœcesim » per seipsos, aut, si legitime impediti fuerint, per suum » generalem vicarium aut visitatorem, si quotannis to- » tam, propter ejus latitudinem, visitare non potuerunt, » saltem majorem ejus partem, ita tamen ut tota biennio » per se vel per visitatores suos compleatur, visitare non » prætermittant. »

2° Ex mente autem concilii episcopi non semper unica visitatione annuali aut biennali obligationi suæ satisfaciunt. Valde necesse est ut statum suæ diœcesis perspectum habeant, et ideo, si possint, sæpe curare debent

ut quasdam partes frequentius visitent. At qui habent diœceses immensas, ut nunc in Gallia, eas neque quotannis neque biennio integras per seipsos visitare possunt. Excusantur ergo per impossibilitatem, modo faciant saltem quod moraliter possunt. In lege civili diei 18 *germinal an* x (8 april. 1802), art. 22, legitur : « Ils visiteront, » annuellement et en personne, une partie de leur dio- » cèse, et, dans l'espace de cinq ans, le diocèse entier. » En cas d'empêchement légitime, la visite sera faite par » un vicaire-général. »

3° Metropolitani olim, post visitationem propriæ diœcesis absolutam, diœceses suffraganeorum visitare poterant, sed hodie hoc amplius non possunt, *nisi causa cognita et probata in concilio provinciali :* sunt verba concilii Trid. sess. 24, cap. 3, de Reform.

4° Vicarius generalis jus visitandi diœcesim non habet, nisi hoc specialiter ei committat episcopus, quia episcopi per seipsos suas diœceses visitare tenentur, si legitime non fuerint impediti : ergo visitatio eis reservatur, ac proinde specialis requiritur commissio ut per alium exerceri possit. Ita Barbosa, Ferraris et alii passim.

5° Vicarius vero capitularis, sede vacante, hujusmodi visitationem facere potest, sive per se, sive per alium, modo elapsus sit annus a postrema visitatione, ut decrevit Cong. episc. 10 janvier 1629 et 3 feb. eodem anno. Item vicarius Apostolicus, ut eadem Cong. pluries definiit.

6° Decani, archidiaconi, archipresbyteri, plebani et alii inferiores jus habent visitandi, si id longa consuetudine præscripserint, ut expresse tradit concil. Trid. in loco citato : at rationem visitationis a se factæ et acta omnia exhibere tenentur episcopo infra mensem, et nihilominus episcopus potest, per se vel per alium, easdem ecclesias visitare.

7° Præcipuus visitationis scopus est sanam doctrinam inducere, errores expellere, bonos mores tueri, malos corrigere, populum exhortationibus et admonitionibus ad religionem, pacem et innocentiam accendere, cæteraque, prout locus, tempus et occasio ferent, ad fide-

lium ædificationem, bonum spirituale et æternam salutem constituere. Visitatores igitur primum dignoscant de fide, vitæ sanctimonia et moribus clericorum, monialium, fidelium, etc. deinde inquirant an serventur vel negligantur regulæ, an singula rite et ordinate constituantur, an clerici congruentem deferant habitum, tonsuram et alia hujusmodi, an pastores munera sua recte ac diligenter impleant, docendo, catechizando, sacramenta ministrando, sacram Eucharistiam, olea sancta, baptisterium, altaris paramenta, etc. honeste conservando; an bona ecclesiæ (*de la fabrique*) regulariter administrentur, an piæ fundationes fideliter impleantur; quomodo se habeant scholæ, sive puerorum, sive puellarum sub respectu religionis, an parochi eis invigilent et faciant saltem quod possunt, etc.

8° Visitationi episcopi subjiciuntur omnes ecclesiæ parochiales ipsius diœcesis, vicariales et annexæ, capellæ publicæ in quibus missa celebratur, et etiam oratoria privata pro quibus facultas celebrandi missam petitur vel fuit concessa, et seminaria, quia hæc ad jurisdictionem episcopi evidenter pertinent. Item episcopus visitare potest capitulum cathedrale per seipsum solum, nullis capitularibus sibi adjunctis, vel cum aliis extra capitulum, omissis capitularibus suis, ut constat ex concilio Trid. sess. 6, cap. 4, de Reform. et ex declaratione Cong. concil. a Fagnano relata, ad cap. *Ut juxta*, 17, tit. 31, l. 1, Decretal.

9° Olim episcopus visitare poterat omnia hospitalia, rationem administrationis exigere, abusus corrigere et reformare : nunc in Gallia ei tantum nunc agnoscitur jus ea visitandi sub respectu religionis, et inquirendi an piæ fundationes accurate impleantur.

10° In omnibus quæ ad visitationem et morum correctionem spectant, habent jus episcopi ordinandi, moderandi, puniendi et exsequendi, juxta canonum sanctiones, quæ illis ex prudentia pro subditorum emendatione ac diœcesis utilitate necessaria videbuntur : « Nec ulla exemptio, inhibitio, appellatio seu querela,

» etiam ad sedem Apostolicam interposita, exsecutionem » eorum quæ ab his mandata, decreta aut judicata fue» rint, quoquo modo impediat aut suspendat. » Concil. Trid. sess. 24, cap. 10, de Reform.

11° Caveant episcopi diœcesim visitantes, « ne inuti» libus sumptibus cuiquam graves onerosive sint, neve » ipsi aut quisquam suorum quidquam procurationis » causa, pro visitatione... aut alio quovis nomine, nec » pecuniam nec munus, quodcumque sit, etiam qualiter» cumque offeratur, accipiant, non obstante quacumque » consuetudine, etiam immemorabili, exceptis tamen » victualibus quæ sibi ac suis frugaliter moderateque pro » temporis tantum necessitate, et non ultra, erunt minis» tranda. » Concil. Trid. sess. 24, cap. 3, de Reform.

De synodi celebratione.

1° Ex S. Cypriani aliorumque Patrum epistolis ac scriptis, manifestum est episcopum frequentissime in primis sæculis coadunasse presbyterorum suorum senatum, qui vocari solebat *presbyterium*, et deinde *synodus* in lingua græca, idem significans ac comitatus vel cœtus; quotiescumque enim ardua occurrebant negotia, convocabatur clerus, ut maturius de illis deliberaretur. Labentibus autem sæculis, mos invaluit ut bis tantum in anno celebraretur synodus diœcesana, et postea annuatim tantum, ut evidenter supponit Innocentius III, in concilio Lateran. IV, anno 1215 celebrato, relatus in Decretal. l. 5, tit. 1, cap. 25; et concil. Trid. sess. 24, cap. 2, de Reform. ait : « Synodi quoque diœcesanæ quotannis » celebrentur, ad quas exempti etiam omnes qui nec » capitulis generalibus subduntur, accedere teneantur; » ratione tamen parochialium aut aliarum sæcularium » ecclesiarum, etiam annexarum, debeant ii qui illarum » curam gerunt, quicumque illi sint, synodo interesse. » Si necessitas postulare videat, synodus diœcesana sæpius in anno celebrari potest, ut docent canonistæ.

2° Congregatio concil. decrevit, diei 26 junii 1621, epi-

scopum synodum diœcesanam singulis annis non celebrantem, pœnas a jure statutas incurrere; et alibi, eum ab officio suspendendum esse. Attamen mos invaluit ut decretum istud nullibi servaretur; « cum, » inquit Van-Espen, 1 part. tit. 18, cap. 1, n. 6, nullibi annuam hanc » synodorum celebrationem fieri videamus; imo, in » multis diœcesibus nec spatio quinquaginta et amplius » annorum ullam synodum celebratam. » Consuetudo igitur legem abrogavit, sicut et legem antiquam in concil. Trid. sess. 24, cap. 2, de Reform. renovatam de synodis provincialibus *quolibet saltem triennio* celebrandis. Merito notat DD. episcopus Bellicensis, in suo Rituali, t. 1, p. 64, « que les retraites ecclésiastiques peuvent être re» gardées comme l'équivalent des synodes, et sont même » plus efficaces pour le maintien de la discipline ecclé» siastique.... »

3° Forma celebrandi synodum reperitur in Pontificali Romano et sequenda est.

4° Ad synodum accedere tenentur et admitti debent soli curati, id est, qui ecclesiam parochialem vel annexam habent regendam, et beneficiati, nisi existeret consuetudo in diœcesi ut totus conveniret clerus. Sic pluries definiit Cong. episc. In casu autem quod in synodo agendum esset de reformatione morum, vel de alia re totum clerum tangente, omnes presbyteri et clerici interesse deberent, ut declaravit Cong. concil. 12 augusti 1650.

5° Tota synodi auctoritas a solo derivatur episcopo, qui sua decreta et constitutiones synodales facere et executioni mandare potest absque capituli et cleri approbatione; tenetur enim consilium capituli exquirere, non vero consensum ejus exspectare, ut declaravit Cong. concil. 27 martii 1632, 26 febr. 1639 et 26 nov. 1689.

6° Necesse est tamen, ex decreto Cong. episc. diei 4 decemb. 1592, ut constitutiones synodales, prius quam usu recipiantur, ostendantur capitulo et aliis interessatis, et terminus duorum mensium eis præfigatur, ut, si arbitrentur se nimis esse gravatos, ad ipsum episcopum vel ad sedem Apostolicam recurrere possint.

7° Non tenetur tamen episcopus sua decreta synodalia, ante eorum publicationem, mittere Romam, ut expresse docent Gavantus, Barbosa, Ferraris, etc. Contra vero, cum multi, sub prætextu exemptionis, canonibus concilii provincialis obedire nollent, mos ab ipsis episcopis fuit inductus ut eorum actus, ante publicationem, judicio sedis Apostolicæ submitterentur. Van-Espen, p. 1, tit. 20, cap. 3, n. 3

8° Neque synodus diœcesana, neque synodus provincialis se sanctas inscribere possunt, quia ille titulus nunc solis tribuitur conciliis generalibus, ut testatur Bened. XIV, de synodo diœces. l. 1, cap. 3, n. 1.

Punctum quintum. — *De translatione et renuntiatione.*

1° Inter sacerdotem qui creatur episcopus et ipsius ecclesiam, sublimis initur contractus matrimonio comparatus et qui, ex natura sua, est perpetuus : sola igitur summi Pontificis auctoritate episcopus semel institutus ab una ecclesia in aliam transferri potest, ut statuitur in Decreto, part. 2, causa 7, can. 38, et in Decretal. l. 1, tit. 7, *de Translatione episcopi.*

2° Duæ autem generatim assignantur in jure causæ juste transferendi episcopum, scilicet necessitas et Ecclesiæ utilitas : unde regulas ecclesiasticas bene non intelligunt qui negant hujusmodi translationem licite fieri posse, quoties communis utilitas vel necessitas id persuadet.

3° Translatio episcopi regulariter fit a minore ad majorem ecclesiam, ut supponit Innocentius III, in Decretal. tit. *de Translatione episcopi*, modo citato, cap. 1. Attamen, ob causas particulares, translatio fit interdum ad aliam ecclesiam quæ non est major, et referuntur exempla translationis archiepiscoporum ad ecclesias episcopales, nec improbantur quando cessio non facta est per fraudem, v. g. ad obtinendum episcopatum archiepiscopatu derelicto locupletiorem.

4° Episcopus nominatus et confirmatus, nondum conse-

cratus, ad aliam sedem transferri non potest invitus, quia nemo invitus in episcopum consecrari potest ; sed consecratus, ex rationabili causa, potest a papa transferri invitus ad aliam ecclesiam, ut fuse probat Ferraris, v° *Episc.* art. 5. n. 54, ex jure canonico et ex multorum suffragio.

5° Quando episcopus sciens et volens transfertur, prior ipsius sedes vacat a die quo papa de translatione pronuntiat in consistorio, non vero, ut quidam voluerunt, a die quo accipit possessionem novæ ecclesiæ. Item, ubi episcopus sedi suæ simpliciter renuntiat, titulum suum amittit per ipsam et solam summi Pontificis acceptationem. Attamen in utroque casu jurisdictio remanet penes episcopum translatum vel renuntiantem, « quoadusque » renuntiatum ipsi fuerit rescissum jam in consistorio » fuisse vinculum quo ecclesiæ obstringebatur. Eo autem » nuntio ad ipsum perlato, abdicare illico se debere exer- » citio cujuscumque jurisdictionis, hancque universam » in capitulum transferri, statutum est. » Ita se habet Bened. XIV, de Synod. diœces. l. 13, cap. 16, n. 10.

Sectio secunda. — De juribus et obligationibus parochorum.

Dicemus breviter 1° de parochorum juribus, et 2° de eorum obligationibus.

Punctum primum. — *De juribus parochorum.*

1° De nomine et origine parochiarum diximus in tractatu de Ordine, sub titulo parochi, in § de Hierarchia jurisdictionis : parochus autem dicitur qui parochiæ gubernandæ committitur, et in nonnullis diœcesibus, v. g. in Britannia, appellatur rector.

2° Quoniam saluti animarum maxime expedit ut a dignis atque idoneis parochis regantur parochiæ, concil. Trid. statuerat, sess 24, cap. 18, de Reform. regulas provocandis, examinandis et præficiendis iis qui ad tantum officium judicarentur aptiores. Nunc, ut jam notavimus, episcopi tenentur quidem digniores eligere et parochiis

præficere, sed cum aliis viis capacitatem, mores atque clericorum suorum aptitudinem cognoscere possint, eos ad examen a concilio Trid. præscriptum vocare non obligantur.

3° Parochus semel canonice institutus ordinariam habet jurisdictionem in populum sibi commissum, et, sine nova episcopi approbatione, habet jus exercendi omnia munia parochialia, id est prædicandi, docendi, sacramenta administrandi, officiis parochialibus præsidendi, ea dirigendi, officiales ecclesiæ eligendi, moderandi, etc. Nullus igitur clericus, excepto episcopo et vicario ejus generali, aliquam functionem sacram in ejus ecclesia aut parochia sine ipsius consensu expresso aut rationabiliter præsumpto licite potest exercere, nisi ad id specialiter fuerit missus vel approbatus ab episcopo.

4° Ex concilio Trid. sess. 21, cap. 4, de Reform. episcopi cogere debent rectores ecclesiarum parochialium vel baptismalium, ut sibi tot adjungant sacerdotes quot ad sacramenta ministranda et cultum divinum celebrandum sufficiant. Hinc concluditur in mente concilii parochos habere jus sibi eligendi vicarios in numero sufficienti, sed eos assumere teneri ex sacerdotibus ab episcopo approbatis, juxta dispositionem cap. 15 de Reform. sess. 23. Testatur Van-Espen, part. 1, tit. 3, cap. 2, n. 2, morem in Belgio fuisse suo tempore ut parochi suos vice-pastores, id est vicarios, sibi assumerent. Ignoramus quid nunc fiat in Belgio sub hoc respectu; sed apud nos soli episcopi eligunt, approbant et mittunt vicarios.

5° Constat ex dictis, parochos olim habuisse potestatem vicarios a functionibus sacris in suis ecclesiis suspendendi, jurisdictionem ab eis auferendo : nunc vero, cum jurisdictio ab eis non pendeat, prohibere quidem possunt, ob graves rationes, ne vicarii sacras functiones pergant exercere donec episcopus, ad quem statim res deferenda est, aliter judicaverit : si autem vicarius, non obstante hac prohibitione, actus sancti ministerii nihilominus exerceat, graviter quidem peccat, sed tamen sacramenta valide administrat, excepto matrimonio.

6° Parochi neminem excommunicare, aliave censura ligare, aut quemcumque fori externi actum judicialem exercere possunt; hujusmodi enim actus ad externum ecclesiæ regimen pertinent, et solius est episcopi vel eorum quibus facultas ab episcopo concessa est, eos exercere.

7° Quoad præcedentiam, statuit Ferraris, v° *Paroch.* art. 2, n. 57, ex variis Cong. rituum decretis, 1° eos debere ordinari, in publicis cœtibus et officiis, secundum ecclesiarum suarum prærogativam : si autem ecclesiæ nulla inter se distinguantur prærogativa, parochi ordinari debent juxta institutionis antiquitatem, sicut episcopi, ut mihi videtur, et communiter servatur; 2° in processionibus parochum loci alios rectores et presbyteros præcedere; 3° in funeralibus inferiorem esse canonicis, sed omnes alios presbyteros, qui non sunt de cathedrali, præcedere; 4° eum ratione officii præcedere quando est inter pares, non autem quando est inter majores; 5° eumdem, tanquam caput ecclesiæ parochialis, thurificandum esse ante dominum loci, etc.

8° Quamvis stola sit ex se ornamentum sacerdotale, omnibus sacerdotibus commune in celebratione missæ et sacramentorum administratione, nec jurisdictionem necessario indicet, est tamen sæpe signum auctoritatis in parochis, qui eam deferre consueverunt quotiescumque gradiuntur processionaliter cum clero suo, et, in pluribus ecclesiis, quoties assistunt officio ab alio celebrato. Eam vero communiter deferre non possunt extra suam parochiam. Excipiuntur tamen casus sequentes : 1° si parochi civitatis ad publicas processiones convocentur, incedere possunt cum stola, ex Cong. rit. 24 jan. 1728. 2° Parochus libere transire potest, cum stola et cruce elevata, per alienas diœceses et parochias, etiam non requisitis earum parochis, ad effectum conducendi processionaliter cadaver proprii parochiani alibi sepeliendum, ut decrevit Cong episc. et reg. 24 nov. 1713. Vide Ferraris, v° *Stola.* Parochi alieni nihil exigere possunt ratione transitus per suas parochias.

9° Cum episcopus primarius sit pastor totius diœcesis, parochi stolam coram ipso in signum auctoritatis deferre non possunt, nisi eo consentiente. Duo fratres, Nicolaus et Renatus *Dehors*, parochi Rothomagenses, qui contendebant se habere jus deferendi stolam coram suo archidiacono ecclesias eorum visitante, per sententiam officialitatis hujus diœcesis damnati sunt, die 12 decem. 1625. (*Mémoires du clergé*, t. 6, p 53, et t. 7, p. 628.)

10° Parochi licentia vel interventus requiritur ad hoc ut regulares cadavera defunctorum in parochia ejus levare possint, nisi ipse requisitus venire omnino recuset, ex decisione Cong. rit. diei 18 octobris 1621. Non arbitror extraneum sacerdotem habere jus, in præsenti rerum statu, cadaver defuncti in aliena parochia levandi, proprio parocho venire recusante, nisi licentia episcopi fuerit obtenta.

Multa alia olim occurrebant discutienda inter parochos et regulares, quæ nunc apud nos forent sine objecto et omittimus.

11° Si parochus ad aliam parochiam transferatur vel suo titulo renuntiet, suam jurisdictionem et omnia jura sua retinet, non solum usque ad diem quo novam institutionem vel episcopi consensum obtinet, sed ad diem quo, annuente episcopo, parochia egreditur animo eam deserendi. Interea quoslibet actus jurisdictionis valide exercet, emolumenta casualia percipit.

Punctum secundum. — *De parochorum obligationibus.*

Jam pluribus in locis de parochorum obligationibus aliquid diximus : nunc de obligatione quam habent residendi, orandi, prædicandi, oves cognoscendi et sacramenta ministrandi acturi sumus.

De obligatione residendi.

1° Parochus tenetur jure divino in sua parochia residere ; eo ipso enim quod gubernationem spiritualem pa-

rochiæ in se suscipit, strictam contrahit obligationem juris naturalis et divini, saluti omnium animarum sibi commissarum invigilandi eamque pro posse suo procurandi : hoc autem præstare non potest nisi resideat : ergo, etc. Unde concil. Trid. sess. 23, cap. 1, de Reform. postquam definiit residentiam esse jure divino episcopis præscriptam, declarat idem dicendum esse « de curatis » inferioribus et aliis quibuscumque qui beneficium ali- » quod ecclesiasticum, curam animarum habens, obti- » nent. » Ita omnes theologi et canonistæ quoad substantiam obligationis sub peccato mortali; sed notant concilium Trid. noluisse definire tanquam de fide eam esse de jure divino, sive pro episcopis, sive pro curatis inferioribus, quia inter patres longa fuit hac de re discussio, ut narrat Palavic. l. 7, cap. 6 et in aliis locis, et plures contendebant eam obligationem esse tantum juris ecclesiastici.

2° Parochus residere tenetur quamvis tenuem habeat parochiam, etiamsi tres tantum aut quatuor remanerent incolæ, ut apud Ferraris, v° *Parochus*, art. 2, n. 5 et 6, docent Garcias, Barbosa, Reginaldus aliique canonistæ. Si duas habet parochias, in digniore ; si non constet quæ sit dignior, in frequentiori residere debet; si una sit extra civitatem, et altera intra civitatem, in posteriori debet esse ipsius residentia, et, in cunctis casibus, prope ecclesiam parochialem, quantum fieri potest.

3° Ex decisione Cong. concil. diei 19 decemb. 1718, cogendus est parochus habitare in domo presbyterali, vel si non sit, in domo propinquiori intra limites parochiæ. Poterit tamen, relicta domo parochiali, in paterna vel cognatorum domo habitare, intra fines parochiæ, modo inde muneri residentiæ satisfacere possit. Sic multi apud Ferraris, ibid. n. 17, ubi plures id sustinent etiam si talis domus sit extra fines parochiæ, dummodo non distet ultra milliare Italicum, id est, circiter tertiam partem unius e leucis nostris.

4° Residere autem, est ecclesiæ per seipsum deservire : unde in Decretal. l. 3, tit. 5, cap. 30, sic statuitur :

» Qui vero parochialem habet ecclesiam, non per vica-» rium, sed per seipsum illi deserviat, in ordine quem » ipsius ecclesiæ cura requirit. » Potest tamen, pro meliore animarum cura et officiorum parochialium exsecutione, unum aut plures habere vicarios quibus munera magis ardua committat, ut ire de nocte ad infirmos, divina officia in ecclesiis filiabus peragere, multas confessiones audire, etc. sed ipse interea, legitimo cessante impedimento, alia et principaliora parochialia munia præstare, et quoties a parochianis nominatim vocatur, statim ire debet.

5° Concil. Trid. in loco superius citato, permittit ut, ob causam ab ordinario probandam, parochi obtinere possint licentiam discedendi, scriptis datam, modo vicarium idoneum ab ipso ordinario approbandum *cum debita mercedis assignatione relinquant;* sed nunquam ultra bimestre, nisi ex gravi causa, nec etiam per unam hebdomadam, absque licentia episcopi, quæ, causa cognita, in scriptis concedenda est. Sic Ferraris cum multis aliis, art. 2, n. 21, et expresse Cong. concil. die 4 octob. 1604.

6° Item Fagnanus, Reiffenstuel, Ferraris dicunt non sufficere quod licentia fuerit petita, si non sit obtenta et in scriptis data, atque episcopo eam negante, ad superiorem ejus recurrendum esse vel residentiam tenere.

7° Gravi tamen occurrente causa, quæ dilationem non patiatur, parochus, relicto idoneo vicario, discedere poterit absque licentia episcopi, quia necessitas non habet legem, sed quamprimum certiorare debet episcopum de tali discessu et de causa urgente, ut licentiam obtineat, nisi brevi tempore sit reversurus. Sic definiisse Cong. concil. refert Garcias apud Ferraris.

8° Parochus abesse non potest a parochia, etiam relicto idoneo vicario, ut doceat grammaticam in civitate, ex decisione ejusdem Cong. anni 1573; neque ob intemperiem vel insalubritatem aeris, ex altera decisione diei 16 mart. 1641, nisi accedat episcopi consensus, ex justa causa, in scripto datus; neque ob grassantem pestem, ut definiit dicta Cong. die 10 octob. 1576, et Bened. XIV,

cum aliis theologis et canonistis docet, in tractatu de Synodo diœces. l. 13, cap. 19, n. 2 et seq. neque ad fugiendam persecutionem sibi et populo communem, *quia bonus pastor animam dat pro ovibus suis.*

9° Sacra vero Cong. Concil. censuit, 14 sept. 1630, archiepiscopum Pisanum permittere posse parocho ut, ob inimicitias sine ipsius culpa ortas, ad duos menses discederet, et die 15 octob. 1644, declaravit episcopum in pari casu sex menses concedere posse ; at, ex altera decisione diei 20 april. 1652, injungit episcopo ut, si inimicitiæ componi non possint mediante resignatione vel aliis modis jure permissis, provideat ut titularis resideat.

10° Quinimo, eadem declaravit Cong. apud Garciam citata, servandam esse constitutionem episcopi prohibentem ne parochus, etiam relicto idoneo vicario, ultra biduum abesse possit sine ordinarii licentia. Ubi vero talis non existit constitutio, potest parochus, ex causa quæ sibi videtur legitima, per unum vel alterum diem abesse sine licentia episcopi, modo interim relinquat idoneum vicarium. Ita Ferraris, qui dicit hanc sententiam esse communem. Reiffenstuel tamen et alii docent parochum per sex aut septem dies abesse posse sine licentia episcopi, ob causam quæ sibi videtur legitima, dummodo relinquat vicarium idoneum et in suo episcopatu approbatum. *Hinc patet* quam graviter errant qui arbitrantur se absque licentia episcopi, per plures consequentes hebdomadas abesse posse, etiam non relicto alio idoneo sacerdote qui eos supplere possit. Peccant mortaliter, juxta omnes, quicumque sine causa sufficienti et licentia episcopi absunt, nisi modicitas temporis absentiæ eos excuset, etiamsi vicarium relinquerent. *A fortiori,* qui ita parochiam suam deserunt. Insuper fructus pro eo tempore perceptos non faciunt suos, eosque fabricæ ecclesiæ vel pauperibus erogare tenentur. Vide Ferraris v° *Paroch.* art. 2, n. 51.

Si autem non residentes citati fuerint, etiam non personaliter, et remaneant contumaces, liberum est ordinariis eos per omnia juris remedia, usque ad tituli priva-

tionem, compellere, ex concil. Trid. sess. 23, cap. 1, de Reform.

De obligatione orandi.

1° Probavimus, in tractatu de Eucharistia, secunda parte, parochum missæ sacrificium pro parochianis suis offerre teneri, saltem omnibus diebus dominicis et festis de præcepto.

2° Tenetur insuper pro ovibus sibi commissis, juxta proprias uniuscujusque necessitates, frequenter orare, ut supernæ benedictionis infusionem in conatus suos descendere faciat, sæpe memor sequentium Apostoli verborum : *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus,* I Cor. 1, 7.

3° Præterea invigilare debet ut omnes discant orare, convenienter orent atque suos doceant orare : matutinas et serotinas orationes publice agere debet diebus dominicis et festivis, tempore Adventus et Quadragesimæ, aut frequentius, si possit, tum quia ubi plures sunt congregati in nomine Christi, Christus est in medio eorum, tum quia hujusmodi oratio est Deo gratior et efficacior, tum ut parochiani paulatim discant quomodo orandum sit, ut consuetudinem orandi in communi acquirant, etc.

De obligatione prædicandi.

1° « Archipresbyteri, plebani et quicumque parochia- » les vel alias curam animarum habentes ecclesias quo- » cumque modo obtinent, per se, vel per alios idoneos, » si legitime impediti fuerint, diebus saltem dominicis » et festis solemnibus plebes sibi commissas, pro sua et » earum capacitate, pascant salutaribus verbis, docendo » quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, an- » nuntiandoque eis cum brevitate et facilitate sermonis » vitia quæ eos declinare et virtutes quas sectare opor- » teat, ut pœnam æternam evadere, et cœlestem gloriam » consequi valeant. » Concil. Trid. sess. 5, cap. 2, de

Reform. Eadem obligatio exprimitur in sess. 22, cap. 8, de Sacrificio missæ, sess. 23, cap. 1, de Reform. ubi dicitur : « Cum præcepto divino mandatum sit omnibus » quibus animarum cura commissa est, oves suas agno» scere... verbique divini prædicatione... pascere, » et sess. 24, cap. 4, de Reform. in quo præter dies dominicas et festa, additur quod tempore Quadragesimæ et Adventus quotidie aut saltem tribus in hebdomada diebus prædicandum sit, si ita oportere duxerint episcopi. Ergo negari non potest cunctos pastores strictam habere obligationem juris divini populos sibi commissos sana doctrina frequenter pascendi.

2° Graviter peccant parochi qui tribus mensibus anni, etiam discontinuis, per se vel per alios non concionantur : nam concil. Trid. sess. 5, capite citato, ait : « Itaque » ubi ab episcopo moniti trium mensium spatio muneri » suo defuerint, per censuras ecclesiasticas, seu alias, ad » ipsius episcopi arbitrium, cogantur. » Tantæ pœnæ non decernuntur nisi pro culpa gravi. Ergo. *Ita omnes theologi, etiam molliores.*

3° Sæpe longe minus spatium temporis sufficit ad constituendum peccatum mortale, si videlicet populus vel quidam in populo prædicatione graviter indigeant; et ubinam non reperiuntur qui in tali versantur indigentia?

Notandum insuper, prædicationem indigentiæ et capacitati audientium non proportionatam prorsus insufficientem esse ut parochus muneri prædicationis satisfaciat. Quot ergo parochi judicio Dei damnabuntur ob solam gravissimæ hujus obligationis omissionem !

4° Nomine prædicationis non intelliguntur sermones juxta eloquentiæ regulas compositi, ornati, memoriæ commendati et pronuntiati : quandoque sunt utiles vel necessarii, v. g. in solemni festo, in extraordinario concursu; sed communiter parochus, tales habendo conciones, muneri suo minime satisfaceret. Studeat pro viribus suis facere quod præscribit concil. Trid. in textu superius citato, et quod ipse ovibus suis magis expedire

judicabit : non tantum intra missarum aliorumve officiorum solemnia populum coadunatum sana doctrina sic imbuere satagat, sed in catechismis, scholis, in domibus privatis, denique omnibus viis quæ sibi efficaciores videbuntur, ut dicere possit cum Apostolo, Act. xx, 26 : *Contestor vos hodierna die, quia mundus sum a sanguine omnium,* sciens quod si vel una anima culpa ejus pereat, Deus illam de manu ejus requisiturus sit.

5° A peccato igitur mortali excusari non possunt parochi 1° qui raro prædicant, nisi legitime impediantur, quo in casu curare debent ut alii pro ipsis hoc munere convenienter fungantur; 2° qui nullam aut fere nullam adhibentes præparationem, loquuntur sine ordine, claritate, pietate et zelo, verbum Dei indigne tractant, et fastidium in audientibus excitant; 3° qui conciones minime congruentes pronuntiant; 4° qui in prima missa, cui fideles magis ignari assistere solent, concionari nolunt, et *a fortiori,* qui vicarium a brevi et facili concione, hujusmodi fidelibus proportionata, prohibent; 5° qui sua negligentia in pueris catechizandis, in scholis visitandis, in rudibus requirendis et instruendis, in causa sunt cur animæ sibi concreditæ pereant. Unde qui munus catechizandi et concionandi, v. g. in prima missa dierum dominicorum et festivorum, vicariis aliisve committunt, prudenti sollicitudine invigilare debent ut omnia convenienti modo fiant, alioquin rationem ipsi supremo Pastori reddere tenebuntur de animabus sic perituris.

6° Vicarii ab episcopo in adjutorium parochorum missi, vices eorum gerere pro posse suo tenentur : graviter igitur peccant si notabiliter sint negligentes in concionando convenienti modo, in catechizando et in alia munia sibi commissa exercendo.

7° Pluries a me quæsitum est utrum parochus qui, allegans se conciones scribere, memoria retinere et pronuntiare non posse, pias facit lectiones, loco sermonis ad populum, muneri suo satisfaciat. Certum est melius esse tales facere lectiones quam omnino tacere, ac consequenter qui memoria concionari non potest, eas omittere non

debet. Attamen evidens est concil. Trid. conciones viva voce datas requirere, et experientia constat eas multo efficaciores esse. Si magistri in scholis non nisi legendo artes et scientias docere vellent, numquid muneri suo satisfacerent? Certe difficilius est fideles omnis ætatis et conditionis vera religionis doctrina imbuere : caveant ergo parochi et quicumque saluti animarum præponuntur, ne in re tantæ gravitatis sibi illudant. *Collet*, *Devoirs des curés*, c. 3, § 1, permittit ut parochus qui multis annis feliciter laboravit, et propter senectutis infirmitates aliasve causas accidentales factus est impotens viva voce concionari, proprios sermones vel aliorum homilias prudenter selectas populo legat; verum docet eum qui concionari non valet, curam animarum suscipere non posse, nisi impossibilitatem qua detinetur aperiat episcopo, et episcopum debere, ob hanc causam, eum communiter repellere. Excipiendum est nisi alium non habeat sacerdotem huic ecclesiæ præficiendum.

8° Quamvis Urbanus VIII approbaverit decretum Cong. conc. diei 2 maii 1629, in quo statuitur ut, prædicante episcopo, omnes alii concionatores sileant, eadem Congregatio respondit, die 11 januarii 1631, id non intelligi respectu parochorum qui eadem die in ecclesia parochiali concionari possunt.

9° Si parochi per se munus prædicationis obire velint, impediri non debent, et tempore Quadragesimæ etiam mane in suis ecclesiis prædicare possunt, non obstante consuetudine quod in sola ecclesia matrice vel in alia concionetur, ut S. Cong. conc. definiit die 26 jan. 1697.

10° Parochi nullum sacerdotem sibi ignotum ad concionandum in suis ecclesiis admittere psssunt, nisi ab ordinario loci fuerit approbatus; nec etiam notum, ad stationem aut missionem faciendam, sine ejusdem ordinarii consensu; nec diaconum aut alium inferiorem clericum : sed dare possunt licentiam alicui viro docto et noto, etiam regulari, ut bis vel ter concionetur in suis ecclesiis, sine approbatione episcopi. *A fortiori* hanc licentiam dare possunt et debent eis qui ab episcopo sunt

approbati. Ita communiter theologi apud Ferraris, v° *Parochus*, art. 2, n. 79.

11° Qui coram episcopo verbum Dei annuntiaturus est intra missam, finito Evangelio, ante *Credo*, benedictionem ab eo genuflectens, vel, si canonicus sit, profunde inclinatus, petere debet : ubi vero habendus est sermo extraordinarie, v. g. ad publicandum Jubilæum, ad gratias Deo agendas pro aliquo felici nuntio vel publicatione fœderis, vel adventu magni principis, aut simili occasione, fieri non debet intra missam, sed ea finita, et tunc non petitur benedictio. Idem observandum si sermo habendus sit in missa defunctorum vel in laudem alicujus magni viri defuncti : fit inter missam et absolutionem. Cæremonial. episcop. l. 1, cap. 22.

12° Notat Ferraris, v° *Prædicare*, n. 4, prædicatorem semper dicere Salutationem Angelicam, non vero *Regina cœli* etiam tempore paschali, quod apud nos non servatur. Congreg. rit. respondit, die 23 januarii 1700, in confirmationem aliarum decisionum jam emissarum, prædicatores salutare teneri capitulum seu canonicos in apparatu chorali assistentes, prius quam civitatis gubernatorem.

De obligatione oves cognoscendi et corrigendi.

1° Bonus pastor *proprias oves vocat nominatim et educit eas*, Joan. x, 3 : ergo tenetur eas, quantum potest, cognoscere, et quidem ex præcepto, ut præcisis verbis dicit concil. Trid. sess. 23, cap. I, de Reform. « Cum » præcepto divino mandatum sit omnibus quibus ani- » marum cura commissa est, oves suas agnoscere. » Visitare ergo debet parochus suos parochianos, cum illis affectu paterno colloqui, patres et matresfamilias prudenter interrogare circa liberos, servos, ancillas, operarios, non vero dicteria ancillæ aliarumve feminarum loquacium audire, et ita se gerere ut omnes perfecte noscat et notam curiositatis non incurrat.

2° Tenetur sub gravi oves in peccato mortali vel in

proximo ejus periculo versantes corrigere etiam cum periculo vitæ, si possit, id est, si spes emendationis affulgeat : debet insuper, secundum suam prudentiam et potestatem, scandala auferre aut præcavere, per se vel per alios, mandato, consilio, exhortatione, precibus, etc. *Ita communiter theologi*, qui ut probabilius docent hanc obligationem esse ex justitia. Unde sequitur quoscumque pastores prudenti sollicitudine semper invigilare teneri in subditos, mores eorum requirere, eos delinquentes corrigere, vacillantes sustinere, et prospicere ut omnes obligationibus suis satisfaciant, semper in mente habentes se strictam de illorum salute reddituros esse rationem.

De obligatione administrandi sacramenta.

De ea obligatione sufficienter diximus in tractatu de Sacramentis in genere.

Sectio tertia. — De juribus et obligationibus canonicorum.

In primis Ecclesiæ sæculis presbyteri et diaconi in civitate episcopali curam animarum gerentes unum efficiebant corpus cum episcopo et quasi senatum formabant : subsequentibus sæculis, numero presbyterorum et clericorum nimium crescente, episcopi quosdam e clero eligere et sibi proprius assignare cœperunt, atque eorum consilio in sua diœcesi regenda utebantur. In octavo sæculo, S. Chrodegangus, Metensis episcopus, hos clericos suæ ecclesiæ communi subjecit regulæ, unde vocati sunt canonici, et, ab eo tempore, paulatim instituti sunt canonici in aliis ecclesiis cathedralibus, ut in tractatu de Ordine ostendimus.

Card. Caprara, concedendo archiepiscopis et episcopis facultatem capitulum in suis respectivis cathedralibus erigendi, præscripsit ut id facerent, « juxta formam a » sacris canonibus conciliisque præscriptam et ab Eccle- » sia huc usque servatam. » Omnes igitur juris canonici dispositiones canonicos et capitula cathedralium respicientes, eamdem vim nunc habent ac antea, exceptis

punctis quæ, ob mutationem rerum, facta sunt impossibilia, v. g. quæ quotidianas distributiones spectant. Itaque dicemus 1° de juribus et prærogativis canonicorum; 2° de eorum obligationibus, sede occupata; 3° de eorum obligationibus ac potestate, sede vacante; et 4° de obligationibus et potestate vicariorum capitularium.

Punctum primum. — *De juribus et prærogativis canonicorum.*

1° Collatio canonicatuum, in cathedralibus, olim pertinebat, jure communi, ad episcopum et capitulum simultanee, ut probatur ex Glossa in cap. 31, tit. 6, lib. I Decretal. et ex canonistarum testimoniis : in pluribus tamen ecclesiis mos invaluerat ut jus istud ad solum episcopum, et in aliis ad solum capitulum pertineret; quæ consuetudo per quadraginta annos præscribi poterat, ut communiter dicunt auctores. In Gallia rex solebat nominare ad primum canonicatum in singulis capitulis vacantem post suum adventum ad thronum, et post juramentum fidelitatis novi episcopi; quæ nominationes vocabantur *de joyeux avénement et de serment de fidélité.* Statim concedebatur diploma regium, vi cujus vir ecclesiasticus illud possidens primum titulum vacantem obtinebat. Ludovicus XVIII et Carolus X usi sunt veteri hac consuetudine, quæ juxta *d'Héricourt*, a Germania, ubi erat antiquissima, transiit in Galliam, currente decimo sexto sæculo, eam vero sibi non vindicavit *Napoleo,* nec eam invocat Ludovicus-Philippus. Nunc igitur episcopi omnes nominant canonicos sicut parochos.

Gravis hic moveri potest quæstio, an videlicet episcopus constituere possit canonicos ultra numerum titulorum a gubernio fundatorum, jura ac prærogativas verorum canonicorum eis tribuendo, cum obligatione eadem sufferendi onera : pars affirmativa probabilior videtur, quia præbendæ ad essentiam jurium spiritualium pertinere nequeunt : verum solus Pontifex maximus certo hac de re pronuntiare potest.

2° Concil. Trid. sess. 24, cap. 12, de Reform. statuit

quod in omnibus ecclesiis cathedralibus canonicatus haberent annexum ordinem presbyteratus, diaconatus vel subdiaconatus, et dimidia pars saltem essent presbyteri. Nullus igitur fieri potest canonicus in aliqua cathedrali, nisi vigesimum secundum ætatis annum attigerit et ordinem subdiaconatus susceperit. Nunc Gubernium exigit ut quilibet canonicus sit sacerdos.

3° Canonici cathedralis semel instituti tenentur, intra duos menses a die adeptæ possessionis, professionem fidei facere, non solum coram episcopo aut vicario ejus generali, sed etiam coram capitulo, ut expresse habet concil. Trid. sess. 24, cap. 12, de Reform. et, sede vacante, hæc fidei professio fieri debet coram vicario capitulari, qui jurisdictionem episcopalem exercens repræsentat ordinarium, et coram capitulo. Canonici autem, ex pluribus Cong. concil. decisionibus et canonistarum interpretationibus, hanc professionem facere tenentur per seipsos personaliter et non per procuratorem. Unde qui sumit possessionem per procuratorem, fidei professionem emittere tenebitur in persona; et si eam emisisset Romæ coram vicario generali, illam repetere teneretur coram ordinario et capitulo statim atque in loco residentiæ advenisset, ut definiit supra dicta Cong. die 22 sept. 1696, et docet Bened. XIV, Inst. 60, n. 3, qui ibid. n. 7, ait hanc legem de facienda fidei professione per consuetudinem etiam constantem non solvi, sed solum per expressam exemptionem.

4° Convocatio capituli fieri debet, juxta morem solitum, a digniori seu præsidente, qui negotia proponit et suffragia colligit : si fuerit absens, hæc convocatio spectat ad sequentem in dignitate. Qui autem capitulum convocat, explicare non tenetur materiam convocationis in ipsa convocatione, ut declaravit Cong. conc. die 12 martii 1655.

5° Eadem Cong. in variis responsis, censuit 1° licentiam episcopi non requiri ad convocandum capitulum, ubi mos est illud absque tali licentia convocandi; 2° in eo casu episcopum et *a fortiori* vicarium ejus generalem jus non

habere talem convocationem prohibendi, nisi ex justa causa; 3° eum cogere non posse canonicos ad significandum sibi quid tractare velint in capitulo, sed exigere posse ut exemplar resolutionum capitularium sibi exhibeatur, quia ipsius est vigilare ne fiant a capitulo resolutiones juri suo contrariæ; 4° eum jus non habere convocandi capitulum pro actibus capitularibus qui spectant capitulum ut capitulum : nam in illis actibus remanere debet jurisdictio et potestas capituli, si qua ei competit, illæsa et integra, ut statuit concil. Trid. sess. 23, cap. 6, de Reform. 5° episcopum vero illud semper convocare posse per se vel per vicarium generalem, pro casibus in quibus, juxta sacros canones, illius votum vel consilium exquirere tenetur, et pro aliis ad ipsius dignitatem spectantibus; et tunc in eo præsidere debet cum omnibus prærogativis suis, vel præsidet vicarius generalis et primam sedem occupat; sed neuter habet jus suffragii, nisi sit simul canonicus, quia hoc spectat solum ad eos qui sunt de capitulo. Ita Cong. conc. die 13 julii 1694. Nunc vero in Gallia vicarii generales dicti titulares ad gremium capituli pertinent, et jus suffragii exercent. Item episcopus qui naturalis est capituli præses.

6° Si legitima exstat consuetudo ut episcopus vel vicarius ejus generalis in omnibus interveniat capitulis, etiam in eis quæ ad solum spectant capitulum, debet servari, inquiunt Ferraris et multi apud ipsum, v° *Capit.* art. 1, n. 17. Excipitur tamen nisi in capitulo agendum sit de proprio episcopi vel suorum interesse; tunc episcopus vel vicarius generalis, qui convocationem fecit et rem proposuit, statim exire debet et capitulares relinquere solos ut ipsi libere rem discutiant et resolutionem emittant. Id intelligi non potest de capitulis in Gallia nunc existentibus.

7° Capitulum potest, sine consensu episcopi, condere statuta de his quæ specialia ipsius negotia respiciunt, aut proprios capitulares concernunt, v. g. ut certis temporibus ad capitulum non vocati conveniant, ut tali ordine vel ad pulsum hujus aut illius campanæ ad chorum aut

ad capitulum convocentur, pro bonorum communium, si quæ habeant, administratione, pro canonicorum defunctorum exsequiis vel anniversariis, et aliis hujusmodi. Ita communiter canonistæ, ut videre est apud Fagnanum, t. 1, Ferraris, v° *Capit.* art. 3, n. 1, etc. Non vero facere potest, sine consensu episcopi, statuta quæ obligent extraneos sive totam diœcesim, vel communem ecclesiæ cathedralis statum aut jura vel alia negotia ardua respiciant, vel illius ecclesiæ constitutiones aut consuetudines immutent, vel novas inducant; episcopus enim est caput canonicorum sicut aliorum clericorum totius diœcesis : capitulum igitur nihil extraordinarium sine illius consensu agere potest. Imo in præsentibus rerum adjunctis capitulum nihil agere aut decernere potest sine consensu episcopi.

8° Ut actus capituli sint validi quatuor requiruntur conditiones, ex variis canonistis, scilicet : 1° ut canonici legitime sint convocati, nempe ab episcopo aut vicario ejus generali, vel a decano, aut, defectu ejus, ab alio antiquiori : circa modum convocandi nihil statuitur in jure, et ideo sequenda est consuetudo uniuscujusque ecclesiæ; alibi enim fit convocatio per sonum campanæ, alibi per litteras, alibi viva voce, quod nunc facile est ob exiguum eorum numerum. Locus solet esse determinatus; verum si alibi, modo in loco honesto, convocatur capitulum, actus nihilominus erit validus, et episcopus illud in propria aula convocare potest, nisi habeat controversiam cum ipso capitulo. Demum a nemine convocari debet tempore divinorum officiorum, nisi ob causas accidentales et extraordinarias. 2° Ut omnes jus suffragii habentes convocentur, nisi sint absentes : si autem capitulum diebus determinatis coadunari soleat, qui ad illud non eunt, prætendere nequeunt se non fuisse convocatos. 3° Ut negotia capitulariter expediantur, id est, ut omnes sint congregati, suffragia libere emittant post deliberationem in communi; non sufficerent enim suffragia a singulis canonicis seorsim sumptis extra capitulum data. 4° Ut major pars canonicorum præsentium in capitulo consensum præbeat; id enim sequitur ex natura corpo

rum deliberantium in quibus major pars negotia terminat, nisi aliter expresse fuerit statutum, ut in collegio cardinalium pro electione papæ.

De eorum prærogativis.

1° Canonicus alicujus ecclesiæ urbis Romæ dignior est quolibet alio canonico etiam cathedralis, cujus capitulum est exemptum. Sic declaravit Cong. conc. apud Ferraris citata, v° *Canonic.* art. 7, n. 1.

2° Ex pluribus Cong. rit. decretis constat, 1° canonicos cathedralis in omnibus et per omnia præferendos esse magistratibus sæcularibus, prius a prædicatore salutandos et thurificandos, tam in cathedrali quam in aliis ecclesiis in quibus simul conveniunt, et ubi talis existit consuetudo; 2° canonicos cathedralis, cum extra suam ecclesiam nullam habeant jurisdictionem, si incedant uti singuli, habentibus jurisdictionem et magistratibus cedere teneri, præsertim si de consuetudine in contrarium non constet; 3° canonicos cathedralis ut corpus incedentes, semper alios canonicos etiam in propria eorum ecclesia præcedere, quia ecclesia cathedralis alias ecclesias vincit in dignitate, et capitulum, ut senatus episcopi, aliis clericis præcellit; 4° canonicos et presbyteros ecclesiæ cathedralis, propter eamdem rationem, omnes parochos aliosque clericos parochialium ecclesiarum præcedere in processionibus atque aliis functionibus, etiam in propriis ipsorum parochorum ecclesiis; 5° canonicos cæterosque sæculares clericos semper præcedere regulares, etiam in ipsorum regularium ecclesiis; 6° canonicos incedentes ut singulos non præferendos esse parochis, sed procedentes capitulariter antecedere etiam abbatibus benedictis. Vide Ferraris, loco citato.

3° Eadem Cong. respondit, diebus 29 nov. 1603, 15 maii 1610, 9 jan. 1608, etc. 1° canonicos prius factos, aliis postea admissis, etsi doctis vel ætate provectioribus, anteferendos esse; 2° ubique canonicos cathedralis, licet doctores non sint, præferendos esse aliis presbyteris non canonicis, licet sint doctores; 3° canonicos digniores oc-

cupare debere sedes quæ sunt viciniores sedi episcopali ; 4° canonicum celebrantem, ratione paramentorum et officii, primam habere sedem et primum locum chori, supra canonicos et dignitates ; 5° canonicos vestibus sacris paratos præcedentiam habere supra vicarium generalem ; secus vicarium generalem eos præcedere, dummodo non sit de eorum numero, quia vicarius generalis canonicus, dum sedet ut canonicus, servare debet locum suæ receptionis et in habitu canonicali ; 6° canonicum factum episcopum, cum retentione canonicatus, omnes canonicos et dignitates etiam antiquiores præcedere.

4° Canonici ægrotantes sacramenta Extremæ-Unctionis et sacri viatici a parocho cathedralis suscipere debent, si in territorio ejus suam residentiam habeant, ut omnes docent auctores ; et a parocho domicilii, si in aliena parochia habitent, vel infirmitate deprehensi fuerint, ut Cong. concilii pluries decrevit : si contrarium alibi videatur dixisse, id intelligendum est de contraria consuetudine quam noluit reprobare. Mos Cenomani receptus est quod præses capituli omnibus canonicis, sive intra limites ecclesiæ cathedralis, sive in aliis parochiis civitatis degentibus, ultima administret sacramenta : quo autem fundamento innitatur hæc consuetudo juri communi opposita, et cujus sit antiquitatis, ignoro.

5° Canonici cathedralis, intra limites alterius parochiæ decedentes, non electa sibi sepultura, sepeliendi sunt in cathedrali, si in ea proprium sit canonicorum sepulcrum, ut censuit Cong. conc. die 12 maii 1685; imo etiamsi proprium hujusmodi non sit sepulcrum, probabilius etiam sepeliri debent in cathedrali seu cœmeterio cathedralis, ut docet Ferraris, v° *Canonic.* art. 8, n. 20, allegans decisionem Cong. rit. et dicens in utroque casu solvenda esse jura parochialia parocho domicilii. Cenomani canonici, sive titulares, sive honorarii, in aliis parochiis civitatis decedentes, non electa sibi sepultura, sepeliuntur a capitulo perinde ac si in territorio cathedralis discessissent, nihil solvitur neque parocho cathedralis neque parocho domicilii, et cadaver levatur parocho minime requisito.

Punctum secundum. — *De obligationibus canonicorum, sede occupata.*

Præcipuæ canonicorum obligationes reducuntur ad residentiam, officium chori, missam conventualem et assistentiam episcopo debitam.

De residentia.

1° Concil. Trid. sess. 24, cap. 12 de Reform. statuit quod « non liceat (canonicis), vigore cujuslibet statuti » aut consuetudinis, ultra tres menses... quolibet anno » abesse, salvis nihilominus ecclesiarum constitutionibus, » quæ longius servitii tempus requirunt; alioquin primo » anno privetur unusquisque dimidia parte fructuum; » secundo anno privandus est omnibus fructibus, et post triennium, « crescente contumacia, contra eos, juxta sa» crorum canonum constitutiones, procedatur, » id est, ut aiunt omnes canonistæ, privetur ipso canonicatus titulo.

2° Ex præcedentibus concilii Trid. dispositionibus in Gallia receptis, et ex pluribus sacræ Cong. conc. decretis apud Fagnanum et Ferraris relatis, sequitur 1° canonicos abesse non posse ultra tres menses in toto anno; 2° non omnes simul abesse posse, quia illi menses vacationis conceduntur canonicis, non vero capitulo : curandum est igitur ut ecclesia convenienti servitio non destituatur; 3° tres menses sensu obvio accipiendos esse, ac proinde nonaginta dies continuos aut interpolatos continere; 4° ad eos constituendos non computandas esse horas cujuslibet diei, sed dies integros in quibus servitium ecclesiæ consuetum non fuit præstitum; 5° eos qui sic absunt, quotidianas non percipere distributiones, si existunt, sed duntaxat præbendam, id est honorarium a gubernio solutum; 6° qui ultra tres menses continuos vel interruptos absunt, ad restitutionem pro ratione absentiæ minoris uno anno teneri; si vero absentia fuerit unius anni, ad

dimidiam partem ; si duorum annorum, ad totum restituendum tenentur, sed tantum post episcopi sententiam, ut indicat verbum *privetur*, et id, non absolute requisita admonitione prævia, quæ in citato decreto non præcipitur. Præcipitur vero ad auferendum titulum, ut supponunt hæc verba, *crescente contumacia*.

3º Ut canonici abesse possint, intra diœcesim, tribus mensibus a concilio permissis, non requiritur capituli aut episcopi licentia, nec aliqua causa : sola recreatio sufficit, ut pluries declaravit Cong. conc. præsertim die 4 maii 1737 ; ad absentiam extra diœcesim licentia episcopi est necessaria, ut eadem censuit Congregatio.

4º Tres menses vacationis permissi incidere non debent in Natale Domini, in Pascha, vel in similes magnas solemnitates earumque octavas, scilicet Natalis Domini, ejus Resurrectionis, Pentecostes et Corporis Christi, neque in tempus Adventus aut Quadragesimæ; neque canonici ultra tertiam partem capituli simul abesse possunt, ut Cong. concil. definiit, die 12 julii 1631.

5º Si legitima adsit causa, episcopus concedere potest canonicis ut absint per quatuor menses, ut docent generaliter canonistæ et decisum fuit a Cong. conc. referentibus Barbosa, Fagnano, Ferraris, etc.

6º Sunt autem causæ ob quas major vel indefinita permitti potest absentia, scilicet : 1º Christiana charitas, ut si canonicus a loco domicilii discedat ad adjuvandum proximum indigentem, ad terminandas lites ; 2º urgens necessitas, si nempe aeris intemperies, corporis infirmitas, sæviens persecutio absentiam canonici suadeat : ad eam causam reducitur pia peregrinatio, v. g. Romam, Jerusalem, cum licentia episcopi ; 3º debita obedientia, puta si papa canonicum a residentia dispenset ut negotiis ecclesiæ vel sedis Apostolicæ incumbat, vel si episcopus unum aut alterum canonicum sibi assumat pro negotiis diœcesis, ut in Decretal. l. 2. cap. 7 et 15, conceditur ; 4º evidens Ecclesiæ vel reipublicæ utilitas, v. g. ut adeat synodum generalem, provincialem aut diœcesanam, ut theologiæ per quinquennium studeat, ut eam quan-

diu voluerit doceat. Ferraris, v° *Canonic.* art. 5, n. 37.

7° Canonici ex justa causa absentes, aliquem sibi substitutum, qui ecclesiæ pro ipsis deserviat, relinquere non tenentur, ut Cong. concil. declaravit; et in hoc conditio canonici longe melior est conditione curati.

Multa alia residentiam et distributiones quotidianas respicientia hic consulto omittimus, quia, in præsenti rerum ordine, sunt sine objecto.

De officio chori.

1° Concilium Trid. sess. 24, cap. 12, de Reform. ait de canonicis : « Omnes vero divina per se, et non per » substitutos, compellantur obire officia... atque in choro » ad psallendum instituto, hymnis et canticis Dei nomen » reverenter, distincte devoteque laudare. » Nullo fundamento diceretur aut dispositionem hanc non esse claram, aut in Gallia non fuisse receptam, aut mutatione rerum fuisse abrogatam, aut canonicos esse in numero insufficienti ; nam Cong. conc. definiit, die 13 martii 1696, canonicos, etsi paucos, puta duos vel tres, officium in choro canere aut recitare teneri.

2° Canonici muneri suo non satisfaciunt si solum divinis officiis per alios cantatis aut recitatis intersint in choro; sed tenentur alta voce, pro posse suo, canere aut recitare cum magno pietatis studio, ut solide ac fuse, cum omnibus canonistis, probat Bened. XIV, Instit. 102, § 3, fortiter damnans eos qui officium interea privatim recitant, libros aliave scripta legunt, vel otiosi velut simulacra muta in sedibus suis immorantur. Eadem habet in const. *Cum semper*, diei 19 aug. 1744, § 24, dicens, eos qui ita se gerunt, id est, qui assistunt in choro *absque divinæ psalmodiæ cantu, præbendarum et distributionum* non facere fructus suos; idque clarius explicat in brevi diei 19 januarii 1748, asserens canonicos choro assistentes, minime vero canentes psallentesve, nullo pacto ex præbendis et distributionibus facere fructus suos, atque ideo restitutioni obnoxios esse.

3° Suarez, Bonacina, Concina, *Collet*, Ligorio, lib. 3, n. 675, et alii communiter docent 1° mortaliter peccare canonicos qui notabiliter absunt a choro ultra tempus a concilio Tridentino permissum, et venialiter tantum si per breve tempus, v. g. tres aut quatuor dies absint. S. Th. et alii communiter tenent episcopos non obligari ad chorum, quia sic fert consuetudo et aliunde majoribus vacare debent negotiis quæ assistentiam officio chori non compatiuntur.

4° Loquendo de choro in genere multi dicunt, et Ligorio contendit hanc sententiam esse communiorem, eum qui submisse partem officii recitat, alteram partem audiendo, obligationi divinum officium recitandi satisfacere, sed canonicum sic recitantem non satisfacere, quia psallere tenetur; et Bened. XIV affirmat eum restituere teneri, non solum distributiones, sed fructus præbendæ tempori hujusmodi recitationis respondentes. Excipitur si ob infirmitatem aliter facere non possit. Eadem ratione arbitror episcopum permittere aut tolerare posse ut omnes Horæ non cantentur, quamvis Cong. conc. id faciendum esse definierit, die 27 sept. 1732, si, ob paucitatem canonicorum, talis cantus sit moraliter impossibilis.

5° Canonici officium recitare vel canere debent in choro, et episcopus concedere non potest ut officient in sacristia, nisi, ob magnum frigus, diebus ferialibus et nunquam diebus festivis, ut declararunt Cong. episc. die 12 jan. 1604 et Cong. rit. die 5 martii 1633.

6° Officium defunctorum aut B. Mariæ, psalmi pœnitentiales et graduales non sunt de præcepto, sed tantum de rubrica et consilio, ut Fagnanus, Ferraris aliique canonistæ docent, post const. *Quod a nobis* S. Pii V, in capite Breviarii Romani præfixam. Attamen S. Cong. conc. respondit, die 28 sept. 1754, servandam esse consuetudinem.

De missa conventuali.

1° Communis est theologorum et canonistarum sententia, canonicos teneri missam conventualem quotidie

canere, idque sub peccato mortali, quia hæc obligatio est in materia gravi; stante autem materia gravi, consurgit obligatio gravis. Sic Bened. XIV, Inst. 107, § 2, et const. *Cum semper*, diei 19 aug. 1744; Ferraris, vº *Canonic.* art. 5, n. 65; Ligorio, l. 6, n. 314; plures Cong. conc. ac rit. decisiones et Leo XII, a capitulo Cenomanensi consultus, eo sensu respondendum esse jussit.

2º Eadem rit. Cong. respondit, die 16 feb. 1627, missam conventualem omittendam non esse diebus quibus alia dicitur missa votiva; et 28 aug. ejusdem anni, abrogandam esse consuetudinem non cantandi missam de die ultra votivam seu pro defunctis. Unde 1º in ecclesiis ubi inveterata existit consuetudo missam de Beata singulis diebus sabbati cantandi, Cong. rit. definiit, die 2 decemb. 1684, hanc populorum devotionem continuari posse, etiam in sabbatis festo duplici impeditis, sed missam conventualem de die, id est de festo, dicendam esse; 2º si in feriis Adventus, Quadragesimæ, Quatuor-Temporum, Vigiliis et aliis similibus festum duplex occurrat, duas celebrandas esse missas, scilicet unam de festo, post Tertiam, et alteram de feria, post Nonam, ut ait Bened. XIV, Inst. 107, § 2; 3º ubi dicitur missa defunctorum sive pro fundatione, sive anniversario, sive pro sepultura, secundam nihilominus celebrandam esse de die; 4º si in vigilia Ascensionis festum duplex aut semiduplex occurrat, docet Bened. XIV tres celebrandas esse missas, videlicet unam de festo, secundam de vigilia, post Sextam, et tertiam de Rogationibus, post Nonam.

3º Bened. XIV, in citata const. § 11 et seq. statuit 1º missam conventualem quotidie canendam esse; 2º eam pro fundatoribus et benefactoribus ecclesiæ in genere applicandam esse; 3º missam pro aliquo fundatore in particulari vel pro aliquo defuncto celebratam, huic obligationi non satisfacere; 4º contra hanc obligationem invocari non posse consuetudinem etiam immemorabilem, *quæ potius abusus et corruptela dicenda est*; 5º obligationem istam reduci tamen posse a S. Cong. conc. ad dies festos, si canonici sint adeo pauperes ut retributio-

nibus missarum indigeant ad vivendum ; 6° pro applicatione secundæ et tertiæ missæ conventualis, a rubricis certis diebus præscriptæ, sequendam esse consuetudinem in unaquaque ecclesia vigentem, etc.

Ibi, sub fine suæ constitutionis, de novo affirmat doctissimus Pontifex canonicos *muneri suo non satisfacere per simplicem in choro assistentiam absque divinæ psalmodiæ cantu.*

4° Missa conventualis semper debet celebrari cum diacono et subdiacono, duobus ceroferariis, uno thuriferario et uno acolytho, ex declaratione Cong. conc. diei 2 decemb. 1786, quæ tamen permittit, ut deficientibus ministris, a celebrante cantetur cum uno ministro qui canat epistolam. Si autem, aliqua de causa, absque cantu et ministris celebrarentur, altaris thurificatio non facienda esset, ut Cong. rit. definivit, die 22 jan. 1701.

5° Ex decretis Cong rit. dierum 10 jan. 1595, 11 junii 1606, 21 martii 1609, etc. missas pontificales celebrare, absente episcopo, pertinet ad primam ecclesiæ dignitatem, vel ad antiquiorem canonicum, non vero ad hebdomadarium, nisi opposita et immemorabilis existat consuetudo, quæ sequenda est.

6° Eadem Cong. pluries declaravit canonico solemniter celebranti pro diacono et subdiacono inservire debere alios canonicos, sive juniores, sive antiquiores, et non alios inferioris ordinis, non obstante immemorabili contraria consuetudine, *quæ potius est abusus et corruptela.*

De assistentia episcopi.

1° Concilium Trid. sess. 24, cap. 12, de Reform. dicit de canonicis cathedralium : « Omnes compellantur episcopo celebranti, aut alia pontificalia exercenti, assistere et asservire. » Et Cæremoniale episcoporum hoc habet, l. 1, cap. 15 : « Cum episcopus rei divinæ peragendæ causa ad ecclesiam venturus erit, sive ipse celebraturus sit, sive alter, debent canonici omnes in eorum ecclesiastico et canonicali habitu, appropinquante

» hora, ad illum accedere eumque cappa indutum ex ea » aula seu camera quam ad hoc destinavit, ad ecclesiam » progredientem comitari et deducere... Eo ordine pro- » cedent usque ad portam primariam ecclesiæ; ibi dignior » ex capitulo porriget episcopo aspersorium cum osculo » aspersorii et manus... In redeundo idem ordo servatur.»

2° Ex multis sacræ Cong. rituum resolutionibus apud Ferraris, v° *Canonic.*, art. 6, relatis, seligemus sequentia. 1° Non tantum ex urbanitate, sed ex debito, omnes canonici ire debent obviam episcopo usque in cameram palatii, si domus ejus sit contigua aut non multum distet; secus eum associare debent ex loco ad hoc deputato et prope ecclesiam sito. 2° Episcopus assignare debet horam sui adventus, tempore congruente, et si, dato ultimo signo campanæ, non adveniat, canonici inchoare possunt officium. 3° Si episcopus inchoato officio adveniat, saltem duo ex canonicis discedere tenentur de choro, ire obviam ei et aspersorium præsentare. 4° Idem faciendum est si, inchoata concione, episcopus ei astiturus adveniat. 5° Si, finita concione, domum redire velit, sufficit quod tres vel quatuor canonici eum comitentur usque ad portam ecclesiæ, et statim redeant. 6° Ubi vero, persolutis divinis officiis, sive celebraverit, sive astiterit, discessurus est, omnes canonici eum comitari seu associare debent extra portam ecclesiæ vel in atrium domus ejus contiguæ. 7° Quamvis Cæremoniale episc. loquatur tantum de canonicis, Cong. definiit, die 21 aug. 1601, etiam dignitates episcopum associare teneri. 8° Non tenentur tamen eum sic associare quoties ad ecclesiam venit aut ab ea discedit, sed solum in solemnioribus diebus in quibus celebraturus est, vel ad assistendum cum cappa aut ad alia pontificalia exercenda accedit : in cæteris diebus non tenentur, nisi ex urbanitate, et sufficit ut aliqui ex canonicis vel dignitatibus ad ostium ecclesiæ accurrant, et dignior aspersorium præsentet, atque discedentem similiter ad ostium comitentur. Attamen si existat consuetudo ut canonici eum sic comitentur, licet cappa non utatur, servanda est. 9° Non tenentur ire obviam

episcopo suffraganeo qui celebraturus est, usque in cubiculum, sicut tenentur ire obviam proprio episcopo; satis est ut aliqui accedant usque ad portam ecclesiæ. 10° Si suffraganeus, de licentia episcopi, cappam deferat, duo canonici ire debent usque ad ostium ecclesiæ, et dignior ei porrigere debet aspersorium quo suffraganeus seipsum tantum aspergit, dum proprius episcopus seipsum, canonicos, incipiendo a digniori, et assistentes aspergit. Eum similiter usque ad portam ecclesiæ associare debent in reditu.

3° Assistentia a canonicis et dignitatibus episcopo debita facienda est secundum Cæremoniale episcoporum, et curare debet episcopus ut cunctæ hujus Cæremonialis dispositiones stricte in cathedrali et in aliis diœcesis suæ ecclesiis observentur, nisi forte laudabilis et immemorialis existat consuetudo in contrarium; quia dictum Cæremoniale tales auferre noluit consuetudines, sed tantum abusus.

4° Primæ dignitates aut digniores canonici episcopo celebranti vel alia pontificalia exercenti assistere debent cum pluviali, et ad id cogi possunt pœnis et censuris, ut constat ex textu concil. Trid. supra citato, et ex decisionibus Cong. rit. dierum 10 jan. 1609 et 28 maii 1616.

5° Canonici assistere debent episcopo ordinationem facienti, sive missam solemniter celebret, sive privatam dicat : sic Cong. rit. die 15 maii 1607.

6° Qui assistunt episcopo cum cappa, birretum ei ponere et deponere non tenentur, sicut ponunt et deponunt mitram; sed ipse sibi hoc officium præstare debet. Eadem Cong. die 21 aug. 1632.

7° Eadem Cong. variis decretis definiit canonicos cogi posse ab episcopo ad ei in quibuscumque civitatis ecclesiis publicas vel solemnes episcopales functiones exercituro assistendum, modo sufficiens remaneat numerus canonicorum ad officium chori in cathedrali, sed non extra civitatem. Cogi vero non possunt ad ei private celebraturo assistendum, sive in ecclesiis civitatis, sive in ipsa cathedrali; et qui sic ei assisterent, obligationi non

satisfacerent, ut Cong. conc. censuit, die 17 maii 1618.

8° Dignitates et canonici cathedralis, si adsint, assistere debent episcopo extra cathedralem exercenti, et non inferiores clerici : ita judicavit Cong. rit. die 2 aug. 1631.

9° Episcopo suffraganeo, nomine proprii episcopi exercenti, eadem debentur obsequia quæ præstarentur proprio episcopo, excepto quod, præter diaconum et subdiaconum, duo non sunt canonici assistentes cum pluviali. Ita exprese Cong. rit. 21 feb. 1604 et 1 sept 1607, quæ tamen permisit, die 7 julii 1612, ut antiqua consuetudo dandi suffraganeo assistentiam duorum canonicorum, præter diaconum et subdiaconum, servaretur.

Alia plura videri possunt apud Ferraris.

Punctum tertium. — *De obligationibus canonicorum, sede vacante.*

1° Eo instanti quo sedes vacat per mortem, renuntiationem aut translationem episcopi, capitulum succedit in ordinariam episcopalem jurisdictionem, non vero in delegatam, sive particularem, sive generalem, neque in eam quæ, ex concilio Trid. competit episcopo tanquam sedis Apostolicæ delegato. Hæc in pluribus juris canonici capitibus statuuntur et ab omnibus canonistis admittuntur. In Gallia et in Belgio mos generalis est ut plures vicarii capitulares eligantur.

2° Capitulum jure communi jurisdictionem ad se devolutam per seipsum exercere potest, ut notant Fagnanus, Ferraris aliique canonistæ; sed, ex concil. Trid. sess. 24, cap. 16, de Reform. tenetur, intra octo dies, vicarium generalem constituere aut existentem confirmare; quod si non fecerit, jus eum constituendi ad metropolitanum devolvitur; et si ecclesia vacans sit ipsa metropolitana, atque capitulum fuerit negligens, jus ad antiquiorem suffraganeum defertur.

3° Capitulum cogi non potest ad eligendum vicarium ante diem octavum, ut ex verbis concilii. Trid. eruitur et a canonistis admittitur; interea, ante electionem vicarii

capitularis aut vicariorum capitularium, exercitium jurisdictionis spectat ad totum capitulum in solidum, non autem ad primam dignitatem. Sic expresse decrevit Cong. concil. die 19 sept. 1960.

Durante hoc tempore, potest capitulum quod poterat ante concil. Trid. quia tunc solum jus commune viget : habet igitur facultatem quasdam faciendi constitutiones totam diœcesim obligantes, etiam in tempus futuri episcopi, donec ipse vel ejus successor eas revocaverit. Vide Ferraris, v° *Capit.* art. 3, n. 26.

4° Sedes respectu capituli vacat a die quo certam habet notitiam, scripto aut testimonio, episcopum esse mortuum, aut a vinculo suæ ecclesiæ in consistorio fuisse absolutum per renuntiationis ejus acceptationem vel translationis actum Pontificalem, etiamsi possessionem secundæ ecclesiæ ipse nondum fuerit adeptus. Sedes pariter vacat si episcopus ab hostibus fidei catholicæ, puta a Turcis, Saracenis, paganis, hæreticis, schismaticis et aliis hujusmodi efficiatur captivus, ut expresse docet Ferraris, lib. n 32 : item si fuerit depositus aut relegatus, quia hæc morti naturali æquiparantur; non vero si fuerit suspensus, vel excommunicatus, aut absens, et vicarius generalis ab eo relictus moriatur, aut a principe sæculari extra diœcesim dejectus, quia tunc ad sedem Apostolicam recurrendum est pro obtinenda provisione, ut Cong. episc. et regul. decrevit die 11 januarii 1616, et celebriores tenent canonistæ.

5° Omnes et soli canonici titulares non absentes, juxta formam consuetam convocandi sunt a decano seu primo ætate in canonicatu, et coadunati ad electionem vicarii aut vicariorum capitularium per suffragia secreta procedere debent, atque, electione semel canonice facta, eam revocare non possunt, nec, ante electionem, quasdam conditiones vicariis capitularibus eligendis apponere, ut in tractatu de Ordine ostendimus.

Vicarii generales episcopi a gubernio acceptati, qui, ex communi usu in Gallia nunc existente, vivente episcopo, ad gremium capituli pertinent et suffragium emit-

tunt, ad electionem vicariorum capitularium concurrere nequeunt, quia, moriente episcopo, suum titulum amittunt; at qui a capitulo eliguntur ut titulares, juxta vulgarem loquendi modum, ad ipsius gremium attinent, primas sedes occupant in choro et jus suffragandi habent. Sic fert usus in novis diœcesibus Galliæ receptus. Consectarium videtur ut primus eo ipso sit capituli præses tempore vacationis; attamen pluries contigit, me sciente, quod capitulum sic compositum suum præsidem eligeret.

6° Capituli est etiam nominare officialem ad quem dispensationes matrimoniales a curia Romana diriguntur.

7° Item capitulum debet statim commonefacere metropolitanum et omnes provinciæ episcopos de morte sui prælati, et curare ut pro ipso solemnis celebretur missa ac publicæ indicantur preces pro obtinendo novo pastore qui sit juxta cor Dei. Sic in pluribus conciliis fuit statutum, ut videre est, *Mémoires du clergé,* t. 2, p. 529.

8° Antiquior canonicus, tanquam temporarius capituli præses, annuntiat ministro regis mortem episcopi, vacationem sedis et electionem duorum vicariorum capitularium, quos nomine capituli præsentat, ut, a rege acceptati jus ad emolumenta habeant et diœcesim *legaliter* administrare possint.

Punctum quartum. — *De obligationibus et potestate vicariorium capitularium.*

1° Ex pluribus sacræ Cong. concil. decisionibus vicarius capitularis deberet esse doctor saltem in jure canonico, sub pœna nullitatis ipsius electionis, si doctor haberi posset. Verumtamen usus prævaluit apud nos ut habilis, licet non doctor, toleraretur, et nunc aliter in Gallia fieri non potest, cum fere nulli sint doctores, et aliunde sic permittit concil. Trid. dicens, sess. 24, de Reform. cap. 16 : « Qui saltem in jure canonico sit doctor, vel » licentiatus, vel alias, quantum fieri potest, idoneus. »

2° Tota jurisdictio episcopalis transit ad vicarios capi-

tulares regulariter electos privative quoad capitulum, non cumulative, ut ait Ferraris, v° *Vicarius capit.* art. 1, n. 39. « Unde, inquit, substitutio facienda propter ab» sentiam vicarii spectat ad ipsum vicarium, et non ad » capitulum. »

3° Cum in Gallia, sicut et in Belgio, plures elegi soleant vicarii capitulares, inter se jurisdictione sunt æquales, et unus contra aliorum sententiam valide agere non posset. Qui a capitulo fuit electus ut primus, aliorum est præses et velut consilii administrationis caput. Si unus absit vel moriatur, jurisdictio penes alios remanet integra, nec capitulum alterum ei substituere potest, nisi, ad summum, de consensu remanentium aut remanentis atque jurisdictionem possidentis; siquidem constat vicarium capitularem semel valide electum revocari non posse, ut probat Bened. XIV, de Synodo diœces. l. 2, cap. 9, nisi ob justam causam a S. Cong. episc. et regul. approbatam, nec jurisdictionem ejus limitari, ut idem Pontifex ostendit, ibid. l. 4, cap. 8, n. 10. Potestas igitur vicariorum capitularium per se est indefinita, et durat usque dum episcopus electus et a papa institutus, litteras suæ institutionis capitulo ecclesiæ ad quam destinatur ostenderit et sic possessionem adeptus fuerit; nisi forte papa, vel Cong. episc. et regul. ob longiorem ecclesiæ viduitatem aliamve causam, vicarium Apostolicum mitteret, quo in casu jurisdictio vicariorum capitularium statim cessaret.

4° Vicarii capitulares, tota jurisdictione episcopali gaudentes, omnia possunt quæ potest episcopus, exceptis iis quæ a jure canonico ipsis prohibentur, ut aliquid innovare, jura episcopalia minuere, beneficia jungere vel dividere, proprietates alienare, indulgentias tribuere, litteras dimissorias ante annum elapsum concedere, titulos inamovibiles conferre, etc. Vide Ferraris, v° *Vicarius cap.* art. 2.

5° Extraneum advocare non possent episcopum qui ordines subditis diœcesanis conferret, nisi defunctus episcopus aut vicarius ejus generalis, ipso adhuc vivente,

dimissorias eis dedisset litteras quæ tunc perseverarent. Possent, e contra, permittere ut alienus episcopus ordines in diœcesi vacante propriis subditis vel aliis rite dimissis conferret, aut quælibet alia pontificalia exerceret.

6° Tenentur vicarii capitulares rationem suæ administrationis reddere, non canonicis a quibus fuerunt constituti, sed episcopo succedenti, ut unanimiter docent canonistæ, innixi expressis verbis concilii Trid. sess. 24, cap. 16, de Reform. in quo etiam statuitur nominandum esse œconomum a vicario capitulari distinctum, qui rerum ecclesiasticarum et proventuum curam gerat et rationem omnium futuro episcopo reddat. Eadem dispositio jam fuerat præscripta in concilio Chalcedonensi, can. 25.

7° In Gallia, in Belgio, in aliisque regionibus nulla nunc annexa sunt episcopatibus bona quæ sede vacante, administrari debeant, et ideo non nominatur œconomus. Nominari tamen posset pro gerendis reditibus sigilli, vulgo *ce qui revient au secrétariat pour les diverses expéditions*, et quorum ratio reddenda est futuro episcopo. Communiter hæc cura vicariis capitularibus relinquitur.

8° In decreto diei 6 nov. 1813, art. 24, statuitur quod, si quædam bona fuerint annexa curatui (*cure*), titulo vacante, thesaurarius fabricæ reditus percepturus sit et in arcam fabricæ depositurus. Si forte quædam bona ad sedem episcopalem pertinerent, probabile est quod, ea vacante, illorum reditus futuro episcopo non reservarentur, quamvis, juxta leges canonicas, ipsi debeantur; eadem quippe est ratio et pro futuro parocho et pro futuro episcopo.

§ II. — De obligationibus fidelium erga pastores.

Fideles debent pastoribus suis amorem, obedientiam in iis quæ spectant ad salutem, reverentiam et vitæ subsidium.

1° *Amorem;* legitimi enim pastores sunt in ordine spirituali, respectu fidelium, sicut patres in ordine naturali

respectu filiorum, et eorum paternitas est nobilior ac sanctior, utpote ad nobiliorem et sanctiorem scopum ordinata, et quia cum multis laboribus, incommodis, sollicitudinibus ac privationibus bono spirituali ovium sibi creditarum die noctuque invigilare debent : ergo ipsis sicut parentibus verus debetur amor.

2° *Obedientiam in eis quæ spectant ad salutem* ; Christus enim septuaginta mittens discipulos, dixit illis, Luc. x, 16: *Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum qui misit me.* B. Paulus, Hebr. xiii, 17 : *Obedite præpositis vestris, et subjacete eis. Ipsi enim pervigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, et non gementes. Hoc enim non expedit vobis.* Obedientia clarioribus verbis exprimi non poterat. Inde tamen non sequitur fideles obedire teneri pastoribus adversus legitimos superiores rebellibus, *ut patet.*

3° *Reverentiam* : reverentia quippe debetur iis qui constituuntur in dignitate, et eo major debet esse reverentia quo major est dignitas; at maxima est pastorum dignitas, ut quisquis eam ex fide Christiana spectans judicabit : ergo. Si contingat quosdam pastores esse aut fieri malos, nihilominus honorandi sunt ratione sui characteris et divini sui ministerii ; et qui eos, sub hoc prætextu, aspernarentur, irriderent conviciisque aut maledictis insequerentur, graviter peccarent; et multo magis qui, a particulari ad generale concludentes, ob malos alicujus mores, omnes malos esse sibi persuaderent vel aliis dicerent, sicut ii de quibus ait S. Aug. Epist. 78 : « Et quid aliud » capiant, nisi ut quisquis episcopus, vel clericus, vel mo- » nachus, vel sanctimonialis ceciderit, omnes tales esse » credant, jactent, contendant, sed non omnes posse ma- » nifestari ? et tamen ipsi, cum aliqua maritata invenitur » adultera, nec projiciunt uxores suas, nec accusant ma- » tres suas. »

4° *Vitæ subsidium.* Supra jam diximus sacerdotes, et *a fortiori* pastores habere jus vivendi ex altari, quia *dignus est operarius mercede sua,* I Tim. v, 18.

ARTICULUS TERTIUS.

DE OBLIGATIONIBUS PRINCIPUM ET SUBDITORUM.

De obligationibus principum.

Principes tenentur bonum exemplum subditis suis præbere, scandala compescere, eos ab hoste et ab injustis vexationibus defendere.

1° *Bonum exemplum eis præbere:* experientia namque constat subditos tendere ad imitandum regis exemplum in iis præsertim quæ cupiditatibus favent; unde prodiit axioma ubique notum : *Regis ad exemplum totus componitur orbis.* Meminerint principes se mortales esse sicut minimum ex subditis, supremo regum et populorum Judici rationem esse reddituros; et quid proderit eis si mundum universum lucrati fuerint, animæ vero suæ detrimentum fecerint?

2° *Scandala compescere.* Princeps ideo præcipue gubernationi societatis præficitur ut illius bonum temporale quidem procuret, sicut Ecclesia fuit instituta ad bonum spirituale et æternum : attamen, quoniam mores depravati publicæ felicitati valde nocent, eos sapiens princeps bene informandos, emendandos et corrigendos sollicite curabit, ac consequenter scandala prævenire, auferre aut compescere quantum poterit studebit.

3° *Eos ab hoste*, etc. Bonus enim princeps debet esse pater vigilans et sollicitudinibus plenus respectu totius populi sibi commissi : ipsius est ergo invigilare ut uniuscujusque jura serventur integra, ut nullus injuste vexetur, sive ab hoste externo, sive a fratribus iniquis, etc. Ergo.

De obligationibus subditorum erga principem.

Subditi debent principi honorem, obsequium, fidelitatem et subsidium.

1° *Honorem. Deum timete,* inquit B. Petrus, I Epist. II, 17, *regem honorificate.* Etenim qui in dignitate constituuntur

debito honore prosequendi sunt : porro ubique supremus princeps habetur ut in summa dignitate constitutus : ergo.

2° *Obsequium;* princeps enim habet jus imperandi, alioquin populum gubernare non posset : sed jus imperandi supponit obligationem parendi, seu obsequium præstandi. Unde B. Petrus, loco citato : *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive regi, quasi præcellenti, sive ducibus ejus, tanquam ab eo missis... quia sic est voluntas Dei*; sicque in primis Ecclesiæ sæculis Christiani semper fuerunt subditi, in iis quæ non erant contra legem Dei, imperatoribus et regibus usurpatoribus, persecutoribus, sicut bonis et legitimis. Ergo.

3° *Fidelitatem.* Si princeps enim vi suæ dignitatis subditos omni via possibili tueri, defendere et felices reddere teneatur, naturalis æquitas exigit ut subditi, ex parte sua, fideles se exhibeant erga principem et officia sibi imposita constanter impleant. Ergo.

4° *Subsidium.* Hoc autem probabimus, in tractatu de Restitutione, ostendendo solvenda esse tributa.

Legantur quæ exposuimus in Philosophia morali, ad calcem.

Quæritur an subditi in quibusdam casibus dispensari possint a juramento fidelitatis ?

R. affirmative. Id sequitur ex iis quæ jam diximus agendo de juramenti dispensatione, p. 198. Etenim, 1° si princeps essentiales omittat conditiones sub quibus supremam obtinuit potestatem; v. g. si necessario debeat esse catholicus, et fiat hæreticus, amittit potestatem imperandi, et eo ipso vis juramenti cessat : superior ecclesiasticus a juramento in eo casu dispensans, declarat illud coram Deo jam non obligare. 2° Si inter principem et subditos existat pactum utrinque juramento firmatum, et princeps evidenter fiat perjurus, subditi juramento non amplius ligantur, quia frangenti fidem fides non debetur. Unde S. Th. 2 2, q. 12, art. 2, loquens de principe qui per apostasiam a fide jus dominii amittit, ait : « Et ideo » quam cito aliquis per sententiam denuntiatur excom-

» municatus, propter apostasiam a fide, ipso facto, ejus » subditi sunt absoluti a dominio ejus et juramento fide- » litatis quo ei tenebantur. » In eo sensu intelligendæ sunt pleræque summorum Pontificum sententiæ quibus subditos absolverunt a juramento fidelitatis erga principes perjuros et tyrannos, qui nulla prudentiæ via ad æquiorem agendi rationem reduci potuerant : declarabant ipsis fundamentales regni constitutiones transgredientibus nullum jam deberi obsequium, obligationem juramenti esse sublatam, thronum vacare, etc. Tales autem sententiæ, spectatis regnorum catholicorum in eo tempore constitutionibus, quemlibet principem hæreticum aut schismaticum a throno excludentibus, nihil per se exhibent absurdi, injusti aut falsi : nunc vero nulla ratione applicari possent, quia longe diversa sunt imperiorum et regnorum instituta.

Vide quæ diximus in tractatu de Ecclesia.

ARTICULUS QUARTUS.

DE OBLIGATIONIBUS VIRORUM ET UXORUM.

Officia conjugum sunt reciproca, et ideo de illis simul tractandum est. De debito conjugali, cohabitatione et separatione alibi diximus. Restat igitur ut alia præcipua conjugum officia breviter exponamus.

1° Conjuges ad mutuum, sanctum et specialem erga se invicem tenentur amorem. Sic enim expresse habet B. Paulus, Eph. v, 25 : *Viri, diligite uxores vestras sicut Christus dilexit Ecclesiam et tradidit seipsum pro ea.* Si viri teneantur diligere uxores, certe et uxores tenentur diligere viros, ut ait idem Apostolus, tit. II, 3 : *Viros suos ament,* et comparatio adducta indicat manifeste amorem purum, sanctum et specialem.

Hinc graviter peccant si rixas, odium, jurgia inter se excitent aut foveant; si conviciis aut maledictionibus sese afficiant; si vir uxorem et multo magis si uxor virum percutiat; si zelotypiæ cedant, etc.

2° Societatem conjugalem ducere tenentur et secum habitare; Christus enim dicit, Matth. xix, 5 : *Dimittet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una.* Electio autem domicilii pertinet ad virum, qui est *caput mulieris,* I Cor. xi, 3. Uxor tamen non semper tenetur eum sequi, ut diximus in tractatu de Matrimonio, versus finem.

3° Conjuges sibi mutuo debent alimenta et ea quæ ad honestam conditionis suæ sustentationem pertinent : *Jam enim non sunt duo, sed caro una;* Matth. xix, 6 : *Nemo autem carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam*, Eph. v, 29. Hinc mortaliter peccat maritus qui necessaria negat uxori, cum ea habeat, vel convenientem non adhibet diligentiam ut ea, quantum oportet, acquirat et conservet. Excipitur si mulier promiserit dotem et solvere noluerit, vel si, absque ratione sufficienti, juxta ea quæ diximus in tractatu de Matrimonio, a viro discesserit, vel si dotem inscio marito consumpserit. Similiter et uxor graviter peccaret si, cum posset, necessaria marito egenti, in carcere detento, ad triremes damnato, non ministraret.

ARTICULUS QUINTUS.

DE OBLIGATIONIBUS DOMINORUM ET FAMULORUM.

De dominis.

Domini debent famulos suos amare, instruere, corripere, benigne tractare, et justum pretium eis solvere.

1° *Amare.* Nam *si est tibi servus fidelis, sit tibi quasi anima tua, et quasi fratrem sic tracta eum*, Eccli. xxxiii, 31. Unde B. Paulus commendat Onesimum Philomeni, rogans ut eum excipiat *jam* non *ut servum*, *sed pro servo charissimum fratrem.* Eumdem quippe habent dominum, patrem et judicem in cœlis : *Et vos domini,* inquit B. Paulus, ad Ephes. vi, 9, *eadem facite illis, remittentes minas; scientes quia et illorum et vester dominus est in cœlis, et personarum acceptio non est apud Deum.*

2° *Instruere. Si quis suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit et est infideli deterior*, I Tim. v, 8. Porro qui non est sollicitus ut famuli rudimentis Christianæ fidei, mandatis Dei et Ecclesiæ, principiis morum et omnibus ad salutem necessariis imbuantur, qui tempus conveniens ad hæc discenda concedere nolunt, eos ad catechismum, ad concionem non mittunt, curam eorum non habent : facile ergo in tali omissione graviter delinquere possunt.

3° *Corripere*. Domini namque sunt patresfamilias; in servos, sicut in filios, servata quadam proportione, invigilare debent, ut domus bene sit ordinata : inobedientes ergo et delinquentes corripere tenentur, « seu verbo, » seu verbere, seu quolibet alio pœnæ genere justo atque » licito; quantum societas humana concedit, » ait S. Aug. de Civit. Dei, l. 19, cap. 16. Contra hanc obligationem graviter peccant qui conducunt vel in domo retinent servos irreligiosos, impios, blasphemantes, turpia loquentes, moribus depravatos, perversitatis exempla præbentes, eos non monent, ad meliorem vitam non exhortantur, aut emendationem promittere nolentes, vel promittentes et non facientes, non dimittunt, nisi forte eorum opera maxime indigeant, et alios invenire non possint.

4° *Benigne tractare*; id est, honesto et amicabili vocis tono eos alloqui, bona et sufficientia alimenta eis præstare, nimiis operibus eos non gravare, infirmos convenienter curare, denique eos velut fratres semper habere, et duram eorum conditionem mansuetudine pro posse suo lenire debent.

5° *Justum pretium eis solvere. Dignus enim est operarius cibo suo*, Matth. x, 10. *Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque mane*, Levit. xix, 13. Unde, juxta gravitatem materiæ, peccant qui stipendium promissum non solvunt, aut nimis differunt; qui, pactione non facta, quod justum est solvere nolunt; qui famulos ægrotos non curant, statim expellunt, etc. Stipendium tamen solvere non tenentur pro tempore infirmitatis vel absentiæ no-

tabilis, nec majores expensas ratione infirmitatis factas, v. g. pro medicis, chirurgis, pharmacopolis, etc.

De famulis.

Famuli debent dominis suis reverentiam, obedientiam, obsequium et fidelitatem.

1° *Reverentiam;* id est, eos revereri seu honorare debent ratione dignitatis, et tanquam suos superiores, juxta hæc B. Pauli verba, I Tim. VI, 1 : *Servi dominos suos omni honore dignos arbitrentur.* Contra hanc obligationem peccant qui occultos eorum defectus manifestant, eos irrident, aspernantur, sinunt ut in ipsorum præsentia de illis detrahatur, etc.

2° *Obedientiam. Servi, obedite dominis carnalibus in timore et tremore, cum simplicitate cordis vestri, sicut Christo,* Ephes. VI, 5. *Servi, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis,* I Petr. II, 18. Hinc plus minusve peccant qui, cum aliquid ipsis præcipitur, obmurmurant, insolenter respondent, simulant se fecisse, in mendacia erumpunt, etc.

3° *Obsequium.* Non debent esse *ad oculos servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum,* Coloss. III, 22. Etenim qui se locat pro stipendio, manere non potest iners, sed res ac negotia domini tanquam propria gerere debet, et oculos habere in manus domini, ut quidquid est officii sui semper accurate faciat.

4° *Fidelitatem,* secundum hæc B. Pauli verba, dicentis ad Tit. II, 9, *servos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes.* Peccant igitur sæpe graviter et contra justitiam, qui rerum sibi creditarum curam non habent, qui eas culpa sua deteriores fieri sinunt, qui convento salario non contenti, aliquid titulo compensationis clam subripiunt, qui manducant aut bibunt quæ sibi non destinantur, qui de bonis dominorum eleemosynas faciunt, sine eorum consensu saltem rationabiliter

præsumpto, qui dormiendo, otiando, negligenter laborando, tempus male absumunt, etc.

ARTICULUS SEXTUS.

DE OBLIGATIONIBUS MAGISTRORUM ET DISCIPULORUM.

De magistris.

Qui grande munus alios docendi suscipiunt, debent alumnis suis semina Christianarum virtutum, doctrinam sanam, ad scopum intentum utilem, captui eorum proportionatam, et modo convenienti expositam, præbere.

1° *Semina Christianarum virtutum.* Non agitur enim apud nos de informandis philosophis qui quasdam virtutes humanas sola ratione vaga innixas ostendere debeant, sed de faciendis bonis Christianis qui, cuncta respectivæ conditionis suæ officia accurate explentes, ad æternam salutem jugiter tendant et eam consequantur. Experientia constat profanam scientiam per se inflare, fatuos et superbos creare, ad salutem nihil conferre, homines veris virtutibus præditos non facere, religioni ipsique societati potius nocere quam prodesse. Sedulo igitur curare debent omnium scholarum magistri et magistræ ut religionis et virtutum principia lucide explanent, in alumnis inculcent et corda eorum informent. Cum autem præcipua persuadendi via sit præcepta exemplis fulcire, necesse est ut ipsi ab omnibus vitiis sint alieni, in virtutibus quas docere tenentur eminentes, et precibus cœlestem benedictionem in conatus suos invocare non cessent.

2° *Doctrinam sanam*, id est, Scripturæ sacræ, traditioni, conciliorum oraculis et Ecclesiæ documentis consentaneam : novas docendi methodos quærere, adoptare aut perficere possunt; sed in religionis ac virtutum doctrina ab omni novitate caute abstineant.

3° *Ad scopum intentum utilem.* Omnis quidem scientia recte ordinata bona est, cum nihil aliud sit quam veritatis cognitio; sed quoniam ingenia humana omnis ve-

ritatis non sunt capacia, valde interest ut unusquisque in iis maxime erudiatur quæ præsenti aut futuræ ipsius conditioni optanda sunt. Alia quippe est eruditio vel scientia competens agricolæ, alia negotiatori, alia militari, alia legisperito, alia clerico, etc. Hæc jugiter advertere debent magistri.

4° *Captui eorum proportionatam et convenienti modo expositam.* Si enim proponatur candidatis scientia nimis ardua, intellectui eorum improportionata, animi ipsorum obruentur, studium fastidient, exhorrescent, nihil percipient neque discent. Unde doctiores non semper meliores sunt magistri, sed qui clarius loquuntur et diligentius student se audientium captui accommodare.

Sæpe magistri incapaces vel officium suum negligentes contra justitiam peccant, et ad restitutionem tenentur, *ut in tractatu de Restitutione ostendimus.*

De discipulis.

Præcipua discipulorum et studentium officia sunt virtutem sectari, scholas frequentare, magistros revereri, eos cum animo docili audire, et diligenter studio incumbere.

1° *Virtutem sectari. Bonum est* enim *viro cum portaverit jugum ab adolescentia sua,* Thr. III, 27. *Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea,* Prov. XXII, 6. Tota moralis existentia in hac vita et salus æterna generaliter pendent a primis adolescentiæ annis. Si hoc adverterent et bene intelligerent juvenes, quanto zelo vitia fugerent et virtutes excolerent!

2° *Scholas frequentare*; non nisi enim arduo labore et longa assiduitate scientiæ et artes ediscuntur. Unde juvenes negligenter studentes, scholas facile omittentes, valde sibi nocent : prima scientiæ principia ignorantes vel imperfecte scientes, alias partes difficilius acquirunt, frequenter nunquam ediscunt, et dum eminere potuissent si debito modo laborassent, infimum et quandoque ignominiosum locum semper tenent.

3° *Magistros revereri*; cuilibet namque superiori aliqua ab inferioribus debetur reverentia conditioni proportionata : porro magistri superiorem tenent locum respectu discipulorum; parentes suam auctoritatem eis delegant, liberos suos sollicitudini eorum committendo : ergo discipuli magistros sicut parentes revereri et honorare debent. Peccant igitur, et sæpe graviter, eis detrahendo, irridendo, subsannando, eos maledictis, calumniis, molestiis afficiendo, etc.

4° *Eos cum animo docili audire.* Indocilitas enim præsumptionem et nimiam proprio sensui adhæsionem redolet; vanas disputationes, murmura, scandala inducit, quod veræ ac utili scientiæ prorsus est oppositum, juvenem reddit arrogantem, et sæpe in damnabiles errores projicit.

5° *Diligenter studio incumbere.* Patet ex dictis n. 2; negligentia enim in studendo multa invehit peccata contra Deum, contra parentes, contra Ecclesiam et contra societatem. Sola temporis jactura, cum ad certam excrevit quantitatem quæ facile definiri non potest, constituit peccatum mortale, et insuper culpæ e tali negligentia deinceps secuturæ, quæ in causa prævideri potuerunt, imputabuntur donec causa sufficienter fuerit retractata et negligentia reparata, aut, si reparari non possit, donec officium capacitati non proportionatum fuerit dimissum. Plura hac de re jam diximus in Philosophia morali.

CAPUT QUINTUM.

DE QUINTO DECALOGI PRÆCEPTO.

Illud præceptum continetur in Exod. xx, 12, his verbis : *Non occides.* Quidquid noxium est proximo in corpore, per hoc negativum præceptum prohibetur; omnia enim mala corporalia, utpote ad destructionem vitæ ten-

dentia, exprimuntur per occisionem, quæ est summum vitæ corporalis malum, et vulgo appellatur homicidium, a verbis *homo* et *cædere*, quasi diceretur hominis cæsio.

Homicidium est omnis violenta hominis occisio, ab alio homine facta, quocumque modo. Potest esse justum vel injustum, voluntarium in se, voluntarium in causa, vel omnino casuale : potest esse suiipsius vel alterius occisio. *His notatis*, dicemus 1° de suiipsius occisione, seu de suicidio; 2° de occisione malefactoris; 3° de occisione aggressoris; 4° de occisione innocentis; 5° de duello; 6° de bello, et 7° de homicidio mere casuali.

ARTICULUS PRIMUS.

DE SUIIPSIUS OCCISIONE, SEU DE SUICIDIO.

Ad sui occisionem pertinet suiipsius mutilatio. De utraque dicendum est.

De suiipsius occisione.

Probavimus in Philosophia morali voluntariam sui ipsius occisionem lege naturali esse prohibitam. Pauca hic addemus.

Duplici modo aliquis seipsum occidere potest, directe scilicet, seipsum, v. g. strangulando, gladio perfodiendo, in aquam projiciendo, etc. et indirecte, faciendo actionem ex qua, præter intentionem, propria mors secutura est.

1° Nunquam licet seipsum directe occidere, idque constat 1° ex fide : S. Aug. enim, Hæres. 69, inter hæreticos recenset Circumcelliones qui insana feritate seipsos occidebant, et alios utriusque sexus ad se occidendum inducebant; 2° ex verbis, *Non occides*, quæ, cum generalia sint, tam propriam quam aliorum occisionem prohibent; 3° ex unanimi doctorum consensu; 4° ex rationibus in Philosophia expositis. Ergo. Hinc ad vitandum crudele supplicium aut infame suspendium seipsum occidere,

venenum haurire non licet, nec in flumen se projicere sine ulla spe evadendi, etiam ad baptizandum infantem statim sine baptismo moriturum, nec sui occisionem ab aliis faciendam mandare, ut fecit Saül, I Paral. x, 4. Contra vero seipsum occidere liceret ex jussu vel inspiratione Dei, qui *vitæ et mortis habet potestatem,* Sap. xvi, 13. Sic excusantur Samson, Eleazarus, Razias et plures qui honorantur ut martyres, licet mortem sibi intulerint, quia præsumuntur ita egisse ex divina inspiratione vel ex errore invincibili.

2° Licet seipsum indirecte occidere, id est ponere causam ex qua mors propria, præter intentionem, secutura est, modo adsit ratio sufficiens et bonus intendatur effectus : nam, ex principio S. Thomæ a nobis sæpe invocato, licet, ob rationem sufficientem, ponere causam in se bonam duos habituram effectus, bonum intendendo et malum duntaxat permittendo. Ergo. Causa autem eo major esse debet quo gravius est periculum mortis.

Hinc 1° card. de Lugo, Lessius, Busembaum, Ligorio et alii communiter docent militem posse et debere in statione persistere, etsi moraliter certus sit se occidendum esse; pulverem incendere ad evertendam turrim hostilem, sciens se obruendum ; navem mergere vel incendere, ne hostes illam cum magno reipublicæ detrimento capiant; quemcumque posse telo vel ictui se objicere ad servandam vitam principis, vices amici ad mortem injuste damnati subire, in naufragio tabulam alteri cedere, non tamen se projiciendo in mare, quia directe se occideret; peste infectis servire, ad fugiendum incendium se ex alto præcipitem dare, etc.

2° Virgini vel honestæ matronæ licet permittere se ab invasore occidi, potiusquam violari; reo non fugere vel etiam judici plectendum se sistere, quamvis directe se perimere non possit, etiamsi id judices præciperent: communiter tamen docetur reum posse scalam ascendere, collum instrumento mortis præbere, quia illæ actiones non influunt directe in mortem ; sed miles per catapultas occidendus explosionem jubere non potest. Similiter plu-

res apud Ligorio, l. 3, n. 369, merito docent mortaliter peccare qui venenum hauriunt vel a vipera se morderi patiuntur, ad experiendum antidotum, nisi judicio peritorum vel experientia constet se probabile mortis periculum non incurrere : idem dicendum esse volunt de ambulantibus et saltantibus in fune ex altis suspensa, si probabili mortis periculo sese exponant.

3° Excusantur artifices qui super ædificiorum tecta ascendunt et variis periculis ob finem artis suæ exponuntur, fabriferrarii qui, fere in medio ignis laborando, vitam sibi evidenter minuunt, et multi alii qui, ex similibus causis, idem faciunt. Contra vero nulla ratione excusari possunt audaces qui, ex temeraria sponsione et vana gloria, in varia discrimina se conjiciunt, in altum ascendendo, in aquam immergendo, onera ferendo, etc.

4° Pariter excusantur et laudabiliter agunt qui, ex amore pœnitentiæ, ex desiderio Deo placendi, abstinentia, jejunio, vigiliis aliisque macerationibus discretis carnem affligunt. At qui, advertens vitam iis mediis notabiliter minui, nihilominus continuaret, graviter peccaret, juxta Layman, Busembaum, Ligorio, etc. quamvis multi ob bonam fidem et zelum placendi Deo excusentur.

Cæterum qui ex prudentibus consiliis religionem approbatam professi sunt, illius constitutiones et regulas tuto sequuntur et etiam sequi tenentur, quamvis prævideant vitam inde abbreviandam esse, vel dispensationem a summo Pontifice obtinere debent; quia bonum ordinis id postulat, et sic agentes abbreviationem vitæ permittunt, non vero eam directe procurant. Unde omnes moraliter admittunt Carthusianum carnibus vesci non teneri ut vitam conservet, et multi dicunt eum illis uti non posse absque dispensatione, quia talis rigor judicatur necessarius ad vigorem instituti conservandum.

5° Excusantur qui vitam servare non possunt, nisi extraordinaria et pretiosa adhibeant remedia fortunam suam superantia, vel longa et dispendiosa faciant itinera, aut patriam deserant ut salubriorem inveniant aerem, vel operationem subeant nimis acerbam aut pudori valde op-

positam; quia, in his casibus, remedium adhibendum judicatur moraliter impossibile, vel nimis onerosum ut quis illud adhibere teneatur. Hinc nemo obligatur pati amputationem cruris aut brachii, aut ventris incisionem ad extrahendum calculum, nisi bonum commune illius conservationem exigeret. Ita Sylvius, *Collet*, Ligorio, etc. Idem videtur dicendum de pudica virgine quæ curari non posset nisi oculis et manibus chirurgi se objiciendo : id faciendo certe non peccaret, sed ad id non tenetur.

De suiipsius mutilatione.

Seipsum, extra casum necessitatis, mutilare non licet, idque constat 1° ex diversis juris canonici partibus, in quibus irregularitas pro sui mutilatione, v. g. pro amputatione partis cujuslibet digiti, statuitur; 2° ex ratione; homo enim nom habet dominium in vitam suam, ergo nec in membra quorum integritas constituit vitam completam. Unde, in can. 22 Apostol. qui virilia sibi amputavit, vocatur *sui homicida.*

Verba autem Christi, *Si oculus tuus scandalizat te, erue illum,* etc. sensu metaphorico intelligenda sunt, et significant occasiones peccati etiam oculis chariores vel manu aut pede utiliores rescandas esse.

Hinc sola bona fide vel aliquo Spiritus sancti impulsu excusari possunt qui variis de causis seipsos mutilaverunt, ut 1° Origenes, qui hæc Christi verba, Matth. XIX, 12, *Sunt eunuchi qui seipsos castraverunt propter regnum cœlorum,* ad litteram sumens, seipsum eviravit; 2° Ammonius, qui, referente Sozomeno, l. 6, cap. 30, auriculam sibi abscidit, ne episcopus fieret; 3° illæ moniales Clarissæ quæ, ne contaminarentur, faciem enormiter sibi deturparunt, etc.

Dixi *extra casum necessitatis,* quia, ex omnium consensu, pars corporis ad totum servandum corpus abscindenda est; ei quippe subordinatur, et aliunde, pereunte corpore, ipsa periret. Hinc licet amputare aut amputandum præbere membrum putridum, propriam abscindere

manum aliquo vinculo detentam ad fugiendum incendium, etc. Plures docent, apud *Collet*, licitum esse seipsum, ex jussu tyranni mutilare, ad vitandam mortem, quia, etiamsi tyrannus graviter peccet, seipsum in eo casu mutilans, membrum prudenter donat ut totum conservet.

Petitur an liceat castrare pueros ad servandam in eis vocem dulcem?

R. Certum est eos sic mutilare invitos gravissimum esse peccatum injustitiæ. At plurimi, apud Ligorio, l. 3, n. 374, volunt hoc licitum esse, modo absit morale periculum vitæ, et pueri ac parentes eorum non sint inviti. Rationes eorum sunt : 1° quia tales eunuchi bono communi sunt utiles, ad laudes Dei suavius canendas; 2° quia conditio eorum in melius notabiliter mutatur, cum per totam vitam convenientem obtineant sustentationem; 3° quia talis usus fuit frequens et ab Ecclesia toleratus.

Alii tamen probabilius et communissime negant, dicentes quod si seipsum physice castrare non liceat pro bono animæ, ad vitandam scilicet incontinentiam, *a fortiori* id fieri non possit ob bonum temporale cujusvis momenti.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE OCCISIONE MALEFACTORIS.

Waldenses olim negarunt licitum esse malefactores occidere, et quidam hodierni *philanthropi* contra pœnam mortis in vindictam criminum apud omnes gentes usitatam frequenter inclamant, contendentes alios esse modos sufficientes crimina societati noxia impediendi. Contra quos sint propositiones sequentes.

PROPOSITIO PRIMA.

Malefactores societati noxios occidere licet.

Prob. 1° *Scriptura sacra.* Exod. XXII, 18 : *Maleficos non patieris vivere. Qui coierit cum jumento morte moriatur.*

Rom XIII, 4 : *Si malum feceris, time ; non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum operatur.* Pœna autem gladii est mors : ergo. 2° *Universali potestatis sæcularis praxi et Ecclesiæ consensu.* Semper enim et ubique pœna mortis a potestate sæculari pro gravibus criminibus fuit inflicta, et Ecclesia principes sic agentes nunquam redarguit, sed, e contra, eos pluries laudavit tanquam justitiæ ministros. 3° *Ratione.* Omnis pars ordinatur ad totum : at quælibet persona particularis est, respectu societatis, sicut pars relative ad totum, ut membrum ad corpus : ergo si communitati expediat ut abscindatur, qui curam habet communitatis eam abscindere seu interficere potest. Ergo.

Si ergo Deus dicat in Deut. XXXII, 39 : *Ego occidam et vivere faciam ;* si de illo prædicetur, Sap. XVI, 13, quod vitæ et mortis habeat potestatem, intelligendum est eo sensu quod solus talem per se habeat potestatem, principes vero tanquam ipsius ministri et ex delegatione facta tum in lege positiva, *Maleficos non patieris vivere,* etc. tum in lege naturali, dictante partem amputandam esse ne totum pereat.

Notandum itaque, hominem occidere non esse malum in se absolute, ut blasphemare, pejerare, fornicari, mentiri, etc. sed tantum si id fiat absque legitima auctoritate.

PROPOSITIO SECUNDA.

Sola auctoritate publica malefactores licet occidere, non vero auctoritate privata.

Prob. 1° *Scriptura sacra.* Deut XXXII, 35 : *Mea est ultio, et ego retribuam,* Rom. XII, 19 : *Mihi vindicta, et ego retribuam.* Mors est præcipua vindictæ pœna : ergo solus Deus, per se vel per ministros suos, eam infligere potest. 2° *Ratione.* Malefactoris exterminatio ob solum communitatis bonum fit licita : ergo ad eum solum pertinet qui curam habet communitatis. 3° *Ex consectariis perversis oppositi principii.* Si enim quilibet privatus malefactores

et sui inimicos licite occidere posset, omnia replerentur cædibus. Ergo.

Nomine publicæ auctoritatis ii soli intelligendi sunt qui præsunt societati politicæ completæ, ut rex in regno, primi magistratus in republica, judices ab iis legitime constituti; hi enim habent jus, ex dictis, infligendi pœnas delinquentem corrigentes, vel reum societati nocivum exterminantes; sed regulas legibus statutas stricte obligantur servare, in investigando crimen ejusque circumstantias, in interrogando accusatum, complices et testes, in decernendo et infligendo pœnas; ab omni odio, ira, præjudicio aut præcipitatione sedulo caventes; et reis legitime convictis atque damnatis ante exsecutionem sententiæ sufficiens concedere debent tempus ut confiteantur peccata et ad mortem se præparent, sicut expresse jussit concilium generale Viennense, tit. 9, de Pœnitentiis et remissionibus At si damnatus ministerio sacerdotis uti recuset, nihilominus licite occiditur, quia tunc ipsius perditio ei soli tribuenda est.

Qui vero aliis præsunt societatibus, quantumvis numerosis, sed non politicis completis, privatam tantum auctoritatem habere censentur, ac proinde personas sibi subjectas corrigere possunt quidem per pœnas delictis proportionatas et ad obtinendum finem sibi propositum efficaciores; non vero pœnas pure vindicativas aut exterminantes, ut mutilationem et mortem, infligere queunt. Hinc si, ex art. 324 Codicis pœnalis, maritus interficiens uxorem adulteram et complicem in flagranti delicto in domo conjugali deprehensos, declaretur excusabilis, hoc intelligendum est eo sensu quod non puniendus sit ut homicida, non vero eo sensu quod nullo modo peccaverit. Etenim, ex articulo 326, damnandus est pœna carceris ab uno ad quinque annos. Et aliunde, etsi leges civiles nullam decernerent pœnam, insulse concluderetur nullum esse peccatum, ut communiter advertunt theologi, loquendo de antiquis legibus permittentibus patri occidere filiam et marito uxorem in flagranti delicto inventam. Unde Alexander VII sequentem damnavit pro-

positionem : « Non peccat maritus propria auctoritate » occidens uxorem in adulterio deprehensam. »

Si autem legitima auctoritas in quibusdam rarissimis casibus unicuique permittat occidere malefactorem insignem, qui apprehendi non potest vivus, et diu vivere non potest absque gravi reipublicæ detrimento, occisor propria non agit auctoritate, sed auctoritate publica sibi sicut aliis generaliter delegata. Eum vero qui per contumaciam ad mortem fuit damnatus sic occidere non licet, quia aliud est eum damnare, et aliud permittere ut unusquisque hanc sententiam exsequatur.

Quæritur 1° an tyrannum occidere liceat ?

R. Duplex distinguitur tyrannus, unus regiminis et alter regni : prior est legitimus princeps qui populum tyrannice regit et opprimit. Certum est eum occidere illicitum esse, quia verus est dominus ; dominis autem etiam dyscolis obedire tenemur, ut docet B. Petrus, I Epist. II, 18 ; et aliunde nulla esset securitas pro regibus et principibus, si unusquisque eos occidere posset, quando judicaret se ab illis injuste gravatum esse. Unde concil. Const. sess. 18, hanc propositionem, « Quilibet » tyrannus potest et debet licite et meritorie occidi per » quemcumque vassalum suum vel subditum, » declaravit, *præhabita deliberatione matura*, erroneam in fide et moribus, eamque reprobavit et damnavit *tanquam hæreticam, scandalosam, et ad fraudes, deceptiones, mendacia, proditiones, perjuria vias dantem.*

Notant tamen auctores, inquit *Billuart*, posse rempublicam contra nimis insolentem tyrannum, congregatis regni comitiis, procedere, ipsum deponere aut occidendum proscribere, si aliter malo occurri non possit ; quia princeps non habet auctoritatem in destructionem, sed in ædificationem et conservationem. Verum, cum inde mala ipsa tyrannide majora ingruere soleant, magis communiter expedit oppressionem patienter tolerare et ad Deum recurrere.

Tyrannum vero regni seu usurpationis, quamdiu respublica in ejus dominationem non consensit, a quolibet

privato licite occidi posse communis tenet sententia, quia talis usurpator non est princeps, sed publicus hostis et oppressor, bellum contra societatem gerens : quilibet ergo potest eum jure propriæ defensionis, et tanquam a legitima auctoritate delegatus, impugnare et occidere, modo tamen 1° ille nullum certo habeat jus ad regnum, 2° non existat superior ad quem recursus haberi possit, 3° respublica occisioni ejus non contradicat, 4° ex occisione ejus fundate tranquillitas speretur, et non potius majora mala timeantur, ut sæpe accidit : *quapropter*, ut ait Billuart, *raro consultum est tali remedio uti.*

Quæritur 2° an clericus, jurisdictionem temporalem habens, malefactores occidere vel ad mortem aut mutilationem eorum directe concurrere possit.

R. negative; quia in Decretal. l. 3, tit. 50, cap. 5 et 9, quælibet sententia sanguinis omnibus clericis, præsertim iis qui in sacris ordinibus sunt constituti, expresse prohibetur. Debet ergo constituere judices ad causas sanguinis discutiendas et judicandas; eos quidem monere potest ipsisque præcipere ut de tali causa diligenter inquirant, et quod justum eis videbitur faciant; sed nullo scripto, facto aut verbo judices movere potest ad mortem aut mutilationem infligendam, nec sententiæ aut executioni ejus præsens esse.

Summus autem Pontifex ab hujusmodi prohibitione, quæ jure canonico tantum fuit inducta, dispensare posset et permittere ut clericus, jurisdictionem temporalem exercens, eadem polleret auctoritate ac principes sæculares; verum hoc sanctissimo ejus ministerio non congruit.

ARTICULUS TERTIUS.

DE OCCISIONE AGGRESSORIS.

Multiplex distingui potest aggressor, scilicet vitæ, bonorum fortunæ, pudicitiæ et honoris : de iis seorsim paucis verbis dicturi sumus.

Aggressor potest esse justus vel injustus : de justo ag-

gressore non agitur; eum quippe occidere, mutilare aut percutere non licet, quia repugnat dari jura juribus opposita. Unde juste damnatus an pœnam contra justitiæ ministros, ut lictores, testes, judices, carnifices, se defendere non potest, eos percutiendo, mutilando, etc.

De injusto vitæ aggressore.

Plures volunt injustum aggressorem nunquam licite occidi posse, quia mala non sunt facienda ut eveniant bona, ipsos inimicos diligere debemus, ex mandato Christi, et vitam temporalem pro servanda vita æterna proximi effundere parati esse tenemur. Alii vero nunc communissime contrariam admittunt sententiam, cum quibus sit

PROPOSITIO.

Qui propriam vitam aliter defendere nequit, injustum aggressorem occidere potest.

Prob. Scriptura sacra, jure canonico, testimoniis SS. Patrum et ratione.

1° *Scriptura sacra.* Exod. XXII, 2 : *Si effringens fur domum sive effodiens fuerit inventus, et accepto vulnere, mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis. Quod si, orto sole, hoc fecerit, homicidium perpetravit, et ipse morietur.* Unde sic. Qui occidit furem domum nocte effringentem, ab homicidio excusatur, non vero si hoc die faceret; quare? certe, ut ait S. Aug. in Exod. l. 2, quæst. 84, 1 part. quia « poterat discerni quod ad furandum, non » occidendum venisset. » Ergo 1°.

2° *Jure canonico.* In Decretal. l. 5, tit. 12, *de Homicidio voluntario*, cap. 3, referuntur textus citati Exodi et S. Aug. deinde, cap. 18, Innocentius III dicit : « Quamvis vim vi repellere omnes leges et omnia jura permittant, quia tamen id fieri debet cum moderamine » inculpatæ tutelæ, non ad sumendam vindictam, sed » ad injuriam propulsandam, etc. » In eodem lib. tit. 39,

cap. 3, Alexander III idem docet et iisdem ferme verbis, dicens etiam, « cum vim vi repellere omnes leges omniaque jura permittant. » Item concilium generale Viennense, sub Clemente V celebratum, et in Clement. l. 5, tit. 4, cap. unico relatum, loquens de iis qui inculpabiliter occidentes vel mutilantes, irregularitatem non incurrunt, ait : « Idem de illo censemus qui mortem aliter vitare non valens, suum occidit vel mutilat invasorem. » Ergo 2°.

3° *Testimoniis Patrum*, nempe S. Aug. jam citati, S. Ambr. de Officiis, l. 1, cap. 36, et aliorum qui citari possent. Ergo 3°.

4° *Ratione*. Alios enim sicut nosmetipsos diligere tenemur, sed non plus quam nosmetipsos : at injustum aggressorem plus quam nosmetipsos diligeremus si potius occidi quam eum occidere eligeremus. Aliunde mors injusti aggressoris, quando alia non suppetit via periculum fugiendi, non reputanda est voluntaria, sed legitima sui defensio : ergo non est imputanda ad peccatum : unde talis occisio nulla lege plectitur. Ergo 4°.

Dixi in propositione, *qui propriam vitam aliter defendere nequit;* omnes quippe, cum S. Thoma, requirunt ut mors non inferatur, nisi *servato moderamine inculpatæ tutelæ*. Moderamen autem inculpatæ tutelæ ab omnibus requisitum plures importat conditiones, nempe :

1° Ut id tantum fiat quod ad tuendam vitam necessarium est : unde qui mortem vitare potest fugiendo, clamando, percutiendo, arma retundendo, vel excutiendo aut vulnerando, occidere non debet. Nec pariter ipsis licitum est occidere aggressorem fugientem, viribus debilitatum, lædere jam non volentem aut quovis alio modo ab aggressione cessantem.

2° Ut aggressio sit actualis, alioquin non esset propria sui defensio, sed vis alteri illata. Hinc occidere non licet detractorem, calumniatorem, mortem solis minis intentantem, occasiones occidendi quærentem, etc. Contra vero prævenire licet inimicum catapultam parantem, gladium evaginantem, quia moraliter aggreditur, et si

exspectaretur donec primum dedisset ictum, defensio probabiliter jam non esset possibilis.

3° Ut mors aggressoris non intendatur in se, quia nullus propria auctoritate alterum occidere potest; nec intendatur ut medium ad propriam conservandam vitam, quia non sunt facienda mala ut veniant bona : sed propria intendenda est defensio, bona et licita, ex qua, præter intentionem, sequitur alterius mors, et etiam sæpe æterna ejus damnatio, quæ occidenti imputari non potest; licet enim ponere causam ex se bonam duos habituram effectus, unum bonum et alterum malum, solum bonum intendendo et malum permittendo.

Notandum, hanc præsentem doctrinam sic intelligendam esse ut quilibet invasus quemlibet injustum aggressorem licite possit occidere in legitima sui defensione; charitas enim bene ordinata incipit a semetipso, et nullus, cæteris paribus, alterius vitam propriæ vitæ anteferre tenetur. Unde clericus sicut laicus in injusta aggressione se defendere potest adversus quemcumque aggredientem, sive inferiorem, sive superiorem, sive affinem, sive consanguineum, sive culpabiliter, sive inculpabiliter invadentem, sive invasus occasionem aggressioni dederit, v. g. per calumniam, dicteria, adulterium, sive non, etc.

Ut probabile tamen docet *Billuart* invasum qui prudenter judicat se in malo statu non versari, mortem oppetere teneri potius quam se defendere cum occisione aggressoris in statu peccati mortalis constituti a quo tunc se expedire non potest, puta quia est ebrius, furiosus, rabidus, etc. tunc enim aggressor est in extrema necessitate, et invasus ei subvenire tenetur etiam cum detrimento propriæ vitæ.

Nollem contendere hoc esse de præcepto; sed procul dubio bonum est et opus virtutis valde commendandum : imo quilibet privatus, quamvis injustum aggressorem occidere possit, ad id tamen non tenetur, sed meritorie propriam daret vitam, exemplo Christi et martyrum, potius quam vitam alterius eripere et eum in æternam damnationem conjicere; secus dicendum, si

homo publicus et ad bonum commune necessarius aut valde utilis esset : in eo casu vitam suam defendere teneretur.

Petitur an injustum vitæ proximi invasorem occidere liceat?

R. affirmative, quia proximum sicut nosmetipsos diligere debemus. *Ita communissime theologi.* Excipiunt nisi aggressor sit pater, mater, filius vel conjux, quia parentes, proxime consanguineos et affines plus diligere tenemur quam extraneos.

Petunt insuper theologi an sit obligatio injustum proximi invasorem occidere, et communiter negant; 1° quia uterque est proximus, et non est obligatio uni succurrendi cum pari alterius detrimento; 2° quia injustus aggressor, utpote peccati mortalis reus, æternaliter periret, ac proinde magis periclitatur; 3° adderem, quia actus hominem occidendi graviter repugnat, et obligatio eum exercendi non facile est imponenda.

Talis tamen existeret obligatio si invasus esset pater, mater, filius, conjux, aut alius titulo speciali conjunctus; vel existens in peccato mortali a quo tunc liberari non potest, v. g. quia est ebrius, aut aliter ratione privatus; vel ad bonum commune necessarius, ut princeps, dux exercitus, episcopus, etc. in his ultimis casibus unusquisque privatus invasum defendere deberet cum evidenti propriæ vitæ periculo, quia vita æterna proximi et bonum commune etiam temporale vita privati præstant.

De injusto bonorum fortunæ invasore.

1° Furem occidere non licet pro servandis aut recuperandis bonis parvi momenti; vita hominis talibus bonis evidenter præstat. *Ita omnes,* et ideo Innocentius XI sequentem damnavit propositionem, anno 1679 : « Regulariter » possum occidere furem pro conservatione unius aurei. »

2° Similiter apud omnes constat furem licite occidi non posse etiam pro servandis aut recuperandis bonis magni momenti, si alia suppetat via ea retinendi, vel

eorum restitutionem obtinendi, v. g. clamando, percutiendo, ad judices appellando, etc. Tunc enim proximus sine justa causa occideretur, *ut patet*. Imo nec in his casibus licite mutilaretur, propter eamdem rationem.

3° Quæstio est igitur an furem occidere liceat ad servanda vel recuperanda bona magni momenti, quæ aliter servari aut recuperari non possunt. Valde scinduntur theologi : S. Antoninus, et multi cum illo, inter quos Suarez, Lessius, Sylvius, Covarruvias, Viva, Ferraris, Ligorio, etc. contendunt id licitum esse ; 1° quia hujusmodi bona ad vivendum secundum proprium statum necessaria sunt : unde si injustum vitæ aggressorem occidere liceat, et talium bonorum invasorem ; 2° charitas exigit quidem ut bona altioris ordinis proximi in necessitate extrema constitutis bonis nostris inferioris ordinis præferamus, non vero quando proximus periculo se sponte exponit, alioquin subverteretur ordo ; perversi enim homines non furarentur apud improbos, quia eos formidarent, sed bonos Christianos impune spoliarent, persuasum habentes se ab illis occidi aut mutilari non posse.

Alii vero multi recentiores, ut P. *Antoine, Collet, Billuart,* qui dicit præcedentem opinionem antiquari et oppositam evasisse communiorem, theologus Romanus, Ferraris annotator, etc. negant quandoque licitum esse bona fortunæ cum occisione invasoris præservare : nituntur præcipue 1° textu Exodi, ubi qui occidit furem diurnum dicitur reus sanguinis ; 2° testimonio S. Aug. qui præfatum explicans textum, dicit eum qui occidit furem orto sole, reum esse sanguinis, quia poterat discerni quod ad furandum et non occidendum veniret; 3° auctoritate juris canonici, in quo refertur responsio Alexandri III, Decretal. l. 5, tit. 12, cap. 10, statuentis monachum qui furem vestium occiderat, irregularitati et pœnitentiæ subjiciendum esse ; 4° pluribus propositionibus ab Innocentio XI damnatis; 5° ratione, et præsertim quia vim vi repellere non licet, nisi servato moderamine inculpatæ tutelæ : at moderamen inculpatæ tutelæ non servatur nisi adsit proportio inter rem quæ defenditur et

vitam invasoris ; secus eum occidere liceret etiam pro uno aureo, pro uno fructu, quod est absurdum : ergo.

Attamen Ligorio, l. 3, n. 383, affirmat priorem sententiam esse probabilissimam et communem. Probabilior etiam mihi videtur.

De invasore pudicitiæ.

Certum est puellam aut mulierem vi oppressam pudicitiæ suæ invasorem occidere nec graviter mutilare non posse, si aliter eum repellere possit, v. g. verberibus, unguibus, clamoribus, etc. *Ratio patet.*

At, supposito quod suam pudicitiam servare non possit nisi aggressorem occidendo vel graviter mutilando, plurimi nolunt id licitum esse; nam 1° hic casus nec in Scriptura, nec in Patribus, nec in conciliis, nec in summorum Pontificum decretis a prohibitione generali, *Non occides*, excipitur; 2° pudicitia, cum sit virtus, non in corpore, sed in anima residet : igitur invita voluntate amitti non potest : vita autem et præcipua membra invasoris præstant honori materialiter tantum offenso ; 3° si invasus in tali casu occideretur, æternaliter periret : porro salus ejus æterna pudicitia materialiter spectata longe præstat : ergo, etc.

Alii vero multo plures et forte probabilius contrariam tenent opinionem, dicentes, 1° pudicitiam etiam materialiter spectatam esse bonum præstantius bonis fortunæ; honestam mulierem malle omnibus bonis et sæpe vita privari, quam turpiter pollui. Ergo, ut ait S. Antoninus, « si licet non solum se, sed et bona sua defendere, quare « etiam ne pudicitiam amittat? » 2° Puella vi oppressa in maximo versatur periculo consentiendi actui libidinoso; si consentiret, graviter peccaret : ergo saluti suæ providere potest etiam cum detrimento vitæ alterius discrimini ultro se exponentis; 3° nisi puella vi oppressa omni modo resistat, etiam mutilando et occidendo, judicabitur consensisse et manebit infamata si res fuerit nota : ergo, juxta communiorem sensum, se defendere

potest usque ad oppressoris mutilationem et occisionem; imo et debet periculo propriæ vitæ se exponere, si rationabiliter timeat se consensuram esse.

De injusto honoris invasore.

Certum est 1° non licere, ob quamcumque injuriam vel contumeliam, aliquem occidere, v. g. quia homini honorato dicit : *Mentiris*; aliter enim injuria repelli aut reparari potest, et aliunde nullam habet proportionem cum alterius vita.

Certum est 2° aliquem licite occidi non posse ob injuriam ab eo acceptam, ob calumniam factam, etc. quia tunc esset vindicta propria auctoritate illata, quæ semper est prohibita. Imo nec licitum est, ob eamdem rationem, reddere injuriam pro injuria, calumniam pro calumnia, alapam pro alapa, etc.

Certum est 3° detractorem, calumniatorem et injuriis afficientem occidere non licere in ipsomet actu detrahendi, calumniandi, etc. quia malum jam est factum, et per occisionem detractoris, calumniatoris aut injurias inferentis non repararetur : mera igitur esset vindicta.

Certum est 4° non licere eum morte vel mutilatione prævenire qui parat injuriam, calumniam, falsam accusationem aut sententiam, quia 1° aggressio non est actualis ; 2° via innumeris aperiretur cædibus ; 3° proportio æqualitatis non servaretur; 4° sequens propositio fuit damnata ab Alexandro VII et clero Gallicano, in comitiis anni 1700 : « Licet interficere falsum accusatorem, falsos » testes, ac etiam judicem a quo iniqua certo imminet » sententia, si alia via non .potest innocens damnum » evitare. » Ergo.

5° At si aggressor fustem vel alapam viro valde honesto impingere conaretur, et per solam occisionem repelli posset, liceretne eum occidere, an fugiendum esset? Si turpe non esset fugere, certe fugiendum esset, quia sufficiens evidenter non existeret ratio vitam alterius eripiendi ad se defendendum. Si vero turpe esset fugere, v. g. viro no-

bili, officiali bellico, occisio esset licita, juxta Busembaum, Ligorio et alios plures; alii autem communiter negant, et rectius, ut mihi videtur; quis enim serio dicet turpe esse Christiano etiam nobili vel officiali bellico fugere præcise ut alium non occidat quem occidere posset? Fieri tamen potest ut in eo casu occidens bona fide a peccato excusetur.

ARTICULUS QUARTUS.

DE OCCISIONE INNOCENTIS.

Dicemus 1° de innocenti in genere, et 2° de procuratione abortus.

De innocenti in genere.

1° Si Deus, supremus vitæ et mortis dominus, præcipiat aliquem innocentem occidi, procul dubio ipsi obtemperandum est, ut omnes fateri coguntur. Hinc Abraham licite occidisset Isaac, parvuli urbis Jericho licite occisi sunt ab Israelitis, Jos. VI, 21, et septuaginta filii Achab a viris Samariæ, IV Reg. x.

2° Nunquam licet innocentem directe et ex intentione occidere, quia 1° prohibitio Dei in Exod. XXIII, 7, *Insontem et justum non occides*, est generalis; 2° talis occisio in se mala est, sicut adulterium et fornicatio. Ergo. Hinc 1° graviter vulnerati et alii cum morte luctantes occidi non possunt ne diutius patiantur, nec rabidi ne aliis noceant; 2° innocens cujus tyrannus petit caput ut conditionem non subvertendi urbem, trucidari non potest, etiamsi consentiret, quia fieret malum ut eveniret bonum; sed mitti potest etiam invitus ad tyrannum, quia petitus, consentire tenetur pro bono publico; si non consentiat, fit reus, et princeps vel respublica jure suo utitur eum mittendo, atque manifesto pereundi objiciendo periculo: ratio est, quia actio eum tradendi non est mala in se; mors quippe ex hac traditione non sequitur necessario, sed ex mala tyranni voluntate. *Ita communiter auctores.*

3° Licet, ob gravem causam, ponere actionem in se bonam ex qua, præter intentionem, sequitur mors innocentis; nam, ut sæpe diximus, licet ponere causam duos immediate habituram effectus, unum bonum et alterum malum, solum bonum intendendo, et malum permittendo, modo adsit ratio sufficiens malo effectui secuturo proportionata. Ergo. Unde 1° in bello justo licet occidere innocentes cum nocentibus, si victoria aliter obtineri non possit; 2° qui equo vel curru ascensus hostem aliter fugere non potest, nisi conculcando in via angusta claudum, dormientem, infantem baptizatum, etc. ab homicidio excusatur; 3° Card. de Lugo, Escobar, Busembaum et alii excipiunt casum in quo conterendus esset infans non baptizatus, quia fundenda est vita temporalis pro vita ejus æterna : idem dicendum videtur de peccatore ebrio, qui pariter in extrema necessitate est.

De procuratione abortus.

Revocandum est in mentem quod in tractatu de Baptismo diximus circa tempus quo fœtus cœpit animari; probabile est eum anima donari statim ac incipit esse fœtus humanus, ac proinde longe ante tempus ab Aristotele et antiquis assignatum, videlicet quadraginta dies pro maribus et octoginta pro feminis.

Jus tamen canonicum, de animatione vel inanimatione fœtuum loquens, hanc veterum sententiam supponit, veritatem ejus fundamenti non requirens; et admitti debet ubi de pœnis ecclesiasticis agitur; odia enim sunt restringenda et non augenda. *His notatis,*

1° Quicumque abortum procurare tentat in se vel in altera persona, graviter peccat, sive fœtus sit animatus, sive non : in priori casu, verum est homicidium; in posteriori, est actio ad occisionem hominis tendens et contra naturam. *Ita omnes.* Unde in Codice pœnali nostro statuitur, art. 317 : « Quiconque, par alimens, breuvages, » médicamens, violences ou par tout autre moyen, aura » procuré l'avortement d'une femme enceinte, soit

» qu'elle y ait consenti ou non, sera puni de la réclusion.
» La même peine sera prononcée contre la femme qui se
» sera procuré l'avortement à elle-même... Les méde-
» cins, chirurgiens et autres officiers de santé, ainsi que
» les pharmaciens qui auront indiqué ou administré ces
» moyens, seront condamnés à la peine des travaux for-
» cés à temps dans le cas où l'avortement aurait eu lieu. »

In nostra diœcesi, quælibet abortus voluntaria tentatio, sive fœtus sit animatus, sive non, sive effectus sequatur sive non, est casus reservatus. Enchirid. p. 8, n. 5.

Hinc Innocentius XI sequentem damnavit propositionem, n. 34, anno 1679 : « Licet procurare abortum ante » animationem fœtus, ne puella deprehensa gravida oc- » cidatur vel infametur. »

2° Plures graves theologi, ut Sanchez, Layman et Sylvius, arbitrati sunt matrem in extrema necessitate constitutam, uti posse pharmaco ad expellendum directe fœtum inanimatum sibi nocivum, quia est pars viscerum, et pars pro conservatione totius resecari potest; aliunde talis fœtus considerari potest ut actualis vitæ matris aggressor, licet involuntarius : porro aggressorem etiam involuntarium occidere licet ad servandam propriam vitam. Alii vero longe communius negant hoc esse licitum, quia est actio ex se occisiva, nativitatem hominis impediens et essentialiter mala; rationes adversariorum oppugnant, dicentes : 1° fœtum ad integritatem corporis matris non pertinere, sed inchoativum esse individuum; 2° non esse actualem vitæ aggressorem, ac proinde expelli non posse; 3° omnes fatentur fœtum animatum directe occidi non posse ad salvandam matrem ; at semper incertum est an fœtus jam conceptus nondum sit animatus : ergo.

Hinc obstetrices et medici videntes mulierem gravidam naturaliter parere non posse, fœtum in utero ejus discerpere non possunt, nisi constet eum esse mortuum, et mulier tali barbaræ discerptioni consentire non potest; sed exspectandus est eventus, et, muliere mortua, venter ejus erit aperiendus ut infans baptizetur et salvetur, si fieri potest.

3° Si constaret fœtum non esse animatum, licitum esset, ex communi sententia, dare mulieri et ei sumere remedium ex se matris curativum, nec ad abortum tendens, quamvis sit periculum ne inde sequatur; quia tunc si sequatur, non censetur procuratus, sed tantum permissus : at si fœtus sit animatus, aut dubitetur an sit animatus, non licet adhibere hujusmodi remedium cum periculo mortis fœtus, quia mater æternam prolis suæ salutem propriæ vitæ temporali præferre debet. *Est sententia communis.* Verum si æquale sit periculum abortus, sive remedium sumatur, sive non, illud adhibere licitum est, quia sine majori periculo fœtus vitæ matris consulitur.

4° Nunc nova cœpit invadere praxis : si medici et chirurgi prævideant fœtum ad maturitatem perventum naturaliter egressurum non fore, ob malam feminæ conformationem aliamve causam, partum, ope quarumdam præparationum, anticipant : affirmatur infantem sic præmature eductum non tam periclitari quam in partu valde laborioso aut moraliter impossibili. Hoc posito, talis operatio certe non est damnanda, cum saluti infantis et matris simul provideat.

5° Sixtus V, per bullam *Effrenatam*, diei 29 oct. 1588, statuerat 1° clericos abortum quovis modo procurantes vel ad illum concurrentes fieri irregulares, et laicos ad suscipiendos ordines inhabiles; 2° in foro eclesiastico degradandos et curiæ sæculari tradendos ut ultimo afficerentur supplicio; 3° easdem pœnas exercendas esse contra eos qui potiones sterilitatis propinarent, et mulieres ipsas quæ eas scienter sumerent; 4° omnes in eo reatu deprehensos, ipso facto excommunicatos judicandos esse; 5° hanc censuram pontifici Romano esse reservatam, et per quamcumque indulgentiam aut per Jubilæum solvi non posse, sine speciali dispensatione.

Gregorius XIV, per constitutionem *Sedes Apostolica*, diei 31 maii 1591, bullam prædecessoris sui in quibusdam punctis reformavit : 1° permisit ut ordinarii locorum a dicta excommunicatione absolvere posssent per se vel per

alium presbyterum a se deputatum ; 2° pœnas a Sixto V latas ad pœnas jure communi statutas restrinxit, videlicet ad excommunicationem , irregularitatem, si fœtus sit animatus , privationem beneficii , si crimen sit juridice probatum, et ad inhabilitatem titulos ecclesiasticos acquirendi.

Episcopi dispensare non possunt in ea irregularitate , quia provenit ex homicidio , et ex dispositione concilii Trid. sess. 24, cap. 6, de Reform. dispensare non possunt super irregularitate ex homicidio etiam occulto provenienti.

ARTICULUS QUINTUS.

DE DUELLO.

Duellum, apud Græcos monomachia, est certamen inter duos vel etiam inter plures in pari numero, ex condicto initum , et periculosum. *Est sententia communis.* Unde propositio et acceptatio certaminis, effectu non sequente, pugnæ exercendi corporis vel agilitatis aut fortitudinis ostendendæ causa factæ, ut olim *les tournois*, rixæ in quibus unus contra plures, vel plures contra unum , aggressio et defensio subita ex contentione aliave causa nata et improvisa, etc. ad duellum proprie dictum, prout ab omnibus intelligitur, non referuntur.

Duellum suscipi potest publica vel privata auctoritate.

1° Duellum publica auctoritate susceptum aliquando licitum esse potest; semper enim laudatus fuit David eo quod singulariter pugnaverit cum Goliath : porro similes occurrere possunt causæ eis quæ illum ad dimicandum inclinaverunt; v. g. princeps, de justitia causæ suæ certus, sed copiis longe inferior , duellum proponere, acceptare vel ab aliquo e suis acceptandum jubere potest, ut evidentem populi ruinam in dubiam spem victoriæ mutet; item si, ex recusatione duelli oblati, futurum sit ut hostes fiant audaciores, et proprii milites dejectiores.

His autem casibus vel aliis similibus exceptis, princeps mortaliter peccaret permittendo duellum, v. g. ad os-

tentationem, ad spectaculum, ad vindictam, ad terminandam litem, ad probandum crimen vel ad demonstrandam innocentiam; quia, in his circumstantiis, tenderetur ad malum finem, vel ad bonum per medium improportionatum et illegitimum.

2° Plures, inter quos Lessius, Sanchez, Layman, *La Croix*, etc. opinati sunt virum nobilem vel militarem acceptare posse duellum et quandoque illud offerre, si alias amisso honore in exercitu, privandus esset officio quo se et familiam suam sustentat; quia in eo casu non solus honor defenditur, sed bona ad vitam necessaria ipsaque vita. Verum ea opinio omnino rejicienda est, et quodlibet duellum, privata auctoritate susceptum, est peccatum mortale. Constat 1° ex Scriptura sacra, nempe mandato, *Non occides :* his verbis, omnis occisio, sive sui sive alterius, privata auctoritate intenta, prohibetur; eo ipso voluntarium hujusmodi occisionis periculum interdicitur : porro qui duellum proponit vel acceptat, periculo sui vel alterius occisionis sese exponit : ergo; 2° ex concil. Trid. sess. 25, c. 29, de Reform. ubi legitur : « Detestabilis duel-
» lorum usus, fabricante diabolo introductus, ut cruenta
» corporum morte animarum etiam perniciem lucre-
» tur; » 3° ex multis summorum Pontificum constitutionibus, ut Nicolai I, Cœlestini III, Innocentii II, Eugenii III, Alexandri III, Innocentii IV, Julii II, Leonis X, Clementis VII, Pii IV et demum Bened. XIV, qui, in constitut. *Detestabilem,* 13 nov. 1752, in qua, constitutiones prædecessorum suorum renovans ac confirmans, sequentes damnavit propositiones : « Vir militaris, qui nisi offerat vel
» acceptet duellum, tanquam formidolosus, timidus, ab-
» jectus et ad officia militaria ineptus haberetur, indeque
» officio quo se suosque sustentat privaretur, vel pro-
» motionis alias sibi debitæ ac promeritæ spe perpetuo
» carere deberet, culpa et pœna vacaret, sive offerat, sive
» acceptet duellum. — Excusari possunt, etiam honoris
» tuendi, vel humanæ vilipensionis vitandæ gratia, duel-
» lum acceptantes, vel ad illud provocantes, quando certo
» sciunt pugnam non esse secuturam, utpote ab aliis im-

» pediendam. » 4° Omnia jura civilia duellum olim sub gravissimis pœnis prohibebant. Detestando prævalente usu, nulla in duellantes per longum tempus apud nos pœna directa est : nunc autem in illos sævitur, ex curiæ cassationis decisione satisrecenti, cui curiæ Regiæ sapientissime adhæserunt. 5° Pluribus rationibus in Philosophia nostra morali relatis. Ergo.

Qui ergo ad duellum provocatur, semper protestari debet se nunquam esse acceptaturum, quia tali medio honorem defendendi vel reparandi religione et ratione reprobato abhorret, sed inopinate lacessitum se defensurum ; et si quis reipsa eum statim aggrediatur, vim vi repellere poterit, juxta ea quæ diximus ubi de injusto vitæ aggressore.

3° Duellantes et ad duellum positive concurrentes, ut patrini seu testes, ad illud provocantes vel exhortantes, excommunicationem majorem, in nostra diœcesi episcopo reservatam, incurrunt, et in loco conflictus decedentes sepultura carent ecclesiastica, ex capite concilii Trid. supra citati et ex constitutione Bened. XIV. Declarantur insuper a possessione bonorum suorum proscripti et perpetuo infames, ut homicidæ : verum illæ pœnæ, forum civile respicientes, apud nos non fuerunt receptæ. Item Bened. XIV statuit ut, etiamsi in duello vulneratus ante mortem non incerta pœnitentiæ signa dederit, atque a peccatis et censuris absolutionem obtinuerit, inde moriens, sepultura ecclesiastica careat, « sublata episcopis » et ordinariis locorum super hac pœna interpretandi ac » dispensandi facultate. » Nihilominus apud nos in eo casu ecclesiastice sepelitur, quia hæc pœnæ extensio sic non fuit recepta.

Denique præfatæ pœnæ non incurruntur nisi ob duellum stricte sumptum, scilicet convento loco, tempore et armis ; non vero ob conflictum improvisum, quamvis pugnantes, ex eodem impetu rixæ ad idoneum locum perrexerint ; nec probabiliter si unus dixerit alteri, *Tecum pugnabo prima vice qua mihi obviaveris*, quia deest assignatio loci et temporis. Ita Ligorio et plures apud ipsum, l. 3.

ARTICULUS SEXTUS.

DE BELLO.

Bellum, sic dictum, ut plures volunt, quia velut bellua homines devorat, est pugna multitudinis contra multitudinem extraneam, reipublicæ defendendæ aut vindicandæ causa; sicque differt a rixa, quæ est pugna paucorum contra paucos, et a seditione, quæ est conflictus multitudinis contra multitudinem ejusdem politicæ societatis, et dicitur etiam bellum civile.

Bellum potest esse justum vel injustum : est justum si solius reipublicæ defendendæ aut vindicandæ causa suscipiatur et debito modo exerceatur; est vero injustum si sola nocendi cupiditate, ulciscendi crudelitate, rebellandi feritate, dominandi libidine vel alio simili fiat animo. Decret. part. 2, causa 23, q. 1, cap. 4.

Iterum bellum justum potest esse defensivum vel offensivum. Defensivum, est illud quo vis vi repellitur; et offensivum, est illud quo vis infertur ad obtinendam justitiam vel injuriæ reparationem.

Certum est bellum justum defensivum esse licitum; unusquisque enim potest, etiam privata auctoritate, adversus injustum aggressorem se, cum illius vitæ periculo, defendere : ergo *a fortiori* societas completa injustam aggressionem per vim repellere potest.

Certum est, e contra, bellum injustum, sive offensivum, sive defensivum, graviter esse illicitum, et strictam inducere obligationem cuncta damna per illud illata reparandi.

Restat igitur ut quædam dicamus 1° de bello justo offensivo in se sumpto; 2° de modo bellum faciendi; 3° de obligationibus ducum exercitus; 4° de obligationibus militum, et 5° de clericis relative ad bellum.

De bello offensivo justo in se sumpto.

1° Manichæi censuerunt, referente S. Aug. contra

Faustum, l. 22, cap. 74, bellum esse rem de se malam; *OEcolampade* bella Moysis licita fuisse dicebat, utpote a Deo jussa vel indicta; Lutherus bella contra Christianos et præsertim papistas approbanda esse volebat, non vero bella contra Turcas, quia nihil aliud esset quam reluctari Deo iniquitates nostras per eos visitanti; sectarii Anglicani et Americani dicti *Quakers* quodcumque bellum prohibendum esse docent.

2° Supremæ auctoritates a se invicem sunt independentes, et nullum agnoscunt superiorem in ordine temporali : si ergo quoddam inter eas nascatur dissidium, quod mutuis explicationibus et reciprocis concessionibus componi non possit, sola vi armorum definiri potest : unde bellum, licet semper lugendum, quandoque fit necessarium ad obtinendum quod justum est. Idque pluribus firmatur rationibus, nempe 1° exemplo Abraham, Moysis, Josue et innumerorum aliorum; 2° S. Joannes Baptista interrogatus a militibus quid sibi faciendum esset ad consequendam salutem, non dicit eis abstinendum esse a militia, sed, e contra, supponit in ea perseverandum esse, dicens : *Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, et contenti estote stipendiis vestris;* 3° nullus Patrum imperatoribus Christianis bella gerentibus obstitit tanquam rei ex natura sua illicita vacassent; 4° Romani pontifices et concilia principes pluries incitaverunt ad arma contra infideles sumenda. Ergo.

3° Ut bellum licite instituatur quatuor requiruntur conditiones : 1° Suprema auctoritas; societates enim quæ agnoscunt superiorem, jus suum coram ipso prosequi possunt : non est ergo necessitas ad vim armorum recurrendi nisi in casu injustæ aggressionis, ad se defendendas, sicut facere possunt privati. 2° Justa causa; bellum enim, cum multa secum trahat damna, suscipi non potest nisi ex gravi causa, ut in jure canonico habetur et omnes fatentur, v. g. ad recuperandum jus debitum, ad protegendos subditos vel confœderatos injuste vexatos, ad vindicandam injuriam principi, legatis ejus vel ipsi rei publicæ illatam, terrorem injiciendum, et

aliam præcavendam injuriam, etc. *Justa autem bella definiri solent, quæ ulciscuntur injurias,* inquit S. Aug. Quæst. in Josue, 10. 3° Recta intentio; scilicet, ut bonum reipublicæ promoveatur et malum ejus vitetur aut reparetur; non vero ex ambitione, vanitate, odio, personali vindicta, etc. *Notandum* tamen, solum rectæ intentionis defectum, data aliunde sufficienti causa bellum indicendi, obligationem restituendi non producere. 4° Satisfactionis petitio et conveniens exspectatio; cum enim bellum gravia secum necessario ducat incommoda, suscipi non potest absque gravi causa et necessitate : talis autem non existit necessitas si affulgeat spes debitam satisfactionem obtinendi : ergo hujusmodi satisfactio petenda et sufficienti tempore exspectanda est, atque oblata acceptari debet. Unde jus gentium, id est, jus naturale cunctis gentibus commune, prohibet ne bellum offensivum ante quamdam saltem declarationem suscipiatur. Petitio autem satisfactionis, cum minis expressis vel subauditis, est vera declaratio belli.

4° Hinc principes bellum injuste moventes, tenentur, coram Deo et hominibus, mala inde provenientia quantum possunt reparare, quia justitiam graviter lædunt; v. g. debent domos eversas relevare, urbes dirutas reædificare, familias spoliatas redintegrare, dominia acquisita restituere, juramenta sibi præstita remittere, expensas ab adversariis factas refundere, etc. etc. Omni ergo diligentia curare debent ut certi sint de belli justitia et necessitate, antequam illud suscipiant inferendum.

5° Attamen si, omnibus perpensis, existat dubium, vel agatur de injuria vindicanda, et tunc a bello abstinendum est, quia dubiam injuriam cum certa tot hominum strage ulcisci non licet; si vero de possessione magni dominii vel juris agatur, et satisfactio petita negetur, bellum indici potest; quia melior est conditio possidentis : at, contraria ratione, bellum suscipi non posset ad obtinendum jus aut bonum aliquod dubium. Ita communiter doctores, qui etiam advertunt bellum ex utraque parte fieri posse licitum, si nempe, in re dubia, utraque pars

bona fide arbitretur se meliorem habere causam : in eo casu, quicumque sint belli eventus, neutra ad restitutionem tenetur, nisi postea clare videat se jus non habuisse; et tunc id tantum refundere deberet ex quo ditior facta fuisset.

De modo faciendi bellum.

1° Positis conditionibus requisitis ut bellum juste suscipiatur, licitum est 1° efficaciora adhibere media ad capiendos, vulnerandos, et etiam occidendos hostes ; finis enim belli obtineri non potest, nisi superentur et vincantur adversarii : superari autem et vinci non possunt, nisi per flebilia hujusmodi media : nomine hostium veniunt ii omnes qui dimicant et dimicantes positive adjuvant jubendo, exhortando, aggeres faciendo, virgultas ferendo, etc. sive viri, sive mulieres, sive laici, sive clerici aut religiosi, etc. 2° bona reipublicæ et etiam privatorum, quatenus reipublicæ utilia esse possunt, diripere, auferre, incendere, vastare et destruere, quantum opus erit, non quidem voluntate militum, sed jussu vel approbatione ducum, quando id necessarium vel graviter utile judicant; 3° urbes et arces obsidere, tormenta omnis generis contra illas explodere, quælibet ædificia, etiam monasteria, ecclesias, incendere aut evertere, quamvis cum hostibus multi innocentes et extranei perire debeant; 4° insidias parare, stratagemata adhibere, ut hostes fallaciis decepti, in discrimina conjiciantur, et efficacius expugnentur, capiantur vel occidantur : hæc non reputantur mendacia, quia in bello usitata sunt, et culpa sua decipiuntur adversarii ; 5° transfugas et proditores ex parte adversa venientes suscipere, quamvis fugiendo peccent, eos interrogare, indiciis ab eis acceptis uti, etc. hæc enim ubique recepta sunt ut licita et sic concedunt auctores. Sed eos ad proditionem vel desertionem excitare non liceret, quia esset sollicitatio ad rem per se malam, quod semper est peccatum. Est contra Puffendorf.

2° Sed omnes simul fatentur justam servandam esse moderationem ; duces etenim et milites legitimæ vin-

dictæ sunt ministri, non vero latrones et sicarii : vitare igitur debent quidquid sapit crudelitatem et animum nocendi. Parcere igitur tenentur, quantum moraliter possunt innocentibus, ut infantibus, pueris, mulieribus, senibus, peregrinis, rusticis, clericis, et denique iis omnibus qui ad bellum positive non concurrunt. Item hostes semel captos et nocere non valentes occidere nequeunt, nisi forte alicujus exterminatio judicetur necessaria in pœnam criminis vel in aliorum terrorem, ut docet *Collet :* nihil molestiæ facere possunt internuntiis, qui jure gentium ubique sunt inviolabiles, nec mittere spiculatores qui principem, ducem exercitùs, vel alios primores regni occulte trucident ; talis quippe agendi ratio semper habita est ut perfidia, nisi in ipsomet prælio exerceatur. Judith vero excusatur, quia, Deo inspirante, caput Holofernis amputavit. Denique, obtenta victoria, æquum servandum est moderamen erga victos, justæ tantum exigendæ sunt conditiones, admissæ, bona fide ex utraque parte tenendæ sunt.

3° Quolibet die, tempore et loco præliari licet, positis conditionibus aliunde necessariis ; idque constat 1° ex Mathathiæ et aliorum Judæorum proposito adversus hostes suos die sabbatorum pugnandi ; 2° exemplo principum Christianorum, qui diebus dominicis et festivis se defenderunt et sæpe prælia incœperunt, nihil contradicente Ecclesia ; 3° quia prælia non habentur ut opera servilia ; 4° quia lex positiva dies festos sanctificandi cum tanto non obligat incommodo. Ergo.

4° Quærere solent theologi an princeps catholicus hæreticos aut infideles in adjutorium suum advocare, vel auxilium eis præbere possit, et respondent affirmative, quia 1° Machabæi fœdus inierunt cum Romanis ut in bello sibi adjutores forent ; 2° societas cum hæreticis vel infidelibus non impedit quin bellum juste geratur. Si tamen princeps catholicus prævideret gravia oritura esse mala ex commercio cum hæreticis aut infidelibus, v. g. veræ fidei derisionem, templorum eversionem, sacrorum mysteriorum profanationem, subditorum apo-

stasiam; a tali consortio abstinere deberet, nisi similia aut majora timeret mala ab hostibus inferenda.

5° *Petitur* an liceat indicere bellum vicino principi, quia fit potentior et timendum est ne postea adversus vicinos prævaleat? *Respondetur negative*; quia, nisi constet illum contra nos malum parare, actualem nobis non facit injuriam, et inique agere non licet, ne alter deinceps iniquus fiat.

De obligationibus ducum exercitus.

1° Duces aliique officiales exercitus scire debent quidquid ad sua officia pertinet, et discere, quantum possunt, quæ ignorant vel imperfecte sciunt.

2° Inviolabilem servare debent fidelitatem erga principem, patriam et milites sibi subditos: militiam deserere non possunt, maxime tempore belli, nisi ex consensu principis; perjuri essent, et a Deo sicut ab hominibus damnarentur, si ad hostes confugerent, secretas cum ilis *intelligentias* haberent, consilia principis vel ducum eis aperirent, media vincendi revelarent, etc.

3° Mutua urbanitatis et charitatis officia sibi invicem præstare, disciplinam inter milites servare et bonum exemplum eis præbere debent. Pariter tenentur eos amare, spiritu fraternitatis simul et fortitudinis ducere, sedulo invigilare ut nihil eis, sive quoad animam sive quoad corpus, desit; singularia certamina, ebrietates, rixas, scortationes, vires corporis et animæ destruentes, inter eos prohibere, etc.

4° Peccant contra justitiam et ad restitutionem tenentur si, sub prætextu quod insufficiens stipendium sibi solvatur, ficta militum nomina inscribant, fingant ut præsentes qui sunt absentes, vel aliis fallacibus utantur mediis ut compensationem obtineant vel lucrum faciant. Item sibi retinere non possunt stipendium debitum militibus defunctis; ad illud quippe nullum habent jus, nec *a fortiori* ad eorum bona jam possessa, quæ ipsorum hæredibus tribuenda sunt.

5° Milites sibi subditos convenientibus pœnis cohibere debent ab injustis rapinis, deprædationibus, stupris aliisque flagitiis; alioquin obligationem damna reparandi incurrunt, cum hæc ex justitia teneantur impedire quantum moraliter possunt.

6° In militaribus expeditionibus, si sufficiens desit annona, quæ ad victum, vestitum, commeatum, cubandum, calefaciendum, etc. necessaria sunt, ab incolis locorum per quæ transeunt exigere possunt; sed cavere debent quantum possunt ne aliqui plus quam alii, servata proportione, graventur, quia in eo casu justitiam distributivam pro posse suo servare tenentur, *ut patet.*

7° Similiter contra justitiam peccant et ad restitutionem tenentur commissarii et annonæ curatores, si commeatum, victualia, vestes, lectos, etc. non subministrent in debita quantitate, et qualitate, etc. Hoc per se patet et ab omnibus admittitur.

De obligationibus militum.

1° Qui sorte ad militiam designantur, et legalem non habent exemptionem, servire tenentur; ad conservationem enim societatis necesse est ut sint milites; alii cives præ aliis militare non tenentur : oportebat igitur ut aliquis institueretur modus vires in numero sufficienti ad militiam obtinendi : statutum est apud nos ut omnes juvenes successive sortirentur quinam militiæ adscriberentur, vel non. Conditio igitur omnium sub hoc respectu est æqualis. Postea legitime eximuntur qui ad militiam non sunt idonei, qui familiæ suæ sunt omnino necessarii, qui bono generali societatis aliter operam daturi sunt, ut clerici, magistri scholarum, etc. Dici ergo non potest legem, gallice *de recrutement*, nunc exstantem esse injustam. Ergo.

2° Juvenes sorte designati vel ut milites jam inscripti, vexilla patriæ fugere vel deserere nequeunt, sine gravi peccato contra justitiam, tum erga principem, tum erga societatem : *hoc sequitur ex dictis.*

3° In dubio an princeps sit legitimus, an bellum sit justum, milites obedire tenentur ; quia in dubio stat præsumptio pro superiore, et tranquillitas publica exigit ut gubernium semel constitutum contra anarchiam et extraneos hostes defendatur : unde tributa solvenda et copiæ militares ipsi tribuendæ sunt. Attamen extranei et liberi probabilius nomen sponte dare non possent ad militandum in dubio, nisi, re excussa, saltem probabile efformarent judicium de justitia belli, quia necessitate obediendi non constringuntur sicut cives a principe vocati. Ita Ferraris, v° *Bell.* art. 3, n. 25, dicens hanc sententiam esse communem.

4° Milites pabulatione uti possunt in terra hostili, imo et in terra amica, si necessaria ipsis non præstentur, et ea propter inopiam emere non possint; sic et procedere, ex licentia expressa vel tacita principis aut ducis, ad vastationes, spoliationes, prædationes, carcerationes et cædes partis hostilis : secus, si duces hæc prohibeant, quia tunc propria auctoritate agerent, et obligationem damna reparandi contraherent. *Est sententia communis.*

5° Si capti fuerint in bello etiam justo ex parte capientium, licite fugere possunt, nisi specialis adsit promissio non fugiendi ; sic enim jure gentium introductum esse videtur. In bello ex parte capientium injusto, fugere et bona hostium auferre possent, seclusa promissione juramento firmata permanendi. Ita Molina, Layman, Ferraris, addentes quod in bello injusto dominis insequentibus vi resistere possent, non vero in bello justo.

6° Spolia hostium, sive occisorum, sive vulneratorum, sive captorum, sive fugientium, seclusa contraria consuetudine vel jussione, pertinent ad milites, quia quæ ab hostibus capimus jure gentium nostra fiunt, inquit Ferraris. Cætera vero bona in bello justo capta pertinent ad principem victorem, vel potius ad rempublicam sibi commissam.

7° Milites, tuta conscientia, militare non possunt in bello evidenter injusto, quia malo cognito nunquam licet per actum positivum cooperari; potius omnia patienda

et etiam mors subeunda est. At vero in bello justo vel non evidenter injusto, ducibus serio aliquid ad rem militarem spectans jubentibus, statim sub culpa ex genere suo mortali obedire tenentur, nec sine ipsorum consensu a castris vel exercitu recedere possunt, nec stationem sibi commissam deserere ob imminens periculum vitæ, etc.

De clericis relative ad bellum.

1° Omnibus clericis, sive sæcularibus, sive regularibus, sacris ordinibus initiatis, jure ecclesiastico prohibitum est nomen militiæ dare et propria manu pugnare; hocque constat 1° can. 83 Apost. ubi legitur : « Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui militiæ vacaverit... deponatur ; » 2° variis Decreti canonibus, v. g. 1 part. dist. 50, can. 6, part. 2, causa 20, q, 3, can. 3, etc. 3° ex Bened. XIV, Inst. 101, n. 23, dicente : « Unanimes theologi fatentur » levem solummodo culpam admitti a clerico qui, ad minores ordines exceptus, inter milites sponte cooptatur, » lethali vero culpa vacuum non esse clericum qui, sacris » ordinibus ornatus, militiam amplectitur. » Ergo.

Dixi 1° *jure ecclesiastico,* et non jure naturali : unde si licentia summi Pontificis accederet, abesset culpa et irregularitatis pœna.

Dixi 2° *propria manu*; quia clerici sacris ordinibus initiati, ex legitima superiorum suorum missione, in bello justo assistere possunt, et sacramenta morientibus ministrare, milites ad fortiter dimicandum hortari, principes et duces incitare ad defensionem oppressorum, ad oppugnationem inimicorum Dei vel patriæ, etc. Unde si in Decretal. l. 5, tit. 37, cap. 5, dicatur eos qui alios incitant ad pugnandum enormiter peccare, id intelligendum est, ut ait Glóssa, de bello injusto.

2° Ex pluribus juris canonici capitibus, ut videre est apud Ferraris, v° *Bellum*, art. 4, n. 5, desumitur 1° clericos in sacris constitutos bellum justum suadere posse; 2° principes sæculares advocare contra infideles, hæreticos aliosque inimicos in defensionem Ecclesiæ; 3° eos qui

jurisdictionem temporalem habent, ut nunc summus Pontifex, et olim plures episcopi et abbates, pro tuendis ecclesiarum suarum juribus, invocare posse principes sæculares, bellum justum indicere, exercitum conscribere, ducem belli præficere, arma ad pugnandum militibus præbere, etc. quamvis ipsi personaliter munere præfecti vel ducis fungi nequeant, ut expresse habetur in Sexto, l. 3, tit. 24, cap. 3.

3° Clerici et religiosi, qui bello justo intersunt, non dimicandi, sed spiritualiter adjuvandi causa, spolia hostium non minus quam alii milites accipere ac retinere possunt, quia sunt pars exercitus, eadem subeunt pericula cum aliis : æquum est igitur ut eadem habeant commoda.

4° Licet propria manu decertare non valeant, possunt tamen, in magna necessitate, mœnia vel portas civitatis custodire, imo et ad id in repentino bello tenentur, ut desumitur ex Decretal. l. 3, tit. 49, cap. 2.

5° Clerici et laici in bello justo propria manu occidentes vel mutilantes, fiunt irregulares, ut in tractatu de Irregularitate dicimus : qui vero in bello manifeste injusto, sive offensivo, sive defensivo, militant, irregularitatem ex delicto contrahunt, quamvis ipsi nec occiderint, nec mutilaverint, si vel unus adversariorum fuerit occisus aut mutilatus; quia omnes ad homicidium cooperantur, et eamdem causam moralem constituunt. Sic ex pluribus juris canonici capitibus communiter docent auctores, paucis contradicentibus, inter quos annotatur Ferraris, ad calcem art. 4.

ARTICULUS SEPTIMUS.

DE HOMICIDIO CASUALI.

Id dicitur casuale quod præter intentionem accidit. Fieri autem potest ut ita sit præter intentionem quod neque fuerit volitum in causa, et tunc nullo modo imputatur ad peccatum; vel ita ut ex causa voluntarie posita

sequatur, et indirecte volitum judicatur, ac proinde, si malum sit, est peccatum mortale aut veniale, secundum principia a nobis in tractatu de Actibus humanis exposita.

Duplici modo aliquis potest esse causa homicidii casualis seu indirecte voliti, nempe vacando rei licitæ, et vacando rei illicitæ.

1° Si causam mortis hominis ponat, vacando rei licitæ, et debitam adhibendo diligentiam, non peccat, nec igitur homicidii est reus. Si, e contra, debitam diligentiam non adhibeat, plus minusve peccabit, juxta gradum negligentiæ, modo mortaliter, modo venialiter : id ex solo prudentium judicio determinari potest.

2° Qui vacando rei illicitæ, sed mortis non inductivæ, et adhibita sufficienti diligentia, causam mortis homini ponit, non est reus homicidii inde per accidens sequentis, quia talis occisio nullo modo est voluntaria, non in se, *ut patet ;* neque in causa, cum prævideri non potuerit : unde clericus qui peccat venando, non habendus est ut homicida, si, adhibita convenienti diligentia, hominem pro fera occidat, quod accidit respectu D. *de Chantal.*

3° Qui vacando rei illicitæ et periculosæ, v. g. clericus qui, non obstante prohibitione a sacris canonibus facta, operationem chirurgicam facit, ex qua mors sequitur, reus est homicidii, quia hujusmodi mors ipsi vere imputabilis est : si vero mors ex ipsa operatione non sequeretur, sed ex imprudentia operati, foro interno reus non esset homicidii, ut probat *Billuart*, sed in foro externo haberetur ut homicida et irregularis, quia, hoc ipso quod operatio sit periculosa, qui eam ponit præsumitur, in casu mortis, negligens fuisse, nisi de opposito constet.

De irregularitate ex homicidio casuali proveniente judicandum est ex dictis tum supra, tum in tractatu de Irregularitate; irregularitas enim ex delicto supponit peccatum grave : quotiescumque ergo homicidium casuale imputari non potest ad peccatum mortale, non existit irregularitas; in casu opposito existit.

CAPUT SEXTUM.

DE SEPTIMO ET DECIMO PRÆCEPTIS DECALOGI.

Hæc duo præcepta jungimus, sicut alibi sextum et nonum simul junximus, quia utriusque idem est objectum. Sic exprimuntur in Exod. xx, 15, : *Non furtum facies*; et 17 : *Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem ejus, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.*

Quædam breviter dicemus, 1° de furto in genere; 2° de quantitate requisita ad constituendum peccatum mortale in materia furti; 3° de furtis minutis, et 4° de furtis domesticis.

ARTICULUS PRIMUS.

DE FURTO IN GENERE.

1° Furtum venit a furvo seu nigro, quia clam, in obscuro ac plerumque nocte fieri solet, et definitur : Injusta rei alienæ ablatio, domino rationabiliter invito. Si aperte fiat, cum vi et injuria, dicitur rapina, a simplici furto specie distincta, quia, præter ablationem rei alienæ, aliam includit malitiam, videlicet personalem injuriam.

2° Dividitur in furtum simplex, in sacrilegium, in plagiatum, in peculiatum et abigeatum. Furtum simplex consistit in ipsa rei alienæ ablatione, sine ulla speciali circumstantia mala; sacrilegium est ablatio rei sacræ de sacro, vel rei sacræ de non sacro, ut habetur in Decret. parte 2, causa 17, q. 4, can. 21. Plagiatus vel plagium, sic dictum quia, vi Flaviæ legis, qui hujus criminis erant convicti, damnabantur ad plagas, in eo situm est quod quis dolose hominem liberum surripiat et vendat, vel

servum alienum sibi detineat, vendat, commutet, etc. Cum servitus apud nos sit abrogata, crimen plagii vel plagiatus cessavit. Peculiatus est ablatio pecuniæ publicæ, seu ærarii communis. Abigeatus, a verbo *abigere,* est ovium, boum, equorum aliorumve pecorum ex pascuis aut armentis fraudulenta substractio.

3° Furtum est peccatum ex genere suo mortale, et constat, 1° ex Scriptura sacra, Exod. xx, 15 : *Non furtum facies*; Zachar. v, 3 : *Hæc est maledictio quæ egreditur super faciem omnis terræ, quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, judicabitur,* id est condemnabitur ; est evidenter sensus textus qui ab omnibus sic intelligitur. B. Paulus, I Cor. vi, 10, ait : *Neque fures, neque avari... neque rapaces regnum Dei possidebunt*; 2° ex unanimi Patrum et doctorum consensu ; 3° ex ratione ; jus enim proprietatis est fundamentum ordinis socialis materialiter spectati : furtum autem hunc ordinem subvertit : ergo. Si vero in Prov. vi, 30, dicatur : *Non grandis est culpa cum quis furatus fuerit,* id intelligendum est per oppositionem ad adulterium de quo in eodem textu agitur.

4° *Notandum*, furtum non esse peccatum mortale ex toto genere suo, sicut blasphemiam, homicidium, luxuriam consummatam ; sed levitatem materiæ admittere posse, ut omnes fatentur.

5° Si ablatio rei alienæ non fieret injuste, sed potius in utilitatem domini, ut, v. g. si uxor auferret pecunias a marito, ne eas ludis vel comessationibus prodigeret ; vinum, ne inebriaretur ; gladium, ne se jugularet ; librum impium, ne averteretur a religione, etc. furtum non esset, et sæpe non peccatum, sed opus charitatis. Prudenter tamen agendum est, ne unum peccandi genus impedire quærendo, aliud etiam gravius excitetur. Communiter qui nullam habent auctoritatem in hominem re sua abuti volentem, eam ipsi surripere non possunt, nisi forte ad tempus, ad vitandum grave malum temporale, v. g. ne aliquis se vel alium occidat, mutilet, etc. non vero ad sola ipsius peccata impedienda, siquidem sola voluntate ea admittere potest : quærendum est igitur me-

dium voluntatem ejus sanandi per vias prudentiæ, persuasionis, etc. Unde approbare non possumus eos qui libros alienos impios, hæreticos, obscenos, maleficos, subripiunt, dilacerant, comburunt, eosque ad restitutionem damnandos esse putamus, nisi ob bonam fidem a gravi culpa excusari possint, juxta principia a nobis in tractatu de Restit. posita, ubi de reparando damno injuste illato.

6° Similiter, quando dominus non est rationabiliter invitus, non est furtum, neque peccatum. Hinc excusantur, 1° qui legitime præsumeret dominum advertentem consensurum esse, licet, præ aliqua verecundia, eum monere non audeat; 2° qui pro se vel alio in extrema necessitate constituto alienum capit quantum stricte necessarium est, et legitimum possessorem in parem necessitatem non conjicit; quia in tali extremitate omnia bona sunt communia, ut aiunt doctores, seu proprietarius rationabiliter invitus esse non potest quod, aliunde periturus, bonis ita sibi necessariis utatur. Sed qui petendo vel mendicando sibi necessaria obtinere potest, non in ea versatur necessitate quæ dicitur extrema, sed tantum in gravi quæ, ex judicio doctorum communiter recepto, et ex sequenti prop. ab Innoc. X damnata, « Permissum est furari, non solum in extrema, sed etiam in gravi necessitate, » bona non reddit communia. *Vide quæ diximus in tractatu de Restitutione*, agendo de causis a restitutione excusantibus.

7° Communiter docent auctores Christianos apud Turcas in injusta captivitate detentos, a dominis suis subripere posse quantum sufficit ad se redimendos et ad redeundum in patriam; quia jus habent ad compensationem pro injusta captivitate.

Plures, ulterius progredientes, affirmant quemlibet Christianum bona Turcarum subripere posse, quia principes Christiani habent jus spoliandi Turcas omnibus bonis et locis ab ipsis olim usurpatis, et recte præsumi potest hanc facultatem a principibus fuisse concessam ipsorum subditis. Ligorio, l. 3, n. 525, habet hanc sententiam

ut probabilem, « modo *non adsit* inter Turcas tempus » treguæ vel salvi conductus; vel nisi aliquis Turca degat » in locis Christianorum, sive liber, sive servus, maxime » si adsit ut publicus negotiator, sub fide regia. »

Nos vero persuasum habemus hanc sententiam admitti non posse, quia non constat Turcas dominium bonorum suorum non habere, neque principes Christianos facultatem eos spoliandi subditis suis concessisse.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE QUANTITATE IN MATERIA FURTI REQUISITA AD PECCATUM MORTALE CONSTITUENDUM.

Quoniam nemini dubium est furtum esse de natura sua peccatum mortale, omnes fatentur esse mortale quoties objectum ejus est grave. Sed in assignanda quantitate requisita ut objectum censeatur grave, valde scinduntur theologi, et fere tot sunt sententiæ quot capita. Communius remittunt ad judicium viri prudentis, advertentes tamen, 1° hoc reputandum esse grave quod alicui pro sustentatione unius diei sufficeret, vel quod bene laboranti pro mercede unius diei solvitur; 2° quod dominus graviter invitus amitteret et quidem rationabiliter: unde notabilis summa aut valor constituit objectum grave etiam respectu ditissimorum, quia graviter sunt inviti et quidem rationabiliter, cum hujus modi furta bonum societatis ordinem graviter lædant. Hinc Ligorio, l. 3, n. 528, putat unum aureum respectu magnatum ditissimorum esse materiam gravem; *Billuart* opinatur materiam sufficientem ad peccatum mortale respectu cujuscumque esse viginti aut viginti quinque asses Gallicos; alii requirunt tres francos, et alii quinque respectu divitum. Nihil ergo absolute determinari potest ut certum in hoc puncto. 3° Verum omnes tenent objectum in se leve fieri grave, si notabile inde proveniat nocumentum proximo, v. g. si auferatur acus sartori, assis pauperi eo maxime indigenti, frustulum panis fame morienti, potus

aquæ graviter sitienti, etc. Necesse est ergo ut habeatur ratio circumstantiarum, personæ, rei, loci et temporis, atque omnia sedulo perpendantur.

Notant Lessius, Busembaum et alii plures majorem requiri quantitatem ad efformandum grave objectum in rebus ultro provenientibus aut valde expositis, ut sunt fructus ad viam publicam.

ARTICULUS TERTIUS.

DE FURTIS MINUTIS.

1° Furtum minutum potest esse peccatum mortale ratione gravis nocumenti inde secuturi, ut modo diximus.

2° Qui, ex intentione ditescendi, sæpe quid leve furatur, ut mercator qui falso pondere aut mensura non accurata vendit, singulis furtis peccat mortaliter, ratione intentionis graviter pravæ, ut patet et omnes concedunt: peccata tamen non multiplicantur numero pro numero furtorum, nisi intentio fuerit interrupta et renovata, sed idem continuatur peccatum mortale dum committuntur furta ex eadem intentione virtualiter saltem perseverante.

3° At qui plura minuta successive furatur sine intentione ad notabilem quantitatem perveniendi, mortaliter non peccat, nisi ubi saltem confuse advertens se ad gravem materiam pervenire, adhuc minutum subripit: tunc objectum fit grave et peccatum mortale. Ita communius doctores contra paucos qui negant ultimum furtum esse mortale, licet admittant dari obligationem sub mortali notabilem quantitatem per minuta furta acquisitam restituendi. Completa quantitate ad objectum grave sufficienti, probabilius est singula minuta furta postea facta, sine intentione ad magnam quantitatem perveniendi, non esse tot peccata mortalia, sed iterum peccatum non fieri mortale, nisi ubi, cum sufficienti advertentia, ultimum completur furtum minutum grave objectum constituens. Supponitur furem non habere intentionem quan-

titatem notabilem per minuta furta jam acquisitam retinendi; quia, juxta omnes, talem renovans intentionem graviter peccaret per quodcumque minutum furtum.

4° Hæc præcedens doctrina vera est, etiamsi quis minuta a diversis personis furetur; quia, 1° Scriptura graviter prohibet hujusmodi furta : Deut. xxv, 13 et 16 : *Non habebis in sacculo diversa pondera, majus et minus.... abominatur enim Dominus Deus tuus eum qui hæc facit*; et Prov. xi, 1 : *Statera dolosa abominatio est apud Deum*; 2° graviter læditur societas per hujusmodi furta. Habendi sunt igitur ut mortaliter peccantes contra justitiam caupones et mercatores falsis ponderibus aut mensuris vendentes, operarii materies sibi traditas retinendo ex parte, prodigendo, vendendo, donando, nimium exigendo, minus quam debent laborando, etc.

5° Conveniunt tamen auctores majorem requiri quantitatem ad constituendum peccatum mortale, quando minuta furta fiunt respectu diversarum personarum, aut respectu ejusdem personæ magnis intervallis; quia, ex communi judicio, minus inviti sunt domini. *Billuart* censet, cum pluribus aliis theologis, tantum esse posse intervallum inter minuta furta, sive eidem, sive diversis personis inferantur, ut minime sint connexa, et quantumvis multiplicata, gravem materiam non componant, puta si quinque asses hoc anno subripiantur, quinque anno sequenti, et sic per multos annos, ultimo furto peccatum mortale non admittitur propter defectum connexionis. Supponitur non adesse voluntatem per hanc viam ditescendi, aut summam notabilem inde provenientem retinendi.

6° Si plures minuta eodem tempore et etiam eidem personæ furentur, advertentes grave damnum inde proventurum esse, nullus tamen peccat mortaliter, nisi ex mutuo consilio agant, quia damnum grave nulli imputari potest; per accidens domino advenit. Sic Ligorio et plures apud ipsum, l. 3, n. 536.

7° Qui minuta faciunt furta, in esculentis, pluribus

personis vel eidem personæ, sine intentione ad grave damnum perveniendi, mortaliter non peccant, quia hujusmodi furta non coalescunt in unum : unde non datur obligatio sub mortali tale damnum reparandi, *ut in tractatu de Restitutione ostendimus.*

ARTICULUS QUARTUS.

DE FURTIS DOMESTICIS.

Per furta domestica intelliguntur furta parentum, filiorum familias, conjugum, religiosorum, servorum et ancillarum.

Mortaliter peccant 1° parentes si, ex bonis quorum filii habent dominium et administrationem, puta ex iis quæ per industriam separatam acquisierunt, partem notabilem sibi arrogant vel subripiunt, quia rem alienam domino rationabiliter invito auferunt.

2° Filii, si notabilem quantitatem ex bonis parentum subripiunt vel dilapidant, quia hujusmodi bonorum non sunt actu domini, sed tantum in spe : tenentur igitur ad restitutionem si possint; si non possint, tenentur computare valorem rerum sic ablatarum in suam partem, tempore hæreditatis apertæ, nisi constet cohæredes idem fecisse. Conveniunt tamen theologi majorem requiri quantitatem ut hujus generis peccatum sit mortale, quia parentes non sunt tam inviti quam si hæc ab extraneis fierent. At si filii sola sibi stricte necessaria parentibus duris subriperent, nullo modo peccarent, quia parentes non essent rationabiliter inviti.

3° Maritus qui de paraphernalibus aut dotalibus uxoris partem notabilem subripit vel dissipat; si item bona communia, quorum dominium pro medietate pertinet ad uxorem, perdat, donet, prodige dissipet, quia jus alienum graviter lædit, *ut patet.*

4° Uxor quæ, absque consensu mariti saltem præsumpto, aliquid notabile de bonis communibus subtraheret, graviter peccaret, quia eorum administrationem

et usumfructum non habet. Ea tamen licite administrat marito consentiente, vel absente, ægroto, amente, inepto aut alia de causa impedito : item non peccat clam subtrahendo quod stricte necessarium est ad honestam sui et familiæ sustentationem, juxta suam conditionem, ad solvenda debita, ad congruas recreationes, eleemosynas, donationes statui suo proportionatas, secundum consuetudinem feminarum suæ conditionis; quia non est ancilla, sed domina, et in his omnibus maritus irrationabiliter esset invitus.

5° Religiosi vel moniales quæ votum paupertatis emiserunt, mortaliter peccant si quid notabile de bonis communitatis subripiant, vel de bonis sibi datis retineant, *ut supra diximus* p. 232, quia votum transgrediuntur.

6° Servi et ancillæ peccant etiam graviter si quid notabile de bonis dominorum sibi arrogent; et eo facilius peccatum erit mortale, quo res domesticæ fidelitati eorum magis erunt commissæ, quia domini magis erunt inviti. Vide Cod. pœn. art. 385, n. 3.

Notant tamen auctores, religiosos et domesticos regulariter excusari a peccato mortali, dum modica et communia esculenta vel pocula in proprios usus subripiunt, quia domini, parentes et superiores non sunt inviti respectu hujusmodi furtorum quoad substantiam, sed tantum quoad modum accipiendi, et ordinarie ea concederent si peterentur.

Dixi *regulariter;* quia, cum hæc a voluntate dominorum pendeant, si constaret eos graviter esse oppositos talibus furtis, peccatum fieri posset mortale, quod præsumendum est si de raris, pretiosis, quibusdam personis reservatis agatur, aut si domini talia furtula ægre ferre soleant, quando ea advertunt.

CAPUT SEPTIMUM.

DE OCTAVO DECALOGI PRÆCEPTO.

Hoc præceptum sic enuntiatur in Exod. xx, 16 : *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium*. His verbis prohibetur omnis læsio verbis aliisve signis æquivalentibus proximo illata. Sic apprehendunt omnes.

Talis autem læsio ad triplex genus reduci potest, nempe ad mendacium, ad detractionem simplicem et ad detractionem judicialem.

ARTICULUS PRIMUS.

DE MENDACIO.

Mentiri est contra mentem ire ; unde S. Aug. l. contra Mendacium, cap. 12, ait : « Mendacium est falsa significatio cum voluntate fallendi ; » quæ verba referuntur in Decreto, part. 2, causa 22, q. 2, can. 5, et ideo omnes theologi hanc definitionem mendacii admittunt.

Dicitur 1° *falsa significatio*, ut intelligatur non solum verbis, sed scripto, gestu vel aliis similibus signis mendacium fieri posse. Dicitur 2° *cum voluntate fallendi* ; quia si abesset intentio fallendi, vel nullum esset mendacium, vel imputari non posset : v. g. qui dicit falsum credens esse verum, non mentitur ; qui, e contra, dicit verum putans esse falsum, mendax est, licet de facto non decipiat ; qui sic falsum loquitur jocando, ut auditores decipi non possint, reipsa non mentitur; puta duo Vascones qui, ex sponsione, tentabant quis evidentius mentiretur : unus dixit : Video formicam in summitate talis turris quæ a leuca distabat ; alter respondit : Eam non video, sed deambulantem audio.

Notandum, aliud esse habere voluntatem fallendi, et

aliud intendere veritatem, quæ sine incommodo manifestari non potest, celare, ope restrictionis legitimæ.

Dicemus 1° de mendacio in genere, 2° de variis mentiendi modis, et 3° de restrictionibus mentalibus.

§ I. — De mendacio in genere.

Plures arbitrati sunt mendacium quandoque licitum esse : citantur Plato, Origenes, Cassianus et alii qui saltem mendacium oblectandi causa factum ab omni culpa liberum esse volebant; Priscillianistæ, qui mendacio et perjurio doctrinam suam occultari posse tenebant; nonnulli catholici, qui, tempore S. Aug. simulabant se esse Priscillianistas, ut virus hujus sectæ detectum patefacerent; quidam Calvinistæ mendacia officiosa in necessitate approbantes. Contra hos omnes sit

PROPOSITIO.

Omne mendacium proprie dictum semper est peccatum.

Hæc propositio constat Scriptura sacra, testimoniis Patrum, ratione et unanimi doctorum consensu.

1° *Scriptura sacra.* Exod. XXIII, 1 : *Non suscipies vocem mendacii;* et 7 : *Mendacium fugies.* Levitic. XIX, 11 : *Non facietis furtum. Non mentiemini, nec decipiet unusquisque proximum suum.* B. Paulus, Coloss. III, 9 : *Nolite mentiri invicem.* Certe in his textibus et in aliis qui citari possent, mendacium exhibetur ut quid in se malum. Ergo.

2° *Testimoniis Patrum ;* multi quippe Patres citari possent, v. g. S. Justinus, qui in Apol. ait : « Non modo » cum inimicis bellum non gerimus, sed etiam ne men- » tiamur aut eos qui interrogant decipiamus, libenter » Christum confitendo morimur; » Eusebius, asserens hominem Christianum *nulla vi ad mentiendum adduci* posse; S. Hieron. Apol. adversus Ruffinum, reprehendens Priscillianistas eo quod mendacio velut medicamine aliquando utendum esse docerent; S. Aug. qui ex pro-

fesso demonstravit in lib. de Mendacio et in lib. contra Mendacium, omne mendacium etiam officiosum esse damnandum, et contendit infantem potius relinquendum esse sine baptismo decessurum quam ope mendacii custodes decipiendos ad illum baptizandum. Ergo.

3° *Ratione.* Mendacium enim 1° est abusus loquelæ et signorum ad manifestandam veritatem institutorum; 2° ex se tendit ad introducendum falsum in mentes hominum, ac proinde amicitiæ est destructivum; 3° nocet mentienti, impediendo ne fides etiam in majoribus ei adhibeatur; 4° præcipuum vinculum societatis tollit, efficiendo ut homines in commercio vitæ sibi invicem non credant. Ergo.

4° *Unanimi consensu doctorum,* qui, cum S. Aug. aliisque Patribus, semper et ubique quodcumque mendacium proprie dictum reprobant. Ergo.

Hinc mendacium proprie dictum nulla ratione, in nullo casu, nullo fine licitum fieri potest, neque ad salvandam hominis vitam, ut expresse habetur in Decreto, part. 2, causa 22, q. 2, can. 14, 15 et 17.

Dices. Mentiti sunt 1° Abraham, dicendo Saram esse sororem suam, ut vitam suam in tuto collocaret, Gen. XII, 13; 2° Jacob, ut patris benedictionem obtineret, ibid. XXVII, 19; 3° obstetrices Ægyptiæ, ut infantes Hebræorum a morte salvarent, et Deus benefecit eis, Exod. I, 19 et 20; 4° David, simulando præ timore se insanum esse, I Reg. XXI, 13; 5° angelus qui Tobiæ se objecit, dicendo se esse Azariam magni Ananiæ filium, Tob. V, 18; 6° Judith, verbis fallacibus Holofernem decipiendo et hac via de illo triumphando; 7° Christus, de ultimo judicio loquens, dicendo : *De die illo vel hora nemo scit, neque angeli in cœlo, neque Filius hominis,* quamvis perfecte sciret, Marc. XIII, 32; 8° idem, fingendo se longius ire, Luc. XXIV, 28; 9° iterum, Joan. VII, 8, dicens fratribus suis : *Ascendite ad diem festum hunc; ego autem non ascendo ad diem festum istum,* et tamen, *ut ascenderunt fratres ejus, tunc et ipse ascendit ad diem festum, non manifeste, sed quasi in occulto.* Multa alia tum Veteris, tum Novi Testamenti citari

possent. Plures in eodem sensu citantur Patres, ut S. Chrysost. S. Hieron.

Resp. 1°. Etsi concederetur Abraham, Jacob, David, Judith et alios mentitos fuisse, nihil inde sequeretur; Scriptura enim est infallibilis in narrando dicta et facta quæ exstiterunt, ea vero omnia non semper approbat. Prædicti homines quædam ex instinctu Dei dixerunt aut fecerunt, sed quædam simul ex proprio motu addere potuerunt in simplicitate et bona fide : credere potuerunt licitum esse in talibus circumstantiis mentiendo decipere, nam veritas ista, quod mendacium in nullo casu sit licitum, eo tempore non erat perfecte cognita, cum etiam post Christum multi, doctrinæ Platonis adhærentes, putaverint mendacio uti aliquando licere.

Præterea, dato quod a peccato excusari non possent, sicut plures, ut Scotus et Adrianus, Lyranus, Cajetanus, Delrius, Menochius, etc. sentiunt, nihil iterum concludi posset. Omnes quippe actus sanctorum non sunt sancti, et nihilominus prædictæ personæ laudari potuissent, non propter mendacium, sed ob finem propositum aliasve bonas intentiones.

R. 2° *ad singula breviter.*

1° Sara vere in uno sensu erat soror Abrahæ, ut ipse explicat, cap. xx, 12 : *Vere soror mea est, filia patris mei et non filia matris meæ, et duxi eam in uxorem.* Falsum igitur non dicebat, sed verum, ob gravem causam, tacebat.

2° Plerique Rebeccam et Jacob a mendacio non excusant : qui vero excusandos esse putant, dicunt Jacob, qui primogenita Esaü emerat, Gen. xxv, 34, declarare potuisse, sine mendacio, se esse filium Isaac primogenitum.

3° Obstetrices Ægyptiæ a mendacio officioso non excusantur; et tamen Deus benefecit eis propter misericordiam qua motæ fuerunt ad salvandos Hebræorum infantes, bonam intentionem remunerando, et peccatum ignoscendo, si invincibili ignorantia non fuerint excusatæ.

4° Nihil vetat dicere David mentitum fuisse et venialiter peccasse.

5° Communius Patres et Scripturæ interpretes docent angelum recte dicere potuisse se esse Azariam, filium Ananiæ, quia formam ejus susceperat, et loqui ac agere debebat sicut fecisset Azarias in tali casu.

6° Judith, respondendo Vagao, Holofernis eunucho, cap. XXII, 14: *Omne quod erit ante oculos ejus bonum et optimum, faciam*, turpitudini sibi propositæ modo sat directo non acquievit, sed fingendo se nihil intelligere in verbis eunuchi, præter ubanitatem, per verba urbanitatis, gallice *par un compliment*, respondit, dicens se facturam quidquid optimum videretur principi, subaudiens, modo sit licitum. Sic loqui solent, in commercio vitæ, etiam timorati ubi ratio gravis id suadet.

7° Christus non sciebat diem et horam ultimi judicii ad manifestandum, et hic est sensus ejus verborum, *ut ostendimus in tractatu de Trinitate.*

8° Christus, fingendo se longius ire, discipulos non intendebat mendacio decipere, sed eos probare et videre si eum rogarent secum manere: hujusmodi fictiones, sicut parabolæ in loquendo, apud omnes habentur ut licitæ et a mendacio valde discrepantes.

9° Vel Christus dicendo, *Ego non ascendo ad diem festum istum,* intendebat ipsam solemnitatem, seu primam diem, et revera in medio octavæ ascendit; vel intendebat se non ascensurum manifeste, cum pompa, ad faciendum miracula, ut volebant fratres ejus, ipsi dicentes: *Si hæc facis, manifesta teipsum mundo,* et de facto ascendit *quasi in occulto:* dici ergo non potest, cum impio Porphyrio, Christum mentitum fuisse.

Iisdem principiis solvuntur alia objecta ex sacris libris petita.

10° Quidam patres falso crediderunt mendacium officiosum aliquando licitum fieri posse, ut confessi sumus, sed eorum testimonium argumentis a nobis expositis prævalere non potest. Ergo.

§ II. — De variis mentiendi modis.

Triplex distinguitur mendacium, perniciosum scilicet,

jocosum et officiosum. Est perniciosum quando nocet proximo, v. g. si falsum crimen alicui imputes, si alterum in commercio decipias; et jocosum quando, nulli nocens, fit animo oblectandi eos quibus aliquod falsum narratur; est vero officiosum cum bonum alicujus intenditur, sine alterius detrimento : tale fuit mendacium obstetricum Ægyptiarum.

Ad mendacium referuntur simulatio, hypocrisis, adulatio et jactantia. Simulatio est fictio qua quis exterius manifestat contrarium ejus quod habet in mente, v. g. amicitiam exhibendo, dum intus ardet odio; hypocrisis est fictio qua quis verbis, vel factis, vel utrisque simul, exhibet sanctitatem quam reipsa non habet; adulatio in eo consistit ut quis excedat in laude vel complacentia erga proximum; jactantia est personalis extollentia supra id quod verum est. *His notatis,*

1° Mendacium perniciosum ex genere suo est mortale, siquidem non solum veritati, sed charitati et justitiæ adversatur : unde Sap. I, 11, legitur : *Os quod mentitur occidit animam;* et Ps. V, 7 : *Perdes omnes qui loquuntur mendacium.* Potest tamen fieri veniale ob defectum advertentiæ aut levitatem materiæ.

2° Mendacium jocosum et mendacium officiosum sunt tantum ex genere suo peccata venialia, quia adversantur quidem veritati, sed neminem lædunt, aut leviter tantum lædunt : porro omnes, post S. Aug. S. Gregorium Magnum aliosque Patres, persuasum habent tale mendacium per se gravem non habere deformitatem. « Duo sunt » genera mendaciorum in quibus non magna culpa est, » sed tamen non sunt sine culpa, cum aut jocamur, aut » ut prosimus mentimur. » S. Aug. in Ps. V, n. 7.

3° Simulatio est peccatum mortale si proximus in re gravi inique decipiatur; res per se patet : secus, peccatum esset duntaxat leve. Dixi *inique*, ut excluderem stratagemata, quæ in bello reputantur licita.

4° Hypocrisis est peccatum mortale cum quis sanctitatem quam affectat interius contemnit, vel eam simulat ut falsam doctrinam disseminet, vel ut adipiscatur di-

gnitatem qua indignus est, vel obtineat bona temporalia injuste, aut in quibus finem ultimum constituat. Unde Isai. IX, 17 : *Omnis hypocrita est et nequam ;* et frequens exclamatio Christi : *Væ vobis, hypocritæ !* Non tamen habendus est ut hypocrita qui peccata et vitia sua occultat ne alios scandalizet, etsi delinquentes aut vitiosos reprehendat, sed is tantum qui eo fine simulat sanctitatem ut quam non habet videatur habere.

5° Adulatio semper est peccatum, quia per se charitati sicut et veritati adversatur ; tendit enim ad corrumpendas hominum mentes, et sic sentiunt communiter doctores. Est peccatum mortale si charitati graviter adversetur, quod triplici modo fieri potest : 1° si aliquis laudetur de gravi peccato quod admisit; 2° si quis alteri aduletur ut ei graviter noceat ; sive corporaliter, sive spiritualiter; 3° si adulatio det alteri occasionem graviter peccandi, etiam præter intentionem adulantis, qui tamen hanc occasionem ex adulatione sua secuturam prævidit, aut prævidere potuit ac debuit.

Si autem aliquis, ex sola aviditate alios delectandi, vel ad vitandum aliquod malum, vel ad consequendum bonum sibi necessarium, alicui fuerit adulatus, mortaliter non peccavit, quia talis adulatio charitatem, cui contradicit, non destruit. Imo qui sibi proponit aliquem delectare, eum plus æquo laudando, ut illum consoletur, ne in tribulatione deficiat, vel ut eum in bono perficiendo adjuvet, non peccat, sed potius virtutem amicitiæ exercet. Ita S. Th. et alii doctores.

Pariter aliquem juste laudare nullum est peccatum.

6° Jactantia est peccatum mortale, 1° si quis charitati proximi graviter deroget, ut Pharisæus dicens : *Non sum sicut cæteri hominum, raptores, injusti, adulteri; velut etiam hic publicanus,* Luc. XVIII, 11 ; 2° si grave nocumentum afferat proximo, v. g. si quis se in sanandis morbis peritum falso prædicet ut pecuniam credulorum extorqueat; 3° si expresse vel tacite se jactet de gravibus peccatis quæ tamen non commisit, ut sæpe faciunt dissoluti, etc.

Verum jactantia in rebus levis momenti, secluso scandalo, non excedit peccatum veniale.

§ I. — De restrictionibus mentalibus.

Restrictio mentalis est actus mentis, verba, quibus utimur loquendo, ad aliud quam id quod naturaliter significant detorquentis vel restringentis. Duplex distinguitur, una pure mentalis quæ ex nullis adjunctis ab audientibus intelligi potest, ut si quis interrogatus an viderit Paulum, respondeat se non vidisse, quamvis viderit, subintelligendo, Non vidi in domo, sed in via; et late mentalis, quæ ex modo interrogandi aut respondendi, ex usu recepto vel ex aliis circumstantiis ab auditoribus intelligi potest, licet forte, defectu intelligentiæ aut advertentiæ, non percipiatur; v. g. si petenti pecuniam mutuandam, respondeam : Non habeo, subintelligendo, quam tibi mutuo dare velim aut possim.

Ad hoc genus restrictionum revocantur æquivocationes seu amphibologiæ, quæ sunt locutiones duplicem habentes sensum, unum verum et alterum falsum : v. g. hic liber est Petri, non indicans an sit Petri ut auctoris, vel ut domini. *His prænotatis*, dicemus :

1° Restrictione pure mentali uti non licet; nam mendacium proprie dictum in omni casu est prohibitum : atqui restrictio pure mentalis verum est mendacium, cum falsum ita exprimatur ut sensus in mente habitus nullo modo ab audientibus intelligi possit. Aliunde, tali doctrina semel admissa, jam nullum esset mendacium, quia omnes non prorsus hebetes restrictiones hujusmodi in qualibet mendaci formula subintelligere valerent. Unde Innocentius XI, die 2 martii 1679, sequentem damnavit propositionem, n. 26 : « Si quis vel solus vel coram aliis, » sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis » causa, sive quocumque alio fine, juret se non fecisse » aliquod quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid » aliud quod non fecit, vel alium diem ab ea in qua fe- » cit, vel quodvis aliud additum verum, revera non » mentitur, nec est perjurus. » Ergo.

2° Uti restrictione late dicta seu verbis æquivocis, quando sensus a loquente intentus aperte ex circum-

stantiis innotescit, quovis casu est in se licitum; quia tunc nullus est dolus et nullum mendacium; idem est enim ac uti parabolis, narrare fabulas, adhibere figuras, quæ certe habentur ut licitæ.

3° Adhibere restrictiones late mentales, sed in quibus sensus a loquente intentus difficile intelligitur, in rebus levis momenti, vel gravis absque necessitate, est peccatum; talis enim loquendi modus nocet humanæ societati, derogat simplicitati Christianæ quam Christus sequentibus verbis nobis commendavit, Matth. v, 37 : *Sit autem sermo vester, Est, est; non, non,* et ad verum reducitur mendacium quod potest esse mortale, si sit perniciosum; secus, est duntaxat veniale.

4° At talibus restrictionibus seu amphibologiis uti, in gravi causa et urgente necessitate, est licitum; nam 1° ex sacris Scripturis plura desumuntur exempla quibus ostenditur veritatem in gravi causa celari posse, et æquivocationes in responsis adhibere licitum esse, v. g. quando Abraham dixit de uxore sua : *Soror mea est,* et Christus : *Non ascendo ad diem festum istum,* etc. 2° S. Aug. in Ps. v, n. 7, omne mendacium proprie dictum reprobandum esse docens, ait : « Aliud est falsum dicere, » aliud verum tacere : si quis forte vel ad istam visibi- » lem mortem non vult hominem prodere, paratus esse » debet verum occultare, non falsum dicere, ut neque » prodat, neque mentiatur, ne occidat animam suam pro » corpore alterius. » 3° Omnes catholici doctores sententiæ S. Aug. subscripserunt. 4° Sæpe non minus noxium est societati verum dicere quam falsum proferre, ut patet exemplo confessarii, legati principis, ducis exercitus secreta sibi commissa revelantis : at sæpe non datur aliud medium secreta hujusmodi servandi quam verbis æquivocis utendo; talis quippe est hominum indoles ut si taceas, vel dicas te non responsurum, interrogationem esse impertinentem, et rationem reddere non teneri, etc. statim concludant rem esse ut existimant. Ergo.

Hinc 1° confessarius interrogatus an sciat tale crimen,

quod rescivit tantum per confessionem, affirmare et jurare potest se nescire, intelligendo, ut hominem : si urgeretur interrogatio et peteretur ab eo an tale crimen ipsi declaratum fuerit, sive non, nec affirmare nec negare potest, quia tunc interrogatur ut confessor : igitur respondere debet se nihil dicere posse.

Hinc 2° quod dicitur de confessario, pari ratione dicendum est, cum eadem restrictione, de regis aut principis legato, de secretario ; item, ut plurimi censent, de medico, chirurgo, obstetrice, advocato, consiliario, duce exercitus, provinciæ præfecto et similibus personis publicis ; si enim secreta hujusmodi personis commissa violarentur, gravia sequerentur incommoda, ut neminem latet : verbum igitur *nescio*, in ore earum, significat eas nescire ad dicendum, et nullus consuetudinem inter homines receptam cognoscens, ex tali responsione rationabiliter concludere poterit dictas personas rem petitam non accepisse sub secreto.

Disputant theologi an etiam privati eadem restrictione uti valeant ad tegendum verum in casu pro se vel pro alio gravis momenti, v. g. an mulier a viro interrogata de adulterio quod revera commisit, respondere possit, Non feci, subintelligendo, ut tibi fateri debeam ; an quis respondere possit spiculatori hominem absconditum ad mortem injustam quærenti, se eum non vidisse, se nescire ubi sit, subintelligendo, ut tibi revelare tenear, etc. Soto, Salamanticenses et alii plures negant, dicentes restrictionem in eo casu esse pure mentalem, ac proinde mendacium. Busembaum, cum pluribus quos citat Sanchez, *Billuart*, Ligorio, etc. affirmant, saltem ut probabile ; qui enim alium sic injuste interrogat, rei gravitate sufficienter admonetur, quod interrogatus jus habeat veritatem per aliquam æquivocationem celandi, ac proinde non necessario decipitur.

Hinc 3° qui sufficientem habet rationem eleemosynam non dandi, mutuum non præstandi, respondere potest, Pecuniam non habeo, et melius, Non possum, subintelligendo, Non habeo quam tibi rationabiliter dare possim.

Similiter qui justas habet rationes extraneos tali die vel tali hora non admittendi, mandare potest famulis ut audientiam petentibus dicant : Dominus non adest, non est hic, id est, te nunc admittere non potest ; quia sic receptum est in societate, sicut, in fine epistolarum, dicere : Servus tuus sum humillimus, obsequentissimus, etc.

Hinc 4° qui mutuum accepit et reddidit, sed apocham non habet, negare potest se mutuum accepisse, intelligendo, quod debeam. Idem dici potest de quolibet debito soluto, si testimonium solutionis non existat, supposito quod alia non sit via se ab iterata solutione liberandi.

Quod attinet ad reum et testem a judice interrogatum dicemus infra.

Sciendum est olim Jansenistas, et præsertim *Pascal,* in litteris vulgo *Provinciales*, doctrinam theologorum circa restrictiones mentales, in quibusdam nimis quidem laxatam, exaggerantes, casuistas et præsertim Jesuitas dicteriis capere studuisse per fas et nefas, et quantum potuerunt odiosos reddidisse. Nos vero, inter laxitatem et rigiditatem incedere volentes, amphibologias illicitas reprobamus, sed a nomine restrictionum recte intellectarum non abhorremus.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE DETRACTIONE SIMPLICI.

Detractio est injusta famæ alterius læsio. Fama autem, ut diximus in tractatu de Restitutione, est bona existimatio quæ de vita, moribus aliisque qualitatibus alicujus personæ habetur ; et honor est testificatio externa bonæ hujus existimationis.

Detractio concipitur ut solumodo interna, vel ut externa. De utraque seorsim dicemus, et tertium subjungemus paragraphum de secreto.

§ I. —De interna detractione.

1° Interna detractio seu diffamatio fit, juxta omnes, sinistre de alio cogitando, et triplex distinguitur, dubitatio, suspicio et judicium : dubitatio est quædam mentis suspensio inter affirmandum et negandum, in neutram partem inclinantis ; suspicio est quædam animi inclinatio ad judicandum malum, et quasi assensus inchoatus ; judicium vero est actus mentis firmiter pronuntiantis aliquem hoc malum fecisse vel dixisse.

2° Hæc autem possunt esse fundata vel non fundata sufficientibus indiciis, quæ diversa requiruntur pro diversis mentis actibus ; quæ enim ad dubitationem sufficiunt, non sufficerent ad suspicionem, et quæ ad suspicionem, non ad judicium : v. g. Petrus videt juvenem et puellam per viam publicam transeuntes, nullam habet rationem de illis sinistre cogitandi, et sola dubitatio voluntaria ipsis est injuriosa ; videt eos submissa voce loquentes in loco solitario, sufficientem habet rationem dubitandi an bene vel male cogitent, nondum tamen suspicari debet eos fornicationem intendere ; sed videt eosdem postea cubiculum intrare secreto, januam claudere, ibi diu solos manere, sufficientia habet indicia suspicandi eos ad turpitudines et forsan ad fornicationem devenisse ; non tamen judicare debet cum omni certitudine res ita fuisse : verum si eos per fenestram vidisset, certo pronuntiare posset.

Sufficientia indiciorum ex multis adjunctis desumitur, ex circumstantiis loci, temporis, modi actionis vel locutionis, ex vita jam cognita personarum, etc. Hæc omnia prudenter sunt ponderanda ut mens accurate pronuntiet.

3° Sinistre de aliquo dubitare, suspicari et judicare, nullum est per se peccatum, modo indicia nobis exhibita non excedantur; nam in eo casu proximus amittit jus ad bonam sui æstimationem in mente illius cui talia manifestantur indicia. *Est communis theologorum sententia.*

Dixi *per se,* quia graviter vel leviter peccare potuisset indicia obtinendo, v. g. personas in quas nullam habet auctoritatem, curiose examinando, insequendo, secreta litterarum violando, detractores audiendo, etc.

4° Judicium temerarium, in materia gravi, deliberate conceptum, est peccatum ex genere suo mortale. Ita S. Th. 2 2, q. 60, art. 3, et cum illo generaliter theologi, qui fundantur 1° his Christi verbis, Matth. VII, 1 : *Nolite judicare, ut non judicemini;* vel ut habetur Luc. VI, 37 : *Nolite judicare, et non judicabimini,* quibus consonant verba B. Pauli, Rom. XIV, 4 : *Tu quis es qui judicas alienum servum? Domino suo stat aut cadit;* et I Cor. IV, 5 : *Nolite ante tempus judicare, quoadusque adveniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium;* 2° testimoniis Patrum quæ referri possent, et multa referuntur a Natali Alexandro; 3° ratione; judicium enim temerarium in materia gravi, gravem infert læsionem famæ proximi, siquidem nullus est homo sensatus qui mallet notabilem pecuniæ summam perdere quam sic famam suam injuste perdere in mente vel unius hominis alicujus ponderis. Ergo.

Dixi 1° *in materia gravi;* nam in materia levi, aut si judicium sit leviter temerarium, quia indicia fere sunt certa, peccatum esset duntaxat leve, siquidem levis est tantum injustitia.

Dixi 2° *deliberate conceptum;* quia fieri potest ut quis ex inadvertentia, vel cum advertentia imperfecta, sinistræ cogitationi de proximo adhæreat, et tunc venialiter tantum peccat.

Item peccatum non esset mortale si judicium temerarium, etiam in materia gravi et plene voluntarium, de aliquo indeterminato formaretur, quia de facto nulli fieret injuria. Ita Busembaum et Ligorio, l. 3, n. 962. Idem dicendum mihi videtur, si judicium de homine ignoto feratur, quia injuria respectu ipsius levis est momenti.

5° Multi, præsertim in Gallia, docuerunt dubitationem et suspicionem temerariam, in materia gravi et plene

deliberatam, esse peccatum ex genere suo mortale, quia injuria, licet minor sit quam in judicio temerario, gravis tamen videtur : at Layman, Busembaum, Ferraris, Ligorio et alii communius dicunt peccatum esse duntaxat, ex genere suo, veniale; nam, inquiunt, bona existimatio proximi læditur quidem, sed non tollitur sicut in judicio : ergo gravis non fit læsio, nec proinde gravis injustitia et grave peccatum.

Excipiunt tamen si quis ex malevolentia in gravi suspicione aut dubitatione plena voluntate persistat, aut si absque sufficientibus indiciis, suspicio vel dubitatio fiat de gravissimis peccatis, v. g. si ex levibus apparentiis, dubium aut suspicionem moveat an talis sacerdos homicidium, adulterium, sacrilegium, etc. commiserit.

6° Ferraris advertit (et dicit hanc sententiam esse communem) dubitationem temerariam negativam, in eo consistentem ut quis, defectu motivorum, nihil pronuntiet circa bonitatem aut malitiam proximi, nullum esse peccatum, quia reipsa nulla infertur injuria proximo.

§ II. — De detractione externa.

Dicemus 1° de ejus definitione et divisione, 2° de ejus vitio, 3° de illam audientibus et non impedientibus.

De definitione et divisione detractionis.

Detractio est occulta et injusta famæ alienæ læsio seu denigratio. Dicitur *occulta,* quia, sicut furtum, fit in occulto, id est, in absentia personæ læsæ, etsi fiat coram aliis etiam multis; sicque differt a contumelia quæ fit coram persona, et aperta est honoris læsio vel ablatio. Dicitur *injusta*, quia fieri potest ut fama vel honor alterius juste imminuatur, et tunc proprie dicta non est detractio.

Dividitur 1° in formalem et materialem : est formalis si cum directa intentione alienam famam denigrandi fiat; est vero materialis tantum si absque voluntate famam alterius denigrandi fiat, sed cum periculo præviso, aut quod prævideri debuit, famæ alterius nocendi.

Dividitur 2° in directam et indirectam : est directa si quis habeat voluntatem expressam famam alterius lædendi, quod quatuor modis in sequenti versu contentis fieri potest :

Imponens, augens, manifestans, in mala vertens.

Scilicet 1° imponendo alteri falsum crimen, et est calumnia ; 2° augendo seu amplificando et exaggerando crimen verum ; 3° revelando crimen occultum, et 4° opus bonum sinistre interpretando, vel temere judicando exterius, ut Judæi dicentes de Christo : *In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia.*

Indirecta ea est qua fama proximi læditur indirecte, id est, quasi negative, et fit etiam quatuor modis in hoc altero versu expressis :

Qui negat, aut minuit, tacuit, laudatve remisse.

Id est, 1° bonum alterius negando, 2° illud imminuendo, 3° malitiose tacendo ubi alter laudandus esset, et 4° frigide laudando, ita ut talis laus, ex circumstantiis, magis appareat vituperium.

Dividitur 3° in contumeliam, diffamationem et susurrationem. Contumelia est injuria alteri præsenti illata, ipsi exprobrando crimen vel defectum verum aut falsum : si fiat coram aliis, est simul contumelia et detractio. Ad contumeliam pertinent convicium et improperium, item derisio et subsannatio, quæ motibus corporis injuriosis fieri solent. Diffamatio est detractio publica aut quæ fit publica. Susurratio est prava oblocutio de proximo, tendens ad tollendam ipsius cum aliis amicitiam et ad seminandas discordias.

4° Aliquando detractio famam privati aut privatorum lædit, et aliquando famam personarum publicarum, famam communitatis.

5° Insuper fieri potest viva voce, ut frequenter accidit, et scriptis, sive libellis famosis, sive ephemeridis, gallice, *par des libelles diffamatoires*, *par des journaux*. Hoc genus

detractionis est omnium gravissimum, et producit mala irreparabilia.

De vitio detractionis.

1° Nullum est dubium quin calumnia in materia gravi sit peccatum mortale; ubique enim in Scriptura et traditione exhibetur calumnia ut grande crimen, et calumniator ut insignis criminator. Sola levitate materiæ vel defectu advertentiæ excusari potest a peccato mortali. *Ita omnes.*

2° Detractio non calumnians, sed occultum manifestans, est peccatum ex genere suo mortale, *ut probatur* 1° *Scriptura sacra,* dicente, Prov. XXIV, 9 : *Abominatio hominum detractor*; Eccli. XXVIII, 15 : *Susurro et bilinguis maledictus.* B. Paulus, Rom. I, 30 et 32, *detractorès* inter susurrones et contumeliosos annumerat, vocat Deo odibiles, et pronuntiat eos qui talia agunt dignos esse morte. 2° *Testimoniis Patrum et doctorum*, qui in hoc sunt unanimes. 3° *Ratione.* Furtum ex genere suo est peccatum mortale : ergo *a fortiori* et detractio, quia fama pretiosior est bonis fortunæ.

Quadruplici modo tamen fieri potest venialis, videlicet : 1° defectu voluntarii; si enim ex inadvertentia verbum excidat, nullum est peccatum; si quædam sit advertentia, sed imperfecta, et semiplenus consensus, peccatum est tantum veniale; 2° defectu infamationis, si nempe res sit ex parte cognita, ita ut locutio famæ parum noceat in opinione eorum quibus fit revelatio ; 3° defectu gravitatis materiæ, si videlicet res quæ revelatur sit levis absolute, vel ratione circumstantiarum, personæ de qua vel cui fit detractio; sæpe enim quod esset gravis infamatio respectu unius personæ, levis est momenti respectu alterius; 4° defectu injustitiæ, id est, si adsit ratio crimen aut defectum revelandi, quamvis non omnino sufficiens.

Cæterum, revelare rem gravem occultam, cum perfecto consensu et absque ratione, vel uni personæ gravi,

est peccatum mortale, quia talis infamatio major æstimatur injustitia apud omnes quam furtum objecti ad peccatum mortale sufficientis.

Hinc 1° revelare naturales defectus animi vel corporis, v. g. dicere de aliquo quod sit stupidus, spurius, luscus, ignarus, etc. communiter habetur ut peccatum veniale, quia tales defectus non sunt mortales; nec gravis reputatur infamia apud prudentes, nisi grave damnum inde secuturum esset, puta si revelaretur clericum esse spurium, si de viro honorabili diceretur quod vilissimum exercuisset officium, etc. Omnia hæc maxime pendent a circumstantiis.

Hinc 2° ut levis detractio plerumque æstimatur si alius generalibus peccatorum nominibus infametur, v. g. dicatur eum esse iracundum, superbum, avarum, difficilis indolis, etc. quia audientes hæc solent intelligere de naturali defectu, et fama graviter non læditur; ex quibusdam tamen circumstantiis peccatum fieri posset grave.

Hinc 3° referre peccata mortalia, quæ, ob conditionem personæ, famam ejus leviter tantum lædunt, ut dicere de milite quod habeat concubinam, scortum introierit, in duello decertaverit, etc. est peccatum veniale; hæc vero dicere de clerico, de juvene bene notato, mortale esset.

Hinc 4° crimen notorium referre personis illud ignorantibus, sed brevi scituris, ad summum est peccatum veniale et sæpe nullum peccatum, quia reus jam amisit jus ad famam suam, et rationabiliter exigere non potest ut illud scientes taceant. Hic agitur de facto notorietate facti cognito, id est, per evidentiam rei; ubi vero est notum notorietate juris, id est, ubi lata est sententia condemnationis, omnes de illo licite loqui possunt, quia tale factum de natura sua est publicum.

Hinc 5° qui narrat se tale vel tale alicujus crimen occultum ab aliis audiisse, nihil affirmans, nec habens propositum nocendi, venialiter tantum peccat, quia hujusmodi narratio non nata est ad persuadendum rem esse talem ; attamen si adverteret ex suo testimonio, ex modo

narrandi, vel ex aliis circumstantiis, persuasos fore audientes, mortaliter peccaret.

Hinc 6° qui crimen olim publicum, sed nunc oblitum, manifestat, eodem modo peccat ac si nunquam extitisset diffamatio, siquidem, crimine oblito, jus ad famam rediit.

3° Occulta mortuorum crimina revelare peccatum est mortale, obligatione restituendi inducens; nam defuncti tantum habent jus ad famam suam quantum vivi. *Est sententia communis.* Unde historiographi ignominiam memoriæ defunctorum sine causa sufficienti inurentes, occulta manifestando, cognita exaggerando, perverse interpretando, pœnitentiam non referendo, etc. mortaliter peccant.

Major tamen conceditur latitudo historicis quam aliis, ad narranda facta publica, oblivione sepulta vel sepelienda, in uno vel in altero loco tantum cognita, ut ad posteritatem transmittantur, ad aliorum exemplum, terrorem, emendationem inserviant, etc.

4° Quadruplicem ob finem crimina vel defectus occultos proximi revelare licet : 1° ob utilitatem revelantis, ut consilium, auxilium vel solatium in sua afflictione obtineat, secluso quocumque maligno affectu detrahendi aut lædendi; sed, in eo casu, revelationem facere debet cum minimo famæ alterius detrimento : dicere igitur debet id tantum quod stricte necessarium est eis quibus oportet, et non aliis, et etiam tacitis nomine ac qualitate personæ, si possibile sit; 2° ob utilitatem delinquentis, nempe ad ipsius instructionem, correctionem, emendationem, etc. Sic frequenter licitum vel etiam jussum est jure naturali occulta filiorum, servorum, inferiorum manifestare, in spiritu charitatis, eorum parentibus, dominis vel superioribus ; ipsi parentes, domini, superiores licite loquuntur inter se de peccatis vel defectibus occultis subditorum, ut eos recte cognoscant et efficacius emendent vel corrigant; 3° ob utilitatem publicam ; bonum enim particulare cedere bebet bono generali, et nullus habet jus sic, per sua vitia occulta, societatem turbandi vel lædendi :

unde qui scit alterum parare reipublicæ proditionem, religionis subversionem, superioris occisionem, communitatis turbationem, juventutis corruptionem, etc. eum manifestare potest, imo tenetur ex charitate, cum minima tamen famæ ejus læsione et absque maligno affectu : idem dicendum est si quis improbus vel non idoneus probo et idoneo præferendus esset in magistrum juventutis, in parochum, in medicum, cum multorum damno spirituali vel temporali; 4° ob utilitatem privatorum, sive audientium, sive aliorum, ut a malis, damnis, incommodis sibi aliunde certe aut probabiliter eventuris caveant; charitas enim bene ordinata et ordo societatis postulant ut nocere volentes sic a malo aliis inferendo prohibeantur. Hinc imperitus advocatus, medicus, confessarius, artifex, servus improbus, ancilla moribus corrupta manifestari possunt iis quibus notabile damnum illaturi essent, dummodo absit quilibet malignus affectus, et id duntaxat declaretur quod ad impediendum malum necessarium est. *A fortiori* qui interrogantur circa probitatem, peritiam, mores hujusmodi hominum ab iis quorum interest illorum agendi rationem cognoscere, juxta veritatem sibi cognitam, cum simplicitate et sine animo nocendi, respondere debent.

Patet ex dictis quanta cum prudentia loquendum sit de peccatis et vitiis proximi; « nisi *quippe* dicamus, inquit Ferraris, v° *Detractio*, art. 1, n. 13, ob imperfectionem actus, v. g. ob ignorantiam, ob inadvertentiam ad nocumentum proximi, vel ob vehementem passionem, aut præcipitationem mentis et linguæ, detractionem sæpissime excusari a mortali; adeo familiare est hoc vitium, quod totum pene genus humanum periclitabitur. »

De audientibus detractionem et non impedientibus.

1° Voluntarie et sine causa detrahentes audire et non impedire, cum facile impediri possent, mortale est peccatum, secundum opinionem communem : *Remove a te*

os pravum, et detrahentia labia sint procul a te, Prov. IV, 24; et, ut ait S. Hieron. Epist. 35 ad Heliod. « Neque vero » illa justa est excusatio, referentibus aliis, injuriam fa- » cere non possum; nemo invito auditori libenter re- » fert... Discat detractor, dum te videt non libenter au- » dire, non facile detrahere. »

2° Tripliciter aliquis potest esse auctor detractionis ab alio factæ, in illam positive influendo, ei consentiendo, et simpliciter eam non impediendo. Qui in illam positive influit, ad eam inducendo, provocando, excitando, approbando, mortaliter peccat, sicut detractor, contra justitiam, *ut patet;* qui vero in illam positive non influit, sed ei consentit, in illa malitiose sibi complacet, mortaliter etiam peccat, in re gravi, sed contra charitatem et non contra justitiam, ac proinde ad reparationem damni non tenetur. Qui autem in eam non influit, nec ei consentit, sed eam non impedit, cum facile impedire posset, sæpe mortaliter peccat contra charitatem, tum erga detrahentem cujus ruinam spiritualem non impedit, tum erga infamatum cujus famam non curat, sicut rationabiliter vellet ut in simili casu fama sua defenderetur. Ut probabile tradidimus in tractatu de Restitutione superiores contra justitiam peccare posse, subditos coram se detrahentes non cohibendo, aut de inferioribus detrahentes non impediendo.

§ III. — De revelatione secreti.

Hic seponimus secretum confessionis, *de quo alibi diximus.*

Secretum naturale, de quo nunc agitur, triplex distinguitur : unum ex natura rei, alterum promissum, et tertium commissum.

1° *Ex rei natura;* si quis enim secretum alicujus personæ casu cognoverit, v. g. quia sibi indiscrete fuit revelatum, eam audivit loquentem, litteram non volens legit, etc. ex natura rei ad servandum secretum obligatur sub peccato mortali, in materia gravi, et ex justitia ; non

tamen cum periculo vitæ, nisi damnum alias imminens esset commune et grave. Ita Ferraris et Ligorio, l. 3, n. 970, cum pluribus aliis.

2° *Promissum;* id est, si manifestanti aliquid secreti promittas te servaturum. Hæc promissio graviter vel leviter obligat secundum intentionem promittentis. Ita Salmanticenses, Sanchez, card. de Lugo, et Ligorio, qui putat in dubio neminem sub gravi obstrictum censeri.

3° *Commissum.* Hoc secretum duplici modo committi potest, scilicet expresse vel tacite, ut fit medicis, chirurgis, obstetricibus, theologis consultis, advocatis, secretariis, etc. Evidens est illud obligare ex justitia et sub peccato mortali in materia gravi.

Ad eamdem classem, Ferraris, v° *Secret.* n. 14, revocat amicos et propinquos quibus consilii, remedii vel auxilii obtinendi causa quædam revelantur secreta, quia illa suscipiendo, censentur promittere se ea servaturos.

A fortiori contra justitiam mortaliter peccarent qui revelarent secreta per injustitiam cognita, v. g. litteras fraudulenter aperiendo. *Res per se patet.*

Quædam tamen occurrere possunt causæ ob quas secretum revelare liceat, scilicet 1° consensus legitime præsumptus personæ in cujus gratiam servaretur, si nempe judicetur eam, habita ratione circumstantiarum, rationabiliter velle non posse ut secretum servetur; 2° parvitas rei sub secreto commissæ : tunc revelatio saltem non est gravis; 3° notorietas rei aliunde acquisita aut semi-acquisita : in eo casu secretum obligare non potest sub gravi; 4° inadvertentia qua fit ut revelans bona fide ignoret rem esse gravem : caveant tamen qui tenentur ad secretum, ne illud ex culpabili levitate prodant; 5° justa causa revelandi, si nempe secretum servatum vergeret in damnum commune, in grave detrimentum innocentis vel ipsius committentis; quia tunc ordo charitatis postulat ut reveletur, etiamsi juratum fuisset. *Est sententia communis,* inquit Ligorio. Hinc qui matrimonii impedimentum sub secreto cognoscit, illud revelare tenetur, si matrimonii nullitatem aliter impedire non possit.

Similiter, ex probabiliori ac communiori sententia, qui secretum sibi commissum servare nequit absque gravi proprio detrimento, illud cum pari committentis damno revelare potest, quia nemo censetur se ad tale onus obligasse, nisi ex circumstantiis id certe appareat. Ita Ligorio, citans de Lugo, et *La Croix*. Excipiunt nisi ex tali revelatione grave secuturum esset damnum commune, quia bonum privatum bono communi cedere debet.

Quærunt theologi an sit mortale, rem gravem sub secreto commissam, uni vel alteri viro probo sub eodem secreto revelare. Respondet Ligorio, l. 3, n. 971, cum aliis, hanc revelationem esse probabiliter tantum venialem. Sed videant loquaces ne discrimini mortaliter peccandi facilius se committant.

De violatione litterarum.

1° Litteras alienas, invitis dominis, furtim aperire et legere, communiter est peccatum mortale, nisi parvitas materiæ excuset, quia talis actio ipsis ordinarie graviter est odiosa; et ita sentiunt Layman, Navarrus, Busembaum, *La Croix,* Molina, Ferraris et alii communiter.

Imo litteras dilaceratas, præsertim in ignem, fornacem vel in alium similem locum projectas, recolligere, coordinare et legere, peccatum est mortale, quia hoc fit domino rationabiliter invito. Æstimat Ligorio, l. 5, n. 70, § 6, colligere et legere, ex mera curiositate, fragmenta in locum publicum projecta, peccatum esse veniale, quia probabile est dominum non magni facere secreta hujusmodi litterarum : secus si constaret eas ab alio, inscio domino, dilaceratas et projectas fuisse, aut si casu perditæ fuissent.

2° Qui secreta alterius scripta furtive legit, eo invito, peccat etiam contra justitiam, quia unusquisque habet jus secreti in scriptis suis quæ non vult aliis esse communia, et peccatum potest esse mortale, si nempe hoc fiat cum notabili damno proprietarii, vel cum gravi ipsius displicentia. Ita card. de Lugo, Busembaum, Ligorio, etc.

3° Qui alterius litteras vel scripta injuste legens, cognoscit medium secretum quo ad munus, officium vel lucrum erat perventurus, sic instructus eum prævenit et supplantat, sive per se, sive per alium, evidenter et juxta omnes peccat contra justitiam, ac restituere tenetur pro ratione probabilitatis successus et damni illati.

4° Item contra justitiam peccat et ad restitutionem tenetur, qui dolose retinet alienas litteras quas ex officio vel contractu tradere debet, si ex mora sequatur damnum ; quia illius est causa injusta.

5° Non raro tamen alienas litteras aperire licet, aut saltem non est grave peccatum, nempe 1° si adsit consensus eas scribentis vel ejus ad quem mittuntur ; 2° si legitima adsit præsumptio ratihabitionis futuræ, id est, si legens rationabiliter præsumat scribentem vel eum ad quem litteræ mittuntur hoc sciens non ægre laturum esse ; 3° si necessarium sit ad avertendum proprium vel alienum damnum injustum, quia sibi vel alteri innocenti consulere licet contra injustum damnificatorem : sic princeps et dux exercitus litteras hostium vel aliorum ex finitimis hostium venientium licite aperiunt : item ministri publici, quando bono publico necessarium esse judicant ; pater litteras filiorum familias præsertim minorum, superiores litteras subditorum, etc. 4° si rationabiliter præsumatur eas nihil gravis momenti continere.

6° Superiores monasteriorum litteras inferiorum ad superiores majores, vel superiorum ad inferiores, pœnitentium ad confessarios, vel confessariorum ad pœnitentes, aperire, legere, impedire aut retardare non possunt absque gravi peccato, quia per hoc fraterna charitas turbaretur, et bonum religionis impediretur. Unde Clemens VIII, decreto diei 26 maii 1593, recensuit inter casus reservabiles malitiosum impedimentum, retardationem aut apertionem litterarum a superioribus ad inferiores, et ab inferioribus ad superiores.

7° Scribere ad superiorem litteras anonymas quibus occulta alicujus subjecti delicta ei manifestentur, in spiritu charitatis, ad correctionem, nullum est peccatum,

et superior sic admonitus ad disquisitionem delictorum sibi indicatorum procedere potest; sed idem facere ex odio aut vindicta, est peccatum ex genere suo mortale, ut expresse docet Ferraris cum aliis pluribus, et res clara videtur.

ARTICULUS TERTIUS.

DE DETRACTIONE JUDICIALI.

Detractio judicialis ea est quæ fit per sententiam criminalem vel correctionalem, qua scilicet fama alterius tollitur, minuitur vel læditur, quod fieri potest juste vel injuste : nobis igitur dicendum est de iis qui ad sententiam judicialem concurrunt, nempe 1° de judice, 2° de accusatore, 3° de testibus, 4° de reo, et 5° de advocato.

§ I. — De judice.

Judex, sic dictus quia jus dicit populo, est persona auctoritate publica constituta ad reddendam justitiam omnibus subditis, juxta regulas legis et ordinem ab ea præscriptum.

Alius est ecclesiasticus, nunc de solis spiritualibus judicans; et alius civilis, judicans de temporalibus, id est de litibus inter privatos, de delictis et criminibus.

Lites moveri possunt circa ea omnia quæ pretio æstimantur, ut bona fortunæ, jura ad ea obtinenda et fama.

Delicta, a verbo *delinquo,* sunt transgressiones legum et præscriptionum civilium ; crimina sunt facta bonis moribus et ordini sociali opposita.

Tribunalia nunc apud nos existentia sunt justitia pacis, in unoquoque districtu (*canton*); tribunal primæ instantiæ, in singulis subpræfecturis, pro litibus judicandis et pœnis correctionalibus infligendis ; curia regalis in viginti septem civitatibus, ad quam fit appellatio a tribunalibus primæ instantiæ. In singulis præfecturis quater in anno sedet pro causis criminalibus curia dicta *d'assises,* cui præest membrum curiæ regalis respective a ministro

justitiæ designatum. Existit præterea suprema curia Parisiis sedens, vulgo *cour de Cassation*, quæ sententias curiarum *d'assises* et curiarum regalium ad se per appellationem delatas ultima vice confirmat, vel nullas esse defectu formarum pronuntiat, et in alia curia, quam designat, causam iterum judicandam esse decernit.

Omnes judices a rege nominantur et nomine ejus justitiam decernunt.

Pro judicandis criminalibus causis adhibetur corpus duodecim notabilium civium, vocatum gallice *jury*, cujus membra dicuntur *jurés*, a voce latina *juratus*, quia juramentum præstant. Pronuntiare debent circa existentiam facti et culpabilitatem accusati : postea judices pœnam decernunt.

His notatis, dicemus de obligationibus judicis 1° relative ad se, 2° relative ad leges, 3° relative ad accusatum, et 4° de obligationibus juratorum.

De obligationibus judicis relative ad se.

Ut judex officio suo, sæpe valde difficili, illæsa conscientia, fungi possit, plures habere debet dotes non mediocres, videlicet : 1° intelligentiam non communem, ut causas intricatas, argumentis colitigantium et advocatorum obscuratas, recte percipiat; 2° scientiam sufficientem ut omnes circumstantias juris et facti advertat : unde Ps. II, 10 : *Erudimini qui judicatis terram :* ignari igitur et hebetes officium judicis tuta conscientia suscipere non possunt; 3° animi fortitudinem, ut nec odio, nec amori, nec desiderio vindictæ, nec promissionibus, nec precibus, nec minis cedat, sed solum conscientiæ dictamen sequatur, juxta hæc Scripturæ verba, Eccli. VII, 6 : *Noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates, ne forte extimescas faciem potentis, et ponas scandalum in æquitate tua;* 4° morum gravitatem et integritatem, ut alios in æquitate judicans, ipsis bonum præbeat exemplum.

Hinc qui ex imperitia, vel negligentia in discutienda et examinanda causa, male judicat, contra justitiam

mortaliter peccat et ad reparationem totius damni inde secuti obligatur; nec absolvi potest, nisi aut muneri suo renuntiet, vel scientiam competentem acquirat, et sufficientem diligentiam se deinceps adhibiturum sincere promittat.

De obligationibus judicis relative ad leges.

1° Tenentur judices secundum leges et ordinem a legibus præscriptum sententiam ferre; non enim constituuntur ad leges mutandas aut reformandas, sed ad eas exsecutioni mandandas: ergo eas stricte sequi debent, nisi evidenter essent injustæ, quo in casu a judicando abstinere tenerentur. Hinc peccat judex qui, misericordia motus, absolvit nocentem, vel minorem imponit pœnam quam quæ a legibus fuit constituta. Secus tamen dicendum foret de judice qui spiritum legis potiùs quam verba sectaretur, habendo rationem ætatis, conditionis, fortunæ, etc. ut mitiorem vel graviorem decerneret pœnam.

2° Si, omnibus sedulo perpensis, crimen maneat dubium, accusatus condemnari non potest; melius est enim reum dimittere inultum quam punire innocentem. *Ita omnes.* In materia civili pronuntiandum est in favorem possidentis, juxta axioma, *Melior est conditio possidentis.* Si neuter adhuc possidet, res inter utrumque dividenda est.

3° In casibus a lege prætermissis vel obscure tantum expressis judices agere debent secundum dictamen legis naturalis, quæ est æterna et universalis, ac in multis supplere debet legibus positivis : falsum est igitur eos modo prorsus arbitrario judicare posse.

4° Gravis inter theologos movetur quæstio, an scilicet judex condemnare possit accusatum juridice convictum, cujus innocentiam scientia privata cognoscit. Fatentur 1° eum absolvere teneri accusatum non sufficienter convictum, quamvis certissime sciat illum esse reum, puta quia propriis oculis eumdem vidit crimen patrantem;

tenetur enim judicare secundum allegata et secundum formas a lege præscriptas : nullum est periculum in dimittendo reum occultum, et multum adesset in violando formas judicandi consuetas. 2° Conveniunt eum damnare posse ac teneri accusatum juridice convictum, cujus innocentiam suspicatur, si eam non habeat ut certam, nec probationes allegatas destruere possit; nam judiciarius ordo subverteretur si magistratus, ob privatam et fallibilem notitiam, ab allegatis et probatis recedere posset.

Tota igitur difficultas est an judex, perfecte sciens accusatum esse innocentem, ad sententiam condemnationis ejus cooperari possit, supposito quod exterius plene sit convictus, et innocentiam ejus nulla ratione patefacere valeat. Affirmat S. Th. 2 2, q. 64, art. 6, ad 3, et cum illo Cajetanus, Sotus, Paludanus, Covarruvias, Sanchez, etc. *quia,* ut ait S. Th. non ipse *occidit innocentem, sed illi qui eum asserunt nocentem.* Negant vero Lessius, Sylvius, Pontas, Ligorio, l. 4, n. 208, et alii multi, dicentes damnare innocentem, ut talem certo cognitum, esse intrinsece malum, et nulla ratione fieri posse licitum, quod multo probabilius mihi videtur.

Multi tamen, ut Busembaum alios plures citans, Ferraris, Ligorio, arbitrantur in causis civilibus et criminalibus minoribus, ubi agitur tantum de pœnis pecuniariis, judicem judicare posse secundum allegata et probata, contra propriam scientiam, tum quia innocens per appellationem restitui poterit in integrum, tum quia bonum publicum, cui cedere debet bonum privatum, exigit ut forma judiciorum publicorum non subvertatur. Hæc opinio est communior et sat probabilis videtur ut judex eam sequens inquietari non debeat.

De obligationibus judicis relative ad accusatum.

1° « Quoniam natura et ratio judicii illud exposcit ut » sententia in subditos duntaxat feratur, » ut ait concil. Trid. sess. 14, cap. 7, requiritur ante omnia ut judex

habeat jurisdictionem in eos de quibus judicat, alioquin sententia non esset tantum illicita, sed nulla.

2° Judex tenetur quamprimum accusatum interrogare ac judicare, et lites ad se delatas terminare, quia partes habent jus ut judicium sine legitima causa non differatur : si ergo, ex dilatione injusta, damna vel majores sequantur expensæ, ex justitia reparandæ sunt.

3° In examinandis ac terminandis litibus debitam adhibere debet diligentiam, ut, quantum in se est, rem cum omnibus circumstantiis suis apprime noscat; deinde ferre debet sententiam secundum suam conscientiam et absque ullo respectu ad personas; non despiciat pauperes, nec timeat divites aut potentes; sed judicet in æquitate, memor supremi Judicis cuncta judicia terræ aliquando reformaturi.

4° Judex nullum munus aut præmium accipere potest pro ferenda sententia, sive justa, sive injusta : non pro justa, siquidem eam debet et acciperet sine titulo; nec pro injusta, quæ nulla ratione vendi potest : idcirco quod sic acciperetur, procul dubio restituendum esset. Unde in Codice pœnali, art. 170 et seq. omnis magistratuum corruptio per dona aut promissiones gravibus plectitur pœnis, tum in corruptis, tum in corrumpentibus.

Communiter tamen excipiuntur levia munuscula sponte oblata in quibus non est periculum corruptionis, quia, cessante causa prohibitionis, ipsa cessat prohibitio. Unde Clemens VIII, in Sexto, l. 1, tit. 3, cap. 11, § *Insuper*, statuit ut judices nullum munus vel quidquid aliud accipiant, « nisi forsan esculentum vel poculentum, » mera liberalitate oblatum, quod paucis consumi possit » diebus. »

De obligationibus juratorum (jurés).

Institutio juratorum, ab Anglis sumpta, in gratiam accusatorum fuit creata, ut factum a duodecim viris gravibus, sorte designatis, nullo affectu maligno erga accusatum ut plerumque sibi ignotum ductis, examinatum ac

ponderatum, certius agnoscatur, et securitas societatis cum juribus accusatorum tutius concilietur.

Qui in catalogo juratorum lege statuto inscripti sunt et sorte ad sessionem curiæ dictæ *d'assises* designantur, munus sibi delatum summi esse momenti sciant, cum de maximis reipublicæ et privatorum commodis sæpe sibi oppositis simul agatur, et sententia judicum ex illorum declaratione necessario ferenda sit : studeant ergo tanti ponderis officio recte fungi, nihil advertentes aut considerantes, præter rei veritatem et propriæ conscientiæ dictamen ; secus agentes, perjuri fierent, contra justitiam mortaliter peccarent, et onus damnum reparandi sæpe induerent.

§ II. — De accusatore.

1° Monitio fraterna, denuntiatio fraterna, denuntiatio juridica et accusatio, inter se differunt. Monitio fraterna fit ipsi delinquenti, ut monitus vel perterritus se emendet et offensis satisfaciat; denuntiatio fraterna fit superiori ut reum corrigat ; denuntiatio juridica fit magistratui, v g. procuratori regio, ut reus requiratur, puniatur, ad debitam satisfactionem adducatur, sine obligatione crimen aut delictum probandi : accusatio vero importat obligationem factum allegatum probandi.

2° In iis quæ bonos mores et ordinem publicum spectant, solus procurator regius proprie est accusator coram tribunalibus vel curiis regiis, et onus allegata probandi suscipit : si judices aut juratos convincere nequeat, reus absolvitur, et ipse non reprehenditur, nisi forte convinceretur ex mala fide egisse, corruptum fuisse, etc. Cod. pœn. art. 175 et seq.

3° Qui crimina vel delicta procuratori regio denuntiaverunt, citari solent ut testes, et, præstito juramento, quæcumque viderint, audierint vel aliter sciverint ante tribunal declarare tenentur, atque si falsi deprehenderentur testes, ad gravissimas damnarentur pœnas in Cod. pœn. art. 361 et seq. statutas.

4° Olim quilibet privati, lege non prohibiti, ut excom-

municati, proditores, infames, filii erga parentes, servi erga dominos, et clerici in causa sanguinis, reum accusare poterant et quandoque tenebantur in conscientia, sed in scriptis tantum et cum onere allegatum probandi, sub pœna talionis, id est, eamdem subeundi pœnam ad quam damnatus fuisset accusatus convictus. Hæc consuetudo fuit reformata.

5° Verum qui crimina vel delicta in detrimentum reipublicæ vergentia cognoscunt, et ea procuratori regio non denuntiant, graviter peccant, nisi legitima causa excusentur, ut filii respectu parentum, conjux respectu compartis, servi respectu dominorum, clerici ubi agitur de sanguine, et alii qui officium denuntiatoris exercere non possunt absque gravi sui vel aliorum detrimento : excipitur casus in quo majus adhuc esset malum impediendum, v. g. proditio patriæ vel principis.

6° Attamen privati denuntiationem, quam pro bono societatis ordine facere deberent, omittentes, contra justitiam non peccant; secus vero procurator regius reum non requirens nec accusans, cum debeat; item publici officiales principis, ut custodes sylvarum vel agrorum, vectigalibus præpositi, etc. quia ad damna in bonis sibi commissis impedienda aut præcavenda ex officio suo tenentur.

7° In causis civilibus pars quæ jus suum prosequitur vel satisfactionem postulat ut sibi debitam, probare tenetur quod affirmat, alioquin causa excidet et ad solvendas expensas damnabitur; hocque juri naturali maxime congruit, attento foro externo de quo hic tantum agitur.

§ III. — De testibus.

Hic non loquimur de qualitatibus et numero testium, de modo eos citandi et interrogandi, de valore testimoniorum, etc. hæc enim ad forum externum pertinent.

1° Qui in judicium non fuit appellatus, non tenetur ex justitia ad testificandum se offerre, ut omnes fatentur, sed quandoque tenetur ex charitate, v. g. si testimonio

suo innocentem facile liberare possit, gravem injustitiam impedire, damni reparationem procurare, etc.

2° Testis legitime citatus tenetur sub peccato mortali coram justitia se sistere, juramentum art. 75 Codicis de instructione criminali præscriptum emittere, videlicet totam veritatem et nihil præter veritatem dicendi, deinde interrogatis simpliciter juxta suam conscientiam respondere. Si falsum scienter dicat, est perjurus, justitiæ violator, ad reparationem damni obligatus, et gravissimis pœnis art. 361 et seq. Cod. pœnalis statutis plectendus. Si autem fugiat, ne citetur, aut citatus non compareat, aut comparens non respondeat aut veritatem sibi notam taceat, graviter peccat contra charitatem, et, juxta multos, contra justitiam, aliis tamen multis negantibus, *ut in tractatu de Restit. dicimus.*

3° Jure naturali a ferendo testimonio eximuntur 1° qui rem sciunt sub secreto confessionis vel sub secreto naturali, ut medicus, advocatus, theologus, etc. et respondere possunt se nescire, subintelligendo, ad revelandum, *ut supra diximus ;* 2° qui rem accepit a viris non fide dignis, quia testimonium suum nullius esset roboris : *ita communiter theologi :* rectius tamen agere mihi videretur si rem simpliciter narraret ut eam novit ; 4° qui scit alterum mortaliter non peccasse, judex enim censetur interrogare de delicto graviter culpabili ; 5° qui, ex testificatione sua, grave sibi vel suis damnum prævidet adventurum, nisi avertendum sit damnum publicum, vel proximi longe gravius ; 6° pater, filius, conjux, fratres et sorores aliique consanguinei et affines in primo et secundo gradu, ut generaliter docent theologi. Quidam volunt exceptionem admittendam esse usque ad quartum gradum : silent leges nostræ circa has exceptiones ; quoad famulos et domesticos tenet P. *Antoine* sequendam esse praxim in foro contentioso receptam, et citatos atque interrogatos respondere teneri ; 7° infantes, pueri, amentes et ii omnes qui plenum rationis usum non habent, quia testimonii alicujus ponderis sunt incapaces. In Codice instructionis crim. art. 79, statuitur infantes

utriusque sexus annos quindecim nondum natos, audiri posse per declarationis formam, absque juramenti præstatione.

4° Testis in supra dictis casibus aliisque similibus judici interroganti respondere non tenetur; subterfugere, tergiversari potest et etiam dicere, si a responsione abstinere nequeat, se nescire, scilicet ad dicendum.

5° Qui falsum malitiose deposuit, tenetur ex justitia falsum testimonium revocare cum pari suo damno, etiam cum periculo vitæ, si accusatus, vi testimonii falsi, ad mortem fuerit damnatus. Qui vero ex ignorantia invincibili, inadvertentia aut oblivione inculpabili falsum declaravit, tenetur quidem id quod dixit retractare et damnum eo modo quo potest impedire, non vero illatum reparare, nec grave detrimentum ad tollendam causam inculpabiliter positam subire, cum non peccaverit. Si autem venialiter peccavisset, teneretur et testimonium reformare et damnum ex parte peccato veniali correspondenti reparare, *secundum dicenda in tractatu de Restit.*

6° Qui falsos adhibent testes, procul dubio contra justitiam peccant, et damnum, si quod inde sequatur, reparare primario tenentur; item qui falsa conficiunt instrumenta aut vera adulterant sicque injustam obtinent sententiam. *Res patet.*

Qui scripturam, chirographum, apocham, supponit aut adulterat, etiam ad supplendos actus perditos et ad jus certum prosequendum, vel hujusmodi actibus falsis aut falsificatis utitur in judicio, mortaliter peccat, quia legem positivam id sub gravissimis pœnis prohibentem, Cod. pœn. art 145 et seq. transgreditur, judices in re gravi decipit, et bonam fidem in societate prorsus necessariam, quantum in se est, subvertit. Non tamen ad restitutionem tenetur, modo nihil ultra jus suum certum obtinuerit, et injustum damnum non intulerit. Secus teneretur, ut evidens est.

§ IV. — De reo.

1° Reus, sic dictus a re quæ patitur, sive sit convictus, sive non, non tenetur ultro se accusare, nec scripturas aliave instrumenta contra se subministrare; imo potest ea occultare vel destruere, sicut potest se abscondere, fugere et sui apprehensionem vitare, quia sic agendo tantummodo se defendit per media licita.

2° Apprehensus et incarceratus adhuc fugere potest, sive ante, sive post sententiam mortis, triremium, exilii vel carceris perpetui, nisi forte bonum publicum contrarium postularet, quia repugnat aliquem, bono publico id non exigente, gravem teneri subire pœnam afflictivam quam vitare potest. *Ita communiter doctores*. Imo probabilius fugere posset, etiamsi custos carceris grave damnum inde passurus esset, nisi promisisset se mansurum esse, quia jure suo utitur, et in damnum alterius positive non influit, sed tantum occasionaliter. Sic Lessius, Busembaum, *La Croix*, Ferraris, Ligorio, etc. qui concedunt etiam illum artibus decipere posse custodem, modo non mentiatur; carcerem effringere, licet alii captivi per effractionem simul elabantur; nec probabiliter damnum ex effractione proveniens reparare teneri, quia cum finis sit licitus, ex suppositione, media quæ per se mala non sunt debent pariter esse licita.

Plures tamen, inter quos Navarrus, Sylvester, Cajetanus, Ligorio, negant reum cui carcer etiam perpetuus per sententiam fuit assignatus in pœnam, tuta conscientia fugere posse, quia datur ipsi obligatio in pœna justa sistendi, nisi forte ei non subministrentur necessaria ad sustentationem, vel carcer sit nimis tristis, « quia videtur supra vires humanas aliquem obligari ad se non liberandum, cum possit sine vi et resistentia, a pœna valde dura, » inquit Ligorio, l. 4, n. 280. Ego vero in utroque casu reum e carcere fugientem, absque vi et alterius injuria, damnare nollem, præcise ob rationem a Ligorio allegatam, quæ in priori sicut et in posteriori applicanda mihi videtur.

3° Qui non sunt ministri justitiæ reum adjuvare possunt ut fugiat, non solum consilio et exhortationibus, sed instrumentis, puta funibus, lima, vestibus ad habitus mutationem, etc. quia finem alicui licitum ei suadere atque media licita ad eum consequendum proponere licet. Non tamen eum in effractione carceris adjuvare liceret, alioquin omnis securitas carcerum tolleretur. *Est communis sententia.*

Merito excipiuntur justitiæ ministri, qui contra suum officium agerent. Excipiendus est pariter confessarius, qui licentia carcerem introeundi abuteretur, si reos ad fugiendum quocumque modo adjuvaret.

4° Reus non legitime interrogatus crimen suum fateri non tenetur, sed verbis ambiguis aut aliqua restrictione mentali in bono sensu intellecta utendo, judicem eludere potest, modo stricte non mentiatur; quia judex non habet jus confessionem ejus obtinendi, nisi juridice procedat. Unde si judex non sit legitimus, si potestas ejus sit dubia, si a seipso et absque prævia accusatione saltem virtuali interroget; si non præcesserit semiplena probatio, aut infamia, et manifesta non exstent criminis indicia, reus non tenetur respondere, quia non legitime interrogatur, et prius exigere potest ut status causæ cum probationibus, indiciis, testibus, sibi manifestetur. *Sic omnes theologi.*

5° Si reus juridice quidem interrogetur, sed ex falsa delicti præsumptione, v. g. an tali nocte exierit cum ense, negare potest, delicto non admisso, subintelligendo se ad delictum non exiisse, aut delictum non commisisse, quia si judex veritatem sciret, eum damnare non posset : non ergo proprie decipitur. Ita Busembaum, *La Croix*, Ferraris, Ligorio, etc.

6° Reus juridice interrogatus de crimine aut delicto a se vere commisso, veritatem simpliciter confiteri tenetur sub mortali, si nulla sit spes evadendi, juxta omnes, etiamsi alias esset spes evadendi, juxta communem sententiam; quia judex habet jus veritatem a reo petendi : repugnat autem reum simul habere jus eam negandi.

Probabile tamen videtur Lessio, Busembaum, *La Croix*, Ligorio, etc. eum ad talem confessionem non obligari ubi aliqua spes evadendi affulget, et de gravi pœna agitur; durior enim esset lex qua aliquis teneretur sub peccato seipsum ad gravissimam pœnam damnare, crimen suum confitendo, nisi bonum publicum id exigeret. Imo, in præsenti rerum statu apud nos vigenti, ex quo rei ad juramentum non adstringuntur, nec interrogantur ut ex confessionibus judicentur, bene vero ut in contradictionem injiciantur et judices vel jurati convictionem obtineant, qui mentitur mortaliter peccare non videtur; non enim peccat contra juramentum, sicut olim, cum non juret; nec contra obligationem veritatem fatendi, siquidem id ab ipso non exigitur nec postulatur.

Cæterum omnes fatentur confessarium relinquere posse et debere in bona fide reum crimen suum in eo casu negantem, si spes eum ad revelationem adducendi non affulgeat; tunc enim monitio obesset et prodesse non posset.

Item reus qui crimen suum injuste negavit, ob illius manifestationem non est addicendus post latam sententiam, quia finito judicio finitur obligatio, inquiunt cum Layman et aliis pluribus Busembaum, *La Croix* et Ligorio; etsi, non obstante sua negatione, ad supplicium damnetur, confessarius probabilius exigere non potest ut publice vel private se retractet. Ferraris, v° *Reus*, n. 30.

Advertendum tamen quod, si ex negatione delicti injustum sequeretur damnum erga alterum, reparandum esset.

7° Reus qui metu tormentorum falsum sibi imposuit crimen quo plectendus est morte, mortaliter peccat, secundum P. *Antoine*, quia directe et positive in injustam sui occisionem influit; venialiter tantum peccaret, nempe mendacio, juxta multos alios, quia nemo tenetur cum tantis tormentis propriam tueri vitam. Verum hæc quæstio pure speculativa facta est apud nos, ex quo interrogatio per tormenta feliciter abolita est, sicut et juramentum ab accusatis emittendum omnem dicendi veritatem.

Bened XIII jam statuerat, in concilio Romano, juramentum per reos criminaliter inquisitos præstandum, tollendum et submovendum esse, sic præludens dispositioni in legibus nostris sapienter adoptatæ.

8° Si reus habuerit complices, qui remanserint occulti et aliis indiciis vel testimoniis convinci non possent, eos manifestare non debet nec potest, nisi bonum publicum vel justitia erga tertium contrarium postularet. *Sic communiter theologi, et ratio patet.* Secus, non magis pro illis quam pro seipso veritatem celare posset.

9° Accusatus, etiam prorsus innocens et alias mortem injustam passurus, falsum crimen testibus sibi adversis imponere non potest ad elidendam eorum calumniam, quia non sunt facienda mala ut eveniant bona. Unde Innocentius XI hanc damnavit propositionem : « Probabile » est non peccare mortaliter qui imponit alteri falsum » crimen ut suam justitiam et honorem defendat. » Crimina vero realiter existentia, sed occulta, revelare posset, ad infirmandum eorum testimonium injustum. Hæc decisio probabilius extendi potest ad accusatum non innocentem, sed cujus crimen est occultum ; tunc enim jus habet ad suum honorem : illum ergo contra accusatorem aut testem ad probandum insufficientem etiam occulta crimina ejus revelando defendere potest, quia in eo casu accusans aut testis reputatur in jure calumniator. Ita Ligorio cum pluribus, l. 4, n. 277.

10° Reus per sententiam justam et juridice latam damnatus, ad judicem superiorem appellare non potest, quia nihil aliud esset quam illum ad injuste judicandum inducere; secus vero si sententia foret injusta vel injuste lata, scilicet, non servatis regulis lege statutis, aut si dubitaret an esset injusta, quia in tali incertitudine ipsi licitum est judicio superioris tribunalis se committere. Sic Busembaum, *La Croix*, Ligorio, l. 4, n. 285, etc.

§ V. — De advocato.

1° Non omnes indiscriminatim officium advocati exer-

cere possunt; quidam enim lege civili prohibentur, nempe ii omnes qui in elencho advocatorum non fuerunt inscripti; et alii legibus ecclesiasticis arcentur, scilicet monachi, clerici in sacris ordinibus constituti, et etiam simplices clerici beneficium ecclesiasticum possidentes, ut expresse habetur in Decret. l. 1, tit. 37, cap. 1 et 2, et omnes docent theologi, notanter Bened. XIV, de Synodo diœces. l. 13, cap. 10, n. 12. Excipitur nisi propriam causam vel ecclesiæ suæ fuerint secuti, aut pro miserabilibus personis quæ propria negotia gerere non possunt, gratis causam agant, vel in causa criminali defensionem innocentis suscipiant.

2° In materia criminali procurator regius reum dubium accusare non potest, et accusationem incœptam derelinquere tenetur; nam in dubio judices pœnam decernere non possunt : ergo nec minister publicus eam prosequi debet, alioquin judices ad iniquam sententiam impelleret.

3° In materia civili, nec procurator regius nec alius advocatus causam certo injustam sustinere queunt, et si eam defendendo, injustam obtineant sententiam, onus damnum reparandi, defectu eorum in quorum gratiam cedit sententia, incurrunt, *ut patet.*

4° In dubio partem etiam minus probabilem suscipere possunt defendendam, modo judicent eam esse vere probabilem, quia sperare possunt fore ut veritas elucescat et judices eam judicaturi sint probabiliorem.

5° Advocatus a cliente interrogatus tenetur causam examinare cum diligentia rei gravitati proportionata, fidelitatem ei servare, causæ justitiam vel injustitiam aperire, probabilitatem eam obtinendi vel perdendi cum simplicitate indicare, alioquin sumptus ad quos eum impulisset resarcire teneretur.

6° Abstinere debet a fraudibus, falsis probationibus, conviciis aliisve mediis injustis contra partem adversam; nam tunc injuriam ei faceret eamque reparare deberet.

7° Si causam in bona fide susceperit saltem ut probabilem, et in decursu processus advertat eam esse certo

injustam, clienti suadere debet ut desistat, si possit; sin autem, litigare potest ut honorem suum non lædat, sed ita ut judicibus fucum non faciat: nemo quippe talem illius agendi rationem merito redarguere potest.

8° In causa vero criminali advocatus defendere potest accusatum cujus crimina certo cognoscit, quia sicut reus pœnam quam meruit tuta conscientia declinare potest, sic et advocato licitum est quærere media impediendi ne convincatur, modo nec mendacio nec aliis fraudibus utatur.

9° Advocatus tenetur ex justitia competentem scientiam habere, causam cum debita diligentia prosequi, ad eam defendendam convenienter se præparare, media eam defendendi parti adversæ non revelare, eam in dilationes clienti damnosas non protrahere, etc. Unde contra justitiam graviter peccat qui non peritus aut non satis idoneus, v. g. qui facultate loquendi modo ad persuadendum idoneo non est præditus, nihilominus officium advocati suscipit, aut susceptum negligit vel male defendit.

10° Nihil accipere potest ultra justum pretium, scilicet taxatum, ubi existit, et si non existat taxatum, judicio prudentium determinatum, habita ratione negotii, peritiæ advocati, laboris quem impendit et consuetudinis receptæ: quod tale pretium excedit, est injustum, nec permittitur advocato pacisci cum cliente de aliquota rei parte si vincat, ne fraudibus detur locus. Sic, cum Busembaum, *La Croix,* P. Ligorio, *Antoine*, Ferraris, etc.

In extrema vel gravi necessitate pauperum, tenetur advocatus ex charitate et sub peccato mortali gratis eis patrocinari, sicut medicus et chirurgus opem eisdem ægrotantibus ferre debent. *Ita omnes.*

FINIS TRACTATUS DE DECALOGO.

TRACTATUS

DE

PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.

Ex probatis in tractatibus de Ecclesia et de Legibus, constat Ecclesiam accepisse a Christo potestatem condendi præcepta sub peccato mortali obligantia; constat insuper, ex variis juris canonici partibus, multas hujusmodi leges seu præcepta existere tum respectu fidelium, tum respectu clericorum, tum respectu omnium simul.

Præcepta Ecclesiæ generalia clericos et fideles simul obligantia reducuntur ad sex, quæ habent pro objecto festorum sanctificationem, auditionem missæ diebus dominicis, confessionem annualem, communionem paschalem, jejunium Quatuor-Temporum, Vigiliarum et Quadragesimæ, ac tandem abstinentiam a carnibus diebus veneris et sabbati.

Sufficienter egimus de auditione missæ ubi de tertio Decalogi præcepto disseruimus, de confessione annuali et communione paschali in specialibus de Pœnitentia et Eucharistia tractatibus. Restat igitur ut in triplici capite agamus 1° de festorum sanctificatione, 2° de jejunio ecclesiastico, et 3° de abstinentia a carnibus.

CAPUT PRIMUM.

DE FESTORUM SANCTIFICATIONE.

Hic breviter dicemus 1° de potestate instituendi festa, 2° de eorum objecto, 3° de præcipuorum Ecclesiæ festorum numero et institutione, et 4° de ritu ea celebrandi.

ARTICULUS PRIMUS.

DE POTESTATE INSTITUENDI FESTA.

1° Nullus catholicus dubitare potest quin sit in Ecclesia potestas intituendi festa sub peccato mortali obligantia; nam 1° Synagoga in veteri Lege plures sua auctoritate instituit solemnitates in commemorationem quorumdam factorum insignium, v. g. festum die 13 et 15 mensis *adar* celebrandum in memoriam liberationis Judæorum tempore Mardochæi et Esther, Esth. IX, 17 et seq. festum ob victoriam ab Hebræis, post occisionem Holofernis, in Assyrios reportatam, Judith, XVI, 31, et festum Dedicationis templi post ejus purificationem sub Juda Machabæo, I Mach. IV, 59. Porro Ecclesia eamdem saltem habere debet potestatem circa festa quam habuit Synagoga. 2° Cum Ecclesia privilegio infallibilitatis gaudeat, sibi attribuere non potest potestatem quam non haberet : at semper sibi attribuit potestatem instituendi festa, etiam in primis suæ existentiæ temporibus ; nam, præter Dominicam, Pascha et Pentecosten ab ipsis Apostolis instituta, longe ante S. Aug. plura jam existebant festa auctoritate Ecclesiæ statuta, ut ipse ait S. Doctor his verbis, Epist. 54 : « Illa autem quæ non scripta, sed » tradita custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe » servantur, datur intelligi vel ab ipsis Apostolis vel ple- » nariis conciliis, quorum est in Ecclesia saluberrima » auctoritas, commendata atque statuta retineri, sicuti » quod Domini passio et resurrectio et ascensio in cœ- » lum, et adventus de cœlo Spiritus sancti anniversaria » solemnitate celebrantur. » 3° Martyres, etiam a primis sæculis, cultu religioso certis diebus honorati sunt, ut historia ecclesiastica aperte constat; porro eorum cultus sola auctoritate Ecclesiæ fuerat approbatus et certis diebus assignatus : ergo.

2° Papa et concilium generale festum pro universa Ecclesia instituere possunt, quia universalem habent ju-

risdictionem, et episcopus pro sua diœcesi, siquidem habet facultatem leges in sua diœcesi condendi. Attamen, ne dies festi nimia facilitate ordinariorum ultra modum multiplicarentur, Urbanus VIII, const. *Universa*, § 3, eos monuit in Domino ut futuris temporibus ab indictione novorum festorum de præcepto abstinerent.

Quamvis ad laicos non pertineat indicare festa religiosa cum obligatione ea sanctificandi, princeps tamen, saltem in Gallia, est consulendus, et consensus ejus est exquirendus, tum ad præcavendas turbas in populo, tum quia festum de præcepto retrahit populum a labore, et, sub hoc respectu, potestatem civilem spectat. Imo Cong. rit. definiit, diebus 2 martii 1602 et 21 augusti 1604, nova festa de præcepto servanda institui non posse invito populo, et simul populum qui aliquod festum ab Ecclesia institutum, sed non præceptum, sponte voluerit observare, non esse prohibendum. Ferraris, v° *Festa*, n. 10.

3° Qui facultatem festa instituendi habent, possunt eo ipso festa a se vel a prædecessoribus suis instituta mutare aut totaliter supprimere. Unde 1° card. Caprara optime potuit anno 1802, die 9 aprilis, ex speciali summi Pontificis Pii VII delegatione, omnia festa tunc in Galliis existentia, præter Nativitatem et Ascensionem Domini, Assumptionem beatæ Mariæ Virginis et festum Omnium Sanctorum, supprimere, declarando fideles ex tunc absolutos esse a præceptis audiendi missam, vacandi ab operibus servilibus et jejunandi in diebus dicta festa præcedentibus seu vigiliis, ac statuere quod festa Epiphaniæ, Corporis Christi, SS. apostolorum Petri et Pauli, et SS. patronorum cujuslibet diœcesis et parœciæ, dominica proxime occurrente celebrarentur. Patet igitur quam absurde patroni sectæ vulgo dictæ *la petite Église*, talem festorum suppressionem et translationem ut causam separationis suæ allegaverint. 2° Episcopi sine dubio supprimere vel transferre possunt festa suis diœcesibus specialia, imo et generalia non principaliora, prout spiritus prudentiæ eis suggeserit; talis namque semper fuit praxis episcoporum in

Gallia, ut multis probatur factis in opere dicto *Mémoires du clergé*, t. 5, p. 1278 et seq. relatis, pluribus conciliis provincialibus et synodis, et epistola cardinalis *d'Ossat* ad Henricum IV e Roma die 18 januarii 1599 directa, in qua asserit summum Pontificem a se nomine regis requisitum ut numerum festorum in Gallia reduceret, respondisse hoc ad episcopos pertinere et ipsorum discretioni relinquendum esse. Hoc fundamento innixus Philbertus Emmanuel *de Beaumanoir*, Cenomanensis episcopus, festa S. Jacobi Majoris, S. Mathiæ, S. Bartholomæi, S. Thomæ et feriæ tertiæ post Pentecosten suppressit, præscripto diei 1 decembris 1666. Idem multi alii episcopi fecerunt circa hæc et alia festa, et imprimis episcopi provinciæ Turonensis per mandatum commune anni 1780, in quo statuerunt ut festum patroni respectivarum parochiarum ad proximam dominicam transferretur, sicut et festum patroni secundarii diœcesis, ubi existit.

4° Ex decreto sacræ rit. Cong. ab Urbano VIII die 23 martii 1630 approbato, nullus constitui potest civitatis vel alterius loci patronus, nisi 1° sit sanctus ab universali Ecclesia titulo sancti excultus, non autem simpliciter beatificatus; 2° sit electio totius populi per secreta suffragia; 3° cleri et ordinarii loci accesserit consensus; 4° electio a sacra Congregatione rituum fuerit examinata et approbata. Hoc decretum non servatur apud nos, sed patroni locorum ab ordinariis ex voto cleri et populi absque electione proprie dicta eis manifestato assignantur.

Episcopus potest etiam, ubi sufficientem adesse rationem judicat, patronum secundarium assignare loco qui nondum habuit, vel patronum aut titularem jam habitum pro alio mutare, quamvis id facile non debeat admittere.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE OBJECTO FESTORUM.

De potestate Ecclesiæ circa beatificationem et canonizationem sanctorum diximus in tractatu de Ecclesia;

Christum, beatissimam Virginem, sanctos eorumque reliquias ac imagines cultu religioso honorari posse ostendimus in tractatu de Incarnatione.

His positis, certum est Christum Dominum, beatam Virginem Mariam, sanctos solemni decreto canonizatos ac eorum reliquias authenticas sub variis titulis objecta festorum esse posse, ut praxis universalis Ecclesiæ testatur. Sed abs re non erit pauca dicere 1° de conditionibus beatificationis et canonizationis, 2° de cultu servis Dei et beatificatis exhibendo, 3° de requisitis ut reliquiæ publico cultu venerari possint, 4° de variis titulis sub quibus sancti honorari possunt.

§ I. — De conditionibus beatificationis et canonizationis.

1° In quadruplici gradu considerari potest sanctus, et appellatur primo *servus Dei*, deinde *venerabilis servus Dei*, postea *beatus*, et tandem *sanctus*. 1° *Servus Dei*. Quicumque sancte vivit, voce generica appellatur servus Dei; sed in stylo sacræ Cong. rit. ille vocatur servus Dei qui cum laude vitæ decessit et cujus beatificatio postulatur. 2° Si, post vitæ discussionem, fama sanctitatis agnoscatur, et commissio procedendi ad beatificationem signata fuerit, dicitur *venerabilis*. 3° Si per legitimam summi Pontificis concessionem cultus publicus ei decernatur in aliquo loco, v. g. in regno, in provincia, in diœcesi, vel in ordine religioso aut familia, etc. appellatur *beatus*. 4° Si expressum concilii generalis vel summi Pontificis interveniat judicium definiens eum esse *sanctum*, in cœlis gloria coronatum, in albo seu catalogo sanctorum inscribendum, et totius Ecclesiæ militantis venerationi proponendum, tunc proprie et stricte est canonizatus.

2° Duplex distinguitur beatificatio et canonizatio, formalis scilicet et æquipollens. *Formalis* ea est quæ a summo Pontifice, servata forma judiciali, cum omnibus consuetis processus circumstantiis, sententiæ cæremoniis et solemnitatibus pronuntiatur. *Æquipollens* vero ea est in qua summus Pontifex, post judicium ordinarii aut dele-

gati super fama virtutum et miraculorum ac cultu immemorabili alicujus servi Dei, permittit ut in uno vel in pluribus locis particularibus, aut in ordine religioso vel familia, cultu publico honoretur, vel jubet eum in universa Ecclesia cultu publico, per officii recitationem et missæ celebrationem, die determinato honorari. Sic multi coluntur sancti qui nullo infallibili judicio publicæ totius Ecclesiæ venerationi fuerunt propositi. Aliquando tamen beatificatio ad totam extenditur Ecclesiam, sed per modum simplicis facultatis, non vero per modum præcepti, ut canonizatio. Unde præcipua inter beatificationem et canonizationem differentia in eo præcise consistit quod una per indulgentiam et sine judicio finali feratur, et altera per definitivam sententiam ad omnes ecclesias directam pronuntietur. Bened. XIV, de Beatif. et Canoniz. l. 1, cap. 39, n. 14.

3° Per multa Ecclesiæ sæcula episcopi, jure suo utentes, in suis diœcesibus cultum publicum decreverunt et decernere potuerunt, tum erga martyres vindicatos, tum erga confessores approbatos : illa episcopalis sententia a quibusdam dicta est canonizatio, sed ab aliis melius appellatur beatificatio, cum episcopus nihil præcipere possit ultra suæ diœcesis limites. Acta martyrum, nomina eorum ac etiam confessorum ad alias sæpe mittebantur ecclesias, in sacris diptichis inscribebantur, et sic eorumdem cultus extendebatur. Frequenter consensus summi Pontificis, cujus examini acta sanctorum ab episcopis subjiciebantur, accedebat, ut Bened. XIV multis exemplis probat, l. 1, cap. 7 et seq. et tunc cultus particularis fiebat universalis; sicque non amplius simplex beatificatio, sed canonizatio æquipollens existebat. Ita canonizati fuerunt omnes Apostoli, multi martyres, ut SS. Stephanus, Laurentius, Xystus, Vincentius, Fabianus et Sebastianus, Joannes et Paulus, Gervasius et Protasius, plures confessores, v. g. SS. Sylvester, Antonius, Paulus eremita, Martinus, Nicolaüs, Gregorius Magnus, Augustinus, Ambrosius, Hieronymus, Gregorius Nazianzenus, Chrysostomus, Maria Magdalena, Martha, etc.

4° A tempore Alexandri III, die 3 augusti 1181 defuncti, prohibitum est episcopis habere quemcumque pro sancto, etamsi per eum miracula plurima fierent, absque auctoritate Romanæ Ecclesiæ, eumque publice venerari; Decretal. l. 3, tit. 45, cap. 1. Bellarminus, Van-Espen, *Mabillon, Achery* et alii plures censent hac decretali jus novum fuisse constitutum; alii vero plures, apud Bened. XIV, l. 1, cap. 10, n. 5, citati, contendunt jus novum ea lege non fuisse introductum, sed reservationem summo Pontifici factam esse multo antiquiorem, siquidem Pontifex prohibitionem non exprimit, eam vero existentem supponit. Quidquid sit de illa controversia, certum est, fatente Bened. XIV, jurisdictionem episcoporum jure proprio beatificandi sine subjectione summi Pontificis auctoritati, usque ad tempora Alexandri III perstitisse, et ab eo tempore hoc ipsis interdictum fuisse, solique Pontifici Romano ita reservatum, ut, sede Apostolica vacante, nec sacrum collegium nec concilium generale aliquem beatificare et canonizare valeat.

5° *Notandum,* nomina martyris et confessoris olim promiscue sumpta fuisse, ita ut martyres dicerentur confessores. Verum mos invaluit ut inter hos et illos distinctio admittatur. Ii dicuntur martyres qui ob Dei honorem, vel violentam subierunt mortem, vel cruciatus lethales voluntarie perpessi sunt, vel a persecutoribus fidei varie vexati, in carcerem, in exilium missi, ærumnis confecti, usque in finem perseverantes, propter fidei aut aliarum virtutum supernaturalium confessionem, naturalem subierunt mortem; qui vero post laudabilem vitam sancte obierunt morte naturali, et in Albo sanctorum inscripti sunt, vocantur confessores, quatenus per virtutum exercitium fidem confessi sunt.

6° Urbanus VIII stricte prohibuit variis decretis, notanter diebus 13 mart. et 2 octobr. 1625, et brevi diei 5 julii 1634, ne daretur initium causæ beatificationis cujuscumque servi Dei, nisi constaret nullum ipsi exhibitum esse cultum publicum, per imaginum depictionem cum aureolis et radiis gloriæ, per earum expositionem in

ecclesiis vel oratoriis publicis aut privatis aliisve locis, per libros in ejus honorem confectos, etc. nisi summus Pontifex aliquem casum speciali concessione exceperit ob cultum immemorabilem vel aliam causam. Idem Pontifex expresse vetuit ne deinceps Cong. rit. in causis servorum Dei procederet ad effectum beatificationis aut canonizationis aut declarationis martyrii, nisi quinquaginta annis ab illorum obitu elapsis. Aliquando tamen sua Sanctitas permittit ut, non habita ratione quinquaginta annorum, ad informationem procedatur, ne tanta dilatione meliores pereant probationes : processus autem perfecti sacræ rituum Cong. traduntur, eorum validitas tantum discutitur, postea per secretarium sigillo clauduntur, non aperiendi donec veniat plenitudo temporis quinquaginta annorum. Ferraris, v° *Veneratio,* n. 31.

7° Causa primo incipienda est ab ordinario loci in quo est corpus beatificandi vel canonizandi, vel in quo patrata dicuntur miracula ei attributa, vel ubi resident testes audiendi : nomine ordinarii intelliguntur episcopus institutus, licet non consecratus ; vicarius generalis capitularis, sede vacante ; vicarius Apostolicus ad gubernandam diœcesim a sede Apostolica missus, et ii qui jurisdictionem quasi episcopalem habent ; non autem vicarius generalis episcopi, nuntius Apostolicus, religiosi etiam superiores et abbates respectu servorum Dei suorum ordinum, ut ostendit Bened. XIV. l. 2, cap. 2, n. 9 et seq.

8° Ordinarii est construere propria auctoritate processum de fama sanctitatis, virtutum, miraculorum aut prophetiarum alicujus servi Dei, cujus beatificatio desideratur, eumque ad sacram rituum Cong. mittere ; alter processus super non cultu vel casu excepto, juxta decretorum et brevis Urbani VIII prohibitionem, omnino necessarius est antequam causa suscipiatur : instrui potest ab ordinario, qui si illum omiserit, et sedes Apostolica commissionem ad illum faciendum alteri dederit, a jure suo penitus excidit. Forma hujusmodi processus instruendi a Bened. XIV. l. 2, cap. 43, traditur.

9° Deinde instruendus est processus Apostolicus, ad quem delegatur cardinalis vicarius, si in urbe Roma sit faciendus; si extra urbem, tres deputantur episcopi, inter quos est is in cujus diœcesi procedendum est. Interrogantur testes, examinantur facta, omnia stricte ponderantur, ne quilibet irrepat error, et accurate scribuntur. Scripta originalia remanere debent in archivis episcopi diœcesani vel apud cardinalem urbis vicarium; omnium fit transcriptum exactissimum quod, innumeris characteribus authenticitatis munitum, ad sacrorum rituum Congregationem mittitur; in ea legitur, examinatur; suffragia cardinalium et consultorum colliguntur, et decretum beatificationis instruitur. Summus Pontifex declarat suam esse voluntatem ad beatificationem procedendi, indicat preces fundendas ad opem divinam in re tanti momenti implorandam, et assignat diem quo de beatificatione sit pronuntiaturus, decretum Congregationis approbando. Publicatio hujus decreti olim fiebat sine ulla solemnitate, saltem in basilica Vaticana; at Alexander VII, advertens beatificationem esse canonizationem inchoatam, judicavit incongruum esse eam in ea non fieri basilica in qua facienda esset canonizatio, ac statuit ut deinceps omnia beatificationum decreta sub quibusdam precibus et cæremoniis in basilica Vaticana promulgarentur. Eo more promulgata est prima vice S. Francisci Salesii beatificatio, die 8 januarii 1662.

10° Nunc, ut ad solemnem servi Dei, sive confessoris, sive martyris, beatificationem deveniatur, necesse est ut, præter vitæ sanctitatem aut martyrium certe pro Christo perpessum, duo saltem bene probentur miracula; et etiam quatuor, ex decreto Bened. XIV, diei 23 aprilis 1741, requiruntur, si per viam non cultus existentis procedatur.

11° Ad obtinendam canonizationem, prout fit hodie, novus instruendus est processus in quo duo saltem miracula intercessione beati, post ipsius beatificationem, patrata optime comprobentur. Nullum igitur determinatur tempus necessarium inter beatificationem et cano-

nizationem. Exspectandum est donec Deus sanctitatem servi sui per nova miracula iterum manifestaverit, et tunc postulatores causæ preces porrigere possunt sacrorum rituum Congregationi pro *signatura commissionis reassumptionis* et expeditione *litterarum remissorialium,* ut super novis prædictis miraculis Apostolica auctoritate construantur processus. Instructis processibus summa cum vigilantia, et ad urbem missis, eorum fit traditio, apertio et interpretatio juxta regulas statutas, ut omnis error ex fraude vel ex inadvertentia proveniens sit impossibilis. Judicio super validitate actuum completo, miracula in eis relata in triplici congregatione examinantur, in antepræparatoria, in præparatoria et in generali coram summo Pontifice habita, in qua discutitur dubium *an, stante approbatione miraculorum, tuto deveniri possit ad canonizationem ;* colliguntur suffragia cardinalium et consultorum, auditur plena et distincta relatio de omnibus quæ ante et post beatificationem contigerunt, et summus Pontifex, declarationem suam differens, præscribit preces ut divinum imploretur adjutorium. Postea emittit decretum quo pronuntiat tuto procedi posse ad canonizationem.

12° Edito decreto de tuto ad canonizationem progressu, summus Pontifex exspectare solet ut novæ populorum, principum ac regum petitiones ad se dirigantur, et tunc primum indicat consistorium secretum, cui soli interveniunt cardinales; quæritur an deveniendum sit ad solemnem canonizationem, necne ; singuli cardinales sententias suas aperiunt per verbum *placet* aut *non placet.* Si sententia sit quod ad canonizationem tuto procedi possit, solemne indicatur consistorium ad quod advocantur omnes cardinales, antiquiores episcoporum assistentium et non assistentium, protonotariorum, auditorum Romæ, clericorum cameræ Apostolicæ, votantium signaturæ justitiæ, abbreviatorum, advocatorum consistorialium, etc. In eo omnibus patet aditus : audiuntur orationes advocati consistorialis et promotoris fidei ; prior loquitur pro canonizatione, et posterior contra. Deinde emittitur a præsule qui est a secretis brevium, ad princi-

pes, summi Pontificis responsio, qua declaratur suam Sanctitatem omnes hortari ut jejuniis ac precibus divinum implorent auxilium in re tanti momenti; et insuper ipsam velle in proximo consistorio audire sententiam omnium cardinalium et episcoporum.

Tertium postea indicatur consistorium ad quod vocantur omnes cardinales omnesque episcopi Romæ tunc degentes, et in ipsa convocatione monentur super canonizationem talis beati sententiam ferendam esse scriptam ac subscriptam : compendium vitæ et miraculorum canonizandi et totius causæ unicuique datur, ut omnes tempus habeant serius cogitandi quo sensu suffragari debeant. Summus Pontifex primum cardinales et episcopos alloquitur; sententias eorum exquirit, et, suffragiis datis, eosdem iterum alloquitur, se eorum aliorumque precibus commendat et indicat quo die ad solemnem canonizationem procedere velit. Die indicato maxima celebratur solemnitas in basilica Vaticana; recitantur litaniæ, cantatur *Veni Creator.* Advocatus consistorialis ter publice petit ut summus Pontifex judicet ac definiat talem beatum vel tales beatos (nam plures simul canonizari possunt) catalogo sanctorum adscribendum esse. Summus Pontifex fert sententiam; canitur hymnus *Te Deum laudamus*, postea missa solemnis; deinde Pontifex maximus, facta commemoratione beati canonizati, dat absolutionem et benedicit populo.

13° Multæ communiter faciendæ sunt expensæ ut ad canonizationem perveniatur, nempe ad informationes obtinendas, processus instruendos, testes advocandos vel mittendos, ad sumptus pro itineribus faciendis solvendos, ad mercedem postulatoris, procuratoris, advocati, medici, scripturarum excusoris, promotoris fidei; pro solutione sacrario basilicæ S. Petri facienda; pro strenis quæ nonnullis officialibus curiæ Romanæ solvuntur; pro magnifico basilicæ Vaticanæ apparatu; pro vestibus pontificalibus pretiosis summo Pontifici offerendis, ut mos est, etc.

§ II. — De cultu servis Dei et beatificatis exhibendo.

1° *Notandum*, triplicem distingui cultum, privatum scilicet, publicum et solemnem. Cultus privatus ille est qui fit a persona privata, loco et modo privato; publicus, qui fit coram aliis et in loco publico, sed a persona privata ob causam particularem ; et solemnis, qui ab Ecclesia fuit institutus, habet quasdam cæremonias ab ipsa determinatas , et fit in Dei vel sanctorum honorem publice vel privatim. Communius auctores hunc cultum ab Ecclesia sic determinatum vocant publicum ; alium vero , quoquo modo fiat, appellant privatum. Eo sensu utrumque hic sumpturi sumus.

2° Bened. XIV, cum innumeris doctoribus, tenet, l. 2, cap. 7, n. 4, et seq. licitum esse cultum privatum exhibere servis Dei etiam adhuc viventibus, v. g. eos invisere, ante eos procidere, pedes eorum deosculari, benedictionem ab eis petere, precibus eorum se commendare, etc. *A fortiori* eos post obitum privato cultu honorare licet, quando creduntur regnare in cœlis, et pie æstimari potest eosdem pro nobis intercessores esse apud Deum, sive hoc privatim fiat, sive coram aliis, etiam in loco publico, et per actus externos ad cultum publicum pertinentes, sed absque intentione cultum ab Ecclesia determinatum exhibendi. Sic, ex Bened. XIV, l. 2 , cap. 12, n. 9, ad cultum privatum pertinere censentur extraordinarius populorum concursus in funere servi Dei cum opinione sanctitatis defuncti, cadaveris delatio super humeros magnatum, accessus ad deosculandos manus et pedes, vestimentorum direptio, picturæ præclara illius gesta repræsentantes parietibus affixæ, candelæ coram illis ardentes, orationes funebres, visitatio tumuli, oratio defuncti ut pro nobis ante Deum intercedat, etc.

3° Prohibetur vero omnis cultus publicus, id est, nomine Ecclesiæ exhibitus, vel tanquam ab Ecclesia institutus, sive publice, sive privatim fiat, sive in ecclesia, sive

in sacello domestico aliove loco privato : ad hanc cultus speciem, erga servos Dei prohibitam, revocantur altarium in eorum honorem erectio, illorum commemoratio in divinis officiis, officium sive proprium sive de communi, missæ celebratio, illorum invocatio in litaniis ab Ecclesia approbatis vel consuetis, cellarum, habitaculorum vel ædium, in quibus nati sunt, conversio in ædiculas sacras vel ecclesias, picturæ cum aureola gloriæ et radiis luminis, etc.

4° Urbanus VIII, multis abusibus occurrere volens, statuit, decretis diei 13 martii 1625 et diei 2 octobris ejusdem anni, ac constitutione *Cœlestis Jerusalem*, diei 5 julii 1634, ne deinceps quorumvis hominum cum sanctitatis aut martyrii fama defunctorum tabellæ, imagines, lampades, luminaria, figuræ ex cera, argento, ære vel ex alia quacumque materia, aliave signa sanctitatem, miracula aut prophetias eorum attestantia, exponerentur in ecclesiis vel oratoriis publicis aut privatis ante recognitionem ordinarii a sede Apostolica probatam. Permisit tamen ecclesiasticis viris tabellas, imagines aliaque fidem facientia quamdam gratiam ope alicujus servi Dei obtentam fuisse sibi oblata suscipere, cum eorum qui facti exstitissent conscii attestationibus, modo ea ad ordinarios statim deferrent, approbationes illorum obtinerent, atque hæc sanctitatis indicia, cum ordinariorum approbationibus, in loco secreto ab ecclesia distincto collocarent ac custodirent, « ut si quando Dominus talium virorum » merita beatificationis seu canonizationis honore in ter- » ris decorare voluisset, exstarent hujusmodi sanctitatis » qualescumque probationes Apostolicæ sedis judicio » examinandæ. » Sunt ipsamet dicti Pontificis verba.

5° Decretum beatificationis alicujus hominis cum fama sanctitatis aut martyrii defuncti permittit ut cultus publicus ei exhibeatur, sed intra limites determinatas, sive quoad actus permissos, sive quoad loca, sive quoad personas, v. g. in tali ordine religioso. Limites ita decreto beatificationis assignatas prætergredi non licet nequidem ex auctoritate episcopi, ut manifestum est.

6° Consuetudo immemorialis quosdam venerandi sanctos in particularibus ecclesiis vel regionibus, beatificationi æquivalet, et cultus illis exhiberi solitus nulla lege est prohibitus : in decretis et constitutionibus quibus beatificatio et canonizatio sanctorum sedi Apostolicæ reservatæ sunt, semper fuit exceptus ; sed ad alias ecclesias vel regiones extendi non posset inconsulta sacrorum rituum Cong. et absque summi Pontificis concessione.

7° E contra, sancti aliquo ex modis ab Ecclesia approbatis vere canonizati ubique cultu publico honorari possunt. Officium tamen et missam non habent, nisi ex speciali Romani pontificis decreto, a bulla canonizationis distincto. Bened. XIV, de Canoniz. l. 1, cap. 38, n. 3 et 4. Ii soli jure proprio in martyrologio Romano inscribi possunt, qui ab ultima editione fuerunt canonizati, vel reperti sunt ut vere canonizati, et hucusque prætermissi, in novis editionibus inscribendi sunt. Beatificati vero, sive beatificatione formali, sive beatificatione æquipollenti, in eo describi nequeunt, nisi ex speciali sacræ Cong. rituum concessione, ut docet Bened. XIV, l. 4, 2 part. cap. 18, n. 12 et seq.

Ubi tamen publica fit Martyrologii lectio, nomina beatorum, in locis in quibus cultus eorum ex consuetudine immemorabili vel ex decreto est licitus, legi possunt cum laude, et idcirco in ecclesiis et communitatibus hujusmodi locorum fit supplementum ad Martyrologium Romanum.

§ III. — De conditionibus requisitis ut reliquiæ sanctorum cultu publico venerari possint.

1° Per reliquias sanctorum et beatorum intelliguntur eorum corpora et corporis partes etiam minimæ, nempe caput, manus, digiti, dentes, ossa, capilli, cineres, pulveres, eorum vestes, panni, vela quibus in vita usi sunt, vel quibus eorum corpora vel corporis partes post mortem fuerunt involuta ; instrumenta pœnarum et mortificationum quibus utebantur, et alia hujusmodi.

2° Probavimus in tractatu de Incarnatione, reliquias sanctorum cultu relativo duliæ honorari posse; illorum autem cultus potest esse privatus vel publicus, eodem modo ac cultus personarum ad quas referuntur. Unde reliquiæ servorum Dei solo cultu privato dignæ sunt; reliquiæ beatorum, cultu publico, sed limitato; et reliquiæ sanctorum canonizatorum, cultu publico illimitato.

3° Reliquiæ noviter inventæ aut productæ cultu publico venerari non possunt, nisi ad beatos aut sanctos canonizatos pertineant, et a Papa vel ab episcopo recognitæ et approbatæ fuerint; ut patet ex Decretal. l. 3, art. 45, cap. 2, et ex concil. Trid. sess. 25, de Invocatione... et reliquiis sanctorum, statuente « nulla admittenda esse » nova miracula, nec novas reliquias recipiendas, nisi re- » cognoscente et approbante episcopo, qui simul atque » de iis aliquid compertum habuerit, adhibitis in conci- » lium theologis et aliis piis viris, ea faciat quæ veritati » et pietati consentanea judicaverit. » Si ad servos Dei, neque canonizatos, neque beatificatos, pertinerent, a Papa vel a Congregatione indulgentiarum recognosci deberent ut eas cultu publico venerari liceret; sic docent Benedictus XIV, Ferraris aliique theologi, eo sensu caput Decretalium superius citatum interpretantes.

4° Quæ a Papa fuerunt approbatæ, non ideo publicæ venerationi exponi possunt etiam in ecclesiis regularium, nisi prius episcopo fuerint præsentatæ et ab illo recognitæ ut authenticæ. Ita fuit decisum a Cong. rituum diebus 26 junii 1627 et 19 oct. 1691, idque decreto concilii Trid. optime congruit. Episcopus autem, visis litteris et sigillis, eas esse authenticas testatur, ac venerationi fidelium in sua diœcesi vel in aliqua ecclesia exponendas permittit.

Partes ex hujusmodi reliquiis extrahere, in thecis collocare, sigillare potest, testari per scriptum eodem sigillo munitum eas de locis authenticis fuisse extractas et venerationi fidelium exponi permittere. Reliquiæ sigillis alicujus episcopi munitæ in aliena diœcesi cultu publico honorari non possunt, quin prius ab ordinario loci recognitæ fuerint. In recognoscendo hujusmodi re-

liquias, in eas extrahendo et in alias thecas transferendo, episcopi non tenentur theologos et alios pios viros concilio Trid. præscriptos sibi adjungere, sed tantum ubi agitur de novis reliquiis sanctorum canonizatorum vel beatificatorum, ut explicant communiter doctores; et si quoddam circa id emerserit grave dubium, nihil novum vel in Ecclesia inusitatum inconsulto summo Pontifice decernere possunt, ut in fine decreti concilii Trid. habetur.

5° Corpora et insignes reliquiæ sanctorum vel beatorum, post eorum beatificationem, aut servorum Dei nondum beatificatorum, quando in causis eorum beatificationis sedes Apostolica jam manum apposuit, de civitate in civitatem, nec de ecclesia in ecclesiam, nec de capsa in capsam transferri possunt inconsulta sede Apostolica vel sacrorum rituum Cong. sic expresse et fuse Bened. XIV, l. 4, 2 part. cap. 21. Hæc reservatio locum non habet in translatione servorum Dei in quorum causis sedes Apostolica manum nondum apposuit, id est, commissionem pro beatificatione procedendi nondum emisit; solius ordinarii loci licentia sufficit, ut idem tenet pontifex et alii cum illo. Insignes autem reliquiæ non censentur nisi partes corporis notabiles, ut caput, brachium, crus, vel pars in qua martyr passus est, si sit integra et non parva : cæteræ vero partes non reputantur insignes, ac proinde mutari aut transferri possent ex solius episcopi seu ordinarii auctoritate. Vide Ferraris, v° *Veneratio*, n. 73.

6° Reliquiæ sanctorum vendi, emi, pro re pretio æstimabili commutari, aut per furtivam subtractionem auferri nequeunt, etiam devotionis causa, nisi apud infideles existant, quia sunt res sacræ et ideo pretio æstimari non possent absque sacrilegio. *Ita omnes*. Si Barenses corpus S. Nicolai, Cenomanenses còrpus S. Scholasticæ per furtum abstulerint, aut peccaverunt, aut probabilius bona fide excusati fuerunt.

7° Bened. XIV longe disserit, l. 4, 2 part. cap. 27 et 28, de corporibus et reliquiis sanctorum Martyrum e cœme-

teriis vel catacumbis quæ sunt Romæ vel prope Romam extractis, sine indicatione nominis proprii, et quibus nomen appellativum imponitur, quod vulgo dicitur baptizare sanctum. Notat 1° multa in catacumbis et cœmeteriis Romanis sepulta fuisse martyrum corpora quæ omnia nondum fuerunt effossa ; 2° hæc loca sacra accurate custodiri et quibuslibet personis prohibitum esse sub pœna excommunicationis ipso facto incurrendæ, vel minimas reliquias ex illis extrahere aut extrahentibus auxilium præbere; 3° sacras reliquias extrahi non posse, nisi adsit sacerdos a cardinali vicario urbis delegatus, qui diligenter inquirere et recognoscere debet signa quibus juxta S. Congreg. indulg. decreta, certissime constabit eas ad martyrem pertinuisse, v. g. inscriptiones, supplicii instrumenta, symbolum significans *pro Christo*, palmas incisas, phialas seu vascula sanguinis in tumulis deposita, etc. 4° eas in capsis statim reponi, sigillari, nec venerationi exponi nisi prius cardinalis vicarius vel alii quibus hæc cura demandata est, easdem examinaverint, et a summo Pontifice vel a sacra Cong. indulg. et reliquiarum fuerint recognitæ et approbatæ ; 5° statutum esse ut conficiatur liber in quo describantur, tum corpora e cœmeteriis recenter extracta, tum nomina personarum et ecclesiarum quibus conceduntur; 6° usum a primis sæculis invaluisse ut sanctis ignotis nomen sub quo designari possent imponeretur, ut patet exemplo athletæ qui S. Felici in ipso martyrio se adjunxit et vocatus est Adauctus, exemplo quatuor fratrum quorum nomina ignorabantur, et dicti sunt quatuor Coronati : privilegium sanctum ignotum nunc nominandi, vulgo baptizandi, ad solum cardinalem vicarium pertinet; 7° morem semper usitatum nomina sanctis ignotis assignandi esse laudabilem, quia experientia constat fideles ferventiori affectu ad reliquias sanctorum nomen habentium quam nomine carentium ferri vel inclinari; 8° nomina imponenda debere esse appellativa et omnibus sanctis martyribus communia, ut sunt Felix, Fortunatus, Deodatus, Theophilus seu Dei amicus, Justus, Candidus, Fortis, Victor, Vincen-

tius, etc. non vero propria, v. g. Petri apostoli, Pauli, Laurentii martyris, Francisci Assisii, etc. quia tunc verum esset mendacium et populus deciperetur, dum in priori casu nulla est deceptio, modo a circumstantiis individuum designantibus abstrahatur.

8° Reliquias etiam sanctorum canonizatorum authenticas unusquisque apud se habere aut secum deferre potest, cum reverentia debita et devotionis causa : eas igitur mediate vel immediate tangere non est prohibitum, nisi ubi publicæ venerationi fidelium exponuntur vel in processionibus deferuntur : tunc ad solos clericos in sacris ordinibus constitutos eas tangere aut deferre pertinet.

9° Ex decisione S. Cong. rit. diei 22 jan. 701, quando reliquiæ exponuntur, præter lampadem, duo accendenda sunt luminaria, vel non exponantur. Non sunt incensandæ, nisi cum incensantur oblata, eadem Cong. die 20 aprilis 1602; in altari pro ejus consecratione locandæ debent esse sanctorum ab Ecclesia approbatorum, Cong. rit. die 13 septembris 1503 : non legitur autem eas pro altarium consecratione iisdem munitas esse oportere authenticitatis characteribus qui ad publicam expositionem requiruntur; sufficit ut episcopus judicet eas esse veras.

10° Non licet falsas reliquias ad venerationem exponere : esset peccatum superstitionis ; nec ossa sanctorum radere, ut rasura cum potu detur infirmis, ex decisione Cong. episc. et regul. diei 17 decembris 1691 ; nec reliquias, præsertim insignes ad ægrotos deferre, ex concil. Mediol. V; nec eas etiam authenticas exponere in altari in quo sanctissimum Sacramentum exponitur, ex instructione de mandato Clementis XI, die 20 januarii 1725 edita ; nec eas in tabernaculo ubi sanctissimum asservatur Sacramentum deponere et retinere, ex responsione Cong. rit. diei 22 februarii 1593.

§ IV. — De variis titulis sub quibus sancti et eorum reliquiæ honorari possunt.

1° Sancti in cœlo regnantes et ab Ecclesia honorati in varios dividuntur ordines seu classes : numerantur videlicet, in ritu Romano , Apostoli, martyres, doctores, confessores pontifices, confessores non pontifices, virgines et non virgines, quibus, in ritu Parisiensi, Cenomanensi et aliis adduntur presbyteri, abbates et monachi, justi et sanctæ mulieres.

Præter duodecim Apostolos a Christo electos, tres alii in Actibus Apostol. recensentur, nempe S. Mathias loco Judæ proditoris suffectus, B. Paulus et S. Barnabas instinctu Spiritus sancti ad apostolatum vocati. Hi omnes, Juda excepto, in universa Ecclesia sub ritu Apostolorum honorantur, quia electi et cooptati fuerunt ut Evangelium mundo universo annuntiarent. Nullus alius talem habuit missionem, nec sub eodem titulo absolute honorari potest. Attamen non repugnat aliquem cognominari apostolum talis gentis aut talis provinciæ quam ab infidelitate convertit ad Christum, et in ea regione honorari sub titulo apostoli , sive ex usu immemorabili, ut patet exemplo B. Martialis Lemovicensis, cui, post multas disputationes, titulus apostoli fuit adscriptus in undecimo sæculo ; vel ex summi Pontificis concessione, ut docet Bened. XIV, l. 4, 2 part. cap. 11, n. 3. Necessitas hujus concessionis de novi usus inductione intelligenda est ; nam ecclesiæ quæ, ex antiquo usu, aliquem venerantur ut proprium apostolum, hunc morem titulo possessionis retinere possunt. Ibid. n. 7. Extra ritum Ecclesiæ et officium celebrandum, v. g. in sermonibus, in martyrologio, in libris asceticis, ii promiscue nomine apostolorum decorantur, qui populos infideles vel hæreticos Christi doctrina, suis prædicationibus, imbuerunt.

Doctorum mentio habetur in Ep. B. Pauli ad Ephes. IV, 11 ; in Act. Apost. XIII, 1, et in libris SS. Patrum : ad constituendum autem Ecclesiæ doctorem tria requiruntur, scilicet eminens scientia , insignis vitæ sanctitas et

summi Pontificis aut concilii generalis declaratio. Bonifacius VIII, in Sexto, l. 3, tit. 22, cap. unico, quatuor numerat insignes Ecclesiæ doctores, nempe S. Gregorium Magnum, S. Aug. S. Ambrosium et S. Hieronymum; his additi sunt S. Thomas de Aquino a S. Pio V, et S. Bonaventura a Sixto V. Bened. XIV, l. 42, part. cap. 12, n. 9, tenet, 1° « individuam præcessisse concessionem tituli » doctoris concessioni officii et missæ sub eodem titulo » in universa Ecclesia quoad sanctos tantum Gregorium, » Ambrosium, Augustinum, Hieronymum, Thomam de » Aquino et Bonaventuram ; 2° alios in universa Eccle- » sia eumdem habere titulum, quamvis nulla præcesserit » formalis declaratio admissionis ipsorum inter Ecclesiæ » doctores, qui sunt sancti Joannes Chrysostomus, Gre- » gorius Nazianzenus, Anselmus, Isidorus, et Petrus » Chrysologus ; » 3° nonnullos alios in universa Ecclesia, nulla quoque prævia formali declaratione, quemdam obtinere cultum sub titulo doctoris, sed sine antiphona *O Doctor optime*, et tantum vel cum evangelio et oratione, uti est S. Hilarius, vel cum antiphona tantum, ut sunt SS. Athanasius et Basilius ; 4° aliquem ex prædictis et alios nonnullos integrum habere officium doctoris in particularibus ecclesiis, ut S. Hilarium in ecclesia Pictaviensi, Parisiensi, etc. Venerabilem Bedam apud Benedictinos et Cistercienses ; 5° Congreg. rit. titulum doctoris aliquando concessisse pro officiis recitandis in aliquibus diœcesibus in honorem aliquorum sanctorum, habita ratione eximiæ eorum scientiæ, insignis sanctitatis, et immemorabilis cultus in his locis sub titulo doctoris, cum tacita sedis Apostolicæ permissione. Ibidem ait dolendum sibi videri quod usque adhuc cogitatum non fuerit de sancto Bernardo, tot meritis eximio, cœlestique doctrina referto, sub titulo doctoris in universa Ecclesia colendo. Pius VIII, anno 1829, eum per speciale decretum, ad hanc elevavit dignitatem, ac constituit ut omnes per totam Ecclesiam illum sub titulo doctoris colerent. Leo XII idem fecerat anno præcedenti, nempe 1828, pro S. Petro Damiano.

Qui sint martyres, qui confessores, jam supra diximus. Disputatur an bonus Latro, cujus sanctitas non est dubia, sit martyr; sed pars negativa sola tenenda est, siquidem non passus est ob Christum, quem ante mortem feliciter confessus est.

Ecclesia solas feminas sanctas et immaculatas sub ritu et titulo virginum colit; non viros, etsi virginitatem etiam cum majori merito servaverint, quia hi sub pluribus aliis titulis honorari possunt : in Ecclesia vero triumphante communem fore mulieribus ac viris aureolam virginitatis docent auctores post S. Thomam, his Apocalypsis verbis innixi, cap. XIV, 4 : *Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati; virgines enim sunt. Hi sequuntur Agnum quocumque ierit.*

« Pro concessione officii et missæ sub ritu virginum » non interponit Ecclesia judicium definitivum quoad » qualitatem seu statum et classem personarum; sed sa- » tis ei est si apta adsint fundamenta quæ faveant virgi- » nitati. » Sunt verba Bened. XIV, l. 4, part. 2, cap. 12, n. 12. Unde sub titulo virginum coluntur etiam mulieres quæ matrimonio junctæ sunt, quando sufficientibus testimoniis asseritur eas in matrimonio virgines remansisse.

2° Memoria alicujus sancti aut ejus festum ordinarie anniversaria die obitus ejus celebratur, et hæc dies vocatur natalis, quia in illa sanctus pro vita gloriæ natus est. Fundamentum officium et missam pro universali Ecclesia concedendi suppeditant etiam inventiones arcarum reliquiarum, insignes eventus, apparitiones, specialia charismata sanctis a Deo concessa, peculiares circumstantiæ; apud Græcos eumdem titulum habet res memorabilis, ut concilii generalis celebratio.

Notandum autem, non esse locum concessioni officii et missæ pro universali Ecclesia in honorem sanctorum quorum nomina in Martyrologio Romano non sunt descripta. Bened. XIV, l. 4, 2 part. cap. 6, n. 14.

3° Fundamenta concessionis officii et missæ, pro ecclesiis particularibus, in honorem sanctorum beatorum aut canonizatorum, sunt reliquiarum illorum inventio vel

translatio etiam in aliam capellam intra eamdem ecclesiam, insignia beneficia eorum intercessione obtenta, etc.

4° Reliquia sanctorum, ad hoc ut officium celebrari possit, debet esse insignis, et ex sanctis approbatis ac in Martyrologio positis : tunc officium sub ritu duplicis minoris celebratur, et in missa dicitur *Credo*. Rituum Cong. die 8 aprilis 1628.

Hoc officium in ea sola ecclesia recitatur vel celebratur in qua est insignis reliquia, et non in aliis : si reliquia non sit insignis, consuetum recitatur officium sine ulla alteratione. Requiritur insuper ut identitas corporis vel reliquiæ sancti constet, ex decisione diei 2 decembris 1684.

ARTICULUS TERTIUS.

DE PRÆCIPUORUM ECCLESIÆ FESTORUM NUMERO ET INSTITUTIONE.

In tres classes naturaliter dividuntur festa ab Ecclesia instituta et celebrata ; alia quippe habent pro objecto Deum aut Christum; alia beatissimam virginem Mariam, et alia cæteros sanctos.

§ I. — De præcipuis festis in honorem Dei et Domini nostri Jesu Christi institutis.

1° *Dominica*, sabbato veteris Legis substituta, de qua sufficienter diximus agendo de tertio Decalogi præcepto.

2° *Adventus*. Annus ecclesiasticus a prima dominica Adventus incipit : Adventus vero, sic dictus quia præcedit adventum Domini nostri Jesu Christi in mundum, id est Nativitatem ejus, initium habet die dominica quæ festo S. Andreæ proxima est, ac proinde a die 27 novembris ad 3 decembris : quatuor semper complectitur dominicas. Bened. XIV, Inst. 11, n. 7, affirmat ejus institutionem ad sæculum sextum referendam esse et S. Gregorio Magno adscribendam. In Sacramentario S. Gregorii quatuor dominici dies Adventus nominantur,

quibus deinde in aliquibus locis quintus et sextus accesserunt, ut in ritu Mozarabico, in ritu Ambrosiano, et in pluribus religiosis ordinibus : tunc Adventus incipit dominica post festum S. Martini, et olim dicebatur Quadragesima S. Martini; per plura sæcula abstinentia a carnibus erat præscripta, et jejunium in usu generali erat usque ad duodecimum sæculum, modo ad devotionem, modo ex præcepto, sicque adhuc viget apud Græcos.

Nunc in tota Ecclesia Latina, exceptis quibusdam religiosis ordinibus, obligatio abstinentiæ et jejunii cessavit, etiam in Mediolanensi ecclesia, quæ tamen suum ritum incipiendi Adventum dominica post festum S. Martini retinuit. *Gloria in excelsis* et *Te Deum* supprimuntur in missa et officio de tempore, et adhibetur color violaceus.

3° *Nativitas Domini.* S. Aug. Epist. 55, de more hoc festum die determinato celebrandi ut recepto et antiquo loquitur. S. Chrysost sermone de Christi Nativ. 33, ait Romanos ex antiqua traditione hanc sanctam Nativitatem die 25 decembris celebrare, et illius notitiam ad Græcos transmisisse. Benedictus XIV ostendit hanc festivitatem ex antiquissima traditione in Occidentali ecclesia, die 25 decembris jam celebratam, in quarto sæculo transiisse ad Græcos, qui huc usque illius memoriam faciebant die Epiphaniæ. Romani facile potuerunt cognoscere, ex publicis commentariis, quibus recensio sub Augusto facta continebatur, quo præcise die natus esset Salvator mundi, ut optime notat S. Chrysost. Valde igitur credibile est esse diem 25 decembris.

Maxima hæc solemnitas incipit a Laudibus vigiliæ, quæ sunt de ritu duplici aut semiduplici; officium nocturnum cum solemnitate celebratur, et quilibet sacerdos habet facultatem tres dicendi missas, quod olim fieri solebat in magnis solemnitatibus, ut in tractatu de Eucharistia notavimus; at allegatio triplicis nativitatis Christi, in sinu Patris, in utero matris et in cordibus nostris, honorandæ motivum ternæ illius celebrationis fuisse nullo modo videtur.

4° *Circumcisio.* In codice sacramentorum Ecclesiæ Ro-

manæ a venerabili Thomasio cardinali edito, quem Bened. XIV S. Leoni Magno et prædecessoribus ejus tribuendum esse putat, in Kalendario Romano abhinc nongentis annis et amplius scripto, et in corpore juris canonici, nempe in Decreto, 3 part. dist. 3, can. 1, hoc festum appellatur octava Nativitatis Domini; sed, cum ex Evangelio constet eum die octavo fuisse circumcisum, erat simul festum Circumcisionis. Unde in Martyrologio Romano sic annuntiatur : *Circumcisio D. N. J. C. et octava Nativitatis ejusdem ;* in Decretal. l. 2, tit. 91, cap. 5, simpliciter dicitur Circumcisio. Bened. XIV æstimat et probat hoc festum ante finem quarti sæculi fuisse institutum. Et quoniam eodem die gentiles festum profanum et valde turpe jam et strenice dicabant, viri muliebribus et feminæ virilibus personis susceptis, comessationes et aleas agitabant, velut insani currebant; fideles ad ecclesias convocabantur, et jejunium cum oratione miscentes, ante nonam nihil comedebant.

5° *Epiphania*, græce Θεοφάνεια id est, Dei manifestatio. Tres manifestationes Christi in eo die simul honorantur, videlicet manifestatio Magis, et, in eorum personis, gentibus ; manifestatio Judæis, cum, eo suscipiente baptisma a Joanne, vox de cœlo dixit : *Hic est Filius meus dilectus, ipsum audite*; et manifestatio divinitatis ejus discipulis in Cana Galileæ, quando aquam mutavit in vinum. Certum est hanc festivitatem semper fuisse celebrem in utraque ecclesia, Orientali scilicet et Occidentali, ac ipsius institutionem ad Apostolos, juxta quosdam, et saltem tertium sæculum ascendere. In ea, post evangelium, solemniter annuntiatur populo quo die hoc anno celebrandum sit Pascha Domini.

Apud nos Baptisma Domini simul cum octava Epiphaniæ celebratur die 13 januarii.

6° *Festum sanctissimi Nominis Jesu.* Mos erat apud Judæos nomen imponendi puero in ipsamet circumcisionis solemnitate, octavo die, ut patet exemplo Joannis Baptistæ, de quo legitur, Luc. 1, 59 : *Et factum est in die octavo, venerunt circumcidere puerum, et vocabant eum nomine pa-*

tris sui Zachariam, etc. Et cap. II, 21, de Christo habetur : *Postquam consummati sunt dies octo ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Jesus.* Sanctissimum illud nomen ab Angelo prænuntiatum, qualitatem Salvatoris exprimit; omnibus est venerabile, et in illo omne genu flectitur, *cœlestium terrestrium et infernorum*, Philip. II, 10. S. Bernardinus Senensis, anno 1444 mortuus, zelo pro conversione peccatorum flagrans, et pœnitentiam in Italia prædicans, ut compunctionem cordium excitaret, instituit ut, sacra concione habita, oculis auditorum exponeretur tabella in qua radiatum nomen Jesu depictum erat. Quidam hujusmodi cultui restiterunt, alii illud approbaverunt. Postea sedes Apostolica illum approbavit cum officio pro tota S. Francisci familia, ad quam S. Bernardinus Senensis pertinebat, et anno 1721, die 29 nov. pro universali Ecclesia, et statuit hoc festum dominica secunda post Epiphaniam celebrandum fore : huc usque in ecclesia Cenomanensi omittitur.

7° *Quadragesima*, quæ est traditionis Apostolorum, et tanquam præparatio ad magnum Paschatis festum fuit instituta. De illa fusius agemus ubi de jejunio. Tres eam præcedunt dominicæ, Septuagesima, Sexagesima et Quinquagesima, in quibus Ecclesia fideles ad pœnitentiam præparare intendit, bacchanalibus tunc grassantibus opponens signa tristitiæ in suis vestibus et ornamentis, in cantibus et cæremoniis, et in officiis suis ad memoriam revocans quæ Deus contra Adamum peccatorem, contra terræ incolas tempore Noe et contra Sodomitas gessit.

8° *Dominica Palmarum.* Constat, ex S. Joanne, XII, 1, Jesum venisse Bethaniam *ante sex dies Paschæ*, id est, die sabbati in quo ramos cædere non licebat; in crastino die, dominicæ nostræ respondenti, venit Hierosolymam, et turba multa *acceperunt ramos palmarum et processerunt obviam ei, et clamabant : Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel.*

In memoriam triumphalis hujus Christi ingressus in Jerusalem solemnis instituta est processio quæ in usu est saltem a quinto sæculo in ecclesia Orientali, et ab octavo

in Occidentali, juxta *Grancolas :* in ea deferuntur palmæ quas celebrans benedicit et distribuit clericis, nobilibus et magistratibus, qui a digniore ad ultimum successive veniunt, duo genua coram celebranti flectunt, palmas ab eo accipiunt, manum ejus et ipsam palmam in una parte deosculantes. Mulieres, si veniant, palmam tantum deosculantur. Hic ritus Romanus Cenomani non servatur, sed palmæ a celebrante vel ab episcopo, si sit præsens, benedicuntur, et postea clericis ac quibusdam tantum laicis in choro assistentibus per nonnullos clericos distribuuntur. Cæteri fideles eas tenent manibus benedicendas.

Hymnus *Gloria, laus et honor,* etc. qui in dicta processione canitur, est initium carminum a Theodulpho, Aurelianensi episcopo, in nono sæculo compositorum, ut a pueris in die Palmarum canerentur. Reperiuntur inter multa ejusdem auctoris carmina, lib. 2, § 3, in Bibliotheca Patrum, t. 14, p. 37. Fertur Theodulphum ab imperatore Ludovico Pio Andegavis in carcere detentum, hunc hymnum a se compositum cecinisse dum imperator in die Palmarum processioni assistens, prope carcerem transiret, et idcirco veniam ab illo obtinuisse. Vide Bened. XIV, de Dominica Palmarum, n. 18.

A dominica Palmarum ad dominicam in Albis quodlibet officium occurrens post quindenam paschalem, transfertur in diem festo duplici aut semiduplici non impeditum : si esset festum in populo, juxta ritum Romanum, solum transferretur officium, remanente obligatione abstinendi ab operibus servilibus, et missam audiendi, excepto Parasceve in quo non est obligatio audiendi missam quæ celebrari non potest, nec assistendi officio hac die celebrato, quia non est proprie missa, nec per se de præcepto; in eo casu indulgentia in feriam secundam post dominicam in Albis transfertur cum officio et feriatione, quia hæc feria tali anno censetur dies propria festi et habet privilegium quodvis officium translatum et omnia officia in dictam feriam occurrentia removendi, modo non sint altioris gradus. In cæteris diebus in quibus remanet

obligatio feriandi, indulgentia cum solo officio non transfertur, ut S. Cong. rit. declaravit 2 julii 1614 et tenent omnes auctores.

9° *Officium tenebrarum.* Hoc officium recitatur vel cantatur quando sol tres partes diurni cursus absolvit, et non ante : dicitur *tenebræ,* quia olim in medio tenebrarum noctis habebatur, vel quia nunc sub vespera absolvitur. Incipit absolute, sine *Domine labia mea aperies, Deus in adjutorium, Gloria Patri, Invitatorio,* etc. et hæc forma, quæ ex antiquo more officium nocturnum recitandi fuit conservata, ad plangendam Christi passionem et mortem maxime convenit. Quindecim in triangulari candelabro ponuntur cerei flavi coloris, quorum unus post finem cujuslibet psalmi exstinguitur, ad significandum discipulos Christi unum post alium magistrum suum dereliquisse. Ultimus ad canticum *Benedictus* post altare defertur, absconditur, et, finito officio, exstinguitur. Completa oratione *Respice, quæsumus,* fit fragor et strepitus aliquantulum, et populus discedit. Superior manu percutit librum aut scabellum, et omnes clerici idem faciunt ; non vero laici. Hic fragor spiritualiter significat commotionem naturæ in morte Christi. Apud nos solus superior vel chori præses fragorem facit.

10° *Feria quinta in cœna Domini.* Hæc feria omni tempore fuit celebris ; in ea enim 1° pœnitentes publici olim ante missam solemniter reconciliabantur ab episcopo ; 2° imperatores Christiani, exemplo Ecclesiæ ducti, indulgentiam concedentes captivis, eos solvebant a vinculis ; 3° celebratur institutio sanctissimæ Eucharistiæ : in pluribus ecclesiis unus celebrat et omnes sacerdotes sacram synaxim de manu ejus suscipiunt; in aliis, ut apud nos, singuli celebrant; 4° fit solemnis consecratio S. chrismatis, olei catechumenorum et olei infirmorum ; 5° sanctissimum Sacramentum processionaliter defertur ad locum ubi usque ad posteram diem asservatur ; 6° lavantur in cathedralibus et in aliis quibusdam ecclesiis pedes duodecim pauperum (in Ecclesia Romana tredecim, quod sat difficile explicat Bened. XIV), ad exemplum Christi qui

humilitatis causa lavit pedes discipulorum eisque mandavit ut idem facerent; 7° denudantur altaria, ad significandum Christum per lapidem altaris repræsentatum, in cruce fuisse nudum; 8° sonus campanarum, dicto hymno *Gloria in excelsis*, suspenditur usque ad initium ejusdem hymni in sabbato sancto, et interea fit strepitus per aliquod ligneum instrumentum, ut mos fuit faciendi in primis Ecclesiæ sæculis. Silentium campanarum mystice exprimit silentium Apostolorum, qui, relicto Christo, abierunt.

11° *Feria sexta in Parasceve.* Parasceve apud Hebræos idem sonat ac præparatio, et sic vocabatur dies immediate præcedens sabbatum, quia in illa parandi erant cibi in sabbato sumendi. Cum in ea die Christus passus, crucifixus et mortuus fuerit, viri Apostolici eamdem passionum et mortis Christi memoriæ specialiter consecrarunt, retento nomine eo tempore et in Evangeliis usitato.

In hac die qua recolitur Christus ut mortuus, 1° non celebratur missa proprie dicta, sed tantum missa præsanctificatorum; 2° cantatur vel recitatur Passio Domini nostri Jesu Christi, secundum Joannem; 3° pro diversis ordinibus Ecclesiæ, et etiam pro iis qui non sunt de Ecclesia, ut sunt schismatici, hæretici, Judæi, pagani, specialiter oratur, ad expressius significandum Christum pro omnibus mortuum esse : ante orationem pro Judæis omittitur *Oremus* et *Flectamus genua*, quia, ait Alcuinus, auctor noni sæculi, Judæi flexis genibus illuserunt Christo; 4° solemnis adoratio crucis sequenti modo : crux, cum imagine Christi in ea affixi, super pulvinum violacei coloris in ritu Romano, coloris rubri in ritu nostro, deponitur; celebrans, depositis calceamentis, manibus junctis et demissis oculis, in certa a cruce distantia se constituit, duobus genibus flexis et inclinato capite, crucem adorat, mente vel ore secreto dicens : *Adoramus te, Christe, et benedicimus tibi, quia per sanctam crucem tuam redemisti mundum;* surgit, incedit et in medio loco, inter primam adorationem et crucem, idem facit; deinde tertio ante ipsam crucem quam postea deosculatur, non in faciem Christi, nec in manus, nec in latus,

sed, ex reverentia, in solos pedes. Accedunt deinde diaconus et subdiaconus, et sic ordinate, ut dum celebrans secundam facit adorationem, diaconus faciat primam, et dum facit tertiam, diaconus faciat secundam et subdiaconus primam. Postea veniunt clerici, incipiendo a dignioribus, et laici idem facientes : si præsens esset episcopus, primus post celebrantem accederet. Ubi major est numerus fidelium ut omnes tres faciant adorationes sicut clerici, digniores tantum et in choro assistentes hunc sequuntur modum; cæteris præbetur crux quam successive deosculantur genuflexi. In ritu nostro non deponuntur calceamenta.

Plures parochi arbitrati sunt se hac die reliquias veræ Crucis loco crucis ordinariæ fidelibus præbere posse adorandas. Errabant, nam ubique in liturgia fit adoratio crucifixi, id est imaginis Christi cruci affixi.

12° *Sabbatum sanctum*. Sabbatum Judaicum in festa Paschalia incidens magnum valde dicebatur; hoc sabbatum semper fuit celebre apud Christianos tanquam præparatio ad maximam festivitatem Paschæ, et dictum est sanctum. In eo die 1° catechumeni olim baptizabantur; 2° non dicebatur missa, nequidem præsanctificatorum : officium incipiebat ad vesperam, protrahebatur in noctem dominicæ, ita ut missa versus diem nascentem celebraretur. Paulatim tempus hujus officii fuit anticipatum, donec sabbato mane cum missa fuerit celebratum; et ideo adhuc dicitur in præconio *O beata nox*, in præfatione *in hac potissimum nocte*, in canone *noctem sacratissimam*. 3° Novus benedicitur ignis qui ope instrumenti e silice eruitur : die præcedenti cuncta fuerunt exstincta luminaria ecclesiæ, in signum mortis Christi luminis mundi; e lapide, qui est figura Christi, novus educitur, profertur et benedicitur ignis, ex quo accendendus est cereus paschalis, ad significandum Christum esse resurrecturum et habere in se principium luminis et vitæ. 4° Benedicitur solemniter cereus paschalis, qui totus debet esse ex cera, pondere cereis communibus major, et sat altus ut in cunctis officiis publicis usque ad Ascensionem accendi

possit. In basilica Lateranensi octoginta est librarum; quidam volunt eum esse debere saltem decem vel octo librarum : id quidem optimum est, sed tantum in plerisque ecclesiis minoris est ponderis, ex usu recepto. Repræsentat Christum ex mortuis suscitatum, lumen mundi, et idcirco quinque grana incensi in eo figuntur ad significandas quinque illius plagas. Diaconus magnificum cantat præconium, quod quidam S. Aug. alii S. Leoni tribuerunt, sed cujus auctor remansit ignotus; cum autem diaconus non sit alicujus benedictionis ecclesiasticæ minister, dicendum est cereum paschalem quem laudat et exaltat, ab illo præcise non benedici, et benedictionem ipsi communicari per accensionem luminis et insertionem granorum incensi a sacerdote celebrante benedictorum. 5° Fit benedictio solemnis aquæ Baptismatis, et si sint catechumeni baptizandi, statim baptizantur : cantantur litaniæ, quas celebrans et ministri, juxta rubricam, prostrati, recitare non tenentur.

13° *Pascha seu Resurrectio Christi.* Hoc maximum festum appellatur in Martyrologio *solemnitas solemnitatum* : est institutionis Apostolicæ et præ cæteris Ecclesiæ solemnitatibus gaudium et lætitiam excitat, fidem corroborat et æternæ jubilationis pignus ineffabile nobis præstat; quia si Christus, factus nobis similis, a mortuis suscitatus, in gloriam intraverit, et nos debemus in fine sæculorum resurgere et cum illo in æterna gloria regnare.

In hujus diei officio, quod antiquam redolet simplicitatem, omissione hymni, capitulorum et responsoriorum brevium, continuo resonat lætissimum verbum *Alleluia*, quod per vicos Jerusalem cœlestis æternaliter cantabitur, Tob. XIII, 22, et in fine cujuslibet horæ ponitur hæc festivissima antiphona : *Hæc dies quam fecit Dominus, exsultemus et lætemur in ea.* Tres tantum dicuntur lectiones per octavam, in ritu Romano, et per totum tempus paschale, in Parisiensi, Cenomanensi atque aliis ritibus. In vesperis fit apud nos processio ad fontes, in qua cantantur psalmi *De profundis* et *In exitu*, ad significandum recenter baptizatos transiisse quasi per mare Rubrum et de Ægypto

seu de captivitate dæmonis exiisse : in ritu Romano hæc cæremonia olim usitata omittitur, et Vesperæ in choro absolvuntur more solito.

Dominica sequens vocatur *in albis*, seu potius post albas, quia vestes albæ, quibus neobaptizati sabbato Sancto induebantur, sabbato sequenti deponebantur.

Tempus paschale est octava hebdomadarum et terminatur vigilia sanctissimæ Trinitatis.

14° *Ascensio Domini.* Quadragesimo die a Resurrectione hoc celebratur festum, quod ideo in Constitutionibus Apostolicis, l. 8, cap. 3, dicitur dies Assumptionis Domini, et a S. Aug. Serm. 271, *dies quadragesimus Ascensionis Domini* nominatur. Idem S. Doctor dicit, Epist. 54 : « Illa autem quæ non scripta sed tradita custodimus, quæ » quidem toto terrarum orbe servantur, datur intelligi » vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis conciliis, quorum » est in Ecclesia saluberrima auctoritas, commendata at» que statuta retineri, sicuti quod Domini passio et re» surrectio, et ascensio in cœlum, et adventus de cœlo » Spiritus sancti anniversaria solemnitate celebrantur, et » si quid aliud tale occurrit, quod servatur ab universa, » quacumque se diffundit, Ecclesia. » Magnæ ergo illæ festivitates ab universa servabantur Ecclesia tempore S. Aug. sicut tempore nostro, et velut ex Apostolica traditione descendentes habebantur.

Hæc festivitas octavam non habebat tempore Rodulphi de Rivo, Tongrensis decani, qui de Officio divino anno 1390 scribebat ; sed mox habuit, et duo dies inter hanc octavam et Pentecosten intercedentes, velut continuatio octavæ habentur, ac ritu semiduplici celebrantur. In loco evangelii istius festi, ubi legitur, *assumptus est in cœlum,* cereus paschalis exstinguitur ac aufertur, ex decreto S. Pii V, sicque ascensio Christi exprimitur.

Vigilia Pentecostes semper eodem ritu servata est ac vigilia Paschæ, excepta cerei paschalis benedictione.

Ex Tertulliano dicente, lib. de Corona, cap. 3 : *Eadem immunitate* (jejunandi) *a die Paschæ in Pentecosten usque gaudemus*, atque ex pluribus aliis primis Patribus, constat

primitus nullum exstitisse jejunium ob temporis paschalis lætitiam, inter Pascham et Pentecosten; sed quoniam mos prævaluit jejunare, saltem ex devotione, feriis Rogationum seu supplicationum, quæ a S. Mamerto, Viennensi episcopo, versus annum 469 fuerunt institutæ ad iram Dei placandam, similiter contigit ut vigilia Pentecostes etiam jejunaretur : at jejunium Rogationum obsolevit, sola retenta a carnibus abstinentia, dum jejunium vigiliæ Pentecostes fere ubique factum est de præcepto. Episcopi provinciæ Turonensis, in mandato communi a nobis jam citato, diei 8 maii 1780, illud cum pluribus aliis pro suis respectivis diœcesibus suppresserunt.

15° *Pentecostes.* Die quinquagesimo post egressum de Ægypto, Lex vetus promulgata est in monte Sinai, per ministerium Moysis, et memoria hujus diei fuit celebris apud Judæos : similiter quinquagesimo die post resurrectionem Christi, Lex nova seu Evangelica fuit sua vice promulgata per admirabilem Spiritus sancti effusionem in omnes Apostolos, et per sensibiles effectus inde sequentes. Concordia tam perfecta casui fortuito tribui non potest : unde dies Pentecostes, seu quinquagesimus, semper fuit solemnis in Ecclesia, et eumdem habet ritum ac ipsa Pascha.

16° *Festum sanctissimæ Trinitatis.* In Decretal. l. 2, tit. 9, cap. 2, refertur constitutio Alexandro III tributa, quam Bened. XIV affirmat esse Alexandri II, anno 1061 ad dignitatem Pontificiam evecti : ille Pontifex testatur varias tunc extitisse consuetudines circa celebrationem festi sanctissimæ Trinitatis, secundum diversitatem regionum ; a quibusdam in octavis Pentecostes celebrari, ab aliis dominica prima ante Adventum, et Ecclesiam Romanam usum non habere speciale festum sanctissimæ Trinitati consecrandi, cum ei quotidie dicatur : *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto.* Hæc glorificatio, in fine psalmorum, in pausationibus psalmorum longiorum, in fine responsoriorum et etiam hymnorum, verbis tantum mutatis, recitari aut cantari solita, a quibusdam magno concilio Nicæno tribuitur, ab aliis habetur ut anterior, et tantum additio

Sicut erat in principio, etc. ad hoc concilium refertur; alii tandem judicant eam ab Orientali ecclesia in Occidentalem non fuisse introductam, sed initium habuisse in Gallia Narbonensi, in sexto sæculo.

Quidquid sit, hæc consuetudo est antiquissima et universalis; attamen plures ecclesiæ judicarunt, saltem a decimo sæculo, conveniens esse peculiare festum instituere in honorem sanctissimæ Trinitatis mysterii, quod est fundamentum fidei nostræ : sic ortum habuerunt variæ consuetudines, quas Alexander II in sua decretali commemorat. Ecclesia Romana has consuetudines non improbavit, et tandem Joannes XXII, qui anno 1334 obiit, primus decrevit ut festum sanctissimæ Trinitatis prima die dominica post Pentecosten ab universali Ecclesia celebraretur, et generalis ejus institutio non fuit recepta nisi sub Benedicto XIII, anno 1405. In ritu Cenomanensi dupliciter celebratur, nempe prima dominica post Pentecosten, et ultima, id est dominica Adventum immediate præcedenti. Quædam vero ecclesiæ, v. g. Claramontana, in Gallia, illud nondum receperunt.

17° *Festum Corporis Christi.* Pia virgo, nomine Juliana, in pago diœcesis Leodiensis anno 1193 nata, et monialis in conventu montis Cornelii, singulari devotione flagrabat erga præsentiam Domini nostri Jesu Christi in sacra Eucharistia. Cœlesti visione frequenter donata, intellexit Christum optare ut solemnis institueretur festivitas ad recolendam divinæ Eucharistiæ memoriam, et ipsam ad procurandam hanc institutionem fuisse electam. Obstupuit humilis virgo, judicans se tanto perficiendo operi esse prorsus imparem. Verumtamen, supernis auxiliis confisa, plures consuluit viros pietate et scientia conspicuos, qui responderunt ejus propositum nihil præ se ferre nisi laudabile, Deo ac Ecclesia dignum : tunc secretum suum aperuit; multas difficultates, tribulationes ac persecutiones passa est, et nihilominus obtinuit, anno 1246, a Roberto , Leodiensi episcopo, edictum quo postulata solemnitas instituebatur per totam diœcesim, feria quinta post festum sanctissimæ Trinitatis quotannis ce-

lebranda, cum jejunio in vigilia. Canonici ecclesiæ collegiatæ S. Martini, intra muros civitatis, soli paruerunt edicto, cæteris reclamantibus, et primi hoc festum anno 1247 solemniter celebrarunt, Juliana adhuc vivente.

Ea circa annum 1260 mortua, Eva, altera pia mulier Leodii habitans, cui Juliana totum negotium suum communicaverat, ab Henrico, Roberti successore, efflagitare non destitit ut Romanum pontificem exoraret quod nova festivitas ad universalem extenderetur Ecclesiam. Urbanus IV, sanctam Sedem tunc occupans, archidiaconus fuerat Leodiensis, Julianam noverat, audierat et propositum ejus ut bonum et probandum laudaverat : precibus multiplicatis hac de re susceptis ac diu perpensis, edidit, die 11 augusti 1264, bullam qua prædictam instituit solemnitatem feria quinta post primam dominicam Pentecostes in universa Ecclesia celebrandam.

Duplex editum fuit officium pro hac solemnitate, unum a quodam Joanne, clerico Leodiensi, quod per plures annos in ecclesia S. Martini Leodiensis fuit celebratum; et alterum jussu Urbani IV a S. Thoma de Aquino compositum, in Breviario Romano insertum, et nunc existens. Plures arbitrantur multa ex priori officio servata fuisse, et S. Thomam ea ad formam Breviarii Romani redegisse.

Solemnis sanctissimi Sacramenti processio, cujus nulla fit mentio in bulla Urbani IV, ex devotione paulatim fuit introducta, ut ostendit *Fleury*, *Hist. eccl.* l. 93, n. 9, et facta est universalis.

Sacra rituum Cong. definiit, die 23 martii 1709, sanctissimum Sacramentum in hac processione et in ea quæ fit dominica sequenti, deferendum esse a sacerdote qui celebraturus est missam. Si episcopus processioni intersit et ex causa non celebraverit, debet tamen, ex Ceremoniali episc. l. 2, cap. 33, venerabile Sacramentum portare. Hæc decisio apud nos non fuit admissa quoad SS. Sacramenti delationem, sed celebrans vel episcopus, si adsit, in singulis stationibus dat benedictionem.

18° *Inventio S. Crucis.* Adrianus imperator, ex odio

Christianorum, sanctum Christi sepulcrum terra oppleri, et in eo loco templum Veneri dedicatum exstrui jussit. Constantinus ad fidem conversus magnificentissimam ecclesiam in eodem loco erigere studuit, et mater ejus, sancta Helena, Jerusalem, circa finem anni 326, adventa, cuncta in circuitu loca everti jussit, et tres inventæ sunt cruces sibi invicem adjacentes. Crux Christi agnita est ex titulo : *Jesus Nazarenus Rex Judæorum*, juxta S. Ambrosium, et ex miraculosa sanatione mulieris ad tactum sanctæ illius crucis, juxta Ruffinum, Socratem, Sozomenum et Theodoretum, vel ex ejusdem aut alterius jam mortuæ resurrectione, secundum S. Paulinum Nolanum, in epistola ad Sulpicium Severum. Quidquid sit, dubitari non potest quin certa adhibita fuerint media veritatem cognoscendi.

Bollandistæ referunt Crucis partem S. Macario Hierosolymitano episcopo traditam, ac postea in templo a Constantino Hierosolymæ exstructo locatam esse, et alteram ab Helena missam fuisse Romam, ut in templo S. Crucis in Hierosolymam poneretur : templum istud in memoriam crucis quam Constantinus viderat in cœlo exstrui curaverat Helena. Verisimile est, aiunt Bollandistæ, festivitatem Inventionis Crucis a die quo portio sanctæ Crucis in hac basilica posita est incœpisse, atque inde a summis Pontificibus in alias ecclesias Romæ et postea totius orbis catholici invectam esse. Jussu Gregorii XI, anno 1377 defuncti, compositum fuit officium Inventionis et Exaltationis S. Crucis ; Clemens VIII hoc officium ad ritum secundæ classis promovit, et Urbanus VIII voluit ut hæc Inventionis solemnitas die 3 maii celebraretur de præcepto.

Multæ nunc existunt particulæ de ligno S. Crucis per varias ecclesias dispersæ, quibus idem exhibetur cultus ac sanctissimo Sacramento, sed relativus, et ab episcopis ordinandus.

19° *Transfiguratio Christi*. Constat, ex tribus Evangelistis, Matthæo, Marco et Luca, Christum secum assumpsisse discipulos Petrum, Jacobum et Joannem, eos du-

xisse in montem excelsum et coram ipsis transfiguratum esse. In memoriam hujus facti mirabilis institutum est festum, cujus origo et initium assignari non potest; sed Bened. XIV demonstrat illius institutionem, quæ vulgo Callixto III, anno 1458 mortuo, tribuitur, esse anteriorem, et hunc Pontificem illius officium composuisse, edidisse, recitari præcepisse, indulgentias ei annexisse, et solemnitatem, die 6 augusti celebrandam, ad universalem Ecclesiam extendisse. Eo tamen tempore consuetudo jam erat ejusdem mysterii memoriam faciendi, sicut hodie, sabbato primæ hebdomadæ Quadragesimæ et dominica sequenti.

20° *Exaltatio S. Crucis.* Chosroes, Persarum rex, Hierosolymam anno 624 expugnatam incendit, plurimos Christianos cum Zacharia patriarcha captos Hebræis vendidit, sanctam Crucem cum sua theca argentea abstulit eamque tanquam monumentum pretiosissimum honorifice custodivit. Heraclius imperator magnam victoriam adversus Persas anno 627 reportavit: Siroes, Chosroæ filius et successor, pacem ab Heraclio petiit; inter conditiones quas Heraclius posuit, exegit ut sibi restitueretur crux Domini, eamque recepit in eadem thecâ argentea in qua S. Helena ipsam recludi curaverat. Sanctissimum pignus maximo cum triumpho susceptum est, et inde nata est occasio in solemniori ritu habendi Exaltationis sanctæ Crucis festivitatem, quæ a multo tempore jam existebat, in memoriam eorum quæ sub Constantino Magno acciderant, ut probat Bened. XIV, et fixa erat diei 14 septembris.

De festo sacratissimi Cordis Jesu alibi diximus.

§ II. — De festis in honorem beatæ Mariæ virginis.

Gratianus, in Decreto, 3 parte, dist. 3, can. 1, citat concilium quoddam Lugdunense ex quo tres tantum numerat festivitates in honorem sanctissimæ Virginis institutas, Purificationem, Assumptionem et Nativitatem. S. Bernardus quatuor recenset, tres præcedentes et Annuntiationem. Ab eo tempore plures aliæ fuerunt institutæ,

quas breviter indicaturi sumus, sequendo ordinem anni civilis.

1° *Desponsatio B. Mariæ cum S. Joseph*, die 23 januarii. Constat enim, ex dictis in tractatu de Matrimonio, verum exstitisse matrimonium inter B. Mariam virginem et S. Joseph. Bened. XIV, de hoc festo disserens, statuit 1° a nota temeritatis excusari non posse qui veritatem hujus matrimonii nunc negaret; 2° communem esse sententiam B. Virginem quatuordecim circiter annis nupsisse; 3° falsam esse opinionem quæ tenet S. Josephum priorem habuisse uxorem ex qua suscepisset liberos, et non fuisse ætate valde provectum, ut illum repræsentare solent pictores; 4° in decimo quinto sæculo festum Desponsationis B. Mariæ cum S. Joseph notum fuisse in ecclesia Carnutensi, et Gersonem officium pro illo scripsisse; 5° Paulum III, in decimo sexto sæculo, commissario generali Fratrum Minorum concessisse facultatem ut fratres et sorores officium Desponsationis, ex officio Nativitatis desumptum, mutata voce *Nativitatis* in vocem *Desponsationis*, recitarent; 6° Benedictum XIII, edicto diei 22 augusti 1725, hoc festum ad omnes ditiones ecclesiasticas extendisse, die 23 januarii celebrandum; 7° annulum apud Perusinos asservatum, qui pie creditur B. Mariæ inserviisse quando nupsit, licet ab Innocentio VIII Perusinis præ Clusinis, in magna lite adscriptum, non ideo esse certe authenticum. Sancta quippe Sedes pronuntians tale objectum ad hunc vel ad illum pertinere, de veritate ejus intrinseca non ideo judicat; quod pluries evenit ubi de identitate reliquiarum agebatur.

2° *Purificatio*, die 2 februarii. Certum est beatam virginem Mariam, quæ more consueto non conceperat nec pepererat, veteri Legi circa purificationes mulierum non fuisse obligatam; ei tamen humilitatis causa se subjecit, et 1° quadraginta diebus ab ingressu templi abstinuit; 2° primogenitum suum obtulit Domino, sicut præceptum erat in lege Moysis, et illum quinque siclorum oblatione redemit, secundum præscriptum Legis, quam-

vis B. Lucas de hoc sileat; 3° obtulit, pro sua purificatione, hostiam Lege statutam et pauperibus permissam, scilicet par turturum aut duos pullos columbarum, loco agni anniculi in Levitico, cap. XII, præscripti.

Simul occurrerunt in templo venerabilis senex nomine Simeon et prophetissa Anna, qui exsultaverunt præ gaudio, Deum benedixerunt et diversa vaticinati sunt. Unde hoc festum dicitur apud Græcos υπανθη, *occursus*, a verbo υπανθειν, *occurrere* : habetur etiam apud illos, sicut et in ritu Ambrosiano, ut festum Domini nostri Jesu Christi, qui hac die in templo fuit præsentatus; verum, juxta Ecclesiæ Romanæ consuetudinem, inter B. Virginis solemnitates sub nomine Purificationis ejus numeratur.

Institutionem hujus festi assignare non possumus : scimus tantum eam antiquissimam esse, siquidem Gelasius papa I, S. Eligius, S. Sophorius Hierosolym. S. Cyrillus Alex. etc. loquuntur de more suo tempore recepto benedicendi cereos eosque in processione deferendi, ut publice significetur vera esse hæc verba de Christo prolata : *Lumen ad revelationem gentium.*

3° *Annuntiatio,* quæ 25 martii celebratur ad recolendum ineffabile Verbi divini Incarnationis mysterium, quod angelus Gabriel annuntiavit Mariæ Nazareth degenti, ut narratur Luc. I, 26 et seq. Si Bollandistis fides adhibeatur, beatissima Virgo tanti beneficii gratam semper conservans memoriam, hanc diem quotannis singulari devotione colebat; Apostoli, cum hujusmodi piissimæ gratitudinis consuetudinem in sancta Dei Genitrice vidissent, eam observarunt et ubique servandam esse sanxerunt; sicque dicta festivitas esset traditionis Apostolicæ.

Certum est illam ad minus in septimo sæculo solemnem exstitisse, siquidem synodus in Trullo, anno 692 habita, præcipit ne per Quadragesimam integrum missæ sacrificium peragatur, *præterquam sabbato, dominica et sancto Annuntiationis die.* Verum Bened. XIV rectissime notat synodum Trullanam de institutione festivitatis non agere, illam vero supponere, e contra, ut existentem

et universalem. S. Aug. et S. Gregorius Thaumaturgus, juxta eumdem doctissimum Pontificem, de illa festivitate non obscure loquuntur, quamvis non præcisis verbis.

4° *Compassio*, feria sexta post dominicam Passionis. Certum est B. Virginem crucifixioni divini Filii sui adfuisse, et ad stupendum hujusmodi spectaculum animam ejus incredibili dolore fuisse effossam, juxta Simeonis oraculum, *et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Theodoricus, Coloniensis episcopus, synodum provincialem in sua civitate anno 1413 agens, et comprimere volens audaciam Hussitarum, qui sanctissimas Christi et B. Virginis dolore perfossæ imagines fœdabant, statuit ut deinceps festum commemorationis præfatæ angustiæ et doloris B. Mariæ Virginis singulis annis feria sexta post dominicam Passionis, in omnibus ecclesiis suæ provinciæ in choro tantum celebraretur. Bened. XIII jussit per decretum 22 augusti 1725 ut officium ejusdem festi in tota ditione ecclesiastica recitaretur, et per aliud decretum, 22 augusti 1727, illud ad universalem Ecclesiam extendit, sub nomine festi Dolorum beatissimæ Virginis, quod etiam dicitur festum septem Dolorum B. Mariæ virginis, quia septem præcipue numerantur circumstantiæ in quibus B. Virgo Maria vehementer doluit, et ideo pictores sanctam Deiparam septem gladiis perfossam depingunt. Apud nos hoc festum vocatur Compassio.

5° *Auxilium Christianorum*, die 24 maii. Pius VII, libertatem feliciter adeptus anno 1814, post quinque annos duræ captivitatis quæ nullum finem habitura videbatur, declaravit suam liberationem tribuendam esse, juxta animi sui persuasionem, auxilio speciali beatissimæ Mariæ cui in tribulationibus suis confidebat, et decreto diei 16 septembris 1815 instituit, pro ditionibus ecclesiasticis, festum in honorem ejusdem sanctissimæ Virginis, sub titulo Auxilii Christianorum. Plures ecclesiæ, notanter in Belgio, facultatem hoc celebrandi festum petierunt ac obtinuerunt. Confraternitas, sub eo titulo, in ecclesia parochiali S. Nicolai civitatis Namurci a Leo-

ne XII, per breve diei 17 nov. 1826, fuit erecta et multis indulgentiis plenariis ac particularibus locupletata. Erectionem alterius confraternitatis sub eodem titulo, die 17 martii anni 1835, pro cathedrali Cenomanensi pariter obtinuimus.

6° *Visitatio* B. Virginis, die 2 julii. Postquam discessit angelus qui Verbi incarnationem B. Mariæ virgini annuntiaverat, ea iter ingressa, venit in quamdam civitatem Judæ in montibus sitam, ad cognatam suam Elisabeth, sciens per testimonium angeli eam, licet sterilem, in senectute concepisse et sextum decurrere mensem illius graviditatis; eam salutavit, mirabilia ab ea Spiritu sancto repleta audivit, *mansit cum illa quasi mensibus tribus, et reversa est in domum suam,* Luc. I, 56. Negari non potest memoriam sanctissimæ hujus visitationis dignam esse speciali cultu : officium in illius honorem celebratum fuisse ab ordine Fratrum Minorum, anno 1263, testatur Bened. XIV, n. 9, et ejus institutionem, pro tota Occidentali ecclesia, tribuit Urbano VI, quo mortuo, Apostolicas ejus litteras nondum editas Bonifacius IX, illius successor, promulgavit per const. anni 1389. Concilium Basileense, anno 1441, in sess. 43, statuit ut dictum Visitationis Mariæ festum die 2 julii in omnibus Christiani orbis ecclesiis solemniter celebraretur. *Labbe,* t. 12. Licet concilium Basileense tunc non fuerit œcumenicum, nihilominus festivitas Visitationis facta est universalis pro choro, non pro foro.

7° *Festum B. Mariæ de monte Carmelo,* die 16 julii. Mons Carmelus, inter Judæam et Syriam, fuit illustratus præsentia Eliæ et miraculo quo ignis de cœlo in prophetas Baal descendit. Existit celebris ordo religiosus, dictus de monte Carmeli, ab Elia et Elisæo, quos ut primos patriarchas suos veneratur. Fertur Simonem Stock, virum eximiæ sanctitatis, generalem totius ordinis Carmelitarum, in tredecimo sæculo visionem habuisse, multo ante suum obitum, in qua B. Virgo Maria ei apparuit ostenditque scapulare tanquam peculiare signum suæ protectionis in Carmelitarum ordinem; deinde quinquaginta post annis eamdem Virginem apparuisse Joanni XXII,

summo pontifici, eumque monuisse de pluribus indulgentiis quas a Jesu Christo filio suo fratribus et sororibus Carmelitani ordinis impetrasset, et eas ab illo Pontifice fuisse promulgatas, die 3 martii anni 1322, per bullam quæ vulgo dicitur *Sabbatina.*

Hæc bulla non modicas patitur difficultates, ut videre est apud Bened. XIV, de Festis, l. 2, cap. 6, n. 9 : Paulus V eas non dirimens, permisit « patribus Carmelitanis prædicare quod populus Christianus pie credere possit de » adjutorio animarum fratrum et confratrum in charitate » decedentium, qui in vita habitum gestaverint, etc. »

« Quapropter, ait Bened. XIV, cum ea omnia quæ » tum in B. Stokii visione, tum in Sabbatina bulla difficultatem creare poterant, et sapientibus doctorum virorum animadversionibus et Romani pontificis decreto » sublata sint ; cumque gliscentibus maxime contentionibus, nemo unquam cultum erga B. Virginem de » monte Carmelo ausus sit improbare, quem Romani » Pontifices tot tantisque indulgentiis locupletarunt ; » cum denique, B. Virgine intercedente, plura Deus » miracula ediderit in eorum utilitatem qui huic devoto » cultui sunt addicti.... quisque fateatur necesse est festivitatem de monte Carmelo non sine gravi institutam » esse judicio, et in universali Ecclesia cum officio et » missa propria celebrari. Eam pro Carmelitarum ordine » anno 1587 approbavit Sixtus V, ejusque officium pro » eodem ordine Paulus V, ex decreto S. rit. Cong. novis » auxit lectionibus a venerabili card. Bellarmino recognitis. »

Eamdem festivitatem, diversis successivis temporibus, Romani pontifices ad aliquot civitates, provincias et regna extenderunt, ut populorum, episcoporum aut principum devotioni satisfieret, et Bened. XIII ad universalem Ecclesiam.

8° *Festum S. Mariæ ad Nives*, die 5 augusti. Est anniversarium dedicationis celebris basilicæ nunc dictæ S. Mariæ Majoris, Romæ existentis, quæ vocata est *ad Præsepe*, quia præsepe Domini quod ex Bethleem dicitur

asportatum, in ea cum honore servatur ; appellatur etiam *basilica Liberiana,* quia sub Liberio summo Pontifice, in quarto sæculo, fundata est ; et S. Maria *ad Nives,* ex pia populari traditione, quæ tenet, referente Bened. XIV, de Festis, l. 2, cap. 7, n. 6, nonis augusti, quo tempore gravissimi Romæ sunt calores, nivem noctu in Exquilinum collem decidisse, et eadem nocte Joannem, patricium Romanum, atque ejus uxorem in somnio a B. Virgine, cui erant addictissimi, monitos fuisse ut in parte collis nive tecta templum in ipsius honorem exstruerent; Liberium idem simul habuisse somnium quod Joanni communicavit, ad collem cum populi et cleri concursu processionaliter ivisse, eum nive tectum invenisse, ac in eo locum templi designavisse, quod deinde Joannis et uxoris ejus sumptibus exstructum est. Hoc miraculum consignatur in Martyrologio Romano, dicente : *Romæ, in Exquiliniis, dedicatio basilicæ sanctæ Mariæ ad Nives ;* deinde factum nivis miraculosæ narratur. Constat festivitatem hujus dedicationis celebratam fuisse duodecimo sæculo in ipsamet basilica, in quarto decimo sæculo ad totam urbem extensam esse, et a Pio V ad universalem Ecclesiam. Postea eadem basilica, ob maximam ejus celebritatem, dicta est *S. Maria Major.*

Quando summus Pontifex in palatio Quirinali residet, brevia sua et bullas inscribit de S. Maria Majori.

9° *Assumptio B. Mariæ in cœlo,* die 15 augusti. S. Epiph. Hæresi 78, dubitat an B. Maria mortua fuerit : alii id expresse negarunt, ob privilegium immaculatæ conceptionis, quia mors est pœna peccati originalis, a quo B. Maria fuit exempta. Sed communis est opinio totius Ecclesiæ sanctissimam Deiparam, sicut cæteros Adami filios, obiisse. Disputatur de anno et loco mortis ejus ; communius asseritur eam, annis septuaginta duobus natam mortuam esse Hierosolymis juxta quosdam, Ephesi juxta alios. Bened. XIV, neutram ex his sententiis amplectens, statuit, cap. 8, n. 12, « exploratum esse B. Vir-
» ginem ex hac vita migrasse, ejus animam a corpore
» fuisse sejunctam, statimque, nulla vel minima mora

» interjecta, non solum beata visione fuisse præditam, » sed sublatam ad empyreum et exaltatam super cho» ros angelorum; » et postea addit corpus ejus peculiari privilegio revixisse et simul cum anima in cœlum gloriose translatum esse.

Non conveniunt doctores quo die et tempore B. Maria revixerit et in cœlum assumpta fuerit; quidam mortem seu dormitionem ejus ab assumptione distinguunt, et alii volunt utramque eodem die contigisse.

Magna Assumptionis solemnitas in universa celebratur Ecclesia, saltem ab octavo sæculo, et probabilius a sexto, ut probat Bened. XIV, de Festis, cap. 8, n. 29; olim celebrabatur die 16 januarii, sub titulo Dormitionis; die 18 januarii, sub titulo Depositionis; et tandem die 15 augusti, sub nomine Assumptionis B. Mariæ.

Non tamen de fide est, ut omnes fatentur, dictam Virginem resurrexisse et in cœlum corporaliter elevatam esse.

10° *Nativitas B. Mariæ*, die 8 septembris. Dies natalis aliorum sanctorum est dies mortis, quo in beatitudine æterna nascuntur. Celebrabatur natalis Domini et natalis S. Joannis Baptistæ tempore S. Aug. *ut patet ex seq. ipsius verbis*, Serm. 287 : « Natales dies carnis nulli » Prophetarum, nulli Patriarcharum, nemini Apostolo» rum celebravit Ecclesia; solos duos natales celebrat » hujus (Joannis Baptistæ) et Christi. » Unde merito infertur nativitatem B. Mariæ nondum exstitisse ut festum. Conveniens tamen postea visum est eam instituere : ignoratur quo præcise tempore. Nonnulli putant eam primo institutam fuisse sæculo duodecimo in Gallia, et inde in Italiam commeasse. Verum constat eam exstitisse tempore Ildephonsi, sæculo septimo scribentis et dicentis, Bibliotheca Patrum, t. 12 : « Nullius igitur nativitas celebratur in mundo, nisi Christi et ejus (Mariæ) » atque beati Joannis. Joannes autem qui et ipse utero » sanctificatus legitur; sic et beata virgo Maria, nisi in » utero matris sanctificata esset, minime ejus nativitas » colenda esset. »

In Codice sacramentorum Romanæ Ecclesiæ, qui creditur esse S. Leonis Magni aliorumque prædecessorum Pontificum, habetur missa in Nativitate S. Mariæ cum propriis orationibus; in Sacramentario S. Gregorii a Menardo edito, p. 128, sunt orationes ad matutinum, processionem et missam in Nativitate B. virginis Mariæ. Probabile nihilominus videtur hanc festivitatem in Ecclesia Romana antiquiorem, in Gallia ante nonum sæculum non fuisse introductam, ut infertur ex multis testimoniis a Bened. XIV citatis. Nunc, et a duodecimo sæculo, celebris est tam apud Græcos quam apud Latinos, et die 8 septembris habetur.

11° *Festum Nominis B. Mariæ,* dominica infra octavam Nativitatis. Venerandum semper fuit nomen S. Mariæ, et diu prohibitum fuit ne, præ reverentia, alteri feminæ imponeretur; serius hoc concessum est, et mos invaluit ut multis etiam viris ex devotione daretur. Deinde factum est ut cultus illi sancto nomini exhiberetur, qui anno 1513 diplomate Pontificio pro civitate et diœcesi Conchiensi, in Hispania, fuit approbatus, a Pio V sublatus et a Sixto V restitutus. Innocentius XI jussit, anno 1683, ut officium Nominis Mariæ ab universali Ecclesia die dominica infra octavam ejusdem Nativitatis recitaretur in memoriam celebris victoriæ qua, ope beatissimæ Mariæ, exercitus Turcarum urbem Viennam obsidentium profligatus est.

12° *Festum B. Mariæ de Mercede,* die 24 septembris. B. virgo Maria apparuit Petro Nolasco, Raymondo de *Pennafort* et Jacobo regi Aragoniæ, eosque monuit sibi ac Filio suo gratum fore, si in ipsius honorem institueretur ordo religiosorum qui operam darent liberandis Christianis e captivitate Turcarum. Tunc institutus est ordo regularis sub invocatione B. Mariæ, de Mercede redemptionis captivorum. Hinc nata est festivitas ad exhibendum specialem cultum B. Mariæ, pro isto singulari beneficio, sub titulo de Mercede redemptionis captivorum. Officium primo soli ordini fuit concessum, deinde ad omnia Hispaniæ regna, ac postea ad Gallias propaga-

tum; denique Innocentius XII jussit illud die 24 septembris ab universali Ecclesia recitari.

Pius VII anno 1814 festum septem Dolorum B. Mariæ de novo instituit, in memoriam suæ captivitatis, et statuit ut illud tertia dominica septembris per universam Ecclesiam celebraretur. Officium est prorsus distinctum ab officio Compassionis.

13° *Festum Rosarii sanctissimæ Virginis*, dominica prima octobris. Die 7 octobris 1571, quæ fuit prima dominica octobris, commissum est prælium navale ad Naupactum, Pio V regnante, cui victoria Christianorum adversus Turcas divinitus eodem momento quo obtinebatur revelata est. S. Pontifex jussit quotannis S. Mariæ de Victoria commemorationem fieri, ut in Martyrologio habetur ad hunc diem. Gregorius XIII, advertens quod memorabilis victoria reportata esset dum piæ sodalitates sanctissimi Rosarii, de more suo et instituto processione incedentes, Deum devote precarentur, ita ut pie æstimari potuerit ejusmodi preces, intercedente B. Virgine Maria, ad eam victoriam plurimum contulisse, statuit die 1 aprilis 1573, solemnem deinceps prima dominica octobris festivitatem peragendam fore, sub nomine Rosarii, in iis tantum ecclesiis in quibus capella vel altare erectum esset sub invocatione B. Virginis Rosarii. Die 26 octobris 1671 Clemens X, precibus Mariannæ Hispaniarum reginæ inclinatus, hoc festum celebrari permisit in cunctis regionibus catholicis regi Hispaniarum subjectis, etiam ubi nullum esset sacellum vel altare sub invocatione B. Mariæ Virginis Rosarii erectum.

Sub Innocentio XII delatæ sunt preces nomine Leopoldi imperatoris, S. rit. Cong. ut ad universalem Ecclesiam officium et missa Rosarii propagarentur; sed Pontifex, morte præventus, rescriptum quo precibus Leopoldi satisfiebat, approbare non potuit. Clemens XI, ejus successor, decretum illud approbavit, die 3 octobris 1716, ac mandavit ut in universali Ecclesia prædictum Rosarii officium recitaretur et missa celebraretur.

14° *Festum de Patrocinio B. Mariæ*, dominica tertia no-

vembris. Certum est B. Virginem pro nobis apud Deum intercedere, et patrocinium ejus feliciter invocari. Illam ergo merito ac convenienter invocare possumus ut potentem patronam nostram; ac proinde non mirum si festum in honorem ejus sub titulo ipsius patrocinii fuerit institutum. Colligitur ex decreto S. Cong. rit. diei 6 maii 1679, illud festum omnibus provinciis regi Hispaniarum subjectis fuisse concessum; deinde aliis regionibus, et a Bened. XIII omnibus ditionis ecclesiasticæ provinciis.

15° *Præsentatio B. Mariæ in templo,* die 21 novembris. Pia et antiqua est traditio B. Mariam adhuc teneram, tribus annis natam, ut communius habetur, a parentibus in templo præsentatam fuisse et educatam, donec matrimonio Joseph fuerit conjuncta. Bened. XIV affirmat de ipsa præsentatione nullam esse rationem dubitandi, quamvis de illius tempore et modo multa narrentur incerta : festivitas in honorem hujus præsentationis vetus erat in ecclesia Orientali, siquidem imperator Comnenus, qui regnare cœpit anno 1143, eam inter alias festivitates commemorat. Gregorius XI, Avenione degens, precibus Philippi Mazerii, regis Cypri cancellarii, annuens, officium ab illo sibi oblatum accipit, diligenter examinandum curavit, ac decrevit, anno 1374, ut hæc dicta festivitas in tota ecclesia Occidentali die 21 novembris celebraretur.

16° *Conceptio beatæ Mariæ virginis,* die 8 decembris. De mysterio immaculatæ conceptionis beatæ Mariæ et festo in illius honorem instituto sufficienter diximus in tractatu de Peccatis.

17° *Translatio sanctæ domus Lauretanæ,* die 10 decembris. Benedict. XIV, in magno opere de Canoniz. sanctorum, l. 4, 12 part. cap. 10, et in tractatu de Festis, lib. 2, cap. 16, erudite probat, ex traditione, ex constitutionibus plurimorum summorum Pontificum, nempe Pauli II, Julii II, Leonis X, Pauli III, Pauli IV et Sixti V; ex Martyrologio Romano, in quo ad diem 10 decembris sequentia inserta sunt verba, ex decreto S. Cong. rit. diei 31 augusti 1669, « Laureti, in Piceno, translatio sacræ domus

» Dei genitricis Mariæ, in qua Verbum caro factum est; » et ex celebriorum criticorum sententiis, inter quos numerantur Bollandistæ, ad 25 martii, § 4, Natalis Alexander, Hist. Eccl. decimo tertio sæculo, Theophilus Raynaudus, *Baillet*, P. Honoratus a Sancta-Maria, Gravesonus, Guido Grandus, abbas Camaldulensis, D. *Calmet*, Muratorius, etc. — probat, inquam, domum natalem beatæ Virginis, divinis mysteriis consecratam, ab Infidelium potestate ereptam, in Dalmatiam prius, deinde in agrum Lauretanum, Picenæ provinciæ, in ditionibus ecclesiasticis, translatam fuisse ministerio Angelorum, sedente S. Cœlestino V, vel sub Bonifacio VIII, versus ann. 1294. Refert Clementem VII tres misisse viros qui magnitudines et mensuras domus Lauretanæ cum mensuris locorum in quibus antea fuisset conferrent, eosque, loco Dalmatiæ et fundamentis domus Nazareth visitatis, reperiisse mensuras cum magnitudinibus domus Lauretanæ collatas optime sibi esse concordes. Certum est domum Lauretanam in universo orbe catholico celebrem esse, multo populi concursu frequentari, et innumeris illustratam fuisse miraculis.

His omnibus permotus Innocentius XII, ut cultus fidelium erga beatissimam Virginem magis excitaretur, permisit ut dies anniversaria translationis sanctæ domus ejus cum officio et missa solemniter, die 10 decembris, celebraretur in tota Piceni provincia. Officium istud, cum propria missa, in Piceno limitatum, die 9 maii 1719, ad omnem Etruriam propagatum est; deinde, a Bened. XIII ad omnes ditionis ecclesiasticæ provincias, et tandem ad cunctas regiones Hispaniarum regi subjectas, ex decretis 23 augusti 1725 et 10 novembris 1729.

18° *Festum Exspectationis partus B. Mariæ*, die 18 decembris. Sciendum est festum Annuntiationis olim in Hispania celebratum esse die 18 decembris, ex decreto conc. Toletani in septimo sæculo celebrati, *Labbe*, t. 6, eo quod 25 martii semper in Quadragesima vel in Paschate incidat. Attamen, sequentibus temporibus, Hispaniarum ecclesiæ ad constantem Ecclesiæ Romanæ usum Annun-

tiationem die 25 martii celebrandi devenerunt, sed huic solemnitati alteram substituerunt, die 18 decembris, sub titulo Exspectationis partus B. Mariæ, quam Gregorius XIII anno 1573 approbavit. Hæc festivitas appellatur etiam beatæ Mariæ de *O*, cujus nominis origo ducta est ab antiphonis per *O* incipientibus, suspiria, gemitus et desiderium veterum Patrum adventum Redemptoris advocantium exprimentibus, quia prima harum antiphonarum in primis hujusmodi festi Vesperis dicitur.

Officium hujus festi cœpit recitari in regionibus reipublicæ Venetorum subjectis, ex indulto S. Cong. rit. diei 3 septembris 1695, et ad omnia ditionis ecclesiasticæ loca extensum est decreto Bened. XIII, diei 22 augusti 1775.

19° *Festum B. Mariæ in sabbato.* Constat vetustum esse pium morem exhibendi in sabbato B. Mariæ virgini peculiarem quemdam cultum, et missam in ejus honorem hac eadem die celebrandi. B Petrus Damianus, anno 1073 vita functus, dicit in Opusc. 33, cap. 3 et 4, pium inolevisse morem ut per omne sabbatum missarum officia in honorem B. Mariæ celebrarentur, nisi forte festivitas aut feria quadragesimalis obsisteret. Cardinalis Bona, in tractatu de Divina psalmodia, cap. 12, § 2, contendit officium B. Mariæ in Sabbato trecentis annis ante B. Petrum Damianum in ecclesia tam Græca quam Latina recitari consuevisse. Urbanus II, in concilio Claromontano, anno 1095, statuit « ut Horæ B. Mariæ dicerentur quotidie, officiumque ejus diebus sabbati fieret. » Micrologus de ecclesiatic. observationibus, in undecimo sæculo scriptus, cap. 60, dicit : « Et sabbato de sancta Maria pene usquequaque servatur, non tam ex auctoritate quam ex devotione. » Bibl. Patr. t. 18.

Postea duplex nata est obligatio relative ad regulares et ecclesiasticos in sacris constitutos : una recitandi quotidie, cum officio divino, parvum B. Mariæ officium ; et altera, in ejus honorem celebrandi sabbatum. S Pius V, quando vetus Breviarium ex mandato concilii Trid. emendavit, obligationem sustulit recitandi extra chorum

officium parvum B. Mariæ, officiumque componi jussit de B. Maria in sabbato, ad quod omnes tenerentur.

Notandum quod, ubi dicitur obligationem aliquod officium recitandi ad universalem Ecclesiam fuisse extensam, id intelligendum sit de iis qui ad Breviarium Romanum tenentur: in locis quippe in quibus particulare Breviarium legitime recitatur, nova officia non obligant priusquam ab episcopis locorum fuerint approbata et præscripta. Sic non recitamus officium Desponsationis B. Mariæ, de monte Carmelo, B. Mariæ ad Nives, etc.

§ III. — De præcipuis festis sanctorum.

Inter sanctos religioso cultu in Ecclesia honoratos, sunt angeli, sancti Veteris Testamenti et sancti Novi Testamenti.

De angelis.

Ex Scriptura sacra, traditione et Ecclesiæ interpretatione, constat multos esse angelos beatos, qui propterea cultu religioso honorari possunt, sine ullo dubio. Novem numerantur angelorum ordines in triplici hierarchia distributi, scilicet, Seraphim, Cherubim et Throni, Dominationes, Virtutes et Potestates, Principatus, Archangeli et Angeli.

Tres tantum, ex Scriptura, nominatim designantur angeli, nempe Michael, Gabriel et Raphael. Quatuor alia nomina, *Uriel*, *Sealtiel*, *Jehudiel* et *Barachiel*, a Judæis accepta, nulla fide digna traditione nituntur, et in Ecclesia non admittuntur. Imo concilium Laodicenum, in Capitularibus Caroli Magni, apud Baluzium, stricte prohibuit ne ignota angelorum nomina fingerentur aut nominarentur, præter Michaelem, Gabrielem et Raphaelem; et in concilio Romano, sub Zacharia papa anno 745 celebrato, expresse dicitur nomina angelorum, Michaele, Gabriele et Raphaele exceptis, non esse angelorum, sed dæmoniorum.

His positis, plura notanda sunt ex praxi Ecclesiæ licita et consueta, nempe: 1° ut corporeos pingere licet angelos licet incorporeos, quia sub figura hominis apparuerunt

justis. 2° Michael, Gabriel, Raphael, omnes angeli et archangeli, omnes sancti beatorum spirituum ordines publice et universaliter invocantur in Litaniis : item incensum, ad offertorium, *per intercessionem beati Michaelis archangeli, stantis a dextris altaris incensi*, benedicitur. 3° Dedicantur ecclesiæ et capellæ in honorem, aut omnium angelorum, aut singulorum, S. Michaelis, S. Gabrielis vel S. Raphaelis; aut in honorem Angelorum Custodum, vel insignis apparitionis alicujus angeli, v. g. S. Michaelis in monte Gargano, in Italia, anno 356, juxta Baronium, vel notabilis beneficii ministerio ejus obtenti. 4° Ecclesiæ pariter dedicari possunt angelis custodibus in genere, non vero angelo custodi talis hominis, quia eo moriente ecclesia non haberet patronum nec titulum. 5° Ecclesiæ non dedicantur Deo in honorem omnium Cherubim, Seraphim aliorumve angelorum ordinum, *cum hoc non sit usu receptum*, inquit Bened. XIV, de Canoniz. l. 4, part. 2, cap. 30, n. 10. 6° In universali Ecclesia officium celebratur, die 8 maii, in commemorationem apparitionis S. Michaelis in monte Gargano, et die 29 septembris, pro dedicatione templi in eo monte constructi; die 2 octobris celebratur officium Angelorum Custodum, quod, petente Ferdinando imperatore, concessum est a Paulo V, et deinde a Clemente X, decreto 13 septemb. 1670, positum est in præcepto pro universali Ecclesia. 7° In regionibus Hispaniæ subjectis et in pluribus ordinibus religiosis, ex variis summorum Pontificum decretis, recitatur officium S. Gabrielis, octavo die ante vel octavo die post Incarnationem, id est 18 martii vel 1 aprilis, et officium S. Raphaelis die 2 maii. Cum enim sanctitas eorum constet ex Scriptura et ex praxi Ecclesiæ eorum nomina publice invocantis, laudabile est ut in eorumdem honorem templa Deo dicentur et officia celebrentur. 8° Sixtus V concessit, die 5 februarii 1590, ut in regno Portugalliæ et in cunctis regionibus ei subjectis recitaretur officium in honorem angeli custodis ejusdem regni; communis enim est theologorum sententia singula regna, provincias, civitates, diœceses, ec-

clesias, etc. suos habere custodes angelos : licet ergo eos speciali cultu honorare, et nihil vetat quominus summi Pontifices publicum officium in illorum honorem fieri permittant.

Unusquisque proprium angelum custodem cultu personali honorare potest; imo eum singulari devotione semper prosequi debet, ut sanctum, Dei visione gaudentem, suum comitem, amicum, protectorem etc. certum est enim, et etiam de fide, juxta multos, saltem omnes justos singulares habere angelos custodes. Non ita constat, quamvis communis opinio id teneat, peccatores et infideles suos etiam habere custodes angelos qui salutem eorum procurare intendant eosque non deserant nisi momento quo illorum damnatio consummatur.

Plures etiam contendunt principem dæmoniorum, Deum imitari volentem, speciales deputavisse diabolos qui singulos homines tentarent, et ad malum, quantum possent, inducere quærerent. Hæc sententia nullo innixa est fundamento ex Scriptura aut traditione clare deducto; id unum habemus certum, multos existere angelos malos, nos circumstantes et ad malum inclinantes, a quibus præcavere et abhorrere debemus.

De sanctis Veteris Testamenti.

Controversia movetur inter theologos an viri sancti veteris Testamenti canonizari possint. Bened. XIV advertit, de Canoniz. sanct. l. 1, cap. 14, n. 2, hanc controversiam esse inutilem, quia sancti veteris Testamenti ii sunt qui ante Christum viventes, in ipsum ut mediatorem et redemptorem credentes, virtutibus aut martyrio illustres, Deo placuerunt, et quos Deus sanctos esse in divinis Scripturis manifestavit ; in eo autem casu absona esset summi Pontificis sententia qua definiretur eos esse sanctos et in universali Ecclesia colendos. Verum summi est Pontificis decernere an cultus et qualis cultus publicus eis præstandus sit.

Notandum est, omnes sanctos ante Christum defunctos

ad vetus Testamentum non pertinere; Bened. enim XIV, cum pluribus aliis, l. 4, part. 2, cap. 29, n. 2, ostendit S. Joannem Baptistam, S. Joseph, Innocentes ab Herode occisos, Zachariam, Elisabeth, Simeonem senem, Annam prophetissam, Joachim et Annam ad novum Testamentum pertinere, quia ab Evangelistis laudati sunt, aut Christum viderunt, aut ipsum propinquitate seu carnis affinitate proxime attigerunt.

Nemo inter catholicos dubitat quin summus Pontifex eumdem cultum hujusmodi sanctis ac iis qui post mortem Christi obierunt decernere valeat. Potest similiter permittere cultum, instituere festa, cum officio et missa, in honorem aliorum sanctorum ad vetus Testamentum certo pertinentium, et quorum sanctitas constat. Id sequitur ex natura rei et ex praxi Ecclesiæ; apud Græcos enim honorantur ut sancti Abraham, Lot, qui, licet in vino turpiter egerit, laudatur a B. Petro, II Epist. II, 7, ut justus, quia aut non peccavit, aut pœnitentiam egit; tres pueri fornacis, Ananias, Azarias et Misael; prophetæ Isaias, Jeremias, Daniel, Amos, Abdias, Jonas, etc. Apud Latinos, ex sanctæ Sedis concessione, honorantur in aliquibus locis plures sancti veteris Testamenti; officia, missæ, templa, altaria eis dedicantur, v. g. Eliæ, præsertim apud Carmelitas; Abraham et Job, apud patres congregationis Oratorii Domini Jesu.

Existit difficultas circa cultum Enoch et Eliæ exhibitum; quia, ut Bened. XIV probat, l. I, cap. 14, cultus religiosus decerni non potest hominibus adhuc viventibus, quantumvis habeantur ut sancti, et duo illi patriarchæ non mortui sunt, sed translati fuerunt, ut patet ex IV Reg. II pro Elia, et Epist. ad Hebræos, XI, 5 pro Enoch. Verum illustris Pontifex respondet Ecclesiam non celebrare festum Eliæ ut beati, sed ut divinitus rapti, et aliunde dici posse ambos in gratia et perseverantia esse confirmatos; in hac autem hypothesi evanescit difficultas.

De sanctis novi Testamenti.

De iis solum pauca dicemus quorum publicum nunc fit officium in ecclesia Gallicana.

1° *S. Marcus*, die 25 aprilis. Erat Evangelista, B. Petri discipulus, et Alexandrinus episcopus. Die 25 aprilis, anno 68, post multa tormenta, occubuit martyr pro Christo. Reliquiæ ejus diu religiose asservatæ sunt Alexandriæ, unde translatæ sunt, ut fertur, versus annum 815 Venetiam, et ideo Venetiarum respublica hunc sanctum elegit pro patrono.

Hac die fit processio et magna cantatur litania seu supplicatio a S. Gregorio Magno instituta pro obtinenda pestis cessatione : in septimo sæculo jam affixa erat diei 25 aprilis ; concilium Aquisgranense, anno 836 celebratum, et Capitularia Caroli Calvi illam eodem die faciendam in Gallia præscripserunt. Tempore S. Gregorii jejunium in illo die erat de præcepto. Nunc, propter tempus paschale, non est, in plerisque diœcesibus, obligatio jejunandi, sed tantum a carnibus abstinendi.

2° *S. Joannes Baptista*, die 24 junii. S. Joannes, ministerio archangeli Gabrielis annuntiatus, per miraculum in utero sterilis ex viro sene conceptus, ad præsentiam Domini exsultavit, sanctificatus fuit, et inter mirabilia natus est : vitam cœlestem duxit, pœnitentiam prædicavit, Christum annuntiavit, indigitavit, baptizavit, et magnum humilitatis præbuit exemplum; fortiter obstitit Herodi in commercio incestuoso viventi, dicens Marc. xvi, 18 : *Non licet tibi habere uxorem fratris tui*; propterea in carcerem missus, petente Herodiade, fuit decollatus, et meruit ut Christus de illo diceret, Matth. xi, 11 : *Non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista.*

Dies ejus Decollationis est celebris ; sed præcipua ejus solemnitas fit die ipsius Nativitatis, et antiquissima est in Ecclesia : S. Aug. septem habet sermones pro illa solemnitate, quam supponit jam esse antiquam et universalem; hæc habet Serm. 290, 4, in Natali Joannis Baptistæ:

« Quia in magno sacramento natus est Joannes, ipsius » solius justi natalem diem celebrat Ecclesia. Et natalis » Domini celebratur, sed tanquam Domini. Date mihi » alium servum, præter Joannem, inter Patriarchas, in- » ter Prophetas, inter Apostolos, cujus natalem diem ce- » lebret Ecclesia Christi. Passionum diem servis plurimis » celebramus; nativitatis diem, nemini nisi Joanni. »

3° *SS. Petrus et Paulus*, die 29 junii. Petrus, ex piscatore factus discipulus Christi, Apostolus et princeps ac caput Apostolorum, sedem prius habuit Antiochiæ, deinde Romæ, ubi eam per viginti quinque annos tenuit, juxta Eusebium, S. Hieron. et calendarium Romanum a Bucherio editum. In carcerem Mamertinum sub Nerone conjectus cum B. Paulo, ibi manserunt octo mensibus, ut fertur; Processum et Martinianum, custodes, et quadraginta septem alias utriusque sexus personas ad fidem adduxerunt; postea damnati, Petrus ad crucem ut Judæus, et Paulus ad capitis amputationem ut civis Romanus, mortem die 29 junii subierunt extra muros civitatis. Petrus humilitatis causa petiit et obtinuit ut capite deorsum posito crucifigeretur. Corpora utriusque Apostoli religiosissime servantur Romæ, unum in basilica Vaticana S. Petri, et alterum in basilica S. Pauli, juxta viam Ostiæ, a Constantino Magno constructa et anno 1823 infauste igne incensa. Eorum capita in figuris argenteis inclusa in basilica Lateranensi custodiuntur. Sanctæ ac pretiosæ illæ reliquiæ a peregrinantibus totius orbis catholici visitantur.

Percelebris semper fuit Romæ memoria Petri : *Ostendatur mihi Romæ,* inquit S. Aug. Enarrat. in Psal. XLIV, *in honore tanto templum Romuli, in quanto ibi ostendo memoriam Petri.* Idem S. Doctor plures habet sermones in Natali Petri et Pauli. Tertium ex his sermonibus sic incipit : *Hodiernum nobis diem festum fecit sanguis Apostolorum.* Hinc sequitur hanc festivitatem utriusque Apostolorum esse perantiquam et veneratione nostra dignam.

4° *Festum omnium Sanctorum,* die 1 nov. Imperator Honorius prohibuerat ne Christiani templa idolorum

everterent, volens ea conservare tanquam artium monumenta : Bonifacius IV, videns celebre Pantheon a Marco Agrippa sub imperio Augusti exstructum, adhuc exstare, illud mundare et reparare statuit, solemniter illud, anno 607, B. Mariæ et omnibus martyribus ac confessoribus dedicavit, illucque transferri jussit plus quam viginti et octo plaustra ossium sanctorum martyrum, quæ divisa in variis Romæ cœmeteriis jacebant. Unde hæc ecclesia dicta est Sancta Maria Rotonda, ob ipsius formam, et etiam Sancta Maria ad Martyres.

Tale fuit exordium solemnitatis Omnium Sanctorum, quæ celebrabatur Romæ die 13 maii, die anniversaria prædictæ dedicationis : Gregorius III eam ad Ecclesiam universalem propagavit, et Gregorius IV diem 13 maii in 1 nov. mutavit, eo quod abundantior esset annona in mense novembris quam in mense maii; tunc enim innumeri advenæ confluebant Romam ut solemnitati assisterent. Hic ultimus Pontifex, cum venisset in Galliam anno 837, regnante Ludovico Pio, festivitatem Omnium Sanctorum secum introduxit, quæ brevi fuit adoptata et facta est universalis in Galliis sicut in aliis regionibus.

5° *Commemoratio fidelium Defunctorum*, die 2 nov. Consuetudo orandi pro defunctis venit a traditione Apostolica, et fundamentum habet in praxi totius Ecclesiæ, in decretis conciliorum et in sacris paginis, tum Novi, tum Veteris Testamenti, ut alibi probavimus : nulla autem erat dies specialiter destinata ad orandum pro omnibus fidelibus defunctis. S. Odilo, abbas Cluniacensis, anno 1048 mortuus, statuit ut in cunctis monasteriis sibi subjectis, sicut die 1 nov. omnes coluntur sancti, ita 2 die pro omnibus oraretur defunctis : quidam putant eum exemplar hujus generalis commemorationis omnium defunctorum ab Amalario, ducentos annos ante ipsum vivente, accepisse, monasteriis suis præcepisse, et eo suggerente, Joannem papam XIX hanc praxim ubique servari mandavisse. Joannes autem XIX, anno 1024 electus, anno 1033 mortuus est.

6° *S. Stephanus protomartyr*, die 26 decembris. Unus fuit

e septem primis diaconis; *plenus erat gratia et fortitudine, et faciebat prodigia et signa magna in populo*, Act. VI, 8: quidam de Judæis surrexerunt, *disputantes cum Stephano, et non poterant resistere sapientiæ et spiritui qui loquebatur*, ibid. Adhibitis falsis testibus, eum accusarunt blasphemiæ adversus Moysen et Deum; ille autem mirabili sermone, in cap. VII Actuum relato, judicibus suis locutus est; Judæi eum audientes ipsis exprobrantem quod legem Dei non custodirent, *dissecabantur cordibus suis, et stridebant dentibus in eum*. Ille vero cœlesti visione donatus, ait: *Ecce video cœlos apertos, et Filium hominis stantem a dextris Dei.* Tunc Judæi exclamaverunt eum blasphemare; sententia non exspectata, traxerunt eum tanquam blasphemum extra civitatem, et lapidaverunt illum Deum invocantem et pro lapidantibus orantem.

Passus est ergo et obiit, juxta Chronica cum Operibus Eusebii a Scaligerio publicata, die 26 decembris ejusdem anni quo Christus fuit crucifixus. Cultus ejus semper fuit celebris: S. Aug. a sermone 314 ad 325 de illo mirifice loquitur, de ejus natali, de ejus solemnitate, de mirabili corporis ejus inventione, de reliquiarum translatione, de manifestis miraculis intercessione ejus patratis, etc.

7° *Dedicatio ecclesiarum*, dominica post octavam Omnium Sanctorum. In Veteri Testamento triplex solemnis describitur templi Jerusalem dedicatio, una sub Salomone, secunda post captivitatem Babylonicam sub Esdra, et tertia sub Juda Machabæo, qui, post impietates Antiochi, templum et altare purificari ac de novo dedicari voluit. Dies anniversaria harumce dedicationum solemnis erat, et per dies octo celebrabatur. Sub nova lege, ubi deferbuit persecutio, ingentes cœperunt ædificari ecclesiæ quæ solemni ritu dedicabantur, ut in toto historiæ ecclesiasticæ decursu legitur: anniversarium hujusmodi dedicationum erat ubique festum solemne, et, cum variæ ecclesiæ diversis temporibus fuerant dedicatæ, contigerat ut anniversaria eodem die non celebrarentur, ideoque Pius VII statuit, « ut anniversarium dedicationis templorum quæ in Gallicanæ reipublicæ territorio

» erecta sunt, in dominica quæ octavam festivitatis Om-
» nium Sanctorum proxime sequitur, in cunctis Galli-
» canis ecclesiis celebretur. » Indult. diei 9 aprilis 1802
Hinc omnes, sive privatim in officio, sive publice, hanc festivitatem eodem die et eodem ritu celebrant, sive propria ecclesia fuerit consecrata, sive fuerit tantum benedicta; simplex enim benedictio jus non dabat ad officium dedicationis quotannis celebrandum.

Notandum 1°, festum dedicationis Ecclesiæ habendum esse ut festum Domini, ex decreto S. rituum Cong. diei 27 martii 1779, et ideo aliis festis ejusdem gradus præferendum esse.

Notandum 2°, in ipsomet die Dedicationis idem celebrandum esse officium, excepta oratione, ac in die anniversarii, ex *Merati*, t. 3, p. mihi 302, et ut supponitur in decisione S. C. Rituum diei 7 maii 1746, ad 8um. Unde vigiliæ ex Pontificali coram reliquiis ante consecrationem celebrandæ debent esse vigiliæ Dedicationis.

ARTICULUS QUARTUS.

DE RITU CELEBRANDI FESTA.

Singulas officium recitandi et festa celebrandi regulas hic certe non intendimus referre aut explanare: unusquisque eas legere debet in rubricis tum generalibus, tum particularibus. Quædam tantum paucis verbis dicemus 1° de festis suppressis, 2° de festis translatis, et 3° de festo patroni et titularis.

De Festis suppressis.

Cardinalis Caprara, per indultum modo citatum, diei 9 aprilis 1802, ex mandato summi Pontificis, quatuor tantum reservavit festa præter dies dominicos, videlicet Nativitatem Domini nostri Jesu Christi, ejus Ascensionem, Assumptionem B. virginis Mariæ, et festum Omnium Sanctorum; « ita ut posthac, in reliquis festis diebus, omnes
» ejusdem (Galliæ) incolæ non solum a præcepto audiendi
» missam vacandique ab operibus servilibus, sed a jeju-
» nii etiam obligatione in diebus qui festa hujusmodi
» præcedunt prorsus absoluti censeantur et sint. »

Eam tamen legem adjectam esse voluit summus Pontifex, « ut in festis diebus vigiliisque eos præcedentibus, » quæ suppressæ decernuntur, in omnibus ecclesiis nihil » de consueto divinorum officiorum sacrarumque cæremoniarum ordine ac ritu innovetur, sed omnia ea » prorsus ratione peragantur qua hactenus consueverunt, » exceptis tamen festis Epiphaniæ Domini, sacratissimi » Corporis Christi, SS. Apostolorum Petri et Pauli, et » sanctorum patronorum cujuslibet diœcesis et parœciæ, » quæ in dominica proxime occurrente in omnibus ec- » clesiis celebrabuntur. »

Itaque in festis simpliciter suppressis, quæ sunt Circumcisio Domini, Purificatio B. Mariæ virginis, Annuntiatio, feria secunda et tertia Paschæ, feria secunda Pentecostes, Nativitas S. Joannis Baptistæ, Nativitas B. Mariæ virginis, Commemoratio omnium Defunctorum, Conceptio B. Mariæ virginis, et festum S. Stephani, remanet obligatio officium privatim recitandi et solemnitatem publice in ecclesiis celebrandi, nulla vero missam audiendi et ab operibus servilibus vacandi. Quoniam tamen plurimis in locis fideles ab operibus servilibus abstinebant his diebus, dum alii eis vacabant, et nociva inde nascebatur varietas inter diœceses, parochias et familias, cardinalis Caprara, rogante Gubernio, die 6 julii 1806, omnibus scripsit episcopis, in memoriam revocans obligationem audiendi missam et ab operibus servilibus abstinendi in diebus festis suppressis sublatam esse, et expedire ut parochi aliique viri ecclesiastici a sono campanarum et alia exteriori pompa in festis de præcepto consueta temperarent. Plures episcopi, v. g. Cenomanensis, Andegavensis, a ministro cultuum et præfectis vexati, ex consilio Legati *a latere*, hujusmodi festa ad dominicam proximam remiserunt, excepta Circumcisione Domini, quam Gubernium agnoscebat ut festum civile, et ideo celebrationem officii non impediebat. Nunc communiter propriis diebus, juxta indulti verba, alia celebrantur festa, et annuntiantur ut festa devotionis.

Indulgentiæ prædictis festis annexæ nullam, ob suppressionem, subierunt mutationem.

De Festis translatis.

Festa Epiphaniæ, Corporis Christi, SS. Apostolorum Petri et Pauli, ac patroni diœcesis et parœciæ non fuerunt suppressa, sed ad dominicam proxime occurrentem translata, ut patet ex verbis indulti supra citatis. Plura inde nata sunt dubia, quæ a diversis episcopis Cardinali legato *a latere* proposita, soluta sunt per responsiones speciales eumdem sensum habentes ac sequens ad episcopum Camberiensem : « Priusquam dubiis propositis » respondeam, opportunum duco quasdam explicationes » præmittere, quæ nonnullis jam Galliarum episcopis » datæ sunt, ut quæstionibus fieret satis quæ super intel- » ligentia indulti diei 9 aprilis 1802 quoad aliquorum fe- » storum translationem fuerant ab illis expositæ.

» 1° Officia Epiphaniæ Domini, sacratissimi Corporis » Christi, SS. Apostolorum Petri et Pauli, et SS. patrono- » rum cujuslibet diœcesis et parochiæ, recitanda erunt a » clero tam privatim quam publice in ecclesiis, et missa » de iisdem dicenda, in suo proprio die.

» 2° In dicto proprio die fideles neque ad audiendam » missam, neque ad abstinendum ab operibus servilibus » obligati erunt.

» 3° Sola solemnitas præfatorum festorum differtur in » dominicam subsequentem, in qua officium quidem a » clero, tam publice quam privatim, et missa recitabi- » tur de dominica seu de festo occurrente, juxta calenda- » rium. Canetur tamen una missa solemnis de festis illis » more votivo cum unica oratione; minime omissa in ca- » thedralibus aliisve ecclesiis, in quibus officium publice » agatur, et adsit sufficiens numerus ecclesiasticorum, alia » missa conventuali de dominica vel festo occurrente.

» Quibus positis, venio ad dubia proposita, quibus hoc » sit responsum :

» 1° Si in unam eamdemque dominicam incidat so- » lemnitas translata, prout supra n° 3 declaratum est, » tum anniversarii dedicationis, tum patroni, ea solem-

» nitas celebranda erit de digniori, scilicet de dedica-
» tione, translato minus digno, id est festo patroni, ad
» primam dominicam non impeditam, juxta rubricas.

» 2° Si dominica ad quam, juxta indultum reductionis
» festorum diei 9 aprilis 1802, transferenda esset solem-
» nitas patroni, sit dies propria S. Joannis Baptistæ, tunc
» solemnitas patroni transferenda erit ad primam domi-
» nicam non impeditam, juxta rubricas, ne scilicet, cum
» festum S. Joannis sit ejusdem ritus, nec transferri pos-
» sit, duplex solemnitas primæ classis eadem die in una
» ecclesia peragatur. »

« Novis apud plurimos exortis dubiis, eo quod, juxta
» istud responsum, transferri debeant in dominicam sub-
» sequentem festa quæ indultum decrevit celebranda *in*
» *dominica proxime occurrente*, quæ a permultis credeba-
» tur dominica proximior; opportunum ductum est denuo
» consulere Apostolicam legationem, cujus responsum
» omnem tulit difficultatem, et quod dubium videbatur
» explanavit, declarando hæc verba indulti, *in dominicam*
» *proxime occurrentem*, intelligenda esse de dominica pro-
» xime sequente, quoniam dominica quæ occurrit est illa
» quæ supervenit. » Hæc responsio refertur in Rituali Bellicensi, t. 3, p. 172, 1ª edit. sine epocha seu data. Conformis est alteri responsioni ejusdem cardinalis, diei 21 junii 1804, apud *Romsée* relata, t. 5, p. 232.

Octava igitur festi translati ipsomet die in quem cadit incipit, non vero die quo celebratur ipsius solemnitas pro populo.

Indulgentia cum solemnitate ad diem dominicam transfertur, ex rescriptis ad archiepiscopum Mechliniensem, die 21 junii 1804, et ad episcopum Camberiensem directis, et ex brevi Pii VII ad archiepiscopum Lugdunensem, diei 13 aug. 1805: an ista rescripta sint actus jurisdictionis ad proprias Mechliniensem, Lugdunensem et Camberiensem diœceses limitati, an vero decisiones generales, hæreo dubitans, quamvis indulgentiæ translatio generalis probabilior mihi videatur.

Notandum 1°, festum S. Joannis Baptistæ apud nos

esse ritus solemnis minoris, ac proinde festo patroni et festo sanctissimi Corporis Christi cedere.

Notandum 2°, quod si dominica sequens sit aliqua ex majoribus primæ aut secundæ classis, in quibus missæ votivæ solemnes non admittuntur, missa solemnis esse debeat de dominica privilegiata cum commemoratione festi translati. (Nota ad indultum explicativum card. Caprara, diei 21 junii 1804, apud *Romsée*, t. 5, p. 233.)

Notandum 3°, quod, ex decreto Cong. rit. diei 26 nov. 1735, officia sanctorum quæ de mense decembris aliquando supersunt, ad dies anni sequentis non impeditos transferri non debeant : vel eorum tantum fit commemoratio, si rubricæ permittant, vel prorsus omittuntur hoc anno.

De Festis patroni et titularis.

1° Patronus, a *pater* derivatus, ille communiter intelligitur qui alios suscipit defendendos : idea igitur patroni, maxime in liturgia ecclesiastica, ideam importat inferioris protegendi et superioris placandi, vel orandi aut supplicandi. Unde personæ divinæ, mysteria Dei aut Salvatoris, aut B. Mariæ, v. g. Conceptio, Incarnatio, Assumptio, proprie dici non possunt patroni, quia non habent superiorem orandum aut placandum, vel spectari non possunt ut intercessores. Sanctissima vero Maria, considerata ut persona, omnes sancti et angeli in cœlo regnantes et in Martyrologio Romano inscripti, eligi possunt ut patroni, quia nos inferiores apud Deum superiorem protegere possunt. Universali autem ac perpetua consuetudine sancitum est ut quævis ecclesia in honorem alicujus mysterii vel sancti aut sanctæ erigeretur : si prius, persona divina aut mysterium dicitur titulus aut titularis ecclesiæ; si posterius, sanctus vel sancta vocatur patronus vel patrona ecclesiæ et loci ab ea dependentis. Si non esset locus ab ecclesia dependens, aut si alius esset patronus loci, sanctus vel sancta sub cujus invocatione erecta esset ecclesia, illius titularis, et non proprie patronus nuncuparetur.

2° Patronus et titularis in duobus potissimum differunt : 1° in eo quod patronus loci per se importet festum in populo, ex consuetudine et legibus Ecclesiæ; non item titularis : unde in civitatibus et oppidis communem patronum habentibus, ecclesiæ in iis existentes solum patronum titularem habent, et olim in sola die festi patroni loci erat obligatio audiendi missam et ab operibus servilibus abstinendi ; nunc autem, cum solemnitas patroni ad dominicam occurrentem transferatur, nulla est difficultas in populo, et præcedens differentia amplius non existit, stricte loquendo; 2° in eo quod locus communiter non habeat nomen patroni, dum ecclesia sub nomine sui titularis designari soleat, v. g. ecclesia Sanctæ Crucis, S. Salvatoris, Conceptionis, Visitationis B. Mariæ, etc.

3° Sacra rituum Cong. definierat, die 13 septembris 1642, festum principalis patroni in quocumque regno, provincia, civitate, oppido vel pago esse de præcepto, cum obligatione audiendi missam et ab operibus servilibus vacandi; et die 21 junii 1710, celebrandum esse ritu duplici primæ classis, cum octava a clero facienda, etiamsi ecclesia non fuisset consecrata, sed tantum benedicta.

4° Episcopi provinciæ Turonensis, in suo communi mandato, diei 8 maii 1780, jam a nobis citato, statuerant 1° festum patroni principalis diœcesis propria die sua celebrandum esse; 2° festum patroni secundarii, ubi esset, ad dominicam proximiorem transferendum ; 3° festum patroni principalis uniuscujusque parochiæ ad dominicam præcedentem remittendum fore, si feria secunda, aut tertia, aut quarta incideret; et ad dominicam sequentem , si feria quinta, aut sexta, aut sabbato adveniret; 4° ex hypothesi quod dominica præcedens aliquo solemni festo in tota diœcesi celebrato impediretur, festum patroni ad dominicam sequentem transferendum esse, et si dominica sequens esset impedita, dominica præcedente anticipandum fore. Vidimus autem quid indultum diei 9 aprilis 1802 statuerit. Nulla est differentia in modo celebrandi festum patroni et festum titularis :

utrumque est ritus primæ classis, apud nos ritus annualis et cum octava.

5° Officium patroni locum habere non potest dominicis prima Adventus, Passionis, Paschatis, Pentecostes et Trinitatis, nec dominicis in quibus celebrantur festa Nativitatis, Circumcisionis, Epiphaniæ, Corporis Christi, Assumptionis, et Omnium Sanctorum.

6° Octavæ prohibentur a die 17 decembris usque ad diem Epiphaniæ inclusive, in ritu Romano, exceptis iis quæ cum solemnitate Nativitatis Domini celebrantur, scilicet SS. Stephani, Joannis et Innocentium, a die 15 decembris usque ad Natale Domini, apud nos, et a feria quarta Cinerum usque ad Pascha : octavæ jam incœptæ cessant, nec tamen dies octavæ anticipantur.

7° Si festum patroni alicujus parochiæ vel titularis ecclesiæ quotannis in diem prohibitum incidat, recurrendum est ad episcopum, qui alium determinabit diem in quo officium ejus cum integra octava celebrari possit.

8° Ad officium patroni regni, provinciæ, diœcesis vel parochiæ tenentur omnes clerici sacris ordinibus initiati et in ejus territorio degentes; ad officium titularis tenentur clerici ecclesiæ adscripti.

9° Regulares obligantur ad officium patroni regni, provinciæ, diœcesis, civitatis vel oppidi in quo morantur, ex decreto S. Cong. rit. diei 20 martii 1683, sed absque octava ; non vero ad officium parochiæ in qua demorantur, ut respondit S. rit. Cong. die 5 julii 1698.

10° Pastor plures habens ecclesias sub jurisdictione sua, si in illis æqualiter resideat, omnium patronorum et octavas de ritu primæ classis celebrare tenetur, prout festa sacra rit. Cong. declaravit die 5 julii 1698. Si vero resideat in ecclesia parochiali plures sub se habenti ecclesias vel capellas, solius patroni ecclesiæ parochialis officium cum octava celebrare potest : si tamen, in capellis sibi subditis, die patroni celebraturus esset, solemnitatem patroni faceret, et officium ejus sub ritu primæ classis recitare posset, absque octava. Si sacerdos huic capellæ

adscriptus esset, officium patroni celebrare non posset, nisi sub ritu in suo calendario expresso.

11° Qui capellæ rurali deservit, vel in territorio ejus residet, vel non : in priori casu, ad officium et octavam patroni ejus tenetur, et nihilominus probabiliter ad officium et octavam ecclesiæ matricis, quod tamen plures limitant ad hoc quod ecclesia matrix sit cathedralis ; in posteriori vero casu, in quo sacerdos in territorio capellæ non residet, sed diebus dominicis et festivis ad eam pergit ministerium suum impleturus, quo expleto redit ad ecclesiam parochialem cui famulatur, divinis officiis assistendo, tenetur ad officia et octavas utriusque patroni, utrique enim adscriptus est ecclesiæ : ergo utriusque patronos in æquali gradu celebrare debet.

CAPUT TERTIUM.

DE JEJUNIO.

Jejunium in sua generali significatione importat abstinentiam a cibo. Quadruplex distinguitur : spirituale, morale, naturale, et ecclesiasticum.

Jejunium spirituale est abstinentia a vitiis, juxta Prophetæ verba, Isai. LVIII, 6 : *Nonne hoc est magis jejunium quod elegi ? Dissolve colligationes impietatis.* Unde S. Aug. Tract. 17 in Joannis Evang. « Jejunium magnum et ge- » nerale est abstinere ab iniquitatibus et illicitis volup- » tatibus sæculi, quod est perfectum jejunium. »

Jejunium morale est continentia in cibi potusque sumptione juxta temperantiæ regulas; jejunium naturale est abstinentia ab omni prorsus cibo et potu, quale est jejunium ad susceptionem sanctæ Eucharistiæ requisitum; et jejunium ecclesiasticum est abstinentia a pluribus refectionibus certoque ciborum genere, juxta Ec-

clesiæ regulas. De illo solo hic agitur, et dicemus 1° de potestate Ecclesiæ jejunia præcipiendi ; 2° de jejuniis ab Ecclesia præceptis ; 3° de conditionibus ad jejunandum requisitis ; 4° de causis a jejunio excusantibus , et 5° de iis qui ratione jejunii et abstinentiæ peccant.

ARTICULUS PRIMUS.

DE POTESTATE ECCLESIÆ JEJUNIA PRÆCIPIENDI.

Veteres hæretici non solum jejunia non negabant, sed falsis quibusdam momentis innixi, ea ultra modum multiplicabant vel rigidiora faciebant ; recentiores vero, ut Lutherani et Calvinistæ, fatentes jejunia in veteri Lege fuisse præscripta , negant Ecclesiam habere potestatem obligandi Christianos ad jejunandum : contra quos sit

PROPOSITIO.

Ecclesia habet potestatem obligandi Christianos ad jejunandum.

Probatur Scriptura sacra, praxi Ecclesiæ, testimoniis Patrum, et ratione.

1° *Scriptura sacra.* Multa reperiuntur jejunia in Veteri Testamento a Deo præscripta, sed insuper 1° Synagoga instituit jejunium in memoriam liberationis filiorum Israel a persecutione Aman , Esther, IX, 17; 2° Jonadab, filius Rechab, filiis et nepotibus suis prohibuit usum vini usque in sempiternum, Jerem. XXXV, 18, et Deus eos laudavit eo quod omnia mandata patris sui custodirent. Apostoli, in concilio Jerusalem, omnibus præceperunt ut a suffocato et sanguine abstinerent : porro Ecclesia eamdem saltem habet potestatem quam habuerunt Jonadab et Synagoga, eamdem quam Apostoli exercuerunt ut legislatores : ergo.

2° *Praxi Ecclesiæ.* Ex antiquis canonibus, v. g. 69 eorum qui Apostolis tribuuntur, 19 concilii Gangrensis,

anno 324 celebrati, aliisque pluribus apud Gratianum, 3 part. dist. 3, relatis, necnon ex toto historiæ ecclesiasticæ decursu, constat Ecclesiam semper habuisse jejunia, ea commendasse, præcepisse et observari jussisse : Ecclesia autem talem exercere non potuit potestatem si eam a Christo non acceperit : ergo.

3° *Testimoniis Patrum.* Quicumque enim opera Patrum legerunt, negare non possunt eos jejunia ecclesiastica agnovisse, observasse et ab omnibus legitime non impeditis observanda docuisse : plures de jejunio expresse scripserunt, ut Tertullianus, l. de Jejunio; vel sermones ad populum habuerunt, ut S. Basilius, S. Aug., S. Chrysost., etc. ergo.

4° *Ratione.* Jejunium ab Ecclesia præcipi potest si sit bonum et ad fines bonos dirigi possit : atqui hoc utrumque verum est. 1° Jejunium est bonum in se et laudabile, ut ipse fatetur Calvinus, alioquin Deus illud non præcepisset in Veteri Testamento, Christus illud non commendasset in Novo, tum proprio exemplo, tum dicendo, v. g. Matth. VI, 16 : *Cum jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes... cum autem tu jejunas, unge caput tuum,* etc. 2° Ad fines bonos dirigi potest, nempe ad iram Dei placandam, ut fecerunt Ninivitæ, ut sæpe exhortantur Prophetæ, ad dæmones expellendos, juxta hæc Christi verba, Matth. XVII, 20 : *Hoc autem genus non ejicitur nisi per orationem et jejunium ;* ad se humiliandum, sicut David pœnitens, Ps. XXXIV, 13 : *Humiliabam in jejunio animam meam;* ad concupiscentias refrenandas, carnem affligendo, etc. ergo.

Objiciunt Protestantes et hodierni increduli : 1° Deum pluries manifestasse per Prophetas, v. g. per Jeremiam, XIV, 12, dicendo, *Cum jejunaverint, non exaudiam preces eorum,* jejunia sibi grata non esse; 2° verba Christi, Matth. XV, 11, dicentis : *Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore hoc coinquinat hominem;* 3° verba B. Pauli, I Cor. X, 25 : *Omne quod in macello vænit; manducate, nihil interrogantes propter conscientiam ;* I Tim. IV, 1 et 3 : *Spiritus manifeste dicit, quia in novis-*

simis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris... prohibentium nubere, abstinere a cibis quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione, etc.

Respondetur autem ad primum, Deum non manifestare jejunia in genere sibi grata non esse, cum contrarium sæpe ostenderit, sed jejunia, preces, holocaustomata peccatorum impœnitentium sibi non placere; *ad secundum*, cibos ex natura sua animam non coinquinare, sed ubi sumuntur contra præceptum, violationem præcepti coinquinare, ut patet exemplo Adæ et uxoris ejus; *ad tertium*, beatum Paulum loqui contra illos qui cæremonias Judaicas adhuc observare volebant, et prohibet ne fideles interrogarent an cibi in macello expositi essent lege Mosaica permissi vel idolis oblati, necne; *ad quartum*, Apostolum designare Marcionem, Tatianum aliosque hæreticos qui perpetuam inducere voluerunt abstinentiam, ad contemnenda et abominanda Creatoris opera. Quis bona fide hæc attendens, non videt quam talia objecta sint absona et a vero sensu aliena?

ARTICULUS SECUNDUS.

DE JEJUNIIS AB ECCLESIA PRÆCEPTIS.

Jejunia ecclesiastica nunc usitata reducuntur ad Quadragesimam, quatuor Tempora et Vigilias.

1° *Quadragesima*. Calvinus eam exhibet, Inst. l. 4, cap. 22, § 20, ut superstitiosam observationem; Lutherani et Calvinistæ ei subscribentes, jejunia sicut cœlibatum sustulerunt, quia, ut ait S. Aug. *venter et genitalia sibi vicina sunt*.

Ecclesia autem catholica docet jejunium Quadragesimale ab ipsis Apostolis institutum fuisse; in omnibus enim sæculis videmus illud observatum apud Græcos et apud Latinos: concilium Nicænum, can. 5, statuit ut concilium provinciale habeatur bis in anno, *ante dies Quadragesimæ*, et *circa tempus autumni*; Eusebius, Hist. l. 5, cap. 23, ait ex traditione Apostolorum sancitum esse

ut alio quam Resurrectionis die jejunia solvi non liceat ; S. Aug Serm. 209, 5 in Quadragesima, dicit : « Hi sunt » quadraginta dies sacratissimi toto orbe terrarum, quos, » propinquante Pascha, universus mundus, quem Deus » in Christo reconciliat sibi , prædicanda devotione con- » celebrat. » Merito igitur concluditur hanc consuetudinem per quadraginta dies ante Pascha jejunandi , quam universa tenet Ecclesia , quæ nec conciliis fuit instituta, sed semper retenta est , non nisi auctoritate Apostolica traditam rectissime credi.

Hæc tamen Quadragesima non habenda est ut institutionis divinæ, siquidem nulla ejus fit mentio in Evangeliis, nec in scriptis Apostolorum , nec ullibi nobis repræsentatur ut de præcepto divino existens : est ergo institutionis Apostolicæ per traditionem ad nos transmissæ.

Duo a Calvinianis objiciuntur testimonia, unum S. Irenæi apud Euseb. Hist. l. 5, cap. 24, dicentis : « Quidam » existimant unico die sibi esse jejunandum, alii duobus, » alii pluribus ; nonnulli etiam quadraginta horis diur- » nis ac nocturnis computatis diem suum metiuntur ; » alterum Socratis, narrantis in sua Historia , l. 5, cap. 22, Romanos tres hebdomadas continuas ante Pascha jejunare , exceptis sabbato et dominico die , etc.

Sed 1° S. Irenæus de varietate continuandi jejunium tantum loquitur , non vero de varietate dierum jejunii ; quidam enim singulis diebus cœnabant, quidam biduo vel etiam triduo a quibuslibet cibis abstinebant ; alii singulis diebus corpus refici posse arbitrabantur , sed dies suos ex quadraginta horis componebant, etc. ut satis innuunt hæc Irenæi verba, *diem suum metiuntur*. Ergo. 2° Socrates Novatiana et Ariana hæresi infectus , nullam meretur fidem , cum Romanis detrahere volens , S. Aug. S. Leoni Magno aliisque omnibus impudenter contradicat.

2° *Quatuor Tempora.* Contendunt etiam Calvinistæ jejunia quatuor Temporum longe post Apostolorum ætatem Pontificia auctoritate invecta fuisse : communis, e contra , catholicorum sententia est illorum originem ab Apostolis repetendam esse ; S. quippe Leo , traditionum

Apostolicarum accuratus investigator, ait, Sermone 92, de jejunio septimi mensis, id est, mensis septembris, quia annus Romanus a mense martii tunc incipiebat : « Quod » enim dudum et traditio decrevit, et consuetudo firma- » vit, nec eruditio ignorat, nec pietas prætermittit... ut » jejunium quod nobis septimi mensis recursus indicit, » fide alacri per castigationem animi et corporis cele- » bremus... Ideo enim ipsa continentiæ observantia qua- » tuor est assignata temporibus, ut in idipsum totius » anni redeunte decursu, cognosceremus nos indesinen- » ter purificationibus indigere, semperque esse nitendum, » dum hujus vitæ varietate jactamur, ut peccatum, quod » fragilitate carnis et cupiditatum pollutione contrahitur, » jejuniis atque eleemosynis deleatur. »

Hic ergo iterum applicari potest regula a S. Augustino tradita et a nobis sæpe repetita : *Quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis fuit institutum*, etc. Probabile tamen videtur jejunia quatuor Temporum in Galliis non fuisse recepta ante octavum sæculum, et praxim eorum non fuisse ubique uniformem, nisi post Gregorium VII et Urbanum II, ac proinde in undecimo sæculo, ut probat *Thomassin*, part. 2, cap. 18.

In Veteri Testamento quædam instituta erant jejunia post captivitatem Babylonicam observata, ut patet ex his prophetæ Zachariæ verbis, VIII, 19 : *Hæc dicit Dominus exercituum : Jejunium quarti, et jejunium quinti, et jejunium septimi, et jejunium decimi erit domui Juda in gaudium,* etc. Sed non erant jejunia quatuor Temporum, ut apud nos ; bene vero observabantur in memoriam obsessionis urbis sub Nabuchodonosor, eversionis murorum, captionis et mortis Godaliæ, ut videtur in calendario Judæorum adhuc usitato inter eos.

3° *Vigiliæ*. Christus quandoque *erat pernoctans in oratione Dei*, Luc. VI, 12; *media nocte Paulus et Silas orantes laudabant Deum, et audiebant eos qui erant in custodia*, Act. XVI, 25. Horum exemplo primi Christiani in pervigilio magnarum solemnitatum solebant ad sepulcra martyrum pernoctare, ut constat ex pluribus monu-

mentis, v. g. ab Ammiano Marcellino, Hist. l. 28, a Plinio juniore apud Tertull. Apol. cap. 2, a S. Hieronymo vigilias et pernoctationes *in basilicis martyrum* adversus Vigilantium fortiter defendente. Ineunte quarto sæculo, concilium Eliberitanum, can. 25, prohibuit ne « feminæ in cœmeterio pervigilent, eo quod sæpe sub » obtenu orationis scelera latenter committant. » Cum enim cœmeteria essent loca subterranea et obscura, facilis erat turpitudinum perpetratio : sapienter igitur statutum fuit ut feminæ vigilias in privatis suis oratoriis haberent.

Hujusmodi vigiliæ erant præparatio ad celebrationem solemnitatis disponens, et jejunium importabant : diu perseveraverunt, et non raro graves genuerunt abusus. Concilium Connacense, anno 1260 celebratum, pernoctationes in ecclesiis et cœmeteriis prohibuit, ob actiones turpes aut violentas, ob saltationes quæ in his locis sacris sæpe fiebant. Hæc prohibitio renovata fuit a Clemente V, in concilio Viennensi, anno 1311, et a Clemente VIII, in concilio Aquileiensi, anno 1596, ob easdem rationes.

De medio autem sublatis vigiliis, excepta vigilia Nativitatis Domini, remanserunt jejunia in pervigilio quarumdam solemnitatum. Vigiliæ sic conservatæ cum jejunio sunt vigilia Nativitatis Domini, vigilia Paschæ quæ est ultima dies Quadragesimæ, vigilia SS. Petri et Pauli, quæ quoad jejunium tantum transfertur ad sabbatum ante dominicam solemnitatis dictorum SS. Apostolorum, ex indulto card. Caprara diei 21 junii 1804, apud *Romsée*, t. 5, p. 234 ; vigilia Assumptionis et vigilia Omnium Sanctorum. In indulto hic citato reservatur etiam vigilia Pentecostes ; sed jejunium hujus vigiliæ suppressum fuerat in provincia Turonensi, per mandatum commune diei 8 maii 1780.

Plurima olim erant alia jejunia, ut in Adventu, in Rogationibus, in festo S. Marci, in Calendis januarii, in sabbato, Romæ, etc. sed cum ubique obsoleverint, de illis nihil dicemus.

ARTICULUS TERTIUS.

DE MODO JEJUNANDI.

Certum est apud Catholicos jejunia supra recensita et conservata, sub peccato mortali per se obligare. *Ita unanimiter doctores;* et Alexander VII sequentem damnavit propositionem, anno 1666 : « Frangens jejunium Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex » contemptu vel inobedientia hoc faciat, puta quia non » vult se subjicere præcepto. »

Examinandum est igitur quid necessarium sit ut præceptum jejunii debite impleatur. Conditiones requisitæ ad quatuor reduci possunt, scilicet 1° ad abstinentiam a carnibus, 2° ad abstinentiam ab ovis et lacticiniis, 3° ad unicam refectionem, et 4° ad cœnulam ex indulgentia permissam.

1° *De Abstinentia a carnibus.*

1° Seclusa controversia olim agitata, an scilicet abstinentia a carnibus sit pars jejunii principalior aut minus principalis, certum est apud omnes catholicos illam esse de præcepto et ad essentiam jejunii ecclesiastici pertinere; nunquam enim Ecclesia præcipit jejunium simpliciter, quin simul abstinentiam a carnibus præcipiat, quamvis ab illa dispensare possit, ut infra dicemus.

Dico ad *essentiam jejunii ecclesiastici,* quia jejunium in unica refectione sistens, absque delectatione ciborum concipi potest, et probabile est Judæos sic olim jejunasse. Minime vero inde concludi potest, ut volunt Protestantes, nullum ciborum delectum in jejunio admittendum esse; quia Ecclesia tam habet potestatem esum carnium prohibendi, quam unicam refectionem præcipiendi.

2° Nomine carnium die jejunii prohibitarum intelligendæ sunt, juxta S. Th. 2 2, q. 147, art. 8, et omnes doctores, *carnes animalium in terra nascentium et respirantium,* per oppositionem ad animalia in aquis nascentia et

respirantia. Unde 1° omnia quadrupedia et bipedia, in terra viventia, aves per aerem volantes, et generatim ea animalia quæ in aquis respirare nequeunt prohibentur; 2° pisces, e contra, et quæque animalia in terra communiter non viventia diebus jejunii permittuntur; 3° in dubio an animalia sint terrestria vel aquatilia, ex judicio peritorum in historia naturali, et maxime ex consuetudine pronuntiandum est : sic generaliter statutum est permittendas esse diebus jejunii limaces, testudines, ranas, locustas, conchas, quia hujusmodi animalia non habent sanguinem, aut habent sanguinem frigidum, et piscibus æquiparantur. Idem plures sentiunt de viperis, quæ similes sunt anguillis (idem dicendum est de colubris), de lutris, de castoribus, de fibris; idem communiter dicitur de ardeis (*hérons*), de gallinulis chloropis (*poules d'eau*), de martibus (*martes*), de muribus aquaticis (*rats d'eau*), quia hæc animalia ex solis piscibus communiter vivunt. Non item de corvis marinis, de anatibus feris (*canards sauvages*), et aliis similibus, inter quæ Ligorio computat generaliter aves, licet in aquis nutriantur, ut fulicæ ac consequenter *les hérons et les poules d'eau*. Spectandus est igitur usus in unaquaque diœcesi receptus. Apud nos ardeæ et gallinulæ aquaticæ eduntur, non vero anates feri. Jusculum et diversæ adipes ex carnibus provenientes, ad carnes ex quibus exprimuntur revocandæ sunt.

3° Lex esum carnium certis diebus prohibens obligat sub peccato ex natura sua mortali : sic interpretantur omnes doctores et communis fidelium opinio. Dico *ex natura sua,* quia transgressio hujus legis, ex omnium sensu, materiæ levitatem patitur. Unde qui in parva quantitate de carnibus prohibitis manducaret, leviter tantum peccaret; quantitas autem ad constituendum peccatum mortale requisita, ex judicio viri prudentis determinanda est.

Coqui et coquæ carnes prohibitas diebus abstinentiæ ex justa ratione præparantes, non peccant juscula et condimenta degustando, quia sufficiter excusantur.

2° *De Abstinentia ab ovis et lacticiniis.*

1° Ova et lacticinia olim fuisse prohibita in jejunio quadragesimali, tanquam ex animalibus prohibitis directe provenientia, in dubium revocari non potest, Tertullianus enim aliique Patres narrant primos Christianos ærophagiis, id est cibis aridis et siccis, in Quadragesima vesci solitos esse. Hinc concil. Laodicenum, anno 364 celebratum, can. 50 : « Non oportet in Quadragesimæ » quinta feria ultimæ hebdomadæ jejunium dissolvi et » totam Quadragesimam inhonorari, sed per totos dies » jejunare, et escis abstinentiæ convenientibus, id est » aridioribus, uti. » Tempore S. Gregorii Magni sacerdotes, diaconi et reliqui omnes jejunabant « ab omnibus » quæ sementinam carnis trahunt originem, a lacte vide» licet, caseo et ovis; » esus vero piscium eis permittebatur ut infirmitatis solatium, et non ut luxuriæ incendium. Ita S. Greg. in decreto Gratiani, part. 1, dist. 4, can. 6. Hæc ovorum et lacticiniorum prohibitio, usu piscium concesso, viguit apud Græcos et Latinos a primis temporibus usque ad recentiora : multæ adhuc sunt regiones in quibus eorum usus ex sola episcoporum dispensatione fit licitus; in pluribus aliis usus invaluit ut absque dispensatione lacticinia sint licita et non ova, v. g. in diœcesi Cenomanensi, in diœcesibus vicinis, et generatim in Galliis.

2° Catholici generaliter contendunt prohibitionem lacticiniorum et ovorum in jejunio quadragesimali esse jure communi sub peccato mortali, idque colligitur tum ex sententia doctorum qui in hoc sibi cum S. Thoma concordant, tum ex sequenti propositione ab Alexandro VII damnata : « Non est evidens quod consuetudo non com» edendi ova et lacticinia in Quadragesima obliget; » tum ex natura materiæ quæ in se est gravis.

Dixi *in jejunio quadragesimali*, quia communius docetur horum prohibitionem non exstitisse, saltem sub gravi, in jejuniis quatuor Temporum et Vigiliarum, nec

a fortiori in aliis jejuniis per annum, ubi servabantur.

3° In diœcesibus ubi quotannis episcopus a prohibitione manducandi ova dispensare solet, si, ex inadvertentia, hanc dispensationem concedere negligeret, fideles ova manducantes juxta morem consuetum peccati mortalis accusare nollem, tum quia dispensationem præsumere possent, tum quia consuetudo legi derogans sat firma videtur ut excuset a tanto, si non a toto.

Probabilius videtur Ligorio, l. 3, n. 1010 et aliis pluribus, panes biscoctos ex farina et ovis confectos (*biscuits, gâteaux*), etc. diebus quibus ova prohibentur edere a peccato veniali non excusari, *nisi saltem aliqualis causa accedat.* Sunt verba Ligorio.

De Unica refectione, ejus hora, et de potu.

1° Multo probabilius est unicam refectionem ad essentiam jejunii ut partem magis principalem pertinere; jejunium enim sine abstinentia ab ovis, carnibus et lacticiniis concipitur, cum pluribus vero refectionibus concipi non potest : unde secunda refectio proprie dicta esset, juxta omnes, peccatum mortale. Parvæ autem comestiones etiam ciborum licitorum sunt peccata venialia, quæ ex repetitionibus in eodem die fierent peccatum grave, si in materiam notabilem coalescerent, ut patet ex hac propositione ab Alexandro VII anno 1666 damnata : « In » die jejunii qui sæpius modicum quid comedit, etsi no» tabilem quantitatem in fine comederit, non frangit je» junium. »

Quamvis primi Christiani a vino diebus jejunii abstinuerint, ut S. Chrysostomus, S. Hieronym. S. Basilius aliique Patres testantur, extra omne dubium est vinum licitum nunc esse et a multis sæculis, si in refectione permissa sumatur; nam *vinum ita bibere permittitur, ut ebrietatem omnino fugiamus*, inquit S. Greg. Magnus, in Decreto, part. 1, dist. 4, can. 6. Communius etiam docetur potum vini, extra comestionem, ad sedandam sitim vel ad digestionem juvandam, jejunium non frangere; nam

» jejunium non solvitur nisi per ea quæ Ecclesia inter» dicere intendit, » inquit S. Th. 2 2, q. 147, art. 6 ad 2. » Non intendit autem Ecclesia interdicere potum, qui » magis sumitur ad alterationem corporis et digestio» nem ciborum sumptorum, quam ad nutritionem, licet » aliquo modo nutriat. » Hinc natum est axioma : *Liquidum non frangit jejunium,* quod bene intellectum nihil habet inordinatum. Sed dubium fit an vinum extra refectionem sumptum ad sedandam famem, præceptum jejunii lædat : multi affirmant, quia sic agens finem jejunii frustrat; alii vero multi negant, quia statutum legis positivæ non attendit intentionem observantis, sed ipsum actum, et finis præcepti non cadit sub præcepto. Posterior hæc sententia a multis tenetur et probabilior videtur Ligorio, l. 3, n. 1022 ; prior tamen est probabilis et tutior.

3° Quod de vino dicitur, pari ratione dicendum est de aliis liquoribus qui per modum potus sumuntur, v. g. de cerevisia, de succo malorum, pirorum, de aqua saccharo mixta (*de la bière, du cidre de pommes ou de poires, de l'eau sucrée*). Saccharum per se ad potum certe non pertinet, sed multa aqua immixtum rationem potus acquirit, vel potius naturam aquæ non mutat : *a fortiori* nec partes ex hordeo depromptæ in cerevisia. *Ita communissime auctores.* Idem est adhuc de *caffeo.* Hoc timorati apud nos non sibi permittunt, extra necessitatem, aut saltem nisi notabilem habeant causam.

4° Major est difficultas de *chocolato.* Plurimi negant illud frangere jejunium, modo usus illius fiat ut in Mexico, id est parva quantitas *chocolati* cum multa aqua immisceatur, quia rationem tunc habet potus ; secus si sumatur ad instar densæ pultis, puta si misceatur aquæ cum majori vel æquali quantitate, quia in eo casu haberet rationem esus et non potus. Alii vero plures et communius, ut Sanchez, Sylvius, Layman, Concina, Ferraris, Ligorio, contendunt chocolatum per se jejunium frangere, quia ex se est alimentum et non potus. Illius tamen usum permittunt in modica quantitate, ad consolidandum stomachum, maxime ex consuetudine in multis lo-

cis recepta, v. g. in Italia, in Hispania, in Portugalia, etc. consuetudo enim antiqua et generalis vim habet legem introducendi, abrogandi aut interpretandi. Hæc autem consuetudo in Gallia non viget.

5° Omnia ecligmata, quæ S. Thomas, 2 2, q. 147. art 6, ad 3, vocat electuaria (*les diverses espèces de sirops*), si per modum medicinæ sumantur, ex communissima opinione jejunium non frangunt. « Dicendum quod electuaria, inquit S. Th. etiamsi aliquo modo nutriant, non tamen principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum : unde non solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio, nisi forte aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate assumat per modum cibi. »

6° Quoad horam sumendi refectionem, certum est per multa sæcula non licuisse quadragesimale jejunium ante vesperam, id est solis occasum, solvere, et alia jejunia ante horam nonam, scilicet tertiam post meridiem. In duodecimo sæculo jam licebat jejunium quadragesimale hora nona solvere, ut notat S. Th. 2 2, q. 147 art. 7, ad 2 et 3. Nunc vero, juxta omnes, refectio licite sumitur circa meridiem, et nihilominus nomen cœnæ retinet, in memoriam antiquitatis ; unde in Quadragesima vesperæ dicuntur ante prandium, et in refectorio preces pro cœna statutæ recitari solent.

Dixi *circa meridiem ;* quia hæc hora sumitur moraliter, et communitates quæ prandere consueverunt hora undecima cum dimidia, regulam suam mutare non tenentur ob jejunuim etiam Quadragesimæ. Qui vero prandium, sine causa legitime excusante, notabiliter anticiparent, graviter peccare possent; sed hoc ex judicio viri prudentis æstimandum est. Anticipare dimidia hora peccatum esset leve; duabus horis, peccatum esset mortale, juxta Sylvium, Lessium aliosque communiter, inter quos plures arbitrantur anticipationem unius horæ ad constituendum peccatum mortale sufficientem esse.

7° Tempus quo prandium tuto protrahi potest non determinatur neque lege neque consuetudine : quidam con-

cedunt usque ad quatuor horas, saltem pro Germanis, juxta morem eorum; alii vero vix permittunt duas horas, quod tamen communius admittitur.

8° Hæc refectio debet esse continua, absque morali interruptione, alioquin non esset unica, sed plures essent refectiones. Qui autem e mensa, ob superveniens negotium, surgit animo revertendi, quamvis spatio dimidiæ horæ vel horæ integræ absit (quidam dicunt duarum horarum), jejunium non frangit prandium suum continuando. Si assurgendo non habuisset animum revertendi, iterum comedendo novam assumeret refectionem, et contra legem jejunii plus minusve peccaret, secundum materiæ quantitatem. Concedunt tamen auctores, v. g. Concina, eum qui, falso credens prandium esse finitum, mappulam involvit, cum intentione nihil ultra comedendi, et advertit aliud superesse ferculum, ex illo absque jejunii dispendio manducare posse, quia externa non extitit interruptio, sed tantum animus interrumpendi: porro externa requiritur interruptio, et interna non sufficit.

Brevis suspensio, v. g. per unum quadrantem, sine causa et animo revertendi, in usu communi hominum, non censetur interruptio proprie dicta.

9° Qui in ea refectione cibo et potu ita se ingurgitat ut afflictionem jejunii non sentiat, contra ipsam jejunii legem non agit, siquidem utitur alimentis permissis et unicam sumit refectionem; sed temperantiæ leges violat, *ut patet*, finem jejunii impedit, et sub hoc respectu venialiter aut mortaliter peccat, secundum circumstantias, et ordinarie tantum venialiter.

De Cœnula seu collatione serotina.

In primis temporibus monachi solebant, post cœnam, diebus jejunii, coadunari, libros sacros aut asceticos legere, de factis aut veritatibus lectis secum loqui seu colloqui ad mutuam ædificationem: hoc igitur exercitium appellabatur Collatio, seu conferentia. Post illud permittebatur potus vini aut aquæ ad juvandam digestionem

et fovendum somnum. P. Concina probat, ex regula S. Dominici et ex S. Bonaventuræ testimonio, in tredecimo sæculo usum adhuc viguisse, solum, post collationem spiritualem, sumendi potum diebus jejunii.

Deinde, invalescente consuetudine cœnam anticipandi, non solum hora nona, sed etiam sexta seu meridiana, mos simul invaluit non tantum aliquid bibendi ante dormitum, sed et manducandi, ne potus noceret. Talis est origo cœnulæ per tot sæcula inauditæ, et nunc universalis, quæ etiam dicitur collatio, collatiuncula et refectiuncula.

Nulla lege positiva Ecclesia hanc refectiunculam approbavit; sed eam vidit incipientem, paulatim grassantem, universali consuetudine firmari, et non reclamavit: unusquisque ergo potest, tuta conscientia, eam servare, sicque etiam timoratissimi nunc faciunt.

At plures moveri possunt difficultates 1° circa qualitatem alimentorum, 2° circa quantitatem, et 3° circa horam qua sumi potest hæc collatiuncula.

1° *Circa qualitatem alimentorum*. Varia varii sentiunt doctores in eo puncto: alii enim volunt hanc cœnulam sumendam esse in modico pane, cum fructibus et herbis, non in cibis proprie dictis, ut sunt lacticinia, ova, pisces cocti, legumina cocta, etc. alii permittunt modicum casei, butyri, lactis, pultis amygdalinæ; alii panem coctum cum amygdalis, vel coctum in aqua cum sale tantum; alii concedunt parvos pisces etiam frixos in oleo vel in butyro; alii cibos omnis generis in refectione permissos, sed in modica quantitate, etc. In tanta opinionum varietate nulla melior assignari potest regula, quam ut unusquisque praxim timoratorum in sua diœcesi sequatur; quia cum cœnula ab universali Ecclesia non fuerit instituta, sed a particularibus paulatim introducta, eo modo sumi debet quo in singulis provinciis a timoratis fuit recepta, et cavendum est a nova laxitate introducenda. *Sic generatim accuratiores theologi.*

Apud nos autem permittuntur fructus arborum etiam cocti, legumina cruda et cocta, sed frigida, cum oleo, sale

et aceto condita, caseus, butyrum, lac crudum, pisces crudi, ut conchæ. Panis assatus in vino vel in lacte crudo madefactus (*rôtie au vin, au cidre, au lait*) toleratur.

2° *Circa quantitatem.* Multa etiam observatur inter theologos varietas in determinanda quantitate quæ in præfata collatione licite sumi potest : omnes fatentur eam debere esse modicam, et talem ut a refectione essentialiter differat. Communius hæc assignatur regula, ut refectiuncula non excedat quartam partem cœnæ ordinariæ quam quis, spectata sua persona, ætate, conditione, occupatione, fatigatione, regione, ad sufficientiam naturæ sumere solet. Unde, si quis in ordinaria refectione duabus libris alimentorum indigeat, octo sumere potest uncias in collatione; si una libra ipsi sufficiat, quatuor tantum uncias sumere potest. Quantitas enim naturæ sufficiens variatur secundum personas, genus vitæ, regionem, etc. v. g. multo major alimentorum quantitas necessaria est juveni quam seni, rustico quam civi tota die otianti, in regione frigida habitanti quam in plaga torrida, etc.

In monasteriis aliisque communitatibus, in quibus determinatæ singulis assignantur portiones, ordinarie quatuor unciæ panis locantur, ut unusquisque pro sufficientia sua comedat, superfluo relicto.

Concina testatur communem sententiam esse duarum unciarum excessum in collatione, id est supra quantitatem permissam, gravem esse jejunii infractionem. Sed hæc opinio est in se rigidior ac communi praxi contraria.

Aliunde qui ex refectione prandii satis est confortatus, aut qui vesperi non esurit, nihilominus collatiunculam, juxta morem receptum, sumere potest, tum propter consuetudinem existentem, tum propter anxietates ex contraria doctrina continuo obventuras. Ita Azor et Cozza apud Dens, qui, t. 4, p. 369, eos citat et approbat.

Multi dicunt quantitatem refectiunculæ augeri posse in vigiliis Nativitatis et Resurrectionis Domini, ob inceptum solemnitatis gaudium : Concina recte notat hoc procul dubio licitum esse ubi consuetudo legitime præ-

scripsit, et non alibi; apud nos autem talis non existit consuetudo.

3° *Circa horam collationis.* Certum est eam sumendam esse ad vesperam, quia sic inducta est consuetudo. Eam igitur sumere non licet meridie, et refectionem vespere, nisi aliqua ratio id suadeat, v. g. iter agendum, negotia circa meridiem tractanda, difficultas dormiendi nocte nisi stomachus vesperi reficiatur. *Ita communiter theologi.* Ad præcedentes rationes puto addi posse consuetudinem ordinarie ad vesperam prandendi, ut nunc fit communiter in multis familiis, non solum Parisiis, sed et in provinciis : qui ordinarie sic vivunt, suam agendi rationem mutare non tenentur ob jejunium, præsertim si occurrentes convivas hora meridiana commode habere non possint, modo caveant ne quantitatem in collatione permissam et qualitatem ciborum prætergrediantur. Jejunium sic observatum magis affligit naturam quam jejunium consuetum in quo refectio fit meridie et collatio vespere.

Non licet autem collationem sumere mane, etiamsi refectio ad vesperam remitteretur, quia vera esset inversio ordinis statuti : excipitur, nisi aliqua notabilis causa ad id impelleret, v. g. iter faciendum. Hæc tamen inversio, sine causa, non reputatur peccatum mortale, quia substantiam jejunii non afficit. *Ita communiter theologi.*

ARTICULUS QUARTUS.

DE CAUSIS A JEJUNIO EXCUSANTIBUS.

Principium est apud omnes legem positivam non obligare cum tanto incommodo : quando igitur lex jejunii observari non potest sine notabili detrimento, non obligat; sed cum tres complectatur partes, abstinentiam a carnibus, unicam refectionem et tempus determinatum, fieri potest ut causa ab una parte excuset et non ab aliis, v. g. ut quis sufficientem habeat rationem manducandi carnes, et non plures sumendi refectiones, vel pluries

manducandi et non edendi carnes, horam præveniendi et non manducandi carnes aut plures refectiones faciendi; objectum enim jejunii est divisibile, *ut patet :* unde qui non potest totum, tenetur ad partem quam potest.

Causæ autem a jejunio excusantes ad quinque reduci possunt, nempe ad ætatem, impotentiam, necessitatem, pietatem et dispensationem.

1° *Ætas.* Pueri ante usum rationis ad hanc legem certe non obligantur, quia obedientiæ non sunt capaces : unde ante septennium carnes eis licite dantur diebus jejunii, item et perpetuo amentibus; non ita amentibus per intervalla, quia lex ipsis fuit promulgata, eosque semper obligat.

Lex abstinendi a carnibus eos omnes obligat qui usum habent rationis, quia illam observare possunt sine notabili detrimento; *et sic omnes communiter sentiunt.* Non ita est de unica refectione; juvenes enim crescentes abundantiori indigent nutrimento, propter necessitatem augmentandi, quod fit de residuo alimenti : quamdiu igitur sunt in statu augmenti, id est usque ad finem tertii septennii circiter, ad jejunia ecclesiastica non tenentur. Sic consuetudine statutum est ut jejunare non obligarentur ante vigesimum primum annum completum : « Conveniens tamen est, » inquit S. Th. 2 2, q. 147, art. 4, ad 2, « ut etiam in hoc tempore se ad jejunandum exerceant plus vel minus, secundum modum suæ ætatis. »

Ante hanc ætatem juvenes ad quædam jejunia obligari possunt vel jure naturali ad illecebras carnis cohibendas, vel præcepto confessoris, vel mandato superioris ad iram Dei placandam in magna calamitate, vel ex voto, vel ad lucrandum Jubilæum.

De senibus.

Omnes theologi fatentur senes ab obligatione jejunii excusari; verum multum inter se discrepant in determinando quid per senes intelligendum sit. Quidam excusant omnes viros eo ipso quod annum quinquagesi-

mum quintum attigerint; sed ab omnibus moraliter rejiciuntur. Alii multi contendunt omnes sexagenarios, etiam robustos, reputandos esse senes et a præcepto jejunandi esse liberatos; nam, sicut juvenibus determinata est ætas pro initio jejunii, ita conveniebat ut aliqua determinaretur pro senibus, ne daretur locus anxietatibus et scrupulis : porro usus fidelium et communis sensus doctorum sexaginta determinavit annos pro incipienda senectute, et quidem merito; nam hujusmodi senum robur est ambiguum, frequenti sustentatione indiget; nec exspectandum est ulterius, ne penitus deficiat. Si quidam ultra eam ætatem reperiantur robusti et ad jejunium habiles, id fit per accidens, sicut quidam juvenes ante vigesimum primum annum commode jejunare possent, et ad id tamen non tenentur : ergo merito statutum est absolute ut nec sexagenarii, quamvis robusti, ad hanc legem obligarentur. Ita, cum multis aliis, Ligorio, l. 3, n. 1036, qui insuper, per consequentiam, docet, 1° non exspectandum esse donec sexagesimus annus sit completus, quia sexagenarius communiter dicitur qui sexagesimum annum inchoavit; 2° non improbandam esse sententiam quæ tenet feminas quinquagenarias a jejunio excusari, quia in feminis senectus antecedit, licet probabiliorem reputet sententiam oppositam, in eo fundatam quod mulieres facilius, sine detrimento valetudinis, jejunent quam viri, eo quod minori cibo indigeant; 3° eos qui voto se astrinxerunt ad jejunandum toto vitæ suæ tempore, ad ætatem sexagenariam non attendendo, sexagesimo decurrente anno jam non teneri, quia censentur se ad instar jejunii ecclesiastici obligare voluisse : secus si expresse se obligare voluissent etiam post sexagesimum annum, *ut patet;* quia sicut juvenis ante vigesimum primum, ita et senes post sexagesimum annum se obligare possunt, modo valetudo corporis id permittat; 4° regulares sexagenarios ad jejunia regulæ amplius non teneri, nisi in eorum instituto promittatur observatio jejunii usque ad mortem, quia in eo casu privilegium senectutis excluditur. 5° Arbitratur etiam Ligorio dubium

esse an jejunium voto castitatis subrogatum post sexagesimum annum obliget, et consulit ut vovens dispensationem, pro qua datur ratio sufficiens, a superiore ecclesiastico obtineat.

Multi vero alii, et Layman dicit esse communiorem sententiam, volunt nullam determinatam esse ætatem ad obligationem jejunii finiendam; quia alii citius, alii tardius deficiunt, dum, e contra, omnes communiter crescunt usque ad vigesimum primum annum : unde senes a jejunio non excusantur nisi quando vires corporis deficiunt, ita ut pluribus moraliter indigeant refectionibus. Hæc sententia probabilior mihi videtur saltem in Gallia, quia, ex praxi timoratorum, judicatur consuetudinem apud nos non invaluisse ut ætas aliqua senes per se a lege jejunii solvat.

2° *Impotentia.* Duplex distinguitur impotentia, una physica, et altera moralis. Ratione impotentiæ physicæ excusantur, 1° infirmi, convalescentes, debiles, languidi, et ii omnes qui, sine notabili corporis aut valetudinis damno, jejunare non possunt; et si infirmitates sint graves, usum carnis sæpe exigunt : in dubio, ad judicium medici recurrendum est; 2° prægnantes et lactantes, quia ratione sui fœtus, aut prolis, cui sustentationem præbere debent, abundantiori et frequentiori cibo indigent : imo, ut ait Ligorio, n. 1033, sæpe peccarent si pluries jejunarent : secus si quibusdam vicibus mulier robusta jejunaret. Eis quandoque, sed non communiter, concedendus est carnium usus, si nempe puer sit infirmus, si periculum infirmitatis immineat, vel si mater sit debilis; 3° pauperes « qui frustatim eleemosynas mendicant, qui non possunt simul habere quod eis ad victum sufficiat. » Sunt verba S. Th. 2 2, q. 147, art. 4, ad 4. Sanchez et Ligorio, cum aliis, putant eum qui habet tantum panem et legumina aut herbas, ad unicam refectionem non teneri, quia etsi ad hæc sit assuetus, non tamen sufficienter se sustentat, nisi pluries in die et in magna quantitate ex his sumat. Hoc ex circumstantiis prudenter judicandum esse puto.

Ratione impotentiæ moralis ii excusantur qui sine magna difficultate extrinseca jejunare non possunt, quia talis difficultas magno aut notabili corporis incommodo æquiparari potest.

Hinc 1° jejunium integrum servare non tenentur ii quibus gravem capitis dolorem affert; 2° nec ii qui jejunando noctu dormire nequeunt : sed, ut supra diximus, ordinem invertere possunt, collationem meridie sumendo, et refectionem ad vesperam remittendo; 3° milites, tum in castris, tum in præsidiis, tum in hospitiis, quia congruum non habent cibum ut jejunent; 4° uxores et filiifamilias qui jejunando gravem mariti aut parentum in se excitarent indignationem; lex enim Ecclesiæ cum tanto incommodo non obligat, nisi transgressio ejus in contemptum Dei, religionis vel Ecclesiæ peteretur.

3° *Necessitas*. Ad necessitatem reducuntur labor sustinendus et iter faciendum.

Ratione laboris a jejunio eximuntur omnes qui ad suam suorumque vitam sustentandam laborant et laborem jejunando sustinere non possunt sine gravi incommodo; quia tunc jejunium fit ipsis moraliter impossibile. Hinc excusantur agricolæ, fossores, cæmentarii, navigeri, ligniarii, ferrarii, argentarii, ænearii, stannerii, lapidicidæ, pistores, sutores, coriarii, textores, fullones, bajuli, aurigæ, nautæ rementes, et ii omnes qui per totam diem aut per majorem diei partem gravioribus operibus vacant. Contra vero non excusantur qui levibus et non fatigantibus occupantur laboribus, ut sunt pictores, sartores, nisi per notabilem noctis partem suere teneantur, acupingentes, barbitonsores, notarii, scribæ, mercatores in officinis suis manentes, typographi componentes, advocati, consiliarii, procuratores, professores, scholares, et alii hujus generis qui, ob nimiam applicationem, majori collatione uti possunt, non vero secunda refectione proprie dicta indigent, nisi aliam rationem habeant. Si tamen officium suum implere non possint jejunando sine gravi incommodo, excusantur; sed excusatio est relativa ad personas et occupationes, non vero absoluta et univer-

salis. Unde Alexander VII sequentem merito damnavit propositionem, ob suam nimiam generalitatem : « Omnes » officiales qui in republica corporaliter laborant, sunt » excusati ab obligatione jejunii, nec debent se certifi- » care an labor sit compatibilis cum jejunio. »

Artifices divites qui, ex officio, laboriosas exercent artes, a jejunio excusantur, quamvis fructu laboris sui non indigeant ; non tenentur enim officio suo et consueto labori renuntiare ut jejunent. *Ita communiter theologi*, qui, præter rationem expositam, afferunt oraculum vivæ vocis Eugenii IV, anni 1440, a plerisque auctoribus scholasticis citatum, et habens : « Artifices laboriosas artes exercitantes et rustici, sive divites, sive pauperes, non te- » nentur jejunare sub præcepto peccati mortalis. » Etiamsi oraculum istud non esset authenticum, ut quidam volunt, verba a tot doctoribus citata et laudata eorum saltem opinionem exprimunt.

Qui autem laborando sine gravi incommodo jejunare possent, ratione laboris non excusantur, sed ratione consuetudinis universalis et bonæ fidei saltem a gravi peccato mihi videntur excusati ; et ideo eos ad jejunium, vel saltem ad privationes sibi imponendas fortiter hortandos esse arbitror, et de cætero in fide utcumque bona relinquendos.

Plura adhuc hic sunt notanda : 1° eos qui laborando a jejunio excusantur, communiter jejunare non teneri una vel altera die qua non laborant, quia eo tempore indigent ad reficiendas vires vel ad eas conservandas pro die sequenti ; secus si commode jejunare possent : in dubio pro excusatione magis pronuntiandum est in praxi, ne sacramenta sine causa sufficienti denegentur ; 2° eum qui, sine intentione fraudandi legem, laborem non necessarium nec consuetum assumit in die jejunii, contra legem jejunandi peccare, quia sine motivo sufficienti ponit causam impletionis legis impeditivam : attamen, corpore ob laborem defatigato, de culpa sua dolere tenetur, non vero jejunare ; 3° *a fortiori* eum legis jejunii esse transgressorem qui suscipit laborem præcise ut non je-

junet; et nihilominus, fatigatione existente, refectionem sumere potest, de culpa admissa dolendo.

Ratione itineris excusantur ii omnes qui, ob rationabilem causam, iter agentes, simul jejunare non possent absque gravi incommodo; nam tunc jejunium fit moraliter impossibile. Eadem est ratio ac pro laborantibus, cum defatigatio corporis attendatur : sicut ergo omnis labor a jejunio non liberat, nec pariter omne iter; et ideo Alexander VII sequentem damnavit propositionem, n. 31, anno 1666 : « Excusantur absolute a præcepto jejunii omnes illi qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius diei conficiant. » Requiritur ergo causa sufficiens iter suscipiendi aut continuandi, et notabilis defatigatio corporis, habita ratione personæ, itineris, modi iter faciendi, etc. Unde 1° publici cursores, rhedarum ductores, gallice *les commissionnaires, les piétons, les postillons, les conducteurs de diligences, les courriers de la malle-poste,* etc. item qui, ex honesto fine, v. g. ad invisendum amicum infirmum, ad recuperandam sanitatem, ad relaxandum animum studiis fatigatum, iter quinque aut quatuor leucarum pedibus agere debet; qui magna diei parte cursitare tenetur per civitatem ad litteras deferendas, ad negotia peragenda, ad merces vendendas aut emendas; qui pluribus subsequentibus diebus die ac nocte equo vel rheda præsertim publica iter facere debent, a jejunio excusantur. 2° Non excusantur, e contra, qui pedibus euntes, longum non acturi sunt iter, aut gravem non experturi sunt defatigationem, aut sufficientem non habent rationem iter suscipiendi vel continuandi, quamvis, itinere facto et fatigatione existente, se reficere possint, de culpa admissa dolentes. Sic a jejunio non excusantur qui, sola recreationis aut delectationis causa, iter faciunt, qui equo vel rheda, præsertim domestica, iter agentes, non multum defatigantur; qui absque rationabili causa venantur aut piscantur, etc.

Notandum quod iter aliquando permittat jentaculum, si nempe fiat mane, et non cœnam; aliquando cœnam

vel copiosiorem collationem, et non jentaculum, si fiat post prandium : sæpe sufficit collationem mane sumere et refectionem ad vesperam remittere.

4° *Pietas.* Ratione pietatis a jejunio excusantur ii omnes qui præstantioribus incumbunt operibus quæ cum jejunio non sunt moraliter compatibilia : nam jejunium fuit institutum ut opus bonum; at, si majus bonum impediret, jam cessaret esse bonum, *ut patet.* Hinc excusantur 1° qui pluribus infirmis cum magno labore aut diuturna vigilia inserviunt in hospitiis, in monasteriis, vel etiam in domibus privatis, sive ex officio, sive ex charitate ; 2° qui ex vero zelo, ex sui vel aliorum notabili utilitate piam faciunt peregrinationem, v. g. ad visitanda loca sancta, maxime si, peregrinatione suscepta, dies jejunii intercedat ; 3° concionatores qui quotidie aut fere quotidie in Quadragesima cum magno labore et studio prædicant ; non autem ii qui ob conciones alibi repetitas, vel ob memoriæ facilitatem, magno studio non indigent, cum tunc causa exemptionis cesset ; 4° scientiarum professores, ludimagistri, quorum labor est notabilis aut complexio debilior ; 5° confessarii complexione debiliores, si munere suo fungi et simul jejunare non possint ; 6° cantores et musici qui jejunando vocem amitterent, et officium suum exercere non possent ; 7° denique ii omnes qui, opera misericordiæ, sive corporalia, sive spiritualia exercentes, jejunare nequeunt absque notabili et gravi suo detrimento, etiamsi hæc opera non ex officio vel obedientia, sed sponte suscipiant, si justa sit causa ea suscipiendi et differri non possint. Ita S. Th. et cum illo multi theologi.

5° *Dispensatio.* Cum lex jejunii sit positiva, dubitari non potest quin ejus obligatio per legitimam superioris dispensationem solvi possit.

Superior autem est 1° summus Pontifex pro tota Ecclesia, qui etiam absque causa valide, licet illicite, dispensare potest, tum quoad usum carnium, tum quoad unicam comestionem, tum quoad horam servandam.

2° Episcopus in tota sua diœcesi, vel ex sua jurisdic-

tione, ut plures volunt, vel ex delegatione summi Pontificis consuetudine fundata. Pro dispensatione erga privatos et communitates, nulla est difficultas; omnes concedunt episcopum hanc habere facultatem: si vero agatur de dispensatione universæ diœcesi concedenda, non ita sibi consentiunt doctores; alii enim volunt episcopum dispensare non posse nisi ex speciali delegatione a summo Pontifice obtenta; alii vero putant eum, ex propria auctoritate vel ex delegatione generali præsumpta, dispensare posse. Quidquid sit, certum est episcopos in Gallia hujusmodi dispensationes ob causam suo judicio gravem concedere sine ullo recursu ad summum Pontificem. Pontifices Romani hanc praxim ignorare non possunt, et tamen non reclamant. Imo Bened. XIV in encyclicis mox citandis supponit episcopos hujusmodi concedere dispensationes. Ita fit etiam in Germania, in Belgio, etc.

Observandum dispensationem super abstinentia a carnibus integram relinquere obligationem jejunii quoad alias partes, scilicet unicam refectionem, qualitatem cœnulæ et horam servandam, ut expresse definiit Bened. XIV, constit. *Non ambigimus*, diei 30 maii 1741, *In suprema,* diei 22 aug. ejusdem anni, et *Libentissime*, diei 10 januarii 1744; ad universos episcopos directis. Declarat insuper idem Pontifex *nequaquam licere mensam eamdem carne ac piscibus instruere,* nequidem diebus dominicis in Quadragesima, et hanc eamdem conditionem apponendam esse in dispensationibus extra Quadragesimam concessis. Quamvis nihil ostendat præcedentes bullas in Gallia fuisse receptas, saltem maxime congruit ut episcopi a conditione in eis præscripta non recedant.

3° Parochi, ex justa causa, cum subditis suis particularibus, non vero pro tota parochia: *talis est sententia communis,* quia nimis grave esset si pro omnibus hujus generis casibus ad episcopum recurrendum foret. Imo id possunt, etiam præsente episcopo, in sua parochia, quia licet de jure hanc jurisdictionem non habeant, eam tamen consuetudine exercent, et sic apud nos fit quoti-

die. Ligorio, cum aliis pluribus, hanc sententiam æstimat valde probabilem ; ego arbitror illam esse certam. Vicarii actus parochiales qui jurisdictionem requirunt exercentes, hujusmodi dispensationem concedere possunt, nisi parochi expresse repugnent : non vero simplices confessarii aliique sacerdotes et etiam vicarii externam jurisdictionem non habentes, nisi ex delegatione parochi, episcopi aut vicarii generalis.

4° Superiores regularium, non solum generales, sed et inferiores seu locales, eamdem habent facultatem respectu subditorum suorum, quia veram habent jurisdictionem spiritualem in illos ut omnibus provideant quæ ad bonum ipsorum regimen pertinent.

Id vero facere nequeunt abbatissæ aliæque feminæ monialium superiores, nisi ex delegatione superiorum ecclesiasticorum, videlicet in casibus ab eis approbatis. Verum doctrinaliter judicare possunt, ex prudentia et sine scrupulis, ac decernere talem aut talem personam sibi subditam ad legem jejunii aut abstinentiæ non teneri, et exigere ut illam non servet.

Similiter doctores, theologi, confessarii, medici, patresfamilias, pronuntiare possunt an existat ratio sufficiens ut lex jejunii vel abstinentiæ non obliget : quin imo, « si » causa sit evidens, » inquit S. Th. 2 2, q. 147, art. 4, « per se ipsum licite potest homo statuti observantiam » præterire, præsertim consuetudine interveniente, vel » si non possit facile recursus ad superiorem haberi. Si » vero causa sit dubia, debet aliquis ad superiorem recur- » rere qui habet potestatem in talibus dispensandi. »

ARTICULUS QUINTUS.

DE IIS QUI RATIONE JEJUNII ET ABSTINENTIÆ PECCANT.

1° Certum est eos omnes qui ad jejunium tenentur, toties mortaliter peccare quoties legem graviter violant, etiam eadem die, sive comedendo, sive cibis prohibitis utendo, aut novum formant propositum comedendi vel

carnibus utendi, nisi sufficientem habeant rationem eos excusantem. *Patet ex dictis.*

2° Qui alios jejunio obligatos invitant ad jentaculum, ad cœnam, ad edendas carnes, graviter peccant, siquidem eos ad grave peccatum incitant, atque peccati eorum fiunt complices. Non tamen increpandi sunt qui, ex usu generali, reverentia aut decentia, cibos non vetitos in mensam apponunt mane et vespere, relinquendo unicuique libertatem, juxta suum beneplacitum, manducandi et bibendi; nec qui astantes, ex urbanitatis necessitate, ad manducandum et bibendum generalibus verbis invitant, modo eos non exhortentur nec excitent; censentur enim dicere : Forte habetis rationes a jejunio excusantes; sumite quod vobis necessarium est. Si timorati hanc regulam sequi non possent, sæpe graviter molesti fierent et societati renuntiare deberent. Sic in domibus etiam religiosissimis præbentur jentaculum et cœna domesticis et omnis generis opificibus, nisi intentionem manifestent jejunandi.

Multo securius potus, extra refectionem, offerri potest, cum ex se jejunium non frangat.

3° Qui justam habent rationem cibum et potum præbendi jejunium violaturis, a peccato excusantur, secundum principium a nobis sæpe invocatum, quod alteri præbere liceat, ob causam sufficientem, materiam vel actionem ex se bonam qua prævidetur abusurus ad peccandum, quia tunc ipsi soli imputandum est peccatum.

Hinc 1° uxor et filiæfamilias præparare ac præbere possunt cibum et etiam carnes marito, patri aut matri eos exigenti, si timeant iram, rixas, blasphemias et alia ejusmodi; 2° item ancillæ respectu dominorum, si aliunde famulatum cum gravi suo detrimento amitterent, v. g. quia alium facile non invenirent, aut periculum seductionis incurrerent; 3° similiter tabernarii, obsonatores (*aubergistes, maîtres d'hôtels, traiteurs*) relative ad viatores, et generatim ad eos qui tabernas ipsorum, diversoria, officinas frequentant : carnes offerre non debent, sed petentibus dare possunt, nisi petitio in contemptum Dei aut

Ecclesiæ fieret : imo qui viatores per rhedas publicas advenientes hora determinata exspectant, experientia cognoscentes multos carnes aut jusculum ex carnibus petituros esse, talia alimenta semper habere possunt parata, petentibus apponenda, vel etiam mensam cibis licitis et illicitis struere, ut unusquisque quod sibi placuerit eligat; tum quia sæpe plures inveniuntur qui sufficientem habent rationem legem jejunii aut abstinentiæ non servandi, et hanc rationem aperire non tenentur; tum quia in præsenti rerum statu impossibile est, saltem multis in locis, officium tabernarii aliter exercere.

Qui in talibus constituti sunt circumstantiis ut jejunium servare aut a carnibus abstinere non possint absque gravi sui vel suorum detrimento, eadem ratione eximuntur a lege. Unde 1° uxor et filiifamilias carnes diebus prohibitis manducare possunt, si maritus aut parentes id rigorose præcipiant, et precibus cedere nolint aut blasphemias perpetuo evomant, etc. 2° item famuli et operarii qui aliter panem siccum comedere, famulatum aut servitium cum magno detrimento amittere, aut graves alias molestias experiri tenerentur. 3° Pariter excusantur mercatores aliique viatores qui, in publicis diversoriis vel in domibus privatorum apud quos manducare tenentur, cibos legi abstinentiæ conformes obtinere non possunt. 4° Item adhuc qui, ob notabilem rationem, v. g. ad sustentandam suam familiam, ad se in quadam arte perficiendos, certis anni temporibus eunt Parisios vel in plagas in quibus abstinentiam servare nequeunt, excusantur.

Sedulo igitur pensandæ sunt circumstantiæ personarum, præceptorum violandorum, rationum ad talem violationem impellentium, et decisio prudenter, ex æquo et bono ferenda est, cavendo similiter a rigore pernicioso et a nimia laxitate.

Notandum insuper, nulla ratione licitum fieri posse Deum aut Ecclesiam erubescere, vel transgressioni legis in contemptum ejus petitæ assentire.

5° Milites licite utuntur cibariis sibi præstitis, sine

distinctione, et a longo tempore jam ubique ipsis quotidie præstantur carnes, quia secus difficile esset convenientia eis præbere alimenta: lege ergo abstinentiæ non obligantur. Verum aliud dicendum est de iis qui, militia pro tempore derelicta, vivunt ut privati; vel de officialibus qui, in præsidiis, urbibus aut pagis degentes, propriis expensis sibi provident; vel semestrium habentes, qui ut cæteri facti sunt cives: nulla ratione a communi lege eximuntur.

CAPUT TERTIUM.

DE ABSTINENTIA EXTRA JEJUNIUM.

1° Constat, ex dictis, abstinentiam a carnibus nunc partem esse jejunii, ac proinde diebus jejunii servandam esse, nisi aliqua sit causa legitime excusans.

2° Olim multo plura existebant jejunia quam hodie; præter enim magnum quadragesimale jejunium, in primis sæculis jejunabatur etiam feria quarta, feria sexta et sabbato singularum hebdomadum. Sic quippe habet S. Aug. Epist. 36, n. 30: « Cur autem quarta et sexta » maxime jejunet Ecclesia, illa ratio reddi videtur, quod, » considerato Evangelio, ipsa quarta sabbati, quam vulgo » quartam feriam vocant, consilium reperiuntur ad occidendum Dominum fecisse Judæi... Passus est Dominus, quod nullus ambigit, sexta sabbati, quapropter » et ipsa sexta jejunio deputatur. » Postea, n. 32, refert idem Doctor S. Ambrosium a se circa jejunium sabbati interrogatum, respondisse: « Quando hic sum (Mediolani), non jejuno sabbato; quando Romæ sum, jejuno » sabbato. » Unde eo tempore alii jejunabant, alii non jejunabant die sabbati. Innocentius I, quinto ineunte sæculo, Epist. 1 ad Decentium, cap. 4, ait: « Non ergo » nos negamus feria sexta jejunandum, sed dicimus et

» sabbato hoc agendum, quia ambo dies tristitiam Apo-
» stolis, vel his qui Christum secuti sunt, induxerunt. »

3° Jejunium in his diebus paulatim cessavit : Leo IV, anno 855 mortuus, illud tradit, Decreto, part. 3, dist. 3, can. 11, ut de consilio; abstinentiam feria quarta pariter ut de consilio, et die veneris ut de præcepto, secundum explicationem glossæ. Item Greg. VII, in synodo Romæ celebrata anno 1078, cap. 8, Decreto, part. 3, dist. 5, can. 31, relato, et in constit. Bened. XIV *Jampridem*, diei 23 jan. 1745, ac in Synodo diœces. l. 11, cap. 5, n. 5 citato, hortatur ad servandam abstinentiam sabbati, nisi major interveniat festivitas : de jejunio hac die faciendo nihil dicit.

Hinc 1° abstinentia feriæ quartæ a multo tempore cessavit, vel tantum fuit de consilio; 2° abstinentia die veneris ubique est de præcepto, et nulla est in hoc controversia inter catholicos; 3° abstinentia die sabbati in undecimo sæculo erat tantum de consilio etiam Romæ, sed postea, ex consuetudine, facta est de præcepto apud Latinos, saltem in plerisque locis.

Dico *in plerisque locis*; nam 1° in pluribus usus carnium remansit licitus, v. g. in quibusdam Galliæ diœcesibus, sabbatis inter Nativitatem Domini et Purificationem B. Mariæ intervenientibus, quod agnoscit Bened. XIV, in const. et capit. Synodi diœces. modo citatis; 2° in pluribus Hispaniarum regnis mos invaluerat, « cujus ori-
» ginem difficile est divinare, » inquit Bened. XIV, de Synodo diœces. l. 11, cap. 5, n. 6, « ut ita in sabbato car-
» nibus abstineretur, ut simul vescerentur interioribus
» extremisque animalium partibus, » ut sunt pedes, alæ, capita, colla. Rogante Philippo V, Hispaniarum rege, ipse Bened. XIV, const. *Jampridem*, diei 23 januarii 1745, ad Apostolicum nuntium prope dictum regem directa, indulsit « ut in regnis Castellæ, Leonis et Indiarum, per
» dies sabbati, quibus tamen neque abstinentia consueta
» Quadragesimæ, neque aliud jejunium præcipitur, qui-
» buslibet animalium partibus fideles vescerentur. »
Insuper in tota Hispania a pluribus sæculis viget bulla

dicta Cruciata, vi cujus unusquisque obtinere potest, mediante modica eleemosyna, facultatem carnes edendi plerisque abstinentiæ diebus. 3° Græci etiam catholici carnes diebus sabbatorum, extrà Quadragesimam, comedunt; in Quadragesima iisdem diebus abstinent a carnibus, sed non jejunant, excepto sabbato Sancto. Bened. XIV, const. *Esto pastoralis*, diei 26 maii 1742, § 9, n. 8 et seq.

4° Jejunium nunquam fuit præscriptum, nequidem in Quadragesima, diebus dominicis, propter memoriam resurrectionis Domini, quæ in eis celebratur; non tamen prohibetur, et ex laudabili motivo voluntarie susceptum, bonum est. Abstinentia similiter, ob eamdem rationem, non servatur, ex mandato Ecclesiæ, diebus dominicis, extra Quadragesimam; et si vigilia aut dies S. Marci in dominicam incidat, jejunium cum abstinentia, aut sola abstinentia sabbato præcedenti servatur, Decretal. l. 3, tit. 46, cap. 1 et 2.

5° Si Nativitas Domini die veneris vel sabbato celebretur, carnibus, propter festi excellentiam, vesci possunt fideles, *secundum consuetudinem Ecclesiæ universalis;* sunt verba Nicolai I ad Bulgares, in Decretal. loco citato, cap. 5, et pro sabbato eruitur ex decreto Greg. VII supra citato.

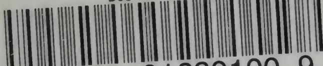
FINIS TRACTATUS DE PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.

INDEX.

TRACTATUS DE DECALOGO.

TRACTATUS DE PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.

EXPLICIT TOMUS QUINTUS.

BOSTON COLLEGE
3 9031 01239100 9

